LEV TOLSTOI

Război și pace

Volumul I

Editura Univers

CLU

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecţiei : *Vasile Socoliuc*

Л. Н. ТОЛСТОЙ
ВОЙНА И МИР

Собрание сочинений в четырнадцати томах
Государственное Издательство художественной литературы
Москва 1951

Toate drepturile sînt rezervate editurii UNIVERS.

L. N. Tolstoi

RĂZBOI ŞI PACE

vol. I

ediţia a V-a

În româneşte de ION FRUNZETTI şi N. PAROCESCU

Bucureşti — 1985

Editura Univers

Textul francez din roman tradus
de *Anca Georgescu-Fuerea*

Partea întîi

I

— *EH BIEN, MON PRINCE, Gênes et Lucques ne sont plus que des apanages, des* moşii *de la famille Buonaparte. Non, je vous préviens que si vous ne me dites pas que nous avons la guerre, si vous vous permettez encore de pallier toutes les infamies, toutes les atrocités de cet Antichrist (ma parole, j'y* crois) — *je ne vous connais plus, vous n'êtes plus mon ami, vous n'êtes plus* robul meu credincios, *comme vous dites.* [1] Dar, mai întîi, bună seara, bună seara ! *Je vois que je vous fais peur.* [2] Ia te rog loc şi să stăm puţin de vorbă.

Cu aceste cuvinte îl întîmpina în iulie 1805 bine cunoscuta Anna Pavlovna Scherer, doamna de onoare şi confidenta împărătesei Maria Feodorovna, pe marele demnitar prinţul Vasili, sosit cel dintîi la serata pe care ea o dădea. Anna Pavlovna tuşea de cîteva zile : avea *gripă*, după cum spunea ea („*gripă*" era pe atunci un termen nou, folosit numai de puţină lume). În invitaţiile trimise de dimineaţă printr-un lacheu în livrea roşie scrisese pentru toţi, fără deosebire :

„*Si vous n'avez rien de mieux à faire, M. le comte* (sau *mon prince*), *et si la perspective de passer la soirée chez une pauvre malade ne vous effraye pas trop, je serai charmée de vous voir chez moi entre 7 et 10 heures. Annette Scherer.*" [3]

---

[1] Ei bine, prinţe, Genova şi Lucca nu mai sînt altceva decît nişte domenii, nişte *moşii* ale familiei Bonaparte. Să ştii, te previn că dacă nici acum nu-mi spui că o să fie război, dacă tot mai îndrăzneşti să iei în uşor toate infamiile, toate atrocităţile acestui Antichrist (zău, cred că e un Antichrist) — nu te mai cunosc, nu mai eşti prietenul meu, nu mai eşti *robul meu credincios*, cum îţi place să spui.

[2] Văd că te-am făcut să te sperii de mine.

[3] Dacă n-aveţi altceva mai bun de făcut, Domnule conte (sau prinţe) şi dacă perspectiva de a vă petrece seara cu o biată

— *Dieu, quelle virulente sortie !* [1] exclamă prinţul intrînd, fără să pară cîtuşi de puţin intimidat de o asemenea primire, cu o expresie senină pe obrazul lătăreţ, sigur de sine în strălucitoarea lui uniformă de curtean, cu fireturi, cu decoraţii pe piept, pantofi şi ciorapi de mătase.

Vorbea franceza aleasă, în care bunicii noştri nu numai că se exprimau, dar în care şi gîndeau, şi o rostea cu acele intonaţii molcome, cu nuanţe de condescendenţă, caracteristice oamenilor cu vază, îmbătrîniţi pe lîngă Curte şi în înalta societate. Păşi spre Anna Pavlovna, îi sărută mîna, îşi întinse chelia parfumată şi lucioasă ca să i-o sărute, apoi se aşeză tacticos pe canapea.

— *Avant tout, dites-moi comment vous allez, chère amie ?* [2] Linişteşte-mă, rosti el fără să-şi schimbe tonul, care, sub etichetă şi compasiune, ascundea indiferenţă şi chiar ironie.

— Cum poţi fi sănătos... cînd sufleteşte nu faci decît să te zbuciumi ? E oare cu putinţă ca un om simţitor să rămînă nepăsător în zilele noastre ? zise Anna Pavlovna. Rămîi, sper, toată seara la mine, nu ?

— Dar recepţia ambasadorului Angliei ? Azi e miercuri ! Trebuie să fac act de prezenţă, răspunse prinţul. Va trece fiică-mea pe-aici ca să mă ia.

— Credeam că recepţia de astăzi s-a amînat. *Je vous avoue que toutes ces fêtes et tous ces feux d'artifice commencent à devenir insipides.* [3]

— Dacă s-ar fi ştiut că doreşti aceasta, recepţia ar fi fost amînată, rosti prinţul ca un automat, spunînd din obişnuinţă lucruri pe care nici măcar n-avea pretenţia să le creadă cineva.

— *Ne me tourmentez pas. Eh bien, qu'a-t-on décidé par rapport à la dépêche de Novosilzoff ? Vous savez tout.* [4]

— Cum să-ţi spun ? răspunse prinţul pe un ton rece şi plictisit. *Qu'a-t-on décidé ? On a décidé que Buona-*

bolnavă nu vă sperie prea tare, voi fi încîntată să vă văd la mine între orele 7 şi 10. Annette Scherer.

[1] Dumnezeule, ce izbucnire înverşunată !

[2] Înainte de toate, spune-mi cum te simţi, scumpă prietenă ?

[3] Îţi mărturisesc că toate aceste serbări şi toate aceste focuri de artificii încep să devină plictisitoare.

[4] Nu mă chinui. Dar, ia spune-mi, la ce concluzie s-a ajuns în legătură cu telegrama lui Novosiltov ? Dumneata le ştii pe toate.

parte a brûlé ses vaisseaux et je crois que nous sommes en train de brûler les nôtres. [1]

Prințul Vasili vorbea totdeauna alene, cum rostesc actorii un rol dintr-o piesă învechită. Anna Pavlovna Sherer, dimpotrivă, în ciuda celor patruzeci de ani ai săi, era plină de vioiciune și de elan.

De altfel, își datora faima ei în societate pasiunii cu care discuta întotdeauna ; uneori trebuia să pară entuziastă chiar cînd nu era dispusă la asta, pentru a nu înșela așteptările celor care o cunoșteau. Zîmbetul reținut ce flutura necontenit pe fața Annei Pavlovna, deși nepotrivit cu trăsăturile ei de femeie trecută, arăta, întocmai ca la copiii răsfățați, conștiința limpede a acestui cusur plin de farmec, de care ea nu voia, nu putea și nici nu găsea cu cale să se dezbare.

În toiul acestei discuții politice, Anna Pavlovna se înflăcără.

— Ah, nu-mi vorbi de Austria ! Poate nu înțeleg eu nimica, dar Austria n-a dorit niciodată și nu dorește nici azi războiul. Ea ne trădează. Rusia, ea singură, trebuie să fie salvatoarea Europei ! Binefăcătorul nostru cunoaște înalta sa chemare și-i va fi credincios. E singurul lucru în care cred ! Bunului și minunatului nostru suveran îi revine acest măreț rol în lume ; și el e așa de virtuos și de mărinimos, încît Dumnezeu nu-l va părăsi și-l va ajuta să-și împlinească menirea de a strivi hidra revoluției, întruchipată de acest ucigaș și scelerat, și care în clipa de față e și mai înspăimîntătoare. Noi va trebui să răscumpărăm, singuri, sîngele celui nevinovat. În cine, mă rog, ne putem pune nădejdea ?... Anglia, cu spiritul ei negustoresc, nu va înțelege, și, de altfel, nici nu e în stare să înțeleagă toată măreția sufletească a împăratului Alexandru. Ea a refuzat să părăsească Malta. Vrea să găsească, caută, un gînd ascuns în acțiunile noastre. Ce i-au răspuns ei lui Novosiltov ?... Nimic. N-au înțeles și nu pot înțelege spiritul de abnegație al împăratului nostru, care nu vrea nimic pentru el însuși și vrea totul pentru binele omenirii. Și ce-au făgăduit, mă rog ? Nimic. Dar nici cît au făgăduit n-au să facă ! Iar Prusia, ea a și declarat că Bonaparte e de neînvins și că Europa întreagă n-are nici o putere

[1] La ce concluzie s-a ajuns ? la concluzia că Bonaparte și-a tăiat toate punțile și cred că și noi sîntem pe cale de a ni le tăia pe ale noastre.

în fața lui... Eu nu cred nici o vorbă din tot ce îndrugă Hardenberg, și nici Haugwitz. *Cette fameuse neutralité prussienne, ce n'est qu'un piège.* [1] Nu cred decît în Dumnezeu și în destinul sublim al iubitului nostru împărat. El va salva Europa !...

Se opri deodată, și pe chipul ei se ivi un zîmbet de ironie la adresa propriei sale înflăcărări.

— Sînt încredințat, zise prințul zîmbind, că dacă în locul simpaticului nostru Wintzengerode ai fi fost trimisă dumneata, ai fi smuls consimțămîntul regelui prusac. Ești atît de elocventă ! Îmi dai un ceai ?

— Numaidecît. *À propos,* adăugă ea, domolindu-se iarăși, voi avea astăzi la mine doi oameni deosebit de interesanți, *le vicomte de Mortemart, il est allié aux Montmorency par les Rohans* [2], una din cele mai bune familii ale Franței. Este unul din emigranții de seamă, dintre cei autentici. Și apoi, *l'abbé Morio...* [3], îl cunoști ? E un spirit profund. Știi c-a fost primit de suveran ?...

— A ! Voi fi foarte fericit să-l cunosc, zise prințul. Dar spune-mi, adăugă el, ca și cum și-ar fi adus întîmplător aminte de un lucru fără nici o însemnătate, cînd de fapt întrebarea aceasta era principalul scop al vizitei sale, e adevărat că *l'impératrice-mère* [4] dorește numirea baronului Funke în postul de prim-secretar al ambasadei din Viena ? *C'est un pauvre sire, ce baron, à ce qu'il paraît.* [5] Prințul Vasili rîvnea să-și vadă fiul în postul acesta, în care alții stăruiau, prin împărăteasa Maria Feodorovna, să-l numească pe baron.

Anna Pavlovna își ascunse ochii sub pleoapele lăsate în jos în semn că nici ea, nici altcineva, oricine ar fi, nu e în măsură să judece un lucru care îi convine sau îi e pe plac împărătesei.

— *Monsieur le baron de Funke a été recommandé a l'impératrice-mère par sa soeur* [6], atît își îngădui ea să răspundă, cu glas mohorît și rece.

---

[1] Faimoasa neutralitate prusacă nu e decît o cursă.

[2] Apropo... Vicontele Mortemart, înrudit cu familia Montmorency prin Rohani...

[3] ...abatele Morio...

[4] ...împărăteasa-mamă...

[5] E un biet nevolnic, baronul, pe cît se pare.

[6] Domnul baron Funke a fost recomandat împărătesei-mame de către sora sa...

În clipa cînd rosti numele împărătesei, chipul Annei Pavlovna căpătă o expresie de sincer și adînc devotament și respect, îmbinat cu o tristețe care i se citea pe față de fiecare dată cînd aducea vorba despre înalta ei protectoare. Mai spuse că majestatea-sa a binevoit să arate *beaucoup d'estime* [1] baronului Funke și din nou privirea i se învălui într-un nour de tristețe.

Prințul tăcu, nepăsător. Anna Pavlovna, cu prezența de spirit și cu îndemînarea ei de femeie și de curteană, care-i erau caracteristice, vrînd să-l și înțepe puțin pe prinț pentru cutezanța de a fi vorbit astfel pe seama unei persoane recomandate împărătesei și, în același timp, să-l și consoleze, schimbă vorba :

— *Mais, à propos de votre famille* [2], zise ea. Știi că fiica dumitale, de cînd a început să iasă în lume, *fait les délices de tout le monde. On la trouve belle comme le jour.* [3]

Prințul se înclină în semn de respect și recunoștință.

— Adeseori mă gîndesc, continuă Anna Pavlovna după o clipă de tăcere, apropiindu-se cu scaunul de prinț și zîmbindu-i cu prietenie, ca și cum prin asta ar fi vrut să arate că discuția cu subiect politic și monden era încheiată și că puteau trece la chestiuni familiale, mă gîndesc cît de nedrept e împărțit cîteodată norocul în viață. De ce ți-a dăruit soarta doi copii atît de buni (nu vorbesc de Anatol, fiul dumitale cel mic, pe care nu-l iubesc, hotărî ea, fără drept de apel, ridicînd din sprîncene), doi copii atît de adorabili ? Iar dumneata, la drept vorbind, îi prețuiești mai puțin decît oricine și de aceea nici nu ești vrednic de ei !

Și pe chip îi apăru nelipsitul zîmbet entuziast.

— *Que voulez-vous ? Lavater aurait dit que je n'ai pas la bosse de la paternité* [4], spuse prințul.

— Lasă gluma ! Aveam de gînd să stau de vorbă cu dumneata cu toată seriozitatea. Știi, sînt nemulțumită de fiul dumitale cel mic. Între noi fie spus (fața ei luă din nou o expresie de întristare), s-a vorbit despre dînsul la majestatea-sa și ai fost compătimit...

---

[1] ...multă prețuire...

[2] Dar, apropo de familia dumitale...

[3] încîntă toată societatea. Toți o găsesc frumoasă ca lumina zilei.

[4] Ce să-i faci ! Lavater ar fi spus că n-am bosa paternității...

Prinţul Vasili nu răspunse, dar ea aştepta tăcută, privindu-l cu înţeles. El se posomorî.

— Ce pot să fac ? vorbi el în cele din urmă. Ştii doar că am făcut pentru educaţia lor tot ce poate face un tată, dar amîndoi au ieşit *des imbéciles* [1]. Ippolit, la urma urmei, e un prost liniştit, iar Anatol un prost neastîmpărat. Asta-i toată deosebirea, zise el şi zîmbi mai afectat şi mai nefiresc ca de obicei, din care pricină zbîrciturile adîncite în jurul gurii îi dădură o expresie antipatică, neaşteptată, de vulgaritate.

— Mă întreb de ce le mai dă Dumnezeu copii unor oameni ca dumneata ?... Dacă n-ai fi tată, n-aş avea nimic să-ţi reproşez, zise Anna Pavlovna ridicîndu-şi privirea, dusă pe gînduri.

— *Je suis votre* [2] rob credincios, *et à vous seule je puis l'avouer.* Copiii mei, *ce sont les entraves de mon existence.* [3] Asta o fi crucea mea. Aşa socot eu ! *Que voulez-vous* ?... [4] şi tăcu, arătîndu-şi printr-un gest resemnarea în faţa cruzimii destinului.

Anna Pavlovna tot pe gînduri stătea.

— Nu ţi-ai zis niciodată că trebuie să-ţi însori fiul rătăcit, pe Anatol al dumitale ? Se spune, urmă ea, că fetele bătrîne *ont la manie des mariages* [5]. Eu nu-mi simt încă această slăbiciune, dar am în vedere o *petite personne* [6], care e tare nefericită lîngă tatăl ei, *une parente à nous, une princesse* [7] Bolkonskaia. Prinţul Vasili nu răspunse nici un cuvînt, dar cu puterea de pătrundere rapidă a oamenilor de lume, arătă printr-o simplă mişcare a capului că a luat cunoştinţă de aceste lămuriri.

— Nu ştii poate că acest Anatol mă costă patruzeci de mii de ruble pe an ? zise el, neputînd pesemne să-şi oprească şuvoiul gîndurilor amare. Şi, după o tăcere :

— Ce are să se întîmple peste cinci ani dacă lucrurile vor merge tot aşa ? *Voilà l'avantage d'être père.* [8] E bogată prinţesa dumitale ?

---

[1] ...nişte dobitoci.
[2] Sînt al dumitale.
[3] ...şi numai dumitale pot să-ţi mărturisesc... sînt povara vieţii mele...
[4] Ce să-i faci ?
[5] ...au mania peţitului.
[6] ...o tînără...
[7] ...o rudă de-a noastră, o prinţesă...
[8] Uite ce chilipir e să fii tată.

— Tatăl ei e strașnic de bogat și grozav de zgîrcit. Trăiește la țară. Știi, faimosul prinț Bolkonski, pus în retragere încă de pe timpul domniei răposatului împărat și poreclit „regele Prusiei". Foarte deștept om, dar plin de ciudățenii și cu un caracter nesuferit. *La pauvre petite est malheureuse comme les pierres.* [1] Are și un frate, cel care s-a însurat nu demult cu *Lise* Meinen ; e aghiotantul lui Kutuzov. Vine și el astă-seară aici.

— *Ecoutez, chère Annette* [2], spuse prințul Vasili, apucînd deodată mîna celei cu care vorbea și trăgîndu-i-o în jos fără nici un rost. *Arrangez-moi cette affaire et je suis votre* [3] cel mai credincios rob, *à tout jamais* („rop", *comme mon* vătaf *m'écrit des* [4] dări de seamă : r-ô-p, cu p.) Fata e de familie bună și e bogată. Asta-i tot ce-mi trebuie !

Și cu mișcările libere, familiare și grațioase, care-i erau caracteristice, luă mîna doamnei de onoare, i-o sărută, i-o scuturâ ușor și apoi se răsturnă pe spetează jilțului, privind în altă parte.

— *Attendez,* spuse Anna Pavlovna, chibzuind. Chiar în astă-seară am să vorbesc cu *Lise (la femme du jeune* Bolkonski). [5] S-ar putea să și punem lucrul la cale ! *Ce sera dans votre famille que je ferai mon apprentissage de vieille fille.* [6]

II

SALONUL ANNEI PAVLOVNA începuse încetul cu încetul să se umple. Venise toată protipendada Petersburgului ; erau oameni diferiți ca vîrstă și caracter, dar asemănători prin mediul social în care trăiau. Veni și fiica prințului Vasili, frumoasa Hélène, grăbită să-și ia tatăl la recepția ambasadorului. Era în rochie de bal și purta cifra imperială ; își făcu intrarea și tînăra, cunoscută drept *la femme la plus séduisante de Pétersbourg* [7], mica prințesă

[1] Sărăcuța e grozav de nefericită.
[2] Ascultă, dragă Annette...
[3] Aranjează-mi afacerea asta și sînt pentru totdeauna al dumitale...
[4] ...cum îmi scrie vătaful...
[5] Stai puțin... Liza (nevasta tînărului Bolkonski).
[6] În familia dumitale îmi voi face eu ucenicia de fată bătrînă.
[7] ...femeia cea mai seducătoare din Petersburg...

Bolkonskaia, căsătorită abia de iarna trecută, care din cauza sarcinii nu mai ieşea acum în *marea* societate, dar tot mai lua parte la unele serate în cerc restrîns. Veni şi prinţul Ippolit, fiul prinţului Vasili, împreună cu Mortemart, pe care îl prezentă celor de faţă ; nu lipsea nici abatele Morio, nici mulţi alţii.

— „N-aţi văzut-o încă", sau „N-aţi cunoscut-o pe *ma tante* ?" [1] repeta Anna Pavlovna de fiecare dată, întîmpinîndu-şi invitaţii nou sosiţi, şi-i conducea cu multă gravitate în faţa unei bătrînele gătite cu funde înfoiate, care-şi făcuse apariţia dintr-o odaie alăturată de îndată ce începuseră să se adune oaspeţii ; le rostea numele, plimbîndu-şi grăbită privirea de la musafir la *ma tante*, şi apoi se depărta.

Toţi oaspeţii îndeplineau ritualul ploconirii în faţa acestei mătuşi necunoscute care nu interesa pe nimeni şi nu era nimănui de vreun folos. Anna Pavlovna urmărea cu nostalgică şi solemnă participare aceste temenele, dîndu-le aprobarea ei tacită. *Ma tante* repeta fiecăruia tot aceleaşi şi aceleaşi formule despre sănătatea lor, despre sănătatea ei şi despre sănătatea majestăţii-sale împărăteasa, care în seara aceea era, slavă Domnului, mai satisfăcătoare. Toţi acei care se apropiau de ea nu trădau, din politeţe, nici o grabă, dar încercau un plăcut sentiment de uşurare, ca după împlinirea unei grele obligaţii, atunci cînd se depărtau de bătrînică, pentru ca pe urmă toată seara să nu se mai întoarcă nici măcar o dată la ea.

Tînăra prinţesă Bolkonskaia venise cu lucrul de mînă, pus într-un săculeţ de catifea brodat cu un fir de aur. Delicioasa ei buză de sus, uşor umbrită de un puf ulet brun, era cam scurtă, aşa că-i lăsa dinţii descoperiţi, ceea ce o făcea cu atît mai drăgălaşă cînd se ridica şi mai ales cînd se ţuguia, pentru a se lăsa pe buza de jos. Aşa cum se întîmplă întotdeauna cu femeile încîntătoare, acest mic cusur — buza prea scurtă şi gura întredeschisă — părea a fi farmecul deosebit al frumuseţii ei. Era pentru fiecare o plăcere să privească această viitoare mamă, drăgălaşă, plină de viaţă şi de sănătate, care-şi purta cu atîta graţie sarcina. Bătrînilor ca şi tinerilor blazaţi şi morocănoşi, li se părea că încep a se molipsi de farmecul ei de îndată ce se apropiau de dînsa şi schimbau cîteva vorbe cu ea. Oricine-i vorbea, şi vedea, la fiecare

[1] ...mătuşa mea ?

cuvînt ce-i adresa, zîmbetul ei luminos şi dinţii albi strălucitori mereu descoperiţi, îşi închipuia că în seara aceea fusese deosebit de amabil. Şi fiecare, la rîndul lui, credea acelaşi lucru.

Legănîndu-se, mica prinţesă ocoli cu paşi mărunţi şi repezi masa, cu săculeţul de lucru în mînă şi, potrivindu-şi cu voioşie rochia, se aşeză pe canapea, în preajma samovarului de argint, ca şi cum tot ce făcea ea n-ar fi fost decît o *partie de plaisir* [1] pentru ea şi pentru toţi cei în mijlocul cărora se afla.

— *J'ai apporté mon ouvrage* [2], spuse ea, dezlegîndu-şi săculeţul şi adresîndu-se tuturor deodată.

— Vezi, *Annette, ne me jouez pas un mauvais tour,* se adresă ea stăpînei casei. *Vous m'avez écrit que c'était une toute petite soirée ; voyez comme je suis attifée.* [3]

Şi-şi desfăcu braţele ca să-şi arate rochia elegantă gri cu dantelă, încinsă ceva mai jos de sîni cu o panglică lată.

— *Soyez tranquille, Lise, vous serez toujours la plus jolie* [4], îi răspunse Anna Pavlovna.

— *Vous savez, mon mari m'abandonne,* continuă ea pe acelaşi ton, adresîndu-se unui general, *il va se faire tuer. Dites-moi, pourquoi cette vilaine guerre ?* [5] întrebă ea pe prinţul Vasili şi, fără să mai aştepte răspuns, se întoarse spre fiica acestuia, frumoasa Hélène.

— *Quelle délicieuse personne, que cette petite princesse !* [6] spuse prinţul Vasili încet Annei Pavlovna.

Curînd după mica prinţesă îşi făcu intrarea un tînăr spătos şi gras, cu părul tuns scurt şi cu ochelari. Purta pantaloni de culoare deschisă după moda vremii, jabou înalt şi frac de culoare cafenie. Tînărul acesta voinic era fiul nelegitim al faimosului demnitar de pe vremea împărătesei Ecaterina, contele Bezuhov, care era acum pe moarte la Moscova. N-avea încă nici o funcţie ; de-abia se întorsese din străinătate, unde fusese la studii, şi apărea pentru prima oară în societate. Anna Pavlovna îl salută,

[1] ...distracţie...

[2] Mi-am adus lucrul...

[3] ...să nu-mi faci vreo farsă ; mi-ai scris că e vorba de o serată intimă. Uite cum sînt îmbrăcată.

[4] Fii liniştită, Liza, vei fi întotdeauna cea mai frumoasă...

[5] Ştiţi, bărbatul meu mă părăseşte ; se duce la moarte sigură. Spuneţi-mi, ce rost are acest nesuferit război ?...

[6] Ce fiinţă delicioasă e prinţesa asta mică.

cu acea înclinare a capului, cu care avea obiceiul să salute persoanele mai mărunte în rang care-i veneau în casă. Dar, în pofida acestui salut dintre cele mai puţin condescendente, la vederea lui Pierre, pe chipul Annei Pavlovna se zugrăvi o neliniște amestecată cu teamă, aşa cum se întîmplă la vederea unui lucru ieşit din măsura cuvenită şi cu totul nelalocul său. Deşi Pierre era ceva mai voinic decît toţi ceilalţi bărbaţi dintre oaspeţii ei, pricina acestei temeri nu putea fi decît privirea lui inteligentă şi timidă în acelaşi timp, scrutătoare şi dreaptă, care-l deosebea de toţi cei aflaţi în acest salon.

— *C'est bien aimable à vous, monsieur Pierre, d'être venu voir une pauvre malade* [1], i se adresă Anna Pavlovna, schimbînd priviri speriate cu mătuşa ei, către care îl conducea. Pierre îngăimă ceva neînţeles şi continuă să caute pe cineva cu privirea. Zîmbi bucuros, înseninat, salutînd-o pe mica prinţesă, ca pe o cunoştinţă apropiată, şi păşi înspre bătrîna mătuşă. Teama Annei Pavlovna nu fusese cu totul lipsită de temei, căci Pierre, fără să dea ascultare pînă la capăt discursului mătuşichii despre sănătatea majestăţii-sale, o părăsi. Anna Pavlovna, înspăimîntată, îl opri cu vorbele :

— Nu l-ai cunoscut pe abatele Morio ? Foarte interesant om...

— Da, am auzit vorbindu-se de planul lui pentru statornicirea păcii eterne ; e foarte interesant, dar e greu de ştiut dacă e realizabil.

— Credeţi ?... făcu Anna Pavlovna, doar ca să spună ceva şi să se poată întoarce din nou la îndatoririle ei de amfitrioană ; cu aceasta Pierre săvîrşise o a doua nepolitețe. Înainte, plecase fără să dea ascultare vorbelor bătrînei lui interlocutoare ; acum imobiliza gazda, căreia obligaţiile îi dictau să plece de lîngă dînsul. Cu capul în piept şi depărtîndu-şi picioarele lungi, începuse să-i argumenteze Annei Pavlovna de ce socotea el că planul abatelui nu era decît o himeră.

— Discutăm noi asta mai pe urmă, se scuză cu un surîs Anna Pavlovna.

Şi, descotorosindu-se astfel de acest tînăr care nu ştia să se poarte în lume, se întoarse la îndatoririle ei de amfitrioană şi începu din nou să-şi ascută auzul şi să se uite în

[1] Este foarte amabil din partea dumneavoastră, *monsieur* Pierre, că aţi venit să vizitaţi pe o biată bolnavă...

toate părţile, gata în orice clipă să intervină acolo unde conversaţia lîncezea. Aşa cum patronul unui atelier de torcătorie, după ce şi-a împărţit lucrătorii pe la locurile lor, se plimbă prin atelier şi, de îndată ce bagă de seamă că vreun fus nu mai merge, sau aude vreun zgomot neobişnuit, un scîrţîit ciudat, ori un sfîrîit prea puternic, dă fuga şi-i încetineşte învîrtirea, sau caută să-i imprime o mişcare normală, tot aşa şi Anna Pavlovna, plimbîndu-se prin salonul ei, se alătura cînd unui grup care nu mai găsea ce să discute, cînd altuia, unde convorbirea era prea însufleţită şi, doar printr-un cuvînt sau printr-o uşoară deplasare de persoane, regla dibaci mersul, măsurat după cuviinţă, al complicatei maşinării a conversaţiilor. Dar şi în vîltoarea acestor griji tot i se mai putea citi pe chip o teamă grozavă faţă de purtarea lui Pierre. Îl urmări cu priviri îngrijorate cînd îl văzu că se duce să asculte ce se vorbeşte în grupul din jurul lui Mortemart şi că se îndreaptă apoi spre un alt grup, în mijlocul căruia perora abatele. Pentru Pierre, care-şi făcuse educaţia în străinătate, serata Annei Pavlovna era prima la care avea prilej să ia parte în Rusia. Ştia că se afla întrunită aici toată elita intelectuală a Petersburgului şi ochii îi fugeau de colo-colo, ca unui copil care intră într-un magazin de jucării. Îi era mereu teamă să nu-i scape cumva discuţiile pline de duh pe care le-ar fi putut auzi. Observa siguranţa de sine şi aerele de distincţie de pe figurile celor adunaţi aici, şi se tot aştepta să audă ceva deosebit de inteligent. În cele din urmă se apropie de Morio ; discuţia din grupul abatelui i se părea plină de interes şi se opri, aşteptînd prilejul să-şi spună şi el părerile, aşa cum le place de obicei tinerilor.

III

SERATA ANNEI PAVLOVNA era în toi. Zgomotul fuselor se auzea din toate părţile uniform şi continuu. Afară de *ma tante,* lîngă care nu mai rămăsese decît o doamnă în vîrstă, cu faţa trasă şi plînsă, oarecum străină de această strălucită adunare, societatea se împărţise în trei grupuri. Punctul central al unui grup, alcătuit mai mult din bărbaţi, era abatele ; altul, al tinerilor, se formase în jurul frumoasei prinţese Hélène, fiica prinţului Vasili,

și a drăgălașei și rumeioarei prințese Bolkonskaia, puțin cam prea durdulie pentru vîrsta ei ; în al treilea, tronau Mortemart și Anna Pavlovna.

Vicontele era un tînăr plăcut la vedere, cu trăsături și mișcări estompate, vădit pătruns de însemnătatea și faima persoanei sale, însă, ca un om bine crescut ce era, lăsînd cu modestie societatea în care se găsea să se bucure de prezența lui. Anna Pavlovna, se vedea cît de colo, îl servea oaspeților ei ca pe o mîncare rară. Așa cum un bun *maître d'hôtel* îți prezintă ca pe un lucru cu totul deosebit și frumos halca de carne de vacă pe care nici n-ai fi vrut s-o atingi dacă ai fi văzut-o într-o bucătărie murdară, tot așa Anna Pavlovna le servise în seara aceea musafirilor ei mai întîi pe vicontе, și după aceea pe abate, ca pe cine știe ce raritați nemaiîntîlnite. În cercul lui Mortemart se vorbea acum despre asasinarea ducelui d'Enghien. Vicontele susținea că ducele d'Enghien căzuse victimă propriei sale mărinimii și că existaseră pricini cu totul neobișnuite ca să-l aducă pe Bonaparte la turbare.

— *Ah ! voyons. Contez-nous cela, vicomte* [1], zise Anna Pavlovna, simțind cu bucurie cum expresia aceasta : *contez-nous cela, vicomte,* suna întrucîtva *à la Louis XV.*

Vicontele se înclină în semn de supunere și zîmbi curtenitor. Anna Pavlovna îi puse să facă cerc în jurul vicontelui și îi rugă pe toți să asculte ce avea să povestească.

— *Le vicomte a été personnellement connu de monseigneur* [2], îi șopti unuia din ei Anna Pavlovna. *Le vicomte est un parfait conteur* [3], mai strecură ea altcuiva. *Comme on voit l'homme de la bonne compagnie* [4], spuse ea unui al treilea ; și, astfel, vicontele fu prezentat societății în lumina cea mai prielnică și mai frumoasă ce-și putea dori, ca un rosbif pe un taler încălzit, și presărat pe deasupra cu verdețuri.

Vicontele se și pregătea să-și înceapă povestirea și surîse subtil.

— Vino și dumneata aici, *chère Héléne* [5], îi spuse Anna Pavlovna frumoasei prințese, care se afla prin preajmă, formînd centrul unui alt grup.

[1] Ah, da, povestiți-ne întîmplarea, viconte...
[2] Vicontele l-a cunoscut personal pe duce...
[3] Vicontele este un povestitor neîntrecut...
[4] Cum se cunoaște omul din lumea bună...
[5] ...dragă Hélène...

Prinţesa Hélène zîmbea ; se ridică, avînd întipărit pe obraz acelaşi zîmbet — al femeii ce se ştie desăvîrşit de frumoasă — zîmbetul pe care şi-l păstrase de cînd intrase în salon. Foşnindu-şi uşor mătasea rochiei albe, de bal, cu o garnitură în chip de frunze de iederă şi de muşchi verde, şi făcînd să-i iasă în evidenţă strălucirea umerilor albi, a pletelor lucitoare şi a briliantelor pe care le purta, păşi dreaptă prin mijlocul bărbaţilor care-i făceau loc şi, cu toate că nu se uita la nimeni, surîdea necontenit tuturor ; apoi, ca şi cum ar fi acordat tuturora cu mărinimie dreptul de a se bucura de frumuseţea staturii ei învoalte şi a umerilor ei rotunzi, de farmecul sînilor şi al spatelui ei, după moda timpului foarte dezgolite, ca şi cum ar fi adus cu ea toată strălucirea balului, se apropie de Anna Pavlovna. Hélène era atît de frumoasă, încît nu numai că nu era în ea umbră de cochetărie ci, dimpotrivă, parcă s-ar fi ruşinat de frumuseţea ei care uluia şi stăpînea pe toţi cei dimprejur. S-ar fi părut — mai mult — că ea dorea chiar să micşoreze efectul frumuseţii ei, dar nu izbutea.

— *Quelle belle personne !* [1] exclamau toţi cînd o vedeau. Vicontele, ca surprins de ceva neobişnuit, strînse din umeri şi-şi plecă ochii în jos cînd ea se aşeză dinainte-i şi-l lumină şi pe el cu nelipsitul ei zîmbet.

— *Madame, je crains pour mes moyens devant un pareil auditoire* [2], zise el, înclinîndu-se cu un surîs.

Prinţesa îşi sprijini de tăblia unei măsuţe braţul plin, dezgolit, şi nu găsi cu cale să spună ceva. Zîmbea, în aşteptare. Tot timpul cît ţinu povestirea stătu dreaptă, privind rînd pe rînd cînd la braţul ei frumos şi plin, uşor lăsat pe masă, cînd la şi mai frumosul ei piept, pe rotunjimea căruia îşi potrivea mereu colierul de briliante. Îşi îndrepta mereu cutele rochiei, iar cînd povestirea o impresiona mai mult, se uita la Anna Pavlovna şi chipul ei lua întocmai expresia care se citea pe chipul doamnei de onoare, ca să se liniştească apoi din nou, în strălucirea unui zîmbet. Pe urmele prinţesei Hélène venise aici, de la masa de ceai, şi micuţa prinţesă Liza.

---

[1] Ce fiinţă frumoasă !

[2] Doamnă, nu ştiu dacă voi putea fi la înălţime în faţa unui asemenea auditoriu...

— *Attendez-moi, je vais prendre mon ouvrage* [1], rosti ea. Apoi, adresîndu-se prinţului Ippolit : *Voyons, à quoi pensez-vous ? Apportez-moi mon ridicule.* [2]

Zîmbind şi vorbind cu toţi deodată, prinţesa stîrnise brusc o mişcare generală şi, aşezîndu-se pe canapea, se cuibărise veselă, cum e mai comod.

— Acum mă simt bine, spuse ea şi, rugîndu-l pe viconte să povestească, începu să lucreze de zor.

Prinţul Ippolit, care îi adusese săculeţul de lucru, îşi împinse apoi fotoliul mai aproape de ea şi se aşează alături.

În pofida neobişnuitei lui asemănări cu frumoasa-i soră, *le charmant Hippolyte* [3] era de o urîţenie uimitoare. Trăsăturile chipului său erau aceleaşi ca ale surorii sale, dar, pe cînd întreaga ei făptură era mereu luminată de un zîmbet tineresc, plin de bucuria vieţii, de mulţumire de sine şi de frumuseţea neobişnuită, clasică, a corpului ei, chipul lui, dimpotrivă, era întunecat de un aer tîmp şi exprima o blazare îngîmfată, iar trupul îi era deşirat şi fără vlagă. Ochii, nasul, gura, toate se strîngeau parcă într-o singură strîmbătură, nelămurită, de plictiseală, iar mîinile şi picioarele lui luau întotdeauna poziţii nefireşti.

— *Ce n'est pas une histoire de revenants* ? [4] întrebă el, aşezîndu-se alături de prinţesă şi ducîndu-şi grăbit la ochi lornionul, ca şi cum fără de acest instrument n-ar fi putut începe să vorbească.

— *Mais non, mon cher* [5], zise povestitorul, strîngînd din umeri cu mirare.

— *C'est que je déteste les histoires de revenants* [6], spuse prinţul Ippolit cu o intonaţie din care se vedea bine că abia după ce rostise aceste vorbe îşi dăduse seama de înţelesul lor.

După siguranţa de sine cu care vorbise, nimeni nu ştia dacă spusese ceva deosebit de inteligent sau o curată gogomănie. Purta un frac verde-închis, pantaloni de culoarea *cuisse de nymphe effrayée* [7], după cum spunea chiar el, ciorapi lungi şi pantofi cu cataramă.

---

[1] Aşteptaţi-mă, să-mi iau lucrul.
[2] Ei bine ? Ce stai ? Adu-mi săculeţul de lucru.
[3] Fermecătorul Ippolit...
[4] Nu-i cumva vreo poveste cu strigoi ?
[5] Da' de unde...
[6] Am întrebat pentru că nu pot suferi poveştile cu strigoi...
[7] ...coapsei de nimfă speriată.

Le Vicomte [1] povesti cu mult farmec o anecdotă care făcea pe atunci înconjurul saloanelor, că, anume, ducele d'Enghien ar fi avut obiceiul să vină în taină la Paris pentru a se întîlni cu *mademoiselle George* [2], că odată s-ar fi întîmplat să dea la ea acasă de Bonaparte, care se bucura şi el de favorurile renumitei actriţe, şi că, dînd cu ochii de duce, Napoleon ar fi căzut într-unul din acele leşinuri de care era cuprins adeseori, şi s-ar fi aflat deci în mîinile ducelui, prilej de care ducele însă nu profitase, iar mai tîrziu, Bonaparte s-ar fi răzbunat tocmai pentru mărinimia aceasta şi ar fi pus la cale omorîrea ducelui.

Felul său de a povesti era încîntător şi plin de interes — mai ales cînd ajunse acolo unde rivalii se recunosc deodată unul pe altul — şi doamnele, după cît părea, erau foarte mişcate.

— *Charmant* [3], spuse Anna Pavlovna, uitîndu-se întrebător la mica prinţesă.

— *Charmant,* şopti mica prinţesă, înfigîndu-şi acul în lucrul de mînă, voind parcă să arate prin aceasta că povestirea îi stîrnise într-atîta interesul, încît o împiedica să continue cu lucrul.

Vicontele aprecie acest omagiu mut şi, surîzîndu-i recunoscător, îşi urmă povestirea. În acest timp însă Anna Pavlovna, tot uitîndu-se la Pierre, tînărul care o neliniştea mai mult, observă că acesta vorbea cam însufleţit şi tare cu abatele, şi se grăbi spre locul unde se ivise primejdia, cu gîndul să intervină. În adevăr, Pierre izbutise să lege cu abatele o discuţie asupra problemei echilibrului politic, iar abatele, cucerit, se vede, de înflăcărarea naivă a tînărului, îşi desfăşura în faţa lui ideile sale favorite. Şi unul, şi celălalt ascultau cu prea multă naturaleţe şi vorbeau cu prea multă însufleţire, şi acest lucru nu-i era pe plac Annei Pavlovna.

— Întrebi de mijloace ? Mijloacele sînt : echilibrul european şi *le droit des gens* [4], spuse abatele. Ar fi de ajuns ca o împărăţie puternică, cum este Rusia, a cărei barbarie o trîmbiţează toţi, să se pună dezinteresat în fruntea unei coaliţii avînd drept scop echilibrul european, şi pacea ar fi salvată !

[1] Vicontele...
[2] ...artista George...
[3] Încîntător...
[4] ...dreptul ginţilor...

— Dar cum vreți dumneavoastră să găsiți formula unui asemenea echilibru ? își începuse Pierre argumentarea, cînd iată că se apropie Anna Pavlovna și, aruncîndu-i o privire severă tînărului, îl întrebă pe italian cum suportă clima Rusiei. Fața italianului își schimbă brusc expresia și luă un aer respingător de ipocrizie mieroasă, obișnuită la el, se vede, ori de cîte ori vorbea femeilor.

— Sînt atît de încîntat de strălucirea spiritului și de cultura societății în care am avut fericirea să fiu primit, și mă refer mai cu seamă la societatea femeilor, încît n-am avut încă vreme să mă mai gîndesc și la climă, spuse el.

Nemaislăbindu-i din ochi, nici pe abate, nici pe Pierre, Anna Pavlovna, ca să-i poată supraveghea mai lesne, îi trase pe amîndoi spre grupul comun.

Între timp se ivise în salon o figură nouă. Această figură nouă era tînărul prinț Andrei Bolkonski, soțul micii prințese Liza. Prințul Bolkonski era un tînăr nu prea înalt și foarte frumos, cu trăsături bine conturate și severe. Totul în ființa lui, începînd cu privirea, obosită și plictisită, și pînă la pasul liniștit și măsurat, prezenta cel mai izbitor contrast cu făptura micii și vioaiei sale soții. Se vedea bine că toți cei din salon nu numai că-i erau prea bine cunoscuți, dar îl și plictiseau pînă-ntr-atît, încît nici să se uite la dînșii ori să-i asculte vorbind nu mai era în stare decît cu greu. Dintre toate aceste chipuri ce-i erau de nesuferit, chipul drăgălașei sale soții, pe cît se părea, îl plictisea cel mai tare. Cu o grimasă, care-i schimonosea obrazul frumos, el își întoarse fața de la ea. Sărută mîna Annei Pavlovna și, uitîndu-se printre gene, îmbrățișă cu privirea întreaga adunare.

— *Vous vous enrôlez pour la guerre, mon prince ?* [1] întrebă Anna Pavlovna.

— *Le général Koutouzoff,* spuse Bolkonski, apăsînd pe ultima silabă, *zoff,* așa cum fac francezii, *à bien voulu de moi pour aide-de-camp* [2]...

— *Et Lise, votre femme ?* [3]

— Va pleca la țară.

— Cum de vă lasă inima să ne lipsiți de fermecătoarea dumneavoastră soție ?

[1] Plecați la război, prințe ?
[2] Generalul Kutuzov a binevoit să mă ia ca aghiotant...
[3] Și Liza, soția dumneavoastră ?

— *André,* i se adresă soţia lui, cu aceeaşi cochetărie cu care se adresa şi celorlalţi, nu ştii ce istorie ne-a povestit vicontele despre *mademoiselle George* şi Bonaparte !

Prinţul încruntă sprîncenele şi întoarse capul. Pierre, care din clipa intrării prinţului Bolkonski nu-şi mai luase de la el privirea prietenoasă şi plină de bucurie, se apropie şi-l prinse de braţ. Fără să se întoarcă, prinţul Andrei îşi strîmbă din nou obrazul într-o grimasă de nemulţumire şi dojană pentru acela care-l apuca aşa de braţ, dar, dînd cu ochii de chipul zîmbitor al lui Pierre, îi răspunse printr-un surîs neaşteptat de blînd şi de prietenos.

— Ia te uită !... Iată-te şi pe tine păşind în înalta societate ! îi spuse el.

— Ştiam că ai să fii şi dumneata aici, răspunse Pierre. Vin astă-seară la masă la dumneata, adăugă el încet, ca să nu-l stingherească cumva pe vicontele care-şi continua povestirea. Se poate ?

— Nu, nu se poate, spuse prinţul Andrei rîzînd, şi-i strînse mîna spre a-i da lui Pierre să înţeleagă că nici nu trebuie să mai întrebe. Voi să mai spună ceva, dar în aceeaşi clipă se ridicară prinţul Vasili şi fiica lui, iar bărbaţii se sculară şi ei în picioare ca să le facă loc să treacă.

— Pe mine vă rog să mă iertaţi, scumpul meu viconte, spuse prinţul Vasili franţuzului, trăgîndu-l îndatoritor de mînecă în jos, spre a-l împiedica să se ridice de pe scaun. Această nesuferită recepţie a ambasadorului pe mine mă lipseşte de o plăcere, iar pe dumneavoastră vă întrerupe. Îmi pare foarte rău că trebuie să părăsesc încîntătoarea dumneavoastră serată, se adresă el Annei Pavlovna.

Fiica lui, prinţesa Hélène, ţinîndu-şi graţios faldurile rochiei de bal, îşi făcu drum printre scaune, iar zîmbetul strălucea şi mai luminos pe frumosul ei chip. Pierre se uită cu ochi plini de admiraţie, aproape speriaţi, la această frumuseţe, cînd ea-i trecu pe dinainte.

— E foarte frumoasă ! spuse prinţul Andrei.

— Foarte ! răspunse Pierre.

În tăcere, prinţul Vasili îl luă pe Pierre de braţ şi se adresă Annei Pavlovna :

— Domesticeşte-mi ursul acesta, spuse el. Uite-l, de o lună de zile stă la mine şi de-abia azi îl văd ieşind în lume pentru întîia dată. Nimic nu e mai necesar unui tînăr decît societatea femeilor inteligente.

IV

ANNA PAVLOVNA ZÎMBI şi făgădui să se ocupe de Pierre, despre care ştia că se înrudeşte după tată cu prinţul Vasili. Doamna în vîrstă, care stătuse pînă atunci cu *ma tante,* se ridică grăbită şi-l ajunse pe prinţul Vasili în vestibul. De pe faţa ei dispăruse interesul prefăcut de pînă atunci. Blîndă şi plînsă, figura ei nu mai exprima decît îngrijorare şi teamă.

— Un moment, alteţă ! N-ai nimic să-mi spui cu privire la Boris al meu ? (Pronunţă numele de Boris, accentuînd pe *o).* Nu mai pot zăbovi în Petersburg. Spune-mi, te rog, ce veşti pot duce bietului meu băiat ?

Neluînd în seamă faptul că prinţul Vasili o asculta în silă şi într-un chip aproape nepoliticos, dînd chiar semne de nerăbdare, doamna în vîrstă îi zîmbea blînd şi mişcător şi, ca să nu plece, îl apucă de mînă.

— E de ajuns să spui o vorbă suveranului şi va fi mutat numaidecît în gardă, se rugă ea.

— Te rog să crezi că fac tot ce-mi stă în putere, prinţesă, răspunse prinţul Vasili, dar îmi vine greu să-l rog pe suveran ; eu te-aş sfătui să te adresezi lui Rumianţev, prin prinţul Goliţîn ; ar fi mai nimerit !

Doamna în vîrstă purta numele de prinţesa Drubeţkaia, numele uneia din cele mai bune familii ale Rusiei, dar era săracă, ieşise demult din înalta societate şi-şi pierduse vechile relaţii. Venise acum să ceară mutarea unicului ei fiu în garda imperială. Numai pentru a se putea vedea cu prinţul Vasili se invitase singură şi venise la serata Annei Pavlovna ; numai pentru asta ascultase povestea vicontelui. Cuvintele prinţului *o* speriaseră. Faţa ei, frumoasă odinioară, căpătă o expresie de mînie, care însă nu dură decît cîteva clipe. Ea zîmbi din nou şi strînse şi mai tare mîna prinţului Vasili.

— Ascultă-mă, alteţă, rosti ea, eu nu te-am rugat niciodată nimic şi nici nu te voi mai ruga vreodată ; niciodată nu ţi-am amintit de prietenia pe care tatăl meu ţi-a arătat-o. Dar acum, pentru numele lui Dumnezeu, fă asta pentru fiul meu şi vei fi salvatorul nostru, se grăbi ea să adauge. Nu, te rog nu te supăra, făgăduieşte-mi ! L-am rugat pe Goliţîn, dar m-a refuzat. *Soyez le bon enfant que*

vous avez été [1], spuse ea, străduindu-se să zîmbească, în timp ce ochii i se umplură de lacrimi.

— *Papà,* întîrziem ! spuse, întorcîndu-şi frumosul cap pe umerii ei de statuie antică, prinţesa Hélène, care aştepta lîngă uşă.

Dar în lumea mare influenţa este un capital pe care trebuie să ştii să-l păstrezi, ca să nu-l iroseşti. Prinţul Vasili ştia aceasta şi, cum înţelegea că dacă ar fi intervenit pentru toţi cei care veneau să-l roage ar ajunge curînd să nu mai poată cere nimic pentru el însuşi, se folosea rareori de influenţa lui. În cazul prinţesei Drubeţkaia el simţi totuşi, după înnoirea rugăminţii ei, ceva ca o mustrare de conştiinţă. Îi adusese aminte un lucru adevărat : primii lui paşi în carieră şi-i datora tatălui ei. În afară de aceasta, băgase de seamă după purtările ei că era una din acele femei, şi mai ales dintre acele mame care, o dată ce şi-au pus în gînd ceva, nu se lasă pînă nu izbutesc ; iar dacă nu izbutesc, sînt gata să recurgă în fiecare zi, în fiecare ceas, la stăruinţe şi chiar la scene. Această ultimă consideraţie îl înduplecă.

— *Chère* Anna Mihailovna, spuse el cu obişnuita-i familiaritate şi plictiseală în glas, pentru mine, ceea ce mă rogi e aproape cu neputinţă de îndeplinit, dar, ca să-ţi arăt cît de mult ţin la dumneata şi cît respect memoria răposatului dumitale tată, voi face imposibilul : fiul dumitale va fi transferat în gardă, ai cuvîntul meu ! Dă mîna ! Eşti mulţumită ?

— Scumpul meu, eşti un binefăcător ! Nu m-am îndoit niciodată de dumneata ; ştiam eu cît eşti de bun !

Prinţul dădu să plece.

— Mai stai încă puţin ; două cuvinte numai. *Une fois passé aux gardes...* [2] Ea ezită. Eşti în termeni buni cu Mihail Ilarionovici Kutuzov ; recomandă-i-l pe Boris ca aghiotant. Atunci aş fi liniştită şi atunci ai fi chiar...

Prinţul Vasili zîmbi.

— Asta nu pot promite. Dumneata nu ştii cît e de asaltat Kutuzov, de cînd a fost numit comandant suprem. Mi-a spus chiar el că toate cucoanele din Moscova s-au înţeles să-i dea lui odraslele drept aghiotanţi.

— Nu, promite-mi, altfel nu te las, scumpul meu binefăcător.

---

[1] Fii drăguţ, cum ai fost totdeauna...

[2] O dată mutat în gardă...

— *Papà*, repetă cu același ton frumoasa fată, întîrziem !
— Ei, *au revoir* [1], iartă-mă. Vezi ? Mă cheamă.
— Atunci, mîine îi vorbești suveranului ?
— Negreșit ; cît despre Kutuzov, nu promit nimic.
— Nu, nu se poate, făgăduiește-mi, *Basile !* spuse Anna Mihailovna în urma lui, cu un surîs de tînără cochetă, care, de bună seamă, îi fusese cîndva firesc, dar care acum nu se mai potrivea deloc cu fața ei ofilită.

Își uitase, se vede, vîrsta, și folosea acum, din obișnuință, armele femeiești de odinioară. Dar, de îndată ce prințul ieși, fața ei își recăpătă expresia rece, studiată, pe care o avusese mai înainte. Se întoarse la grupul în care vicontele continua să povestească și se prefăcu iarăși că ascultă, așteptînd momentul potrivit ca să plece, de vreme ce scopul și-l atinsese.

— Ei, cum găsiți această ultimă comedie *du sacre de Milan* ?... întrebă Anna Pavlovna. *Et la nouvelle comédie des peuples de Gênes et de Lucques, qui viennent présenter leurs voeux à M. Buonaparte. M. Buonaparte, assis sur un trône et exauçant les voeux des nations ! Adorable ! Non, mais c'est à en devenir folle ! On dirait que le monde entier a perdu la tête.* [2]

Prințul Andrei zîmbi ironic, privind drept în ochii Annei Pavlovna.

— *„Dieu me la donne, gare à qui la touche“*, spuse el (cuvintele lui Bonaparte din clipa încoronării). *On dit qu'il a été très beau en prononçant ces paroles* [3], adăugă el, și de data aceasta repetă aceleași cuvinte în italienește : *„Dio me la dona, guai a chi la tocca“*.

— *J'espère enfin*, urmă Anna Pavlovna, *que ça a été la goutte d'eau qui fera déborder le verre. Les souverains ne peuvent plus supporter cet homme, qui menace tout.* [4]

---

[1] ...la revedere...

[2] ...a încoronării de la Milano ? Și noua comedie cu locuitorii din Genova și Lucca prezentînd doleanțele lor domnului Bonaparte. Domnul Bonaparte stînd pe tron și satisfăcînd doleanțele națiunilor. Minunat ! Dar nu, nu se poate, îți vine să înnebunești. S-ar spune că toată lumea și-a pierdut capul.

[3] „Dumnezeu mi-o dă, vai de cel ce-o atinge.“ Se spune că a fost superb, cînd a rostit aceste cuvinte...

[4] Am nădejdea, în sfîrșit, că asta a fost picătura de apă care va face să se umple paharul. Suveranii nu-l mai pot suporta pe acest om, care amenință totul.

— *Les souverains ? Je ne parle pas de la Russie,* spuse vicontele curtenitor şi urmă deznădăjduit : *Les souverains, madame ! Qu'ont-ils fait pour Louis XVI, pour la reine, pour Madame Elisabeth ? Rien,* continuă el cu însufleţire. *Et, croyez-moi, ils subissent la punition pour leur trahison de la cause des Bourbons. Les souverains ? Ils envoient des ambassadeurs, complimenter l'usurpateur.* [1]

Şi-şi schimbă iar poziţia pe scaun, oftînd dispreţuitor. Prinţul Ippolit, care pînă atunci îl măsurase îndelung pe viconte prin lornion, se întoarse deodată spre mica prinţesă, îi ceru un ac şi începu să-i arate, desenînd cu acul pe masă, blazonul familiei Condé. Îi tălmăcea acest blazon cu un aer atît de important, ca şi cum prinţesa l-ar fi rugat să i-l deseneze.

— *Bâton de gueules, engrêlé de gueules d'azur, maison Condé* [2], o lămuri el.

Prinţesa, surîzătoare, asculta.

— Dacă cumva Bonaparte rămîne încă un an pe tronul Franţei, reluă vicontele firul convorbirii, cu aerul omului care nu ascultă spusele altora şi, în chestiuni cunoscute de el, mai bine decît de oricine, îşi urmează numai şirul gîndurilor, atunci lucrurile vor ajunge mult prea departe. Prin intrigi, violenţe, deportări şi execuţii, societatea franceză — şi înţeleg prin asta buna societate — va fi nimicită pentru totdeauna şi atuncea...

El strînse din umeri şi-şi desfăcu larg braţele. Pierre ar fi voit să spună şi el ceva : discuţia îl interesa şi pe el ; dar Anna Pavlovna, care-l escorta ca o sentinelă, îi tăie vorba :

— Împăratul Alexandru, spuse ea cu gravitatea cu care vorbea ori de cîte ori pomenea de familia imperială, a declarat că va da francezilor putinţa de a-şi alege singuri forma de guvernămînt. Şi eu cred că nu poate fi nici o îndoială că întreaga naţiune, odată eliberată de sub jugul acestui uzurpator, se va arunca în braţele regelui legitim, adăugă Anna Pavlovna, încercînd să fie amabilă cu emigrantul regalist francez.

[1] Suveranii ? Nu vorbesc de Rusia... Suveranii, doamnă ! Dar pentru Louis XVI, pentru regină, pentru Madame Elisabeth au făcut ceva ? Nimic... Şi, credeţi-mă, acum îşi primesc pedeapsa pentru că au trădat cauza Bourbonilor. Suveranii ? Îşi trimit ambasadorii să-i facă temenele uzurpatorului.

[2] O bandă roşie, cu marginea dinţată pe cîmp azuriu, blazonul familiei Condé...

— E îndoielnic, spuse prinţul Andrei. *Monsieur le vicomte* [1] consideră, absolut pe bună dreptate, că lucrurile au fost împinse cu mult prea departe. Eu socotesc că va fi greu să se mai revină la vechea stare de lucruri.

— După cîte am auzit, se amestecă Pierre în discuţie, înroşindu-se tot, aproape întreaga nobilime a şi trecut de partea lui Bonaparte.

— Asta o spun bonapartiştii, zise vicontele, fără să se uite la Pierre. Astăzi e greu să cunoşti opinia publică din Franţa.

— *Buonaparte l'a dit* [2], rosti Andrei cu un zîmbet ironic. (Se vedea că vicontele nu-i era pe plac şi că, deşi nici nu se uita la dînsul, lui îi era adresată animozitatea din vorbele sale.) *„Je leur ai montré le chemin de la gloire,* îşi urmă el gîndul după o scurtă tăcere, repetînd iarăşi cuvintele lui Napoleon, *ils n'en ont pas voulu ; je leur ai ouvert mes antichambres, ils se sont précipités en foule..." Je ne sais pas à quel point il a eu le droit de le dire.* [3]

— *Aucun* [4], ripostă vicontele. După asasinarea ducelui, pînă şi cei mai părtinitori dintre oameni au încetat de a mai vedea în el un erou. *Si même ça a été un héros pour certaines gens,* zise vicontele, adresîndu-se Annei Pavlovna, *depuis l'assassinat du duc il y a un martyr de plus dans le ciel, un héros de moins sur la terre.* [5]

Nici nu avuseseră timpul, Anna Pavlovna şi ceilalţi, să arate printr-un zîmbet că preţuiau aceste cuvinte ale vicontelui, şi Pierre se amestecă din nou în discuţie, iar Anna Pavlovna, cu toate că presimţise că avea să rostească iar ceva ce nu se cuvenea, nu-l mai putu împiedica.

— Executarea ducelui d'Enghien, spuse Pierre, a fost o necesitate de stat ; şi eu văd chiar un act de generozitate în faptul că Napoleon n-a pregetat să ia asupra sa răspunderea întreagă a acestei fapte.

— *Dieu ! mon Dieu !* [6] şopti, înspăimîntată, Anna Pavlovna.

---

[1] Domnul viconte...

[2] A spus-o chiar Bonaparte...

[3] „Le-am arătat drumul gloriei, dar ei l-au nesocotit ; le-am deschis anticamerele mele şi au dat năvală..." Nu ştiu în ce măsură avea dreptul să vorbească astfel.

[4] Nici un drept.

[5] Chiar dacă pentru unii el a fost un erou, acum, după asasinarea ducelui, în ceruri e un martir mai mult şi pe pămînt un erou mai puţin.

[6] Doamne, Dumnezeule !

— *Comment, M. Pierre, vous trouvez que l'assassinat est grandeur d'âme ?* [1] vorbi mica prințesă, zîmbind și trăgîndu-și lucrul spre ea.

— *Ah ! Oh !* se auziră cîteva voci.

— *Capital !* [2] exclamă prințul Ippolit în englezește, lovindu-se cu palma peste genunchi. Vicontele ridică doar din umeri.

Pierre măsură solemn toată societatea, privind pe deasupra ochelarilor.

— Am motive să vorbesc așa, continuă el cu înverșunare, pentru că Burbonii au fugit din fața revoluției, lăsînd poporul pradă anarhiei ; numai Napoleon a știut să înțeleagă revoluția, s-o biruiască, și, de aceea, pentru binele obștesc, el nu putea să se oprească în fața vieții unui singur om.

— Nu doriți să treceți la masa cealaltă ? interveni Anna Pavlovna. Dar Pierre, fără să-i răspundă, își continuă discursul.

— Nu, rosti el cu însuflețire crescîndă, Napoleon este mare, fiindcă el s-a ridicat deasupra revoluției, fiindcă el i-a înăbușit abuzurile, păstrînd tot ceea ce era bun în ea, și egalitatea cetățenilor, și libertatea cuvîntului, și a presei, și numai de aceea a dobîndit puterea !

— Da, nimic de zis, dacă el, luînd puterea, nu s-ar fi folosit de ea pentru asasinat, ci ar fi trecut-o regelui legitim, spuse vicontele ; atunci și eu l-aș fi socotit un om cu adevărat mare.

— Asta n-ar fi putut-o face ! Poporul i-a dat lui puterea tocmai pentru ca să-l scape de Burboni și fiindcă vedea în el un titan ! Revoluția a fost un fapt măreț, continuă *monsieur* Pierre, dîndu-și pe față prin această frază îndrăzneață toată tinerețea lui clocotitoare și dorința de a-și face cunoscute cît mai curînd ideile.

— Revoluția și regicidul sînt fapte mărețe ?... După asemenea... dar nu voiți să treceți la masa cealaltă ? repetă Anna Pavlovna.

— *Contrat social* [3], surîse blînd vicontele.

— Eu nu vorbesc de regicid. Eu vorbesc de idee !

---

[1] Cum, *monsieur* Pierre, dumneata socotești că asasinatul înseamnă generozitate ?

[2] Nemaipomenit !

[3] „*Contractul social*" de J.-J. Rousseau.

— Da, ideea jafului, a omorului şi a regicidului, întrerupse iarăşi o voce ironică.

— Acestea au fost excese, bineînţeles, dar nu în ele stă adevărata însemnătate a revoluţiei ; însemnătatea ei stă în drepturile omului, în emanciparea de prejudecăţi, în egalitatea cetăţenilor. Şi toate aceste idei Napoleon le-a păstrat neştirbite.

— Libertatea şi egalitatea, spuse cu dispreţ vicontele, ca şi cum s-ar fi hotărît în sfîrşit, în mod serios, să-i arate acestui tinerel toată prostia spuselor lui, — ele nu sînt decît vorbe răsunătoare, care s-au compromis de mult. Cui nu-i place libertatea şi egalitatea ? Însuşi Mîntuitorul ne-a propovăduit libertatea şi egalitatea. Oare după revoluţie oamenii au devenit mai fericiţi. Dimpotrivă. Noi voiam libertatea, iar Bonaparte a sugrumat-o.

Prinţul Andrei se uita, cu un zîmbet pe buze, cînd la Pierre, cînd la vicont, cînd la gazdă. În primul moment, după izbucnirea lui Pierre, Anna Pavlovna, cu tot tactul ei modern, se înspăimîntase ; dar cînd văzu că, neluînd în seamă ieşirea lui Pierre şi cuvintele lui profanatoare, vicontele nu-şi pierduse cumpătul, şi cînd îşi dădu seama că atenţia nu mai putea fi abătută de la vorbele acestea, ea îşi adună puterile şi, alăturîndu-se vicontelui, tăbărî pe orator :

— *Mais, mon cher monsieur Pierre* [1], spuse ea, cum justifici dumneata pe un om mare, care a fost în stare să execute fără judecată şi fără vină un duce sau, în sfîrşit, măcar şi un om de rînd ?

— Iar eu aş întreba, zise vicontele, cum justifică *monsieur* evenimentele din 18 Brumar ? Nu sînt ele o înşelătorie ? *C'est un escamotage, qui ne ressemble nullement à la manière d'agir d'un grand homme.* [2]

— Dar prizonierii din Africa, pe care i-a ucis ? întrebă mica prinţesă. Ce îngrozitor ! Şi strînse din umeri.

— *C'est un roturier, vous aurez beau dire* [3], intră în vorbă prinţul Ippolit.

Monsieur Pierre nu ştia cui să răspundă mai întîi ; se uită la toţi pe rînd şi zîmbi. Zîmbetul la el n-avea însă aceeaşi semnificaţie ca la ceilalţi oameni ; nu era o simplă

[1] Dar, scumpe *monsieur* Pierre...

[2] O asemenea înşelătorie nu aduce cîtuşi de puţin cu felul de a proceda al unui om mare.

[3] E un parvenit, orice aţi spune...

trecere de la gravitate la veselie. La el, dimpotrivă, atunci cînd se ivea zîmbetul, faţa lui, pierzîndu-şi deodată expresia serioasă şi oarecum ursuză pe care o avusese, apărea cu desăvîrşire alta : copilăroasă, blîndă, prostuţă chiar, şi avînd aerul că cere iertare.

Pentru viconte, care-l vedea atunci întîia dată, deveni limpede că acest iacobin e departe de a fi la fel de cumplit cum îi erau cuvintele. Tăcuseră cu toţii.

— Cum vreţi să vă răspundă la toţi deodată ? zise prinţul Andrei. Şi, afară de asta, între acţiunile unui bărbat de stat trebuie să deosebim acţiunile omului de onoare, acelea ale comandanului de oşti şi acelea ale împăratului. Mie aşa mi se pare.

— Da, da, se-nţelege, încuviinţă Pierre, bucuros că îi venise cineva în ajutor.

— E cu neputinţă să nu recunoaştem, continuă prinţul Andrei, că Napoleon, ca om, e mare la podul de la Arcole sau în lazaretul din Iaffa unde dă mîna cu ciumaţii, dar... dar mai sînt şi alte fapte, care cu greu îi pot fi justificate.

Prinţul Andrei, care era vădit că dorise să atenueze lipsa de abilitate din vorbele lui Pierre, se ridică să plece şi făcu un semn soţiei sale.

În clipa aceea, prinţul Ippolit se ridică deodată în picioare şi, făcînd semn cu mîinile, îi opri pe toţi şi stărui să mai şadă puţin, spunîndu-le :

— *Ah ! aujourd'hui on m'a raconté une anecdote moscovite, charmante : il faut que je vous en régale. Vous m'excusez, vicomte, il faut que je raconte en russe. Autrement on ne sentira pas le sel de l'histoire.* [1]

Şi prinţul Ippolit începu să vorbească ruseşte, în jargonul în care vorbesc francezii care n-au stat mai mult de un an în Rusia. Cu atîta însufleţire şi atît de insistent ceruse prinţul Ippolit să-i fie ascultată povestirea, încît toată lumea rămase pe loc.

— La *Moscou* este o cucoană, *une dame*. Şi ea este foarte sgîrcit. La ea trebuie doi *valets de pied* [2] pentru

[1] Ah, astăzi mi s-a povestit o anecdotă moscovită, încîntătoare : trebuie să vă delectez şi pe dumneavoastră cu ea. Dar să mă scuzaţi, viconte, va trebui s-o povestesc în ruseşte ; altfel îşi pierde tot hazul.

[2] ...lachei...

cupeu. Dar să fie statur foarte înalt. Acest era gustul ei. Şi la ea fost *une femme de chambre* [1] şi mai înalt de statur. Ea zise...

Aci prinţul stătu să se gîndească : se vedea cu cită trudă îşi chibzuia cuvintele.

— Ea zise... da, ea zise : „Fetiţo *(à la femme de chambre)*, îmbracă livrea şi mergi cu mine cu cupeu *faire des visites*". [2]

Aci prinţul Ippolit pufni în rîs şi rîse cu hohote, luînd-o cu mult înaintea ascultătorilor săi, ceea ce făcu o impresie cu totul în defavoarea povestitorului. Totuşi, mulţi zîmbiră, şi printre aceştia erau şi doamna în vîrstă, şi Anna Pavlovna.

— Ea a plecat. Dar brusc început mare vînt, fetiţa pierdut pălăria, şi părul lung despletit...

Aici, nu se mai putu stăpîni şi izbucni deodată într-un rîs sacadat, adăugînd printre hohote :

— Şi toată lumea aflat...

Cu asta se sfîrşea anecdota. Deşi ar fi fost greu de înţeles pentru ce o povestise, şi mai ales pentru ce trebuise neapărat să o povestească pe ruseşte, totuşi Anna Pavlovna şi ceilalţi apreciară iscusinţa omului de lume, a prinţului Ippolit, care făcuse astfel să se încheie atît de plăcut izbucnirea nelalocul ei şi cu totul lipsită de tact a lui *monsieur* Pierre. Discuţia care urmă după anecdotă se risipi în mărunţişuri fără însemnătate, în nimicuri în legătură cu balul viitor sau cu acela care avusese loc, ori în legătură cu spectacolele şi cu întrebarea : cînd şi unde se vor vedea fiecare unul cu altul.

V

MULŢUMIND ANNEI PAVLOVNA pentru această *charmante soirée* [1], invitaţii începură să se retragă.

Pierre se purtă stîngaci. Înalt, gras, spătos, cu mîinile mari şi roşii, el nu se pricepea nici să intre într-un salon şi mai puţin încă să iasă, adică să spună şi el ceva plăcut înainte de plecare. Pe lîngă aceasta, mai era şi distrat.

[1] ...fată în casă...
[2] ...să facem vizite.
[3] ...seară încîntătoare.

La plecare, în locul pălăriei luă tricornul cu panaş al unui general şi-l ţinu în mînă, trăgînd mereu de pompon, pînă ce generalul se văzu nevoit să i-l ceară. Dar toată această purtare distrată şi toată nepriceperea lui de a-şi face intrarea şi de a conversa într-un salon, erau compensate de bunătatea, de simplitatea şi de modestia lui. Anna Pavlovna se întoarse către el, îi făcu semn cu capul şi, arătîndu-i cu creştinească blîndeţe că-i iertase izbucnirea de adineauri, îi spuse :

— Nădăjduiesc să te mai văd, dar nădăjduiesc de asemenea că-ţi vei schimba părerile, dragul meu *monsieur* Pierre.

Cînd o auzi vorbindu-i astfel, el nu-i răspunse nimic ; se înclină doar şi-şi mai arătă încă o dată zîmbetul bun, care nu voia să spună decît atît : „Părerile ca părerile, dar vedeţi ce băiat bun şi de treabă sînt !" Şi cu toţii, chiar şi Anna Pavlovna, simţiră fără să vrea acest lucru.

Prinţul Andrei ieşise în vestibul şi, lăsîndu-şi umerii în voia valetului care-i punea pelerina în spinare, asculta cu indiferenţă flecăreala soţiei lui cu prinţul Ippolit, care ieşise şi el în antreu, gata de plecare. Acesta sta în faţa drăgălaşei prinţese însărcinate şi o privea stăruitor, prin lornion.

— Du-te, *Annette*, să nu răceşti, spuse mica prinţesă, despărţindu-se de Anna Pavlovna. *C'est arrêté* [1], adăugă ea încet.

Anna Pavlovna izbutise tocmai să pună la cale împreună cu Liza căsătoria dintre Anatol şi cumnata micii prinţese.

— Mă bizui pe dumneata, scumpă prietenă, spuse Anna Pavlovna tot în şoaptă, întîi scrie-i ei şi spune-mi apoi *comment le père envisagera la chose. Au revoir* [2], şi ieşi din vestibul.

Prinţul Ippolit se apropie de mica prinţesă şi, aplecîndu-se mult spre ea, începu să-i spună ceva pe şoptite.

Doi valeţi, unul al prinţesei, celălalt al lui, unul ţinînd un şal, celălalt un pardesiu, aşteptau sfîrşitul discuţiei, şi le ascultau franţuzeasca pe care n-o pricepeau, avînd aerul că înţeleg, numai că nu vor să arate. Prinţesa, ca întotdeauna, vorbea zîmbind şi asculta rîzînd.

[1] E un lucru hotărît...
[2] ...cum va privi tatăl propunerea. La revedere...

— Sînt foarte bucuros că nu m-am dus la ambasador, spuse prinţul Ippolit, curată plictiseală !... A fost o seară minunată. Nu-i aşa ? Minunată !

— Se spune că balul va fi splendid, zise prinţesa, ridicîndu-şi puţin buza umbrită de puf. Toate femeile frumoase din societatea bună vor fi acolo.

— Nu toate, de vreme ce nu vei fi şi dumneata acolo ; nu toate, spuse prinţul Ippolit, rîzînd încîntat şi, luînd şalul din mîna valetului pe care numai cît nu-l îmbrînci, începu să-l potrivească pe umerii prinţesei. Şi, din neîndemînare sau făcînd anume (nimeni n-ar fi putut spune), el lăsă să-i zăbovească mîinile cam prea mult pe umerii ei, chiar după ce şalul era gata aşezat, dînd impresia că o îmbrăţişează.

Cu multă graţie şi zîmbind întruna, ea se desprinse, se întoarse şi-şi privi soţul. Prinţul Andrei stătea cu ochii închişi : văzîndu-l aşa, l-ai fi crezut obosit şi somnoros.

— Eşti gata ? o întrebă el, ocolindu-i privirile.

Prinţul Ippolit îşi trase grăbit pe mîneci pardesiul care, la dînsul, aşa cum cerea ultima modă, atîrna pînă mai jos de călcîie şi, împiedicîndu-se în el, dădu fuga la scară pe urma prinţesei, pe care valetul o ajuta să se urce în cupeu.

— *Princesse, au revoir* [1], strigă el, încurcîndu-se în limbă tot aşa cum se încurca în picioare.

Ferindu-şi rochia, prinţesa intră în întunericul cupeului ; bărbatul ei îşi potrivea sabia la şold ; prinţul Ippolit, sub motiv că vrea să le ajute, îi încurca pe toţi.

— Daţi-mi voie, stimate domn, i se adresă sec şi neprietenos, în ruseşte, prinţul Andrei, pe care prinţul Ippolit îl împiedica să treacă.

— Te aştept, Pierre, răsună, prietenoasă şi blîndă de data aceasta, aceeaşi voce, a prinţului Andrei.

Vizitiul trase de hăţuri şi cupeul se urni huruind. Prinţul Ippolit rîdea sacadat, stînd pe scară şi aşteptînd să vină vicontele, căruia îi promisese să-l conducă acasă.

— *Eh, bien, mon cher, votre petite princesse est très bien, très bien,* spuse vicontele, luînd loc în cupeu lîngă Ippolit. *Mais très bien,* şi-şi sărută vîrfurile degetelor. *Et tout-à-fait française.* [2]

[1] La revedere, prinţesă...

[2] Ei bine, dragul meu, prinţesa dumitale e adorabilă. Adorabilă. Adevărată franţuzoaică.

Ippolit rîse pe înfundate.

— *Et savez-vous que vous êtes terrible avec votre petit air innocent ?* continuă vicontele. *Je plais le pauvre mari, ce petit officier qui se donne des airs de prince régnant.* [1]

Ippolit pufni din nou şi spuse printre hohotele de rîs :

— *Et vous disiez, que les dames russes ne valaient pas le dames françaises. Il faut savoir s'y prendre* [2].

Sosit puţin înaintea gazdei, Pierre, ca prieten al casei, intrase în cabinetul prinţului Andrei şi se trîntise pe divan. Luase dintr-un raft prima carte care-i venise la îndemînă (erau comentariile lui Caesar) şi, proptit în coate, începuse, deschizîndo la întîmplare, s-o citească de pe la mijloc.

— Ce ţi-a venit să te porţi aşa cu *mademoiselle* Scherer ? Să ştii că acum are să se îmbolnăvească de-a binelea, rosti, intrînd în cabinet, prinţul Andrei, frecîndu-şi mîinile albe şi mici.

Pierre se răsuci cu tot corpul, făcînd să trosnească arcurile divanului sub el, îşi întoarse faţa jovială spre prinţul Andrei, îi zîmbi şi-i făcu un semn cu mîna.

— Nu, fără glumă, abatele ăsta e un om foarte interesant, numai că înţelege lucrurile oarecum altfel... După mine, pacea eternă este posibilă, dar... nu ştiu cum să-ţi explic asta... dar nu printr-un echilibru politic.

Pe prinţul Andrei nu-l interesau, se vede, problemele acestea abstracte.

— Nu se poate, *mon cher* [3], să spui oriunde tot ce-ţi trece prin cap. Ei, ai luat în sfîrşit o hotărîre ? Intri în cavaleria de gardă sau preferi diplomaţia ? întrebă prinţul Andrei după o scurtă tăcere.

Pierre se ridică, aşezîndu-se cu picioarele strînse sub el.

— Închipuieşte-ţi că tot nu ştiu încă ! Nici una, nici alta nu-s pe placul meu.

---

[1] Ştii că eşti teribil cu aerul dumitale nevinovat ? Îl plîng pe bietul bărbatu-său, pe ofiţeraşul acela, care-şi dă aere de prinţ domnitor.

[2] Şi mai ziceai că rusoaicele nu fac cît franţuzoaicele. Totul e să ştii cum să le iei.

[3] ...dragul meu...

— Dar în fine, trebuie să te hotărăşti pentru ceva ! Tatăl tău aşteaptă.

Pierre fusese trimis încă de la vîrsta de zece ani în străinătate, însoţit de preceptor, un abate, şi rămăsese acolo pînă la douăzeci de ani. Cînd se înapoie la Moscova, tatăl său îl concedie pe abate şi îi spuse tînărului : „Acuma, du-te şi tu la Petersburg, ia aminte la ce vezi şi alege. Eu sînt de acord cu orice alegi. Iată scrisoarea către prinţul Vasili, iată bani. Scrie-mi despre toate şi te voi ajuta în toate". Trecuseră trei luni de cînd Pierre îşi tot alegea o carieră şi nu făcea nimic. Despre această alegere îi vorbea acum prinţul Andrei. Pierre îşi frecă uşor fruntea.

— Să ştii că trebuie să fie mason, spuse el, tot cu gîndul la abatele pe care-l întîlnise la serată.

— Toate astea-s prostii, îl întrerupse prinţul Andrei din nou. Să vorbim mai bine despre ceea ce te interesează. Ai fost la regimentul de gardă-călare ?

— Nu, n-am fost, dar iată ce mi-a trecut prin cap şi voiam să-ţi spun şi dumitale. Sîntem în plin război împotriva lui Napoleon. Dacă ar fi vorba de un război pentru libertate, aş fi înţeles şi m-aş fi dus cel dintîi să mă înrolez în armată ; dar să ajuţi Anglia şi Austria împotriva celui mai mare om din lume... asta nu se cade...

Prinţul Andrei nu putu decît să ridice din umeri la vorbele copilăreşti ale lui Pierre. Voia să-i dea să-nţeleagă că la asemenea prostii nici nu încape răspuns ; şi într-adevăr, la această întrebare naivă cu greu ar fi putut găsi cineva alt răspuns decît ceea ce i se păru prinţului Andrei nimerit să spună :

— Dacă toţi ar lupta numai după convingerile lor personale, atunci n-ar mai fi război, zise el.

— Minunat ar fi ! zise Pierre.

Prinţul Andrei zîmbi.

— Se prea poate să fie minunat, dar asta nu se va întîmpla niciodată...

— Uite, dumneata de pildă, pentru ce pleci în război ? întrebă Pierre.

— Pentru ce ? Nici eu nu ştiu ! Aşa trebuie. Şi în afară de asta eu plec... şi se opri... eu plec pentru că viaţa asta, pe care o duc aici, viaţa asta nu e pentru mine !

VI

DIN ODAIA ALĂTURATĂ se auzi foşnetul unei rochii. Prinţul Andrei tresări, ca şi cum s-ar fi dezmeticit, şi faţa lui căpătă aceeaşi expresie pe care o avusese în salonul Annei Pavlovna. Pierre îşi dădu jos picioarele de pe divan. Prinţesa intră. Avusese timpul să-şi pună altă rochie, de casă, dar tot atît de elegantă şi de proaspătă. Prinţul Andrei se ridică, oferindu-i, politicos, fotoliul.

— Pentru ce, mă gîndesc adesea, începu ea în franţuzeşte ca totdeauna, în timp ce se aşeza grăbită şi cu grijă în fotoliu, pentru ce nu s-a măritat *Annette* ? Cît sînteţi de nătîngi, *messieurs,* că nu v-aţi însurat nici unul cu ea ! Vă rog să mă iertaţi, dar nu vă pricepeţi defel la femei. Şi dumneata, arţăgos mai eşti, *monsieur* Pierre !

— Mă cert şi cu soţul dumneavoastră mereu ; nu înţeleg pentru ce vrea să plece în război, spuse Pierre, adresîndu-se prinţesei fără urmă de jenă (destul de firească în relaţiile dintre un bărbat tînăr şi o femeie, la fel de tînără).

Prinţesa avu o tresărire. De bună seamă, cuvintele lui Pierre îi scormoniseră rana.

— Sigur, şi eu îi spun acelaşi lucru ! răspunse ea. Nu înţeleg, hotărît, nu sînt în stare să înţeleg pentru ce bărbaţii nu pot trăi fără război ? Pentru ce noi, femeile, nu cerem nimic şi n-avem nevoie de nimic ? Iată, fii arbitrul nostru. Îi tot spun mereu : aici e aghiotantul unchiului meu, are cea mai strălucită situaţie. Toţi îl cunosc şi-l preţuiesc. Nu mai departe decît zilele acestea, în casa Apraxinilor, am auzit cu urechile mele cum întreba o doamnă : „*C'est ça le fameux prince André ?" Ma parole d'honneur !* [1] Rîse. Aşa e primit în toate părţile ! Ar putea foarte uşor să ajungă şi aghiotant imperial. Ştii, împăratul i-a vorbit foarte binevoitor. Am discutat şi cu *Annette :* lucrul acesta s-ar putea aranja foarte uşor. Dumneata ce crezi ?

Pierre se uită la prinţul Andrei şi, băgînd de seamă că discuţia aceasta nu era pe placul prietenului său, nu răspunse nimic.

— Cînd plecaţi ? întrebă el.

[1] „Acesta e faimosul prinţ Andrei ?" Pe cuvînt, e el !

— *Ah ! ne me parlez pas de ce départ, ne m'en parlez pas. Je ne veux pas en entendre parler* [1], rosti prinţesa, cu tonul acela capricios şi cochet pe care-l avusese în discuţia din salon cu Ippolit şi care se vedea bine că nu se potrivea deloc aici, în cercul acesta de familie, din care Pierre părea că face parte. Astăzi, cînd m-am gîndit că va trebui să mă lipsesc o vreme de aceste relaţii care-mi sînt dragi... Şi pe urmă, ştii, *André ?* şi-şi privi cu înţeles bărbatul : *J'ai peur, j'ai peur !* [2] şopti ea, înfiorîndu-se.

Prinţul Andrei se uită la ea ca şi cum ar fi fost surprins că, în afară de el şi de Pierre, s-ar mai afla cineva în cameră ; totuşi, cu o politeţă rece, se adresă soţiei sale :

— De ce ţi-e frică, Liza ? Nu pot înţelege de ce ţi-e frică ! zise el.

— Ce egoişti sînt bărbaţii ! Toţi, toţi sînt egoişti ! Pentru o toană, un capriciu al lui, Dumnezeu ştie pentru ce, mă părăseşte, mă înmormîntează la ţară !

— Cu tatăl meu şi cu sora mea, nu uita, spuse liniştit prinţul Andrei.

— Sînt ca şi singură fără prietenii *mei*... Şi-ai vrea să nu-mi fie frică !

Tonul ei era acum mînios ; buza i se ridicase, nemaidînd feţei o expresie veselă, ci o înfăţişare de sălbăticiune, de veveriţă. Ea tăcea acum, ca şi cum ar fi găsit nepotrivit să vorbească de sarcină în faţa lui Pierre, cînd de fapt tocmai asta o frămînta cel mai mult.

— Totuşi n-am înţeles *de quoi vous avez peur* [3], rosti prinţul Andrei răspicat, fără să-şi ia privirile de la soţia lui.

Prinţesa se înroşi toată şi făcu un gest disperat cu mîna.

— *Non, André, je dis que vous avez tellement, tellement changé...* [4]

— Doctorul te-a sfătuit să te culci devreme, zise prinţul Andrei. Ar fi bine să te duci la culcare.

Prinţesa nu răspunse şi deodată buza ei mică, umbrită de un puf ulet, începu să-i tremure. Prinţul Andrei se

---

[1] Ah, nu-mi vorbi de această plecare, nu-mi vorbi ! Nu vreau să aud vorbindu-se de asta.

[2] Mi-e teamă, mi-e tare teamă !

[3] ..de ce ţi-e teamă...

[4] Vai, Andrei, te-ai schimbat atît de mult, atît de mult...

ridică, strînse din umeri şi începu să măsoare odaia cu pasul.

Pierre se uita prin ochelari, mirat şi naiv, cînd la el, cînd la prinţesă, şi schiţă o mişcare, ca şi cum ar fi vrut să se ridice şi el, dar se răzgîndi încă o dată.

— Ce-mi pasă că *monsieur* Pierre e aici ! izbucni mica prinţesă, şi obrazul frumos i se schimonosi deodată a plîns. De mult voiam să te întreb, *André :* de ce te-ai schimbat aşa de mult faţă de mine ? Ce ţi-am făcut ? Pleci la război ; n-ai milă de mine ! Pentru ce ?

— *Lise !* numai atît zise prinţul Andrei, dar în cuvîntul acesta era şi rugăminte, şi ameninţare şi, mai ales, siguranţa că se va căi ea singură de ce-i spusese ; totuşi prinţesa continuă, pripindu-se :

— Te porţi cu mine de parc-aş fi o bolnavă, sau un copil. Crezi că eu nu văd ? Aşa erai acum cîteva luni ?

— *Lise,* te rog să încetezi, spuse prinţul Andrei şi mai semnificativ.

Pierre, din ce în ce mai tulburat pe măsură ce înainta discuţia, se ridică şi se apropie de prinţesă. Se vedea că nu putea suporta vederea lacrimilor şi era cît pe-aci să-l apuce şi pe el plînsul.

— Liniştiţi-vă, prinţesă. Vi s-a părut aşa, fiindcă, vă încredinţez, mi s-a întîmplat chiar mie să mă întreb... de ce... pentru ce... Nu, iertaţi-mă, un străin e de prisos... Nu se poate, liniştiţi-vă... Pe mine să mă iertaţi...

Prinţul Andrei îl opri, apucîndu-l de mînă.

— Nu se poate, rămîi, Pierre ! Prinţesa, care e atît de bună, nu va voi să mă lipsească de plăcerea de a petrece o seară cu tine.

— Numai la dînsul se gîndeşte ! zise prinţesa, nemaiputîndu-şi reţine lacrimile.

— *Lise,* rosti sec prinţul Andrei, ridicînd aşa fel tonul, încît să arate că era la capătul răbdării.

Deodată aerul de veveriţă înfuriată de pe chipul frumos al prinţesei făcu loc unei fermecătoare expresii de teamă, ce nu putea trezi decît compătimire ; ea îşi privi bărbatul pe sub sprîncene, cu ochii ei minunaţi, şi pe chipul ei se aşternu acea expresie de sfială şi supunere a cîinelui care se ştie vinovat şi dă repede, dar timid, din coada lăsată în jos.

— *Mon Dieu ! Mon Dieu !* [1] exclamă prinţesa şi, potrivindu-şi cu o mînă cutele rochiei, se apropie de soţul ei şi-l sărută pe frunte.

— *Bonsoir, Lise* [2], spuse prinţul Andrei ridicîndu-se şi, respectuos, ca unei persoane străine, îi sărută mîna.

Cei doi prieteni rămaseră tăcuţi. Nici unul, nici celălalt nu deschidea discuţia. Pierre se uita la prinţul Andrei ; prinţul Andrei îşi freca uşor fruntea cu mîna lui mică.

— Haidem să cinăm, spuse el cu un oftat, ridicîndu-se şi îndreptîndu-se spre uşă.

Intrară într-o sufragerie elegantă, bogat mobilată. Totul, de la şervete pînă la argintărie, porţelanuri şi cristaluri, purta pecetea aceea deosebită a lucrurilor noi, caracteristică gospodăriilor de tineri căsătoriţi. Cina era în toi cînd prinţul Andrei se sprijini cu coatele de masă şi, ca un om care de mult are ceva pe suflet şi se hotărăşte brusc să se destăinuie, într-o stare de iritare nervoasă în care Pierre nu-şi văzuse pînă atunci niciodată prietenul, începu să vorbească :

— Niciodată, niciodată să nu te însori, dragă prietene ; ţine minte sfatul meu : nu te însura pînă cînd nu-ţi vei fi spus că ai făcut tot ce ai putut, pînă cînd nu vei fi încetat să iubeşti femeia pe care ţi-ai ales-o, pînă cînd nu o vei fi cunoscut bine ; altfel vei greşi amarnic şi fără putinţă de îndreptare. Însoară-te la bătrîneţe, cînd nu mai eşti bun de nimic... Altfel se prăpădeşte tot ce este în tine bun şi înălţător. Se iroseşte totul în nimicuri. Da, da, da ! Nu te uita la mine cu atîta uimire. Dacă vrei să realizezi ceva în viaţă, vei simţi la fiecare pas că totul s-a sfîrşit pentru tine, că toate drumurile îţi sînt închise, afară de drumul saloanelor, unde vei sta alături de toţi lacheii de curte şi de toţi cretinii... Dar, ce să-ţi mai spun !...

Făcu un gest energic cu mîna.

Pierre îşi scoase ochelarii, ceea ce făcu să i se schimbe faţa, exprimînd şi mai multă bunătate, şi-şi privi uluit prietenul.

— Nevastă-mea, continuă prinţul Andrei, e o femeie minunată. E una din acele femei rare, cu care poţi fi

[1] Dumnezeule, Doamne !

[2] Bună seara, Liza...

liniştit în ce priveşte onoarea ! Dar, Dumnezeule, ce n-aş da acum să nu fiu însurat ! Tu eşti primul şi singurul om căruia îi destăinuiesc asta, fiindcă mi-eşti drag.

Spunînd aceasta, prinţul Andrei semăna şi mai puţin cu acel Bolkonski care, tolănit în fotoliul Annei Pavlovna, rostea printre dinţi, cu ochii pe jumătate închişi, fraze franţuzeşti. Pe faţa lui uscăţivă, fiecare muşchi tremura de încordare nervoasă ; ochii lui, în care cu cîteva clipe mai înainte părea că se stinsese focul vieţii, străluceau acum cu cea mai curată şi mai vie lumină. Se vedea că, pe cît de apatic se arăta de obicei, pe atît de însufleţit era în clipele de emoţie.

— Tu nu înţelegi pentru ce vorbesc eu aşa, urmă el. Dar vezi că asta-i toată istoria vieţii omeneşti. Tu vorbeşti întruna de Bonaparte, de cariera lui, făcu el, deşi Pierre nici nu-i pomenise de Bonaparte. Vorbeşti de Bonaparte, dar Bonaparte, cînd înfăptuia ceva, înainta pas cu pas spre ţinta lui. El era liber ; nu-l preocupa nimic altceva, în afară de scopul urmărit şi, de aceea, şi-a ajuns scopul. Dar leagă-ţi viaţa de o femeie şi-ţi pierzi toată libertatea, ca un ocnaş pus în lanţuri. Şi tot ce e în tine nădejde şi forţă, toate nu vor mai însemna altceva decît apăsare şi chin al remuşcărilor. Saloane, bîrfeli, baluri, vanităţi, nimicuri, iată cercul vrăjit din care nu mai poţi ieşi. Acum plec în război, în cel mai mare război care s-a pomenit vreodată, dar nu ştiu nimic şi nu sînt bun de nimic. *Je suis très aimable et très caustique* [1], continuă prinţul Andrei, şi sînt foarte ascultat la Anna Pavlovna. Societatea asta neghioabă fără de care nevastă-mea nu poate trăi... femeile astea... Dacă ai şti ce-s aceste *toutes les femmes distinguées* [2] şi, în general, femeile ! Tatăl meu are dreptate. Egoism, vanitate, stupiditate, micime în toate, asta sînt femeile, atunci cînd se arată aşa cum sînt. Te uiţi la ele cînd ies în lume şi ţi se pare că e ceva de capul lor ; în realitate însă nu sînt bune de nimic, nimic, nimic ! Aşa, să nu te însori, dragul meu, să nu te însori, sfîrşi prinţul Andrei.

— Mi se pare caraghios, zise Pierre, că tocmai *dumneata, dumneata* socoteşti că nu mai eşti capabil de nimic şi vorbeşti de viaţa dumitale ca de o viaţă distrusă. Ai totul în faţă. Şi dumneata...

[1] Ştiu să fiu foarte agreabil, dar şi foarte caustic...
[2] ...toate aceste femei distinse...

Nu-şi sfîrşi gîndul, dar pînă şi tonul cu care vorbise arăta cît de mult îşi preţuia prietenul şi cît aştepta de la el în viitor.

„Cum poate vorbi aşa“ ? gîndea Pierre. Îl socotea pe prinţul Andrei drept întruchiparea tuturor perfecţiunilor tocmai din pricină că prinţul întrunea în cel mai înalt grad toate calităţile care-i lipseau lui şi care puteau fi exprimate cel mai bine prin cuvintele ; puterea voinţei. Pierre admirase întotdeauna calmul prinţului Andrei, purtarea lui egal de măsurată faţă de oamenii de orice rang, memoria lui ieşită din comun. erudiţia lui (citise totul, ştia totul, de toate avea idee); şi, mai presus de orice, puterea lui de muncă şi rîvna de a învăţa. Iar adeseori, cînd lipsa de aptitudini pentru filozofia abstractă de care dădea dovadă prinţul îl surprindea pe Pierre (care avea o deosebită înclinare pentru aceasta), el nu vedea aici slăbiciune, ci forţă.

În cele mai curate, cele mai prieteneşti relaţii, ca şi în legăturile obişnuite, măgulirile şi laudele sînt tot atît de trebuincioase ca şi unsoarea la osii pentru o căruţă.

— *Je suis un homme fini* [1], zise prinţul Andrei. Ce rost are să mai vorbim de mine? Hai mai bine să vorbim despre tine. Tăcu apoi şi prinse a zîmbi resemnării pe care şi-o surprindea.

Zîmbetul acesta se reflectă în aceeaşi clipă pe chipul lui Pierre.

— Dar despre mine parcă are rost să vorbim ? spuse Pierre, lăţindu-şi gura într-un zîmbet senin şi voios. Ce sînt eu ? *Je suis un bâtard !* [2] Şi se îmbujoră deodată, ruşinat. Se vedea că făcuse mari sforţări ca să rostească aceasta. *Sans nom, sans fortune.* [3] Ce e drept însă... dar nu mai spuse ce *e drept.* Deocamdată sînt liber şi mă simt bine. Numai că habar n-am de ce-aş putea să mă apuc ! Aş fi vrut să mă sfătuiesc serios cu dumneata.

Prinţul Andrei se uita la el cu ochi blînzi, dar în privirea lui prietenoasă, mîngîietoare, se simţea totuşi conştiinţa superiorităţii sale.

— Tu mi-eşti drag, mai cu seamă pentru faptul că eşti singurul om viu în toată lumea asta, a noastră. Zici că te simţi bine. Alege ce pofteşti ; e totuna. Vei fi bun

[1] Sînt un om sfîrşit...
[2] Un bastard !
[3] Fără nume, fără avere.

oriunde. Doar atîta te-aş sfătui : nu te mai duce la Kuraghinii aceia, termină odată cu viaţa asta ! Nici nu-ţi şade bine să te tot ţii de chefuri, de viaţa asta de husar şi de toate celelalte...

— *Que voulez-vous, mon cher,* spuse Pierre, strîngînd din umeri, *les femmes, mon cher, les femmes !* [1]

— Nu înţeleg, răspunse prinţul Andrei. *Les femmes comme il faut* [2], asta-i altceva ! Dar *les femmes* ale lui Kuraghin, *les femmes et le vin* [3], asta nu mai înţeleg !

Pierre locuia la prinţul Vasili Kuraghin şi lua parte la petrecerile dezmăţate ale fiului acestuia, Anatol, acela pe care, ca să-l cuminţească, voiau să-l însoare cu sora prinţului Andrei.

— Ştii ce ? spuse Pierre, ca şi cum i-ar fi venit pe neaşteptate o idee fericită : îţi vorbesc serios ; m-am gîndit demult la asta ! Cu viaţa pe care o duc, nu sînt în stare de nimic ; nici să hotărăsc ceva, nici să mă gîndesc la ceva. Mă doare şi capul, n-am nici bani. Sînt invitat şi astă-seară la Anatol, dar n-am să mă duc.

— Îmi dai cuvîntul de onoare că nu te mai duci pe-acolo ?

— Pe cuvînt de onoare !

Era trecut de ora unu noaptea cînd Pierre ieşi de la prietenul lui. Noaptea era luminoasă, cum sînt la Petersburg nopţile de iunie. Pierre se urcă într-o trăsură de piaţă, cu gîndul să se ducă acasă. Dar cu cît se apropia de casă, cu atît simţea că-i va fi cu neputinţă să adoarmă în noaptea aceasta, asemănătoare mai degrabă cu un amurg, sau cu zorile. Vederea străbate departe, prin străzile pustii. Pe drum, Pierre îşi aduse aminte că în seara asta la Anatol Kuraghin trebuia să se adune societatea obişnuită a jucătorilor de cărţi, după care avea să înceapă, ca de obicei, cheful, încheiat cu una din distracţiile preferate ale lui Pierre.

„Bine-ar fi să mă duc la Kuraghin", se gîndi el, dar îşi aminti numaidecît de cuvîntul dat prinţului Andrei, că nu se va duce la Kuraghin.

---

[1] Ce să-i faci ! Femeile, dragul meu, femeile !
[2] Femeile oneste.
[3] ...femeile lui Kuraghin, femeile şi vinul...

În aceeaşi clipă însă, aşa cum se întîmplă cu oamenii zişi fără caracter, simţi o dorinţă nebună să mai guste, o dată măcar, din viaţa aceea dezmăţată, atît de bine cunoscută lui, încît se hotărî pe loc să se ducă. Şi tot în acelaşi moment, îi trecu prin minte că nu avea nici o valoare cuvîntul de onoare dat, de vreme ce, înainte de a şi-l da prinţului Andrei, şi-l mai dăduse, tot aşa, prinţului Anatol, făgăduindu-i că va fi invitatul său ; în sfîrşit, îşi spuse că toate aceste cuvinte de onoare nu sînt decît nişte lucruri convenţionale, care nu au nici un sens prohibitiv, mai cu seamă dacă stai şi te gîndeşti că, poate chiar mîine, poţi să mori, sau să ţi se întîmple ceva, atît de neobişnuit, încît nici vorbă n-ar mai putea fi de onoare ori de dezonoare. În prada acestui chip de a judeca, care îi zădărnicea toate planurile şi toate hotărîrile, Pierre se afla adeseori. Se duse deci la Kuraghin.

Ajuns în faţa portalului unei case mari, de lîngă cazărmile regimentului de gardă-călare, unde se afla locuinţa lui Anatol, Pierre urcă scara luminată şi intră pe uşa deschisă. În antreu nu era nimeni ; doar sticle goale pe jos, pelerine, galoşi ; duhnea a vin ; şi răsunau, ca din depărtare, glasuri şi strigăte.

Jocul şi ospăţul se sfîrşiseră, dar invitaţii încă nu plecaseră. Pierre îşi scoase pelerina şi intră în prima cameră, unde zăceau pe masă rămăşiţele supeului şi unde un lacheu, crezînd că nimeni nu-l observă, deşerta pe furiş vinul nebăut din pahare. Dintr-o a treia cameră se auzeau hîrjoneli, rîsete, strigăte de voci cunoscute şi un mormăit de urs. Vreo opt tineri se înghesuiau foarte agitaţi lîngă o fereastră deschisă. Alţi trei se jucau cu un pui de urs, pe care unul din ei îl ţinea de lanţ, speriindu-i pe ceilalţi.

— Pontez o sută pe Stevens ! strigă unul.

— Ia seama să nu se sprijine ! strigă altul.

— Eu pontez pe Dolohov ! strigă al treilea. Kuraghin, taie !

— Ia lăsaţi-l pe Martin în pace ! Aici pariem !

— S-o bei dintr-o răsuflare, altfel ai pierdut ! strigă un al patrulea.

— Iakov ! Dă sticla, Iakov ! strigă şi gazda, un tînăr înalt şi chipeş, care stătea în mijlocul grupului, numai cu o cămaşă subţire pe el, descheiată la piept. Staţi, domni-

lor ! Iată, a venit şi scumpul nostru prieten Petruşa — zise el, uitîndu-se la Pierre.

Un alt glas, glasul unui om potrivit de statură, cu ochi albaştri limpezi, un glas care se distingea dintr-o dată, prin rezonanţa lui normală de om treaz, de toate celelalte voci de beţivi, se auzi strigînd dinspre fereastră :

— Vino aici, taie rămăşagul !

Era Dolohov, un ofiţer din regimentul Semionovski, renumit jucător şi mare duelgiu, care locuia împreună cu Anatol. Pierre privi înveselit în jurul său şi zîmbi :

— Nu pricep nimic ! Despre ce-i vorba ? întrebă el.

— Staţi, el nu e beat ! Dă-ncoa sticla ! spuse Anatol şi, luînd de pe masă un pahar, se apropie de Pierre.

— Mai întîi şi-ntîi, bea !

Pierre începu să golească pahar după pahar, uitîndu-se pe sub sprîncene la musafirii beţi, care se îngrămădiseră acum din nou la fereastră, şi ascultînd la cele ce spuneau. Anatol îi tot turna la vin şi-i povestea că Dolohov făcuse un rămăşag cu Stevens, ofiţerul de marină englez care se afla acolo; susţinînd că el, Dolohov, avea să bea o sticlă întreagă de rom, şezînd pe fereastră la etajul al treilea, cu picioarele atîrnîndu-i în afară.

— Bea-l tot, spuse Anatol îmbiindu-l pe Pierre cu ultimul pahar, altfel nu te las !

— Nu, nu mai vreau, spuse Pierre, îmbrîncindu-l pe Anatol, şi se apropie de fereastră.

Dolohov ţinea mîna englezului în mîna lui şi repeta răspicat condiţiile rămăşagului, adresîndu-se în special lui Anatol şi lui Pierre.

Dolohov era un om de statură mijlocie, cu păr creţ şi ochi albaştri, luminoşi. Să fi tot avut douăzeci şi cinci de ani. Mustăţi nu purta, ca toţi ofiţerii de infanterie, şi gura lui, cea mai caracteristică trăsătură a feţei, avea arcuiri delicate. Mijlocul buzei de sus cădea energic cu o proeminenţă ascuţită peste buza de jos, cărnoasă, iar în colţuri i se forma fără încetare o cută, ceva care aducea a zîmbet — două zîmbete deodată în amîndouă colţurile gurii; şi totul laolaltă la acest om, dar mai ales privirea lui inteligentă, hotărîtă şi arogantă, făcea o atîta de puternică impresie, încît era cu neputinţă să nu-i remarci figura. Dolohov nu era bogat şi n-avea nici un fel de relaţii. Şi în ciuda faptului că Anatol cheltuia zeci de mii de ruble, Dolohov, care locuia cu el împreună, reuşise să se

impună în aşa fel, încît toţi acei care-i cunoşteau îl stimau pe Dolohov mai mult decît pe Anatol. Dolohov juca toate jocurile de noroc şi aproape întotdeauna cîştiga. Oricît de mult ar fi băut, el nu-şi pierdea niciodată minţile. Şi Kuraghin, şi Dolohov erau vestiţi pe atunci în lumea feciorilor de bani gata şi a chefliilor din Petersburg.

Sticla cu rom fusese adusă ; în pervazul ferestrei, muncindu-se să scoată cercevelele, care ar fi împiedicat pe cineva să se aşeze, trudeau de zor doi lachei, vădit intimidaţi de îndemnurile şi strigătele boierilor dimprejur, care-i grăbeau necontenit.

Anatol, cu aerul lui de învingător, se apropie de fereastră. Îi venise poftă să spargă ceva. Îmbrînci lacheii şi zgîlţîi cercevelele, dar cercevelele nu cedau. Sparse geamul.

— Ei, să te vedem pe tine, atletule, se adresă el lui Pierre.

Acesta se apucă de cercevele, trase, şi fereastra de stejar, trosnind, se frînse ici şi colo, sau numai plesni pe alocuri.

— Toată, scoate-o toată, altfel au să creadă că mă ţin de ea, spuse Dolohov.

— Englezul face pe grozavul... ai ?... Foarte bine !... zise Anatol.

— Foarte bine, spuse Pierre, privind la Dolohov, care luă sticla de rom în mînă şi se apropie de fereastră, dincolo de care se vedea cerul de noapte în luptă cu zorile.

Dolohov, cu sticla de rom în mînă, sări pe prichiciul ferestrei.

— Atenţie !... strigă el, stînd în picioare pe pervaz, cu faţa către interiorul odăii. Toţi tăcură.

— Fac prinsoare (vorbea franţuzeşte ca să-l înţeleagă şi englezul şi nu se exprima tocmai bine în limba aceasta), fac prinsoare pe cincizeci de imperiali... poate vrei pe o sută ? adăugă el, adresîndu-se englezului.

— Nu, pe cincizeci, zise englezul.

— Bine !... Pe cincizeci de imperiali, că voi bea toată sticla de rom, dintr-o răsuflare, pînă-n fund, stînd pe partea din afară a ferestrei, iată aici, pe locul ăsta (se aplecă şi arătă ieşitura de zid povîrnită, de pe marginea ferestrei) şi fără să mă ţin de nimic... E bine ?...

— Foarte bine, făcu englezul.

Anatol se răsuci spre englez, îl apucă de un nasture al fracului şi, privindu-l de sus (englezul era mărunţel), începu să-i repete în englezeşte condiţiile rămăşagului.

— Stai puţin, strigă Dolohov, ciocănind cu sticla în pervazul ferestrei pentru a atrage atenţia asupra lui. Stai puţin, Kuraghin ! Ascultaţi ! Dacă mai face la fel cineva, eu îi dau o sută de imperiali ! S-a-nţeles ?

Englezul dădu din cap, fără să lase să se înţeleagă dacă are sau nu intenţia să primească acest nou rămăşag. Anatol încă nu dăduse englezului drumul şi, fără să ia în seamă că englezul tot dădea mereu din cap pentru a-i arăta că înţelesese, îi traduse în englezeşte propunerea lui Dolohov. Un băieţandru firav, husar din escorta imperială, care pierduse în seara aceea la joc, se căţără pe fereastră, aplecîndu-se să privească în jos.

— O !... ho... ho !... exclamă el, uitîndu-se pe fereastră la lespezile trotuarului.

— Linişte ! strigă Dolohov şi-l trase înapoi de la geam pe ofiţerul care, împiedicîndu-se în pinteni, făcu un salt stîngaci în mijlocul odăii.

Aşezînd sticla pe pervaz, astfel încît să o poată ajunge mai uşor, Dolohov intră apoi binişor, cu toată luarea-aminte, în cadrul ferestrei. După ce-şi scoase picioarele pe geam, lăsîndu-le să-i atîrne în afară, şi se sprijini cu mîinile de marginile tocului ferestrei, se cumpăni, se aşeză cum e mai bine, apoi îşi dete drumul mîinilor, se mişcă puţin spre dreapta, spre stînga, şi apucă sticla. Anatol aduse două lumînări aprinse şi le puse pe pervaz, cu toate că afară se luminase de-a binelea. Spinarea lui Dolohov, în cămaşă albă, şi ceafa lui cu părul creţ erau luminate din amîndouă părţile. Toţi se îngrămădiseră în jurul ferestrei. Englezul se postase în frunte. Pierre surîdea şi nu spunea nimic. Unul din cei de faţă, mai în vîrstă, cu figură de om speriat şi supărat, se repezi deodată drept înainte-i şi dădu să-l apuce pe Dolohov de cămaşă.

— Domnilor, asta-i curată nebunie! Ar putea să-şi frîngă gîtul, rosti acesta, un om mai cu scaun la cap.

Anatol îl opri.

— Nu-l atinge ! Poţi să-l sperii şi-l dai gata ! Cade ! Şi atunci ?... Ha ?

Dolohov se întoarse puţin, se cumpăni ca să-şi menţină echilibrul şi se prinse iar cu mîinile de tocul ferestrei.

— Dacă-l mai prind pe vreunul că-şi vîră nasul unde nu-i fierbe oala, spuse el rar, printre dinţi, îl arunc pe loc de aicea, jos. Uite-aşa !...

Şi, spunînd „uite-aşa", se întoarse la loc, îşi desprinse iar mîinile, apucă sticla, o duse la gură, îşi lăsă capul pe spate, şi-şi ridică în aer mîna liberă, pentru a-şi ţine echilibrul. Unul din lachei, care tocmai începuse să strîngă cioburile geamului, rămase îndoit de mijloc, nemaiputîndu-şi lua ochii de la fereastră şi de la spinarea lui Dolohov. Anatol, neclintit, privea cu ochi mari. Englezul se uita pieziş, ţuguindu-şi buzele. Cel care voise să-l oprească fugise într-un colţ al camerei şi se trîntise pe divan, cu faţa la perete. Pierre îşi acoperi faţa cu mîinile ; zîmbetul abia schiţat îi împietrise pe faţa care exprima acum doar groază şi temere pentru Dolohov. Toţi tăceau. Pierre îşi luă mîinile de la ochi. Dolohov se afla tot în aceeaşi poziţie ; numai capul şi-l dăduse mai pe spate, aşa încît buclele îi atingeau gulerul cămăşii, iar mîna cu sticla se ridica tot mai mult şi mai mult, tremurînd din cauza sforţării. Sticla de rom venea văzînd cu ochii mai aproape de verticală, pe măsură ce se golea şi, împreună cu ea, capul lui Dolohov se lăsa tot mai pe spate. „De ce naiba ţine atîta ?" gîndi Pierre. I se părea că trecuse mai bine de jumătate de oră. Dolohov, la un moment dat, avu o mişcare a spinării, un zvîcnet, şi mîna îi tremură nervos ; această tresărire fu de ajuns pentru a deplasa întreg corpul, care sta pe ieşitura înclinată a ferestrei. Alunecă în jos şi se foi să revină la loc, şi tot mai mult îi tremurau din pricina sforţării mîna şi capul. Cealaltă mînă se ridică să se apuce de tocul ferestrei, dar se lăsă iarăşi în jos. Pierre închise din nou ochii şi-şi puse hotărît în gînd să nu-i mai deschidă cu nici un chip. Apoi, deodată, simţi în jur mişcare. Privi : Dolohov era în picioare pe pervazul ferestrei, faţa îi era palidă, dar veselă.

— E goală !

El aruncă sticla englezului, care o prinse îndemînatec, şi sări de pe fereastră. Duhnea tare a rom.

— Minunat ! Bravo ! Ăsta rămăşag ! Aşa mai zic şi eu ! V-a pus în cofă pe toţi ! E dat dracului ! se auzea din toate părţile.

Englezul îşi scoase punga şi-i numără banii. Dolohov era încruntat şi tăcea. Pierre sări pe pervazul ferestrei.

— Domnilor ! Cine face rămășag cu mine ? Fac și eu la fel, strigă el deodată. Dar ce zic eu, nici nu-mi trebuie mie rămășag, i-auzi colo ! Să mi se dea o sticlă. Fac și eu !... zi să-mi aducă !

— Lăsați-l, lăsați-l ! spuse Dolohov, zîmbind.

— Ce, ai înnebunit ? Cine te lasă ? Tu și pe scări amețești și ți se învîrte capul, săriră toți din toate părțile.

— O beau, dați-mi o sticlă de rom ! strigă Pierre, lovind în spătarul scaunului cu un gest hotărît, de om beat, și dădu să intre în cadrul ferestrei.

Cîțiva îl apucară de mîini, dar era atît de puternic, încît îi îmbrînci cît colo pe toți cîți se apropiaseră de el.

— Nu așa, pe ăsta nu-l îndupleci așa, cu una, cu două, spuse Anatol. Stați puțin că îl înșel eu ! Ascultă, fac eu rămășag cu tine, dar nu azi... mîine ; fiindcă acum mergem cu toții la c... !

— Haidaa, chiui Pierre, hai, să mergem !... Îl luăm și pe Moș Martin cu noi...

Și, înșfăcînd ursul, începu să se învîrtească cu el în brațe prin odaie.

VII

PRINȚUL VASILI ÎȘI ÎNDEPLINI făgăduiala dată prințesei Drubețkaia la serata Annei Pavlovna cu privire la transferarea unicului ei fiu, Boris. În urma unui raport prezentat suveranului, tînărul fu mutat, în mod excepțional, ca stegar [1] în regimentul de gardă Semionovski. Dar nu fu numit nici aghiotant și nici în statul-major al lui Kutuzov, cu toate stăruințele și demersurile Annei Mihailovna. Curînd după serata Annei Pavlovna, Anna Mihailovna se înapoie la Moscova, unde trase de-a dreptul la bogata familie a Rostovilor, în casa cărora locuia de obicei, și unde crescuse de mic și stătuse cu anii adoratul ei Borenka, abia intrat ca stegar în armată și trecut, cu același grad, în regimentul de gardă. Garda nu mai era la Petersburg încă din 10 ale lui august, și fiul ei, care întîrziase la Moscova pentru echipare, trebuia să-și ajungă din urmă regimentul pe drum, spre Radzivilov.

[1] Absolvent al școli militare, *praporșcik*, aspirant la gradul de sublocotenent.

Familia Rostovilor era în fierberea sărbătoririi onomasticii celor două Natalii, mama şi fiica cea mai mică. Începînd de dimineaţă încă, trăsurile musafirilor care veneau să-şi prezinte felicitările nu mai conteneau să treacă într-un veşnic du-te-vino prin faţa casei impozante, ştiute de toată Moscova, a contesei Rostova, din strada Povarskaia. Contesa şi frumoasa ei fiică mai mare stăteau cu musafirii care nu mai sfîrşeau să se perinde, unul după altul, în salon.

Contesa era o femeie cu trăsături orientale şi faţa slabă, ca la vreo patruzeci şi cinci de ani, istovită pesemne de atîtea naşteri, ca una ce avusese doisprezece copii. Încetineala mişcărilor şi a vorbirii ei, pricinuite de slăbirea puterilor, îi dădeau un aer de distincţie care impunea respect. Prinţesa Anna Mihailovna Drubeţkaia, în calitatea ei de om de-al casei, luase şi ea loc tot acolo, ajutînd-o în această grea îndeletnicire a primirii şi întreţinerii musafirilor. Tineretul rămăsese în încăperile de din dos, negăsind necesar să asiste la primirea vizitelor. Contele îi întîmpina şi-i conducea pe musafiri, invitîndu-i pe toţi la dejun.

— Îţi mulţumesc foarte, foarte mult, *ma chère* sau *mon cher* [1] (el spunea *ma chère* sau *mon cher* tuturor fără excepţie, fără cea mai uşoară nuanţă de deosebire, atît celor superiori ca situaţie, cît şi celor inferiori), în numele meu şi în numele scumpelor noastre sărbătorite. Dar vă rog să vă consideraţi invitaţi la masă. Altfel mă jigniţi, *mon cher !* Vă rog din toată inima, în numele întregii familii, *ma chère*. Aceste cuvinte, rostite cu aceeaşi expresie pe faţa lui grăsună, surîzătoare şi proaspăt bărbierită, dimpreună cu aceeaşi puternică strîngere de mînă, deopotrivă pentru toţi, şi cu repetate înclinări, el le spunea tuturor, invariabil şi fără excepţie. După ce petrecea pe vreunul din musafiri, contele se apropia de unul sau de altul dintre cei care se aflau în salon ; îşi trăgea un fotoliu şi, cu aerul unui om ce iubeşte viaţa şi ştie să trăiască, aşezîndu-se voinicește, cu picioarele răşchirate şi cu mîinile pe genunchi, începea să-şi legene cu importanţă trupul şi să emită prevestiri despre vreme, sau să dea sfaturi pentru sănătate, cînd pe ruseşte, cînd într-o franţuzească în care se exprima foarte prost, dar cu deplină siguranţă de sine, pentru ca mai apoi să se ridice

[1] ...draga mea sau dragul meu...

din nou, cu aerul omului obosit, dar neclintit în împlinirea datoriei sale, să-şi potrivească firele rare de păr de pe chelie şi să înceapă iarăşi a-i pofti pe toţi la masă. Uneori, întorcîndu-se din vestibul, se abătea prin seră şi oficiu, în marea sală de marmoră, unde se pregătea o masă cu optzeci de tacîmuri şi — după ce arunca o privire spre lacheii care vencau cu argintăria şi porţelanurile, puneau unele lîngă altele mesele şi întindeau feţele de masă bogate, de damasc, îl striga la el pe Dmitri Vasilievici, un nobil care-i administra toate afacerile, şi-i spunea :

— Vezi, vezi, Mitenka, bagă de seamă să fie totul cum trebuie. Aşa, aşa, făcea el, cuprinzînd dintr-o privire, cu satisfacţie, imensa masă întinsă. Principalul este felul cum se serveşte. Da, da... şi o luă iar înspre salon, oftînd cu mulţumire de sine.

— Maria Lvovna Karaghina cu fiica ! anunţă, cu voce de bas profund, uriaşul lacheu al contesei, apărînd în uşa salonului. Contesa căzu pe gînduri şi luă o priză de tabac dintr-o tabacheră de aur emailat, cu portretul soţului ei.

— M-au îmbolnăvit vizitele astea ! zise ea. Dar pe asta o mai primesc. Prea-i de tot ceremonioasă !... Să poftească... spuse ea lacheului cu o tristeţe în glas, de parcă ar fi spus : „Haide, daţi-i drumul şi isprăviţi odată cu mine !“

O doamnă înaltă, voinică şi cu înfăţişare mîndră, însoţită de fiica ei, cu faţa rotundă şi surîzătoare, intrară, foşnindu-şi rochiile, în salon :

— *Chère comtesse, il y a si longtemps... elle a été alitée la pauvre enfant... au bal des Razoumowsky... et la comtesse Apraksine... j'ai été si heureuse...* [1] se auziră printre hîrşîituri de scaune mişcate din loc şi foşnete de rochii voci femeieşti ce se întrerupeau cu vioiciune unele pe altele. Începu una din acele conversaţii care se înfiripă doar cu scopul ca, după prima pauză, invitatele să se ridice, să-şi potrivească cu foşnet rochiile şi să spună : *„Je suis bien charmée... la santé de maman... et la comtesse Apraksine“* [2], şi apoi din nou, cu foşnete de rochii,

[1] ...scumpă contesă, de atîta timp... A fost bolnavă, sărmana copilă... la balul de la Razumovski... contesa Apraksina... am fost atît de fericită...

[2] „Sînt foarte încîntată... sănătatea mamei... contesa Apraksina...“

să treacă în vestibul să-şi ia blana sau pelerina şi să plece. Conversaţia ajunsese la evenimentul cel mai important la ordinea zilei în oraş : boala bătrînului conte Bezuhov, reprezentant al epocii împărătesei Ecaterina, vestit prin bogăţia şi frumuseţea lui, şi situaţia fiului său nelegitim, Pierre, care avusese o purtare atît de puţin cuviincioasă la serata Annei Pavlovna Scherer.

— Îl compătimesc din suflet pe bietul conte, spuse Maria Lvovna Karaghina. După ce e şi-aşa destul de bolnav, mai are de suferit şi de pe urma fiului său ; ăsta are să-l omoare !

— Dar ce s-a întîmplat ? întrebă contesa, ca şi cum n-ar fi ştiut la ce anume face aluzie, cu toate că auzise de vreo cincisprezece ori vorbindu-se de necazul contelui Bezuhov.

— Iată educaţia din ziua de azi. Odată expediat în străinătate, continuă Maria Lvovna, tînărul acesta a fost lăsat de capul lui, şi-acum, la Petersburg, se zice că atîtea grozăvii a făcut, încît au fost nevoiţi să-l scoată cu poliţia din oraş.

— Nu mai spune ! făcu contesa.

— N-a ştiut să-şi aleagă prietenii, se amestecă în vorbă prinţesa Anna Mihailovna. Fiul prinţului Vasili şi un oarecare Dolohov ; cu ei, se zice, ar fi făcut Dumnezeu ştie ce. Şi amîndoi au păţit-o ! Dolohov a fost degradat şi făcut simplu soldat, iar fiul lui Bezuhov a fost surghiunit la Moscova. Anatol Kuraghin a scăpat mai uşor : l-a scos basma curată tatăl său. Totuşi, l-au îndepărtat şi pe el din Petersburg.

— Dar ce să fi făcut, oare, aşa de grav ? întrebă contesa.

— Sînt nişte bandiţi, nu altceva ! Mai cu seamă Dolohov, zise doamna venită în vizită. E fiul Mariei Ivanovna Dolohova, o femeie atît de onorabilă ; şi, totuşi... vă puteţi închipui : tustrei au găsit, nu ştiu unde, un urs, l-au luat cu ei în trăsură şi s-au dus în vizită la nişte actriţe. A sărit poliţia să-i potolească. Dar ei au prins comisarul, l-au legat spinare la spinare cu ursul şi i-au dat drumul ursului în rîu, în Moika ; ursul înota, şi bietul comisar, pe spatele lui.

— Nostimă mutră trebuie să fi făcut, *ma chère,* bietul comisar, izbucni contele, prăpădindu-se de rîs.

— Ah, ce grozăvie ! Ce găseşti aşa de hazliu, conte ?

Dar şi doamnele, fără să vrea, începură să rîdă.

— Cu chiu, cu vai l-au putut scăpa pe nenorocitul de comisar, continuă Maria Lvovna. Iată în ce chip inteligent îşi petrece fiul contelui Kirill Vladimirovici Bezuhov timpul, adăugă ea. Şi-i mai ieşise şi faima că-i deştept şi bine crescut cum nu se mai poate ! Iată educaţia străinătăţii unde te duce ! Nădăjduiesc că aici, la Moscova, n-are să-i îngăduie nimeni să-i calce pragul, cu toată bogăţia lui. Au vrut să mi-l prezinte şi mie şi am refuzat categoric : am fete de măritat.

— Nu înţeleg pentru ce spuneţi că e atît de bogat acest tînăr ? întrebă contesa, ferindu-se să nu audă fetele, care îşi luară pe loc un aer distrat, ca să arate că nu ascultă. După cîte ştiu, contele are numai copii nelegitimi. Şi, pe cît se pare... şi Pierre e nelegitim.

Maria Lvovna dădu din mînă cu dispreţ.

— Are vreo douăzeci de copii nelegitimi, după socoteala mea.

Prinţesa Anna Mihailovna se amestecă şi ea în discuţie, mai mult ca să-şi arate relaţiile şi cunoştinţele precise asupra celor ce se petrec în lumea bună.

— Iată cum stau lucrurile, rosti ea cu înţeles şi tot cu jumătate de voce. Reputaţia contelui Kirill Vladimirovici este bine cunoscută... Cîţi copii are, le-a pierdut şi socoteala, dar acest Pierre a fost copilul inimii lui.

— Ce bine arăta bătrînul pînă mai anul trecut ! spuse contesa. Nici n-am văzut bărbat mai frumos !

— Acum e cu totul schimbat, spuse Anna Mihailovna. Da' ce voiam eu să spun, continuă ea, e că prinţul Vasili, cu care se înrudeşte prin soţie, îi este moştenitor direct şi legatar universal, pe Pierre însă l-a iubit foarte mult tatăl său, care s-a îngrijit de educaţia lui şi i-a scris chiar împăratului... aşa că nimeni nu poate şti, în caz că moare (starea lui este atît de gravă, încît se aşteaptă lucrul acesta din moment în moment ; l-au adus şi pe Lorrain de la Petersburg), cui îi va rămîne această imensă avere : lui Pierre, sau prinţului Vasili. E vorba de patruzeci de mii de suflete şi de mai multe milioane de ruble. Ştiu foarte bine lucrul acesta, fiindcă mi l-a spus chiar prinţul Vasili. De altfel şi Kirill Vladimirovici îmi este, după mamă, unchi de-al treilea grad. El mi l-a botezat pe Borea, adăugă ea, cu aerul că n-ar acorda acestei împrejurări nici un fel de importanţă.

— Prinţul Vasili a sosit la Moscova aseară. Vine într-o inspecţie, după cît mi s-a spus, zise Maria Lvovna Karaghina.

— Da, dar *entre nous* [1], răspunse prinţesa, acesta e numai un pretext ; în realitate, aflînd cît de rău se simte contele Kirill Vladimirovici, a venit să-l vadă.

— Totuşi, *ma chère*, trebuie să recunoşti că isprava asta e straşnică ! zise contele. Şi, băgînd de seamă că invitata lui cea vîrstnică nu-i dădea nici o atenţie, se adresă fetelor : Nostimă mutră trebuie să mai fi făcut comisarul ! Parcă-l văd.

Şi, închipuindu-şi cum dădea poliţistul din mîini, purtat înot de urs în spinare, izbucni din nou în hohote, cu un rîs sonor de bas profund, care-i cutremura tot trupul îndesat şi plin, cum rîd de obicei oamenii cărora le-a plăcut întotdeauna să mănînce bine şi, mai cu seamă, să bea bine.

— Aşadar, vă rog să vă socotiţi invitate la noi la masă, adăugă el.

VIII

SE AŞTERNU O TĂCERE stînjenitoare. Contesa se uita la oaspetele ei şi-i zîmbea amabil, fără a-şi da totuşi osteneala să-şi ascundă simţămîntul că n-ar fi mîhnită cîtuşi de puţin dacă oaspetele s-ar ridica şi ar pleca. Fiica invitatei îşi tot potrivea cutele rochiei, uitîndu-se întrebător la mama ei, cînd, deodată, dinspre odăile vecine se auziră prin uşă fugărindu-se paşi iuţi, picioruşe de copil, paşi de femei şi paşi bărbăteşti, zgomotul unui scaun răsturnat în drum, şi în încăpere intră în fugă o fetiţă de vreo treisprezece ani, care, ascunzînd ceva în cutele rochiţei ei scurte de muselină, se opri în mijlocul salonului. Se vedea bine că numai din întîmplare nimerise atît de departe, numai fiindcă fugise fără să ştie încotro. În uşă se mai iviră, în aceeaşi clipă, un student într-o uniformă cu guler de culoarea zmeurei, un ofiţer de gardă, o fetiţă de vreo cincisprezece ani şi un băieţel voinic şi rumen, într-o hăinuţă cum poartă copiii.

[1] ...fie vorba între noi...

Contele se ridică şi, legănîndu-se, cuprinse larg cu braţele pe după mijloc pe fetiţa care venise în fugă.

— Iat-o şi pe ea, strigă el rîzînd. Sărbătorita ! *Ma chère* sărbătorită.

— *Ma chère, il y a un temps pour tout* [1], spuse contesa, luîndu-şi o înfăţişare severă. Prea o alinţi, Élie, adăugă ea, adresîndu-se bărbatului ei.

— *Bonjour, ma chère, je vous félicite* [2], îi spuse invitata ; şi, apoi, către mamă : *quelle délicieuse enfant !* [3] adăugă.

Cu ochi negri şi cu gura mare, nu prea frumoasă, dar vioaie, fetiţa, cu umerii ei de copil dezgoliţi, ieşiţi din corsaj de atîta alergătură, cu buclele-i negre încîlcite de fugă pe spate, cu braţele subţiratice şi goale şi cu picioruşele în pantalonaşi de dantelă şi în pantofiori deschişi, era tocmai la vîrsta gingaşă cînd o fată nu mai e copil, iar copilul nu-i încă o fată. Desprinzîndu-se din braţele tatălui ei, alergă la maică-sa şi, fără să acorde vreo atenţie asprelor ei observaţii, îşi ascunse faţa, roşie de fugă, în şalul de dantelă al mamei, pufnind în rîs. Rîdea şi îngîna ceva privitor la păpuşa pe care o scosese de sub faldurile rochiţei.

— O vezi ?... Păpuşa... Mimi... Uită-te !

Mai mult de-atîta nu mai putu spune Nataşa (ei toate i se păreau de rîs). Se azvîrli în braţele mamei sale şi se porni pe rîs, atît de tare şi de răsunător, încît toţi, fără să vrea — şi pînă şi doamna cea afectată — se molipsiră de rîsul ei. .

— Hai, du-te, pleacă de-aici cu monstrul ăsta ! spuse mamă-sa, împingîndu-şi cu prefăcută supărare fiica. Este mezina mea, se adresă ea invitatei.

Nataşa, ridicîndu-şi o clipă faţa din şalul dantelat al mamei, se uită de jos în sus la ea printre lacrimi de rîs, dar îşi ascunse iar la loc faţa, numaidecît.

Nevoită să contemple cu aer amabil această drăgălaşă scenă de familie, invitata găsi de cuviinţă să caute a juca şi ea un rol aici :

— Spune-mi, drăguţo, zise ea, adresîndu-se Nataşei, ce fel de rudă îţi este ţie Mimi ? E fetiţa ta, nu-i aşa ?

---

[1] Draga mea, fiecare lucru la timpul său...
[2] Bună ziua, dragă, felicitările mele...
[3] Ce copilă delicioasă !

Natașei nu-i plăcu tonul de maimuțăreală a limbajului copilăresc cu care i se adresase această doamnă venită în vizită. Nu-i răspunse nimic și se mulțumi să se uite grav la ea.

Între timp, tot tineretul acesta — Boris, ofițerul, fiul prințesei Anna Mihailovna ; Nikolai, studentul, feciorul cel mare al contelui ; Sonia, o fetișcană de vreo cincisprezece ani, nepoata contelui, și micul Petrușa, fiul mezin al acestuia — toți își făcură intrarea în salon : era vădit că se străduiau să se mențină în limitele cuviinței, cu zburdălnicia și veselia ce emana încă în fiecare trăsătură a chipurilor lor. Se vedea bine că dincolo, în încăperile de din dos, de unde veniseră alergînd atît de năbădăios, fusese vorba de lucruri cu mult mai vesele, decît cele de care se vorbea aici, adică mai vesele decît bîrfelile din oraș, decît părerile despre vreme și despre *comtesse Apraksine*. Din cînd în cînd ei își aruncau unul altuia priviri furișe, abia stăpînindu-și rîsul.

Doi dintre tineri, studentul și ofițerul, prieteni din copilărie, erau de aceeași vîrstă și amîndoi frumoși, dar fără să se asemene unul cu altul. Boris era un băiat înalt și blond, cu trăsăturile chipului calm și frumos desenate regulat și distinse. Nikolai era un tînăr de statură potrivită, cu părul negru și creț și cu o expresie deschisă de sinceritate pe față. Deasupra buzei de sus începuse să-i mijească un puf negru și toată ființa lui respira numai avînt și entuziasm. Cum intră în salon, Nikolai se înroși tot. Se vedea că își frămîntă mintea să spună ceva, dar nu găsea ce ; Boris, dimpotrivă, începu de îndată să vorbească, liniștit și glumeț, despre această Mimi, păpușa pe care el o cunoscuse de pe cînd era fetiță mică și cu nasul încă întreg, și să spună cît îmbătrînise ea de mult în cei cinci ani de cînd n-o mai văzuse și ce rău îi ședea cu capul spart. Spunînd toate astea, trăgea cu ochiul la Natașa. Natașa însă îi întoarse spatele, foarte atentă la fratele ei mai mic, care, cu ochii mijiți, rîdea pe-nfundate, și, nemaiputîndu-se ține de rîs, fetița făcu un salt și ieși din salon în grabă, cît o țineau picioarele. Boris se stăpîni și nu rîse.

— Mi se pare că și dumneata voiai să pleci, *maman !* Să-ți chem cupeul ? spuse el, întorcîndu-se spre mama sa cu un surîs pe buze.

— Da, du-te, du-te şi spune să fie gata, răspunse ea, zîmbind.

Boris ieşi fără grabă din salon pe urmele Natașei ; grăsunul cel mititel se luă după el, morocănos, parcă înciudat de întreruperea ivită în ocupaţiile sale.

IX

DINTRE TINERI, în afară de fiica mai mare a contesei (care era cu patru ani mai în vîrstă decît sora ei şi-şi dădea aere de domnişoară), şi în afară de domnişoara venită în vizită, în salon mai rămăsese doar Nikolai şi Sonia, nepoata contelui. Sonia era o brunetă zveltă, miniaturală, cu privirile galeşe umbrite de gene lungi, cu părul negru, bogat, împletit într-o coadă lungă rotită de două ori în jurul capului, şi cu o paloare dulce a tenului şi mai ales a pielii de pe gît şi de pe braţele ei slabe, dar pline de graţie. Prin mişcările ei line, prin mlădierile uşoare ale membrelor ei delicate, ca şi prin felul ei de a fi, reţinut şi puţin şiret, care-i erau proprii, Sonia îţi amintea de un pisoi frumos, încă nu de tot format, dar care făgăduia să ajungă curînd o adorabilă pisicuţă. Ea găsea cuviincios pesemne să-şi arate participarea la discuţie printr-un zîmbet continuu ; dar, fără voia ei, ochii de sub genele-i lungi şi dese nu se mai puteau dezlipi de chipul vărului ei, acest *cousin* [1] care avea să plece nu peste multă vreme în armată, şi-l învăluiau cu o adoraţie atît de feciorelnic pasionată, încît zîmbetul ei nu putea nici pe departe înşela pe cineva şi se vedea cît de colo că pisicuţa rămăsese pe loc doar ca să poată face o şi mai energică săritură şi să-şi stîrnească la joacă tînărul *cousin*, de îndată ce şi ei, aşa cum făcuseră Boris şi Natașa, vor fi scăpat din salonul acesta plicticos.

— Da, *ma chère*, zise bătrînul conte, adresîndu-se musafirei şi arătînd spre fiul său, Nikolai. Boris, prietenul lui, a obţinut de curînd gradul de ofiţer, iar el, din prietenie pentru dînsul, nu vrea să se lase mai prejos ; părăseşte universitatea, mă părăseşte şi pe mine, bătrîn cum sînt, şi pleacă la oaste, *ma chère*. Tocmai cînd îi

[1] ...verişor...

aranjasem un post bun, la arhivele statului... Ce ziceţi de prietenia asta ? spuse contele, întrebător.

— Şi tocmai acum cînd se spune că războiul e ca şi declarat ! făcu doamna.

— De cînd se tot vorbeşte de asta ! răspunse contele. Şi se va tot vorbi şi iar se va vorbi, dar de făcut război tot n-o să se facă. Da, *ma chère,* asta-i prietenie ! repetă el. Se face husar !

Doamna, care nu ştia ce să mai răspundă, clătina din cap.

— Dar nu-i vorba de nici o prietenie, răspunse Nikolai, care se grăbise să intervină, ca şi cum ar fi vrut să risipească o învinuire ruşinoasă ce plana asupra lui. N-are nimic de-a face aici prietenia ; pur şi simplu, îmi simt vocaţia pentru cariera armelor.

Se uită la verişoara lui şi la domnişoara cea străină : amîndouă se uitau la el cu un zîmbet de încuviintare.

— Astăzi ia masa la noi colonelul Schubert, comandantul regimentului de husari din Pavlograd. A fost aici în permisie şi, întorcîndu-se, îl va lua cu dînsul şi pe Nikolai. Ce să-i faci ? spuse contele, ridicînd din umeri şi luînd în glumă un lucru care, se vedea bine, îi pricinuise multă amărăciune.

— Ţi-am mai spus doar, tăticule, spuse feciorul lui, că dacă dumneata nu vrei să mă laşi, rămîn aici. Dar ştiu bine că nicăieri nu sînt mai la locul meu decît în armată. Nu-s bun de diplomat, nici de funcţionar ; nu mă pricep defel să ţin ascuns ceea ce simt, adăugă el, tot uitîndu-se lung, cu cochetărie de tînăr care se ştie frumos, la Sonia şi la domnişoara venită în vizită.

Pisicuţa, care îl sorbea din ochi, părea că stă la pîndă, gata în orice clipă să înceapă hîrjoana şi să-şi arate întreaga ei fire de pisică.

— Bine ! Bine ! mormăi bătrînul conte. Aşa se înflăcărează toţi... La toţi le-a sucit capul Bonaparte ; nu mai au toţi decît un gînd : cum a făcut el s-ajungă din locotenent împărat. Ce să-i faci ? Cum o vrea dumnezeu, adăugă el, fără să ia în seamă surîsul ironic al musafirei.

Cei vîrstnici vorbiră mai departe despre Bonaparte. Julie, fiica doamnei Karaghin, se adresă tînărului Rostov :

— Ce păcat că n-ai fost joi la Arharovi ! Mi-a fost urît fără dumneata, spuse ea, zîmbindu-i galeş.

Măgulit, tînărul, cu zîmbetul cochetăriei tinerești pe față, se dădu mai aproape de ea și, așezîndu-se alături, începu cu surîzătoarea Julie o conversație în doi, fără să-i treacă măcar prin gînd că acest zîmbet involuntar al său înfipsese cuțitul geloziei în inima Soniei, care se înroșise toată și surîdea prefăcut. În mijlocul convorbirii cu Julie, Nikolai îi întîlni căutătura. Sonia îl săgeta pătimaș, cu privirea furioasă, abia reținîndu-și lacrimile care făceau să-i strălucească ochii, dar cu același surîs fals pe buze se ridică și ieși din odaie. Toată însuflețirea lui Nikolai pieri. El așteptă cel dintîi moment de lîncezeală a convorbirii și, cu înfățișare de om neliniștit, se ridică și plecă în căutarea Soniei.

— Ce cusute cu ață albă sînt secretele tinerilor ăstora ! zise Anna Mihailovna, arătînd spre Nikolai, care tocmai ieșea din salon. *Cousinage, dangereux voisinage* [1], adăugă ea.

— Da, rosti contesa cînd raza de soare, pătrunsă în salon o dată cu acești tineri din noua generație, se stinse, și, ca și cum ar fi răspuns unei întrebări pe care nu i-o pusese nimeni, dar care nu-i dădea pace tot timpul, adăugă : Cîte suferințe, cîte griji pînă să ajung să mă bucur de ei ! Dar și acum, la drept vorbind, am mai multe temeri decît bucurii. Mi-e frică și iar mi-e frică ! E vîrsta la care îi pîndesc atîtea primejdii, și pe fete, și pe băieți !

— Totul depinde de educația primită, spuse invitata.

— Da, aveți dreptate, urmă contesa. Pînă acum am fost, slavă Domnului, prietena copiilor mei și mă bucur de toată încrederea lor, spuse contesa, repetînd greșeala multor părinți care cred că odraslele lor nu au nici un fel de taine față de ei. Sînt sigură că eu voi fi întotdeauna cea dintîi *confidente* a fetelor mele și că, dacă pînă și Nikolenka, cu temperamentul lui arzător, s-ar întîmpla să facă vreo năzdrăvănie (și nu s-a pomenit băiat care să nu-și mai dea în petec), nu va face, orice-ar fi, ceea ce au făcut domnii aceia la Petersburg.

— Da, minunați, minunați copii, întări contele, rezolvînd ca întotdeauna problemele de neînțeles pentru el prin afirmația că găsește totul minunat. Acum, bunăoară, vrea să intre în corpul de husari ! Ei, ce poți să-i faci, *ma chère !*

[1] Pe vărul primar să-l vezi cît mai rar...

— Ce ființă drăgălașă este fetița dumneavoastră cea mică ! zise invitata. Argint-viu, nu altceva !

— Curat argint-viu, răspunse contele. Îmi seamănă mie ! Și ce voce are ! E fata mea, e drept, dar cu toate astea, fără falsă modestie, vă spun : va fi o mare cîntăreață, o a doua Salomoni. I-am luat un italian să-i dea lecții de canto.

— Nu e cumva prea devreme ? Se zice că nu e bine pentru voce să-nceapă de la vîrsta asta.

— Da' de unde, ce devreme ! zise contele. Dar mamele noastre cum se măritau la doisprezece-treisprezece ani ?

— Ea e de pe-acum îndrăgostită de Boris. Ce zici de asta ? întrebă contesa, zîmbind calm și uitîndu-se la mama lui Boris. Apoi, ca și cum ar fi răspuns acelorași gînduri care o frămîntau neîncetat, urmă : Vezi, uite, dacă aș fi ținut-o din scurt, dacă i-aș fi pus opreliști... Dumnezeu știe ce s-ar mai fi întîmplat între ei pe ascuns (contesa lăsa să se înțeleagă că ei s-ar fi sărutat), dar așa, eu îi cunosc fiecare gînd. Vine ea singură, seara, și-mi spune totul. Poate că, într-adevăr, o cam răsfăț, dar, știu eu, parcă tot mai bine-i așa, după cîte am auzit. Pe cea mare am ținut-o mai din scurt.

— Da, eu am fost cu totul altfel crescută, spuse zîmbind frumoasa Vera, fiica cea mai mare a contesei.

Dar zîmbetul acesta, departe de a înfrumuseța figura Verei, așa cum se întîmplă de obicei, îi dădu, dimpotrivă, o expresie nefirească și cu totul neplăcută. Fata cea mai mare, Vera, de frumoasă era frumoasă, inteligentă era de asemenea, învățase bine și avea o educație aleasă ; glasul îi era plăcut și ceea ce spusese era absolut corect și la locul său ; cu toate acestea, lucru ciudat, doamna cea străină și contesa se uitară la dînsa, ca și cum s-ar fi mirat că ea putuse spune așa ceva, și se simțiră mai puțin la largul lor.

— Întotdeauna se întîmplă să fii mai sever cu primii copii ; am vrea să facem din ei cine știe ce oameni extraordinari, spuse doamna.

— De ce să ne ascundem greșelile, *ma chère* ! Ce e drept, contesa a fost foarte severă cu Vera, zise contele. Ei, dar ce are a face ! A ieșit cu toate astea un copil minunat, adăugă el, făcînd cu ochiul, în semn de aprobare, către Vera.

Oaspeţii se ridicară şi plecară, promiţînd să vină la masă.

— Ce maniere ! Cît au stat şi nu se mai îndurau să plece ! spuse contesa după ce-şi petrecu oaspeţii.

X

CÎND NATAŞA IEŞISE în fugă din salon, ea nu fugise decît pînă-n seră. Ajunsă aici, se oprise, trăgînd cu urechea la conversaţia din salon şi aşteptînd să iasă Boris. Tocmai începuse să-şi piardă răbdarea şi, bătînd din picior, era gata să plîngă că nu vine şi el numaidecît, cînd deslușii paşii, nici rari, nici repeziţi — cuviincioşi — ai tînărului. Nataşa sări repede printre ciuberele cu flori de seră şi se ascunse.

Boris se opri în mijlocul încăperii, se uită de jur împrejur, îşi scutură ceva de pe mîneca tunicii şi se apropie de oglindă, contemplîndu-şi chipul frumos. Nataşa, din ascunzătoarea ei, pîndea pe furiş, ţinîndu-şi respiraţia, aşteptînd să vadă ce va face. El stătu cîtva timp în faţa oglinzii, îşi zîmbi şi se îndreptă apoi spre uşă. Nataşa voi mai întîi să-l strige, de pe urmă se răzgîndi.

„Lasă-l să mă caute", îşi zise ea. Dar nici n-apucase bine Boris să iasă din cameră, că pe altă uşă se ivi, îmbujorată toată la faţă şi şoptind mînios ceva printre lacrimi, Sonia. Nataşa, care era gata să fugă spre ea, îşi reţinu acest prim impuls, se opri şi rămase în ascunzătoarea ei, uitîndu-se, ca de sub căciula fermecată care te face nevăzut, la ceea ce se petrece pe lume. Simţea astfel o nouă şi deosebită plăcere, necunoscută pînă atunci. Sonia tot murmura ceva, uitîndu-se spre uşa salonului. În uşă apăru Nikolai.

— Sonia, ce-i cu tine ? Se poate una ca asta ? rosti Nikolai, alergînd spre ea.

— Nu-mi spune nimic, n-ascult nimic, lasă-mă în pace ! şi începu să plîngă.

— Nu te las ! Ştiu eu ce ai !

— Dacă ştii, foarte bine ; du-te atunci la ea !

— Sooonia ! Un cuvînt numai ! Se poate, oare, să mă chinuieşti tu pe mine, şi pe tine, aşa, numai din pricina unor închipuiri ? îi vorbi Nikolai, luînd-o de mînă.

Sonia nu-şi trase mîna din mîna lui şi conteni din plîns.

Nataşa, din ascunzătoarea ei, fără să facă nici o mişcare şi oprindu-şi respiraţia, îi privea cu ochi strălucitori. „Ce-are să se întîmple acum ?“ se întreba ea.

— Sonia, lumea întreagă de mi-ar da-o cineva, n-am nevoie de ea ! Tu eşti totul pentru mine, spuse Nikolai. Ţi-o voi dovedi.

— Nu-mi place cînd vorbeşti aşa.

— N-am să mai fac. Dar iartă-mă, Sonia ! Şi el o trase spre sine şi o sărută.

„Ah, ce bine trebuie să fie !“ gîndi Nataşa şi, cînd Sonia şi Nikolai ieşiră din seră, ea se strecură pe urma lor şi-l chemă pe Boris.

— Boris, vino-ncoace, zise ea cu înţeles, luîndu-şi o înfăţişare şireată. Trebuie să-ţi spun ceva. Aici, aici, spuse ea, şi-l conduse prin seră, printre flori, pînă la locul dintre ciubere unde stătuse ascunsă adineauri. Boris zîmbea şi mergea după ea.

— Spune-mi ce-i acel *ceva* ? o întrebă el.

Ea deveni sfioasă, privi împrejur şi, văzîndu-şi păpuşa aruncată pe un ciubăr de flori, o luă în braţe.

— Sărută păpuşa ! zise ea.

Boris, atent şi plin de duioşie, se uită la faţa ei îmbujorată şi nu răspunse nimic.

— Nu vrei ? Atunci vino-ncoace, zise ea, afundîndu-se tot mai mult printre flori şi aruncînd cît colo păpuşa. Mai aproape, şi mai aproape ! şopti ea. Îl apucă pe Boris de manşetele tunicii, şi pe chipul ei îmbujorat se aşternu o expresie de solemnitate şi de teamă.

— Dar pe mine vrei să mă săruţi ? murmură ea abia auzit, uitîndu-se la el pe sub sprîncene, cu zîmbetul pe buze, dar gata-gata să izbucnească în plîns de emoţie.

Boris se înroşi.

— Nostimă mai eşti ! îi zise el şi, aplecîndu-se spre ea, din ce în ce mai roşu la faţă, dar fără să facă vreun gest, aşteptă.

Şi Nataşa sări deodată pe un ciubăr, aşa încît acum era mai înaltă decît el şi-l cuprinse cu amîndouă braţele ei subţirele şi goale, înnodîndu-şi-le pe după gîtul lui şi, dîndu-şi părul pe spate cu o mişcare iute a capului, îl sărută drept pe buze.

Alunecă apoi ușoară printre glastre, de cealaltă parte a serei, dincolo de flori, și rămase așa, cu capul plecat.

— Natașa, spuse el, știi bine că te iubesc, dar...

— Ești îndrăgostit de mine ? îl întrerupse Natașa.

— Da, sînt îndrăgostit, dar te rog să nu mai facem ce-am făcut adineauri... Încă patru ani... Atunci voi veni să-ți cer mîna.

Natașa rămase pe gînduri.

— Treisprezece, paisprezece, cincisprezece, șaisprezece... făcu ea, socotind pe degetele-i subțiratice. Bine ! Ne-am înțeles, nu ?

Și un zîmbet de bucurie și de împăcare îi lumină fața înviorată.

— Ne-am înțeles ! răspunse Boris.

— Pentru totdeauna ? mai zise fata. Pînă la moarte ?

Și, luîndu-l de braț, cu fața strălucitoare de fericire, merse liniștit cu el alături pînă în odaia cu divane turcești.

XI

PE CONTESĂ O OBOSISERĂ atît de mult vizitele, încît hotărî să nu mai primească pe nimeni și trimise doar poruncă portarului să-i invite la masă pe toți acei care ar mai fi venit de-aci-nainte s-o felicite. Contesa avea chef să stea de vorbă între patru ochi cu prietena ei din copilărie, prințesa Anna Mihailovna, pe care nici n-apucase s-o vadă mai de-aproape, de la înapoierea acesteia din Petersburg. Anna Mihailovna, cu chipul ei plăcut și ars de-atîtea lacrimi, își trase un scaun mai aproape de jilțul în care ședea contesa.

— Cu tine voi fi absolut sinceră, zise Anna Mihailovna. Doar am rămas puține dintre prietenele vechi ! De aceea, îți și prețuiesc atît de mult prietenia.

Anna Mihailovna se uită la Vera și se opri din vorbă. Contesa îi strînse prietenei sale mîna.

— Vera, spuse contesa, întorcîndu-și privirile spre fiica ei cea mare, care, după cît se vedea, nu era copilul ei favorit. Se poate să n-ai nici un pic de bun-simț ? Nu-ți dai seama că ești de prisos aici ? Du-te la surorile tale, sau...

Frumoasa Vera zîmbi dispreţuitor ; se vedea că nu se simte cîtuşi de puţin jignită de vorbele mamei sale.

— Dacă-mi spuneai mai demult, mămico, plecam numaidecît, spuse ea şi plecă spre odaia ei.

Dar, trecînd prin faţa încăperii cu divane, băgă de seamă că înăuntru se aflau două perechi simetric aşezate, fiecare în dreptul unei ferestre. Stătu pe loc şi zîmbi cu dispreţ. Sonia se aşezase foarte aproape de Nikolai, care-i transcria în album versuri din primele lui încercări poetice. Boris şi Nataşa se aşezaseră la cealaltă fereastră şi tăcură de îndată ce intră Vera. Sonia şi Nataşa se uitară întrebător la Vera ; chipurile celor două fete exprimau şi fericire, şi vinovăţie.

Era o privelişte veselă şi duioasă vederea celor două fetişcane îndrăgostite, dar aspectul lor nu trezi pe cît se pare nici un simţămînt plăcut în sufletul Verei.

— De cîte ori nu v-am rugat, zise ea, să nu-mi mai luaţi lucrurile mele ; doar aveţi fiecare camera voastră ! Şi luă din faţa lui Nikolai călimara.

— Un moment, un moment, spuse el şi-şi mai muie o dată peniţa.

— Voi nu ştiţi să faceţi, toţi, decît lucruri nelalocul lor, zise Vera. Intrarea voastră, netam-nesam, din fugă, în salon, ne-a făcut pe toţi de rîs.

Fie că nu luau în seamă spusele Verei, sau poate tocmai fiindcă tot ce spunea ea erau lucruri foarte adevărate, nimeni nu-i răspunse şi se mulţumiră să se uite toţi patru unii la alţii. Vera îşi făcea de lucru prin cameră, zăbovind cu călimara în mînă.

— Şi ce secrete pot exista, la vîrsta aceasta, între Nataşa şi Boris, şi chiar între voi ? Numai prostii !

— Ei, ce-i treaba ta, Vera ? interveni cu glas domol, în apărarea tuturora, Nataşa.

În ziua aceea ea le apărea, tuturor celor din jurul ei, şi mai bună, şi mai duioasă ca de obicei.

— Foarte urît, zise Vera, mi-e ruşine mie pentru voi ! Ce secrete mai sînt şi astea ?...

— Fiecare cu secretele lui ! Noi, pe tine, nu te lăsăm în pace cu Berg al tău ? îi întoarse Nataşa, cu aprindere, vorba.

— Cred şi eu că mă lăsaţi în pace, zise Vera, fiindcă în toate purtările mele n-o să puteţi găsi niciodată nimic rău.

Dar ai să vezi tu c-am să te spun mămichii cum te porţi tu cu Boris.

— Natalia Ilinişna se poartă foarte frumos faţă de mine, zise Boris. N-am să mă plîng de nimic !

— Lasă, Boris, tu eşti aşa de diplomat (cuvîntul *diplomat*, era foarte des folosit pe atunci la ei, într-un înţeles deosebit pe care ei îl dădeau acestui cuvînt), încît diplomaţia ta începe să mă plictisească, spuse Nataşa cu necaz şi tremur în glas. Ce are ea să se lege de mine ? Tu n-ai să poţi înţelege niciodată asta, mai zise ea, adresîndu-se Verei, pentru că tu n-ai iubit niciodată pe nimeni ; tu n-ai inimă, tu eşti *madame de Genlis* (această poreclă, considerată ca foarte jignitoare, fusese dată Verei de către Nikolai), şi mulţumirea ta cea mai mare este să le faci celorlalţi neplăceri. Dar să ştii că poţi să cochetezi cu Berg cît poftesti, adăugă ea repede.

— Da, numai că eu, vezi, n-am să m-apuc să fug niciodată, în faţa musafirilor, după băieţi...

— Ei bine, acuma fii mulţumită, se amestecă Nikolai, ai spus tuturora lucruri neplăcute şi ai reuşit să-i indispui pe toţi. Haideţi să mergem în camera copiilor !

Şi toţi patru dintr-o dată, ca un stol de păsări zburătăcite, se ridicară şi ieşiră din odaie.

— Voi mi-aţi spus mie lucruri neplăcute, şi eu nu vă făcusem nici unuia nimic, mai apucă să zică Vera.

— *Madame de Genlis ! Madame de Genlis !* se auziră voci batjocoritoare de dincolo de uşă.

Frumoasa Vera, care indispunea pe toţi cei cu care avea de-a face şi care irita pe toată lumea, zîmbi şi, fără să se sinchisească de cele ce-i fuseseră zvîrlite în obraz, trecu în faţa oglinzii şi-şi potrivi eşarfa şi pieptănătura : uitîndu-se la chipul ei frumos, deveni văzînd cu ochii şi mai rece, şi mai liniştită.

În salon, convorbirea îşi urma cursul.

— *Ah, chère,* spuse contesa, nici în viaţa mea *tout n'est pas rose.* Crezi oare că eu nu bag de seamă, că, *du train que nous allons* [1], averea noastră n-are să ne mai ajungă multă vreme ? Şi toate acestea, doar din pricina bunătăţii lui şi din pricina clubului aceluia. Locuim la

[1] ...nu-i trandafiriu totul... aşa cum trăim noi, pe picior mare...

ţară, dar crezi că ne tihneşte ? Teatru, partide de vînătoare şi Dumnezeu mai ştie ce ! Dar ce să-ţi mai vorbesc atîta tot despre mine ! Ei, ia spune-mi mai bine cum ţi-ai aranjat lucrurile ? De multe ori stau şi mă minunez de tine, *Annette,* cum de mai poţi tu, la vîrsta ta, să călătoreşti întruna, singură prin diligenţe, cînd la Moscova, cînd la Petersburg, să cutreieri pe la toţi miniştrii şi pe la toţi demnitarii ; cum ştii tu să te descurci în toate e uimitor, zău aşa ! Spune-mi, cum ţi-ai aranjat lucrurile ? Iată, eu, de pildă, nu mă pricep de fel la treburi din astea...

— Ah, draga mea ! răspunse prinţesa Anna Mihailovna. Să nu dea Dumnezeu să ştii şi tu ce greu e cînd rămîi văduvă şi fără nici un sprijin, cu un fiu pe care-l iubeşti pînă la adoraţie ! Cu toate te-ai deprinde, continuă ea cu un fel de mîndrie. Procesul meu m-a învăţat multe. Dacă am nevoie să intru la vreun demnitar, scriu un bileţel : „*Princesse une telle* [1] doreşte să vadă pe cutare", şi o pornesc. Singură, în trăsură de piaţă, mă duc o dată, de două ori, de trei ori, de patru ori, şi nu mă las pînă nu reuşesc să obţin ceea ce am nevoie. Mi-e totuna ce-ar putea gîndi ei despre mine.

— Bine, dar ce fel şi la cine ai intervenit pentru Borenka ? întrebă contesa. Uite, băiatul tău a şi fost primit ca ofiţer în gardă, pe cînd Nikoluşka de-abia acum intră ca iuncher. Cine să alerge pentru el ? Tu pe cine ai rugat ?

— Pe prinţul Vasili. A fost foarte drăguţ. A fost de acord numaidecît cu toate şi a raportat împăratului, spuse Anna Mihailovna, fălindu-se, ca şi cum ar fi uitat cu desăvîrşire toate umilinţele prin care trecuse ca să-şi poată ajunge scopul.

— Cum e prinţul Vasili ? A îmbătrînit mult ? întrebă contesa. Nu l-am mai văzut de cînd jucam împreună teatru, la Rumianţevi. Cred că m-a şi uitat. *Il me faisait la cour* [2], zîmbi unei amintiri contesa.

— E tot aşa cum îl ştii, răspunse Anna Mihailovna, curtenitor, serviabil. *Les grandeurs ne lui ont pas tourné la tête du tout.* [3] „Regret că nu pot face decît atît de puţin pentru dumneavoastră, scumpă prinţesă, mi-a spus el, porunciţi !" Nu, orice s-ar spune, e un om minunat şi o

[1] ... prinţesa cutare...
[2] Îmi făcea curte...
[3] Măririle nu i s-au urcat la cap.

rudă admirabilă. Şi tu ştii, dragă *Nathalie,* cît de mult îmi iubesc eu băiatul. Nu ştiu ce n-aş face pentru fericirea lui ! Dar situaţia mea financiară e aşa de proastă, spuse trist, cu voce scăzută Anna Mihailovna, aşa de mizerabilă, încît în momentul de faţă sînt groaznic de încurcată. Procesul acela nenorocit îmi înghite tot ce am şi nu înaintează defel. N-am, uneori, *à la lettre* [1], nici un ban, închipuieşte-ţi ! Nu ştiu nici cu ce-l voi echipa pe Boris. Îşi duse la ochi batista şi începu să plîngă. Ar trebui să scot cinci sute de ruble şi eu n-am decît o singură hîrtie de douăzeci şi cinci. Sînt într-o situaţie... Toată nădejdea mi-e acum la prinţul Kirill Vladimirovici Bezuhov. Dacă nu va voi să-şi ajute finul — doar el l-a botezat pe Boris — şi să-i lase şi lui ceva pentru întreţinere, atunci toată alergătura mea rămîne zadarnică ; nu voi avea cu ce să-l echipez.

Contesa scăpă o lacrimă şi, tăcută, începu să se gîndească cine ştie la ce.

— Adeseori mă gîndesc... poate că e păcat... spuse prinţesa, dar mă gîndesc adeseori : uite, prinţul Kirill Vladimirovici Bezuhov ! Trăieşte singur... cu averea lui imensă... la ce i-o mai fi folosind să trăiască ? Pentru dînsul viaţa e o povară, iar Boris abia începe să trăiască.

— Cu siguranţă c-are să-i lase el ceva şi lui Boris, zise contesa.

— Dumnezeu ştie, *chère amie !*[2] Bogătaşii aceştia şi oamenii suspuşi sînt atît de egoişti ! Totuşi am de gînd să mă duc chiar acum la el, împreună cu Boris, şi să-i spun fără înconjur despre ce este vorba ! Las' să creadă lumea despre mine ce-o vrea, zău aşa, mi-e totuna, cînd soarta băiatului meu depinde de asta. Prinţesa se ridică. Acum e ora două, şi la voi masa se serveşte la patru. Pînă la masă, am timp să mă şi întorc.

Şi, cu aerul unei femei de afaceri din Petersburg, care cunoaşte valoarea timpului, Anna Mihailovna trimise după fiul ei şi se îndreptă împreună cu el spre vestibul.

— La revedere, draga mea, zise ea contesei, care o conduse pînă la uşă ; urează-mi succes, adăugă ea în şoaptă, ferindu-se să n-o audă băiatul.

— Vă duceţi la prinţul Kirill Vladimirovici, *ma chère* ? strigă contele din sufragerie, venind şi el în vestibul. Dacă

[1] ...literalmente...
[2] Dragă prietenă !

cumva se simte mai bine, invitați-l pe Pierre la noi la masă. Doar a mai fost pe la mine, a dansat cu copiii. Cheamă-l negreșit, *ma chère*. Să vedem cu ce se laudă astăzi Taras. Spune că nici la contele Orlov nu s-a pomenit masă ca aceea pe care ne-a pregătit-o nouă astăzi.

XII

— *MON CHER BORIS*, spuse prințesa Anna Mihailovna către fiul ei după ce cupeul contesei Rostov, în care se aflau, străbătu o stradă așternută cu paie și intră în curtea vastă a contelui Kirill Vladimirovici Bezuhov. *Mon cher Boris*, repetă ea, scoțîndu-și mîna de sub haina învechită și mîngîind cu mișcări ușoare mîna fiului ei, fii amabil, fii atent. Gîndește-te că, oricum, contele Kirill Vladimirovici îți este naș și de el atîrnă soarta ta în viitor. Ține minte asta, *mon cher*, și fii drăguț, așa cum știi tu să fii...

— Dacă aș ști că din toate acestea ne-am alege cu altceva decît cu umilințe... răspunse fiul cu răceală. Dar ți-am făgăduit-o și voi face asta pentru dumneata.

Portarul, făcîndu-se a nu băga de seamă că trăsura se oprise la scară, se uită la mamă și la fiul ei (care, fără să ceară să fie anunțați, intraseră de-a dreptul în vestibulul cu geamlîc, printre cele două rînduri de statui așezate în firide), privind cu înțeles blana cam roasă a vizitatoarei, și le puse întrebarea pe cine vor să vadă, pe prințese sau pe conte ; aflînd că la conte veniseră, le spuse că luminăția-sa se simte azi mai rău și că luminăția-sa nu primește pe nimeni.

— Atunci putem pleca, zise Boris în franțuzește.

— *Mon ami !*[1] zise mama cu voce rugătoare, punîndu-și din nou mîna pe mîna fiului ei, ca și cum această atingere ar fi avut puterea să-l liniștească sau să-l întărîte.

Boris tăcu și, fără să-și scoată mantaua, privi nedumerit la mama sa.

— Dragă, zise cu glasul ei cel mai dulce Anna Mihailovna, adresîndu-se portarului, știu că contele Kirill Vladimirovici e foarte bolnav... de aceea am și venit... sînt o rudă de-a lui... N-am să-l supăr, drăguțule... Aș vrea numai

[1] Dragul meu !

să-l văd pe prinţul Vasili Sergheevici, care locuieşte tot aici. Anunţă-l, te rog.

Portarul trase în silă de şnurul clopoţelului şi se întoarse cu spatele.

— Prinţesa Drubeţkaia, la prinţul Vasili Sergheevici, strigă el unui valet, în frac, pantofi deschişi şi ciorapi lungi, care se ivise de-a fuga în capul scării.

Mama îşi îndreptă cutele rochiei de mătase revopsită, se privi din cap pînă-n picioare în oglinda veneţiană din perete şi păşi curajos, cu pantofii ei scîlciaţi, pe covorul scării în sus.

— *Mon cher, vous m'avez promis* [1], se adresă din nou fiului ei, dîndu-i curaj printr-o atingere a mîinii.

Băiatul, cu privirile în pămînt, păşi răbdător în urma ei.

Intrară într-un salon, din care una din uşi ducea în apartamentul rezervat prinţului Vasili.

În timp ce mama şi fiul, ajunşi în mijlocul încăperii, se pregăteau să întrebe pe un valet bătrîn care le ieşise în întîmpinare, ce drum să ia, mînerul de bronz al uneia din uşi se răsuci, şi în cadrul ei, prinţul Vasili în haină de catifea, cu o singură stea — ţinută de casă — apăru, petrecînd spre ieşire un bărbat chipeş, cu părul negru.

Bărbatul acesta nu era altul decît celebrul doctor Lorrain, din Petersburg.

— *C'est donc positif* ? întrebă prinţul.

— *Mon prince, „errare humanum est", mais...* [2], răspunse doctorul, graseind şi pronunţînd cuvintele latineşti cu accent francez.

— *C'est bien, c'est bien...* [3]

Zărind-o pe Anna Mihailovna cu fiul ei, prinţul Vasili părăsi cu o înclinare a capului pe doctor şi se îndreptă în tăcere, dar cu un aer întrebător, spre ei. Boris băgă de seamă cum, dintr-o dată, durerea cea mai adîncă se imprimă pe chipul mamei lui, şi zîmbi uşor.

— Vai, în ce triste împrejurări ne este dat să ne întîlnim, prinţe... Ce face scumpul nostru bolnav ? spuse ea, ca şi cum n-ar fi observat privirea rece şi jignitoare a prinţului, aţintită asupra ei.

Prinţul Vasili continuă să se uite întrebător, intrigat pînă la nedumerire, mai întîi la mamă, apoi la fiu. Boris

[1] Dragul meu, mi-ai promis...

[2] Prin urmare, aşa stau lucrurile ? Bunul meu prinţ, „a greşi e omeneşte", dar...

[3] Bine, bine...

se înclină respectuos. Prinţul Vasili, fără să-i răspundă la salut, se întoarse din nou spre Anna Mihailovna şi, la întrebările ei repetate, dădu răspuns doar prin cîteva mişcări vagi din cap şi strîmbături din buze, ceea ce însemna că nu mai era nici o nădejde de însănătoşire pentru bolnav.

— Nu mai spune ! exclamă Anna Mihailovna. Ah, asta e groaznic ! Mi-e frică pînă şi să mă gîndesc... Acesta e fiul meu, adăugă ea, arătînd spre Boris. A ţinut să-ţi mulţumească personal.

Boris se înclină încă o dată, cu tot respectul.

— Crede-mă, prinţe, că inima mea de mamă nu va uita niciodată ce ai făcut pentru noi !

— Mă bucur că ţi-am putut face un serviciu, scumpa mea Anna Mihailovna, zise prinţul Vasili, potrivindu-şi jaboul şi dîndu-şi, prin gesturile şi vocea sa gravă, în faţa protejatei sale Anna Mihailovna, aici la Moscova, un aer încă şi mai important decît acela pe care-l avusese la Petersburg, la serata *Annettei* Scherer.

— Dă-ţi silinţa să-ţi faci datoria cum se cuvine şi să fii vrednic, adăugă el sever, adresîndu-i-se lui Boris. Mă bucur... Eşti aici în concediu ? scandă el pe acelaşi ton convenţional.

— Aştept ordinul, excelenţă, să mă prezint la noua mea unitate, răspunse Boris, fără să se arate nici nemulţumit din pricina tonului tăios al prinţului, şi nici dornic de a mai continua conversaţia, ci atît de liniştit şi de cuviincios, încît prinţul, interesat, îl privi cu atenţie.

— Locuieşti cu mama dumitale ?

— Locuiesc la contesa Rostov, răspunse Boris, adăugînd iarăşi „excelenţă".

— E vorba de Ilia Rostov, cel care s-a căsătorit cu *Nathalie* Şinşina, spuse Anna Mihailovna.

— Ştiu ştiu, zise prinţul Vasili cu vocea lui monotonă. *Je n'ai jamais pu concevoir, comment Nathalie s'est décidée à épouser cet ours mal-léché ! Un personnage complètement stupide et ridicule. Et joueur, à ce qu'on dit.* [1]

— *Mais très brave homme, mon prince* [2], observă Anna Mihailovna, zîmbind cu înduioşare, ca şi cum ar fi vrut să spună că ştia ea destul de bine că un om cum era con-

[1] N-am înţeles niciodată cum de s-a măritat Nathalie cu necioplitul ăsta ! Un personaj stupid şi ridicol. Şi cartofor pe deasupra, aşa se zice.

[2] Dar un om atît de cumsecade, prinţe...

tele Rostov putea îndreptăți asemenea păreri, dar cerea totuși indulgență pentru bietul bătrîn.

— Ce spun doctorii ? reluă prințesa după o scurtă tăcere și din nou se întipări o mîhnire neliniștită pe chipul ei plîns.

— Puține speranțe, răspunse prințul.

— Eu aș fi ținut atîta să-i mai mulțumesc o dată *unchiului* pentru tot binele ce ne-a făcut, mie și lui Boris ! *C'est son filleul* [1], adăugă ea pe un ton care-ar fi avut aerul să spună că vestea aceasta trebuie să-l bucure extrem de mult pe prințul Vasili.

Prințul Vasili rămase gînditor și încruntat. Anna Mihailovna pricepu că el se temea să nu găsească în ea o concurentă la moștenirea contelui Bezuhov. Se grăbi, așadar, să-l liniștească.

— Dacă dragostea și devotamentul meu față de bietul *unchi* n-ar fi sincere, zise ea, pronunțînd cu multă siguranță de sine și degajare cuvîntul „unchi", eu îi cunosc caracterul, firea nobilă și dreaptă... și, apoi, lîngă el sînt numai prințesele... ele sînt încă tinere... Ea își înclină puțin capul și adăugă în șoaptă : Și-a îndeplinit oare ultima îndatorire, prințe ? Cît de prețioase sînt aceste ultime clipe ! Mai rău decît atîta nu-i poate fi, trebuie să-l pregătim, dacă starea lui este atît de gravă ! Noi, femeile, prințe, zîmbi ea cu duioșie, ne pricepem mai bine, cum se spune, la asemenea lucruri. Trebuie să-l văd negreșit. E drept că îmi vine foarte greu, dar m-am obișnuit să sufăr.

Prințul înțelesese probabil, și înțelesese tot așa de bine ca și la serata Annei Scherer, că de Anna Mihailovna cu greu te poți descotorosi.

— Numai să nu-i facă rău cumva această întrevedere, *chère* Anna Mihailovna, zise el. Să zăbovim pînă diseară. Doctorii se așteaptă la o criză.

— Dar nu e vreme de pierdut, prințe ! *Pensez, il y va du salut de son âme... Ah ! c'est terrible, les devoirs d'un chrétien...* [2]

O ușă dinspre apartamentele private ale contelui se deschise și intră una din prințese, o nepoată a acestuia, cu chipul ursuz și rece și bustul disproporționat de lung în raport cu picioarele.

---

[1] E finul lui...

[2] Gîndește-te, e vorba de mîntuirea sufletului său... Ah, sînt teribile îndatoririle unui creștin...

Prinţul Vasili se întoarse spre ea.

— Ei, cum îi mai este ?

— Tot aşa. Şi apoi, ce vrei, cu gălăgia asta... răspunse prinţesa, uitîndu-se la Anna Mihailovna ca la o necunoscută.

— *Ah, chère, je ne vous reconnaissais pas,* rosti cu un zîmbet fericit Anna Mihailovna, apropiindu-se cu pas uşurel, grăbită, de nepoata contelui. *Je viens d'arriver et je suis à vous pour vous aider à soigner mon oncle. J'imagine combien vous avez souffert* [1], adăugă ea, închizînd ochii cu compătimire.

Prinţesa nu-i răspunse nici o vorbă, nici măcar nu-i zîmbi, şi ieşi numaidecît din cameră. Anna Mihailovna îşi scoase mănuşile şi, ca să marcheze că avea o poziţie cucerită, se instală într-un jilţ şi-l pofti şi pe prinţul Vasili să se aşeze lîngă dînsa.

— Boris ! se adresă ea fiului ei zîmbindu-i. Cît stau eu în camera contelui, la unchiul, tu du-te şi-l vezi pe Pierre, *mon ami,* pînă mă-ntorc, şi nu uita să-i transmiţi invitaţia Rostovilor. L-au poftit la masă. Dar sper că nu se va duce ? se adresă ea prinţului.

— Dimpotrivă, răspunse prinţul, care, se vedea cît de colo, nu mai era în apele lui. *Je serais très content si vous me débarrassez de ce jeune homme...* [2] A venit aici, dar contele n-a întrebat de el nici o singură dată măcar.

Ridică din umeri. Valetul îl conduse pe tînărul ofiţer, mai întîi coborînd scara, apoi urcînd pe alte scări, spre camera lui Piotr Kirillovici.

XIII

PIERRE NU IZBUTISE să-şi aleagă o carieră cît timp stătuse la Petersburg, şi de acolo fusese într-adevăr surghiunit la Moscova, pentru provocare de scandal public. Toate cîte se spuseseră despre el în casa conţilor Rostov erau adevărate. Pierre luase parte într-adevăr la isprava cu comisarul şi cu ursul. Sosise de cîteva zile şi se stabilise, ca întotdeauna, în casa tatălui său. Deşi bănuia el

[1] Vai, draga mea, era să nu te recunosc... Acum am venit ca să vă ajut să-l îngrijim pe unchiul. Îmi închipui cît aţi suferit...

[2] Aş fi foarte bucuros dacă m-ai scăpa de tînărul acesta...

că povestea avusese timp să facă înconjurul Moscovei şi că femeile din jurul contelui, care niciodată nu-l văzuseră cu ochi buni, se folosiseră de acest prilej pentru a-l întări pe tatăl său împotriva lui, se duse totuşi să-l vadă, chiar în ziua sosirii. Intrînd în salon unde îşi petreceau de obicei timpul prinţesele, el le salută. Erau toate trei : două lucrau la gherghef, şi a treia le citea cu voce tare o carte. Cea mai în vîrstă dintre ele, tocmai prinţesa cu talie lungă, cu ţinută îngrijită şi faţă severă, care se arătase la sosirea Annei Mihailovna, era cea care citea ; celelalte două, mai mici, amîndouă rumene şi frumuşele, nedeosebindu-se una de alta decît prin faptul că una din ele avea deasupra buzei o aluniţă, ce de altminteri o prindea de minune, brodau la gherghef. Pierre fu întîmpinat ca un strigoi sau ca un ciumat. Prinţesa mai în vîrstă îşi întrerupse lectura şi-l privea acum tăcută, cu ochi înspăimîntaţi ; a doua, cea fără aluniţă, luă şi ea aceeaşi expresie de spaimă ; singură cea mică, cea cu aluniţa, fire veselă şi şugubeaţă, se aplecă deasupra gherghefului ca să-şi ascundă zîmbetul, provocat, desigur, de scena hazlie care avea să urmeze şi a cărei izbucnire o prevedea. Se tot apleca spre pînza gherghefului, din ce în ce mai jos, şi-şi ascundea faţa, chipurile, chinuindu-se să descifreze modelul, şi de-abia se stăpînea să nu pufnească în rîs.

— *Bonjour, ma cousine,* zise Pierre, *vous ne me reconnaissez pas ?* [1]

— Te recunosc prea bine, prea bine.

— Cum mai merge cu sănătatea contelui ? Îl pot vedea ? întrebă Pierre, stîngaci ca întotdeauna, dar fără să se intimideze.

— Contele suferă fiziceşte, şi moralmente ; şi, pe cît se pare, ai avut dumneata grijă să-i pricinuieşti cît mai multe suferinţe morale.

— Pot să-l văd şi eu pe conte ? repetă Pierre.

— Hm !... Dacă vrei să-l omori, să-l omori de-a binelea, poţi intra. Olga, du-te şi vezi dacă supa unchiului e gata ; se apropie ora cînd trebuie să mănînce, adăugă ea, voind să-i arate prin aceasta lui Pierre că, în timp ce ele sînt ocupate pînă peste cap, şi nu ocupate cu orice, ci cu alinarea suferinţelor tatălui său, el n-are altă treabă, pesemne, decît să-i sporească necazurile.

[1] Bună ziua, verişoară, nu mă recunoşti ?

Olga ieşi. Pierre mai zăbovi puţin, uitîndu-se pe rînd la cele două surori şi, înclinîndu-se, rosti :

— Mă duc atunci în apartamentul meu. Îmi veţi spune dumneavoastră cînd voi putea să-l văd.

Ieşi din salon. Rîsul sonor, dar înăbuşit pe jumătate, al verişoarei cu aluniţă, se auzi în urma lui.

A doua zi sosi prinţul Vasili şi se instală în casa contelui. El îl chemă la sine pe Pierre şi îi spuse :

— *Mon cher, si vous vous conduisez ici comme à Pétersbourg, vous finirez très mal ; c'est tout ce que je vous dis.* [1] Contele e foarte, foarte bolnav ; nu se poate să-l vizitezi cu nici un chip.

De atunci încoace, lui Pierre nu-i mai tulburase nimeni liniştea şi el stătea şi-şi petrecea toată ziua sus, singur în camera sa.

În momentul cînd Boris intră la el, Pierre se plimba prin cameră, oprindu-se din cînd în cînd în vreun colţ şi făcînd gesturi ameninţătoare spre perete, ca şi cum ar fi străpuns un duşman nevăzut cu sabia ; apoi, uitîndu-se încruntat pe deasupra ochelarilor, pornea din nou să-şi facă raita prin cameră, rostind vorbe fără nici un înţeles, ridicînd din umeri şi gesticulînd larg cu mîinile.

— *L'Angleterre a vécu,* cuvînta el, încruntîndu-se şi arătînd parcă spre cineva cu degetul. *M. Pitt, comme traître à la nation et au droit des gens, est condamné à...* [2] Dar nu avu timpul să pronunţe condamnarea lui Pitt (se închipuise în clipa aceea însuşi Napoleon, după săvîrşirea primejdioasei traversări a strîmtorii Pas-de-Calais şi după cucerirea Londrei), că văzu deodată intrîndu-i în cameră un ofiţer tînăr, zvelt şi frumos. Se opri. Pierre îl lăsase pe Boris copil de paisprezece ani şi, hotărît, nu-l mai ţinea minte ; cu toate astea, veni spre el cu gesturile repezi şi joviale care-i erau caracteristice şi, luîndu-i mîna, îi surîse prietenește.

— Mă ţii minte ? spuse Boris cu zîmbetul lui calm şi plăcut. Am venit cu mama ca să-l vedem pe conte, dar, mi se pare, nu-i tocmai sănătos.

— Da, se spune că nu e tocmai sănătos ! Toţi cei din jurul lui îl indispun, răspunse Pierre, străduindu-se să-şi amintească cine-o fi tînărul ăsta.

---

[1] Dragul meu, dacă ai să te porţi şi aici ca la Petersburg, ai s-o sfîrşeşti prost ; eu atîta-ţi spun.

[2] Anglia şi-a trăit traiul... Pitt, ca trădător al neamului şi al dreptului ginţilor este condamnat la...

Boris simţi că Pierre nu-l mai recunoaşte, dar nu găsi de cuviinţă să-şi spună numele şi, fără să se simtă cîtuşi de puţin intimidat, i se uită ţintă în ochi.

— Contele Rostov vă roagă să veniţi astăzi la masă la el, zise în sfîrşit după o tăcere destul de lungă şi stînjenitoare pentru Pierre.

— A, contele Rostov ! repetă vesel Pierre. Aşadar, eşti fiul lui, Ilia ? Închipuie-ţi că în primele clipe nu te mai recunoşteam ! Îţi mai aminteşti de excursia noastră făcută cu *Madame Jacquot* pe dealurile Vorobiovî ?... E mult de-atunci.

— Te înşeli, răspunse fără grabă, cu un zîmbet îndrăzneţ şi oarecum ironic, Boris. Eu sînt Boris, fiul prinţesei Anna Mihailovna Drubeţkaia. Ilia e numele lui Rostov-tatăl ; pe fiul lui îl cheamă Nikolai. Iar eu n-am cunoscut nici o *Madame Jacquot.*

Pierre începu să dea din mîini şi din cap, de parcă l-ar fi năpădit un roi de ţînţari sau de albine.

— Ei, nu, asta-i ! Ce-i cu mine ? ! M-am încurcat de tot. Aici la Moscova am atîtea rude ! Dumneata eşti Boris, care va să zică... da. Bun ! Acum ne-am lămurit. Ei, ce părere ai despre expediţia de la Boulogne ? Vai de capul englejilor, dacă Napoleon s-apucă să traverseze canalul ! Eu cred că expediţia aceasta e foarte posibilă. Numai Villeneuve cumva să n-o scrîntească !

Boris habar n-avea de expediţia de la Boulogne, căci nu citea gazetele ; cît despre Villeneuve, era pentru prima oară cînd auzea pomenindu-i-se numele.

— Noi, aici, la Moscova, ne ocupăm mai mult de mese şi de bîrfeli decît de politică, zise el, fără să-şi părăsească obişnuitul ton, liniştit şi ironic. Eu sînt cu totul străin de toate acestea şi n-am nici o părere. Moscova e preocupată mai mult decît de orice altceva de cancanuri, continuă el. Acum, de pildă, dumneata şi contele sînteţi cei mai forfecaţi.

Pierre prinse a zîmbi cu zîmbetul lui plin de bunătate, ca şi cum s-ar fi temut pentru interlocutorul său, să nu cumva să-i scape vreo vorbă pripită, de care să-i pară rău mai tîrziu. Dar Boris vorbea măsurat, rece şi clar, uitîndu-se drept în ochii lui Pierre.

— Moscova nu face nimic altceva decît să colporteze bîrfelile, continuă el. Toţi sînt preocupaţi de moştenirea contelui ; se discută cui îşi va lăsa contele averea, cu

toate că s-ar putea întîmpla ca el să trăiască mai mult decît noi toţi, ceea ce îi doresc din toată inima...

— Da, toate astea sînt cît se poate de neplăcute, îl întrerupse Pierre, foarte neplăcute ! Pierre se temea necontenit ca ofiţerul să nu se pună într-o situaţie delicată prin vorbele nesăbuite ce-ar fi rostit.

— Dar dumneata trebuie să ai, de bună seamă, impresia... zise Boris, roşind puţin, fără însă să-şi schimbe vocea şi atitudinea, dumneata trebuie să ai impresia că toţi sînt preocupaţi doar de dorinţa de a obţine cîte ceva de la bogătaş.

„Chiar aşa", gîndi Pierre.

— Iar eu tocmai de acest lucru vreau să-ţi vorbesc, pentru a evita orice neînţelegere : vreau să-ţi spun că te înşeli dacă ne consideri, pe mine şi pe mama mea, din rîndul acestor oameni. Noi sîntem foarte săraci, e drept, dar — vorbesc cel puţin în ceea ce mă priveşte — tocmai fiindcă tatăl dumitale este atît de bogat, eu nici nu-l consider ca fiindu-mi rudă, şi te asigur că nici eu şi nici mama mea nu vom cere şi nu vom primi de la el nimic.

Pierre nu reuşi mult timp să priceapă despre ce era vorba, dar, de îndată ce înţelese, sări în sus de pe divan şi-l apucă pe Boris de mînă, cu repeziciunea şi neîndemînarea care-i erau caracteristice şi, înroşindu-se tot, cu mult mai aprins la faţă decît Boris, începu să-i vorbească, cu un sentiment tulbure, de jenă şi de părere de rău.

— Ce ciudat ! Adică eu, oare, să fi... dar cine se putea gîndi... Ştiu prea bine că...

Dar Boris îl întrerupse din nou :

— Mă bucur că ţi-am spus tot ce-am avut de spus. Poate că n-a fost tocmai plăcut pentru dumneata, te rog să mă ierţi, zise el, liniştindu-l, în loc să se lase el liniştit de Pierre, dar sper că nu te-am jignit. Am obiceiul să spun totul fără înconjur... Atunci, ce răspuns să le dau ? Vii la Rostovi la masă ?

Şi Boris, vădit uşurat de greaua lui îndatorire şi ieşit cu bine dintr-o situaţie stînjenitoare, după ce pusese pe altul în încurcătură, se arătă din nou foarte amabil.

— Ascultă, zise Pierre, liniştindu-se. Eşti un om uimitor. Ceea ce mi-ai spus mie acum e foarte frumos, deosebit de frumos. Bineînţeles, pe mine nu mă cunoşti ! De atîta timp nu ne-am văzut doar, de cînd eram copii... Aşa că poţi presupune că eu... Te înţeleg, te înţeleg foarte

bine ! Eu n-aş fi făcut asta, mie mi-ar fi lipsit poate tăria, dar e minunat ! Mă bucur foarte mult că am făcut cunoştinţă cu dumneata. E curios, adăugă el zîmbind, după o mică pauză, că ai putut să mă bănuieşti ! Apoi începu să rîdă. Ei, dar ce-are a face ! Vom avea timp să ne cunoaştem mai bine, noi doi. Te rog. Şi-i strînse mîna. Ştii, n-am fost măcar o dată să-l văd pe conte. Nu m-a chemat... Îmi pare foarte rău de el, ca om... Dar ce pot face ?

— Şi dumneata crezi într-adevăr că Napoleon va izbuti să traverseze canalul cu toată armata ? întrebă Boris zîmbind.

Pierre înţelese că Boris voia să schimbe vorba şi, ca să-l ajute, începu să expună sorţii de reuşită şi obstacolele expediţiei de la Boulogne.

Un lacheu îl anunţă pe Boris că-l aşteaptă prinţesa. Prinţesa era pe punctul de a pleca. Pierre îi promise că va veni la masă la Rostovi, mai ales pentru a-l putea cunoaşte mai îndeaproape pe Boris, îi strînse mîna cu căldură şi-l privi prin ochelari, prietenos, în ochi... După plecarea acestuia, Pierre se mai plimbă încă multă vreme prin cameră, dar fără să mai străpungă vreun duşman nevăzut cu spada, ci zîmbind cu plăcere la amintirea acestui simpatic tînăr inteligent şi dîrz.

Aşa cum se întîmplă în prima tinereţe şi mai cu seamă cu oamenii constrînşi la singurătate, el simţea o duioşie cu totul nemotivată faţă de acest tînăr şi-şi făgădui să se împrietenească negreşit cu el.

Prinţul Vasili o conducea pe prinţesă pînă la uşă. Prinţesa îşi ţinea batista la ochi şi faţa îi era scăldată în lacrimi.

— E groaznic ! Groaznic ! spunea ea. Dar oricît mi-ar fi de greu, eu îmi voi face datoria. Voi veni să stau la noapte aici. Nu se poate să-l lăsăm aşa. Fiecare clipă e preţioasă ! Nu înţeleg deloc pentru ce tărăgănează atîta prinţesele lucrul acesta. Poate că îmi va ajuta mie Dumnezeu să găsesc mijlocul să-l pregătesc... *Adieu, mon prince, que le bon Dieu vous soutienne...* [1]

— *Adieu, ma bonne* [2], răspunse prinţul Vasili, luîndu-şi rămas bun de la ea.

— Ah, e într-o stare îngrozitoare, spuse mama către fiu în momentul cînd se aflară din nou unul lîngă altul în cupeu. Aproape că nu mai cunoaşte pe nimeni.

[1] Cu bine, prinţe, bunul Dumnezeu să-ţi dea putere...

[2] La revedere, draga mea...

— Eu nu înţeleg, măicuţă, care-s relaţiile dintre el şi Pierre ? întrebă fiul.

— Testamentul ne va spune totul, dagul meu ; de el depinde şi soarta noastră...

— Dar pentru ce crezi că ne va lăsa şi nouă ceva ?

— Ah, dragul meu ! E atît de bogat, iar noi sîntem atît de săraci !

— Bine, dar acesta nu poate fi un motiv destul de puternic, mamă !

— Ah, Doamne Dumnezeule ! În ce stare e ! se tînguí mama.

XIV

DUPĂ CE PLECĂ Anna Mihailovna cu fiul ei la contele Kirill Vladimirovici Bezuhov, contesa Rostova rămase multă vreme singură, tot ştergîndu-se cu batista la ochi. Într-un tîrziu, sună.

— Ce-i cu dumneata, dragă, spuse ea supărată fetei, care se lăsase aşteptată cîteva minute. Nu vrei să mă mai serveşti ? Atunci să-ţi găsesc alt loc !

Contesa era necăjită de nefericirea şi înjositoarea sărăcie în care se zbătea prietena ei, Anna Mihailovna, şi, din pricina asta, nu se simţea în apele sale, ceea ce la ea se exprima întotdeauna în termenii cu care se adresa fetei din casă : „dragă“ şi „dumneata“.

— Am greşit, iertaţi-mă, spuse camerista.

— Roagă-l pe conte să vină pînă la mine.

Contele, legănîndu-se greoi, veni, ca de obicei, lîngă soţia sa cu un aer de vinovăţie.

— Ei, micuţa mea contesă ! Ştii ce *sauté* de ierunci *au madère* [1] vom avea la masă, *ma chère !* L-am gustat ; n-am dat degeaba o mie de ruble pe Taraska. Face !

Se aşeză lîngă soţia lui, îşi sprijini tinereşte coatele pe genunchi şi-şi ciufuli cu o mînă părul cărunt.

— Ce poruncești, contesina mea ?

— Iată ce e, dragul meu, dar ce e pata asta de pe vesta ta ? zise ea, arătînd spre jiletca soţului. Ăsta-i probabil *sauté*-ul, adăugă ea, zîmbind. Iată ce e, conte : am nevoie de bani.

[1] ...sote cu maderă...

Chipul ei se mohorîse dintr-o dată.

— Ah, contesină, numai atîta ?... Şi contele îşi descheie haina, scoţîndu-şi portvizitul.

— Îmi trebuie mult, conte, îmi trebuiesc cinci sute de ruble.

Şi, scoţînd o batistă fină de olandă, şterse cu ea pata de pe jiletca bărbatului.

— Numaidecît, numaidecît ! Ei, e careva pe-acolo ? strigă el, cu tonul pe care-l au doar oamenii obişnuiţi să strige, convinşi că cei la care strigă vor alerga într-un suflet la chemarea lor. Trimiteţi-mi-l aici pe Mitenka !

Mitenka, feciorul de nobil scăpătat, care fusese crescut în casa contelui şi care-i administra acum afacerile, intră în salon cu paşi uşori.

— Iată ce este, dragul meu, se adresă contele tînărului care intrase respectuos. Să-mi aduci... stătu să se gîndească puţin. Da, adu-mi şapte sute de ruble, în cap. Dar vezi să nu-mi aduci din alea rupte şi murdare cum mi-ai adus atunci ; să fie din cele noi, frumoase ; ca pentru contesă !

— Da, Mitenka, fii bun, te rog, să fie mai curăţele, spuse contesa, oftînd trist.

— Luminăţia-voastră, cînd aveţi nevoie de ele ? întrebă Mitenka. Binevoiţi să luaţi la cunoştinţă că... Dar, binevoiţi vă rog să nu vă îngrijoraţi, adăugă el, văzîndu-l pe conte că şi începuse să sufle greu, accelerîndu-i-se respiraţia, ceea ce era întotdeauna la el un semn prevestitor al mîniei. Eram să uit că... Să le aduc chiar acum ?

— Da, da, chiar acum. Şi să le dai contesei.

— Aur, nu altceva, este pentru mine Mitenka ăsta, adăugă contele, zîmbind, după ce tînărul ieşise. Nu există la el ceva care să nu fie cu putinţă. Ştie că eu nu pot admite aşa ceva ! Totul e posibil !

— Ah, banii, conte, banii ! Cîtă suferinţă din pricina lor pe lume ! zise contesa. Mare nevoie am de banii aceştia !

— Contesina mea, se ştie că eşti o mare risipitoare, zise galant contele şi, după ce-i sărută mîna, se-ntoarse iar în cabinet.

Cînd Anna Mihailovna reveni de la Bezuhov, banii erau de mult la contesă, numai hîrtii noi-nouţe, puşi pe măsuţă, sub batistă, şi Anna Mihailovna îşi dădu seama că era ceva care o tulbura pe contesă.

— Ei, ce s-aude, dragă prietenă ? o întrebă contesa.

— Ah, dacă-ai şti în ce stare îngrozitoare e ! Aproape de nerecunoscut ! Îi e rău, rău de tot ; l-am văzut un moment, dar nu i-am putut spune nici două vorbe...

— *Annette,* pentru Dumnezeu, te rog să nu mă refuzi, zise deodată contesa, roşind, ceea ce părea destul de straniu pe chipul ei ruinat de vîrstă şi atît de grav de obicei, şi scoase de sub batistă banii.

Înţelegînd fulgerător despre ce era vorba, Anna Mihailovna se şi aplecase puţin, pentru a fi gata la momentul cuvenit să o îmbrăţişeze drăgăstos pe contesă.

— Uite, pentru Boris, de la mine, să-şi comande uniformele...

Anna Mihailovna o şi îmbrăţişase şi-şi dăduse drumul lacrimilor. Plîngea şi contesa. Plîngeau amîndouă pentru că erau prietene, plîngeau pentru că aveau inimi bune şi mai plîngeau pentru că ele, prietene din tinereţe, erau obligate să se ocupe de lucruri atît de mărunte ca banii ; şi, pe deasupra, pentru că tinereţea lor trecuse... Şi lacrimile le făceau amîndurora bine...

XV

CONTESA ROSTOVA ÎMPREUNĂ cu fetele ei şi cu un mare număr de invitaţi se aflau în salon. Contele condusese bărbaţii în cabinetul său, punîndu-le la dispoziţie colecţia sa de pipe şi ciubuce turceşti. Din cînd în cînd, ieşea şi întreba : „N-a venit încă ?“ O aşteptau pe Maria Dmitrievna Ahrosimova, supranumită în societate *„Le terrible dragon“* [1], femeie renumită nu prin bogăţia sau prin rangul ei, ci prin curajul ei de a spune adevărul în faţă şi prin simplitatea firească a atitudinii ei. Pe Maria Dmitrievna o cunoştea familia imperială, o cunoşteau toată Moscova şi întreg Petersburgul, şi amîndouă oraşele, admirînd-o, se distrau în ascuns pe seama manierelor ei din topor şi povesteau despre ea anecdote ; dar aceasta nu împiedica să o stimeze toţi fără deosebire şi să-i ştie de frică.

În cabinetul plin de fum se încinsese o discuţie despre războiul care fusese anunţat printr-o proclamaţie şi despre mobilizare. Proclamaţia încă n-o citise nimeni, dar toţi ştiau că fusese publicată. Contele sta pe un divan

[1] „Înfricoşătorul dragon“.

turcesc între doi fumători, aprinşi de discuţie. Contele era singurul care nu fuma şi nici nu vorbea, ci dădea doar din cap în semn de încuviinţare, cînd spre unul, cînd spre celălalt dintre vecinii lui, uitîndu-se cu vădită satisfacţie la aceşti fumători şi ascultînd convorbirea celor doi invitaţi ai săi, pe care-i aţîţase să discute între ei.

Unul din cei doi interlocutori era un civil, al cărui obraz zbîrcit şi palid era slăbănog şi ras, un om îmbrăcat ca un tinerel care se poartă după ultima modă, deşi trecuse de mult de floarea vîrstei şi se apropia cu paşi mari de bătrîneţe ; el şedea cu picioarele ridicate pe divan, cu aerul unui om de-al casei şi, lăsîndu-şi privirile să se strecoare printre gene, pufăia dintr-o pipă cu ciubuc de chihlimbar, adînc înfiptă în colţul gurii. Era bătrînul holtei Şinşin, vărul contesei ; limbă veninoasă, cum era cunoscut prin saloanele Moscovei. Avea aerul că face o mare cinste celuilalt, primind să stea de vorbă cu el. Celălalt, un proaspăt şi rumeior ofiţer de gardă, încorsetat, spilcuit şi pieptănat impecabil, ţinea ciubucul pipei în mijlocul gurii şi trăgea din el tacticos, rotunjindu-şi frumoasele lui buze roze ca să scoată mici inele de fum. Era acel sublocotenent Berg, ofiţer al regimentului Semionovski, cu care Boris trebuia să-şi ajungă din urmă regimentul şi cu care Natalia o necăjise pe Vera, fiica mai mare a contesei, spunînd că i-ar fi logodnic. Contele şedea între ei şi-i asculta cu luare-aminte. Cea mai plăcută îndeletnicire a contelui, în afară de *bostonul* [1], care-i plăcea grozav, era situaţia de simplu ascultător, mai cu seamă atunci cînd izbutea să aţîţe doi musafiri vorbăreţi la o discuţie.

— Ei, va să zică aşa, neică, *mon très honorable* [2] Alfons Karlîci, zicea Şinşin, punînd laolaltă şi împletind în conversaţie cele mai simple expresii populare ruseşti cu fraze alese franţuzeşti (ceea ce şi făcea caracterul ieşit din comun al limbajului său). *Vous comptez vous faire des rentes sur l'état* [3], să mai pui şi cîte ceva deoparte din soldă ?

— Nu, permiteţi-mi, Piotr Nikolaevici, vreau doar să dovedesc că a fi cavalerist e mult mai puţin avantajos decît să fii în infanterie. Iată, de pildă, situaţia mea...

---

[1] Joc de cărţi.
[2] ...onorabile...
[3] Vrei să fii rentier al statului...

Berg vorbea totdeauna foarte precis, calm şi respectuos. În discuţie, nu aducea decît propria sa persoană şi tăcea întotdeauna, fără greş, de îndată ce se discuta de orice alt lucru care nu avea dîrectă legătură cu el. Putea să tacă astfel ore întregi, fără să se simtă stingherit şi fără să pricinuiască altora cel mai mărunt neajuns. Dar pe dată ce discuţia atingea chestiuni ce-l priveau personal, începea să-şi desfăşoare pe larg, şi cu o vădită plăcere, darul vorbirii.

— Închipuiţi-vă situaţia mea, Piotr Nikolaici : dacă aş fi ofiţer de cavalerie, n-aş avea o soldă mai mare de două sute ruble trimestrial, chiar dacă aş fi avansat la gradul de locotenent, pe cînd acum primesc două sute treizeci, spuse el cu un zîmbet plăcut, trecîndu-şi vesel privirile de la Şinşin la conte, ca şi cum pentru el ar fi fost vădit şi neîndoielnic că succesele lui trebuiau să constituie principalul obiect al dorinţelor tuturor oamenilor.

— În afară de aceasta, Piotr Nikolaici, dacă trec la gardă, ies mai bine în evidenţă, continuă Berg, iar posturi vacante în infanteria de gardă se ivesc infinit mai des. Pe urmă, cum singur vă puteţi da seama, pot eu face faţă numai cu două sute treizeci de ruble ? Eu, însă, mai pun şi ceva deoparte, cu toate că mai trimit şi tatii, urmă el, dînd drumul unui inel de fum.

— *La balance y est*... Neamţul îşi macină de-o turtă pe muchia toporului, *comme dit le proverbe* [1], spuse Şinşin, mutîndu-şi ciubucul pipei în celălalt colţ al gurii şi făcînd cu ochiul contelui.

Contele izbucni în hohote de rîs. Ceilalţi oaspeţi, văzînd că Şinşin conduce discuţia, se apropiară să-l asculte. Berg, fără să bage de seamă nici zeflemeaua, nici indiferenţa lor, continua să explice cum, prin transferarea lui în garda imperială, cîştigase un grad înaintea camarazilor săi de promoţie, cum, în timp de război, comandantul companiei poate fi ucis, iar el, rămînînd cel mai mare în grad din toată compania, poate foarte uşor ajunge comandant de companie, şi cum, în sfîrşit pe el îl iubeşte toată lumea la regiment, şi cît de mulţumit e tatăl lui de dînsul, Berg, se vedea cît colo că era atît de încîntat de toate cele ce spunea, încît s-ar fi zis că nu putea concepe că şi alţi oameni ar mai putea avea, ca şi el, interese personale.

[1] Iese la socoteală... cum spune proverbul...

Dar tot ce povestea era atît de minuţios şi de bine cumpănit, naivitatea egoismului său tineresc era atît de săritoare în ochi, încît dezarma pe cei ce-l ascultau.

— Ei, nenişorule, dumneata, oriunde-ai fi, şi la infanterie, şi la cavalerie, tot ai să-ţi faci drum : îţi prezic eu acest lucru, spuse Şinşin, bătîndu-l pe umăr şi dîndu-şi jos picioarele de pe divan.

Berg zîmbi fericit. Contele, şi după el toţi ceilalţi oaspeţi, trecură în salon.

Era tocmai momentul dinainte de începutul ospăţului, cînd invitaţii, aşteptîndu-se din clipă în clipă să fie poftiţi la gustări, nu se mai angajau în discuţii de durată, ci, în loc de asta, socoteau de cuviinţă să se plimbe de colocolo, fără să tacă totuşi, pentru a arăta că nu sînt deloc nerăbdători să se aşeze la masă. Amfitrionii se tot uitau spre uşă şi, din cînd în cînd, schimbau între ei priviri. Invitaţii căutau să ghicească după aceste priviri cine mai e aşteptat, sau ce mai e de aşteptat : vreo rudă importantă şi întîrziată, sau mîncărurile care nu-s încă gata.

Pierre sosise chiar în preajma mesei şi se aşezase, neîndemînatic, în cel dintîi fotoliu care-i căzuse sub ochi, drept în mijlocul salonului, încurcînd trecerea. Contesa voia să-l facă să vorbească, dar el se uita cu aer naiv, prin ochelarii lui, în toate părţile, ca şi cum ar fi căutat pe cineva, şi răspundea monosilabic la toate întrebările contesei. Stingherea pe toată lumea şi era singurul care nu-şi dădea seama de acest lucru. Cea mai mare parte din invitaţi, care ştiau istoria cu ursul, se uitau curioşi la acest tînăr înalt, rotofei şi foarte aşezat, fără să poată pricepe cum un om atît de potolit şi de greoi putuse săvîrşi o ispravă ca aceea cu poliţistul.

— Aţi venit de curînd, nu ? îl întrebă contesa.

— *Oui, madame* [1], răspunse el, privind mereu în jur.

— Pe bărbatul meu nu l-aţi văzut ?

— *Non, madame* [2], şi zîmbi cu totul nelalocul lui.

— Dumneavoastră v-aţi întors, pe cît se pare, nu demult de la Paris ? Cred că e foarte interesant.

— Foarte interesant !

---

[1] Da, doamnă.
[2] Nu, doamnă.

Contesa schimbă priviri cu Anna Mihailovna. Aceasta înţelese că era rugată să se ocupe de acest tînăr şi, aşezîndu-se lîngă el, începu să-i vorbească despre tatăl lui ; dar, ca şi contesei, el îi răspundea doar în monosilabe. Musafirii erau toţi ocupaţi între ei.

— *Les Razoumowsky... Ça a été charmant... Vous êtes bien bonne... La comtesse Apraksine...* [1] se auzea din toate părţile. Contesa se ridică şi ieşi pe sală.

— Maria Dmitrievna ? se auzi de acolo vocea ei.

— Chiar ea în persoană, se auzi răspunzîndu-i o voce aspră de femeie şi îndată după aceea intră în salon Maria Dmitrievna.

Toate domnişoarele şi chiar doamnele, afară doar de cele mai bătrîne, se ridicară în picioare. Maria Dmitrievna se opri în uşă şi, de la înălţimea trupului ei obez, ţinîndu-şi sus capul cu buclele încărunţite de cei cincizeci de ani cîţi număra, îşi roti privirea pe deasupra tuturor invitaţilor şi făcu un gest, ca şi cum ar fi vrut să-i suflece mînecile largi ale rochiei. Maria Dmitrievna vorbea întotdeauna numai ruseşte.

— Dragă sărbătorită, să-ţi trăiască copiii, rosti ea cu vocea ei puternică şi gravă, al cărei sunet le acoperea pe toate celelalte. Dar tu ce mai faci, păcătos bătrîn, se adresă ea contelui, care-i săruta mîna, te plictiseşti, hai, aici, la Moscova ? Îţi lipseşte haita de cîini şi vînătoarea ? Ce să-i faci, nene ; ia te uită : ca mîine păsărelele astea se fac mari şi... continuă ea, arătînd spre fete, vrei, nu vrei, va trebui să le găseşti logodnici.

— Ce mai faci, cazacule ? (aşa o alinta Maria Dmitrievna pe Natalia : *cazac),* zise ea, dîndu-i Nataşei, care se apropiase fără sfială şi cu voioşie, mîna să i-o sărute. Te ştiu eu bine : eşti un drăcuşor de fată, dar tot te iubesc !

Scoase din uriaşa ei sacoşă o pereche de cercei cu safire în formă de pară şi, dîndu-i Nataşei, care se îmbujorase şi strălucea de bucurie ca o adevărată sărbătorită, se întoarse pe dată cu spatele la ea şi se adresă lui Pierre.

— Ei, mata, drăguţule ! Ia poftim oleacă-ncoace, spuse ea cu glas prefăcut, subţiat şi îndulcit. Vino-ncoa, drăguţule !

[1] Razumovski... A fost încîntător... Sînteţi prea bună... Contesa Apraksina...

Şi-şi ridică tot mai amenințător mînecile, tot mai sus.

Pierre se apropie, uitîndu-se naiv la ea, prin ochelari.

— Apropie-te, apropie-te, drăgălaşule ! I-am spus eu şi lui taică-tău, cînd făcea d-astea, tot adevărul în față, d-apoi ție !...

Şi tăcu. Tăcură toți, aşteptînd ce-avea să urmeze şi simțind că asta nu era decît introducerea.

— Frumos, nimic de spus ! Bun băiat !... Taică-său zace pe moarte, iar el n-are altă treabă decît să lege comisarii pe spinarea urşilor ! Ruşine, măi băiete, ruşine ! Mai bine te-ai fi dus şi tu la război !

Pe urmă se întoarse şi dădu brațul contelui, care abia se mai putea ține de rîs...

— Ei, ce s-aude cu masa ? I-o fi timpul, hai ? zise Maria Dmitrievna.

Porniră, întîi contele cu Maria Dmitrievna, apoi contesa, condusă de colonelul de husari, un om de care aveau nevoie, în tovărăşia căruia Nikolai trebuia să-şi ajungă din urmă regimentul ; Anna Mihailovna venea cu Şinşin. Berg dăduse brațul Verei. Surîzătoarea Julie Karaghina, de braț cu Nikolai, se îndreptau spre sufragerie. După ei se înşirau alte perechi, iar la urmă, unul cîte unul, copiii, preceptorii lor şi guvernantele. Valeții începură să forfotească, să hîrşîie scaunele pe parchet, pe estradă orchestra începu să cînte şi musafirii se aşezară la locurile lor. Muzicii de casă a contelui îi luară locul zăngănitul cuțitelor şi furculițelor, conversația mesenilor şi pașii uşori ai lacheilor. Într-un capăt al mesei, prezidînd, stătea contesa. În dreapta ei, Maria Dmitrievna, şi în stînga, Anna Mihailovna, după care urmau alte invitate. La celălalt cap al mesei şedea contele, avînd în stînga pe colonelul de husari, iar în dreapta pe Şinşin ; urmau ceilalți oaspeți bărbați. Pe una din laturile mesei acesteia lungi stătea tineretul : Vera lîngă Berg, Pierre alături de Boris ; pe cealaltă latură, copiii cu preceptorii şi cu guvernantele. Contele se uita printre cristaluri, sticle de vin şi vaze cu fructe, la soția lui şi la boneta ei înaltă, cu funde albastre, şi turna sîrguincios vecinilor săi vin, fără să uite să-şi toarne şi lui. Contesa, care nu-şi uita nici ea îndatoririle de gazdă, îşi săgeta cu priviri pline de înțeles, printre ananaşii aflați în fața ei, bărbatul, a cărui chelie şi al cărui obraz i se părea că se înroşiseră prea din cale-afară şi contrastau izbitor cu părul lui albit. La ca-

pătul de masă unde şedeau doamnele, convorbirea înainta într-un zumzet reţinut şi monoton ; la cel al bărbaţilor, vocile se auzeau tot mai tare şi mai zgomotos, mai ales cea a colonelului de husari, care mînca şi bea atît de mult, înroşindu-se din ce în ce la faţă, încît contele îl da drept pildă, îndemnîndu-i şi pe ceilalţi invitaţi. Berg, cu un zîmbet gingaş îi spunea Verei că dragostea nu este un simţămînt pămîntesc, ci unul ceresc... Boris îi înşira lui Pierre, noul său prieten, numele oaspeţilor care se aflau la masă şi-şi încrucişa din cînd în cînd privirea cu a Natašei, care stătea în faţa lui. Pierre nu prea vorbea, ocupat să se uite la chipurile noi pentru el, şi mînca vîrtos. Începînd cu cele două supe, din care-şi alesese supa *à la tortue* [1], urmată de *kulebeaka* [2], şi pînă la ierunci, nu lăsase să-i scape nici un fel de mîncare şi nici unul dintre vinurile cu care un valet, ţinînd în mînă sticlele înfăşurate în şervete, îl îmbia discret peste umărul vecinului, spunîndu-i : „Dry Madera", sau „Tokay", sau „Rheinwein". El punea la întîmplare mîna pe unul din cele patru pahare de cristal gravate cu blazonul contelui, care se afla pe fiecare tacîm, îl ţinea să i se toarne şi-l bea cu plăcere pînă la fund, uitîndu-se cu un aer din ce în ce mai satisfăcut la oaspeţi. Natașa, care stătea în dreptul lui, se uita la Boris aşa cum se uită o fată de treisprezece ani la băiatul de care e îndrăgostită şi cu care abia a schimbat întîiul sărut. Aceeaşi privire şi-o îndrepta din cînd în cînd şi spre Pierre, căruia, simţind aţintiţi asupra lui ochii acestei fetiţe vioaie şi pline de haz, îi venea să rîdă, fără să ştie nici el de ce.

Nikolai se aşezase departe de Sonia, lîngă Julie Karaghina, şi cu acelaşi zîmbet involuntar pe buze îi tot spunea nu ştiu ce. Sonia zîmbea numai de formă, dar de fapt era roasă de gelozie ; cînd se făcea palidă, cînd se îmbujora toată, şi se căznea din toate puterile s-audă ce aveau atît de discutat între ei Nikolai şi Julie. Guvernanta se uita cu un aer neliniştit, gata să sară la harţă, dacă cumva ar fi avut careva intenţia să-i necăjească copiii. Preceptorul neamţ, sîrguincios, se străduia să ţină minte toate mîncărurile, deserturile şi vinurile, pentru ca să le poată descrie celor rămaşi acasă, în Germania, cînd le va trimite scrisori ; şi era, mai presus de orice, supărat

[1] ...de broască ţestoasă...
[2] Plăcintă cu carne sau peşte.

de faptul că lacheul cu sticla înfăşurată în şervet îl ocolea mereu. Neamţul stătea încruntat, vrînd să arate prin asta că el nici nu dorea să i se toarne şi lui din acel vin, dar că se simţea jignit de faptul că nimeni nu voia să înţeleagă că nu pur şi simplu pentru a-şi potoli setea, sau din lăcomie, avea nevoie de acest vin, ci doar dintr-o conştiincioasă curiozitate ştiinţifică.

XVI

ÎN PARTEA MESEI ocupată de bărbaţi conversaţia devenea din ce în ce mai vie şi mai însufleţită. Colonelul povestea că proclamaţia către ţară anunţînd declararea războiului era în acest moment publicată la Petersburg şi că un exemplar, pe care îl văzuse el cu ochii lui, îi venise comandantului suprem chiar în acea zi printr-un curier.

— Şi la ce oare ne-o fi-mpingînd necuratul să ne batem cu Bonaparte ? făcu Şinşin. *Il a déjà rabattu le caquet à l'Autriche. Je crains que cette fois ce ne soit notre tour* [1].

Colonelul era un neamţ înalt, vînjos şi sangvin ; bun soldat şi patriot, pe cîte se vedea. Se simţi jignit de vorbele lui Şinşin.

— Pentru că, preastimate tomn, începu el, pronunţînd cu un vizibil accent străin, pentru că împăratul îşi tă pine seama de tot ce săfîrşeşte. În proclamaţie este spus că el nu poate vetea nepăzător primeştia care amininţe Rusia şi că siguranţa imperiului, temnitatea lui şi salvgardarea cu zvinţenie a *alianţelor*... urmă el, apăsînd mai cu seamă pe cuvîntul „alianţe", ca şi cum în el ar fi stat toată însemnătatea discuţiei.

Apoi, cu acea memorie infailibilă a textelor oficiale, care-l caracteriza, el repetă pe de-a-ntregul cuvintele cu care începea proclamaţia... : „Şi dorinţa suveranului, unicul şi nestrămutatul său ţel, care este acela de-a instaura în Europa o pace pe temelii trainice, l-a hotărît să trimită astăzi peste hotare o parte din armată şi să facă noi sforţări pentru realizarea intenţiei sale".

[1] Le-a luat piuitul austriecilor. Mă tem că acum ne vine nouă rîndul.

— Iată pentru ce, tomnul meu, cu voia tomniei-tale, încheie el sentenţios, deşertîndu-şi paharul şi căutînd din ochi un semn de aprobare din partea contelui.

— *Connaissez-vous le proverbe*[1] : „Erioma, Erioma, mai bine stăteai acasă şi-ţi vedeai de lîna toarsă", rosti Şinşin, încreţindu-şi fruntea şi zîmbind : *Cela nous convient à merveille*[2]. Cît a fost el Suvorov de mare, tot l-au bătut *à plate couture*[3] ; dar unde mai avem noi astăzi oameni ca Suvorov ? *Je vous demande un peu*[4], zise el, amestecînd necontenit zicătorile ruseşti în frazele franţuzeşti.

— Sîntem tatori să ne patem pînă la cea tin urmă picătură de sînge, spuse colonelul cu accentul lui nemţesc, bătînd în masă, şi să murrrim pentru împăratul nostru ; apia atunci va fi pentru toţi pine. Şi să jutecăm cît se poa-a-ate (tărăgănă în special cuvîntul „poate"), cît se poa-a-ate mai puţin, îşi încheie el discursul, uitîndu-se din nou la conte. Aşa zocotim noi, pătrînii huzari ! Aşa, şi nu altfel ! Tumneata cum zocoteşti, tinere, că doar eşti tînăr huzar ? întrebă el, întorcîndu-se spre Nikolai, care, auzind că se vorbea de război, uitase şi de Julie, numai ochi şi urechi la cele ce spunea colonelul.

— Sînt cu totul de acord cu dumneavoastră, răspunse Nikolai, care se fîstîci de tot, răsucindu-şi farfuria dinainte şi mutînd din loc paharele cu un gest atît de repezit şi de dîrz, de parcă cine ştie ce mare primejdie l-ar fi ameninţat chiar în clipa aceea, eu sînt pătruns de adevărul că ruşii trebuie sau să moară, sau să învingă... zise el, simţind, ca toţi cei de faţă, de altfel, că fusese prea din cale-afară de solemn şi de patetic pentru situaţia în care se afla şi, prin urmare, stîngaci.

— *C'est bien beau ce que vous venez de dire*[5], rosti vecina lui de masă, Julie, oftînd. Tot timpul cît vorbise Nikolai, Sonia se înroşise pînă în vîrful urechilor şi pînă şi umerii i se îmbujoraseră ; iar Pierre, care ascultase vădit interesat peroraţia colonelului, dădu aprobator din cap.

— Asta-i foarte frumos ! exclamă el.

---

[1] Ştiţi proverbul.
[2] Ni se potriveşte de minune.
[3] ...măr.
[4] Spuneţi-mi şi mie...
[5] E foarte frumos ceea ce ai spus...

— Adevărat huzar, tinere ! strigă colonelul, lovind iar în masă.

— Ce v-a apucat, de faceţi atîta gălăgie ? se auzi deodată, din partea cealaltă a mesei, vocea de bas a Mariei Dmitrievna. Ce-ţi veni să izbeşti aşa în masă ? se adresă ea husarului. Nu zău, la cine te răţoieşti aşa ? Ori ai început să vezi numai franţuji în faţa ochilor.

— Eu zpun atevărul, zise husarul, zîmbind.

— Se discută despre război, îi strigă contele din cealaltă parte a mesei. Doar am şi eu un băiat care pleacă pe front, Maria Dmitrievna.

— Da' eu n-am ? Patru feciori am la oaste şi nu mă mai tînguiesc atîta ! Toate-s cu voia Domnului ; poţi muri tolănit pe cuptor acasă şi poţi scăpa teafăr din foc, cu mila lui Dumnezeu, rosti limpede şi fără nici o sforţare, din partea cealaltă a mesei, vocea groasă a Mariei Dmitrievna.

— Ai dreptate !

Şi conversaţia se despărţi din nou : discuţiile femeieşti la un capăt al mesei şi treburile bărbăteşti la celălalt.

— Nu, nu te cred c-ai să-ntrebi, îi tot spunea fratele mai mic Natașei. Să vezi că n-ai să întrebi !

— Ba am să-ntreb ! îi răspundea Natașa.

Faţa i se îmbujorase deodată, înveselită, exprimînd o hotărîre plină de cutezanţă. Se ridică şi, după ce îl rugă din ochi pe Pierre să fie atent, se adresă mamei ei :

— Mamă ! răsună peste toată masa vocea ieşită din pieptul de copil al Natașei.

— Ce-i cu tine ? întrebă contesa, speriată ; dar, înţelegînd după figura ei că e vorba de o ştrengărie, îi făcu un semn sever din mînă şi dădu dojenitor şi ameninţător din cap.

Discuţia se opri.

— Mamă, ce desert avem ? răsună şi mai hotărît, fără să se sinchisească, glăsciorul Natașei.

Contesa ar fi vrut să se încrunte, dar nu putu. Maria Dmitrievna o ameninţă cu degetul ei butucănos.

— Cazacule ! îi spuse ea răstit.

Cei mai mulţi dintre oaspeţi se uitau la părinţi, neştiind cum să interpreteze această ieşire.

— Îţi dau eu ţie ! zise contesa.

— Mamă ! Ce desert avem ? strigă tot mai îndrăzneţ,

cu un aer glumeț de copil răsfățat Natașa, încredințată dinainte că i se va face pe plac.

Sonia și cu Petea grăsunul rîdeau pe înfundate.

— Vezi că am întrebat ? șopti Natașa fratelui ei mai mic, Petea, și lui Pierre, căruia-i aruncă o nouă privire.

— Avem înghețată, numai că tu te-ai lins pe bot de ea, spuse Maria Dmitrievna.

Natașa vedea bine că n-are de ce se teme și nici Maria Dmitrievna nu-i prea insufla teamă.

— Ce fel de înghețată, Maria Dmitrievna ? Mie înghețata de vanilie nu-mi place.

— De morcovi !

— Nu, zău, spune-mi ce fel ? Spune-mi, Maria Dmitrievna, ce fel de înghețată ? începu să scîncească ea. Vreau eu să știu !

Maria Dmitrievna și contesa începură să rîdă și, după ele, toți invitații. Rîdeau toți, nu de răspunsul Mariei Dmitrievna, ci de lipsa de sfială și de vioiciunea nestingherită a acestei fetițe, care era în stare să-și permită a se purta astfel cu Maria Dmitrievna.

Natașa n-o slăbi pînă ce nu i se spuse că aveau înghețată de ananas. Înainte de înghețată se servi șampanie. Muzica începu din nou, contele se sărută cu soția sa, iar musafirii, ridicîndu-se, făcură urări contesei, închinînd pentru ea și ciocnind peste masă cu contele, cu copiii și între ei. Lacheii forfotiră din nou, și iarăși hîrșîiră pe parchet scaunele cînd se îndreptară toți spre salon și spre cabinetul contelui, în aceeași ordine în care veniseră, dar cu fețele ceva mai îmbujorate.

XVII

MESELE DE *BOSTON* fură întinse și se formară numaidecît partidele, iar oaspeții contelui se răzlețiră în cele două saloane, în camera cu divanuri și în bibliotecă.

Contele, răsfoindu-și în evantai cărțile de joc, rîdea mereu, abținîndu-se cu greu de la obișnuita lui siestă de după prînz. Răspunzînd îndemnului contesei, tineretul se adună lîngă clavicord și harpă. Rugată de toți, Julie cea dintîi cîntă la harpă o mică piesă cu variațiuni și după aceea, împreună cu celelalte fete, începu să se roage de

Natașa și de Nikolai, cunoscuți ca avînd talent la muzică, să cînte și ei ceva. Natașa, căreia i se adresau întocmai ca unei persoane mari, era vădit măgulită și foarte mîndră, dar în același timp se simțea intimidată.

— Ce cîntăm ? întrebă ea.

— „Izvorul", răspunse Nikolai.

— Atunci să începem mai repede. Boris, vino încoace, zise Natașa. Dar unde-i Sonia ?

Își roti privirea de jur împrejur și, văzînd că prietena ei nu era în odaie, dădu fuga după ea.

Alergă în camera Soniei, dar nu-și găsi prietena acolo. Natașa o căută și în camera copiilor, dar nici acolo nu era. Înțelese atunci că Sonia trebuie să fie pe cufărul din coridor. Acest cufăr din coridor era zidul plîngerilor pentru toate fetele din casa Rostov, în clipele de necaz. Într-adevăr, Sonia, cu vaporoasa ei rochie trandafirie, se afla acolo pe cufăr, întinsă cu fața în jos pe o pernă murdară de-a dădacei și, ascunzîndu-și fața în palme, după degetele ei mici, plîngea cu sughițuri, zgîlțîindu-și umerii goi. Chipul Natașei, însuflețit de toată bucuria zilei sale onomastice, se schimbă deodată : ochii îi rămaseră ficși, gîtul părea că i se îngroșase de încordare, iar colțurile buzelor i se lăsară în jos.

— Sonia, ce-i cu tine ? Ce-i, ce ai ? U-u-u-u... !

Și Natașa, cu colțurile gurii ei mari lăsate în jos, urîțită cu totul, începu să plîngă, hăulind ca un copil, fără să știe de ce, numai așa, fiindcă plîngea Sonia. Sonia voi să-și ridice capul, voi să răspundă, dar nu putu și-și ascunse și mai mult fața. Natașa plîngea, întinsă și ea pe perna albastră a dădacei și îmbrățișîndu-și prietena. Sonia își adună puterile și, ridicîndu-se, începu să-și șteargă lacrimile și să povestească :

— Nikolenka pleacă... de azi într-o săptămînă... i-a venit... hîrtia... mi-a spus chiar el. Și tot n-aș fi plîns... (îi arătă o hîrtie pe care o ținea în mînă : erau versurile scrise de Nikolai) și tot n-aș fi plîns, dar tu nu poți... nimeni nu poate înțelege... ce suflet are el...

Și începu iarăși să plîngă, fiindcă Nikolenka avea un suflet atît de frumos.

— De tine e bine... eu nu sînt invidioasă... eu te iubesc ; îl iubesc și pe Boris, zise ea, făcînd sforțări să se mai liniștească puțin, e drăguț... vouă nu vă stă în cale nici o piedică. Dar Nikolai mi-e văr... trebuie să... numai

mitropolitul ar putea... şi nici aşa nu se poate. Şi apoi, dacă mămica... (Sonia, pe contesă o numea şi o considera drept mamă)... dacă are să spună că-i stric cariera lui Nikolai, că n-am inimă, că sînt nerecunoscătoare ! Dar, uite, zău (îşi făcu cruce), eu o iubesc atît de mult, vă iubesc şi pe voi, pe toţi ; numai pe Vera nu pot s-o... Pentru ce ? Ce i-am făcut eu ? Vă sînt atît de recunoscătoare tuturor, pentru tot ce-aţi făcut voi pentru mine, încît bucuros m-aş învoi să sacrific totul, dar n-am ce...

Sonia nu mai putu spune nimic şi-şi ascunse din nou capul în mîini şi în pernă. Nataşa începuse să se mai liniştească, dar se vedea pe faţa ei că înţelesese toată grozăvia durerii prietenei sale.

— Sonia ! zise ea deodată, ca şi cum ar fi ghicit adevărata cauză a durerii neaşteptate a verişoarei ei. Spune-mi, aşa-i că Vera a vorbit cu tine astăzi după ce ne-am ridicat de la masă ? Da ?

— Da, versurile acestea mi le-a scris chiar Nikolai cu mîna lui, iar eu am mai copiat şi altele ; ea a şi dat peste ele, scotocind pe masa mea, şi mi-a spus că are să le arate mămichii, şi mi-a mai spus că sînt o nerecunoscătoare şi că mămica nu-i va da lui niciodată voie să se însoare cu mine şi că el are să se însoare cu Julie. Ai văzut şi tu cum a stat toată ziua cu ea... Nataşa ! Pentru ce ?...

Şi iarăşi începu să plîngă şi mai tare decît pînă atunci. Nataşa o ridică, o îmbrăţişă şi, zîmbind printre lacrimi, începu s-o liniştească.

— Sonia, să n-o crezi, scumpa mea, n-o crede pe Vera. Nu-ţi aduci aminte ce-am vorbit noi toţi trei, noi şi Nikolenka, atunci seara, după cină, în odaia cu divane, îţi aduci aminte ? Ştii că am hotărît ce-are să fie. Eu nu mai ţin minte ce-am spus, dar ţi-aduci aminte cît de bine era şi cum credeam cu toţii că o să se poată ? Uite, fratele unchiului Şinşin s-a însurat cu o vară primară, iar noi, Boris şi cu mine, sîntem veri de-al doilea. Şi Boris spunea că se poate foarte bine. Ştii, eu lui i-am spus tot. E aşa de înţelept şi de bun, zise Nataşa... Haide, Sonia, nu mai plînge, puişorule drag, sufleţelule, Sonia mea — şi o sărută, rîzînd. Da, Vera-i rea, dar las-o în plata Domnului ! Să vezi că totul va fi bine şi că n-are să-i spună nimic mămichii ; Nikolenka are să-i spună singur ; şi el nici nu s-a gîndit vreodată la Julie !

Şi o sărută pe creştet. Sonia se ridică, şi pisicuţa se învioră ; ochii începură să-i lucească, şi acum părea că iar e gata-gata să dea din coadă, să facă o săritură, căzînd pe lăbuţele ei moi, şi să se joace cu ghemul, aşa cum îi şedea ei bine.

— Crezi tu ?... E-adevărat ?... Zău ? zise ea, îndreptîndu-şi repede rochia şi părul.

— Zău, e adevărat ! răspunse Nataşa în timp ce potrivea la loc o şuviţă de păr pe capul prietenei ei.

Şi începură amîndouă să rîdă.

— Hai acum să cîntăm „Izvorul".

— Hai !

— Ştii ce caraghios e Pierre, grăsunul acela care stătea în faţa mea ! spuse deodată Nataşa, oprindu-se în loc. Îmi vine mereu să rîd !

Şi Nataşa o luă la fugă pe coridor.

Sonia, scuturîndu-şi scamele care i se prinseseră de rochie şi ascunzînd versurile în sîn, aproape de gît unde se vedeau oasele proeminente ale pieptului, fugi şi ea pe urma Nataşei, pe coridor, îmbujorată la faţă, cu paşi uşori şi voioşi, pînă în odaia cu divanuri.

La rugămintea musafirilor, tinerii cîntară quartetul „Izvorul", care le plăcu tuturora foarte mult ; pe urmă Nikolai cîntă un cîntec învăţat de curînd :

În noaptea frumoasă cu lună,
Te simţi fericit dacă ştii
Că poate mai este pe lume
Cineva ce la tine-ar gîndi.
Că şi ea, cînd mîna-i frumoasă
Pe coardele harfei şi-o ţine,
Cu flacăra ei armonioasă
Pe tine te cheamă, pe tine !
O zi încă, două, şi pe-urmă
Deschide-şi-va porţile raiul.
Dar, vai ! Căci prietenei, traiul
Curînd i se curmă, se curmă...

Şi Nikolai nu-şi sfîrşise bine cîntecul, cînd în salonul cel mare tineretul începu să se pregătească de dans, iar pe estradă prinseră să tropăie şi să tuşească, gata să-nceapă, muzicanţii.

Pierre îşi găsise loc în salon, unde Şinşin, ştiindu-l abia venit din străinătate, începuse cu dînsul o discuţie politică, foarte plictisitoare pentru Pierre, în care se amestecară curînd şi alţii. Cînd muzica începu să cînte, Nataşa intră în salon şi, ducîndu-se drept la Pierre, îi spuse, rîzînd şi roşindu-se toată :

— Mama m-a trimis să vă invit la dans.

— Mi-e frică să nu mă încurc în figuri, spuse Pierre, dar dacă vrei cumva să-mi fii profesoară...

Şi, aplecîndu-se mult ca să fie la înălţimea ei, îşi oferi braţul gros delicatei fetiţe.

Cîtă vreme se formau perechile şi muzicanţii îşi acordau instrumentele, Pierre şi cu mica lui parteneră se aşezară pe cîte un scaun. Nataşa era în culmea fericirii ; dansa cu un *om mare* şi încă venit din *străinătate !* Se aşezase în aşa fel, încît să fie mai în văzul lumii, şi discuta cu el cu un aer de domnişoară. Cu un evantai în mînă, pe care i-l dăduse o invitată, îşi luase o poză din cele mai mondene (Dumnezeu ştie de unde şi cînd o învăţase) şi, în timp ce vorbea cu cavalerul ei, îşi tot agita evantaiul, zîmbindu-i prin penele de struţ.

— Ei, cum vă place, mă rog ! Priviţi-o ! Uitaţi-vă la ea, spuse contesa, care tocmai trecea prin salon, arătînd-o pe Nataşa.

Nataşa se înroşi şi începu să rîdă.

— Ei, lasă, mamă ! Ce ţi se pare aşa de neobişnuit la mine ? De ce te miri aşa ?

Pe la jumătatea celei de-a treia *écossaise* se auziră scaune mutate în salonaşul în care contele, Maria Dmitrievna şi cea mai mare parte a oaspeţilor mai de seamă jucaseră cărţi ; cei mai în vîrstă, obosiţi de joc şi de şedere, după ce se mai dezmorţiră şi-şi puseră la loc în buzunare portvizitele şi pungile, se arătară în uşa salonului mare. În fruntea tuturora veneau contele cu Maria Dmitrievna, amîndoi bine dispuşi. Contele, cu un gest glumeţ şi amabil, ca de balet, îi oferi Mariei Dmitrievna braţul său dolofan. Călca ţanţoş, şi pe chipul lui strălucea un zîmbet deosebit de tînăr şi de ştrengăresc. Odată ajunşi în uşa salonului, cum se dansa tocmai sfîrşitul ultimei figuri a *écossaise*-ei, el strigă spre vioara întîia :

— Semioane ! Mai ştii Danilo Kupor ?

Era dansul favorit al contelui, care se dansa pe vremea cînd era el tînăr („Danilo Kupor" era o figură din *l'anglaise).*

— Ia uitaţi-vă la *papà,* strigă Natașa cît putu mai tare întregului salon, îndoindu-se de rîs pînă-i ajunse capul cîrlionţat la genunchi (uitase cu totul că dansa cu un om mare).

Într-adevăr, toţi cei aflaţi în salon priveau cu un zîmbet de bucurie pe veselul bătrînel, care alături de impunătoarea lui parteneră, Maria Dmitrievna, cu un cap mai înaltă decît el, îşi rotunjea braţele, scuturîndu-le în tactul muzicii, şi-şi îndrepta umerii, răsucindu-şi picioarele şi tropăind uşor, în vreme ce zîmbetul tot mai deschis şi mai senin de pe faţa lui rotundă era menit să pregătească spectatorii pentru ceea ce avea să urmeze. La primele acorduri vesele şi îmbietoare ale dansului Danilo Kupor care aducea mult cu vestitul *trepaciok* [1] rusesc, toate uşile salonului se umplură, de o parte cu capetele zîmbitoare ale servitorilor, veniţi să-şi vadă stăpînul petrecînd, iar de altă parte cu cele ale slujnicelor.

— Vultur, boierul nostru, nu altceva ! rosti tare dădaca din pragul unei uşi.

Contele dansa frumos şi era conştient de asta ; dar partenera lui nu era în stare şi nici nu-şi dădea osteneala să danseze la fel de frumos. Trupul ei uriaş rămînea ţeapăn, cu mîinile atîrnate în jos (sacul şi-l lăsase contesei). Singur chipul ei sever, dar frumos, se putea spune că dansa. Ceea ce contele exprima cu tot trupul lui rotofei, la Maria Dmitrievna se vădea pe faţa-i din ce în ce mai zîmbitoare, cu nasul mult ridicat în sus. Dar, pe cînd contele se aprindea din ce în ce mai tare, fascinîndu-şi spectatorii cu piruetele lui îndemînatice şi neaşteptate şi cu uşoarele salturi ale picioarelor lui mlădioase, Maria Dmitrievna izbutea să producă o impresie tot atît de puternică printr-o abia schiţată mişcare a umerilor sau o slabă rotunjire a mîinilor în momentele întoarcerilor sau bătăilor pe loc, merit pe care toţi i-l apreciau, cu atît mai mult, cu cît fiecare îi ştia proverbiala ei gravitate şi-i cunoştea obezitatea purtată triumfal pretutindeni. Dansul se însufleţea din ce în ce. Perechile care le făceau vis-à-vis nu puteau atrage o singură clipă luarea-aminte

[1] Diminutiv de la *trepak* — dans popular rus.

a privitorilor asupra lor şi nici măcar nu-şi mai dădeau osteneala. Contele şi Maria Dmitrievna erau în centrul atenţiei. Natașa îi trăgea de mînecă sau de rochie pe toţi cei de faţă, care şi-aşa nu-şi mai luau privirile de la perechea dansatoare, şi-i îndemna să se uite la tăticu. Contele, în scurtele pauze ale dansului, îşi potolea cu greu respiraţia accelerată şi cerea muzicanţilor, strigînd la ei, să iuţească ritmul. Mai iute, mai iute, mai iute, piruetele contelui deveniră din ce în ce mai ameţitoare ; contele se învîrtea cînd pe vîrfuri, cînd pe călcîie, tot mai iute şi mai iute, în jurul Mariei Dmitrievna şi, în sfîrşit, după ce-şi conduse la locul ei partenera, mai făcu un ultim „pas", ridicîndu-şi piciorul mlădios îndărăt şi înclinîndu-şi capul asudat, cu faţa zîmbitoare, spre spectatori, cu un gest larg al mîinii drepte, în mijlocul ropotului de aplauze şi al rîsetelor, în care Natașa îi întrecea pe toţi. Amîndoi dansatorii abia îşi mai puteau trage răsuflarea şi-şi ştergeau faţa cu batistele lor fine.

— Uite, aşa se dansa pe vremea noastră, *ma chère,* spuse contele.

— Ah, ce mai Danilo Kupor ! exclamă Maria Dmitrievna, trăgîndu-şi cu greu răsuflarea într-un oftat lung şi suflecîndu-şi mînecile.

XVIII

ÎN TIMP CE LA ROSTOVI în salon se dansa a şasea *anglaise* în sunetele melodiei cîntate fals de lăutari, din pricina oboselii, iar lacheii şi bucătarii, istoviţi şi ei, pregăteau cina, contele Bezuhov avu a şasea criză. Medicii declarau că nu mai e nici o speranţă. Primise să i se dea dezlegarea păcatelor şi luase împărtăşania, iar acum tocmai se făceau pregătirile pentru maslu şi în casă domnea forfoteala şi neliniştea aşteptării, obişnuite în asemenea împrejurări. Dincolo de zidurile casei, la porţi, se înghesuiau dricarii, ferindu-se de echipajele care nu mai conteneau să sosească, şi aşteptînd o comandă importantă în legătură cu înmormîntarea contelui. Generalul comandant al garnizoanei din Moscova, care pînă atunci îşi trimisese mereu aghiotanţii să se intereseze de starea bolnavului, veni în persoană în seara acea să-şi ia rămas

bun de la celebrul demnitar al Ecaterinei, contele Bezuhov.

Somptuoasa sală de festivităţi a palatului era plină de lume. Toţi se ridicară respectuoşi la apariţia comandantului garnizoanei, care rămăsese singur între patru ochi cu bolnavul timp de o jumătate de oră şi care acum ieşea, răspunzînd din fugă temenelelor şi căutînd să treacă cît se poate mai repede printre privirile iscoditoare, aţintite asupra lui, ale medicilor, feţelor bisericeşti şi rudelor. Prinţul Vasili, palid şi slăbit de oboseala ultimelor zile, îl conducea pe comandantul garnizoanei şi-i tot repeta ceva în şoaptă.

După ce-l conduse pe generalul-comandant, prinţul Vasili se retrase într-un salon, singur, şi se aşeză pe un scaun, picior peste picior, cu cotul sprijinit pe genunchi şi cu faţa în mîini. După ce stătu aşa cîtva timp, se ridică şi, aruncînd jur împrejurul său priviri speriate, o porni cu paşi grăbiţi de-a lungul coridorului care nu se mai sfîrşea, înspre aripa din dos a casei, către apartamentul prinţesei celei mai în vîrstă.

Cei care se găseau în semiîntunericul sălii de festivităţi, ce dădea în odaia muribundului, vorbeau între ei într-un şopot continuu şi nedesluşit şi, de cîte ori se auzea un cît de uşor scîrţîit al uşii, amuţeau şi, cu priviri în care se citeau întrebările, se uitau spre canaturile deschise o clipă înspre camera bolnavului, cînd se întîmpla să intre ori să iasă cineva de acolo.

— Viaţa omenească, spunea un bătrînel, faţă bisericească, de altfel, către o doamnă care se aşezase lîngă el şi-l asculta cu naivitate, viaţa omenească are un prag ; dacă ajungi la pragul acesta, mai departe n-ai cum merge !...

— Mă gîndesc, oare nu e cumva prea tîrziu pentru maslu, părinte ? întrebă doamna, avînd aerul că nu are nici o părere în această privinţă.

— Taică, taică, este lucru mare ! răspunse duhovnicul, netezindu-şi cu mîna chelia pe care i se învolburaseră, zburlite, cîteva fire de păr pe jumătate sure.

— Cine a fost ? Chiar generalul comandant ? se auziră voci din celălalt capăt al încăperii. Ce tînăr pare !...

— Şi totuşi se apropie de şaptezeci de ani ! E adevărat ce se spune, că bătrînul conte n-ar mai recunoaşte pe nimeni ? Au de gînd să-i facă maslu ?

— Știu eu un caz cînd i s-a făcut unuia de șapte ori maslul.

A doua prințesă, cea mijlocie, ieși din camera bolnavului cu ochii plînși și se așeză lîngă doctorul Lorrain, care, într-o atitudine grațioasă, își găsise un loc sub portretul împărătesei Ecaterina și se sprijinea într-un cot de măsuță.

— *Très beau,* zise doctorul, răspunzînd la întrebarea prințesei cu privire la vreme, *très beau, princesse, et puis, à Moscou on se croit à la campagne.* [1]

— *N'est-ce-pas ?* [2] zise prințesa, oftînd. Așadar îi pot da, să bea ?

Lorrain se gîndi puțin.

— A luat medicamentul ?

— Da.

Doctorul se uită la ceas.

— Luați un pahar cu apă fiartă și puneți în el *une pincée* (arătă cu degetele lui subțiri ce însemnează *une pincée)* de *cremor tartari...* [3]

— *Nu fost caz,* spunea un doctor neamț unuia din aghiotanți — *nu fost caz el reziste tupă trei criz ; atac al patrulea tat gata.*

— Și ce bărbat voinic era ! zise aghiotantul. Oare cui îi va rămîne atîta avere ? adăugă el în șoaptă.

— *Se gasești amatori testul !* răspunse neamțul rîzînd.

Toți se uitară iarăși spre ușa care scîrțiise ; prințesa mijlocie pregătise băutura recomandată de Lorrain și intra acum cu ea la bolnav. Doctorul neamț se apropie de Lorrain.

— Crezi că mai poate rezista pînă mîine dimineață ? întrebă neamțul, stîlcind cuvintele într-o franțuzească aspră.

Lorrain strînse buzele și făcu discret și sever cu degetul în dreptul nasului un semn negativ.

— Pînă la noapte, mai mult nu ! spuse el încet, cu un zîmbet de discretă mulțumire de sine, pentru că știa să înțeleagă atît de bine și să exprime atît de clar starea bolnavului. Apoi se îndepărtă.

---

[1] Minunată, minunată vreme, prințesă, și apoi, la Moscova, te crezi la țară.

[2] Nu-i așa ?

[3] ... un pic de ***cremor tartari...***

Intre timp prinţul Vasili crăpă uşa care dădea în odaia prinţesei.

În cameră era semiîntuneric ; două candele doar ardeau în faţa icoanelor şi mirosea frumos a hîrtie de afumat şi a flori. Încăperea era toată ticsită de mobile mici : dulăpioare, scrinuleţe, măsuţe. După un paravan se vedea aşternutul alb al unui pat înalt şi moale. Se auzi lătratul unui căţel.

— A, dumneata erai, *mon cousin ?*

Prinţesa se ridică şi-şi îndreptă cu un gest părul care la ea veşnic, chiar şi acum, era atît de lins, încît părea făcut dintr-o bucată cu capul şi dat pe deasupra cu lac.

— Ce este ? S-a întîmplat ceva ? întrebă ea. Sînt atît de speriată mereu, de-o bucată de vreme !

— Nimic nou ; toate-s ca mai-nainte ; venisem doar să mai stau de vorbă cu tine, *Catiche,* despre chestiunea aceea zise prinţul, aşezîndu-se obosit în fotoliul din care se ridicase prinţesa. Ce cald e la tine, făcu el — ia stai colea, *causons* [1].

— Mi-a fost teamă să nu se fi întîmplat ceva ! zise prinţesa şi se aşează în faţa prinţului, gata să-i dea ascultare, dar tot cu expresia ei aspră, împietrită, pe faţă. Am încercat să aţipesc puţin, *mon cousin,* dar n-am putut.

— Ei, ce s-aude, draga mea ? spuse prinţul Vasili, luînd prinţesei mîna şi trăgîndu-i-o în jos, după obiceiul lui.

Era evident că acest „ce s-aude" se referea la multe, pe care, deşi nu le numeau, le înţelegeau amîndoi.

Prinţesa, cu talia ei disproporţionat de lungă, uscată şi dreaptă, îl privi rece pe prinţ, drept în faţă, cu ochii ei bulbucaţi, cenuşii. Ea clătină din cap şi, oftînd, se uită la icoane. Gestul acesta putea fi interpretat şi ca o exprimare a mîhnirii şi a devotamentului ei, dar putea fi şi expresia oboselii şi a nădejdii într-o apropiată odihnă. Prinţul Vasili interpretă acest gest ca pe o expresie a oboselii.

— Dar mie, zise el, crezi oare că-mi vine mai uşor ? *Je suis éreinté comme un cheval de poste.* [2] Cu toate acestea trebuie să-ţi vorbesc, *Catiche,* şi încă foarte serios.

Prinţul Vasili tăcu şi pe obrajii săi se ivi, cînd într-o parte, cînd în alta, un mic tremur nervos, dînd chipului său o expresie urîcioasă, care nu i se vedea pe faţă cînd

[1] ...să stăm de vorbă.

[2] Sînt frînt de oboseală ca un cal de poştă.

era în saloane. Ochii lui, de asemenea, nu mai erau aceiași ca de obicei : cînd exprimau un cinism plin de humor, cînd, dimpotrivă, priveau cu spaimă împrejur.

Prințesa își ținea cățelul pe genunchi cu brațele ei uscate și slabe și se uita sfredelitor drept în ochii prințului Vasili ; era însă limpede că n-ar fi întrerupt printr-o întrebare tăcerea, chiar dacă ar fi trebuit să aștepte pînă la ziuă.

— Uite, vezi, scumpa mea prințesă și verișoară, Katerina Semionovna, își prelungi prințul Vasili introducerea, trecînd nu fără o vădită luptă interioară la continuarea discursului său, în clipe cum sînt cele pe care le trăim astăzi, trebuie să te gîndești la toate. Trebuie cumpănit bine viitorul, situația voastră... Eu vă iubesc pe toate trei ca pe copiii mei, tu știi asta.

Prințesa se uita cu aceiași ochi nemișcați și șterși la el.

— În sfîrșit, trebuie să mă gîndesc puțin și la familia mea, urmă prințul, împingînd cu enervare măsuța de lîngă el, fără să se uite la prințesă. Tu știi, *Catiche,* că voi, cele trei surori Mamontov, sînteți împreună cu soția mea singurele moștenitoare directe ale contelui. Știu, știu cît de greu îți vine să te gîndești la aceste lucruri și să vorbești despre ele. Nici mie nu-mi este mai ușor ; dar, draga mea, eu merg cu pași repezi spre vîrsta de șaizeci de ani și trebuie să fiu pregătit pentru orice întîmplare. Ai prins oare de veste că eu am trimis după Pierre și că bătrînul conte a arătat întruna, drept la portretul lui, cerînd ca el să-i fie adus la căpătîi ?

Prințul Vasili o scruta întrebător pe prințesă, dar nu putea să-și dea seama dacă se gîndea la cele ce-i spusese el, sau se uita pur și simplu la el fără nici un gînd...

— Eu de-un lucru mă rog și tot mă rog întruna lui Dumnezeu, *mon cousin,* spuse ea ; să se milostivească de el și să ajute sufletului său mare să părăsească liniștit această...

— Da, ai dreptate, urmă nerăbdător prințul Vasili, frecîndu-și chelia și trăgînd înapoi spre el cu furie măsuța împinsă înainte cu cîteva clipe, dar, în sfîrșit... în sfîrșit, vorba e că tu singură știi foarte bine că încă de iarna trecută contele a scris un testament prin care tot avutul lui, în dauna moștenitorilor direcți, adică a noastră, rămîne lui Pierre.

— Parcă n-a mai scris el atîtea testamente ! răspunse liniştită prinţesa. Dar lui Pierre nu-i poate lăsa nimic ! Pierre e nelegitim !

— *Ma chère*, începu brusc prinţul Vasili, trăgînd tot mai aproape de el măsuţa, însufleţindu-se şi rostind vorbele din ce în ce mai precipitat, ce-ai zice dacă ai afla de o scrisoare, scrisă de conte împăratului, prin care contele ar cere înfierea lui Pierre ? Înţelegi, avînd în vedere serviciile aduse în trecut de conte, cererea lui ar fi fără îndoială satisfăcută...

Prinţesa zîmbi, aşa cum zîmbesc oamenii care sînt încredinţaţi că ei ştiu mai multe în chestiunea respectivă decît cei cu care vorbesc.

— Pot să-ţi spun ceva mai mult, urmă prinţul Vasili, apucînd-o de mînă, scrisoarea a şi fost scrisă şi, deşi n-a fost încă trimisă, suveranul are cunoştinţă de ea. Chestiunea stă doar în această întrebare : a fost sau nu distrusă această scrisoare ? Dacă nu, atunci, de îndată ce *totul se va sfîrşi*... prinţul Vasili oftă, dînd de înţeles prin asta ce anume voia el să spună prin cuvintele *totul se va sfîrşi*. Vor scotoci prin hîrtiile şi actele contelui, testamentul şi scrisoarea vor fi predate suveranului şi dorinţa lui va fi, de bună seamă, împlinită. Pierre, ca fiu legitim, moşteneşte totul.

— Dar partea noastră ? întrebă prinţesa, zîmbind ironic, ca şi cum ar fi vrut să spună că orice s-ar putea întîmpla, numai asta nu.

— *Mais, ma pauvre Catiche, c'est clair comme le jour.* [1] El va fi atunci singurul moştenitor legal, iar voi nu veţi rămîne nici cu atîtica. Tu trebuie să ştii, draga mea, dacă testamentul şi scrisoarea au fost scrise şi dacă au fost distruse sau nu. Iar dacă cine ştie prin ce întîmplare vor fi fost cumva uitate pe undeva, tu trebuie să ştii unde pot fi, şi să le găseşti, pentru că altfel...

— Asta ne-ar mai lipsi ! îl întrerupse prinţesa, zîmbind sardonic, fără să-şi schimbe defel expresia ochilor. Sînt femeie ; după părerea voastră, a bărbaţilor, noi femeile sîntem toate nişte proaste ; dar după cîte ştiu eu, un copil nelegitim nu are drept de moştenire... *Un bâtard* [2], adăugă ea, socotind că traducerea acestui termen va dovedi mai concludent prinţului netemeinicia părerii lui.

[1] Dar, draga mea *Catiche*, e limpede ca lumina zilei.
[2] Un bastard...

— Cum se poate să nu pricepi, *Catiche,* tu care eşti aşa de deşteaptă, cum de nu pricepi că în cazul cînd contele i-a scris suveranului şi-l roagă să-i recunoască fiul ca legitim, Pierre va începe să nu mai fie Pierre, ci contele Bezuhov, şi atunci, după cum sună şi testamentul, va moşteni el tot ? Şi, dacă testamenul şi scrisoarea n-au fost distruse, atunci, în afară de meritul şi mîngîierea de a fi fost la înălţime *et totut ce qui s'en suit* [1], nu-ţi va rămîne nimic altceva. Asta e sigur.

— Eu ştiu bine că testamentul e scris, dar mai ştiu de asemenea că el n-are nici o valoare şi s-ar zice că dumneata mă crezi prea proastă, *mon cousin,* răspunse prinţesa cu ifosele cu care vorbesc de obicei femeile cînd cred că au spus vreo vorbă caustică şi spirituală.

— Scumpa, draga mea prinţesă Katerina Semionovna ! reluă cu nerăbdare prinţul Vasili. Eu n-am venit la tine ca să ne înţepăm unul pe altul, ci ca să discut cu tine frumuşel, cu binişorul, aşa cum se discută cu o rudă bună şi dragă, cu o rudă adevărată, despre interesele tale proprii. Îţi repet pentru a zecea oară că dacă scrisoarea către suveran şi testamentul în favoarea lui Pierre se află printre hîrtiile contelui, atunci tu, draga mea, împreună cu surorile tale, nu mai sînteţi moştenitoare. Iar dacă pe mine nu mă crezi, atunci trebuie să-i crezi cel puţin pe cei ce se pricep în afaceri de acestea : chiar adineauri am vorbit cu Dmitri Onufriici (acesta era numele avocatului casei), şi el mi-a spus acelaşi lucru.

Văzînd cu ochii, ceva se schimbă deodată în mintea prinţesei ; buzele-i subţiri se făcură albe (ochii îi rămaseră însă aceiaşi, tot şterşi), iar vocea ei căpătă, cît timp vorbi, intonaţii pe care nu şi le bănuise nici ea, se vedea bine.

— Asta ar fi frumos ! spuse ea. Eu n-am pretins şi nici nu pretind ceva !

Aruncă de pe genunchi căţeluşul şi-şi potrivi cutele rochiei.

— Iată care e mulţumirea, iată recunoştinţa faţă de oamenii care au sacrificat totul pentru el, rosti ea. Foarte frumos ! Splendid ! Eu n-am nevoie de nimic, prinţe !

— Bine, dar tu nu eşti singură, ai şi tu surori, îi puse în vedere prinţul Vasili.

Dar prinţesa nu-l mai asculta.

[1] ...şi tot ce decurge de aici...

— Da, știam eu asta de multă vreme, numai că uitasem că în afară de josnicie, de înșelăciune, de intrigi, în afară de nerecunoștință, de cea mai neagră nerecunoștință, n-avem nimic bun de așteptat în casa asta...

— Știi sau nu știi unde este testamentul ? întrebă iar prințul Vasili, cu un tremur din ce în ce mai accentuat al obrajilor.

— Da, am fost o proastă că am mai putut crede în oameni și că i-am iubit și m-am sacrificat. În viață reușesc numai aceia care pot fi ticăloși și mișei. Știu eu ale cui sînt intrigile acestea.

Încercă să se ridice, dar prințul o ținu de mînă. Prințesa avea înfățișarea omului dezamăgit dintr-o dată de tot neamul omenesc : își privea interlocutorul cu ciudă.

— Mai este încă timp, scumpă prietenă. Nu uita, *Catiche*, că toate acestea le-a făcut fără premeditare, într-un moment de furie, bolnav fiind, și că pe urmă poate să fi și uitat. Datoria noastră, draga mea, este să-i îndreptăm greșeala, să-i ușurăm ultimele clipe, nelăsîndu-l să facă o asemenea nedreptate și nedîndu-i prilejul să moară nemîngîiat că i-a făcut nefericiți tocmai pe aceia care...

— Pe aceia care au jertfit totul pentru el, întrerupse prințesa și încercă din nou să se ridice, dar prințul n-o lăsă, și pe care n-a știut niciodată să-i prețuiască. Nu, *mon cousin*, adăugă ea oftînd, acum m-am convins și-mi voi aduce totdeauna aminte că pe lumea asta nu trebuie să te aștepți la nici o răsplată, că pe lumea asta nu există nici cinste, nici dreptate. În lumea asta trebuie să fii viclean și rău.

— Ei, *voyons* [1], liniștește-te ! Știu ce suflet mare ai.

— Nu-i adevărat, în adîncul inimii sînt rea.

— Știu ce suflet mare ai, repetă prințul, îți prețuiesc prietenia și aș dori să ai și tu despre mine aceeași părere. Liniștește-te și *parlons raison* [2], cît mai e timp, poate o zi, poate un ceas ; spune-mi tot ce știi despre testament și, mai cu seamă, dacă știi unde se află ; tu trebuie să știi. Îl vom arăta numaidecît contelui. El, probabil, o fi și uitat de el și, cînd îl va vedea, va voi să-l distrugă. Înțelegi doar că singura mea dorință este aceea de a-i împlini cu sfințenie voința ; de aceea am și venit aici. Sînt aici numai pentru ca să vă fiu de ajutor ; lui și vouă.

[1] Haide, haide...
[2] ...să vorbim serios.

— Acum înțeleg eu totul ! Știu eu cine a vîrît intrigi. Știu ! spuse prințesa.

— Dar nu despre asta-i vorba, draga mea.

— E această *protégée* a dumitale, scumpa dumitale Anna Mihailovna, femeia aceasta scîrboasă și josnică, pe care eu n-aș ține-o nici servitoare.

— *Ne perdons point de temps.* [1]

— Ah, nu-mi mai spune nimic ! Iarna trecută și-a vîrît coada la noi în casă și i-a spus contelui atîtea grozăvii, atîtea murdării despre noi toate, mai ales pe socoteala bietei *Sophie* (nu le pot nici reproduce), încît contele s-a îmbolnăvit și vreme de două săptămîni n-a vrut să ne mai vadă. Atuncea, știu eu, atuncea a și scris hîrtia aceea ticăloasă, murdară ; dar eu credeam că peticul acela de hîrtie n-are nici o valoare.

— *Nous y voilà* [2]. Dar pentru ce nu mi-ai spus nimic pînă acum ?

— În geanta de piele pe care o ține sub pernă, spuse prințesa, fără să-i răspundă la întrebare. Da, dacă am vreun păcat, și încă un păcat mare, este că n-o pot suferi pe nemernica asta ! spuse ea aproape țipînd, cu totul desfigurată. De ce s-o mai fi furișînd ea aici și-acuma ? Dar are să vină și timpul meu o dată, să-i spun în față tot, tot ! Îmi vine și mie apa la moară !

XIX

ÎN TIMP CE ÎN SALA de primire și în camera prințesei aveau loc aceste discuții, cupeul care-l aducea pe Pierre (după care se trimisese) împreună cu Anna Mihailovna (care găsise necesar să-l însoțească) intra în curtea contelui Bezuhov. Cînd roțile vehiculului huruiră ușor pe paiele așternute sub ferestrele casei, Anna Mihailovna, adresîndu-se tovarășului ei de drum cu cîteva bine simțite cuvinte de îmbărbătare, își dădu seama, după ce le rosti, că acesta dormea, cuibărit în colțul trăsurii, și trebui să-l deștepte. Dezmeticindu-se, Pierre coborî din trăsură după Anna Mihailovna și-abia atunci se gîndi pentru prima dată la întrevederea cu tatăl său muribund, care-l

[1] Să nu pierdem timp.

[2] Iată-ne ajunși la subiect.

aştepta. Observă mai întîi că se opriseră nu la intrarea principală, ci la o intrare dosnică. În clipa în care păşise pe peron de pe scara trăsurii, mai observase doi oameni îmbrăcaţi ca tîrgoveţii, care se îndepărtaseră în grabă de uşa de la intrare, ascunzîndu-se în umbra zidului. Apoi, privind cu luare-aminte, Pierre mai desluşi în umbra casei, de amîndouă părţile uşii, alţi cîţiva oameni cu aceeaşi înfăţişare. Dar nici Anna Mihailovna, nici lacheul, nici vizitiul, care nu se putea să nu-i fi văzut, nu păreau să-i bage în seamă. „Poate că aşa trebuie să fie", hotărî în sinea sa Pierre şi păşi pe urmele Annei Mihailovna. Cu paşi grăbiţi, ea urcă treptele de piatră slab luminate ale scării înguste de serviciu, îndemnîndu-l întruna pe Pierre, care rămînea mereu în urmă, să se grăbească. Pierre, cu toate că nu prea înţelegea pentru ce trebuia neapărat să vină să-l vadă pe conte, şi mai cu seamă pentru ce era nevoie să intre pe scara de din dos, judecînd după siguranţa şi graba Annei Mihailovna, trase din nou în sinea lui concluzia că toate lucrurile nu se puteau petrece decît aşa. Pe la jumătatea scării erau cît pe-aci să se izbească de picioarele unor oameni care, cu cizmele lor grele, tropăiau, coborînd aceeaşi scară de piatră, cu nişte căldări în mînă. Aceştia se lipiră de perete ca să facă loc lui Pierre şi Annei Mihailovna şi nu dădură nici cel mai mic semn de mirare la vederea lor.

— Aici la mezanin e apartamentul prinţeselor ? întrebă Anna Mihailovna pe unul din ei.

— Aici, răspunse lacheul, cu voce îndrăzneaţă şi puternică, ca şi cum ar fi vrut să dea de înţeles că în asemenea clipe totul e permis. Uşa din stînga, măicuţă !

— Dar poate contele nici nu m-a chemat ! spuse Pierre cînd ajunseră pe platforma de la capătul scării. Mai bine m-aş duce la mine în cameră.

Anna Mihailovna se opri o clipă ca să poată fi în rînd cu Pierre.

— *Ah, mon ami !* spuse ea, strîngîndu-i mîna cu acelaşi gest pe care-l avusese în scena cu fiul ei în dimineaţa aceleiaşi zile ; *croyez que je souffre autant que vous, mais soyez homme* [1].

— Chiar să mă duc la el ? întrebă Pierre, uitîndu-se prin ochelari la Anna Mihailovna cu un aer blajin.

[1] Crede-mă, sufăr şi eu tot atît de mult ca şi dumneata, scumpule, dar fii bărbat !

— *Ah, mon ami, oubliez les torts qu'on a pu avoir envers vous, pensez que c'est votre père... peut-être à l'agonie.* Şi oftă. *Je vous ai tout de suite aimé comme mon fils. Fiez-vous à moi, Pierre. Je n'oublierai pas vos intérêts.* [2]

Pierre nu înţelegea nimic, dar o dată mai mult îi apăru limpede că toate acestea trebuiau să se întîmple aşa, că nu puteau fi altfel şi, supus, o urmă pe Anna Mihailovna, care şi ajunsese la o uşă, deschizînd-o în aceeaşi clipă.

Uşa dădea într-un *hall* al aripei din dos. Aici, într-un colţ, stătea un bătrînel, slugă de-a prinţeselor, şi împletea la ciorap. Pierre nu mai fusese niciodată în această jumătate a casei şi nici nu bănuia existenţa acestor încăperi. Anna Mihailovna întrebă despre sănătatea prinţeselor pe o fată care îi ajunsese din urmă, ţinînd pe tavă o carafă (i se adresase cu „drăguţă" şi „scumpă"), şi-l conduse pe Pierre mai departe, prin coridorul pardosit cu lespezi mari de piatră. Din coridor, prima uşă la stînga ducea în camerele de locuit ale prinţeselor. Fata cu carafa de apă, în graba ei (cum se făceau în casă de altfel toate, în aceste clipe de zăpăceală), lăsase uşa deschisă, aşa că Pierre şi Anna Mihailovna, trecînd prin dreptul ei, putură să vadă fără voia lor, în interiorul camerei, cum prinţesa cea mai în vîrstă sta foarte aproape de prinţul Vasili, discutînd unul lîngă altul. Zărindu-i pe cei ce treceau, prinţul Vasili făcu enervat o mişcare şi se aplecă pe spate ; prinţesa sări în sus, se repezi la uşă şi, ieşită din fire, o trînti din toate puterile.

Gestul acesta fusese atît de neaşteptat faţă de calmul de totdeauna al prinţesei, iar spaima ce se citea pe chipul prinţului Vasili, atît de puţin obişnuită pentru mîndria pe care-o afişa, încît Pierre, oprindu-se, se uită întrebător dindărătul ochelarilor la călăuza lui. Anna Mihailovna nu arătă nici o mirare. Zîmbi doar uşor şi oftă, ca şi cum ar fi vrut să arate că se aştepta la una ca asta.

— *Soyez homme, mon ami, c'est moi qui veillerai à vos intérêts* [2], spuse ea, răspunzînd privirii lui şi iuţind şi mai mult pasul.

[1] Uită, dragul meu, nedreptăţile care ţi s-au făcut, gîndeşte-te că este tatăl dumitale şi că... poate e în agonie. Te-am îndrăgit ca pe copilul meu, de cum te-am văzut. Încrede-te în mine, Pierre ! Mă îngrijesc eu de interesele dumitale.

[2] Fii bărbat, dragul meu, voi veghea eu asupra intereselor dumitale.

Pierre nu înţelegea despre ce-i vorba şi cu atît mai puţin pricepea ce puteau însemna cuvintele *veiller à vos intérêts,* dar era încredinţat că toate acestea trebuiau să se petreacă astfel. Prin coridor ajunseră într-un salonaş luminat numai pe jumătate, alături de sala de recepţie a contelui. Salonaşul acesta era una din acele încăperi reci şi luxoase pe care Pierre le cunoscuse cu prilejul unor recepţii. Dar pînă şi în încăperea aceasta, chiar în mijloc, era trîntită o cadă goală şi fusese vărsată apa pe covor. Din partea opusă îi întîmpinară, umblînd în vîrful picioarelor, o slugă şi un ţîrcovnic cu o cădelniţă în mînă, care trecură pe lîngă ei, fără să-i bage în seamă. Intrată într-o sală de recepţii bine cunoscută lui Pierre, cu două mari ferestre italiene ce dădeau spre seră, cu un bust imens şi cu un portret în mărime naturală al împărătesei Ecaterina. Găsiră aceleaşi persoane, aproape în aceleaşi poziţii, stînd în sala de recepţii şi vorbind în şoaptă. Toţi tăcură şi se uitară la Anna Mihailovna cu chipul plîns şi palid, şi la voinicul şi corpolentul Pierre, care o urma supus, cu capul în piept. Pe chipul Annei Mihailovna se citea conştiinţa deplină a faptului că sosise clipa hotărîtoare. Ea intră în încăpere cu ifosele doamnelor aferate din lumea mare a Petersburgului, şi mai sfruntate decît le avusese de dimineaţă. Nu-l slăbea nici un pas pe Pierre. Avea sentimentul că, atîta vreme cît ea era aceea care-l aducea pe acel aşteptat de muribund, dreptul ei de a intra era indiscutabil. Aruncîndu-şi în treacăt ochii la cei din încăpere şi zărindu-l printre ei pe duhovnicul contelui, nu numai că se înclină adînc, dar se şi făcu parcă mai mică, se repezi cu paşi mărunţi spre el şi, cu toată evlavia cuvenită unei feţe bisericeşti, îi ceru întîi lui binecuvîntarea, apoi şi celuilalt preot care se afla de faţă.

— Slavă Domnului că am putut ajunge la timp, zise ea către preot. Noi, toate rudele lui, am fost foarte îngrijoraţi. Iată, tînărul acesta este fiul contelui, adăugă ea mai încet. Înfricoşătoare clipe !

Şi, spunînd aceste cuvinte, se apropie de medic.

— *Cher docteur,* îi zise ea, *ce jeune homme est le fils du comte... y a-t-il de l'espoir ?* [1]

Doctorul, tăcut, îşi ridică printr-o mişcare iute, o dată cu privirile, şi umerii. Anna Mihailovna, cu exact acelaşi

[1] Dragă doctore, tînărul acesta este fiul contelui... mai sînt speranţe ?

gest, înălță și ea din umeri, ridicîndu-și privirile înspre cer, încît nu i se mai văzu decît albul ochilor, apoi oftă și, lăsîndu-l pe medic, se apropie de Pierre. Pe un ton deosebit de respectuos, de duios și de trist, i se adresă :

— *Ayez confiance en Sa miséricorde !* [1] îi spuse ea și, arătîndu-i o canapea, pe care să se așeze și s-o aștepte, se apropie singură, cu pași ușori, de ușa spre care erau ațintite privirile tuturor și, o dată cu zgomotul aproape neauzit al ușii, dispăru îndărătul ei.

Pierre, hotărît să se supună întru totul călăuzei și sfătuitoarei sale, se îndreptă spre canapeaua pe care i-o arătase ea. Cum dispăru Anna Mihailovna, el băgă de seamă că toți cei dimprejur îl priveau cu niște ochi care spuneau ceva mai mult decît simplă curiozitate și compătimire. Observă că toți șușoteau între ei, arătînd spre el din ochi, cu teamă și chiar cu lingușire parcă. I se arăta un respect pe care niciodată nu i-l arătaseră : o doamnă necunoscută, care șezuse de vorbă cu preoții, se ridicase și-i oferise locul ; aghiotantul îi ridicase mănușa scăpată jos și i-o dăduse ; doctorii tăcuseră respectuos cînd trecuse pe lîngă ei și se dăduseră la o parte ca să-i facă loc. Pierre avusese de gînd să se așeze în altă parte, ca să n-o stinghereaască pe doamna aceea, ar fi vrut să-și fi ridicat singur mănușa și i-ar fi ocolit bucuros pe doctori, care, de altfel, nici nu-i stăteau în cale ; înțelesese însă printr-o străfulgerare că asta ar fi fost nepoliticos din partea lui, că el în noaptea aceea era un personaj obligat să săvîrșească nu știu ce ritual înfricoșător, așteptat de toată lumea, și că pentru acest motiv el trebuia să primească serviciile tuturora. Luase deci fără o vorbă mănușa din mîinile aghiotantului, se așezase în locul doamnei, punîndu-și mîinile-i mari pe genunchii alăturați simetric, într-o poză naivă de statuie egipteană, și trăsese în sinea lui concluzia că toate acestea erau absolut de neînlăturat, că în seara aceea, ca să nu-și piardă cumpătul și să nu facă vreo prostie, nu se cădea să se poarte așa cum i-ar fi convenit lui, ci trebuia să se prezinte cu totul după voia acelora care-l conduceau.

Nu trecură nici două minute și în cameră intră majestuos, cu fruntea sus, prințul Vasili, îmbrăcat într-un caftan

[1] Ai încredere în îndurarea Domnului !

cu trei stele pe piept. Părea şi mai slăbit decît dimineaţă. Ochii lui se făcură mari de tot cînd, rotindu-şi privirea prin odaie, îl văzu pe Pierre. Se apropie grăbit de el, îi luă mîna (lucru pe care pînă atunci nu-l mai făcuse niciodată), şi i-o trase în jos cu putere, ca şi cum ar fi voit să i-o încerce dacă se ţine bine în încheieturi.

— *Courage, courage, mon ami. Il a demandé à vous voir. C'est bien...* [1] şi voi să plece.

Pierre găsi de cuviinţă să-l întrebe :

— Cum îi este... Se opri însă încurcat, neştiind dacă se cădea să dea titlul de conte muribundului ; să-i spună „tată" îi era ruşine.

— *Il a eu encore un coup, il y a une demi-heure.* A mai avut un atac. *Courage, mon ami...* [2]

Pierre era atît de răvăşit şi de tulbure la minte, încît, auzind cuvîntul „atac", se gîndise în primul moment la atacul cine ştie cărui corp de trupe. Fără să priceapă nimic, se uita la prinţul Vasili, şi abia în urmă îşi dădu seama că atacul se referea la boală. Prinţul Vasili mai spuse în treacăt cîteva cuvinte lui Lorrain şi intră pe uşă în vîrful picioarelor. Nedeprins să meargă în vîrful picioarelor, el se sălta stîngaci din tot corpul. Îndată după dînsul intră prinţesa cea mai în vîrstă, apoi intrară feţele bisericeşti şi ţîrcovnicii, în sfîrşit alţii (servitorii casei) intrară şi ei pe uşă. Îndărătul uşii se auzi forfoteală mare şi, în cele din urmă, avînd pe chipul ei palid întipărită aceeaşi hotărîre neclintită în împlinirea datoriei, apăru în fugă Anna Mihailovna şi, atingînd cu mîna ei mîna lui Pierre, îi spuse :

— *La bonté divine est inépuisable. C'est la cérémonie de l'extrême onction qui va commencer. Venez.* [3]

Pierre intră pe uşă şi, păşind pe covorul moale, observă că şi aghiotantul, şi doamna cea necunoscută, şi încă vreo cîţiva servitori îl urmaseră, ca şi cînd acuma nu mai era nevoie să ceară cuiva îngăduinţa de a intra în această cameră.

---

[1] Curaj, curaj, prietene. A cerut să te vadă... Asta e bine...

[2] A mai avut un atac acum o jumătate de oră. Curaj, dragul meu.

[3] Mila lui Dumnezeu e fără margini. Începe slujba sfîntului maslu. Să mergem.

XX

PIERRE CUNOȘTEA BINE încăperea aceasta mare, așternută toată cu covoare persane și împărțită în două printr-o arcadă cu coloane. Partea de dincolo de coloane a încăperii, în care erau așezate de o parte un pat înalt de mahon cu perdele de mătase, și de cealaltă, un imens chivot de icoane, era puternic luminată în roșu, așa cum sînt luminate bisericile în timpul slujbelor de vecernie. Sub ferecăturile sclipitoare de metal ale chivotului se afla un fotoliu Voltaire, și în jilț, pe perne albe ca zăpada, neatinse, care se vedea că de-abia fuseseră înfățate, era întinsă, învelită pînă la jumătate într-o plapomă de culoare verde-aprins, persoana impunătoare și atît de cunoscută lui Pierre a contelui Bezuhov, tatăl său, cu același păr alb și stufos deasupra frunții late, aureolînd-o ca o coamă de leu, și cu aceleași cute adînci care-i brăzdau frumoasa-i față roșie-galbenă, dîndu-i un caracter de mare noblețe. Zăcea chiar dedesubtul icoanelor, și amîndouă mîinile lui, mari și puternice, îi fuseseră scoase pe deasupra plapomei și odihneau, lipsite de viață, pe verdele ei. În mîna dreaptă, pe care o ținea cu palma în jos, între degetul arătător și degetul cel mare îi vîrîseră o lumînare de ceară, pe care, aplecîndu-se de la locul său dindărătul fotoliului, i-o susținea un bătrîn servitor. În fața jilțului se înșiraseră mai mulți preoți cu plete lungi ce le atîrnau pe spate, îmbrăcați în odăjdii strălucitoare și majestuoase, cu lumînări aprinse în mîini, oficiind solemn, în surdină. Ceva mai în urma lor, cu batiste în mîini sau la ochi, stăteau două din prințese, cele mai tinere și, în fața lor, cea mai în vîrstă, *Catiche*, cu un aer hotărît și răzbunător, neîngăduindu-și să-și desprindă nici măcar pentru o clipă ochii de la icoane, ca și cum ar fi vrut să spună tuturor că nu răspunde de actele sale în cazul în care ar fi silită să arunce o privire în juru-i. Anna Mihailovna, cu un aer copleșit și resemnat, stătea lîngă ușă, alături de doamna necunoscută. Prințul Vasili își găsise loc de cealaltă parte a ușii, mai aproape de fotoliu, în dosul unui scaun cu încrustături și pernă de pluș, pe care-l întorsese cu spătarul spre el și, sprijinindu-și de scaun mîna stîngă în care ținea o lumînare aprinsă, se închina cu mîna dreaptă, ridicîndu-și ochii spre cer de fiecare dată cînd

îşi ducea cele trei degete la frunte. Chipul lui exprima numai evlavie şi calmă supunere faţă de voia Domnului. „Dacă voi nu puteţi pricepe aceste simţăminte, părea că vrea să spună chipul lui, cu atît mai rău pentru voi."

În spatele lui erau aghiotantul, medicii şi servitorii ; ca la biserică : bărbaţii de o parte, şi femeile de alta. Toată lumea se închina, tăcută, şi nu se auzeau decît citaniile bisericeşti, cîntarea tristă şi joasă, de bas reţinut, iar în scurtele clipe cînd se întrerupea, se auzea cîte un suspin şi zgomotele făcute de cei ce se schimbau de pe un picior pe altul. Anna Mihailovna, cu aerul ei important, care voia să spună că ştie ea bine ce face, străbătu întreaga încăpere, pînă la Pierre, şi-i puse în mînă o lumînare. El o aprinse şi, distrat de tot ce se petrecea în jurul lui, prinse a se închina de zor cu aceeaşi mînă în care ţinea lumînarea.

Prinţesa *Sophie*, mezina, cea cu aluniţa pe faţa rumenă, veşnic pusă pe rîs, sta tot cu ochii pe el. Ea zîmbi, îşi ascunse faţa în batistă şi rămase aşa mai multă vreme ; dar cum se uita la Pierre, iar îi venea să rîdă. Nesimţindu-se pesemne în stare să se mai uite la el fără să pufnească în rîs şi neputîndu-se stăpîni să-l privească, trecu încet, ca să alunge ispita aceasta, în dosul unei coloane. Pe la jumătatea slujbei, glasurile preoţilor tăcură deodată ; feţele bisericeşti îşi spuseră ceva în şoaptă una alteia ; servitorul cel bătrîn, care susţinea mîna contelui, se ridică şi spuse ceva către grupul doamnelor. Anna Mihailovna ieşi în faţă şi, aplecîndu-se deasupra bolnavului, chemă la sine, cu un semn al mîinii întinse îndărătul ei, pe doctorul Lorrain. Francezul, care stătea rezemat de o coloană, fără lumînare în mînă, în atitudinea respectuoasă a străinului care vrea să arate că, deşi de altă credinţă, înţelege toată însemnătatea ceremoniei ce se săvîrşeşte sub ochii săi, şi o aprobă chiar, se apropie de bolnav cu paşii uşori ai unui om în floarea vîrstei, luă între degetele lui albe şi subţiri mîna liberă a bolnavului de pe plapoma verde şi, întorcînd capul, îi pipăi, pe gînduri pulsul. Bolnavului i se dădu apoi să bea ceva ; în jurul lui, se produse oarecare forfotă, dar toţi trecură numaidecît la locurile lor şi slujba reîncepu. În timpul acestei scurte întreruperi, Pierre băgă de seamă că prinţul Vasili ieşise de la locul său, de după spătarul scaunului şi, cu acelaşi aer care voia să spună că ştie el ce face şi

că e cu atît mai rău pentru cei ce nu-l înțeleg, se apropiase nu de bolnav, ci de prințesa mai în vîrstă, și se îndreptaseră împreună spre partea din fund a dormitorului, cea cu patul înalt sub perdelele de mătase. De lîngă patul cu polog amîndoi, și prințul, și prințesa, se furișară afară printr-o ușă dosnică, dar înainte de sfîrșitul slujbei se întoarseră unul după altul și-și ocupară iarăși locurile. Pierre nu dădu nici acestui fapt mai multă atenție decît dăduse altor fapte petrecute pînă atunci, fiindcă el hotărîse o dată pentru totdeauna în sinea lui că tot ce avea să se petreacă în seara aceea sub ochii săi era neapărat necesar și de neînlăturat.

Sunetele monotone ale cîntărilor bisericești încetară, și un preot plin de respect făcu bolnavului urări pentru taina primită. Bolnavul, însă, continuă să rămînă la fel de nemișcat, parcă lipsit de viață. Toți din jurul lui începură să se miște ; se auziră pași și șoapte, dintre care ale Annei Mihailovna se deslușeau mai răspicat decît toate.

Pierre o auzi cum spunea :

— Trebuie dus negreșit în pat ; aici nu va putea cu nici un chip...

Bolnavul era atît de înconjurat de medici, de prințese și de servitori, încît Pierre nu-i mai putea vedea acum chipul palid cu vine roșii și cu coamă albă, pe care, cu toate că urmărise ce făceau ceilalți, nu-l pierduse nici o clipă din ochi în tot timpul slujbei. Pierre înțelese, după mișcările domoale ale celor ce înconjurau fotoliul, că muribundul era ridicat și purtat pe sus.

— Ține de mîna mea, dacă vrei să nu-l scapi, se auzi pînă la el vocea speriată a unuia dintre servitori. De jos. Încă unul ! se auziră alte voci, și respirația grea a servitorilor și pașii lor mărunți se îndesiră, ca și cum povara pe care o purtau era mult peste puterile lor.

Cei ce-l purtau, din rîndul cărora era și Anna Mihailovna, trecură pe lîngă Pierre, și el putu zări o clipă, pe deasupra capetelor lor aplecate, pieptul mare, puternic și dezgolit al bolnavului, umerii lui mușchiuloși puțin ridicați în sus de mîinile celor care-l țineau de subsuori și capul lui leonin cu bucle albe. Capul acesta, cu fruntea înaltă și pometii obrajilor neobișnuit de lați, cu gura frumoasă și senzuală, cu privirea rece și impunătoare, nu era defel desfigurat de apropierea morții. Avea același chip pe care i-l știa Pierre de acum trei luni, cînd contele îl tri-

misese la Petersburg. Numai că acum, capul acesta se clătina, fără putere, după pasul inegal al celor ce-l purtau, iar privirea lui, rece şi nepăsătoare de obicei, nu ştia pe ce să se oprească.

După cîteva momente de agitaţie în jurul patului, servitorii care-l purtaseră pe bolnav se retraseră. Anna Mihailovna îl luă pe Pierre de mînă şi-i spuse : „*Venez*“ [1]. Pierre se apropie o dată cu ea de patul în care fusese aşezat bolnavul, într-o atitudine de zile mari, potrivită cu momentul solemn al tainei primite cu puţin înainte. Era întins în pat, cu capul sprijinit pe pernele înălţate anume. Mîinile îi fuseseră aşezate simetric cu palmele în jos, peste plapoma de mătase verde. Cînd Pierre se apropie, contele se uită drept la el, dar cu o privire al cărei rost şi tîlc nu-i e dat omului să-l pătrundă. Sau nu spunea nimic altceva privirea aceasta decît că omul, atîta timp cît are ochi, trebuie să se uite şi el undeva — oriunde — sau, dimpotrivă, spunea nespus de multe. Pierre se opri locului, neştiind ce se cuvenea să facă, şi întoarse întrebător capul spre îndrumătoarea lui, Anna Mihailovna. Ea îi făcu iute din ochi un semn spre mîna bolnavului şi, ţuguindu-şi buzele şi sărutînd aerul, îi arătă că trebuie să i-o sărute. Pierre, întinzînd anevoie gîtul, ca să ferească plapoma, îi urmă sfatul şi atinse cu buzele mîna cărnoasă şi cu oase zdravene a părintelui său. Nici mîna, şi nici măcar un singur muşchi de pe faţa contelui, nu se clinti. Pierre întoarse din nou capul, întrebător, spre Anna Mihailovna, ca pentru a-i cere să-i spună ce mai avea acum de făcut. Anna Mihailovna îi arătă din ochi un fotoliu care se afla lîngă pat. Pierre se resemnă să ia loc în fotoliu, supus, continuînd să întrebe din ochi, dacă nu cumva făcuse altceva decît se cuvenea. Anna Mihailovna dădu aprobator din cap. Pierre luă din nou o poză stîngace, simetrică, de statuie egipteană şi, regretînd pesemne faptul că trupul său vînjos şi greoi ocupa atîta loc, îşi dădea toată osteneala să pară cît mai mic cu putinţă. Se uita la conte. Bătrînul rămăsese tot cu privirile spre locul unde fusese faţa lui Pierre, cîtă vreme stătuse în picioare lîngă pat. Anna Mihailovna arăta prin expresia ce adoptase că avea conştiinţa însemnătăţii acestei ultime clipe de despărţire a părintelui de fiu. Mai trecură aşa două minute, care îi părură lui Pierre fără sfîrşit. Deodată, în cutele muşchilor puternici de pe faţa contelui

[1] „Vino“.

se ivi un tremur. Tremurul acesta se accentuă, gura frumoasă a bătrînului se strîmbă — abia atunci înţelese Pierre cît de aproape de moarte se afla tatăl său — şi din gura lui strîmbă ieşi un sunet nelămurit, un horcăit. Anna Mihailovna privea stăruitor în ochii bolnavului, străduindu-se să-i citească în priviri de ce anume avea nevoie, şi arăta cînd la Pierre, cînd spre băutura de la căpătîiul patului, cînd plapoma, şi, abia şoptind, rostea numele prinţului Vasili. Ochii şi faţa bolnavului exprimau nerăbdare ; el făcu o sforţare ca să se poată uita la servitorul ce şedea pironit la căpătîiul patului.

— Vrea să-l întoarcem pe partea cealaltă, şopti servitorul, şi-l ridică, încercînd să întoarcă trupul greu al contelui cu faţa spre perete.

Pierre sări în picioare, să-i ajute.

Cît timp îl întorceau ei, contelui îi alunecă, în jos, fără vlagă, o mînă, şi făcu sforţări zadarnice să şi-o ridice. Va fi băgat oare bolnavul de seamă expresia de groază cu care Pierre se uitase la mîna lui fără viaţă, sau poate cine ştie ce alt gînd îi străbătuse în acea clipă conştiinţa muribundă, căci el îşi privi mîna care nu-i mai da ascultare, apoi se uită la expresia de groază de pe chipul lui Pierre pe urmă din nou la mînă, şi pe faţă i se ivi un zîmbet slab, chinuit, la fel de nepotrivit cu trăsăturile figurii lui, ca şi cînd şi-ar fi exprimat, ironic, compătimirea faţă de propria-i neputinţă. Pe neaşteptate, la vederea acestui zîmbet, Pierre simţi cum i se zguduie pieptul, simţi ca nişte pişcături în nări, şi ochii i se umplură deodată de lacrimi. Bolnavul, acum întors cu faţa la perete, scoase un oftat.

— *Il est assoupi* [1], zise Anna Mihailovna, văzînd pe una din prinţese care venise să-i înlocuiască. *Allons* [2].

Pierre ieşi.

XXI

ÎN SALA DE RECEPŢII nu mai era nimeni, în afară de prinţul Vasili şi de prinţesa cea mai în vîrstă, care, stînd amîndoi sub portretul împărătesei Ecaterina, vorbeau între ei cu multă însufleţire. Dar cum îl văzură pe Pierre

[1] A aţipit...
[2] Să mergem.

şi pe sfătuitoarea lui, tăcură. Prinţesa căuta să ascundă ceva, după cît i se păru lui Pierre, şi spuse în şoaptă :

— Nu pot s-o văd în ochi pe femeia asta !

— *Catiche a fait donner du thé dans le petit salon,* zise prinţul Vasili către Anna Mihailovna. *Allez, ma pauvre* Anna Mihailovna, *prenez quelque chose, autrement vous ne suffirez pas.* [1]

Lui Pierre nu-i spuse nimic ; se mulţumi doar să-i strîngă cu putere braţul, sus, lîngă umăr. Pierre şi Anna Mihailovna trecură în *le petit salon.*

— *Il n'y a rien qui restaure comme une tasse de cet excellent thé russe, après une nuit blanche* [2], spuse Lorrain cu un aer de măsurată însufleţire, sorbind dintr-o ceaşcă străvezie de porţelan chinezesc, fără toartă, în faţa unei mese mici, pe care se găsea un serviciu de ceai şi o gustare rece. În jurul mesei se adunaseră, ca să mai prindă puteri, toţi cei rămaşi în noaptea aceea în casa contelui Bezuhov. Pierre îşi amintea bine de acest mic salon rotund, cu oglinzi şi măsuţe. În serile de bal, pe vremea cînd se dădeau baluri în casa contelui, lui Pierre, care nu ştia să danseze, îi plăcea să se retragă aici ca să privească doamnele îmbrăcate în rochii de bal, cu briliante şi coliere de perle pe bustul decoltat, şi să le vadă cum treceau prin această odaie, admirîndu-se sub baia de lumină în oglinzile care le reflectau de mai multe ori imaginea. Acum încăperea era abia luminată de cele două făclii aprinse, iar în întuneric, pe o măsuţă, se îngrămădeau în dezordine un serviciu de ceai şi fel de fel de farfurii ; o năpădiseră tot felul de oameni, care numai de sărbătoare nu erau îmbrăcaţi şi care discutau între ei pe şoptite, iar fiecare cuvînt, fiecare gest al lor, arăta că nimeni nu putea uita ceea ce se petrecea în acele clipe şi ceea ce avea să se mai petreacă în curînd în dormitorul contelui. Pierre nu se atinse de nimic, cu toate că ar fi avut mare chef să mănînce şi el ceva. El se uită întrebător spre îndrumătoarea lui şi observă că ea se îndreptase, călcînd pe vîrful picioarelor spre sala de recepţii, unde rămăseseră prinţul Vasili şi prinţesa mai vîrstnică. Pierre socoti că şi aceasta era ne-

[1] Catiche a poruncit să se servească ceai în salonaş... Du-te, Anna Mihailovna, draga mea, du-te şi ia ceva, altfel te lasă puterile.

[2] Nimic nu te reface mai bine după o noapte de nesomn decît o ceaşcă din acest minunat ceai rusesc...

apărat necesar şi, după puţin, o urmă. O găsi pe Anna Mihailovna alături de prinţesă, vorbind amîndouă deodată, pe şoptite, dar foarte agitat.

— Dă-mi voie să ştiu eu mai bine, prinţesă, ce trebuie şi ce nu trebuie, spuse prinţesa cea mare, care părea într-o stare de agitaţie, asemenea aceleia în care se găsise atunci cînd trîntise uşa odăii sale.

— Dar, dragă prinţesă, îi vorbea cu glas blînd, însă convingător, Anna Mihailovna, oprindu-i trecerea spre odaia bolnavului, nu va fi oare prea greu acest lucru pentru sărmanul nostru unchi, în aceste clipe cînd mai mult decît orice are nevoie de odihnă ? În clipe ca astea să discutaţi chestiuni lumeşti, tocmai acum, cînd sufletul i-a fost pregătit pentru...

Prinţul Vasili rămăsese aşezat în fotolii, în atitudinea lui obişnuită, picior peste picior. Obrajii, scuturaţi de ticuri, îi tremurau nervos şi, mai laţi în partea de jos, păreau căzuţi ; luase însă aerul unui om pe care prea puţin îl interesa discuţia dintre cele două femei.

— *Voyons, ma bonne* Anna Mihailovna, *laissez faire Catiche* [1]. Ştii doar cît o iubeşte contele.

— Nici măcar nu ştiu ce conţine hîrtia asta, spuse *Catiche,* adresîndu-se pinţului Vasili şi arătînd servieta de piele pe care o ţinea în mînă. Eu ştiu atît : că testamentul cel adevărat se află la el în birou şi că asta nu poate fi altceva decît o hîrtie uitată...

Şi dădu s-o ocolească pe Anna Mihailovna ; dar aceasta, dintr-o săritură, îi tăie din nou drumul.

— Eu ştiu, scumpa şi buna mea prinţesă, zise Anna Mihailovna, apucînd servieta cu amîndouă mîinile şi încă cu atîta putere, încît nu mai încăpea nici o îndoială că nu avea deloc intenţia să-i dea drumul cu una, cu două. Te rog, scumpa mea prinţesă, te implor, aibi milă de el. *Je vous en conjure...* [2]

Prinţesa nu spunea nimic. Se auzeau doar zgomotele luptei înverşunate ce se dădea pentru servietă. Era neîndoielnic că dacă prinţesa ar fi rostit vreo vorbă, n-ar fi rostit nimic plăcut pentru Anna Mihailovna. Aceasta ţinea servieta cu îndîrjire, dar cu toate astea, vocea ei îşi menţinea tot calmul, toată dulceaţa şi delicateţea ei obişnuită.

[1] Hai, scumpa mea Anna Mihailovna, las-o pe *Catiche* să facă cum crede.

[2] Te implor...

— Apropie-te, Pierre dragul meu. Cred că el nu poate fi de prisos în acest consiliu de familie : nu-i aşa, prinţe ?

— Pentru ce taci, *mon cousin* ? strigă deodată prinţesa, atît de tare, încît cei din salon tresăriră, speriaţi de glasul ei. Pentru ce taci atunci cînd o oarecare, Dumnezeu ştie cine-o mai fi, îndrăzneşte să se amestece şi să facă asemenea scene, şi asta chiar în pragul camerei unui muribund ? Intriganto ! şuieră ea cu furie şi trase din toate puterile ei servieta, dar Anna Mihailovna făcu grabnic cîţiva paşi, ca să nu o scape, şi puse din nou mîna pe ea.

— *Oh !* interveni prinţul Vasili, dojenitor şi uimit. Se ridicase în picioare. *C'est ridicule. Voyons* [1] lăsaţi-o ! V-o cer eu !

Prinţesa se supuse.

— Şi dumneata !

Anna Mihailovna nu-l ascultă.

— Lăsaţi servieta, vă cer eu ! Iau tot asupra mea ! Mă duc să-l întreb eu. Nu... prea departe aţi mers !

— *Mais, mon prince* [2], zise Anna Mihailovna, după o taină ca aceea care i s-a săvîrşit, daţi-i şi lui o clipă de odihnă. Dumneata, Pierre, de ce nu-ţi spui părerea ? se adresă ea tînărului, care, apropiindu-se de ea, se uita uimit la chipul urîţit de furie al prinţesei, care-şi pierduse orice simţ al cuviinţei, şi la obrajii scuturaţi de ticuri ai prinţului Vasili.

— Gîndiţi-vă că veţi avea să daţi socoteală de toate urmările, rosti sever prinţul Vasili. S-ar zice că nu mai ştiţi ce faceţi !

— Muiere ticăloasă ! izbucni *Catiche* şi, repezindu-se la Anna Mihalovna, îi smulse servieta din mînă cînd se aştepta mai puţin.

Prinţul Vasili îşi lăsă capul în jos şi-şi resfiră braţele.

În clipa aceasta uşa, înfricoşătoarea uşă, la care Pierre privise îndelung şi cu spaimă, şi care de obicei se deschidea atît de lin, se izbi brusc, cu zgomot, de perete, şi prinţesa cea mijlocie ieşi în fugă din dormitor, frîngîndu-şi mîinile.

— Ce faceţi ? rosti ea disperată. *Il s'en va et vous me laissez seule* [3].

Prinţesa mai în vîrstă scăpă din mîini servieta. Anna Mihailovna se aplecă repede şi, luînd obiectul litigios, fugi

[1] E caraghios. Haide...

[2] Dar, prinţe...

[3] El se prăpădeşte şi voi mă lăsaţi singură.

în odaia bolnavului. *Catiche* şi prinţul Vasili, revenindu-şi în fire, veniră după ea. Peste cîteva clipe, prinţesa cea mare ieşi cea dintîi ; avea chipul palid şi aspru şi îşi muşca buza de jos. La vederea lui Pierre, figura ei luă o expresie de furie nestăpînită.

— Da, bucură-te acum, zise ea. Doar asta aşteptai !

Pe urmă, izbucnind în hohote de plîns, îşi acoperi faţa cu batista şi ieşi în fugă din odaie.

După prinţesă, ieşi şi prinţul Vasili. El păşi, clătinîndu-se, pînă la canapeaua pe care şedea Pierre şi se prăbuşi pe telurile ei, ascunzîndu-şi faţa în mîini. Pierre băgă de seamă că se îngălbenise peste măsură, că bărbia îi tremura şi dinţii îi clănţăneau ca într-un acces de friguri.

— Ah, prietene ! zise el, luîndu-l pe Pierre de braţ, şi în glasul lui se simţeau acum sinceritatea şi slăbiciunea, stări pe care Pierre nu le observase niciodată pînă atunci la acest om. Cît păcătuim, cît minţim, şi toate astea pentru ce ? În curînd, împlinesc şaizeci de ani, prietene... Aşa că pentru mine... Cu moartea totul se sfîrşeşte, totul ! Moartea e ceva groaznic. Şi începu să plîngă.

Ultima ieşi Anna Mihailovna. Ea se apropie de Pierre cu paşi rari, domoli.

— Pierre !... zise ea.

Pierre se uită la ea întrebător. Ea îl sărută matern pe frunte, stropindu-l cu lacrimi. Apoi, după o scurtă tăcere :

— *Il n'est plus...*[1]

Pierre o privea prin ochelarii lui.

— *Allons, je vous reconduirai. Tâchez de pleurer. Rien ne soulage, comme les larmes.* [2]

Îl conduse într-un salon întunecos, şi Pierre era foarte mulţumit că aici nu-i mai vedea nimeni faţa. Anna Mihailovna se retrase discretă şi, cînd se întoarse, îl găsi dormind adînc, cu mîinile sub cap.

A doua zi dimineaţă, Anna Mihailovna îi spuse :

— *Oui, mon cher, c'est une grande perte pour nous tous. Je ne parle pas de vous. Mais Dieu vous soutiendra, vous êtes jeune et vous voilà à la tête d'une immense fortune, je l'espère. Le testament n'a pas été encore ouvert. Je vous connais assez pour savoir que cela ne vous tournera*

[1] S-a sfîrşit...

[2] Haidem, te duc eu. Încearcă să plîngi. Nimic nu uşurează atîta ca lacrimile.

pas la tête, mais cela vous impose des devoirs, et il faut être homme. [1]

Pierre tăcea.

— *Peut-être plus tard je vous dirai, mon cher, que si je n'avais pas été là, Dieu sait ce qui serait arrivé. Vous savez, mon oncle avant-hier encore me promettait de ne pas oublier Boris. Mais il n'a pas eu le temps. J'espère, mon cher ami, que vous remplirez le desir de votre père.* [2]

Pierre nu pricepea nimic şi, roşindu-se tot de sfială, se uita nedumerit la Anna Mihailovna. După convorbirea cu Pierre, Anna Mihailovna se duse la Rostovi şi se culcă. Dimineaţa, cînd se sculă, ea povesti Rostovilor şi tuturor cunoscuţilor amănuntele morţii contelui Bezuhov. După spusele ei, contele murise aşa cum şi-ar dori şi ea să moară ; declara că sfîrşitul contelui a fost nu numai deosebit de mişcător, ci şi foarte pilduitor ; că ultima întrevedere dintre tată şi fiu fusese într-adevăr atît de impresionantă, încît nici nu şi-o putea aminti fără să-i dea lacrimile, şi că nici ea nu putea şti cine se purtase mai demn în clipele acelea grozave ; tatăl, care-şi adusese aminte de toţi şi de toate în acele clipe grele şi care spusese fiului său cuvinte atît de mişcătoare, sau Pierre, care, deşi zdrobit că-ţi era jale să te uiţi la el, făcea sforţări să-şi ascundă durerea, pentru a nu-şi întrista părintele în clipa morţii. „*C'est pénible, mais cela fait du bien ; ça élève l'âme de voir des hommes comme le vieux comte et son digne fils*“ [3], spunea ea. Despre manoperele prinţesei şi ale prinţului Vasili, ea, care nu putea să le aprobe, mai spuse cîte ceva pe ici, pe colo, dar numai în şoaptă şi sub jurămînt de mare taină.

---

[1] Da, dragul meu, este o mare pierdere pentru noi toţi. Nu mai spun de dumneata. Dar Dumnezeu te va sprijini, eşti tînăr şi iată-te stăpîn pe o avere imensă, aşa sper. Testamentul n-a fost încă deschis. Te cunosc suficient pentru a-mi da seama că asta nu-ţi va suci capul, dar îţi impune unele îndatoriri şi trebuie să fii bărbat.

[2] Poate-ţi voi spune mai tîrziu, dragul meu, că dacă n-aş fi fost eu de faţă, Dumnezeu ştie ce s-ar fi întîmplat. Ştii, nu mai departe de alaltăieri, unchiul meu îmi promitea să nu-l uite pe Boris. Dar n-a mai apucat. Sper, dragul meu, că vei îndeplini dorinţa tatălui dumitale.

[3] E dureros, dar face bine ; ţi se înalţă sufletul cînd vezi oameni ca bătrînul conte şi vrednicul său fiu...

XXII

LA LÎSÎE-GORÎ. MOŞIA prinţului Nikolai Andreevici Bolkonski, erau aşteptaţi să sosească din zi în zi tînărul prinţ Andrei şi soţia lui, dar aşteptarea nu schimbase întru nimic severa rînduială din casa bătrînului prinţ. De cînd, sub împăratul Pavel, fusese surghiunit la ţară, generalul *en chef* Nikolai Andreevici Bolkonski, poreclit în societate *„Le roi de Prusse"* [1], locuia retras la Lîsîe-Gorî împreună cu fiica sa, prinţesa Maria, şi cu domnişoara de companie a acesteia, *modemoiselle Bourienne*. Şi, cu toate că sub domnia noului ţar i se ridicase opreliştea de a intra în cele două capitale, el îşi ducea mai departe viaţa lui izolată, la ţară, declarînd că dacă are cineva nevoie de el, cele o sută cincizeci de verste care despărţeau Moscova de Lîsîe-Gorî puteau fi lesne străbătute şi că, în ce-l priveşte, el nu avea nevoie de nimeni şi de nimic. Avea obiceiul să spună că viciile omeneşti nu au decît două cauze : trîndăvia şi superstiţia, şi că numai două sînt virtuţile : acţiunea şi raţiunea. Se ocupa personal de creşterea fiicei lui şi, pentru a dezvolta în ea amîndouă aceste virtuţi, îi dădea lecţii de algebră şi geometrie şi-i organizase întreaga viaţă astfel încît să fie necontenit ocupată. El însuşi era necontenit ocupat cu redactarea memoriilor sale şi-l preocupau soluţiile problemelor de matematică superioară ; cînd nu dădea la strung tabachere, îşi găsea de lucru în grădină sau supraveghea lucrările de construcţie de pe moşia lui, care nu mai încetau niciodată. Şi, pentru că cea mai de seamă condiţie a acţiunii este rînduiala, în felul lui de viaţă rînduiala era dusă pînă la cel mai înalt grad al preciziunii. Se aşeza la masă întotdeauna cu aceleaşi gesturi şi nu numai la aceeaşi oră, dar chiar în acelaşi minut al zilei. Era aspru şi neiertător de exigent cu toţi cei dimprejur, de la fiica lui şi pînă la servitori, şi, de aceea, fără să fie cîtuşi de puţin crud, era temut şi respectat cum n-ar fi izbutit să fie nici cel mai crud om. Deşi era în retragere şi deci n-avea acum nici un amestec în afacerile statului, fiecare nou conducător al guberniei în care se afla moşia sa considera de datoria lui să se anunţe la el în vizită de prezentare şi să aştepte în anticameră aşa cum făceau arhitectul, grădinarul sau chiar

[1] ...Regele Prusiei...

prințesa Maria, ca el să iasă la ora știută din birou. Și fiecare din acești demnitari încercau același simțământ de respect și chiar de teamă cînd se deschidea ușa neobișnuit de înaltă a cabinetului și apărea, cu desueta lui perucă pudrată, bătrînelul acesta mărunt, cu mîinile mici și uscate, cu sprîncenele stufoase și încărunțite, care adesea, cînd el se încrunta, îi ascundeau cu totul strălucirea ochilor inteligenți și încă tineri.

În ziua sosirii tinerilor, dimineața, ca de obicei, prințesa Maria intră la ora hotărîtă în anticamera cabinetului, să-și salute tatăl ; în așteptare, își făcea semnul crucii și spunea în gînd rugăciuni. În fiecare zi ea venea să-i dea bună dimineața și în fiecare zi se ruga în gînd ca această obligație zilnică a întîlnirii cu tatăl ei să se sfîrșească cu bine.

Un bătrîn servitor pudrat se ridică de pe scaun cu mișcări domoale și o anunță în șoaptă : „Poftiți".

De dincolo de ușă se auzea zgomotul monoton al unui strung. Prințesa trase cu sfială ușa, care se deschidea ușor, fără zgomot, și se opri în prag. Bătrînul prinț lucra la strung ; o zări, dar își văzu mai departe de treabă.

Imensul cabinet al pințului era plin de fel de fel de obiecte, după cîte se vedea în permanență folosite. Masa mare, pe care se aflau cărți și planuri, rafturile bibiloteciloг cu geamuri înalte și cu cheile în broaște, un pupitru înalt pentru scris în picioare pe care se afla un caiet deschis, strungul cu numeroasele lui scule răspîndite și cu talaj proaspăt împrăștiat de jur împrejur pe podea — toate acestea alcătuiau dovada unei activități neîntrerupte, variate și ordonate. Mișcarea piciorului mic, încălțat într-o cizmuliță tătărească cusută cu fir de argint, și încordarea mîinilor uscative, dar vînjoase, arătau că bătrînul avea încă vigoare și multă putere de rezistență. După ce mai dădu cîteva învîrtituri roții, ridică piciorul de pe pedala strungului, șterse dalta și o aruncă într-o geantă de piele agățată de strung și, apropiindu-se de masă, își cheamă fiica. Nu-și binecuvînta niciodată copiii ; îi întinse doar obrazul, încă nebărbierit în ziua aceea, și-i spuse rece, învăluind-o totodată cu priviri blînde și atente :

— Ești sănătoasă ?... Ei, hai, șezi !

Luă apoi un caiet de geometrie scris de mîna lui și-și trase cu piciorul, mai aproape, fotoliul.

— Pentru mîine ! zise el, căutînd grăbit pagina şi făcînd cu unghia un semn energic, de la un paragraf la cel următor.

Prinţesa se încovoie deasupra mesei, pe caiet.

— Stai ! Ţi-a venit o scrisoare, spuse deodată bătrînul scoţînd dintr-o mapă de birou ce se afla pe masă un plic, cu adresa scrisă de o mînă femeiască, şi aruncîndu-l pe masă.

La vederea plicului, faţa prinţesei Maria se îmbujoră. Îl luă grăbită şi se aplecă atentă asupra lui.

— De la *Héloïse* ? [1] întrebă prinţul cu un zîmbet rece, lăsînd să i se vadă dinţii încă puternici, puţin îngălbeniţi.

— Da, de la Julie, răspunse prinţesa, privindu-şi cu sfială părintele şi zîmbind la fel de sfios.

— Mai las să treacă încă două scrisori, dar pe a treia o voi citi, spuse bătrînul prinţ cu severitate. Mă tem că vă scrieţi prea multe nimicuri. Pe a treia o voi citi !

— Citeşte-o şi pe asta, *mon pere* [2], răspunse prinţesa, înroşindu-se şi mai mult şi întinzîndu-i scrisoarea.

— Pe a treia am spus, pe a treia, se răsti scurt prinţul, respingînd plicul şi, sprijinindu-se în coate pe masă, trase spre el caietul cu figuri de geometrie.

— Uite, domnişoară, începu bătrînul, aplecîndu-se mult spre fiică-sa deasupra caietului şi punînd o mînă pe spătarul fotoliului în care şedea prinţesa, în aşa fel încît aceasta se simţea asaltată din toate părţile de mirosul de tutun şi de mirosul acela înţepător, specific bătrînilor, pe care ea i-l ştia de-atîta vreme tatălui ei. Uite, domnişoară, triunghiurile acestea sînt asemenea ; binevoieşte şi verifică : unghiul *abc*...

Prinţesa se uită cu teamă în ochii bătrînului, care luceau atît de aproape de ea ; pe faţa ei apăru iar roşeaţa de adineauri ; se vedea bine că nu înţelege nimic şi că se teme atît de tare, încît frica o va împiedica să priceapă ceva din explicaţiile cu care nu mai contenea tatăl ei, oricît de lămurite ar fi fost ele. Să fi fost din vina profesorului, să fi fost din vina ei, dar zi de zi se întîmpla la fel : prinţesei i se împăienjeneau ochii, şi nu mai vedea şi nu mai auzea nimic ; simţea doar aproape de chipul său chipul uscat al asprului ei tată, îi simţea respiraţia şi mirosul greu

---

[1] Aluzie la romanul epistolar ***Julie ou la nouvelle Héloïse***, de J.-J. Rousseau.

[2] ...tată...

şi o stăpînea un singur gînd : cum ar face să scape cît mai repede din cabinetul acela şi, singură la ea în odaie, să-şi lămurească în tihnă problema. Bătrînul îşi ieşea din sărite, mutîndu-şi mereu din loc cu zgomot fotoliul în care şedea, făcea sforţări să se stăpînească şi să nu se înfurie, dar aproape de fiecare dată se aprindea şi spunea vorbe de ocară şi se întîmpla chiar să zvîrle cît colo caietul.

Prinţesa răspunse greşit.

— Proasto ! strigă prinţul, trîntind caietul şi răsucindu-se ca un titirez, dar se ridică pe dată, făcu cîţiva paşi prin odaie, apoi atinse cu mîinile părul prinţesei ca pentru a o mîngîia şi se aşeză din nou.

Se apropie şi mai mult de ea şi-şi continuă explicaţia.

— Nu se poate, prinţesă, nu se poate, spuse el în timp ce fata, pregătindu-se să plece, îşi închidea caietul cu lecţiile pe care le avea de făcut, matematicile sînt un lucru mare, dragă domnişoară ! De ce să fii şi tu la fel de proastă cum sînt stupidele noastre cucoane din lumea mare ? Eu nu vreau asta. Bate-ţi capul — ai să le dai tu de gust ! O mîngîie apoi pe obraz. Să-ţi iasă prostiile din cap !

Prinţesa vru să plece, dar bătrînul o reţinu printr-un gest şi luă de pe pupitrul înalt o carte nouă, cu foile încă netăiate.

— Uite, *Héloïse* îţi mai trimtie şi nu ştiu ce *Cheie a tainelor*. E o carte religioasă. Ştii, eu nu mă amestec în credinţele nimănui... Dar am răsfoit-o puţin, aşa... Ia-o şi acum du-te, pleacă !

O bătu uşor pe umăr şi închise uşa în urma ei.

Prinţesa Maria se înapoie în odaia ei, cu expresia de tristeţe şi de teamă care rareori o părăsea şi-i urîţea şi mai mult faţa bolnăvicioasă, lipsită de frumuseţe. Se aşeză la masa de scris, pe care se învălmăşeau o grămadă de portrete în miniatură şi tot felul de caiete şi de cărţi. Prinţesa era pe atît de dezordonată, pe cît era tatăl ei de ordonat. Ea lăsă caietul de geometrie şi desfăcu, nerăbdătoare, plicul. Scrisoarea era de la cea mai bună prietenă a ei din copilărie şi care nu era alta decît acea Julie Karaghina, ce luase parte la sărbătorirea zilei onomastice a contesei, în casa Rostovilor.

Julie scria :

„Chère et excellente amie, quelle chose terrible et effravante que l'absence ! J'ai beau me dire que la moitié de mon existence et de mon bonheur est en vous, que

malgré la distance qui nous sépare, nos coeurs sont unis par des liens indissolubles ; le mien se révolte contre la destinée, et je ne puis, malgré les plaisirs et les distractions qui m'entourent, vaincre une certaine tristesse cachée que je ressens au fond du coeur depuis notre séparation. Pourquoi ne sommes-nous pas réunies, comme cet été, dans votre grand cabinet sur le canapé bleu, le canapé à confidences ? Pourquoi ne puis-je, comme il y a trois mois, puiser de nouvelles forces morales dans votre regard si doux, si calme et si pénétrant, regard que j'aimais tant et que je crois voir devant moi, quand je vous écris ?" [1]

Ajungînd la acest pasaj, prinţesa Maria oftă şi se uită în oglinda atîrnată în peretele din dreapta ei. Oglinda îi reflectă corpul slab, lipsit de farmec şi faţa ştearsă. Ochii ei, veşnic trişti, se uitau acum în oglindă, la propria ei făptură, cu o expresie şi mai deznădăjduită. „Vrea să mă măgulească", gîndi ea, apoi întoarse capul şi continuă să citească. Julie, însă, nu-şi linguşea prietena : ochii prinţesei Maria erau într-adevăr mari, adînci şi strălucitori (ca şi cînd din ei ar fi ţîşnit adeseori văpăi de lumină caldă) : erau atît de frumoşi, încît adesea, în ciuda urîţeniei chipului ei în ansamblul lui, ochii aceştia făceau o impresie mai puternică decît frumuseţea adevărată. Ea, însă, nu-şi văzuse niciodată expresia aceasta splendidă a ochilor ei, expresie pe care ochii ei nu o aveau decît în clipele în care nu se mai gîndea la ea însăşi. Ca la oricare alt om, faţa ei căpăta altă expresie, nefirească, artificială, urîtă, de îndată ce se privea în oglindă. Citi mai departe :

„Tout Moscou ne parle que guerre. L'un de mes deux frères est déjà à l'étranger, l'autre est avec la garde, qui se met en marche vers la frontière. Notre cher empereur a

[1] Dragă şi nepreţuită prietenă, ce lucru teribil, îngrozitor e despărţirea ! Zadarnic îmi spun că jumătate din existenţa şi din fericirea mea se află în tine, că în ciuda distanţei care ne separă, inimile noastre sînt unite prin legături ce nu se pot desface ; a mea se revoltă împotriva sorţii şi nu pot, în ciuda plăcerilor şi distracţiilor care mă înconjoară, să învinge o anume tristeţe ascunsă pe care o simt în adîncul inimii, de cînd ne-am despărţit. De ce nu mai sîntem împreună, ca vara trecută, în cabinetul acela mare de la voi de acasă, pe canapeaua albastră, „canapeaua confidenţelor" ? De ce nu mai pot ca acum trei luni să sorb puteri morale noi în privirea ta atît de blîndă, de calmă şi de pătrunzătoare, privire care îmi era atît de dragă şi pe care mi se pare că o văd aievea, acum cînd îţi scriu ?

quitté Pétersbourg et, à ce qu'on prétend, compte lui-même exposer sa précieuse existence aux chances de la guerre. Dieu veuille que le monstre corsicain, qui détruit le repos de l'Europe, soit terrassé par l'ange que le Tout-Puissant, dans Sa miséricorde, nous a donné pour souverain. Sans parler de mes frères, cette guerre m'a privée d'une relation des plus chères à mon coeur. Je parle du jeune Nicolas Rostoff qui, avec son enthousiasme, n'a pu supporter l'inaction et a quitté l'université pour aller s'enrôler dans l'armée. Eh bien, chère Marie, je vous avouerai, que, malgré son extrême jeunesse, son départ pour l'armée a été un grand chagrin pour moi. Le jeune homme, dont je vous parlais cet été, a tant de noblesse, de véritable jeunesse qu'on rencontre si rarement dans le siècle où nous vivons parmi nos vieillards de vingt ans. Il a surtout tant de franchise et de coeur. Il est tellement pur et poétique, que mes relations avec lui, quelque passagères qu'elles fussent, ont été l'une des plus douces jouissances de mon pauvre coeur, qui a déjà tant souffert. Je vous raconterai un jour nos adieux et tout ce qui s'est dit en partant. Tout cela est encore trop frais. Ah ! chère amie, vous êtes heureuse de ne pas connaître ces jouissances et ces peines si poignantes. Vous êtes heureuse, puisque les dernières sont ordinairement les plus fortes ! Je sais fort bien que le comte Nicolas est trop jeune pour pouvoir jamais devenir pour moi quelque chose de plus qu'un ami mais cette douce amitié, ces relations si poétiques et si pures ont été un besoin pour mon coeur. Mais n'en parlons plus. La grande nouvelle du jour qui occupe tout Moscou est la mort du vieux comte Bésoukhoff et son héritage. Figurez-vous que les trois princesses n'ont reçu que très peu de chose, le prince Basile rien, et que c'est M. Pierre qui a tout hérité, et qui, par-dessus le marché, a été reconnu pour fils légitime, par conséquent, comte Bésoukhoff et possesseur de la plus belle fortune de la Russie. On prétend que le prince Basile a joué un très vilain rôle dans toute cette histoire et qu'il est reparti tout penaud pour Pétersbourg.

Je vous avoue, que je comprends très peu toutes ces affaires de legs et de testament ; ce que je sais c'est que depuis que le jeune homme que nous connaissions tous sous le nom de M. Pierre tout court est devenu comte Bésoukhoff et possesseur de l'une des plus grandes fortunes de la Russie, je m'amuse fort à observer les chan-

gements de ton et de manières des mamans accablées de filles à marier et des demoiselles, elles-mêmes à l'égard de cet individu, qui, par parenthèse, m'a paru toujours être un pauvre sire. Comme on s'amuse depuis deux ans à me donner des promis que je ne connais pas le plus souvent, la chronique matrimoniale de Moscou me fait comtesse Bésoukhoff. Mai vous sentez bien que je ne me soucie nullement de la devenir. À propos de mariage, savez-vous que tout dernièrement «la tante en général», Anna Mihailovna, m'a confié sous le sceau du plus grand secret un projet de mariage pour vous. Ce n'est, ni plus ni moins, que le fils du prince Basile, Anatole, qu'on voudrait ranger en le mariant à une personne riche et distinguée, et c'est sur vous qu'est tombé le choix des parents. Je ne sais comment vous envisagerez la chose, mais j'ai cru de mon devoir de vous en avertir. On le dit très beau et très mauvais sujet ; c'est tout ce que j'ai pu savoir sur son compte.

Mais, assez de bavardage comme cela. Je finis mon second feuillet, et maman me fait chercher pour aller dîner chez les Apraksine. Lisez le livre mystique que je vous envoie et qui fait fureur chez nous. Quoiqu'il y ait des chosse dans ce livre, difficiles à atteindre avec la faible conception humaine, c'est un livre admirable dont la lecture calme et élève l'âme. Adieu. Mes respects à monsieur votre père et mes compliments a mademoiselle Bourienne. Je vous embrasse comme je vous aime.

Julie

P. S. Donnez-moi des nouvelles de votre frère et de sa charmante petite femme." [1]

[1] La Moscova nu se vorbește decît despre război. Unul din cei doi frați ai mei a și plecat în străinătate, celălalt e în gardă și se îndreaptă spre frontieră. Iubitul nostru împărat a părăsit Petersburgul și, după cum se spune, are de gînd să-și expună prețioasa existență primejdiilor războiului. Dea Domnul ca monstrul corsican, care distruge liniștea Europei, să fie doborît de îngerul pe care Atotputernicul în milostivenia Sa ni l-a hărăzit drept suveran. Fără a mai vorbi de frații mei, acest război mă lipsește de o cunoștință din cele mai dragi inimii mele. Vorbesc de tînărul Nicolai Rostov, care, cu entuziasmul lui, n-a putut suporta inacțiunea și a părăsit universitatea pentru a se înrola în armată. Ei bine, dragă Marie, îți mărturisesc că, deși este mult prea tînăr, plecarea lui la armată a fost o mare durere pentru mine. Tînărul acesta de care-ți vorbeam și astă-vară are atîta

Prinţesa rămase dusă pe gînduri şi zîmbi visătoare (din care pricină expresia chipului ei, luminat de ochii sclipitori, se schimbă cu totul), apoi, ridicîndu-se brusc cu o tresărire, se apropie cu paşi grăbiţi de masă, luă o hîrtie şi mîna începu să-i alerge cu repeziciune pe albul ei. Iată ce scria ea drept răspuns :

„Chère et excellente amie. Votre lettre du 13 m'a causé une grande joie. Vous m'aimez donc toujours, ma poétique Julie. L'absence, dont vous dites tant de mal, n'a donc pas eu son influence habituelle sur vous. Vous vous plaignez de l'absence ; que devrais-je dire moi si j'osais me plaindre, privée de tous ceux qui me sont chers ? Ah ! si nous n'avions pas la réligion pour nous consoler, la vie serait bien triste. Pourquoi me supposez-vous un regard sévère, quand vous me parlez de votre affection pour le jeune homme ? Sous ce rapport je ne suis rigide que pour moi. Je comprends ces sentiments chez les autres et si je ne les

---

noblețe, atîta autentică tinerețe, ceea ce se întîlneşte foarte rar în acest secol în care trăim printre bătrînii noştri de douăzeci de ani. Şi mai ales e atît de inimos, atît de sincer. E atîta puritate şi poezie în el, încît relaţiile mele cu el, oricît de trecătoare au fost, au reprezentat una din cele mai dulci mîngîietoare bucurii pentru biata mea inimă care a suferit atîta pînă acum. Îţi voi povesti într-o zi cum ne-am luat rămas bun şi tot ce ne-am spus la despărţire. Toate astea sînt încă prea proaspete. Ah, dragă prietenă, te fericesc pentru că nu cunoşti aceste bucurii şi aceste dureri atît de sfîşietoare. Te fericesc, pentru că de obicei acestea din urmă sînt şi cele mai puternice. Ştiu foarte bine că contele Nicolai e prea tînăr pentru a putea vreodată să devină pentru mine ceva mai mult decît un prieten, dar această duioasă prietenie, aceste relaţii atît de poetice şi de pure au fost necesare inimii mele. Dar să nu mai vorbim de asta. Evenimentul zilei, care preocupă toată Moscova, e moartea bătrînului conte Bezuhov şi moştenirea lui. Închipuie-ţi că cele trei prinţese nu s-au ales cu mare lucru, prinţului Bazil nu i-a revenit nimic, iar cel care a moştenit totul este monsieur Pierre ; pe deasupra, el a fost recunoscut drept fiu legitim. În consecinţă, a devenit conte Bezuhov şi stăpîn pe cea mai frumoasă avere din Rusia. Se zice că prinţul Bazil a jucat un rol foarte urît în toată povestea asta şi că a plecat cu buzele umflate la Petersburg.

Îţi mărturisesc că nu prea înţeleg eu treburi din astea cu moşteniri şi testamente, ceea ce ştiu este că, de cînd tînărul pe care toţi îl cunoşteam sub numele de M. Pierre şi atît, a devenit conte Bezuhov şi posesor al uneia din cele mai mari averi din Rusia, eu mă distrez copios văzînd schimbările de ton şi de maniere ale mămicilor cu multe fete de măritat şi chiar ale domnişoarelor faţă de acest individ care, în paranteză, mie mi s-a părut totdeauna un biet nevolnic. Cum de vreo doi ani încoace

puis approuver ne les ayant jamais ressentis je ne les condamne pas. Il me paraît seulement que l'amour chrétien, l'amour du prochain, l'amour pour ses ennemis est plus méritoire, plus doux et plus beau, que ne le sont les sentiments que peuvent inspirer les beaux yeux d'un jeune homme à une jeune fille poétique et aimante comme vous.

La nouvelle de la mort du comte Bésoukhoff nous est parvenue avant votre lettre, et mon père en a été très affecté. Il dit que c'était l'avant-dernier représentant du grand siècle, et qu'à présent c'est son tour ; mais qu'il fera son possible pour que son tour vienne le plus tard possible. Que Dieu nous garde de ce terrible malheur ! Je ne puis partager votre opinion sur Pierre que j'ai connu enfant. Il me paraissait toujours avoir un coeur excellent, et c'est la qualité que j'estime le plus dans les gens. Quant à son héritage et au rôle qu'y a joué le prince Basile, c'est bien triste pour tous les deux. Ah ! chére amie, la parole de notre divin Sauveur, qu'il est plus aisé à un chameau de passer par le trou d'une aiguille, qu'il ne l'est à un riche d'entrer dans le royaume de Dieu, cette parole est terriblement vraie ; je plains le prince Basile et je regrette encore davantage Pierre. Si jeune et accablé de cette richesse, que de tentations n'aura-t-il pas à subir ! Si on me demandait ce que je désirerais le plus au monde, ce serait d'être plus pauvre que le plus pauvre des mendiants.

---

lumea se distrează să-mi atribuie logodnici pe care, de cele mai multe ori nu-i cunosc, cronica matrimonială a Moscovei mă face conteză Bezuhov. Dar cred că-ţi dai seama că n-am cîtuşi de puţin intenţia să devin contesă Bezuhov. A propos de căsătorie, ştii că foarte de curînd „mătuşa tuturor", Anna Mihailovna, mi-a încredinţat în cel mai strict secret un proiect de căsătorie pentru tine. E vorba nici mai mult, nici mai puţin de fiul prinţului Bazil, Anatol, pe care familia ar dori să-l căpătuiască însurîndu-l cu o persoană bogată şi distinsă, şi iată că alegerea părinţilor s-a oprit la tine. Nu ştiu cum vei lua lucrurile, dar am crezut de datoria mea să te avertizez. Se spune de el că e foarte frumos, dar şi foarte uşuratic. Altceva nu am putut afla despre el.

Dar am trăncănit destul. Uite că am terminat a patra pagină şi mama a trimis să mă cheme, cinăm la Apraxini. Citeşte cartea mistică pe care ţi-o trimit şi care face furori la noi. Deşi sînt în ea lucruri greu de înţeles cu slaba minte omenească, cartea este admirabilă, iar citirea ei linişteşte şi înalţă sufletul. Cu bine. Transmite omagiile mele tatălui tău şi domnişoarei Bourienne. Te îmbrăţişez aşa cum te iubesc.

Julie

P.S. Dă-mi veşti despre fratele tău şi încîntătoarea lui soţie.

Mille grâces, chère amie, pour l'ouvrage que vous m'envoyez, et qui fait si grande fureur chez vous. Cependant, puisque vous me dites qu'au milieu de plusieurs bonnes choses il y en a d'autres que la faible conception humaine ne peut atteindre, il me paraît assez inutile de s'occuper d'une lecture inintelligible, qui par là même ne pourrait être d'aucun fruit. Je n'ai jamais pu comprendre la passion qu'ont certaines personnes de s'embrouiller l'entendement, en s'attachant à des livres mystiques, qui n'élèvent que des doutes dans leurs esprits, exaltent leur imagination et leur donnent un caractère d'exagération tout à fait contraire à la simplicité chrétienne. Lisons les apôtres et l'Evangile. Ne cherchons pas à pénétrer ce que ceux-là renferment de mystérieux, car, comment oserions-nous, misérables pécheurs que nous sommes, prétendre à nous initier dans les secrets terribles et sacrés de la Providence, tant que nous portons cette dépouille charnelle, qui élève entre nous et l'Eternel un voile impénétrable ? Bornons-nous donc à étudier les principes sublimes que notre divin Sauveur nous a laissés pour notre conduite ici-bas ; cherchons à nous y conformer et à les suivre, persuadons-nous que moins nous donnons d'essor à notre faible esprit humain, plus il est agréable à Dieu qui rejette toute science ne venant pas de Lui ; que moins nous cherchons à approfondir ce qu'il Lui a plu de dérober, à notre connaissance, et plutôt. Il nous en accordera la découverte par son divin esprit.

Mon père ne m'a pas parlé du prétendant, mais il m'a dit seulement qu'il a reçu une lettre et attendait une visite du prince Basile. Pour ce qui est du projet de mariage qui me regarde, je vous dirai, chère et excellente amie, que le mariage, selon moi, est une institution divine à laquelle il faut se conformer. Quelque pénible que cela soit pour moi, si le Tout-Puissant m'impose jamais les devoirs d'épouse et de mère, je tâcherai de les remplir aussi fidèlement que je le pourrai, sans m'inquiéter de l'examen de mes sentiments à l'égard de celui qu'il me donnera pour époux. J'ai reçu une lettre de mon frère, qui m'annonce son arrivée à Lîsîe-Gorî *avec sa femme. Ce sera une joie de courte durée, puisqu'il nous quitte pour prendre part à cette malheureuse guerre, à laquelle nous sommes entraînés Dieu sait comment et pourquoi. Non seulement chez vous, au centre des affaires et du monde on ne parle que de guerre, mais ici,*

au milieu de ces travaux champêtres et de ce calme de la nature que les citadins se représentent ordinairement à la campagne, les bruits de la guerre se font entendre et sentir péniblement. Mon père ne parle que marche et contremarche, choses auxquelles je ne comprends rien ; et avant-hier, en faisant ma promenade habituelle dans la rue du village, je fus témoin d'une scène déchirante... C'etait un convoi de recrues enrolées ches nous et expédiées pour l'armée... Il fallait voir l'état dans lequel se trouvaient les mères, les femmes, les enfants des hommes qui partaient et entendre les sanglots des uns et des autres ! On dirait que l'humanité a oublié les lois de son divin Sauveur, qui prêchait l'amour et le pardon des offenses, et qu'elle fait consister son plus grand mérite dans l'art de s'entretuer.

Adieu, chère et bonne amie, que notre divin Sauveur et Sa très Sainte Mère vous aient en leur sainte et puissante garde.

M a r i e." [1]

---

[1] Dragă şi nepreţuită prietenă, Scrisoarea ta din 13 crt. mi-a pricinuit o mare bucurie. Deci mă mai iubeşti încă, poetica mea Julie. Prin urmare, despărţirea, de care te plîngi atîta, n-a avut efectul obişnuit asupra ta. Spui că suferi din pricina despărţirii ; ce să mai spun atunci eu, despărţită de toţi cei care-mi sînt dragi, dacă aş îndrăzni să mă plîng ? Ah ! dacă n-am avea religia drept mîngîiere, viaţa ar fi nespus de tristă. De ce crezi că aş privi cu severitate afecţiunea ta pentru acest tînăr ! Din acest punct de vedere nu sînt rigidă decît pentru mine. Am înţelegere pentru aceste sentimente, cînd e vorba de alţii şi dacă nu le pot aproba pentru că eu nu le-am încercat niciodată, nu le pot nici condamna. Cred numai că dragostea creştinească, dragostea pentru aproapele tău, pentru duşmanii tăi, este mai vrednică de admiraţie, mai dulce şi mai frumoasă decît sentimentele pe care le pot inspira unei tinere fete poetice şi iubitoare ca tine ochii frumoşi ai unui tînăr.

Ştirea morţii contelui Bezuhov ne-a sosit înaintea scrisorii tale şi tatăl meu a fost profund afectat de aceasta. El spune că bătrînul conte era penultimul reprezentant al marelui secol şi că acum e rîndul lui ; dar că el va face tot posibilul pentru ca rîndul lui să vie cît mai tîrziu cu putinţă. Domnul să ne păzească de această groaznică nenorocire !

Nu pot fi de aceeaşi părere cu tine în privinţa lui Pierre, pe care-l cunosc de mic copil. Mi s-a părut întotdeauna că are o inimă de aur şi aceasta e calitatea pe care o apreciez cel mai mult la oameni. Cît despre moştenirea pe care a primit-o şi rolul pe care l-a jucat prinţul Bazil, e destul de regretabil pentru amîndoi. Ah, dragă prietenă, vorbele Mîntuitorului că mai uşor îi e cămilei să treacă prin urechea acului decît bogatului să intre

— Ah ! vous expédiez le courrier, princesse, moi j'ai déjà expédié le mien. J'ai écrit a ma pauvre

în împărăția cerurilor, vorbele acestea sînt nespus de adevărate ; îl plîng pe prințul Bazil și îmi pare și mai rău pentru Pierre. Atît de tînăr și copleșit de atîta bogăție, la cîte tentații nu va fi el supus, sărmanul ! Dacă aș fi întrebată ce mi-aș dori mai mult pe lume, aș vrea să fiu mai săracă decît cel mai sărac dintre cerșetori. Mii de mulțumiri, dragă prietenă, pentru cartea pe care mi-o trimiți și care face atîta vîlvă la voi. Totuși, pentru că îmi spui că printre atîtea lucruri bune mai sînt și altele pe care slaba minte omenească nu le poate percepe, mi se pare oarecum inutil să te ocupi de o lectură ininteligibilă, care tocmai de aceea n-ar putea să dea roade. N-am putut niciodată să pricep pasiunea pe care o au unii oameni de a-și zăpăci mintea cu tot felul de cărți mistice, care nu stîrnesc decît îndoieli în sufletele lor, le înflăcărează imaginația și îi duc la o exaltare total opusă simplității creștinești. Să citim pe Apostoli sau Evanghelia. Să nu încercăm a pătrunde tainele ce sălășluiesc în aceste Scripturi, căci cum am putea noi îndrăzni, bieți păcătoși ce ne aflăm, să pătrundem înfricoșătoarele și sfintele taine ale providenței, cît timp purtăm acest înveliș pămîntesc ce ridică între noi și Atotputernicul un văl de nepătruns ? Să ne mărginim deci a studia minunatele învățături pe care Mîntuitorul ni le-a dat pentru a ști să ne purtăm pe lumea aceasta ; să încercăm a le respecta și a le urma, să ne convingem că, cu cît dăm mai puțin avînt bietei minți omenești, cu atît e mai pe placul lui Dumnezeu care respinge orice învățătură ce nu vine de la El ; cu cît încercăm mai puțin să aprofundăm cele ce a vrut El să ascundă cunoașterii noastre, cu atît El ne va dărui dezvăluirea lor prin dumnezeiasca Sa înțelepciune.

Tata nu mi-a vorbit de pretendent, mi-a spus numai că a primit o scrisoare și că așteaptă vizita prințului Bazil. Cît despre proiectul de căsătorie privitor la mine, îți voi spune, dragă și bună prietenă, că, în ce mă privește, căsătoria este o instituție divină căreia trebuie să i te supui. Oricît de dureros mi-ar fi, dacă Atotputernicul îmi impune vreodată îndatoririle de soție și de mamă, mă voi strădui să le împlinesc cu toată credința de care sînt în stare, fără a căuta să analizez sentimentele mele față de cel pe care mi-l va hărăzi de soț.

Am primit o scrisoare de la fratele meu care îmi vestește sosirea lui la Lîsîe Gorî împreună cu soția sa. Va fi o bucurie de scurtă durată, din moment ce ne părăsește pentru a lua parte la acest nenorocit de război, în care sîntem amestecați. Dumnezeu știe cum și de ce. Nu numai la voi, în centrul afacerilor și al lumii, nu se vorbește decît de război, dar și aici, în toiul muncilor agricole, în această tihnă a naturii pe care orășenii și-o închipuie de obicei la țară, ecourile războiului se fac în mod dureros auzite și simțite. Tata nu-mi vorbește decît de marșuri și de contramarșuri, lucruri pe care eu nu le înțeleg deloc ; alaltăieri, făcîndu-mi obișnuita plimbare pe ulița satului, am fost martora unei scene sfîșietoare... Era un convoi de recruți din satul nostru... plecau pe front... Să fi văzut în ce stare erau mamele, femeile, și copiii celor care plecau, să fi auzit hohotele

mère [1], zise graseind *mademoiselle Bourienne,* zîmbitoare şi cu voce limpede, voioasă şi plăcută, care aducea în atmosfera gravă, tristă şi mohorîtă din jurul prinţesei Maria, o lume cu totul deosebită, plină de veselie uşuratică şi de împăcare mulţumită de sine.

— *Princesse, il faut que je vous prévienne,* adăugă ea coborînd tonul, *le prince a eu une altercation,* zise ea, graseind şi mai tare şi ascultîndu-şi cu plăcere sunetul vocii, *une altercation avec Michel Ivanoff. Il est de très mauvaise humeur, très morose. Soyez prévenue, vous savez...* [2]

— *Ah ! chère amie,* răspunse prinţesa Maria, *je vous ai priée de ne jamais me prévenir de l'humeur dans laquelle se trouve mon père. Je ne me permets pas de le juger et je ne voudrais pas que les autres le fassent.* [3]

Prinţesa se uită la ceasornic şi, observînd că întîrziase cinci minute peste ora cînd de obicei trebuia să-şi facă obişnuitele exerciţii zilnice la pian, alergă îngrozită în salon. Între orele douăsprezece şi două după-amiază, conform rînduielii stabilite în programul zilnic, prinţul se odihnea, iar prinţesa cînta la pian.

XXIII

UN SERVITOR CU PĂRUL cărunt şedea şi moţăia, ascultînd sforăiala prinţului dinlăuntrul imensului cabinet. Din aripa din dos a casei, cu toate că uşile erau închise,

---

de plîns şi ale unora, şi ale altora. Ai zice că omenirea a uitat învăţăturile dumnezeiescului ei Mîntuitor, care predica iubirea şi iertarea greşiţilor noştri şi că acum cel mai mare merit al ei e de a se întreucide.

Adio, dragă şi bună prietenă, fie ca dumnezeiescul Mîntuitor şi prea-sfînta Maică a lui să te aibă în sfînta şi puternica Lor pază.

Marie.

[1] Vai, prinţesă, vă scrieţi corespondenţa ? Eu am şi terminat-o pe a mea. I-am scris bietei mele mame...

[2] Prinţesă, trebuie să vă previn... prinţul a avut o discuţie, s-a certat cu Michel Ivanoff. E în toane foarte rele, foarte zburlit. Ştiţi. ca să fiţi prevenită...

[3] Ah ! dragă prietenă... te-am rugat să nu mă previi niciodată de dispoziţia în care se află tatăl meu. Eu nu-mi îngădui să-l judec şi n-aş vrea ca alţii s-o facă.

se auzeau, repetate de cîte douăzeci de ori, pasagiile grele ale unei sonate de Dussek.

În vremea asta traseră la scară un cupeu şi o brişcă ; din cupeu coborî prinţul Andrei, care-şi ajuta micuţa soţie să coboare, făcîndu-i loc să treacă înaintea lui. Bătrînul Tihon, cu perucă, scoţînd capul pe uşa salonului, anunţă în şoaptă că prinţul se odihneşte şi-nchise grabnic la loc uşa. Tihon ştia că nici venirea acestui fecior al stăpînului său, nici orice altă întîmplare, nu se cădea să schimbe nimic în rînduiala zilei. Era vădit că prinţul Andrei ştia şi el lucrul acesta, tot aşa de bine ca şi Tihon ; se uită însă la ceas, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze dacă nu se schimbaseră cumva tabieturile tatălui său cît timp nu-l mai văzuse şi, convingîndu-se că nu se schimbaseră, se întoarse către soţia sa.

— Peste douăzeci de minute are să se deştepte. Să mergem pînă atunci la prinţesa Maria, zise el.

Micuţa prinţesă se mai îngrăşase în ultima vreme, dar ochii şi buza ei scurtă, umbrită de puful negru ce mijea deasupra, şi cu nelipsitu-i zîmbet, se mişcară la fel de drăgălaş şi de voios cînd începu să vorbească...

— *Mais c'est un palais,* spuse ea bărbatului său, privind în jur cu expresia pe care-o iei cînd lauzi faţă de gazdă casa în care eşti poftit la bal. *Allons, vite, vite !* [1] Se uita de jur împrejur, surîzîndu-le — şi lui Tihon, şi soţului său, şi valetului care-i conducea.

— *C'est Marie qui s'exerce ? Allons doucement, il faut la surprendre.* [2]

Prinţul Andrei o urmă cu o expresie de gravă amabilitate.

— Ai îmbătrînit, Tihon, îi zise el bătrînului servitor cînd acesta-i sărută mîna.

În dreptul camerei de unde se auzea pianul, din pervazul uşii îi întîmpină blonda şi drăgălaşa franţuzoaică. *Mademoiselle Bourienne* părea nebună de bucurie.

— *Ah ! quel bonheur pour la princesse,* zise ea. *Enfin ! Il faut que je la prévienne.* [3]

---

[1] Bine, dar e un adevărat palat... Hai, repede, repede !...

[2] Cine exersează la pian ? Marie ? Hai, încetişor, s-o surprindem.

[3] Vai, ce bucurie pentru prinţesă... În sfîrşit ! Trebuie s-o previn,

— *Non, non, de grâce... Vous êtes mademoiselle Bourienne, je vous connais déjà par l'amitié que vous porte ma belle soeur,* zise prinţesa în timp ce se sărutau. *Elle ne nous attent pas !* [1]

Se apropiară de uşa salonului, de unde se auzea iarăşi şi iarăşi pasajul pe care-l repeta. Prinţul Andrei rămase locului şi se posomorî, aşteptînd parcă să urmeze ceva neplăcut.

Prinţesa intră. Pasajul se întrerupse la jumătate ; se auzi apoi un strigăt, paşii lipsiţi de graţie ai prinţesei Maria şi zgomotul sărutărilor. Cînd prinţul Andrei intră, prinţesa Maria şi prinţesa Liza, care nu se mai văzuseră decît o singură dată pentru scurtă vreme, la nuntă, erau încă una în braţele alteia, apăsîndu-şi drăgăstos buzele fiecare pe obrajii celeilalte, în aceeaşi poziţie în care se nimeriseră din prima clipă. *Mademoiselle Bourienne* stătea lîngă ele, apăsîndu-şi mîinile pe inimă, şi zîmbea foarte mişcată părînd, după cîte se vedea, gata să rîdă şi totodată să plîngă. Prinţul Andrei strînse din umeri şi încruntă din sprîncene, aşa cum se încruntă iubitorii de muzică la auzul unei note false. Amîndouă femeile îşi desfăcură deodată mîinile, eliberîndu-se una de alta ; apoi, ca şi cînd le-ar fi fost teamă că pierd vremea, îşi întinseră iar mîinile una spre alta şi începură să se sărute şi să se strîngă în braţe şi apoi iarăşi să se sărute pe obraz, din ce în ce mai cu foc şi, lucru la care prinţul Andrei nu se aştepta defel, izbucniră amîndouă în plîns şi începură din nou să se sărute. *Mademoiselle Bourienne* plînse şi ea. Prinţul se simţea vădit stingherit, dar celor două femei li se părea atît de firesc să plîngă şi dădeau impresia că nici prin gînd nu le-ar fi trecut că această întîlnire ar fi putut să se petreacă şi altfel.

— *Ah ! chère !... Ah ! Marie !...* exclamară deodată cele două femei şi rîseră. *J'ai rêvé cette nuit... Vous ne nous attendiez donc pas ?... Ah, Marie, vous avez maigri... Et vous avez repris...* [2]

---

[1] Nu, nu, te rog... Dumneata eşti domnişoara Bourienne, te cunosc de mult, datorită afecţiunii pe care o are cumnata mea pentru dumneata... Ea nu se aşteaptă să ne vadă !

[2] Ah, scumpa mea !... Ah, *Marie !...* Am visat azi-noapte... Nu-i aşa că nu vă aşteptaţi să venim ?... Ah, *Marie,* ai slăbit !... Iar dumneata te-ai îngrăşat...

— *J'ai tout de suite reconnu madame la princesse* [1], adăugă *mademoiselle Bourienne.*

— *Et moi qui ne me doutais pas !...* exclamă prinţesa Maria *Ah ! André, je ne vous voyais pas.* [2]

Prinţul Andrei se sărută cu sora lui, ţinîndu-i o mînă în mîna sa, şi-i spuse că a rămas aceeaşi *pleurnicheuse* [3] care fusese de cînd o ştia. Prinţesa Maria se întoarse spre fratele ei şi privirea caldă, înlăcrimată, blîndă şi plină de iubire a ochilor ei mari, strălucitori şi frumoşi în clipa aceea, se opri asupra chipului său.

Prinţesa Liza vorbea fără întrerupere. Buza ei de sus, scurtă şi umbrită de puţuleţul ce mijea deasupra, se atingea în fiecare clipă cu buza cea rumenă de jos şi se ridica iarăşi, descoperindu-i şi mai expresiv dinţii, care zîmbeau ca şi ochii ei. Prinţesa povesti despre un accident care li se întîmplase pe dealul Spasskaia şi care o îngrozise mai mult pentru urmările primejdioase pe care le-ar fi putut avea în starea în care se afla ea, şi îndată după aceea anunţă că şi-a lăsat toate rochiile la Petersburg şi că aici Dumnezeu ştie cu ce se va îmbrăca, că Andrei se schimbase cu desăvîrşire, că Kitty Odînţova şi-a luat de bărbat un bătrîn şi că i-au găsit un candidat şi pinţesei Maria, *pour tout de bon* [4], dar că despre aceasta aveau să vorbească ele mai tîrziu. Prinţesa Maria nu făcea altceva decît să tacă şi să se uite la fratele ei ; şi în ochii minunaţi ai fetei era şi iubire, şi tristeţe. Se vedea că-n mintea ei îşi croiau drum acum propriile-i gînduri, care n-aveau nimic de-a face cu flecăreala cumnatei ei. Pe la mijlocul povestirii acesteia despre ultima serbare de la Petersburg, Maria se adresă fratelui ei :

— Aşadar, hotărît, pleci la război, *André ?* şi oftă.

Liza oftă şi ea.

— Chiar mîine, îi răspunse fratele.

— *Il m'abandonne ici, et Dieu sait pourquoi, quand il aurait pu avoir de l'avancement...* [5]

Fără să-i asculte vorbele, prinţesa Maria îşi depăna mai departe gîndurile, învăluind cu privirea pîntecele cumnatei sale.

---

[1] Am recunoscut-o îndată pe doamna prinţesă.

[2] Şi eu care nici nu bănuiam !... Ah, Andrei, nu te observasem.

[3] ...miorlăită...

[4] ...e o chestiune cît se poate de serioasă.

[5] Mă lasă aici singură şi pleacă, Dumnezeu ştie pentru ce, cînd putea fi înaintat...

— Adevărat ? zise ea.

Fața prințesei Liza își schimbă deodată expresia. Ea oftă.

— Da, e adevărat, zise ea. Ah, mi-e așa de frică...

Buza Lizei se lăsă în jos ; își apropie fața de obrazul cumnatei și deodată începu iarăși să plîngă.

— Are nevoie de odihnă, spuse prințul Andrei, încruntîndu-se. Nu-i așa, Liza ? Ia-o sus la tine, cît mă duc eu să-l văd pe tata. Ce mai face ? Același, neschimbat ?

— Același, neschimbat ; nu știu cum ți se va părea ție, răspunse prințesa Maria, înveselindu-se.

— Tot aceleași ore ? Și plimbările pe alei ? Și strungul ? întrebă prințul Andrei, zîmbind cu oarecare ironie, ce arăta că, cu tot respectul și cu toată dragostea lui față de părintele său, își dădea totuși seama de slăbiciunile lui.

— Tot aceleași ore, și strungul și pe deasupra matematica și lecțiile mele de geometrie, răspunse voios prințesa, ca și cum lecțiile de geometrie ar fi fost printre cele mai mari bucurii ale vieții ei.

Cînd trecură cele douăzeci de minute ce trebuiau respectate pînă la sorocul deșteptării bătrînului prinț, veni Tihon să-l cheme pe prințul cel tînăr la tatăl său. Bătrînul făcuse o excepție de la felul său de a-și organiza viața și poruncise, în cinstea sosirii fiului său, ca acesta să fie primit în apartamentele sale în timpul cît avea să se îmbrace el pentru masă. Prințul se îmbrăca după moda veche, cu haină de mătase și perucă pudrată. Și în clipa cînd intră prințul Andrei (care acum nu mai avea expresia și manierele ursuze manifestate de el prin saloane, ci vioiciunea pe care o arătase cît timp stătuse de vorbă cu Pierre), bătrînul se afla în fața unei mese de toaletă, stînd într-un jilț larg, capitonat cu marochin ; avea pe umeri o mantie specială pentru pudrat și-și lăsa capul în voia mîinilor lui Tihon.

— A ! Ce faci, războinicule ? Nu cumva ți-ai pus în gînd să-l înfrîngi pe Bonaparte ? zise bătrînul, clătinîndu-și creștetul pudrat, atîta cît i-o îngăduia împletitul cozii de la peruca sa, ținută strîns de mîinile lui Tihon. Ia vezi, ia-l măcar tu mai binișor că, altfel, te pomenești că odată ne trece și pe noi la catastif printre supușii lui. Bine-ai venit ! și-i întinse obrazul ca să i-l sărute.

Bătrînul era într-o stare de spirit excelentă după somnul dinainte de masă. (Avea obiceiul să spună că somnul de după-amiază e de argint, iar cel dinainte de masă, de aur.) Își privi cu dragoste, pe sub sprîncenele-i stufoase, fiul. Prințul Andrei se apropie și-și sărută părintele pe obraz, așa cum îi indicase el. Nu dădu nici un răspuns la tema favorită a conversației tatălui său, care de fapt era o zeflemea la adresa războinicilor timpului și, mai ales, la adresa lui Bonaparte.

— Da, am venit la dumneata, tată, împreună cu soția mea, care este însărcinată, spuse Prințul Andrei, urmărind cu ochi atenți și plini de respect mișcările fiecărei trăsături de pe fața părintelui său. Cum te mai lauzi cu sănătatea ?

— Sănătatea le lipsește, să știi, măi băiete, numai nerozilor și stricaților ; cît despre mine, mă știi doar ; din zori și pînă seara sînt ocupat ; trăiesc cumpătat și prin urmare sînt sănătos.

— Slavă Domnului ! zise fiul, zîmbind.

— Domnul n-are aici nici un amestec. Hai, istorisește-mi, continuă el, revenind la tema lui favorită, cum v-au învățat nemții să vă luptați cu Bonaparte după regulile noii voastre științe, numită strategie.

Prințul Andrei surîse :

— Dă-mi răgaz să mă odihnesc puțin, tată, zise el cu un zîmbet care arăta că slăbiciunile tatălui său nu-l împiedicau să-l respecte și să-l iubească. Nici nu știu unde avem să ne instalăm.

— Aș ! Ce tot îndrugi acolo, strigă bătrînul, scuturîndu-și coada perucii, ca să încerce dacă i-o împletise destul de strîns și luîndu-și fiul de mînă. Apartamentul nevestei tale e gata pregătit. Prințesa Maria o va conduce și n-au să se mai satură de vorbă. Asta-i treaba lor, femeiască. Mă bucur de venirea ei. Stai jos și istorisește-mi. Rostul armatei lui Michelsohn îl înțeleg, de asemenea și pe-al armatei lui Tolstoi... debarcare simultană... Dar armata din sud ce mai are de făcut ? Prusia, cu neutralitatea ei... Asta știu și eu ! Dar ce-i cu Austria ? întrebă el, ridicîndu-se din fotoliu și plimbîndu-se cu pași repezi prin cameră în timp ce Tihon alerga după el, dîndu-i pe rînd hainele. Dar cu Suedia ? Cum vor trece prin Pomerania ?

Văzînd stăruitoarele întrebări ale tatălui său, prințul Andrei începu, schimbînd din obișnuință rusa cu franceza,

să-i explice, la început cam plictisit, apoi din ce în ce mai însufleţit, planul de operaţiuni al campaniei ce se pregătea. Îi arătă cum armata aceasta de douăzeci de mii de oameni avea rolul de a ameninţa Prusia, pentru ca s-o determine să iasă din neutralitate şi să o atragă în război, cum o parte din această armată trebuia să facă la Stralsund joncţiunea cu trupele suedeze, cum două sute douăzeci de mii de austrieci, în alianţă cu o sută de mii de ruşi, vor avea de acţionat în Italia şi pe Rin, cum cincizeci de mii de ruşi şi tot atîţia englezi vor debarca la Neapole şi cum francezii vor fi astfel atacaţi din diferite părţi de o armată de cinci sute de mii de oameni. Bătrînul prinţ nu arăta nici cel mai mic interes pentru această expunere, ca şi cum nici n-ar fi ascultat-o, continuînd să se plimbe prin cameră tot timpul cît se îmbrăca şi întrerupîndu-şi chiar de trei ori fiul. O dată îl opri ca să strige :

— Pe cea albă ! Pe cea albă !

Asta însemna că Tihon nu nimerise vesta pe care o voia el. A doua oară se opri din mers şi întrebă :

— Şi are să nască în curînd ? Şi, dînd din cap cu dezaprobare, adăugă : Nu-i bine ! Dar continuă, continuă...

A treia oară, cînd prinţul tocmai îşi sfîrşea descrierea planului, bătrînul începu să fredoneze fals cu o voce răguşită de om bătrîn : *„Malbrough s'en va-t-en guerre. Dieu sait quand reviendra."* [1]

Fiul se mulţumi să zîmbească.

— Nu spun că acesta ar fi planul pe care l-aş aproba, zise el, eu îţi spun doar ceea ce este. Napoleon şi-a întocmit şi el planul lui, care nu e mai prejos decît al nostru.

— Bine, dar nu mi-ai spus nici o noutate. Şi bătrînul, rămas pe gînduri, rosti cu vorba lui repede, ca pentru el : *„Dieu sait quand reviendra"*. Du-te în sufragerie.

XXIV

LA ORA ŞTIUTĂ, PUDRAT şi bărbierit, prinţul intră în sufragerie, unde îl aşteptau nora lui, prinţesa Maria, *mademoiselle Bourienne* şi arhitectul casei, admis la masă

[1] „Malbrough pleacă la război. Dumnezeu ştie cînd se va întoarce".

dintr-un ciudat capriciu, cu toate că, prin poziţia sa de ins lipsit de orice însemnătate, n-ar fi putut năzui la asemenea cinste. Prinţului, care ţinuse toată viaţa cu străşnicie la deosebirile de situaţie socială şi care rar admitea la masa lui chiar pe cei mai înalţi funcţionari din gubernie, îi trecuse deodată prin gînd să arate, primindu-l la masă pe arhitectul Mihail Ivanovici, care-şi sufla acum nasul cu zgomot într-o batistă cadrilată, retras într-un colţ, că toţi oamenii sînt egali, căci nu o dată căutase el să o convingă pe fiica sa că Mihail Ivanovici nu este cu nimic mai prejos decît ei amîndoi. La masă, prinţul i se adresa, mai des decît oricărui alt mesean, lui Mihail Ivanovici, care părea lipsit de darul vorbirii.

În sufrageria vastă şi înaltă, ca, de altfel, toate încăperile conacului, aşteptau intrarea prinţului, deopotrivă cu cei ai casei, şi lacheii, cîte unul în spatele fiecărui scaun ; majordomul, cu şervetul pe braţ, supraveghea serviciul : făcea semne din ochi lacheilor şi-şi plimba necontenit privirile neliniştite de la pendula din perete la uşa pe unde trebuia să apară stăpînul. Prinţul Andrei se uita la o imensă ramă de aur, nouă pentru el, încadrînd imaginea arborelui genealogic al familiei prinţilor Bolkonski, care făcea pereche cu o altă cadră la fel de mare, în care se vedea zugrăvit prost (pesemne de mîna vreunui pictor de-ai casei), chipul, cu coroană pe cap, al unui prinţ domnitor care trebuia să fie scoborîtor din neamul lui Rurik şi întemeietor al seminţiei prinţilor Bolkonski. Privind acest arbore genealogic, prinţul Andrei clătină din cap şi zîmbi cu acelaşi aer ironic cu care constaţi cît de asemănătoare cu originalul este o caricatură.

— Ce bine îl recunosc întreg aici ! spuse el prinţesei Maria, care tocmai se apropiase de el.

Prinţesa Maria se uită mirată la fratele său. Nu înţelegea ce găseşte el de rîs. Orice ar fi făcut tatăl ei trezea în ea o veneraţie adîncă, pe lîngă care nu mai putea încape cu nici un chip critica.

— Ca fiecare om, îşi are şi el călcîiul lui Achile, continuă prinţul. Cu spiritul lui atît de uriaş, *donner dans ce ridicule* [1].

Prinţesa Maria nu putea înţelege cutezanţa acestei opinii a fratelui ei şi se pregătea tocmai să-l înfrunte, cînd din cabinet se auziră paşii aşteptaţi : prinţul intră repede,

[1] ...să se facă ridicol.

vioi, așa cum umbla el totdeauna, dorind parcă dinadins ca mișcările lui grăbite să contrasteze cu rînduielile rigide ale casei. În aceeași clipă, ceasornicul cel mare bătu ora două ; din salon se auziră, ca un ecou, alte bătăi mai delicate. Prințul se opri ; de sub sprîncenele-i stufoase, ochii lui vioi, lucitori și severi, făcură înconjurul tuturor și se opriră asupra prințesei Liza. Tînăra soție a prințului Andrei trecea în vremea asta prin starea sufletească pe care o încearcă toți curtenii la apariția împăratului, încerca acel sentiment de teamă și respect, pe care bătrînul acesta îl insufla tuturor celor din jurul său. El o mîngîie ușor pe cap ; apoi, cu un gest stîngaci, o alintă pe ceafă.

— Mă bucur, mă bucur, zise el, și după ce o mai privi o dată țintă în ochi, se depărtă iute și se așeză la locul lui. Poftiți, așezați-vă ! Mihail Ivanovici, ia loc !

El îi indică nurorii sale locul de lîngă el. Lacheul trase de spătar scaunul îndărăt, pentru ca ea să se poată așeza.

— O ! O ! făcu bătrînul, aruncîndu-și privirea spre talia rotunjită a tinerei prințese. Te-ai cam grăbit, nu-mi place !

Și rîse uscat, rece, neplăcut, așa cum rîdea el întotdeauna numai cu gura, nu și cu ochii.

— Să umbli, trebuie să umbli cît mai mult, să faci cît se poate mai multă mișcare, zise el.

Mica prințesă ori nu auzise, ori nu voise să pară că-i auzise cuvintele. Tăcea și arăta foarte intimidată. Prințul o întrebă de tatăl ei, și prințesa îngăimă ceva și zîmbi. O mai întrebă și despre unii cunoscuți comuni, ceea ce o făcu să se mai învioreze ; începu și ea să vorbească, predîndu-i salutări din partea lor și punîndu-l la curent cu cancanurile orașului.

— *La comtesse Apraksine, la pauvre, a perdu son mari, et elle a pleuré les larmes de ses yeux* [1], spuse ea, înviorîndu-se din ce în ce mai mult.

Pe măsură ce vorbea mai însuflețit, bătrînul prinț se uita la ea cu tot mai multă atenție și, brusc, ca și cum i-ar fi fost de ajuns cît o putuse cunoaște și și-ar fi făcut o părere limpede despre ea, se întoarse către Mihail Ivanovici.

— Ei, Mihail Ivanovici, Bonaparte ăsta al nostru are să cam aibă de furcă, ce zici ? După cîte mi-a spus mie

[1] Biata contesă Apraksina și-a pierdut soțul ; a plîns pînă i-au secat ochii, sărmana...

prințul Andrei (așa își numea el totdeauna feciorul, la persoana a treia), împotriva lui se adună laolaltă forțe uriașe ! Și noi doi, care-l socoteam un om de nimic !

Mihail Ivanovici n-avea, hotărît, nici habar cînd discutaseră „ei doi" vreodată despre Bonaparte în asemenea termeni, dar, pricepînd că era nevoie de asta pentru ca să se poată trece la discuția favorită a prințului, privi cu mirare spre tînărul prinț, neștiind singur ce-avea să iasă din toate astea.

— Eu îl socot pe Mihail Ivanovici un mare tactician, spuse prințul către fiul său, arătîndu-i-l pe arhitect.

Și conversația despre război, despre Bonaparte, despre generalii și oamenii de stat ai zilei reîncepu. Bătrînul prinț era, pe cît părea, convins nu numai de adevărul că toți bărbații de stat ai timpului nu erau decît niște copilandri care nu se pricepeau să silabisească nici o buche în abecedarul războiului și politicii și că Bonaparte era un terchea-berchea de franțuz, care avea succese numai pentru că în ziua de azi nu mai există oameni ca Potiomkin și Suvorov, ca să i se opună ; dar mai era convins și de faptul că în Europa nu erau de fapt nici un fel de greutăți politice, după cum nici pomeneală nu era de război adevărat, ci era vorba doar de un fel de joc de marionete, în care jucau oamenii zilei, prefăcîndu-se că fac și ei ceva. Prințul Andrei prindea vesel din zbor ironiile tatălui său pe seama oamenilor noi și-și ațîța cu vădită plăcere la vorbă tatăl, dîndu-i ascultarea cuvenită.

— Tot ce-a fost în trecut întotdeauna pare mai de preț, zise el, dar oare nu același Suvorov s-a prins în cursa pe care i-a întins-o Moreau, de nici n-a mai fost în stare să se descurce din ea ?

— Cine ți-a mai spus și asta ? Cine ți-a spus ? strigă prințul. Suvorov ! Și respinse farfuria, pe care Tihon o trase repede înapoi. Suvorov !... Gîndește-te, prințe Andrei. Doi oameni : Frederic și Suvorov... Moreau ! Moreau ar fi căzut prizonier dacă Suvorov ar fi avut mîinile libere ; dar a fost legat de mîini de acei Hofs-Kriegs-Würstl-Schnaps-Rat [1]. De asta nici dracu nu era bucuros ! Iată, vă duceți la război și veți vedea voi ce-s toți acești Hofs-Kriegs-Würstl-Rat ! Dacă Suvorov nu s-a putut înțelege

[1] „Consilier imperial, de război, de cîrnați și de rachiu". Expresie batjocoritoare compusă după „Hofkriegsrat" — membru al consiliului imperial de război.

cu ei, apoi Mihail Kutuzov crezi c-are să se înțeleagă ? Nu, dragul meu, continuă el, voi, cu generalii voștri, nu veți face nimic împotriva lui Bonaparte. Trebuie să vă folosiți tot de franțuji, adică să tăiați copacul cu toporul pus pe-o coadă făcută chiar din creanga lui. De aceea l-ați trimis pe neamțul Pohlen tocmai la New-York, în America, după franțuzul Moreau, zise el, făcînd aluzie la propunerea care fusese făcută chiar în acel an lui Moreau de a intra în serviciul Rusiei. Ei, minune ! ! ! Ce adică, Potiomkinii, Suvorovii, Orlovii au fost oare nemți ? Nu, frate dragă, ori voi v-ați ieșit din minți cu toții, ori nu mai sînt eu în stare să pricep nimic ! Să dea Dumnezeu să fie bine, dar om trăi și-om vedea. Le-a intrat în cap că Bonaparte e-un mare căpitan de oști ! Hm !...

— Eu nu spun defel că toate planurile noastre ar fi bune, zise prințul Andrei, dar nu pot înțelege cum de-l judeci dumneata în felul ăsta pe Bonaparte. Dumneata poți rîde cît ai poftă, dar eu sînt dator să-ți spun că Bonaparte este totuși un mare căpitan de oști !

— Mihail Ivanovici ! îi strigă bătrînul prinț arhitectului care, ocupat cu o bucată de friptură, nădăjduia că pe el l-au uitat. Ți-am spus eu dumitale ori ba că Bonaparte este un mare tactician ? Iată, și el spune același lucru.

— Întocmai, luminăția-voastră, răspunse arhitectul.

Prințul rîse iarăși cu rîsul lui glacial.

— Bonaparte s-a născut cu noroc. Are soldați minunați, fără de seamă. A mai avut și avantajul să-i atace întîi pe nemți. Și pe nemți numai leneșii nu i-au putut bate. De cînd e lumea lume, pe nemți i-au bătut toți, iar ei n-au bătut încă pe nimeni ; doar cînd s-au bătut între ei. Și-a cîștigat și el gloria pe spinarea lor.

Și prințul începu să analizeze toate greșelile pe care, după părerea sa, le făcuse Bonaparte în fiecare din războaiele lui, și chiar și în afacerile de stat. Fiul nu-l mai contrazicea, dar se vedea bine că, oricare-ar fi fost argumentele ce i s-ar fi adus, era tot atît de puțin dispus, ca și bătrînul, să-și schimbe părerile. Prințul Andrei asculta, ferindu-se să-l contrazică și mirîndu-se, fără să vrea, cum de putea acest bătrîn, care trăia de atîția ani izolat la conacul lui, să dea dovadă de o cunoaștere atît de exactă și să analizeze cu atîta pricepere, toată situația militară și politică a Europei din ultimii ani.

— Tu crezi poate că eu, fiindcă-s bătrîn, nu înţeleg starea actuală de lucruri ? încheie el. Dar numai eu ştiu cît mă costă toate astea ! Nopţi întregi nu dorm. Spune-mi, te rog, unde s-a distins marele tău comandant de oşti, unde-a arătat el ce poate ?

— Ar fi prea lung să discutăm acum, răspunse fiul.

— Du-te atunci la Buonaparte al tău. *Mademoiselle Bourienne, voilà encore un admirateur de votre goujat d'enpereur* [1], strigă el într-o admirabilă franţuzească.

— *Vous savez que je ne suis pas bonapartiste, mon prince.* [2]

— *„Dieu sait quand reviendra"...* [3] cîntă fals, prinţul rîse şi mai fals şi se ridică de la masă.

Mica prinţesă Liza rămăsese tăcută tot timpul acestei discuţii şi se uitase speriată cînd la cumnata, cînd la socrul ei. Cînd se ridicară de la masă, ea o luă de braţ pe prinţesa Maria şi o chemă la o parte în altă cameră.

— *Comme c'est un homme d'esprit votre père,* zise ea, *c'est à cause de cela peut-être qu'il me fait peur.* [4]

— Ah, e aşa de bun ! răspunse prinţesa.

XXV

PRINŢUL ANDREI TREBUIA să plece a doua zi seara. Bătrînul, neînţelegînd să se abată de la programul lui obişnuit, se retrase după-masă în apartamentul său. Prinţesa Liza era la cumnata ei. Prinţul Andrei, îmbrăcat într-un surtuc de drum, fără epoleţi, îşi făcea liniştit bagajele în apartamentul său, ajutat de valet. După ce inspectă trăsura şi felul în care erau puse unul peste altul geamantanele, el porunci să se înhame caii. În odaie nu mai rămăseseră decît lucrurile pe care prinţul Andrei le purta totdeauna cu el : o casetă, o trusă mare de argint cu mîncare şi băutură, două pistoale turceşti şi o sabie, primite în dar de la tatăl său, care le capturase la Oceakov. Toate aceste lucruri, pe care le lua cu sine, erau

[1] Domnişoară *Bourienne,* iată încă un admirator al bădăranului dumitale de împărat...

[2] Doar ştiţi, prinţe, că nu sînt bonapartistă.

[3] „Dumnezeu ştie cînd se va întoarce."

[4] Ce om deştept e tatăl dumitale ! Poate de aceea mi-e atît de frică de el.

păstrate în cea mai perfectă ordine de prinţul Andrei : erau toate ca noi, curate, în învelitori de postav, legate îngrijit cu şireturi.

În momentul plecării, sau cînd intervine o schimbare în viaţa lor, oamenii în stare să mediteze asupra pasului pe care-l fac sînt stăpîniţi de gînduri serioase. În asemenea clipe ei îşi revăd trecutul, îşi fac planuri de viitor. Chipul prinţului Andrei era numai îngîndurare şi duioşie. Se plimba cu paşi repezi prin odaie, de la un colţ la altul, cu mîinile împreunate la spate, privind drept înaintea lui, şi-şi legăna gînditor capul. Să fi fost teama dinaintea plecării pe front ori poate părerea de rău că-şi părăseşte soţia ? Poate să fi fost şi una, şi alta, numai că, nevoind, pesemne, să fie văzut în această stare, de îndată ce auzi paşi pe coridor, se opri lîngă masă şi, cu aerul său de totdeauna, liniştit şi de nepătruns, se prefăcu că leagă şireturile de la învelitoarea unei truse. Erau paşii grei, lipsiţi de graţie, ai prinţesei Maria.

— Mi s-a spus că ai dat ordin să se înhame caii, zise ea, suflînd greu (se vedea că alergase), şi eu aş fi dorit atîta să stăm puţin de vorbă între patru ochi. Dumnezeu ştie pentru cîtă vreme ne despărţim iarăşi. Nu te superi c-am venit, nu ? Te-ai schimbat foarte mult, Andriuşa, adăugă ea, vrînd parcă să-şi justifice întrebarea.

Zîmbi cînd rosti cuvîntul „Andriuşa". Se vedea că nici ei nu-i venea a crede că bărbatul acesta sever şi frumos era acelaşi copil zburdalnic şi slăbuţ, care-i fusese ei tovarăş de copilărie.

— Dar unde-i *Lise* ? întrebă el, răspunzîndu-i doar printr-un surîs la întrebare.

— Era aşa de obosită, că a prins-o somnul la mine în odaie, pe divan. *Ah, André ! Quel trésor de femme vous avez* [1], zise ea, aşezîndu-se pe un divan în faţa fratelui ei. E un copil, un copil aşa de drăguţ şi de vesel ! Mi-e tare dragă !

Prinţul Andrei nu spuse nimic. Dar prinţesa băgă de seamă expresia de ironie şi de dispreţ ce i se zugrăvise pe chip.

— Fii şi tu mai îngăduitor faţă de micile ei slăbiciuni ; cine nu le are, *André* ? Nu trebuie să uiţi că a crescut şi a trăit obişnuită cu viaţa de societate. Şi apoi, starea ei de acum nu-i dintre cele mai trandafirii. Trebuie să te pui

[1] Andrei ! Ce comoară de soţie ai...

în situaţia fiecăruia. *Tout comprendre, c'est tout pardonner.* [1] Gîndeşte-te numai cît de greu trebuie să-i vină, sărăcuţa de ea, să părăsească viaţa cu care s-a deprins, să se despartă de bărbat şi să se vadă singură, la ţară, şi încă în starea ei ! E foarte greu.

Prinţul Andrei zîmbea, privindu-şi sora, aşa cum zîmbim cînd ascultăm vorbele cuiva, pe care ni se pare că-l cunoaştem foarte bine.

— Şi tu locuieşti tot la ţară şi nu găseşti defel că viaţa asta e nesuferită, spuse el.

— Cu mine e altceva. Ce să mai vorbim de mine ? Eu nu doresc alt fel de viaţă şi nici nu pot dori, pentru că nu cunosc altă viaţă. Dar gîndeşte-te, *André,* e greu pentru o femeie de lume, tînără şi frumoasă, să vină să-şi înmormînteze cei mai frumoşi ani din viaţă aci, la ţară, singură, căci, gîndeşte-te, tata e veşnic ocupat, iar eu... tu mă ştii cît de săracă sînt *en ressources* [2], pentru o femeie deprinsă cu cea mai bună societate. Numai *mademoiselle Bourienne...*

— Nu-mi place deloc *Bourienne* asta a voastră, spuse prinţul Andrei.

— O, nu ! E o fată foarte drăguţă şi bună şi e, mai ales, tare nefericită. N-are pe nimeni, absolut pe nimeni. La drept vorbind, nu numai că n-am nevoie de ea, dar mă şi încurcă. Ştii tu cum am fost eu totdeauna : o sălbatică ; acum m-am sălbăticit şi mai mult. Îmi place să fiu singură... *Mon père* o iubeşte mult. Ea şi cu Mihail Ivanovici sînt cele două fiinţe faţă de care tata e întotdeauna bun şi blînd şi asta pentru că el le este amîndurora un binefăcător, în adevăratul înţeles al cuvîntului. Ştii cum spune Sterne [3] : „Iubim oamenii nu atît pentru binele pe care ni l-au făcut, cît pentru binele pe care li l-am făcut noi". „*Mon père* a găsit-o orfană *sur le pavé* [4] şi ea e foarte drăguţă. Îi citeşte de obicei seara cu glas tare. Citeşte minunat.

---

[1] A înţelege totul înseamnă a ierta totul.

[2] ...cînd e vorba să distrez pe cineva.

[3] *Sterne Lawrence* (1713—1768) — scriitor englez, autorul cunoscutei lucrări *Călătorie sentimentală,* unul din iniţiatorii *sentimentalismului,* curent literar din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

[4] ...pe drumuri...

— Dar spune-mi drept, *Marie,* nu-i aşa că ţi-e greu, că suferi uneori din cauza caracterului tatii ? o întrebă deodată prinţul Andrei.

Prinţesa Maria mai întîi se miră, apoi se înspăimîntă de-a binelea de întrebarea asta :

— Eu ?... Mie ?... Eu să sufăr ? ! zise ea.

— Totdeauna a fost el aspru, dar acum cred că începe să devină de nesuferit, spuse prinţul Andrei dinadins, încercînd să-şi iscodească sau să-şi pună în încurcătură sora, luîndu-şi libertatea de a se exprima astfel despre tatăl lor.

— Andrei, tu ai toate calităţile, dar îţi trec uneori prin cap gînduri prea îndrăzneţe, spuse ea, urmărindu-şi mai mult propriile gînduri decît mersul discuţiei, şi asta-i păcat mare. Ai dreptul oare să-ţi judeci părintele ? Şi chiar dacă una ca asta ar fi cu putinţă, ce alte sentimente afară de *vénération* [1] poate avea cineva faţă de un om ca *mon père* ? Eu sînt atît de mulţumită şi chiar fericită, cu el ! Nu doresc altceva decît ca voi toţi să fiţi tot atît de fericiţi ca şi mine.

Fratele ei clătină neîncrezător din cap.

— Singurul lucru care mă apasă, ţie pot să-ţi spun, *André,* este felul de a gîndi al tatii în legătură cu religia. Nu pot pricepe cum un om cu o inteligenţă atît de pătrunzătoare să nu poată înţelege ceea ce este limpede ca ziua şi să persevereze pînă într-atîta în eroare ? Asta-i singurul lucru care-mi întunecă fericirea. Dar şi în privinţa aceasta, în ultimul timp, am putut observa o uşoară îndreptare. În ultimul timp, ironiile lui la adresa credinţei nu mai sînt chiar aşa de usturătoare cum erau şi a primit la el chiar un călugăr şi a stat cu dînsul de vorbă vreme îndelungată.

— Ei, draga mea, tare mă tem că şi tu, şi călugărul tău vă pierdeţi vremea degeaba, spuse ironic, dar fără răutate, prinţul Andrei.

— *Ah, mon ami.* [2] Nu fac altceva decît să mă rog mereu lui Dumnezeu şi nădăjduiesc că mă va asculta. André, zise ea cu sfială, după o clipă de tăcere. Aş avea să-ţi fac o mare rugăminte.

— Ce anume, draga mea ?

---

[1] ...veneraţie...

[2] Ah, dragul meu.

— Nu, mai întîi făgăduieşte-mi că n-ai să mă refuzi ! Nu-ţi va cere nici o osteneală şi nici nu e ceva nedemn de tine ; va fi însă pentru mine o mare mîngîiere. Făgăduieşte-mi, Andriuşa, se rugă ea, şi, băgînd mîna în sacoşă, apucă un lucru pe care însă nu voi să-l arate, ca şi cum ceea ce ţinea în palmă ar fi constituit obiectul rugăminţii ei şi ca şi cum mai înainte ca fratele ei să-i dea răspuns la făgăduiala cerută, ea n-ar fi putut scoate din sacoşă acest ceva.

Îşi implora cu privirea ei sfioasă fratele.

— Chiar dacă ar fi să mă coste o mare osteneală... răspunse prinţul Andrei, care părea că începuse să ghicească despre ce era vorba.

— Poţi să crezi ce vrei ! Ştiu bine că eşti şi tu la fel cu *mon père*. Crede ce vrei, dar fă asta pentru mine. Fă-o, te rog ? A purtat-o şi tatăl tatălui meu, bunicuţul nostru, în toate războaiele... Ea tot nu voia încă să arate ce scosese din sacoşă şi ţinea în mînă. Aşadar, îmi făgăduieşti ?

— Bineînţeles, dar despre ce-i vorba ?

— *André*, îţi dăruiesc o iconiţă, dar făgăduieşte-mi că n-ai s-o scoţi niciodată de la gît... Îmi făgăduieşti ?

— Numai să nu cîntărească două puduri şi să nu-mi încovoaie grumazul... Ca să-ţi fac ţie plăcere... zise prinţul Andrei, dar în aceeaşi clipă, văzînd că faţa surorii sale se întristase la această glumă, se căi : O primesc cu bucurie, draga mea, zău că mă bucură, adăugă el.

— Împotriva voinţei tale, ea te va salva, te va ocroti şi te va întoarce pe drumul cel drept, pentru că numai în el se află şi adevărul, şi pacea sufletească, zise ea cu glas tremurător de emoţie, ţinînd în amîndouă palmele, dinaintea fratelui ei, o iconiţă de formă ovală, veche şi cu chipul mîntuitorului înnegrit, într-o ferecătură de argint, atîrnată de un lănţişor, tot de argint, de lucrătură migăloasă.

Ea se închină, sărută iconiţa şi i-o întinse lui Andrei.

— Ia-o, *André*, de dragul meu...

În ochii ei mari se aprinseră raze de bunătate şi sfială.

Ochii aceştia luminau tot chipul ei bolnăvicios şi slab, făcîndu-l minunat de frumos. Fratele voi să apuce iconiţa, dar ea îl opri. Andrei înţelese, făcu semnul crucii şi sărută iconiţa. Chipul lui era în acelaşi timp plin de duioşie (era vădit mişcat) şi oarecum ironic.

— *Merci, mon ami.*

Ea îl sărută pe frunte şi se aşeză din nou pe divan. Tăceau.

— Ţi-am spus, *André*, fii bun şi mărinimos, aşa cum ai fost tu totdeauna. Nu o judeca prea aspru pe *Lise*, începu ea. E aşa de drăgălaşă, aşa de bună şi, mai ales, starea în care se află e foarte grea acum.

— Mi se pare că nu ţi-am spus niciodată, Maşa dragă, că aş avea ceva de imputat soţiei mele sau că aş fi nemulţumit de ea. Atunci de ce-mi vorbeşti de toate acestea ?

Obrazul prinţesei Maria se făcu tot numai pete roşii. Ea tăcu, ca şi cum s-ar fi simţit vinovată.

— Eu ştiu că nu ţi-am spus nimic ; cu toate astea *alţii* au avut timp să-ţi vorbească. Asta mă întristează.

Pe fruntea, pe gîtul şi pe obrajii prinţesei Maria petele roşii se făcură şi mai purpurii. Voia să spună ceva şi nu putea vorbi nimic. Fratele ghicise : mica prinţesă, îndată după masă se pusese pe plîns, spunînd că presimte o naştere fatală şi că-i e teamă ; se plînsese de soarta ei, de socru şi de soţ. După lacrimi, adormise. Prinţului Andrei i se făcu milă de sora lui.

— Să ştii un lucru, Maşa, că n-am de ce mă plînge, nu m-am plîns şi nu mă voi plînge niciodată de *nevastămea ;* şi că nu am nimic să-mi reproşez *eu însumi* în purtarea mea faţă de ea ; aşa va fi totdeauna, în orice situaţie *m-aş putea găsi.* Dar, de vrei să ştii adevărul... de vrei să ştii dacă sînt sau nu fericit, află că nu. Este ea fericită ? De asemenea, nu ! Pentru ce asta ? Nu ştiu...

Spunînd acestea, el se ridică, se apropie de sora lui şi, aplecîndu-se spre ea, o sărută pe frunte. Ochii lui frumoşi străluceau de inteligenţă şi de o bunătate neobişnuită, dar privirea lui trecea dincolo, în întunericul din pervazul uşii deschise, peste capul surorii sale.

— Să mergem la ea ; trebuie să-mi iau rămas bun. Sau, mai bine, du-te tu singură întîi şi deşteapt-o ; vin şi eu numaidecît. Petruşka ! strigă el valetului. Hai, vino şi strînge. Asta s-o pui sub scaunul trăsurii, iar asta în dreapta.

Prinţesa Maria se ridică şi se îndreptă spre uşă. Dar se opri.

— *André, si vous aviez la foi, vous vous seriez adressée à Dieu, pour qu'il vous donne l'amour que vous ne sentez pas, et votre prière aurait été exaucée.* [1]

— O fi şi aşa cum zici tu ! zise prinţul Andrei. Du-te, Maşa, vin şi eu numaidecît.

Pe coridorul care lega o aripă a casei de alta, în drum spre camera surorii sale, prinţul Andrei întîlni pe *mademoiselle Bourienne,* care îi zîmbea amabil : era pentru a treia oară în ziua aceea cînd îi ieşea în cale în locuri singuratice, zîmbindu-i cu entuziasm naiv.

— *Ah ! je vous croyais chez vous* [2], zise ea, înroşindu-se fără să ştie de ce şi lăsaîndu-şi privirea în jos.

Prinţul Andrei o măsură sever. Pe faţa prinţului se întipări deodată mînia. Nu-i răspunse nimic, dar se uită la fruntea şi la părul ei, fără s-o privească în ochi, cu atîta dispreţ, încît franţuzoaica se înroşi şi plecă fără să mai spună un cuvînt. Cînd prinţul Andrei se apropie de camera surorii lui, prinţesa *Lise* era deja trează, şi glăsciorul ei voios se auzea prin uşa deschisă, turuind grăbit frază după frază. Vorbea ca şi cum ar fi voit să cîştige timpul pe care-l pierduse tăcînd cine ştie cîtă vreme.

— *Non, mais figurez-vous, la vieille comtesse Zouboff avec de fausses boucles et la bouche pleine de fausses dents, comme si elle voulait défier les annés.* [1] Ha, ha, ha, Marie.

Aceeaşi frază despre contesa Zubova, însoţită de acelaşi rîs, o mai auzise prinţul de vreo cinci ori prin saloane din gura soţiei lui. Intră încet în cameră. Durdulie şi rumenă, prinţesa şedea într-un jilţ cu lucrul de mînă în braţe şi vorbea întruna, depănînd amintiri de pe cînd era la Petersburg şi chiar fraze de pe atunci. Prinţul se apropie, o mîngîie pe creştet şi o întrebă dacă s-a odihnit bine după oboseala drumului. Ea îi răspunse, apoi continuă vorbăria pe aceeaşi temă.

Trăsura cu şase cai aştepta la scară. Afară era o noapte întunecoasă de toamnă. Vizitiul nu vedea nici oiştea tră-

[1] André, dacă ai fi avut credinţă în Dumnezeu, te-ai fi îndreptat spre el, pentru ca să-ţi dea dragostea pe care n-o simţi şi rugăciunea ţi-ar fi fost îndeplinită.

[2] Ah, vă credeam în camera dumneavoastră...

[3] Închipuieşte-ţi-o pe bătrîna contesă Zubova, cu bucle false şi cu dinţi falşi, ca şi cum ar vrea să înfrunte anii.

surii. În fața portalului forfoteau oameni cu felinare în mînă. Imensa clădire aruncă o lumină puternică prin ferestrele ei mari. La intrare se înghesuiau servitorii, dornici să-și ia rămas bun de la tînărul prinț ; în salon erau toți ai casei : Mihail Ivanovici, *mademoiselle Bourienne*, prințesa Maria și prințesa Liza. Prințul Andrei fusese chemat în cabinetul de lucru al tatălui său, care voise să-și ia rămas bun de la el între patru ochi. Toți așteptau să iasă.

Cînd prințul Andrei intră în cabinet, bătrînul prinț, cu ochelarii de moșneag pe nas, îmbrăcat în halatul lui alb, în care nu se arăta nimănui în afara fiului său, ședea la masă și scria. Își ridică privirea.

— Pleci ? și continuă să scrie.

— Am venit să-mi iau rămas bun !

— Sărută-mă aici, și-i arătă obrazul. Îți mulțumesc, îți mulțumesc !

— Pentru ce să-mi mulțumești dumneata mie ?

— Pentru că nu ți-ai amînat plecarea și nu te ții de fusta nevestei. Datoria înainte de toate ! Îți mulțumesc, îți mulțumesc ! Și continuă să scrie așa de repede, încît îi săreau stropii de cerneală pe vîrful penei care scîrțiia. Dacă ai ceva pe inimă, spune. Pot face lucrurile acestea în același timp amîndouă — adăugă el.

— Despre nevastă-mea... Mie mi-e și-așa rușine că o las pe capul dumitale...

— Ce bați cîmpii ? Spune ce ai de spus !

— Cînd o fi să-i vină timpul să nască, trimiteți la Moscova după un mamoș... Așa, să fie aici la nevoie.

Bătrînul prinț se opri din scris și, ca și cînd n-ar fi înțeles despre ce era vorba, își privi cu ochi severi feciorul.

— Știu eu că nimeni nu-i poate ajuta, dacă nu-i ajută natura, zise prințul Andrei, vădit tulburat. Sînt de acord că abia la un milion de cazuri se întîmplă o nenorocire, dar ia-o ca o fantezie a ei și a mea. I-au mai spus unii și alții, a mai și visat ceva, și acum îi e frică.

— Hm... Hm... mormăi ca pentru sine bătrînul, continuînd să scrie. Bine, așa am să fac !

Semnă hîrtia, apoi se întoarse repede spre fiul său și rîse.

— Cam greu, hai ?

— Ce să fie greu, tată ?

— Cu nevasta ! spuse scurt și cu înțeles bătrînul prinț.

— Nu înţeleg, zise prinţul Andrei.

— Da' n-ai ce-i face, dragul meu, mai zine bătrînul, toate sînt la fel ; şi cînd te-ai însurat, nu te mai poţi întoarce la burlăcie. Nu te teme ; n-am să mai spun la nimeni ; ştii şi tu ce-ţi spun.

Îşi luă fiul de mînă cu mîna lui osoasă şi mică, îl privi drept în faţă cu ochii aceia vioi, ce păreau că văd pînă în adînc, şi începu din nou să rîdă, cu rîsul lui rece.

Fiul oftă, mărturisind prin oftatul acesta că tatăl său îl înţelesese. Bătrînul continuă să-şi închidă şi să-şi pecetluiască scrisorile, cu graba lui obişnuită, apucînd şi aruncînd ceara, sigiliul şi hîrtia.

— Ce să-i faci ? E frumoasă ! ! Fii liniştit, voi face totul, zise el în timp ce apăsa pe plicuri pecetea.

Andrei tăcea : îi părea şi bine, îi părea şi rău că tatăl său îl înţelesese. Bătrînul se ridică şi-i dădu o scrisoare.

— Ascultă, zise el, de nevastă să nu duci grijă ; tot ce va fi cu putinţă să fie făcut se va face. Acum ascultă : dă scrisoarea asta lui Mihail Ilarionovici. Îi scriu aici să te folosească în posturi mai de seamă şi să nu te ţină multă vreme aghiotant ; însărcinarea asta e urîcioasă ! Spune-i tu din gură că nu l-am uitat şi că mi-i drag. Scrie-mi apoi cum te-a primit. Dacă se va purta frumos, rămîi în serviciul lui. Fiul lui Nikolai Andreevici Bolkonski nu poate sta din mila nimănui într-o slujbă. Şi-acum, vino-ncoace.

Vorbea aşa de pripit, încît nici nu rostea cuvintele decît pe jumătate, dar fiul lui era deprins cu aceasta şi-l înţelegea. El îşi conduse feciorul lîngă birou, trase capacul, deschise un sertar şi scoase un caiet umplut cu scrisul lui mare, alungit şi apăsat.

— Mai mult ca sigur c-am să mor înaintea ta. Uite, ai aici însemnările mele ; le vei înmîna împăratului după moartea mea. Acum, uite aici. Un bon de lombard şi o scrisoare : e un premiu pentru acela care va scrie istoria războaielor lui Suvorov. Îl vei transmite Academiei. Aici sînt nişte însemnări ale mele. Să le citeşti cînd n-am să mai fiu ; îţi vor folosi.

Andrei nu-i spuse tatălui său că de bună seamă mai are destul de trăit. El găsi de cuviinţă că nu era nimerit.

— Voi face totul precum spui, tată, zise el.

— Hai, acum mergi sănătos ! Îi dădu fiului său mîna să i-o sărute şi-l îmbrăţişă. Să nu uiţi un lucru, prinţe

Andrei : dacă vei muri, bătrînul tău tată va fi îndurerat... Aici se opri pe neașteptate, apoi continuă cu glas răstit : dar dacă voi afla că nu te-ai purtat ca un adevărat fiu al lui Nikolai Bolkonski, îmi va fi... rușine ! izbucni el.

— Lucrul acesta puteai să nu mi-l mai spui, tată, zise prințul Andrei zîmbind.

Bătrînul tăcu.

— Mai am o rugăminte, continuă prințul Andrei ; dacă voi fi ucis și dacă mi se naște un băiat, să nu-l dai de lîngă dumneata ; așa cum ți-am spus și ieri, să-l crești dumneata... te rog.

— Să nu-l las adică nevestei ? zise bătrînul și rîse tare.

Stăteau tăcuți, față în față. Ochii ageri ai bătrînului priveau țintă în ochii fiului. Deodată bătrînului prinț începu să-i tremure bărbia.

— Ne-am luat rămas bun... acum hai, pleacă, zise el. Pleacă ! mai strigă el cu glas puternic și supărat, deschizîndu-i ușa.

— Ce-i, ce s-a întîmplat ? întrebară, văzîndu-l pe Andrei prințesele, care auziseră vocea mînioasă a bătrînului și-l văzuseră pentru o clipă țipînd în pragul ușii, în halat alb, cu ochelarii lui bătrînești și fără perucă.

Prințul Andrei oftă și nu răspunse nimic.

— Ei, spuse el către soția lui și acest „ei" suna ca o ironie rece, părînd să spună : „acum dați-vă și voi drumul la mofturile voastre".

— *André, déjà ?* [1] întrebă mica prințesă, îngălbenindu-se și privindu-l speriată.

El o îmbrățișă. Ea scoase un țipăt și căzu fără simțire pe umărul lui.

Prințul își retrase binișor umărul pe care se rezemase ea, o privi în față și o așeză ușurel pe un fotoliu.

— *Adieu, Marie* [2], spuse el încet soră-si și o sărută, ținînd-o strîns de mînă ; apoi ieși cu pași grăbiți din cameră.

Prințesa Liza zăcea în fotoliu, iar *mademoiselle Bourienne* îi freca tîmplele. Prințesa Maria își susținea cumnata, dar ochii ei minunat de frumoși, și plînși acum,

[1] Așa curînd, Andrei ?
[2] Rămîi cu bine, *Marie*...

rămăseseră pironiţi asupra uşii pe care ieşise fratele ei, şi mîna ei îl binecuvîntă făcînd semnul crucii. Din cabinet se auzeau, ca nişte pocnete repetate de armă, smiorcăielile furioase ale bătrînului care-şi sufla nasul. De cum ieşi prinţul Andrei, uşa cabinetului se deschise din nou ; în prag apăru chipul sever al bătrînului în halat alb.

— A plecat ? Foarte bine, spuse el. Şi, uitîndu-se supărat la mica prinţesă căzută în nesimţire, clătină nemulţumit din cap şi trînti la loc uşa.

Partea a doua

I

ÎN LUNA OCTOMBRIE 1805, trupele ruseşti ocupau satele şi oraşele Austriei, pe atunci arhiducat, şi alte, şi alte regimente soseau mereu din Rusia şi poposeau în împrejurimile cetăţii Braunau, împovărînd pe locuitori cu încartiruirea. La Braunau se afla cartierul general al comandantului suprem Kutuzov.

La 11 octombrie 1805, unul din regimentele de infanterie abia sosite la Braunau se afla la o jumătate milă de oraş, aşteptînd inspecţia comandantului suprem. Deşi peisajul, aspectul satului şi al împrejurimilor, era altul decît cel rusesc (livezi cu pomi fructiferi, garduri de piatră, acoperişuri de ţiglă, munţi ce se profilau departe în zare, mulţimea de alt neam, care se uita cu vie curiozitate la soldaţi), regimentul avea totuşi întocmai aceeaşi înfăţişare pe care-o are orice regiment rusesc ce s-ar pregăti pentru inspecţie undeva, în inima Rusiei.

De cu seară, în cursul ultimei etape, venise un ordin de la comandantul suprem, care anunţa că acesta urma să inspecteze regimentul în marş. Cu toate că înţelesul ordinului i se păru cam nelămurit comandantului de regiment, care-şi punea problema cum trebuie să se prezinte trupa : în ţinută de campanie sau nu ? — în consfătuirea comandanţilor de batalioane fu luată hotărîrea ca regimentul să se prezinte în ţinută de paradă, pentru bunul motiv că e întotdeauna mai bine să prisosească decît să n-ajungă. Şi soldaţii, care nu apucaseră să se odihnească după un marş de treizeci de verste, îşi petrecură toată noaptea cîrpindu-şi şi curăţindu-şi efectele ; aghiotanţii şi comandanţii de companii socotiră, numărară şi puseră trupa în ordine şi, în zori de zi, în locul gloatei de oameni în dezordine, aşa cum fusese în ajun pe

parcursul ultimei etape, regimentul se prezenta ca o masă bine strunită de două mii de oameni, în care toţi îşi ştiau rostul şi locul lor precis şi în care fusese verificat fiecare nasture şi fiecare cureluşă, încît acum străluceau de curăţenie. Şi nu era numai un lustru de suprafaţă, ci dacă i-ar fi dat comandantului suprem prin gînd să caute şi pe sub tunici, ar fi putut vedea la fiecare ostaş cîte o cămaşă la fel de curată, iar în fiecare raniţă obiectele reglementare : „undreaua şi săpunul", cum obişnuiesc să spună soldaţii. Un singur neajuns mai dăinuia şi nimeni n-avea linişte din pricina asta : încălţămintea. Mai bine de jumătate din oameni aveau cizmele rupte. Dar neajunsul acesta nu era atît din vina comandantului de regiment, cît din vina intendenţei austriece care, cu toate repetatele lui cereri, nu-i pusese la dispoziţie tovalul necesar pentru tălpi şi, în afară de aceasta, regimentul mai făcuse şi vreo mie de verste de marş.

Comandantul regimentului era un general mai în vîrstă, de temperament sanguin, cu favoriţii şi sprîncenele puţin încărunţite, îndesat, şi mai lat de la piept la spate decît de la un umăr la celălalt. Avea o tunică nouă-nouţă, cu eghileţi şi vipuşti, care se cam boţise în cufăr, şi cu epoleţi groşi din fir de aur, înălţîndu-i şi mai mult umerii voinici, în loc să-i lase în jos. Comandantul de regiment avea expresia omului încîntat de felul cum duce la bun sfîrşit una din cele mai solemne îndatoriri din viaţa lui. Se plimba prin faţa frontului şi, plimbîndu-se, zvîcnea parcă la fiecare pas, aplecîndu-se uşor înainte. Nu încăpea îndoială că acest comandant îşi admira regimentul, era mîndru de el şi că toate forţele lui spirituale erau preocupate exclusiv de regiment. Cu toate acestea, mersul lui săltat, cu zvîcnete, părea să spună că, în afară de interesul pentru viaţa cazonă, în sufletul lui mai era încă destul loc pentru preocupări mondene şi femei.

— Ei, nene Mihailo Mitrici, se adresă el unuia din comandanţii de batalioane (comandantul de batalion zîmbi şi făcu un pas înainte ; se vedea bine că amîndoi erau fericiţi), am avut de furcă în noaptea asta. Dar nu-i nimic, pe cît se pare, regimentul nostru nu-i chiar dintre cele mai de lepădat... Ce zici ?

Comandantul de batalion prinse tonul de veselă zeflemea şi rîse.

— Nici de pe cîmpul Ţariţîn [1] n-am fi respinşi.
— Nu-i aşa ? întrebă comandantul.

În vremea asta, pe drumul dinspre oraş, pe care fuseseră aşezaţi vestitori, se arătară doi călăreţi. Era un aghiotant cu un cazac după el.

Aghiotantul fusese trimis de la cartierul general să-i întărească verbal comandantului de regiment punctul care păruse neînţeles în ordinul dat cu o seară înainte, şi anume că dorinţa comandantului suprem era să vadă regimentul chiar în starea în care se afla în marş, cu mantale şi pelerine şi fără nici un fel de pregătire specială.

Kutuzov primise în ajun pe un membru al *Hofkriegsrat* [2]-ului de la Viena, care venise cu propunerea şi pretenţia de a se face cît mai grabnic joncţiunea armatelor ruseşti cu acelea ale arhiducelui Ferdinand şi ale lui Mack, iar şeful armatei ruse, care nu considera prea avantajoasă joncţiunea, crezu nimerit să-i arate generalului austriac, în afară de alte motive invocate în sprijinul vederilor sale, şi starea jalnică în care soseau trupele venite din Rusia. De aceea, îşi pusese în gînd să treacă regimentul în revistă, şi cu cît regimentul ar fi fost găsit într-o situaţie mai proastă, cu atît comandantul suprem ar fi avut motive să fie mai mulţumit. Cu toate că aghiotantul n-avea de unde cunoaşte aceste amănunte, el transmise comandantului de regiment ordinul categoric al lui Kutuzov ca oamenii să fie cu mantale şi pelerine, adăugînd că, în caz contrar, comandantul suprem va fi nemulţumit.

La aceste vorbe, comandantul de regiment îşi lăsă capul în piept, ridică din umeri în tăcere şi întinse braţele ca un gest de enervare.

— Am făcut şi noi una... ! exclamă el. Nu ţi-am spus eu, Mihailo Mitrici, că în timpul marşului oamenii trebuie să fie aşa cum sînt, cu mantalele pe ei, se adresă el mustrător comandantului de batalion. Ah, Dumnezeule ! adăugă el şi, făcînd cu hotărîre cîţiva paşi înainte, strigă : Domnilor comandanţi de companii ! Vocea lui sigură era a unui om deprins să comande. Adunaţi toţi majorii !... Şi va binevoi să vină curînd ? se adresă el aghiotantului cu o expresie de respect care se vedea bine că nu putea fi decît în legătură cu persoana despre care vorbea.

— Peste o oră, cred.

---

[1] Cîmp din preajma Petersburgului unde aveau loc parăzi.
[2] Consiliul imperial austriac de război.

— Avem timp să-i schimbăm ?

— Nu ştiu, domnule general...

Comandantul regimentului se apropie el însuşi de rînduri, dînd personal ordinul de revenire la ţinuta de campanie. Comandanţii de companii se împrăştiară în fugă pe la companiile lor, majorii începură să se agite (mantalele nu prea erau în stare bună) şi, în aceeaşi clipă, din careurile tăcute şi frumos aliniate nu mai rămaseră decît cîteva pîlcuri gălăgioase de oameni şi un neîntrerupt du-te-vino de soldaţi care cu umerii aduşi înainte îşi scoteau raniţele ; apoi trăgeau din ele mantalele şi le îmbrăcau, dînd din mîini deasupra capului şi trăgîndu-le pe mîneci.

Într-o jumătate de oră totul era din nou în orînduiala dinainte ; doar careurile se făcuseră, din negre cum fuseseră, cenuşii. Comandantul trecu iarăşi prin faţa regimentului adunat în front, cu acelaşi mers zvîcnit, cercetîndu-l de la distanţă.

— Dar asta ce mai este ? Ce-i asta ? urlă el, oprindu-se. Comandantul companiei a treia !...

— Comandantul companiei a treia, la domnul general ! Comandantul la domnul general, de la compania a treia la comandant !... se auziră glasuri printre coloane şi aghiotantul alergă să caute ofiţerul care întîrzia.

Şi pe cînd zgomotul de glasuri depărtate, care-şi dădeau silinţa să repete ordinul comandantului, îl denaturau strigînd : „domnul general la compania a treia", ofiţerul căutat se ivi din spatele companiei sale şi, cu toate că era om mai în vîrstă, nedeprins să fugă, porni, aşa stîngaci şi împiedicat cum era, în pas alergător, spre generalul său. Chipul căpitanului exprima neliniştea elevului pus să spună o lecţie neînvăţată. Pe faţa lui roşie (care arăta lămurit că nu-şi refuza plăcerile vinului) se iviră pete, iar buzele nu-şi găseau poziţia în care să nu-i tremure. Tot timpul cît înainta spre el, gîfîind şi încetinindu-şi mereu de oboseală pasul, generalul nu-l slăbi, măsurîndu-l din cap pînă-n picioare.

— Ca mîine ai să-mi îmbraci oamenii în catrinţe ! Ce-i asta ? strigă el, azvîrlindu-şi înainte falca de jos şi arătînd în rîndurile companiei a treia un soldat îmbrăcat într-o manta albastră, a cărei nuanţă se deosebea de aceea a mantalelor celorlalţi soldaţi. Unde-ai fost pînă acum ? Noi aşteptăm inspecţia comandantului suprem,

iar dumneata îţi părăseşti locul ? Ai ?... Te-nvăţ eu minte să-ţi mai îmbraci oamenii în caftane căzăceşti pentru inspecţie ! Ai ?...

Comandantul de companie, uitîndu-se ţintă la superiorul său, îşi apăsa tot mai vîrtos cele două degete la încheietura cozorocului, ca şi cum de această apăsare ar fi depins acum scăparea.

— Ei, ce taci, domnule ? Ce-i cu soldatul acela împopoţonat ungureşte, poţi să-mi explici ? continuă comandantul regimentului pe un ton de batjocură aspră.

— Excelenţă...

— Ei, da, „excelenţă", „excelenţă" !... Dar ce mai vine după „excelenţă" nu ştie nimeni.

— Excelenţă, acesta este Dolohov, degradatul... zise încet căpitanul.

— Ei, şi ? A ajuns prin degradare feldmareşal sau soldat ? Dacă-i soldat, să fie îmbrăcat reglementar, ca toţi soldaţii, în uniformă.

— Excelenţa-voastră i-aţi dat voie personal ca în timpul marşului...

— I-am dat eu voie ? I-am dat eu voie ! Uite, aşa sînteţi voi totdeauna, voi cei tineri, zise generalul, domolindu-se puţin. Am dat eu voie ! E de ajuns să scapi o dată cine ştie ce vorbă şi voi aţi şi... Generalul tăcu o clipă. Cine ştie ce v-am spus eu, şi voi... Ei şi ? mai zise el, înfuriindu-se din nou. Să faci bine să-ţi îmbraci oamenii cum se cuvine...

Şi comandantul regimentului, aruncînd o privire aghiotantului său, o porni mai departe cu acelaşi mers săltat. Se vedea cît de mulţumit fusese că putuse da drumul furiei şi că acum, sfredelind cu privirea coloanele regimentului, îşi căuta prilej nou să-şi verse mînia. Făcu observaţii unui ofiţer pentru o tresă nefrecată bine, altuia pentru proasta aliniere a coloanei şi ajunse în dreptul companiei a treia.

— Asta-i po-o-zi-ţie ? Aşa se stă-n front ? Unde-ţi ţii piciorul ? Piciorul ! strigă, ca şi cum ar fi suferit grozav, generalul, apropiindu-se de Dolohov, care era îmbrăcat într-o manta sinilie.

Dolohov îşi îndreptă liniştit piciorul îndoit şi-l privi pe general drept în faţă, obraznic, cu ochii lui senini.

— Ce-i cu mantaua asta albastră ?... Scoate-o numaidecît !... Major ! Să mi-l îmbraci pe loc... secăt... Dar nu apucă să sfîrşească vorba.

— Domnule general, sînt dator să execut ordinele, dar nu şi să suport... spuse grăbit Dolohov.

— În front să nu vorbeşti !... Să taci din gură... să taci !...

— Nu sînt dator să suport insulte, spuse Dolohov cu voce tare şi răsunătoare.

Privirile generalului se încrucişară cu ale soldatului. Generalul tăcu şi trase supărat în jos eşarfa cu care era strîns încins.

— Fă bine şi-ţi schimbă mantaua, te rog, zise el, îndepărtîndu-se.

II

— VINE ! STRIGĂ ÎN CLIPA aceea un cercetaş.

Comandantul de regiment, înroşindu-se, dădu să încalece ; prinse cu mîini tremurînde scara, sări în şa, îşi îndreptă trupul, trase sabia din teacă şi, cu hotărîrea întipărită pe chipu-i fericit, cu gura deschisă strîmb, se pregătea să dea comanda. Regimentul avu o tresărire ca de pasăre gata să-şi ia zborul, apoi încremeni.

— Dre-eepţi ! strigă din răsputeri comandantul regimentului, cu o voce care exprima în acelaşi timp trei lucruri : pentru sine, bucuria de a comanda ; faţă de regiment, severitate ; iar pentru superiorul care sosea, urare de bun venit.

Pe drumul larg, nepietruit, printre două rînduri de arbori, venea în goana celor şase cai o trăsură albastră vieneză, pe roţi înalte, scîrţîind uşor din arcuri. În urma ei, călări, veneau cei din suită şi escorta de croaţi. Alături de Kutuzov şedea un general austriac, într-o uniformă albă, care părea ciudată în mijlocul uniformelor negre ale ruşilor. Trăsura se opri în dreptul regimentului. Kutuzov şi generalul austriac discutau încet ceva, şi Kutuzov avea un uşor zîmbet în clipa cînd, păşind greoi, puse piciorul pe scara trăsurii şi coborî nepăsător, ca şi cum nici n-ar fi existat cei două mii de oameni, care

se uitau cu răsuflarea tăiată la el şi la comandantul regimentului.

Răsună din nou un strigăt de comandă şi din nou regimentul tresări zgomotos, prezentînd arma pentru onor. Într-o linişte de mormînt se auzi vocea slabă a comandantului suprem. Regimentul tună : „Să trăiţi, domnule ge-ge-ge-neral !" Şi iarăşi se făcu linişte adîncă. Kutuzov rămase o clipă locului, pînă ce regimentul luă pe loc repaos ; apoi, împreună cu generalul în alb, porni urmat de toată suita, pe jos, printre coloane.

După felul cum comandantul regimentului îşi saluta şeful suprem, uitîndu-se ţintă la el, cu pieptul scos în afară, cu pîntecul supt, după felul cum, aplecat înainte, se ţinea după cei doi generali printre rînduri, stăpînindu-şi anevoie mersul săltăreţ şi tresărind la fiecare cuvînt şi la fiecare gest al comandantului suprem, se vedea bine că-şi îndeplinea îndatoririle de subaltern cu şi mai multă plăcere decît pe acelea de superior. Regimentul, datorită sîrguinţei şi severităţii comandantului, era într-o stare excelentă în comparaţie cu celelalte unităţi care soseau în acelaşi timp la Braunau. N-avea decît două sute şaptesprezece oameni bolnavi şi rămaşi în urmă şi, în afară de încălţăminte, totul era în bună regulă.

Kutuzov trecu printre rînduri, oprindu-se din cînd în cînd ca să spună cîteva cuvinte prieteneşti ofiţerilor, pe care-i cunoştea din războiul cu turcii, şi uneori chiar şi vreunui soldat. Uitîndu-se la încălţămintea soldaţilor, el dădu de cîteva ori mîhnit din cap şi atrase atenţia generalului austriac asupra acestui neajuns, cu aerul că nu învinovăţeşte pe nimeni pentru asta, dar că nu poate trece cu vederea halul în care erau soldaţii. La fiecare observaţie de felul acesta, comandantul de regiment alerga cîţiva paşi înainte, temîndu-se să nu-i scape cumva vreun cuvînt al comandantului suprem cu privire la regiment. Îndărătul lui Kutuzov, la o distanţă atît de mică, încît fiecare cuvînt, oricît de slab rostit, putea fi auzit, veneau cele vreo douăzeci de persoane din suită. Domnii din suită discutau între ei şi, uneori, rîdeau. După Kutuzov, foarte aproape, păşea un aghiotant frumos la înfăţişare. Era prinţul Bolkonski. Alături de el, camaradul său Nesviţki, ofiţer de stat-major, înalt, din cale-afară de gras, frumos la chip, cu zîmbet bun şi ochi blajini. Nesviţki de-abia îşi ţinea rîsul provocat de un

ofiţer oacheş de husari, de lîngă el. Fără să zîmbească şi fără să-şi schimbe expresia feţei, ofiţerul de husari îl pîndea pe comandantul de regiment văzut din spate şi-i maimuţărea fiecare gest. De fiecare dată cînd comandantul de regiment tresărea şi se apleca înainte, ofiţerul de husari tresărea şi se apleca întocmai ca şi el înainte, imitîndu-l ca o umbră fidelă. Nesviţki rîdea şi le dădea celorlalţi coate, să se uite la mucalit.

Kutuzov trecea agale, cu un aer obosit, prin faţa miilor de ochi, care numai că nu ieşeau din orbite urmărindu-l. Cînd ajunse în dreptul companiei a treia, se opri brusc. Suita, care nu putuse prevedea această oprire, fără să vrea, fu cît pe-aci să dea peste el.

— A, Timohin ! rosti comandantul suprem, recunoscîndu-l pe căpitanul cu nasul roşu, acela care-o păţise din pricina mantalei albastre.

S-ar fi spus că o mai mare încordare decît arătase Timohin în poziţia de drepţi, în vreme ce comandantul îi făcuse o observaţie, nici nu era cu putinţă. Totuşi, în clipa asta căpitanul îşi supse pîntecele cu atîta încordare, încît se vedea bine că dacă l-ar mai fi ţintuit puţin cu privirea comandantul suprem, n-ar mai fi putut rezista ; de aceea şi Kutuzov, înţelegînd pesemne situaţia căpitanului şi dorindu-i din suflet tot binele, se întoarse... Pe chipul lui Kutuzov, puhav şi desfigurat de cicatricea unei răni, se ivi un zîmbet abia perceptibil.

— E un camarad de demult, de pe vremea bătăliei de la Ismail, spuse el. Viteaz ofiţer ! Eşti mulţumit de el ? îl întrebă Kutuzov pe comandantul de regiment.

Şi comandantul de regiment, fără să-şi dea seama că are în ofiţerul de husari o oglindă credincioasă, tresări, păşi înainte şi răspunse :

— Foarte mulţumit, să trăiţi, excelenţa-voastră !

— Sîntem cu toţii departe de a fi fără slăbiciuni, zise Kutuzov zîmbind şi trecînd mai departe. Slăbiciunea lui erau libaţiile în cinstea lui Bacchus.

Comandantul de regiment se temu să nu fie cumva făcut el răspunzător de slăbiciunea căpitanului şi nu răspunse. Ofiţerul de husari scruta chipul căpitanului cu nasul roşu şi pîntecul supt şi îi imită cu atîta măiestrie atitudinea, încît Nesviţki nu se mai putu stăpîni şi pufni în rîs. Kutuzov întoarse capul. Pesemne că ofiţerul avea

puterea să-şi schimbe înfăţişarea după plac, căci în aceeaşi clipă în care Kutuzov se întoarse, ofiţerul izbutise să şi facă strîmbătura caraghioasă şi să-şi şi schimbe la timp expresia feţei, luîndu-şi aerul cel mai serios, mai respectuos şi mai nevinovat din lume.

Cum compania a treia era şi cea din urmă, şi Kutuzov stătu pe loc, căutînd parcă să-şi aducă aminte de ceva, prinţul Andrei ieşi din rîndurile suitei şi-i şopti încet, în franţuzeşte :

— Aţi ordonat să vă amintesc despre Dolohov, ofiţerul degradat, care se află în acest regiment.

— Unde-i acest Dolohov ? întrebă Kutuzov.

Dolohov, care acum purta şi el o manta cenuşie soldăţească, nu mai aştepta să fie chemat. Silueta bine legată a soldatului cu chip bălai şi ochi senini, albaştri se desprinse din front. Apropiindu-se de comandantul suprem, prezentă arma, luînd poziţia „pentru onor".

— Ai ceva de raportat ? îl întrebă Kutuzov, încruntîndu-se uşor.

— Acesta-i Dolohov, zise prinţul Andrei.

— A ! exclamă Kutuzov. Nădăjduiesc că lecţia asta te va îndrepta : fă-ţi datoria cum se cuvine. Împăratul e milostiv. Iar eu nu te voi uita dacă vei merita.

Ochii albaştri, limpezi priviră la comandantul suprem la fel de dîrz cum priviseră şi la comandantul regimentului, ca şi cum prin expresia lor ar fi sfîşiat perdeaua convenţionalismului, care pune o distanţă atît de mare între general şi soldat.

— Un singur lucru am de cerut, excelenţă, spuse el cu vocea-i puternică, limpede şi domoală. Rog să mi se dea prilejul de a-mi spăla vina şi de a-mi arăta devotamentul faţă de suveran şi faţă de patrie.

Kutuzov se întoarse. Pe chipul lui apăru acelaşi zîmbet ca atunci cînd îşi întorsese privirile de la căpitanul Timohin. Se întoarse şi se încruntă, ca şi cum ar fi vrut să lase să se-nţeleagă că tot ce-i spusese Dolohov, şi ceea ce ar mai fi putut să-i spună, era pentru el un lucru de multă vreme ştiut, că toate astea îl plictiseau şi că erau, mai ales, cu totul altceva decît avea rost să fie. Se întoarse şi se îndreptă spre trăsură.

Regimentul se regrupă pe companii şi se îndreptă spre locurile ştiute ale cantonamentului, nu departe de Braunau, unde se putea nădăjdui că oamenii aveau să

găsească încălţăminte şi haine şi să se mai odihnească după trudnicele marşuri.

— Nu-i aşa că nu eşti supărat pe mine, Prohor Ignatievici ? îl întrebă comandantul regimentului pe căpitanul Timohin, depăşind călare compania a treia, care tocmai se punea în mişcare cu comandantul ei în cap. Chipul comandantului de regiment exprima, după ce trecuse în mod atît de fericit prin examenul inspecţiei, o bucurie pe care nu şi-o mai putea stăpîni. Înţelegi... în slujba împăratului... nu se poate... te mai răsteşti cîteodată în faţa frontului... Dar sînt cel dintîi care să-mi recunosc greşeala şi să cer iertare, doar mă ştii... M-ai mulţumit foarte mult... ! Şi-i întinse căpitanului mîna.

— Vai de mine, domnule general, dar cum aş îndrăzni ! răspunse căpitanul şi nasul i se înroşi mai tare cînd zîmbi, lăsînd să se vadă, o dată cu zîmbetul, lipsa celor doi dinţi din faţă, pe care şi-i pierduse în bătălia de la Ismail.

— Spune-i şi domnului Dolohov că n-am să-l uit, să fie liniştit. Dar ia spune-mi, te rog, am tot vrut să te-ntreb : ce face, cum se poartă ? Şi restul... în general...

— În serviciu este foarte conştiincios, excelenţă, dar are un caracter... zise Timohin.

— Ei, ce-i, ce fel de caracter ? întrebă comandantul de regiment.

— Îl apucă, din cînd în cînd, năbădăile, excelenţă ! E el deştept, e înţelegător, e băiat de ispravă. Dar uneori e ca o fiară. În Polonia era cît pe-aci să omoare un ovrei, nu ştiu dacă binevoiţi a avea la cunoştinţă...

— Da, da, e adevărat, făcu generalul. Cu toate astea, ar trebui să ne fie milă de tînărul acesta căzut în nenorocire. Are relaţii înalte... Aşadar, ţine seamă de asta...

— Am înţeles, să trăiţi, excelenţă, zise Timohin, lăsînd să se vadă printr-un zîmbet că înţelesese dorinţa superiorului.

— Aşa, aşa.

Comandantul de regiment îl căută din ochi, printre rînduri, pe Dolohov şi, văzîndu-l, îşi opri calul.

— La cea dintîi luptă, pui la loc epoleţii, îl încurajă el.

Dolohov îl privi, fără să spună nici un cuvînt şi fără să-şi schimbe expresia, cu zîmbetul ironic din colţul gurii.

— Ei, foarte bine, continuă comandantul de regiment. Daţi oamenilor cîte un pahar de votcă din partea mea, adăugă el tare, ca să-l audă soldaţii. Vă mulţumesc la toţi ! Slavă Domnului ! Şi, lăsînd în urmă compania, trecu la alta.

— Orice s-ar spune, e un om bun, te poţi înţelege în serviciu cu el, spuse Timohin, adresîndu-se unui ofiţer subaltern, cu care mergea alături.

— Într-un cuvînt, e un adevărat *rigă de cupă !...* (aşa-l porecliseră pe comandantul de regiment, „rigă de cupă"), spuse rîzînd ofiţerul subaltern.

În urma inspecţiei, se molipsi şi trupa de voia bună a comandanţilor. Compania mărşăluia voios. Din toate părţile se auzeau glasurile soldaţilor.

— Care dracu ziseşi că Kutuzov îi chior de-un ochi ?

— Păi, nu-i ? Îi chior de-a binelea ?

— Da' de unde... frate ! Are nişte ochi, mai buni decît ai tu. Pînă şi cizmele, şi obielele, toate le-a văzut...

— Şi cum se mai uita la picioarele mele, măi frăţioare ! Zău ! Credeam că...

— Da' celălalt, generalul austriac care era cu el, parcă-l văruise careva. Ca făina era de alb. Te pomeneşti că l-or fi curăţind ordonanţele cu cretă ca pe-o armă !

— Tu, Fedeşov, că tu erai mai aproape, n-ai auzit cumva dacă a spus cînd or începe luptele ? Tot ziceau unii că la Brunov s-ar afla chiar *Bunăparte.*

— *Bunăparte* la Brunov ! Ce tot îndrugi ca un nătărău ? Nu vezi că habar n-ai ! Acuma prusacul îşi face de cap. Austriacul, va să zică, îl muştruluieşte pe prusac şi-abia cînd l-o astîmpăra de-a binelea, atunci are să se înceapă şi războiul cu *Bunăparte.* Da' să fie el, *Bunăparte,* la Brunov, nici gînd ! După vorba asta se vede cît eşti de prost. Mai bine taci şi ascultă.

— Vezi ce ai dracului îs ăia cu-ncartiruirea ! ? Compania a cincea, uite-o, a şi intrat în sat : pîn-s-ajungem noi, ei au să-şi fiarbă şi mîncarea !

— Dă-mi o bucăţică de posmag, măi, diavole.

— Da' tu ieri tutun mi-ai dat ? Vezi, măi frate ? Ei, na-ţi, treacă de la mine.

— Barem de-am face oleacă de popas : te pomeneşti c-o mai întindem iar vreo cinci verste, pe nemîncate.

— Ei, bine mai era cînd ne dădea nemţii trăsuri ! Ştii cum mergeai ? Nici nu-ţi păsa !

— Da' pe-aicea, măi frate, norodul parcă-i zăpăcit de tot la cap. Dincolo parcă tot erau mai altfel poleacii, tot din împărăţia noastră rusească, dar acum, frate, unde te-nvîrteşti, tot de nemţi dai.

— Cei care cîntă, în capul coloanei ! se auzi vocea căpitanului.

Şi în fruntea companiei se grupară vreo douăzeci de oameni, răzleţindu-se din rînduri. Toboşarul se întoarse cu faţa spre cîntăreţi şi, făcînd un semn din mînă, dădu prelung tonul unui cîntec soldăţesc care începea cu cuvintele : „Nu zorile, ci răsăritul..." şi termina cu : „A noastră, fraţilor, e slava, şi-a tătucului Kamenski..." Cîntecul era de pe vremea războiului din Turcia şi se cînta acum în Austria, cu diferenţa că în locul „tătucului Kamenski" fuseseră puse cuvintele „şi-a tătucului Kutuzov".

Terminînd soldăţeşte, cu un icnet, aceste ultime vorbe ale cîntecului şi făcînd cu amîndouă mîinile un gest, ca şi cum ar fi aruncat ceva la pămînt, toboşarul, un soldat uscăţiv şi frumos, ca la vreo patruzeci de ani, se uită la soldaţii cîntăreţi, strîngînd ochii. Apoi, încredinţîndu-se că toţi se uită ţintă la el, ridică amîndouă mîinile, ca şi cînd ar fi ţinut un lucru nevăzut şi de mare preţ deasupra capului, rămînînd aşa cîteva secunde, ca apoi să-l arunce deodată, cu un avînt disperat :

„Of, tinda mea cea nouă, tindă..."

„Tinda mea cea nouă, tindă..." izbucniră voinicește douăzeci de voci, şi soldatul cu cinèle în mîini, fără să ţină seama de greutatea echipamentului, sări voios în faţa companiei şi începu să ţopăie, mişcînd din umeri şi ameninţînd cu talgerul un duşman închipuit. Soldaţii mergeau în pas întins, mişcîndu-şi mîinile în tactul cîntecului şi ţinînd fără să vrea cadenţa. Îndărătul companiei se auziră huruit de roţi, scîrţîit de arcuri şi tropote de cai. Kutuzov cu suita lui se înapoia în oraş. Comandantul suprem făcu semn ca oamenii să continue mersul în voie, şi pe chipul lui, la auzul cîntecului voios şi la vederea mersului mîndru al ostaşilor cu soldatul care juca în fruntea companiei, se aşternu, ca şi pe chipurile celor din suita sa, o expresie de mulţumire. În al doilea rînd, din flancul drept pe lîngă care trecea trăsura, lăsînd

în urmă compania, îţi sărea fără să vrei în ochi figura soldatului cu ochi albaştri, Dolohov, care păşea deosebit de mîndru şi graţios în tactul cîntecului şi se uita la chipurile celor ce treceau pe lîngă el în goană cu o expresie care părea a spune că-i compătimeşte pe toţi pentru că n-au bucuria de a merge şi ei cu compania deodată. Sublocotenentul de husari din suita lui Kutuzov, acela care maimuţărise pe comandantul regimentului, rămase ceva mai în urma trăsurii şi se apropie de Dolohov.

Ofiţerul de husari Jerkov făcuse şi el cîndva parte, la Petersburg, din ceata chefliilor al cărei cap era Dolohov. Îl mai întîlnise în cîteva rînduri pe soldatul Dolohov, după degradare, aici, peste graniţă, dar nu găsise de cuviinţă să-l recunoască. Acum însă, după ce Kutuzov vorbise cu ofiţerul degradat, el i se adresă cu bucuria cu care te adresezi unui vechi prieten :

— Ce mai faci, dragul meu prieten ? rosti el printre măsurile cîntecului, potrivind mersul calului după pasul companiei.

— Ce fac ? răspunse rece Dolohov. După cum vezi !

Cîntecul soldăţesc dădea o semnificaţie deosebită tonului de veselie degajată cu care vorbise Jerkov şi răcelii intenţionate a răspunsului lui Dolohov.

— Ei, cum te-mpaci cu şefii ? întrebă Jerkov.

— N-am nimic de spus, sînt oameni buni. Dar tu cum de te-ai strecurat la comandament ?

— Sînt ataşat aici ; azi fac de serviciu.

Tăcură.

„Iată şoimul, vînătorul, de pe mînecă-şi luă zborul", glăsuia cîntecul care trezea pe negîndite în inimi veselie şi voie bună. Convorbirea lor ar fi fost de bună seamă cu totul alta, dacă n-ar fi vorbit printre frînturile cîntecului.

— Spune-mi, e adevărat că austriecii au fost bătuţi ? întrebă Dolohov.

— Naiba ştie ? Aşa se zice !

— Mă bucur, răspunse Dolohov scurt şi lămurit, aşa cum cerea ritmul cîntecului.

— Ce zici, nu vii într-o seară şi pe la noi, să-i tragem un faraon [1], spuse Jerkov.

— Vi s-au îngreuiat cumva buzunarele ?

[1] Joc de cărţi.

— Haide, vino !

— Nu se poate ! Mi-am dat cuvîntul, sub jurămînt. Nu mai beau şi nu mai joc cărţi pînă ce nu-mi cîştig la loc gradul.

— Bine, dar la prima luptă...

— Vedem noi acolo !

Tăcură iarăşi.

— Dacă cumva ai nevoie de ceva, vino la comandament, o să te ajut totdeauna, zise Jerkov.

Dolohov zîmbi ironic.

— Mai bine nu-mi duce grija. Mie, dacă-mi trebuie ceva, n-am să m-apuc să cer ; eu îmi iau singur.

— Ei, ce vrei, am spus şi eu aşa...

— Şi eu, tot aşa.

— Cu bine.

— Sănătate...

„...Hăt, pe culmi, departe,
Unde m-am născut..."

Jerkov dădu pinteni calului, care sări de vreo cîteva ori în sus, făcu nazuri şi schimbă pasul, neştiind cu ce picior să înceapă ; apoi îşi luă de seamă şi o porni în tactul cîntecului, lăsînd în urmă compania şi ajungînd din urmă trăsura comandantului suprem.

III

ÎNTORS DIN INSPECŢIE, Kutuzov, însoţit de generalul austriac, trecu în cabinetul său de lucru şi, chemîndu-şi aghiotantul, porunci să i se aducă unele acte privitoare la starea trupelor ce soseau, precum şi scrisorile trimise de arhiducele Ferdinand, comandantul armatelor din prima linie. Prinţul Andrei Bolkonski intră cu hîrtiile cerute în cabinetul comandantului suprem. În faţa unei hărţi întinse pe masă, stăteau Kutuzov şi generalul austriac, membru al *Hofkriegsrat*-ului.

— Ah !... exclamă Kutuzov, aruncîndu-şi privirea spre Bolkonski, ca un fel de rugăminte de a mai aştepta puţin, şi continuă în franţuzeşte convorbirea.

— Vă spun un singur lucru, generale, spuse rar Kutuzov, cu intonații plăcute și expresii alese, care te sileau să-i asculți atent fiecare cuvînt, rostit pe îndelete. Era vădit că și lui Kutuzov îi plăcea să se asculte în vreme ce vorbea. Vă spun un singur lucru, generale : dacă lucrul ar fi depins numai de propria mea voință, această dorință a majestății-sale împăratul Franz ar fi fost demult împlinită. Demult aș fi unit armata mea cu aceea a arhiducelui. Și vă rog să credeți, vă dau cuvîntul meu de onoare, că pentru mine personal ar fi fost foarte îmbucurător să predau comanda supremă unui general mai încercat și mai iscusit decît mine, așa cum Austria are atîția, și să trec asupra sa toată această grea răspundere. Dar uneori împrejurărire sînt mai tari decît noi, domnule general. Și Kutuzov zîmbi, ca și cînd ar fi vrut să spună : „Dumneata ai tot dreptul să nu mă crezi și, de altfel, mi-e absolut egal dacă mă crezi sau nu, dar nu ai nici un motiv să mi-o spui. Și asta-i principalul."

Generalul austriac nu prea avea aerul să fie mulțumit, dar nu-i putea răspunde lui Kutuzov decît pe același ton.

— Dimpotrivă, zise el morocănos și răstit, într-un chip care contrasta cu sensul măgulitor al cuvintelor pe care le rostea, dimpotrivă, participarea excelenței-voastre la această acțiune comună este foarte prețuită de majestatea-sa, dar noi considerăm că întîrzierea actuală lipsește glorioasele armate rusești, și pe comandanții ei supremi, de laurii pe care sînt deprinși să-i culeagă în lupte, își sfîrși el fraza, pe care, fără îndoială, și-o avea pregătită dinainte.

Kutuzov se înclină, continuînd să zîmbească.

— Eu însă am credința și chiar, întemeindu-mă pe ultima scrisoare cu care m-a onorat alteța-sa arhiducele Ferdinand, sînt convins că armatele austriece, sub comanda unui atît de iscusit ajutor al său cum este generalul Mack, au și repurtat pînă în prezent victoria hotărîtoare și nu mai au nevoie de-aci încolo de ajutorul nostru, zise Kutuzov.

Generalul se încruntă. Cu toate că nu aveau încă informații sigure despre înfrîngerea austriecilor, erau totuși excesiv de multe împrejurările care puteau confirma zvonurile atît de neliniștitoare, răspîndite pretutindeni ; iată pentru ce afirmația lui Kutuzov cu privire la victoria austriecilor părea mai degrabă o batjocură. Dar Kutuzov

surîdea blajin, cu aceeași expresie a feței, care spunea lămurit că avea dreptul să presupună acest lucru. Și, într-adevăr, ultima scrisoare primită de la armata lui Mack îl înștiința despre victoria și despre deosebit de favorabila situație strategică a acestei armate.

— Dă-mi, te rog, scrisoarea aceea, zise Kutuzov către prințul Andrei. Iată, vă rog să vă convingeți, și, cu un zîmbet ironic în colțul buzelor, Kutuzov citi în limba germană următorul pasaj din scrisoarea arhiducelui Ferdinand : „*Wir haben vollkommen zusammengehaltene Kräfte, nahe an 70.000 Mann, um den Feind, wenn er den Lech passierte, angreifen und schlagen zu können. Wir können, da wir Meister von Ulm sind, den Vortheil, auch von beiden Ufern der Donau Meister zu bleiben, nicht verlieren ; mithin auch jeden Augenblick, wenn der Feind den Lech nicht passierte, die Donau übersetzen, uns auf seine Communikations-Linie werfen, die Donau unterhalb repassieren und dem Feinde, wenn er sich gegen unseren treuen Alliierten mit ganzer Macht wenden wollte, seine Absicht alsbald vereiteln. Wir werden auf solche Weise dem Zeitpunkt, wo die Kaiserlich-Russische Armée ausgerüstet sein wird, muthig entgegenharren, und sodann leicht gemeinschaftlich die Möglichkeit finden, dem Feinde das Schicksal zuzubereiten, so er verdient.*“ [1]

Sfîrșind această lungă frază, Kutuzov oftă din greu și privi pe reprezentantul *Hofkriegsrat*-ului, blînd și atent.

— Cunoașteți și dumneavoastră, excelență, regula înțeleaptă care prescrie să presupunem totdeauna cazul cel mai rău, spuse generalul austriac, dornic pesemne să sfîrșească odată cu glumele și să treacă la treabă.

Nemulțumit, el aruncă o privire aghiotantului.

---

[1] „Forțele noastre concentrate însumează aproape 70.000 de oameni, pentru a putea ataca și zdrobi pe inamic, în cazul cînd ar încerca să treacă peste Lech. Cum în prezent sîntem stăpîni pe Ulm, nu putem pierde avantajul de a domina cele două maluri ale Dunării ; așadar, în cazul cînd inamicul n-ar trece Lech-ul, am putea trece Dunărea în orice clipă, am putea ataca linia sa de comunicație și trece fluviul înapoi mai la vale, pentru a-i zădărnici pe dată intenția, în cazul că ar vrea să se îndrepte cu toate forțele împotriva credincioșilor noștri aliați. În felul acesta, vom aștepta curajos clipa în care armata imperială rusă va fi complet gata și cînd, împreună, vom găsi ușor putința să pregătim dușmanului soarta pe care o merită.“

— Scuzaţi-mă, domnule general, îl întrerupse Kutuzov, întorcîndu-se şi el spre prinţul Andrei. Uite ce te rog, dragul meu : ia de la Kozlovski toate rapoartele iscoadelor noastre. Iată două scrisori de la contele Nostitz, iată şi scrisoarea de la alteţa-sa arhiducele Ferdinand, iată-le şi pe astea, zise el, dîndu-i cîteva hîrtii. Şi din toate întocmeşte-mi frumos, în franţuzeşte, un *memorandum* [1], o mică dare de seamă, pentru evidenţa tuturor ştirilor pe care le-am avut noi cu privire la operaţiile armatei austriece. Aşa ; şi-l prezinţi apoi excelenţei-sale.

Prinţul Andrei înclină din cap, în semn că înţelesese de la primele cuvinte nu numai ceea ce i se spusese, ci şi ceea ce Kutuzov ar mai fi avut să-i spună. Strînse hîrtiile şi, salutîndu-i pe amîndoi, trecu în anticameră, călcînd pe covor fără zgomot.

Deşi nu trecuse multă vreme de cînd părăsise Rusia, prinţul Andrei se schimbase foarte mult. În expresia feţei sale, în mişcări şi în mers, nu se mai observa nimic din prefăcătoria, din oboseala şi din lenea de altădată ; avea acum înfăţişarea omului care n-are timp să se gîndească la impresia ce-ar produce-o asupra altora şi care e ocupat cu lucruri plăcute şi pline de interes. Pe chipul lui se citea mai multă mulţumire de sine şi de ceilalţi ; zîmbetul şi privirea îi erau mai voioase şi mai pline de farmec.

Kutuzov, pe care îl ajunsese din urmă încă în Polonia, îl primise cu multă bunăvoinţă, îi promisese să nu-l uite, îl tratase mai deosebit decît pe ceilalţi aghiotanţi, îl luase cu el la Viena şi îi dăduse însărcinările cele mai serioase. Din Viena, Kutuzov îi scrisese bătrînului său prieten, tatăl prinţului Andrei :

„Fiul dumitale, scria el, promite a fi un ofiţer din rîndul celor excepţionali ca sîrguinţă, energie şi conştiinciozitate. Mă consider fericit că am alături de mine un subaltern ca el."

La statul-major al lui Kutuzov, printre camarazii de serviciu şi în general printre militari, prinţul Andrei avea, ca şi în societatea petersburgheză, o îndoită reputaţie cu desăvîrşire contradictorie. Unii, şi aceştia erau mai puţini la număr, simţeau în prinţul Andrei ceva deosebit de ei şi de toţi ceilalţi oameni şi se aşteptau ca el să ajungă foarte departe ; îl ascultau, îl admirau şi îl imitau ; cu

[1] ...un memoriu...

aceştia, prinţul Andrei era simplu şi prietenos. Alţii, majoritatea, nu-l aveau deloc la inimă ; îl considerau un om îngîmfat, rece şi antipatic. Acestora însă prinţul Andrei reuşise să li se impună pînă într-atîta, încît să-l respecte şi chiar să-i ştie de frică.

Trecînd din cabinetul lui Kutuzov în sala de primire, prinţul Andrei, cu hîrtiile în mînă, se apropie de camaradul său, aghiotantul de serviciu Kozlovski, care şedea lîngă fereastră cu o carte în mînă.

— Ei, ce-i, prinţe ? întrebă Kozlovski.

— Ordin să întocmim un memoriu, în care să arătăm de ce nu înaintăm.

— Cu ce scop ?

Prinţul Andrei ridică din umeri.

— Nici o veste de la Mack ? întrebă Kozlovski.

— Nimic.

— Dacă ar fi adevărat că a fost înfrînt, ne-ar fi venit vreo ştire.

— Probabil, zise prinţul Andrei şi se îndreptă spre ieşire ; dar în aceeaşi clipă uşa se dădu de perete şi un general austriac înalt, care părea a fi sosit de departe, numai în surtuc, legat la cap cu o batistă neagră şi cu ordinul Maria Tereza atîrnat de gît, intră în sala de primire. Prinţul Andrei se opri.

— General *en chef* Kutuzov ? zise repede generalul austriac venit de departe, cu un pronunţat accent nemţesc, uitîndu-se la dreapta şi la stînga şi, fără să se oprească, trecu spre uşa cabinetului.

— Generalul *en chef* e ocupat, spuse Kozlovski, apropiindu-se în grabă de generalul necunoscut şi aţinîndu-i calea spre uşă. Pe cine ordonaţi să anunţ ?

Generalul necunoscut îl măsură dispreţuitor, de sus pînă jos, pe Kozlovski, care era de statură mică, şi părea mirat că e cu putinţă să nu-l cunoască cineva.

— Generalul *en chef* e ocupat, repetă liniştit Kozlovski.

Fruntea generalului se încruntă ; buzele îi tresăriră şi începură să-i tremure. Scoase un carneţel de note, pe care scrise în grabă ceva cu creionul, rupse fila şi i-o întinse ; se îndreptă apoi cu paşi repezi înspre fereastră şi se azvîrli cu toată greutatea trupului său pe un scaun, privind la cei dimprejur, cu aerul că ar vrea să-i întrebe de ce s-or fi uitînd aşa la dînsul ? Apoi îşi înălţă iar frun-

tea și-și întinse gîtul, ca și cînd s-ar fi pregătit să spună ceva ; dar, în loc de vorbe, din gîtlejul său ieși un sunet straniu, ca un început involuntar de fredonare, ce amuți în aceeași clipă. Ușa cabinetului se deschise și Kutuzov apăru în prag. Generalul cu capul bandajat se repezi ca fugind de-o primejdie, cu pași mari și pripiți, încovoiat de mijloc, spre Kutuzov.

— *Vous voyez le malheureux Mack* [1], spuse el cu o voce stinsă.

Chipul lui Kutuzov, ce apăruse în ușa cabinetului, rămase cîteva clipe în completă nemișcare. Cute adînci îi brăzdau ca niște valuri fața, apoi fruntea i se netezi din nou ; înclină respectuos capul și închise ochii, lăsîndu-l în tăcere pe Mack să treacă prin fața lui ; apoi închise chiar el după sine ușa.

Zvonul, care se răspîndise mai de multă vreme, despre înfrîngerea austriecilor și despre capitularea întregii armate la Ulm, se dovedea deci întemeiat. După o jumătate de ceas fură trimiși în toate direcțiile aghiotanți cu ordine ce vesteau că armatele rusești, pînă atunci inactive, vor trebui curînd să dea piept cu inamicul.

Prințul Andrei era unul dintre rarii ofițeri ai marelui cartier general ale cărui principale preocupări se identificaseră cu mersul general al operațiunilor de război. Cînd îl văzu pe Mack și auzi amănuntele înfrîngerii sale, înțelese că războiul era pe jumătate pierdut ; înțelese toată gravitatea situației în care erau puse trupele rusești și-și reprezentă viu, într-o clipă, ce le aștepta de-aci-nainte, ca și rolul pe care va trebui să-l joace el personal în cadrul armatei rusești. Fără să vrea, simți o bucurie tulburătoare la gîndul că încrezuta Austrie fusese umilită și că poate peste o săptămînă îi va fi hărăzit să asiste, și să ia parte chiar, la o ciocnire între ruși și francezi, cea dintîi de la Suvorov încoace. Se temea de geniul lui Bonaparte, care s-ar fi putut dovedi mai tare decît vitejia trupelor rusești, dar în același timp nu voia să admită că eroul său ar putea fi înfrînt.

Tulburat și întărîtat de aceste gînduri, prințul Andrei o luă spre camera lui, cu gîndul să scrie tatălui său, lucru pe care-l făcea zilnic. Pe coridor îl întîlni pe tovarășul lui de cameră, pe Nesvițki, împreună cu glumețul Jerkov ; ca întotdeauna, ei găsiseră ceva de rîs.

[1] Aveți în fața dumneavoastră pe nefericitul Mack...

— Ce-i cu tine de eşti atît de posomorît ? întrebă Nesviţki, văzînd chipul palid cu ochi lucioşi ai prinţului Andrei.

— N-am nici un motiv să fiu vesel, răspunse Bolkonski.

Pe cînd prinţul Andrei se apropia de Nesviţki şi de Jerkov, din partea opusă a coridorului păşi înspre ei Strauch, delegatul de pe lîngă statul-major al lui Kutuzov, însărcinat cu supravegherea aprovizionării armatei ruse, şi un alt general, membru al *Hofkriegsrat*-ului, sosiţi în ajun. După cît de larg era coridorul, loc ar fi fost destul pentru ca amîndoi generalii să poată trece în voie pe lîngă cei trei ofiţeri ruşi ; dar Jerkov, trăgîndu-l de mînă pe Nesviţki mai la o parte, spuse cu răsuflarea întretăiată :

— Iată-i, vin !... Daţi-vă în lături, faceţi-le loc ! Vă rog, faceţi loc !

Generalii veneau cu aerul că ar fi dorit grozav să fie scutiţi de unele onoruri împovărătoare. Pe faţa şugubăţului Jerkov se zugrăvi deodată un zîmbet prostesc de bucurie, pe care, chipurile, nu şi-l putea stăpîni.

— Excelenţă, spuse el în nemţeşte, făcînd cîţiva paşi înainte şi adresîndu-se unuia dintre generalii austrieci, am onoarea să vă felicit.

Înclină capul şi începu stîngaci, ca un copil care învaţă să danseze, să-şi mişte cînd un picior, cînd celălalt.

Generalul, membru al *Hofkriegsrat*-ului, se uită încruntat la el ; dar, observînd seriozitatea zîmbetului său prostesc, nu putu să nu-i acorde o clipă de atenţie. Închise pe jumătate ochii, arătînd prin asta că-l ascultă.

— Am onoarea să vă felicit ; generalul Mack a sosit absolut teafăr ; s-a lovit numai puţin aici, spuse Jerkov, cu un zîmbet radios, arătîndu-şi capul cu mîna.

Generalul încruntă sprîncenele, se întoarse şi trecu mai departe.

— *Gott, wie naiv !*[1] zise el, supărat, după ce făcu cîţiva paşi.

Nesviţki, rîzînd în hohote, îl îmbrăţişă pe prinţul Andrei ; dar Bolkonski se făcu şi mai palid şi, cu o expresie de mînie pe figură, îl îmbrînci şi se întoarse spre Jerkov. Starea de nervi în care se găsea de cînd îl văzuse pe Mack şi se încredinţase de înfrîngerea acestuia, şi

[1] Doamne, ce naiv e !

gîndul la primejdiile care aşteptau armata rusă, îşi găseau acum o supapă în gluma prostească a lui Jerkov, care-i dădu prilej să izbucnească.

— Dacă dumneata, preastimate domn, spuse el sfidător, cu un uşor tremur al bărbiei, vrei să faci pe *măscăriciul*, eu nu te pot opri de la asta ; te înştiinţez, însă, că dacă vei *îndrăzni* să mai faci şi-a doua oară asemenea caraghioslîcuri în prezenţa mea, te voi învăţa eu minte cum să te porţi.

Nesviţki şi Jerkov erau atît de uluiţi de ieşirea aceasta, încît se uitau încremeniţi, cu ochii holbaţi, la Bolkonski şi nu spuneau nici un cuvînt.

— Bine, dar n-am făcut decît să-l felicit, zise Jerkov.

— Mie nu-mi arde de glumit cu dumneata, fii bun şi taci ! se răsti Bolkonski. Apoi, luîndu-l de braţ pe Nesviţki, îl lăsă în urmă pe Jerkov, care nu ştia ce să răspundă.

— Ce te-a apucat, frate ? încercă Nesviţki să-l potolească.

— Cum aşa ? spuse prinţul Andrei, oprindu-se pe loc în prada emoţiei. Trebuie să înţelegi şi tu că ori sîntem ofiţeri care ne slujim împăratul şi patria şi, deci, ne bucurăm de toate victoriile comune şi ne întristăm de toate înfrîngerile comune, ori nu sîntem decît nişte lachei, cărora puţin le pasă de ceea ce fac stăpînii lor. *Quarante mille hommes massacrés et l'armée de nos alliés détruite, et vous trouvez là le mot pour rire,* spuse el, vrînd parcă să dea prin această frază franţuzească mai multă tărie părerilor sale. *C'est bien pour un garçon de rien, comme cet individu, dont vous avez fait un ami, mais pas pour vous, pas pour vous.* [1] Numai *băieţandrii* mai pot face astfel de glume, adăugă prinţul Andrei în ruseşte, dar, observînd că Jerkov încă l-ar mai fi putut auzi, pronunţă cuvîntul „băieţandrii" cu accent franţuzesc.

Aştepta să vadă dacă sublocotenentul îi va răspunde cumva. Dar Jerkov se răsuci pe călcîie şi ieşi din coridor.

---

[1] Patruzeci de mii de oameni ucişi, armata aliaţilor nimicită şi dumitale îţi mai arde de glume... Asta merge pentru un neisprăvit ca individul cu care te-ai împrietenit, dar nu pentru dumneata, nu pentru dumneata.

IV

REGIMENTUL DE HUSARI Pavlograd cantonase la două mile de Braunau. Escadronul în care servea ca iuncher Nikolai Rostov era încartiruit în satul german Salzeneck. Comandantul escadronului, căpitanul Denisov, cunoscut în toată divizia de cavalerie cu diminutivul lui, Vaska Denisov, avea drept cvartir în sat cea mai bună casă. Iuncherul Rostov, din momentul în care își ajunsese regimentul în Polonia, locuise tot timpul împreună cu comandantul lui de escadron.

În ziua de 11 octombrie, ziua de pomină, cînd la marele cartier general fuseseră toate date peste cap de vestea înfrîngerii lui Mack, la comandamentul escadronului viața de campanie își urma liniștită cursul, ca și pînă atunci. Denisov, care jucase pînă dimineața cărți, nu se înapoiase încă acasă cînd Rostov, cu noaptea în cap, se întorcea călare de la o rechiziție de furaje. Rostov, în uniformă de iuncher, se apropie de intrarea casei și, strunindu-și calul, scoase cu o mișcare sprintenă și tinerească un picior din scară, mai stătu cîteva clipe așa, ca și cum nu i-ar fi venit să se despartă de cal, și în sfîrșit sări din șa și-și strigă ordonanța.

— A, Bondarenko, dragul meu prieten, spuse el husarului care se și repezise să ia calul. Plimbă-l puțin, prietene, continuă el cu voioșia aceea frățească și duioasă, pe care o arată față de toată lumea tinerii buni la suflet, cînd sînt fericiți.

— Am înțeles, luminăția-voastră ! răspunse ucraineanul, dînd din cap cu voie bună.

— Dar vezi, plimbă-l cum trebuie !

Se mai repezise și un alt husar să ia calul, dar Bondarenko apucase să-l ia de dîrlogi. Se vedea că iuncherul dădea bacșișuri bune și că, prin urmare, era mai mare dragul să-l servești. Rostov mîngîie calul pe gît, apoi pe crupă, și se opri o clipă pe trepte.

„Minunat cal ! O mîndrețe de bidiviu are să se facă !" își spuse ca pentru sine și, zîmbind, o luă la fugă, ținîndu-și cu o mînă sabia, în sus pe scară, cu pintenii zornăind. Gazda, un neamț cu flanelă și tichie pe cap, se arătă în ușa grajdului de vite, ținînd în mînă o furcă cu

care tocmai scotea băligarul. Cum îl văzu pe Rostov, chipul neamțului se lumină deodată. *Schön, gut Morgen ! Schön, gut Morgen !*“ [1] zîmbi el vesel, clipind din ochi, și se vedea că-i făcea cu adevărat plăcere să-l salute pe tînăr.

— *Shon fleissig !* [2] spuse Rostov, păstrînd mereu același zîmbet de frățească bunătate, care era nelipsit de pe chipul lui plin de viață. *Hoch Ostereicher ! Hoch Russen ! Kaiser Alexander hoch !* [3] repetă el, întorcîndu-se spre gazdă, cuvintele pe care gospodarul neamț avea obiceiul să le rostească.

Neamțul prinse a rîde, ieși cu totul din pervazul ușii grajdului, își scoase tichia și, agitînd-o pe deasupra capului, strigă :

— *Und die ganze Welt hoch !* [4]

Rostov făcu întocmai ca neamțul, agitîndu-și chipiul deasupra creștetului, și strigă rîzînd :

— *Und vivat die ganze Welt !* Cu toate că nici neamțul, care își curăța grajdul, și nici Rostov, care fusese cu plutonul după fîn, n-aveau nici o pricină deosebită de veselie, își aruncară amîndoi priviri pline de voie bună și de iubire frățească, dădură din cap în semn de dragoste reciprocă și se despărțiră, zîmbindu-și ; gospodarul intră în grajd, iar Rostov în casa țărănească pe care o ocupa împreună cu Denisov.

— Ce face conașul ? îl întrebă el pe Lavruška, ordonanța lui Denisov, soldat cunoscut în tot regimentul pentru ghidușiile lui.

— N-a venit de-aseară. Se vede c-a pierdut la cărți, răspunse Lavruška. Nu-l cunosc eu ? Cînd cîștigă, vine devreme acasă să se laude, iar cînd nu vine pînă la ziuă, înseamnă c-a pierdut tot și se-ntoarce supărat. Ordonați o cafea ?

— Da, adu-mi.

După zece minute, Lavruška aducea cafeaua.

— Vine ! zise el. Acu să te ții. Vai de capul meu.

Rostov se uită pe fereastră și văzu cum se întorcea Denisov acasă. Denisov era un omuleț scund, roșu la față, cu ochi negri sclipitori, cu părul și mustățile negre și ciufulite. Purta un dolman descheiat, pantaloni bufanți de

[1] Bună dimineața, bună dimineața !

[2] Ai și început lucrul !

[3] Trăiască austriecii ! Trăiască rușii ! Trăiască împăratul Alexandru !

[4] Să trăiască toată lumea.

cavalerist, largi pe coapsă, şi căciulă de husar, turtită şi dată pe ceafă. Posomorît, cu privirea în pămînt, el se apropie de scară.

— Lavruşka, strigă el, hîrîind pe „r", cu voce puternică şi supărată. Hai, scoate-mi cizmele, nerodule !

— Ordonaţi ! Le-am şi scos ! răspunse glasul lui Lavruşka.

— A ! te-ai si sculat. spuse Denisov, intrînd în odaie.

— Demult, răspunse Rostov, am fost şi după fîn şi am văzut-o şi pe *Fräulein* Matilda.

— Ia te uită. Şi eu care noaptea asta m-am curăţat ca un porc de cîine ! strigă Denisov. Ce ghinion ! Ce ghinion, măi... Cum ai plecat, a şi început. Ei, ceaiul !

Denisov, posomorîndu-se, îşi descoperi dinţii scurţi şi puternici, ca şi cum ar fi zîmbit, şi începu să-şi zburlească cu amîndouă palmele lui scurte şi-ndesate părul negru, stufos şi des.

— Dracu m-a pus să mă duc la şobolanul ăsta (era porecla unuia din ofiţeri), spuse el, frecîndu-şi cu amîndouă mîinile fruntea şi faţa. Îţi poţi închipui, nici o carte, nici o singură carte ; nu mi-a dat nici una măcar !

Denisov luă pipa aprinsă pe care i-o întindea ordonanţa, o strînse în pumn şi o dădu de pămînt, împrăştiind focul şi continuînd să ţipe :

— Miza simplă mi-o dă, pardi-ul mi-l ia — aşa m-a ţinut toată noaptea !

Risipi tot jarul din lulea pe jos, sfărîmă apoi pipa şi o aruncă. După asta tăcu şi se uită deodată, vesel, cu ochii lui negri, sclipitori, la Rostov.

— Cel puţin de-ar fi pe-aici femei... Dar în văgăuna asta, dacă nu te-apuci de băutură, n-ai nimic de făcut. De ne-ar vîrî odată în foc...

— Ei, cine-i acolo ? strigă el spre uşă, auzind un tropăit de cizme grosolane, zăngănit de pinteni şi-o tuse discretă.

— Majorul, zise Lavruşka.

Denisov se posomorî şi mai tare.

— Foarte prost, spuse el, azvîrlind o pungă în care mai rămăseseră şi cîteva monede de aur. Rostov, numără tu, dragul meu, cîţi bani au mai rămas şi pune-mi punga sub pernă, adăugă el şi ieşi să vorbească cu majorul.

Rostov luă banii, mașinal, îi clădi grămăjoare-grămăjoare, pe cei vechi de o parte, pe cei noi — de aur — de altă parte, și începu să-i numere.

— A ! Telianin ! Noroc ! M-au pîrlit rău aseară, se auzi glasul lui Denisov din cealaltă cameră.

— La cine ? La Bîkov, la șobolanul ?... Știam c-o să se întîmple așa, spuse o altă voce, mai subțire, și o dată cu ea apăru în prag locotenentul Telianin, un ofițer scund din același escadron.

Rostov aruncă sub pernă punga de bani și-i strînse mîna umedă și mică pe care acesta i-o întindea. Telianin fusese mutat disciplinar pentru nu se știe ce fapt, cu puțin înainte de începutul campaniei, de la un regiment de gardă. Aici în regiment avusese o foarte frumoasă ținută, dar nimeni nu-l avea la inimă și mai ales Rostov nu putea nici să-și ascundă, nici să-și înăbușe antipatia nelămurită pe care o simțea pentru el.

— Ei, tinere cavalerist, cum ești mulțumit de Gracik al meu ? (Gracik era calul de călărie, un armăsăraș, pe care Rostov îl cumpărase de la Telianin.)

Locotenentul nu se uita niciodată în ochii omului cu care vorbea ; îi fugeau totdeauna privirile de la un obiect la altul.

— Te-am văzut de dimineață călare...

— N-am ce spune, calu-i bun, spuse Rostov, cu toate că plătise pe el șapte sute de ruble, iar calul nu prețuia nici jumătate din suma asta. A început să șchioapete de piciorul stîng din față... adăugă el.

— I-o fi plesnit copita ! Asta-i nu-i nimic. Te învăț eu ce fel de scoabă să-i pui.

— Da, să-mi arăți, te rog, zise Rostov.

— Îți arăt, îți arăt, nu-i nici un secret. Cît despre cal, să știi c-ai să-mi mulțumești.

— Atunci să spun să și vină cu calul, zise Rostov, dornic să scape mai curînd de Telianin, și ieși să dea ordin să fie adus calul.

În tindă, Denisov, cu luleaua între dinți, ședea cinchit pe prag și asculta la majorul care-i raporta ceva. Dînd cu ochii de Rostov, Denisov se încruntă și, arătînd cu degetul cel mare peste umăr, spre camera unde rămăsese Telianin, se strîmbă și se scutură cu un gest de scîrbă.

— Of, nu-mi place defel băiatul ăsta, zise el, fără să se sinchisească de prezența majorului.

Rostov ridică din umeri, ca şi cum ar fi spus : „Nici mie, dar ce să fac ?“ Şi după ce dădu ordinul cu privire la cal, se înapoie la Telianin.

Telianin şedea alene în aceeaşi poziţie în care-l lăsase Rostov şi-şi freca mîinile mici şi albe.

„Cum pot fi unele mutre atît de nesuferite !“ gîndi Rostov cînd intră în odaie.

— Ei, ai dat ordin să vină cu calul ? întrebă Telianin, ridicîndu-se şi aruncînd o privire leneşă împrejur.

— Da.

— Hai mai bine să ne ducem noi acolo. Eu n-am venit decît ca să-l întreb pe Denisov în privinţa ordinului de ieri. L-ai primit, Denisov ?

— Încă nu. Dar unde pleci ?

— Vreau să-i arăt tînărului cum se potcoveşte calul, răspunse Telianin.

Ieşiră în cerdac şi se duseră în grajd. Locotenentul arătă cum trebuie pusă scoaba şi plecă acasă.

Cînd Rostov se întoarse în odaie, pe masă era o sticlă cu votcă şi un cîrnat. Denisov şedea la masă şi pana-i aluneca pe hîrtie, scîrţîind. Se uită posomorît în ochii lui Rostov.

— Îi scriu ei, spuse el.

Se sprijini apoi cu coatele pe masă şi, cu condeiul în mînă, bucuros pesemne că are prilejul să spună cuiva mai repede ceea ce voia să scrie, încredinţă lui Rostov conţinutul scrisorii.

— Vezi, dragul meu prieten, zise el, atîta vreme cît nu iubim, sîntem ca şi adormiţi. Sîntem copiii ţărînei... dar în inima noastră încolţeşte iubirea şi sîntem deodată zei, sîntem curaţi, ca în ziua dintîi a creaţiei... Dar ăsta cine-o mai fi ? Spune-i să se mai ducă naibii, n-am timp pentru nimeni ! strigă el la Lavruşka ; acesta, fără să se sfiască însă deloc, se apropie de el.

— Cine să fie ? Doar dumneavoastră i-aţi dat ordin să vină. E majorul, a venit după parale.

Denisov se încruntă ; voi să strige ceva, dar îşi luă de seamă.

— Urîtă afacere, murmură el ca pentru sine. Cîţi bani mai sînt în pungă, Rostov ?

— Şapte noi şi trei vechi.

— Of, urîtă al dracului ! Ei, dar ce stai așa, momîie ce ești ? Trimite-l încoace pe major ! îi strigă Denisov lui Lavruşka.

— Te rog, Denisov, dă-mi voie să te împrumut eu ; știi doar că am bani, spuse Rostov, înroşindu-se.

— Nu-mi place să mă împrumut de la ai mei, nu-mi place, bombăni Denisov.

— Dacă nu primeşti bani de la mine, ca de la un prieten, mă jigneşti. Crede-mă, zău că am ! repetă Rostov.

— Dar nici nu mă gîndesc !

Denisov se apropie de pat şi dădu să-şi ia punga de sub pernă.

— Unde-ai pus-o, Rostov ?

— Sub perna de dedesubt.

— Dar nu-i !

Denisov aruncă amîndouă pernele pe duşumea. Dar punga, nicăieri.

— Ei, drăcie !

— Stai puțin, nu cumva ai scăpat-o jos ? spuse Rostov şi, luînd pernele una cîte una, începu să le scuture. Luă apoi pătura şi o scutură, dar punga tot nu ieşi la iveală.

— N-am uitat eu cumva ? Nu, îmi amintesc foarte bine că m-am şi gîndit cum îți păstrezi tu comoara sub cap, zise Rostov. Am pus-o aici, sub pernă. Unde poate fi ? întrebă el pe Lavruşka.

— Eu nici n-am intrat aici. Unde ați pus-o, acolo trebuie să fie.

— Dar vezi că nu-i !

— Așa faceți dumneavoastră totdeauna. Aruncați lucrurile la întîmplare şi pe urmă uitați. Căutați-vă, vă rog, prin buzunare.

— Nu-i ; dacă-ți spun că mi-aduc aminte că m-am gîndit la comoară, spuse Rostov, şi de aceea știu că am pus-o acolo...

Lavruşka scotoci tot aşternutul, căută sub saltea, sub pat, sub masă şi prin toate colțurile, şi se opri apoi în mijlocul camerei. Denisov se uita tăcut la toate mişcările lui Lavruşka, şi cînd acesta îşi desfăcu brațele, mirîndu-se că punga nu era nicăieri, Denisov se uită la Rostov :

— Rostov, te rog să nu-mi faci farse de-astea...

Rostov, simţind privirile lui Denisov aţintite asupra sa, ridică ochii şi în aceeaşi clipă îi şi coborî. Tot sîngele-i zvîcni în faţă şi în ochi : respiraţia i se tăiase.

— Şi doar n-a fost nimeni în camera asta afară de domnul locotenent şi de dumneavoastră. Nu se poate, trebuie să fie aici, pe undeva, zise Lavruşka.

— Tu, mai bine dă-ţi osteneala şi caută, momîia dracului ! se răsti Denisov şi se repezi la ordonanţă cu un gest ameninţător. Să iasă punga, altfel te omor în bătaie ! Pe toţi vă omor !

Rostov, ocolindu-i privirea, începu să-şi încheie tunica ; îşi agăţă la şold sabia şi-şi puse chipiul.

— Să scoţi punga, îţi spun, strigă Denisov, zgîlţîindu-l pe Lavruşka şi izbindu-l de perete.

— Lasă-l în pace, Denisov ; ştiu eu cine a luat-o, spuse Rostov, îndreptîndu-se spre uşă, fără să-şi ridice ochii.

Denisov se opri, stătu puţin pe gînduri şi, pricepînd aluzia lui Rostov, îl apucă de mînă.

— Fleacuri ! strigă el atît de tare, încît vinele i se încordară, umflate ca nişte frînghii, pe gît şi pe frunte. Ascultă-mă pe mine, ţi-ai ieşit din minţi ; eu, unul, nu pot admite aşa ceva. Punga e aici ! Am să-l jupoi de viu pe mizerabilul ăsta şi punga va ieşi la iveală.

— Ştiu eu cine a luat-o, repetă Rostov cu tremur în glas şi se îndreptă spre uşă.

— Şi eu îţi spun să nu îndrăzneşti să faci una ca asta, strigă Denisov şi se repezi la iuncher să-l oprească.

Dar Rostov îşi smulse mîna şi-l ţinti drept şi dîrz în ochi, cu atîta răutate, de parcă Denisov i-ar fi fost cel mai mare duşman.

— Îţi dai seama ce spui ? zise el cu voce tremurătoare. Afară de mine n-a mai fost nimeni în cameră. Asta înseamnă că, dacă n-a luat-o el...

Dar nu mai putu să-şi sfîrşească gîndul şi fugi din odaie.

— Of, dracu să te ia şi pe tine şi pe toţi, fură ultimele cuvinte pe care le mai auzi Rostov.

Rostov se duse la casa unde era încartiruit Telianin.

— Conaşul nu-i acasă, îi spuse ordonanţa lui Telianin, a plecat la comandament. S-a întîmplat ceva ? adăugă curios ordonanţa, văzînd îngrijorarea care se citea pe chipul iuncherului.

— Nu, nimica.

— Adineauri era încă aicea, spuse ordonanța.

Comandamentul se găsea la trei verste de Salzeneck ; Rostov, fără să mai treacă pe acasă, luă un cal și porni spre comandament. În satul unde se instalase comandamentul era o cîrciumă foarte vizitată de ofițeri. Rostov trecu pe la cîrciumă ; la scară văzu calul lui Telianin.

În a doua încăpere, din fund, a cîrciumii, locotenentul stătea la masă, cu o tavă de cîrnăciori și o sticlă de vin dinainte.

— A, ai venit și dumneata, tinerelule, exclamă el, zîmbind și ridicînd din sprîncene.

— Da, răspunse Rostov în silă, ca și cum l-ar fi costat multă trudă să rostească acest cuvînt, și se așeză la masa de alături.

Tăceau amîndoi ; în cameră mai erau pe la mese doi nemți și un ofițer rus. Tăceau cu toții ; nu se auzeau decît tacîmurile izbite de farfurii și clefăitul locotenentului. Cînd sfîrși de mîncat, Telianin scoase din buzunar o pungă dublă, desfăcu inelele cu degetele lui mici, albe, puțin încovoiate, luă din ea o monedă și, cerînd restul, o întinse băiatului.

— Mai repede, te rog, spuse el.

Galbenul era nou. Rostov se ridică și se apropie de Telianin.

— Dă-mi voie să-ți văd punga, spuse el încet, cu o voce care de-abia se auzi.

Telianin, cu ochii jucîndu-i în cap, dar tot ridicînd din sprîncene, îi întinse punga.

— Da, e o pungă frumoasă... Da... da... spuse el, și deodată se îngălbeni. Privește-o, tinere, mai spuse el.

Rostov luă în mîini punga și se uită la ea, și la banii din ea, și la Telianin. Locotenentul căta tot într-o parte, așa cum avea obiceiul, și păru deodată foarte înveselit.

— Cînd vom ajunge la Viena, îi fac eu praf pe toți, dar acum, prin tîrgușoarele astea păcătoase, n-ai nici cum să-i cheltuiești, spuse el. Ei, hai, tinere ; dă-mi-o ; vreau să plec.

Rostov tăcea.

— Dar dumneata posteşti ? Nu iei masa ? Se mănîncă aici destul de bine, continuă el. Hai, dă-mi-o odată !

El făcu un gest și puse mîna pe pungă. Rostov îi dădu drumul. Telianin băgă punga în buzunarul pantalonilor ;

sprîncenele i se ridicară iarăşi şi gura i se întredeschise, ca şi cînd ar fi spus : „Da, da, îmi bag în buzunar punga mea ; e ceva foarte firesc şi nimeni n-are de ce să se-amestece aici".

— Ei, ce faci, tinere, rămîi ? zise el, oftînd şi uitîndu-se pe sub sprîncenele mult ridicate, drept în ochii lui Rostov. Un schimb de priviri scurte, cu iuţeala fulgerătoare a scînteii electrice, din ochii lui Telianin în ochii lui Rostov şi îndărăt, avu loc într-o singură clipă.

— Vino încoace, zise Rostov, luîndu-l de mînă, şi-l duse aproape cu forţa pînă la fereastră. Sînt banii lui Denisov ; dumneata i-ai luat... îi şuieră el în ureche.

— Ce ?... Cum ?... Cum îndrăzneşti ? Ce ?... rosti Telianin.

Dar cuvintele acestea sunau disperat, a strigăt de durere şi a rugăminte de iertare. Cum auzi sunetul acestui glas, sufletul lui Rostov se uşură de povara grea a bănuielii care-l apăsase. Simţi o mare bucurie, dar în acelaşi timp şi milă pentru omul nenorocit care-i sta în faţă ; trebuia totuşi să ducă pînă la capăt lucrul început.

— Nu aici ; oamenii pot să-şi închipuie cine ştie ce, bolborosi Telianin şi, luîndu-şi chipiul, se îndreptă spre o cameră mică unde nu era nimeni. Trebuie să ne explicăm...

— Ştiu asta precis şi pot s-o dovedesc, spuse Rostov.

— Eu...

Faţa palidă şi înspăimîntată a lui Telianin începu să tremure din toţi muşchii, ochii tot îi mai jucau în cap, dar priveau acum în jos, neîndrăznind să se ridice pînă la chipul lui Rostov. Şi, deodată, izbucni într-un plîns cu sughiţuri.

— Conte !... Nu nenoroci un biet tînăr... iată banii aceştia blestemaţi, ia-i... şi aruncă banii pe masă. Am şi eu un tată bătrîn, am şi eu o mamă...

Rostov luă banii, ferindu-se să se uite în ochii lui Telianin şi, fără să mai spună ceva, porni să iasă din cameră. Ajuns la uşă, însă, se opri şi se întoarse.

— Dumnezeule, spuse el cu ochii în lacrimi, cum ai putut face una ca asta ?

— Conte, spuse Telianin, apropiindu-se de iuncher.

— Nu te atinge de mine, spuse Rostov, dîndu-se iute în lături. Dacă ai nevoie într-adevăr de ei, ia-ţi banii ăştia. Îi azvîrli punga şi fugi din cîrciumă.

V

ÎN SEARA ACELEIAŞI ZILE, în casa unde era încartiruit Denisov, se încinsese o discuţie însufleţită între ofiţerii escadronului.

— Iar eu îţi spun, Rostov, că va trebui să-i ceri scuze comandantului de regiment, spuse un căpitan-secund înalt, cu părul încărunţit, cu mustăţi uriaşe şi cu chipul brăzdat de cute adînci, către Rostov, care, tulburat, se înroşise ca focul.

Căpitanul-secund Kirsten fusese de două ori degradat pentru chestiuni de onoare şi de tot atîtea ori se reabilitase.

— Nu permit nimănui să afirme că eu mint ! strigă Rostov. El mi-a spus mie că mint, şi eu i-am răspuns că el e acela care minte ! Asta-i tot şi-aici rămînem. Poate să mă pună şi în fiecare zi de serviciu dacă vrea, poate să mă ţină şi sub arest la domiciliu, dar să-mi cer iertare, nimeni nu mă poate sili ; fiindcă dacă el, în calitatea lui de comandant al regimentului, consideră că nu e de demnitatea lui să-mi dea satisfacţie, atunci...

— Da' stai un pic, drăguţă ; ascultă-mă puţin şi pe mine, îl întrerupse căpitanul-secund cu vocea lui de bas, mîngîindu-şi netulburat mustăţile lungi. Dumneata, de faţă cu alţi ofiţeri, spui comandantului de regiment că un ofiţer a furat...

— Ce sînt eu de vină că discuţia a început cînd se aflau şi alţi ofiţeri de faţă ? Poate că n-ar fi trebuit, într-adevăr, să vorbesc faţă de ei, dar eu nu-s diplomat. De aceea am şi intrat într-un regiment de husari ; credeam că aicea nu se mai umblă cu subtilităţi şi, cînd colo, îmi spune că mint... ei bine, să binevoiască să-mi dea satisfacţie...

— Tot ce spui e foarte frumos, nimeni nu crede că eşti un fricos, dar nu de asta e vorba. Întreabă-l şi pe Denisov : unde s-a mai pomenit vreodată ca un elev să ceară satisfacţie comandantului de regiment ?

Denisov, mușcîndu-și mustața, asculta posomorît convorbirea, și se vedea bine că n-ar fi vrut să se amestece. La întrebarea căpitanului-secund, el dădu din cap în semn de negație.

— Dumneata te-apuci în fața ofițerilor să-i vorbești comandantului de regiment despre ticăloșia asta, continuă căpitanul-secund. Bogdanîci (așa îl numeau pe comandant) te-a pus la locul dumitale.

— Nu m-a pus la locul meu, ci mi-a spus că vorbesc neadevăruri.

— Bine, bine ; dar dumneata i-ai îndrugat tot felul de prostii și trebuie deci să-ți ceri scuze.

— Pentru nimic în lume ! strigă Rostov.

— Nu m-am așteptat la așa ceva din partea dumitale, răspunse serios și cu severitate căpitanul-secund. Nu vrei să-ți ceri scuze, dar dumneata, drăguță, ești vinovat nu numai față de el, ci și față de întregul regiment, față de noi toți ești vinovat. Și iată pentru ce : în loc să te fi gîndit sau să fi cerut cuiva vreun sfat cum să te descurci în afacerea asta, te-ai dus de-a dreptul și ai trîntit tot ce aveai de spus, de față cu toți ofițerii comandantului. Ce putea comandantul regimentului să facă ? Să-l dea la Curtea marțială pe ofițer și să azvîrle astfel cu noroi în întregul regiment ? Din cauza unui netrebnic să fi făcut de rușine tot regimentul ? Așa s-ar fi cuvenit, nu, după dumneata ? După noi însă, nu-i deloc așa. Și Bogdanîci a făcut foarte bine cînd ți-a spus că vorbești neadevăruri. Nu-i deloc plăcut, dar ce să-i faci, drăguță, singur ți-ai căutat-o. Și-acuma, cînd noi vrem să restabilim lucrurile, dumneata, nu știu din ce capricii, refuzi să ceri scuze și vrei să dai totul pe față. Ți se pare nedrept că trebuie să faci de serviciu ca pedeapsă ; dar ce te-ar costa să-ți ceri scuze față de un ofițer bătrîn și cinstit ? Orice s-ar spune, Bogdanîci — bătrînul colonel — e un ofițer viteaz și cinstit ; pe dumneata te supără asta ; dar să terfelești onoarea unui regiment întreg, asta nu te supără ? Vocea căpitanului-secund începu să tremure. Dumneata, drăguță, ești în regiment de ieri, de-alaltăieri ; azi ești aici, mîine cine știe, te mută ca aghiotant pe undeva ; dumitale ți-e totuna dacă se va spune : „Printre ofițerii din regimentul Pavlograd sînt hoți !" Pentru noi însă nu-i totuna. Ce zici, Denisov ? Așa-i că nu-i totuna ?

Denisov tăcea întruna nemișcat și se uita din cînd în cînd, cu ochii lui negri sclipitori, la Rostov.

— Ții la fandaxiile dumitale și nu-ți convine să ceri scuze, continuă căpitanul-secund, însă nouă, ăstora bătrîni, care am crescut aici și care, dacă o vrea Dumnezeu, avem să și murim în acest regiment, onoarea lui ni-i scumpă și Bogdanîci știe lucrul acesta. Of, ce scumpă ni-i ! Nu-i bine ce faci, nu-i bine ! Te-oi supăra, nu te-oi supăra, dar la mine, totdeauna ce-i în gușă-i și-n căpușă ! Eu spun adevărul verde-n față. Nu e bine ce faci !

Și căpitanul-secund se ridică și-și întoarse fața de la Rostov.

— Ei drăcie, e adevărat ! strigă, sărind de la locul său, Denisov. Hai, Rostov, hai !

Rostov, care schimba fețe-fețe, se uita pe rînd cînd la unul din ofițeri, cînd la celălalt.

— Nu, domnilor, nu... să nu credeți... înțeleg foarte bine, în zadar mă credeți atît de... eu... pentru mine... eu pentru onoarea regimentului... Dar ce să spun ? Voi dovedi cu fapte că și pentru mine onoarea drapelului... dar... totuna e ; aveți dreptate, sînt vinovat !... Îi dădură lacrimile. Sînt vinovat, vinovat față de toți !... Mai vreți ceva de la mine ?...

— Așa te vreau, conte, strigă, întorcîndu-se, căpitanul-secund, și-l bătu cu mîna lui mare pe umăr.

— Cînd ți-am spus eu că-i băiat bun, strigă Denisov.

— Așa-mi placi, conte, reluă căpitanul, ca și cum din acest titlu de noblețe ar fi făcut un fel de răsplată pentru faptul că Rostov își recunoștea vinovăția. Du-te acuma și-ți cere scuze, luminăție !

— Domnilor, tot ce vreți fac, nimeni nu va auzi o vorbă de la mine, răspunse Rostov cu o voce rugătoare, dar să-mi cer scuze nu pot, zău nu pot, orice-ați spune ! Cum să-mi cer eu scuze ca un copil ? Să cer iertare ?

Denisov începu să rîdă.

— Tot în capul dumitale se sparge. Bogdanîci e răzbunător ; n-o să-ți uite ușor încăpățînarea, ți-o plătește el, zise Kirsten.

— Zău că nu-i încăpățînare ! Nu vă pot descrie ce sentiment am... nu pot să...

— Voia dumitale ! i-o tăie căpitanul. Dar ticălosul acela unde a intrat ? întrebă el pe Denisov.

— S-a prefăcut bolnav ; s-a dat dispoziţie ca mîine să fie şters din controale prin ordin de zi, spuse Denisov.

— Asta la el trebuie să fie un soi de boală, altfel nu se poate explica, zise căpitanul.

— Boală, neboală, să se ferească să dea ochi cu mine, că-l omor ! strigă Denisov, turbat de mînie.

În clipa aceea intră în odaie Jerkov.

— Ce-i cu tine ? săriră ofiţerii la noul sosit.

— Pornim în marş, domnilor. Mack s-a predat cu întreaga armată !

— Minţi !

— L-am văzut cu ochii mei.

— Cum ? L-ai văzut pe Mack ? Viu ? În carne şi oase ? !

— Pornim ! Pornim ! Să-i oferim o sticlă de vin pentru vestea asta ! Dar tu, cum ai nimerit aici ?

— M-au trimis la loc la regiment, dracu ştie pentru ce, din cauza lui Mack. S-a plîns de mine un general austriac : îl felicitasem cu prilejul sosirii lui Mack... Dar ce-i cu tine, Rostov ? Ce eşti aşa de plouat ?

— Noi, aici, fierbem, măi frate, de două zile, într-o încurcătură cumplită !

Intră aghiotantul regimentului şi întări ştirea adusă de Jerkov. Se dăduse ordin de plecare, chiar pentru a doua zi.

— Pornim, domnilor !

— Slavă Domnului, ne şi plictisisem de-atîta şedere !

VI

KUTUZOV SE RETRASE spre Viena, distrugînd pe urma lui podurile de pe rîurile Inn (la Braunau) şi Traun (la Linz). La 23 octombrie trupele ruseşti trecură rîul Enns. Convoaiele, artileria şi coloanele de trupe ruseşti se scurgeau în plină zi prin oraşul Enns, şi pe o parte, şi pe alta a podului.

Era o zi călduţă de toamnă, ploioasă. Vasta panoramă care se deschidea de pe înălţimea unde erau aşezate bateriile ruseşti ce apărau podul, cînd se îngusta deodată strînsă în pînza diafană a unei ploi piezişe, cînd se lărgea

la fel de brusc în lumina soarelui care făcea să strălucească totul, lăsînd să se vadă limpede pînă la mari depărtări toate obiectele, ca date cu lac. Sub deal se ivea la picioarele trupelor orășelul cu casele lui albe și acoperișurile roșii, cu catedrala și cu podul, pe amîndouă capetele căruia se revărsau înghesuite unitățile ruseşti. Se zăreau la un cot al Dunării vase, și o insulă, și un castel cu parc, înconjurat de apele Ennsului, care se vărsa în acest loc în fluviu ; se zărea malul stîng al Dunării, stîncos, acoperit cu o pădure de pini, cu tainice creștete verzi și cu defileuri albăstrind zarea. Se zăreau, dincolo de pădurea sălbatică de pini ce părea neumblată, turnurile unei mînăstiri, iar departe de tot, pe un deal, de cealaltă parte a Ennsului, drept înainte, se zăreau patrulele călări ale inamicului.

De pe înălțime, între cuiburile de tunari, însoțit de un ofițer din suita sa, generalul care comanda ariergărzile cerceta printr-un ochean regiunea. Ceva mai în urmă, pe o țeavă de tun, ședea Nesviţki, care fusese trimis la ariergardă într-o misiune de către comandantul suprem. Cazacul care-l însoțea pe Nesviţki îi dădu raniţa și bidonul ; și Nesviţki trată ofițerii cu pateuri și cu *Doppel Kümmel* veritabil. Ofițerii, bucuroși, făcură roată în jurul lui, care în genunchi, care așezîndu-se turcește pe iarba udă.

— Da, n-a fost prost prințul ăsta austriac cînd și-a zidit castelul aici. Minunată priveliște. Dar de ce nu mîncați, domnilor ? întrebă Nesviţki.

— Vă mulțumesc respectuos, răspunse unul din ofițeri, cu satisfacția că vorbește unei persoane atît de însemnate de la marele cartier general. Da, e un loc minunat ! Noi, cînd am trecut încoace, am avut drum chiar pe lîngă parc și am văzut și doi cerbi ; cît despre conac, e o adevărată minune !

— Uitați-vă, prințe, zise un al doilea, care ar mai fi luat bucuros încă un pateu, dar, fiindu-i rușine, se prefăcea că admiră priveliștea, uitați-vă, infanteriștii noștri au și intrat acolo. Iar mai departe, pe pajiște, dincolo de capătul satului, trei inși cară ceva în spate. Au să jefuiască tot castelul, zise el, cu vădită aprobare în glas.

— Văd, văd, zise Nesviţki. Dar tot ceea ce aș fi dorit eu era să ajung acolo, adăugă el, mestecînd la pateuri cu gura lui frumoasă, cu buzele umezite.

Şi arătă mînăstirea cu turnurile care se vedeau pe culme. Apoi zîmbi, strînse pleoapele şi ochii începură să-i lucească.

— Ah, atunci să te ţii trai, domnilor !

Ofiţerii rîseră.

— Măcar să le speriem puţin pe mironosiţele astea ! Cică-s italience şi sînt şi tinere printre ele ! Drept să spun, mi-aş da cinci ani din viaţă !

— Chiar că li s-o fi urît acolo, spuse rîzînd un ofiţer mai îndrăzneţ.

În vremea asta ofiţerul din suită, care stătea în faţă, arătă ceva generalului ; acesta duse ocheanul la ochi.

— Da, aşa e ; aşa e, spuse generalul supărat, luînd ocheanul de la ochi şi ridicînd din umeri, aşa e, au să înceapă să bată podul. Nu ştiu de ce-or fi zăbovind atîta ai noştri !

De cealaltă parte se puteau vedea şi cu ochiul liber inamicul şi una din bateriile sale din care ieşi deodată un fum alb, lăptos ; o dată cu fumul se auzi o detunătură depărtată, şi jos se putea deslusi cum trupele noastre se grăbeau să treacă rîul şi să lase podul în urmă.

Nesviţki, răsuflînd zgomotos, se ridică şi se apropie surîzînd de general.

— Nu binevoiţi să gustaţi ceva, excelenţă ?

— Proastă afacere, zise generalul fără să-i răspundă, prea au zăbovit ai noştri.

— Să nu mă reped pînă acolo, excelenţă ? zise Nesviţki.

— Da, repede-te, te rog, zise generalul, repetînd ordinul care fusese dat cu toate amănuntele, şi spune-le husarilor să treacă ultimii şi să dea foc podului pe urma lor, aşa cum le-am dat ordin ; nu uita să inspectezi materialul incendiar de pe pod.

— Foarte bine ! răspunse Nesviţki.

Îşi strigă cazacul cu calul, îi porunci să strîngă raniţa şi bidonul şi-şi aruncă sprinten trupul greoi în şa.

— Să ştiţi că trec pe la călugăriţe, spuse el către ofiţerii care se uitau zîmbind la el şi porni pe cărarea care cobora şerpuind.

— Ia să vedem, căpitane, pînă unde bat tunurile, se adresă generalul unui artilerist. Trageţi ! Vă mai trece de urît.

— Servanţii, la tunuri ! comandă ofiţerul şi, într-o clipă, tunarii se repeziră voioşi din preajma focurilor şi încărcară tunurile.

— Pentru-ntîia lovitură ! se-auzi comanda.

Servantul numărul 1 sări sprinten înapoi. Se auzi o detunătură metalică, asurzitoare ; obuzul zbură şuierînd pe deasupra ruşilor aflaţi sub poalele muntelui şi explodă cu mult înainte de a fi ajuns la inamic, însemnînd cu un fum locul unde căzuse.

Chipurile soldaţilor şi ale ofiţerilor se înveseliră la auzul acestei explozii. Se ridicară cu toţii să privească în jos, la picioarele lor, urmărind mişcările trupelor noastre ce se vedeau ca-n palmă, iar în faţă, mişcările inamicului care se tot apropia. În aceeaşi clipă soarele ieşi cu totul din nori, şi frumosul sunet al detunăturii stinghere şi lumina strălucitoare a soarelui se contopiră într-o singură impresie de elan şi voie bună.

VII

PE DEASUPRA PODULUI zburară două ghiulele duşmane, iar pe pod era din ce în ce mai mare înghesuială. În mijlocul podului, coborît de pe cal şi înghesuindu-şi trupul masiv în balustradă, sta prinţul Nesviţki şi se uita rîzînd îndărăt spre cazacul lui, care, cîţiva paşi mai în urmă, ţinea amîndoi caii de dîrlogi. Ori de cîte ori prinţul Nesviţki încerca să facă un pas înainte, soldaţii şi căruţele dădeau peste el şi îl şi împingeau la loc în balustradă, aşa că nu reuşea să facă nimic altceva decît să zîmbească.

— Om eşti tu, măi frăţioare ? spuse cazacul unui soldat conductor de furgon, care se vîra cu caii şi căruţa în grămada de infanterişti. Om eşti tu ? Nu poţi să aştepţi şi tu puţin, să treacă generalul ?

Dar conductorul de furgon nu se sinchisi de pomenirea acestui grad şi strigă la soldaţii care-i încurcau trecerea :

— Ei, măi fraţilor ! Ţineţi mai pe stînga ! Staţi pe loc !

Dar fraţii se înghesuiau umăr la umăr, încurcîndu-se în baionete şi nu ţineau deloc pe stînga, trecînd pe pod ca o masă compactă, neîntreruptă. Uitîndu-se în jos peste

parapet, prințul Nesviţki văzu valurile repezi, zgomotoase şi mărunte ale Ennsului, care se învălmăşeau, fremătînd şi, rotindu-se în jurul pilonilor podului, năvăleau unele peste altele. Apoi, uitîndu-se pe pod, văzu aceleaşi uniforme, vii valuri de soldaţi, apoi panaşe, chivăre cu glugi, baionete şi puşti lungi, iar sub chivăre, chipuri cu pomeţi laţi, cu obraji scofîlciţi, cu o expresie de oboseală şi nepăsare, şi picioare care se tîrau prin noroiul cleios, adunat pe scîndurile podului. Din cînd în cînd, printre valurile acestea monotone de soldaţi, apărea, asemeni unei coame de spumă deasupra valurilor Ennsului, cîte un ofiţer cu pelerină şi cu faţa deosebită de aceea a soldaţilor ; uneori ca o şipcă legănată de apele rîului, răzbătea printre valurile de infanterişti cîte un husar rămas fără cal, vreo ordonanţă sau cîte-un localnic ; alteori, ca o bîrnă care pluteşte înconjurată din toate părţile de apă, înota prin mulţimea de pe pod cîte-o căruţă ofiţerească sau de campanie, încărcată cu vîrf şi acoperită cu coviltir de piele.

— Ia te uită, parcă-i potop ! S-au rupt zăgazurile, spuse deznădăjduit cazacul, oprindu-se. Mai sînteţi mulţi, măi ?

— Fără unul, un *melion*, zise voios, clipind ghiduş, un soldat cu mantaua ruptă, care trecu chiar pe lîngă dînsul şi dispăru o clipă mai tîrziu. După el trecu altul, un soldat bătrîn.

— Cînd o-ncepe *el (el* era duşmanul) acuşica să ne împroaşte aici pe pod, spuse posomorît soldatul bătrîn către tovarăşul său, n-ai să ştii unde să te scarpini mai întîi.

Soldatul trecu. În spatele lui trecu alt soldat, într-o căruţă :

— Unde dracu ai vîrît obielele ? îl întrebă o ordonanţă, alergînd după căruţă şi scotocind prin ea.

Trecu şi acesta, cu căruţă cu tot.

După ei venea un grup de soldaţi veseli şi, pe cît se vedea, cam băuţi.

— Măi, şi cînd mi ţi-l izbi o dată cu patul puştii, drept peste dinţi... povestea bucuros unul, cu poalele mantalei suflecate, făcînd un gest larg cu mîna.

— Ce să-i faci, gustoasă-i ea şunca, numai că... se amestecă un alt soldat, rîzînd cu hohote.

Trecură şi aceştia, aşa că Nesviţki nu putu afla pe cine l-au lovit peste dinţi şi mai ales ce era cu şunca.

— Grăbit mai e, ce să zic ! Dacă ne-a trimis şi el o ghiulea, şi-a închipuit că praf îi face pe toţi, spuse supărat şi dojenitor un subofiţer.

— Şi numa' ce-a zburat o dată pe deasupra mea, frăţioare, ghiuleaua aceea, am încremenit, nu alta... zise cu gura pînă la urechi, abia stăpînindu-şi rîsul, un soldat tînăr. Zău aşa, să mor dacă vă mint, m-am speriat, nu glumă ! făcu soldatul, ca şi cum s-ar fi mîndrit cu spaima lui.

Trecu şi acesta. După el venea o căruţă care nu semăna deloc cu cele care trecuseră pînă atunci. Era un furgon nemţesc cu doi cai şi încărcat, pe cît părea, cu o întreagă gospodărie ; de furgonul acesta, pe care îl conducea un neamţ, era legată o minunată vacă bălţată, cu un uger uriaş. Sus, peste nişte aşternuturi, pe perne, şedeau o femeie ca un copil la sîn, o babă şi o fetişcană trupeşă şi rumeioară. Aceşti locuitori refugiaţi erau, de bună seamă, lăsaţi să treacă în baza unei autorizaţii speciale. Ochii tuturor soldaţilor se îndreptară spre femei şi, cît timp trecu printre ei căruţa domol, la pas, toate observaţiile soldaţilor se învîrtiră numai în jurul celor două femei. Pe toate chipurile vedeai aproape unul şi acelaşi zîmbet, care trăda gînduri necuviincioase cu privire la fetişcana din car.

— Ia te uită, cîrnăţarii, şi-au luat şi ei tălpăşiţa !

— Nu-ţi vinzi muierea ? spunea altul, apăsînd pe ultima silabă, către neamţul care, supărat şi speriat, mergea cu paşi mari şi cu privirea în pămînt.

— Ia te uită cum s-au mai gătit ! Ale dracului !

— La ele să te fi brodit tu în cantonament, măi Fedotov !

— Aţi văzut, fraţilor ?

— Încotro ? întrebă un ofiţer de infanterie, care mușca dintr-un măr şi zîmbea şi el la vederea fetei.

Neamţul închise ochii, în semn că nu înţelege.

— Dacă vrei, ia-ţi-l ţie, spuse ofiţerul, şi întinse fetei mărul.

Fata zîmbi şi-l luă. Ca toţi cei de pe pod, Nesviţki nu-şi mai dezlipi ochii de la femei, tot timpul cît le văzu trecînd. După ce trecură, începură să vină iarăşi aceleaşi rînduri nesfîrşite de soldaţi, cu aceleaşi vorbe în gură, şi în sfîrşit toţi se opriră. Aşa cum se întîmplă adesea, la

ieşirea de pe pod caii de la căruţa unei companii se poticniseră şi toată gloata trebui să aştepte.

— Dar de ce s-or fi oprind ? Nu-i deloc rînduială ! spuneau soldaţii. Unde te bagi ? Fire-ai al dracului ! Nu poţi aştepta şi tu un pic ? Dar cînd o să dea *el* foc podului, atunci ce-ai să te mai faci ? Ia uită-te, l-au înghesuit şi pe ofiţerul de colo, se auzeau glasuri din toate părţile gloatei îngrămădite ; şi toţi se îmbulzeau spre capătul podului.

În timp ce se uita peste parapet la apele Ennsului, Nesviţki auzi deodată un sunet, încă nou pentru el, care se apropia din ce în ce... şi ceva greu căzu plescăind în apă.

— Ia te uită pînă unde ajunge ! rosti necăjit un soldat foarte aproape de el, privind spre locul de unde se auzise sunetul.

— Ne dă ghes să trecem mai iute, zise altul cu îngrijorare.

Mulţimea se urni iarăşi din loc. Nesviţki înţelese că asta trebuie să fi fost o ghiulea.

— Ei, cazacule, dă-mi calul ! spuse el. Ei, voi, de colo ! Daţi-vă mai la o parte ! La o parte ! Faceţi loc !

Cu mari sforţări, reuşi să ajungă pînă la cal. Fără să înceteze a striga, se îmbulzi înainte. Soldaţii dimprejurul lui se înghesuiră ca să-i facă loc, dar nu izbutiră, căci şi pe ei îi împingeau alţii, şi-l călcară rău pe picior.

— Nesviţki ! Nesviţki ! Măi urîtule ! se auzi în timpul acesta, din spatele lui, o voce răguşită.

Nesviţki se întoarse şi-l văzu, la vreo cincisprezece paşi, despărţit de dînsul prin această masă vie a infanteriştilor care se urneau cu greu, pe frumosul Vaska Denisov, cu faţa aprinsă, cu părul negru zburlit, cu chipiul pe ceafă şi cu dolmanul husăresc aruncat tinereşte pe-un umăr.

— Dă-le tu ordin ăstora, lua-i-ar dracu, să-mi facă drum, strigă Denisov, pe care se vedea că-l cuprinsese un acces de furie, căci cu mîna-i mică, roşie ca şi faţa, îşi agita ameninţător sabia, cu teacă cu tot, iar ochii lui negri ca tăciunele îi jucau, sclipind în orbite.

— Hei, Vasea ! răspunse cu bucurie Nesviţki. Ce mai faci ?

— Nu poate trece escadronul, strigă Vaska Denisov cu îndîrjire, arătîndu-şi dinţii albi şi dînd pinteni lui Beduin, frumosul său cal negru, care, ciulind urechile şi

ferindu-şi-le de baionete, bătea nerăbdător cu copitele în scîndurile podului, tot sforăind şi împroşcînd necontenit cu spuma strînsă la zăbală pe cei dimprejur, gata parcă să sară peste parapet, dacă l-ar fi lăsat călăreţul.

— Ce-i asta ? Oi ce sînteţi ! Sînteţi mai rău ca oile ! La o parte... Faceţi loc... Stai, n-auzi ? Măi, tu cel cu căruţa, lua-te-ar dracu ! Te fac bucăţi ! strigă el şi, într-adevăr, trase sabia din teacă şi începu să-l ameninţe cu ea.

Soldaţii, cu spaima-n ochi, se înghesuiră unii într-alţii, şi Denisov ajunse lîngă Nesviţki.

— Cum de astăzi nu eşti beat ? îl întrebă Nesviţki pe Denisov, cînd acesta fu lîngă dînsul.

— Da' parcă mai ai vreme să te-mbeţi ? răspunse Vaska Denisov. Toată ziua, de colo pînă colo, ne mînă cu regimentul. Dracu să mai înţeleagă ! Dacă-i bătălie, atunci să ne batem, nu aşa.

— Ce fercheş eşti tu azi ! zise Nesviţki, privind la dolmanul cel nou al lui Denisov şi la valtrapul calului.

Denisov zîmbi, scoase din buzunar o batistă care răspîndea miros de parfum şi o apropie de nasul lui Nesviţki.

— Altfel nici nu se poate ! Doar merg la luptă ! M-am bărbierit, m-am spălat pe dinţi şi m-am parfumat.

Datorită chipului impunător al lui Nesviţki, urmat de cazac, şi hotărîrii lui Denisov, care-şi vîntura ameninţător sabia şi striga necontenit, izbutiră să răzbată pînă la celălalt capăt al podului şi să oprească infanteria. Nesviţki îl găsi la ieşire pe colonel, căruia avea misiunea să-i transmită ordinul şi, de îndată ce şi-o îndeplini, porni înapoi.

După ce-şi făcu drum, Denisov se opri la intrarea podului. Strunindu-şi cu nepăsare armăsarul, care bătea nerăbdător din picior, el se uita la escadronul din faţa lui. Scîndurile podului începură să răsune de tropotul măsurat al copitelor, ca şi cum ar fi dat drumul la o herghelie ; escadronul, cu ofiţerii în frunte, se înşiră pe pod în rînduri de cîte patru şi începu să treacă pe lîngă el de cealaltă parte.

Infanteriştii, înghesuiţi în noroiul frămîntat de pe marginea podului, se uitau la husarii fercheşi şi spălaţi, care treceau în ordine pe lîngă ei, privindu-i zeflemitor, cu rea-voinţă şi răceală, caracteristice întîlnirilor dintre unităţi de arme diferite.

— Spilcuiţi băieţi ! îs tocmai buni pentru parada de la Podnovinskoie [1].

— Ce folos ! Nu-s buni de nimic altceva decît de paradă, spuse un altul.

— Măi pifane, nu ridica praful ! glumi un husar, al cărui cal, sărind, stropise cu noroi un infanterist.

— Să te văd şi pe tine mărşăluind numai vreo două etape cu raniţa-n spinare, şi ţi s-ar duce dracului toate ceaprazurile alea, zise infanteristul, ştergîndu-şi cu mîneca noroiul de pe faţă. Cînd eşti călare, te crezi pasăre, nu om !

— De-ai fi şi tu pe cal, măi Zikin, să mergi colea călare, ce mîndru ai mai fi ! glumi un caporal cu un infanterist slăbănog, îndoit sub greutatea raniţei.

— Încalecă pe un băţ şi zi şi tu că-i cal, se amestecă în vorbă un husar.

VIII

INFANTERIA RĂMASĂ LA urmă se grăbea să treacă podul înghesuindu-se, ca într-o pîlnie, la intrarea lui. În cele din urmă, după ce trecură toate căruţele, înghesuiala se mai domoli şi ultimul batalion intră pe pod. Numai husarii lui Denisov rămăseseră faţă în faţă cu duşmanul, de cealaltă parte a podului. Inamicul, care putea fi zărit de departe, de pe dealul din faţă, nu se zărea încă de aci de jos de lîngă pod, fiindcă în valea prin care curgea rîul, orizontul era închis de o culme ce se înălţa la o distanţă de numai o jumătate de verstă. În faţă era o întindere pustie pe care se vedeau, mişcîndu-se în grupuri mici, cazaci de-ai noştri în patrulare. Deodată, pe drumul de pe înălţimea din faţă se iviră trupe în mantale albastre şi formaţii de artilerie. Erau francezii. Patrula de cazaci o luă la trap, devale. Toţi ofiţerii şi oamenii din escadronul lui Denisov, deşi îşi dădeau toată silinţa să se uite în altă parte şi să vorbească despre alte lucruri, nu conteneau să privească şi să se gîndească tocmai la ceea ce se petrecea acolo, pe colină, şi toţi se uitară deodată la cele cîteva pete negre care se iviseră la orizont şi în care ei recunoscură trupele inamice. După-amiază, vremea se înseninase din nou ; soarele se lăsa luminos deasupra Dunării şi a

[1] Cîmp de instrucţie lîngă Moscova.

dealurilor întunecate din preajma fluviului. Era liniște și din cînd în cînd, de pe deal, se auzeau, aduse de vînt, trompetele și strigătele dușmanului. Escadronul nu mai era acum despărțit de inamic decît de cele cîteva patrule. Un spațiu pustiu ca de vreo trei sute de stînjeni se așternea de la ei la dușman. Inamicul încetase focul și faptul acesta făcea să se simtă și mai puternic prezența acelui strict hotar nevăzut, inaccesibil și înfricoșător, care desparte două armate dușmane.

„Un singur pas dincolo de linia aceasta, care aduce cu granița dintre vii și morți, și dai piept cu necunoscutul, cu suferințele și cu moartea. Și ce-i acolo ? Cine-i acolo ? Colo, peste cîmp, după copacul și după acoperișul acela luminat de soare ? Nimeni nu știe, dar tare-aș dori să aflu. Groaznic e să treci hotarul acesta, și totuși aș dori să-l trec ; e știut, doar, că mai curînd sau mai tîrziu tot va trebui să-l trec și să aflu ce este de partea cealaltă a hotarului, așa cum voi afla neapărat odată ce este dincolo de moarte. Mă simt puternic, voinic, voios, îndîrjit și înconjurat de oameni tot atît de voinici, de îndîrjiți și de plini de viață.“ Dacă nu cugetă așa, cel puțin așa simte fiecare om care se află față în față cu inamicul ; iar sentimentul acesta dă o strălucire deosebită și o vioiciune plină de voie bună tuturor impresiilor din asemenea clipe.

Pe culme, la inamic, se ivi un fum de împușcătură și ghiuleaua zbură vîjîind deasupra capetelor husarilor din escadron. Ofițerii care stătuseră toți împreună se repeziră fiecare la locurile lor. Husarii făceau sforțări să-și alinieze caii. Se făcu în tot escadronul tăcere deplină. Toți se uitau drept înainte, la inamic și la comandantul escadronului, așteptînd comanda. Zbură o a doua și apoi o a treia ghiulea. Nu mai era nici o îndoială că dușmanul trăgea în escadron ; dar ghiulelele zburau, toate la fel, șuierînd repezit pe deasupra capetelor lor, și cădeau undeva, în spate. Husarii nu se uitau unde, dar la fiecare nou șuier al zborului de ghiulea, toți oamenii din escadron, cu fețele lor atît de diferite, dar devenite acum aidoma, cu răsuflarea oprită, se ridicau în scări, ca la comandă, de îndată ce auzeau proiectilul, și se lăsau iar în șa cînd ghiuleaua trecea. Soldații, fără a-și întoarce capetele, se uitau pe furiș unii la alții, curioși să observe impresiile camarazilor lor. Pe toate chipurile, începînd de la Denisov și sfîrșind cu gornistul, se desenase în jurul buzelor și în bărbie una

și aceeași trăsătură de combativitate, îndîrjire și emoție. Majorul se încruntase, uitîndu-se la soldați, ca și cum i-ar fi amenințat cu cine știe ce pedeapsă. Iuncherul Mironov se apleca la fiecare nou vîjîit de ghiulea. Rostov, care se afla la flancul stîng, călare pe Gracik al lui, cam slab de picioare, dar foarte arătos, avea aerul fericit al unui școlar chemat în fața unui numeros public să dea un examen, la care era sigur că se va distinge. Se uita cu ochi limpezi și luminoși la toți, ca și cum i-ar fi rugat să ia seama cît de liniștit poate sta el sub obuze. Dar și pe chipul său, fără să-și dea seama, se desenă în jurul gurii aceeași expresie nouă și severă, care se întipărise și pe chipurile celorlalți.

— Cine tot face plecăciuni acolo ? Iuncher Mironov ! Nu-i bine așa, uită-te la mine ! strigă Denisov, care nu-și mai găsea locul și se învîrtea mereu călare prin fața escadronului.

Fața cîrnă și încadrată de un păr negru a lui Vaska Denisov, ca de altfel tot trupul lui mărunt și îndesat, cu mîna mică, dar vînjoasă (cu degetele scurte și păroase), încleștată pe sabia scoasă din teacă, era întocmai ca întotdeauna, și arăta mai curînd ca în serile în care băuse cîte o sticlă-două de vin. Era doar ceva mai roșu decît de obicei și, dîndu-și capul mult pe spate, așa cum fac păsările cînd beau apă, își înfipse nemilos pintenii în coastele blîndului său Beduin și, lăsat pe spate ca și cum ar fi rămas în urma calului, zbură la celălalt flanc al escadronului și strigă cu glas răgușit să-și controleze toată lumea pistoalele. Se apropie apoi de Kirsten. Căpitanul-secund, călare pe iapa lui butucănoasă, cu mers așezat, venea spre el la pas. Impunător, cu mustățile sale lungi, își păstra seriozitatea de totdeauna ; doar ochii îi străluceau ceva mai tare ca de obicei.

— Ce crezi ? se adresă el lui Denisov. Eu zic că tot n-ajungem să ne încăierăm ! Iaca, să vezi că iar vine ordin de retragere.

— Dracu-i știe ce au de gînd să facă ! bombăni Denisov. A ! Rostov ! îi strigă el iuncherului, observîndu-i chipul vesel. Ei, ți-ai văzut visul cu ochii.

Și zîmbi aprobator, vădit mulțumit de ținuta elevului. Rostov se simți în culmea fericirii. În clipa aceea apăru pe pod comandantul regimentului. Denisov se repezi în întîmpinarea lui.

— Excelenţă, daţi-mi voie să-i atac. Îi dau peste cap !

— Ce să-i ataci, domnule ! rosti comandantul cu glas plictisit şi încruntîndu-se, de parcă l-ar fi enervat o muscă. Tot aici stai ? Nu vezi că flancurile se retrag ? Retrage-ţi imediat escadronul !

Escadronul trecu podul şi ieşi de sub bătaia tunurilor, fără să piardă măcar un singur om. Trecu după el şi al doilea escadron, care rămăsese la posturile înaintate ; în sfîrşit, părăsiră malul şi ultimii cazaci.

Cele două escadroane ale regimentului Pavlograd, o dată ce-au trecut podul, o luară, unul îndărătul celuilalt, înapoi la deal. Comandantul regimentului, Karl Bogdanovici Schubert, se apropie de escadronul lui Denisov şi merse un timp la pas nu departe de Rostov, fără să-i dea nici o atenţie, cu toate că se vedeau acum pentru prima oară după incidentul cu Telianin. Rostov, simţindu-se aici, în front, în puterea unui om faţă de care se socotea acum vinovat, nu-şi mai lua ochii de la spinarea de atlet, de la ceafa blondă şi gîtul congestionat al comandantului de regiment. Deodată lui Rostov îi trecu prin minte că Bogdanîci se preface numai că nu-i dă atenţie şi că de fapt în timpul ăsta nu face decît să-l urmărească pentru ca să-i pună la încercare curajul ; la gîndul acesta, iuncherul îşi îndreptă ţinuta şi se uită voios în jur ; apoi i se năzări că Bogdanîci merge anume alături de dînsul, pentru ca să-şi arate vitejia faţă de Rostov. Îşi mai spuse că şi duşmanul său va da acum escadronului într-adins un ordin de atac disperat, tocmai ca să-l pedepsească pe el, Rostov, şi se vedea aievea, după atac, cum vine spre el comandantul şi-i strînge mărinimos mîna, lui, rănitului în luptă, drept semn al împăcării.

În momentul acesta, silueta unui ofiţer înalt şi cu umeri largi, bine cunoscut de husarii pavlogrădeni (doar făcuse pînă nu demult parte din regimentul lor), Jerkov, căci el era, se apropie călare de comandantul regimentului. După îndepărtarea sa de la marele cartier general, Jerkov nu rămăsese la regiment — spunîndu-şi că nu-i el atît de prost să ducă greul frontului, cînd putea, stînd cu braţele încrucişate la un comandament, să cîştige mai multe decoraţii — şi izbutise astfel să fie numit ofiţer de ordonanţă pe lîngă prinţul Bagration. Venea acum la fostul său comandant de regiment cu ordine din partea comandantului ariergărzii.

— Domnule colonel, zise el, adresîndu-se duşmanului lui Rostov şi privindu-şi foştii camarazi cu aerul întunecat, pe care-l avea de obicei cînd era serios, a venit ordin să vă opriţi şi să daţi foc podului.

— Cine dat ordin ? întrebă ursuz colonelul.

— Nu pot şti, domnule colonel, *cine dat ordin*, răspunse cu toată seriozitatea sublocotenentul, ştiu doar că mie prinţul mi-a ordonat : „Du-te şi spune colonelului ca husarii să se întoarcă repede şi să dea foc podului".

După Jerkov mai veni la colonelul regimentului de husari şi un ofiţer din suită cu acelaşi ordin. După ofiţerul din suită ajunse şi Nesviţki, călare pe un cal mic de munte, căzăcesc, care de-abia-l mai putea duce în galop pe grăsan.

— Cum se poate, domnule colonel, începu el să strige încă din mers, nu v-am spus o dată să se dea foc podului ? Cine a încurcat acum lucrurile ? Şi-a pierdut minţile toată lumea ! Nu te mai poţi înţelege cu nimeni.

Colonelul îşi opri fără grabă regimentul şi se adresă lui Nesviţki :

— Mi-aţi forpit tespre materialele incentiare, zise el, dar de tat foc nu mi-aţi spus teloc să tau foc !

— Cum naiba, frate dragă ! zise, oprindu-se, Nesviţki şi, scoţîndu-şi chipiul, îşi netezi cu mîna lui grăsună părul ud de sudoare. Cum adică ? Nu v-am spus eu să daţi foc podului, după ce vor fi pregătite materialele incendiare ?

— Mai întîi, tomnule ofiţer te ştat-maşor, eu pentru tumneata nu sînt „frate tragă" şi pe urmă nu mi-ai forpit teloc te tat foc potului ! Eu cunosc tatoria mea şi am opiceiul să eczecut întocmai ortinele. Tumneata ai spus că se va ta foc potului, tar te către cine, eu nu sînt tuhul zvînt, ca să ştiu...

— Uite, aşa se întîmplă întotdeauna, zise Nesviţki, dînd plictisit din mînă. Dar tu, cum de eşti aici ? se adresă el lui Jerkov.

— Am venit pentru acelaşi lucru. Dar eşti leoarcă, vino să te storc puţin.

— Tumneata ai spus, tomnule ofiţer de ştat-maşor... continuă colonelul cu un ton de om ofensat.

— Domnule colonel, îl întrerupse ofiţerul din suită, trebuie să vă grăbiţi, altfel inamicul va aduce tunurile la o distanţă de la care va putea trage cu mitralii.

Colonelul tăcu, uitîndu-se pe rînd la ofiţerul din suită, la dolofanul ofiţer de stat-major, apoi la Jerkov, şi se încruntă.

— Voi ta foc potului, zise el pe un ton solemn, vrînd parcă să spună că, trecînd peste toate neplăcerile ce i se fac, el îşi va îndeplini cu toate astea datoria.

Şi, lovindu-şi cu picioarele lungi şi muşchiuloase calul, ca şi cum calul ar fi fost vinovat de tot ce se întîmplase, colonelul se repezi la escadronul al doilea, chiar acela în care servea Rostov sub comanda lui Denisov, şi-i ordonă să se întoarcă înapoi la pod.

„Vezi, chiar aşa şi este, gîndi Rostov, vrea să mă pună la încercare". Inima îi zvîcni mai tare şi sîngele i se urcă în obraji. „Are să vadă el cu ce fel de fricos are de-a face !"

Şi din nou, pe toate chipurile, înveselite acum, ale oamenilor din escadron, se ivi trăsătura aceea de seriozitate pe care o avuseseră toţi cît timp stătuseră sub obuzele inamice. Rostov nu-l slăbea din ochi pe duşmanul său, comandantul de regiment, dornic să descopere pe chipul lui vreun semn care să-i confirme bănuielile ; dar colonelul nu se uită o singură dată măcar, ci privea tot înainte, aşa cum făcea totdeauna cînd era în front, sever şi plin de solemnitate. Se auzi o comandă.

— Mai repede ! Mai repede ! spuseră cîteva voci de lîngă el.

Agăţîndu-şi săbiile de dîrlogi, zăngănind din pinteni şi grăbindu-se fără să ştie singuri ce aveau anume de făcut, husarii descălecară. Unii prinseră să se închine. Rostov nu se mai uita acum la comandant ; nu mai avea cînd. Se temea cumplit, se temea cu strîngere de inimă, să nu rămînă cumva în urma celorlalţi husari. Mîna îi tremura cînd trecu dîrlogii calului în mîna ordonanţei şi simţi cum sîngele îi năpădeşte inima zvîcnind năvalnic. Denisov, lăsat pe spate, trecu în goană şi strigă ceva cînd ajunse în dreptul lui. Rostov nu mai vedea nimic decît husari care alergau în jurul lui în zăngănit de săbii şi de pinteni.

— Brancardele ! strigă o voce din spate.

Rostov nu se gîndi la înţelesul pe care putea să-l aibă acest cuvînt ; fugea, străduindu-se doar să fie pe pod înaintea tuturor. Dar chiar lîngă pod, cum fugea fără să vadă unde calcă, dădu într-o băltoacă de noroi cleios,

alunecă și căzu pe brînci, murdărindu-și mîinile. Alții i-o luară înainte.

— Pe amîntoi părți, căpitane, îi ajunse lui pînă la ureche vocea comandantului de regiment, care, oprit pe undeva pe aproape, sta călare nu departe de pod, cu fața triumfătoare și radiind de voie bună.

Rostov, după ce-și șterse mîinile de pantaloni, aruncă o privire înspre dușmanul său și dădu să fugă mai departe, socotind că, cu cît mai departe va merge, cu atît mai bine va fi privit. Dar Bogdanîci, cu toate că nu se uita într-acolo și deci n-avusese cum să-l recunoască pe Rostov, se răsti la el.

— Cine alergi pe mișlocul potului ? Pe partea treapta ! Elev, înapoi ! strigă el supărat, apoi adresîndu-se lui Denisov, care, făcînd paradă de vitejie, intrase călare pe scîndurile podului : Pentru ce riscat, căpitane ! Ar fi pine se tescalecați, spuse colonelul.

— Ei ! Pe cel vinovat îl nimerește totdeauna ghiuleaua, răspunse Vaska Denisov, întorcîndu-se în șa.

În timpul acesta, Nesviţki, Jerkov și ofițerul din suită stăteau toți împreună, dincolo de bătaia tunurilor, și se uitau cînd la această mînă de oameni cu chivăre galbene, dolmane verzi încheiate cu găitane și pantaloni albaștri, care se mișcau pe lîngă pod, cînd la mantalele albastre și la pîlcurile de oameni și cai de dincolo de pod care se apropiau și printre care se puteau ușor recunoaște tunurile.

„Vor reuși sau nu vor reuși să aprindă podul ? Cine i-o va lua celuilalt înainte ? Ajung ai noștri la timp și-i dau foc sau se apropie francezii la o bătaie de mitralii și-i seceră pe toți ?“ Aceste întrebări și le punea fără să vrea, cu strîngere de inimă, fiecare om din mulțimea aceea de trupe care stătea în apropierea podului și se uita la husarii de pe pod și la uniformele albastre, cu baionete și arme de foc, ce se apropiau de cealaltă parte, în lumina puternică a asfințitului de soare.

— Ah ! Li s-a-nfundat husarilor ! spuse Nesviţki. Sînt acum în bătaia mitraliei !

— A luat degeaba cu el atîția oameni, zise ofițerul din suită.

— Așa e ! încuviință Nesviţki. Să fi trimis doar doi băieți de ispravă, și ar fi fost de ajuns !

— Ah, luminăție, se amestecă Jerkov, fără să-și dezlipească ochii de la husari, cu același veșnic aer naiv, după

care nu puteai şti dacă ceea ce spunea era serios sau nu. Ah, luminăţie ! De ce-i judecaţi aşa ? Zici că să trimitem numai doi oameni ; bine, dar atunci nouă cine ne mai dă ordinul sfîntului Vladimir, cu baretă ? Pe cînd aşa, chiar dacă va fi niţeluş scuturat, escadronul poate fi propus pentru decorare şi va primi chiar bareta. Ştie el, Bogdanîci al nostru, ce face.

— Ei, exclamă ofiţerul din suită, astea-s pentru mitralii !

Şi arătă la tunurile franţuzeşti, care fuseseră desprinse de antetrenuri şi trase cu iuţeală în lături.

În rîndurile francezilor, în grupele unde erau tunurile, apăru un nouraş de fum, apoi un al doilea, un al treilea, aproape în acelaşi timp, şi în clipa cînd vîjîi prin văzduh cel dintîi obuz, se văzu un al patrulea nouraş de fum. Două bubuituri apoi, una după alta, şi pe urmă a treia.

— Oh ! oh ! oftă Nesviţki, ca şi cum l-ar fi ars un foc dureros, apucîndu-l de mînă pe ofiţerul din suită. Uite, a căzut unul, a căzut, a căzut !

— Doi, mi se pare !

— Să fi fost eu împărat, n-aş fi făcut niciodată război, zise Nesviţki, întorcînd capul.

Francezii îşi încărcau iarăşi în pripă tunurile. Infanteriştii lor, în mantale albastre, se îndreptau în fugă spre pod. Din nou însă, la intervale neregulate, se iviră nouraşii de fum, şi mitraliile începură să trosnească şi să le plesnească pe pod. De data aceasta, Nesviţki nu mai putu vedea ceea ce se întîmpla pe pod. Un fum gros se ridicase deasupra podului. Husarii reuşiseră să-i dea foc, şi bateriile franceze tot îl mai băteau, nu pentru ca să împiedice incendierea lui, ci pentru că tunurile fuseseră puse în bătaie şi aveau în ce bate.

Înainte ca husarii să se fi putut înapoia la cei ce le ţineau caii, francezii izbutiră să le trimită trei salve de mitralii. Două salve nu-şi atinseră ţinta şi mitraliile îşi trecuseră ploaia pe deasupra capetelor, dar a treia nimerise totuşi în mijlocul grupului de husari şi doborîse trei oameni.

Rostov, preocupat de raporturile sale cu Bogdanîci, se oprise în mijlocul podului, neştiind ce să facă. De tăiat (aşa cum îşi închipuise el întotdeauna lupta) n-avea pe cine să taie ; de ajutat la aprinderea podului de asemenea nu putea ajuta, căci nu-şi luase şi el, aşa cum făcuseră

ceilalţi soldaţi, un şomoiog de paie. Stătea şi se uita, cînd deodată auzi o pîrîitură pe pod, un zgomot ca de nuci ce se împrăştie şi văzu cum, chiar de lîngă el, unul din husari se prăvăli gemînd, pe parapet. Rostov alergă spre el o dată cu alţii. Iarăşi se auzi strigătul : „Brancarda !“ Patru oameni îl luară şi-l ridicară pe cel căzut.

— O-o-o — of ! Făceţi-vă pomană şi lăsaţi-mă, pentru Dumnezeu, striga rănitul, dar camarazii îl ridicară totuşi de jos şi-l puseră pe targă.

Nikolai Rostov se întoarse şi, ca şi cînd ar fi căutat ceva anume, începu să se uite în depărtări, la apa Dunării, la cer şi la soare ! Ce frumos i se părea cerul ! Cît de albastru, de liniştit şi de adînc ! Cît de puternic şi de solemn asfinţea soarele ! Cu ce luciu dezmierdător sclipea departe Dunărea ! Şi parcă şi mai frumoşi erau acum în zare munţii, care albăstreau depărtările, dincolo de Dunăre ; frumoasă era mînăstirea, frumoase erau tainicele văgăuni şi pădurile de pini, cu creştetele învăluite în negură ! Ce linişte e-acolo... ce fericire... „N-aş mai dori nimic, nimic altceva, decît să pot fi acolo, gîndi Rostov. În mine şi-n soarele acesta e-atîta fericire ; pe cînd aici... geamăt, suferinţă, frică şi-nvălmăşeala asta, şi pripeala... Iată, iarăşi nu ştiu ce strigăte, iarăşi o iau cu toţii la fugă înapoi, şi voi fugi şi eu cu ei, şi iat-o lîngă mine moartea jur împrejurul meu... O clipă numai şi nu voi mai vedea niciodată soarele acesta, apa aceasta, văgăuna aceasta...“

În clipa aceea soarele scăpătă dincolo de neguri ; în faţa ochilor, Rostov văzu altă targă. Atunci, frica de moarte şi frica de tărgi, dragostea de soare şi dragostea de viaţă se contopiră toate într-o impresie de dureroasă îngrijorare.

„Doamne Dumnezeule ! Tu, care eşti în ceruri, mîntuieşte-mă, iartă-mă şi mă ocroteşte !“ şopti pentru sine Rostov.

Husarii alergară spre cei care le ţineau caii, glasurile începură să se audă mai lămurit şi mai domoale, iar tărgile pieriră din faţa ochilor.

— Ei, frate, ai mirosit şi tu praful de puşcă ?... îi strigă la ureche vocea lui Vaska Denisov.

„Totul s-a sfîrşit cu bine, dar sînt un laş, da, sînt un laş“, se gîndi Rostov şi, oftînd din greu, luă din mîna ordonanţei dîrlogii lui Gracik, care-şi ţinea şi-acum un picior în repaus, şi încălecă.

— Ce-au fost astea ? Mitralii ? întrebă el pe Denisov.

— Şi încă ce mitralii ! răspunse Denisov: Au lucrat bine flăcăii ! Da-i lucru scîrbos ! Atacul — e altceva, e plăcut, tai în carne vie ; pe cînd aşa, dracu să-i ştie, parcă trag la ţintă.

Şi Denisov se depărtă, ducîndu-se la grupul în care se aflau comandantul regimentului, Nesviţki, Jerkov şi ofiţerul din suită, care se opriseră toţi aproape de Rostov.

„Cel puţin, bine că n-a băgat nimeni de seamă", se gîndi Rostov. Şi, într-adevăr, nimeni nu observase nimic, căci fiecăruia din ei îi era cunoscut acest sentiment pe care iuncherul, ce nu primise pînă acum botezul focului, îl încerca pentru întîia dată.

— Ei, acum voi avea ce raporta, zise Jerkov. Te pomeneşti că mă înaintează şi pe mine locotenent.

— Raportaţi prinţului că eu tat foc potului, zise solemn şi vesel colonelul.

— Şi dacă întreabă despre pierderi ?

— Nimica toată ! Toi husari răniţi şi unul *ucis pe loc*, spuse el cu vădită mulţumire, fără să-şi poată stăpîni un zîmbet fericit, şi accentuînd în chip deosebit cuvintele : *ucis pe loc*.

IX

URMĂRITĂ DE O ARMATĂ de o sută de mii de francezi sub comanda lui Bonaparte, avînd de întîmpinat atitudinea duşmănoasă a localnicilor, nemaiputînd avea încredere în aliaţii ei şi, pe deasupra, fiind nevoită din cauza aprovizionărilor neîndestulătoare să procedeze în afară de toate convenţiile prescrise ale războiului, armata rusă, alcătuită din treizeci şi cinci de mii de oameni sub comanda lui Kutuzov, se retrăgea în pripă pe Dunăre în jos, fără să se oprească decît atunci cînd era ajunsă de inamic, pentru a se desprinde prin acţiuni de ariergardă, nu mai mult decît era necesar pentru o retragere fără pierderi de material greu. Se dădură asemenea lupte la Lambach, Amstetten şi Melk ; dar cu toată vitejia şi dîrzenia cu care se luptau ruşii, recunoscute chiar şi de inamic, rezultatul acestor încăierări fu numai aceeaşi retragere, din ce în ce mai grăbită. Trupele austriece, care se putuseră

salva la Ulm şi se uniseră cu trupele lui Kutuzov la Braunau, se despărţiră acum de armata rusă, iar Kutuzov rămase numai cu slabele-i forţe istovite. Să mai apere Viena nici nu putea fi vorba. În locul războiului de ofensivă — studiat în amănunţime, după regulile noii ştiinţe, strategia — ale cărui planuri îi fuseseră înmînate la Viena de către *Hofkriegsrat*-ul austriac, singura ţintă, idealul aproape irealizabil al lui Kutuzov, era acum să nu lase să i se prăpădească oştirea, cum i se întîmplase lui Mack la Ulm, şi să se unească cu trupele care urmau să sosească din Rusia.

La 28 octombrie, Kutuzov trecu cu armata pe malul stîng al Dunării şi pentru prima dată făcu un popas, avînd Dunărea între el şi principalele forţe franceze. În ziua de 30, el atacă divizia de sub comanda lui Mortier, care se afla pe malul stîng al Dunării, şi o zdrobi. În această acţiune fură pentru prima oară luate şi trofee : un drapel, cîteva tunuri şi doi generali inamici căzuţi prizonieri. Pentru prima oară, într-o retragere care dura de două săptămîni, trupele ruseşti poposeau, şi după luptă nu numai că-şi păstrară poziţiile, dar îi mai şi puseră pe fugă pe francezi. În ciuda faptului că armata era dezbrăcată, sleită de puteri şi micşorată cu o treime din cauza celor rămaşi în urmă, a răniţilor, a morţilor şi a bolnavilor ; în ciuda faptului că, pe celălalt mal al Dunării, mulţi bolnavi şi răniţi fuseseră părăsiţi fără altă protecţie decît o scrisoare din partea lui Kutuzov, prin care el apela la sentimentele de umanitate ale inamicului ; în ciuda faptului că spitalele şi casele mai mari din Krems, transformate în lazarete, nu mai prideau să îngrijească pe toţi bolnavii şi răniţii, în ciuda tuturor acestor fapte, popasul de lîngă Krems şi victoria asupra lui Mortier ridicaseră simţitor moralul trupelor. În toată armata, chiar şi la cartierul general, circulau cele mai îmbucurătoare, deşi neîntemeiate, zvonuri despre nişte închipuite coloane care s-ar apropia, venind din Rusia, despre nu se ştie ce victorie repurtată de austrieci şi despre retragerea înspăimîntată a lui Bonaparte.

Prinţul Andrei se găsea în timpul bătăliei trimis cu o misiune pe lîngă generalul austriac Schmidt, omorît în această acţiune. Calul prinţului fusese rănit sub el şi prinţul însuşi zgîriat la o mînă de un glonte. În semn de mare încredere din partea lui Kutuzov, el fu trimis să ducă

vestea acestei izbînzi la curtea Austriei, care acum nu mai era la Viena, amenințată de forțele franceze, ci la Brünn. În noaptea bătăliei, emoționat, dar defel obosit (cu toată constituția lui aparent slabă, prințul Andrei putea suporta oboseala fizică mai ușor decît oamenii cei mai puternici), el venise călare la Krems cu un raport al lui Dohturov către Kutuzov și fusese trimis în aceeași noapte curier la Brünn. Însărcinarea aceasta de a duce curierul, în afara decorației care-i era asigurată, însemna un pas mare spre înaintarea în grad.

Noaptea era întunecoasă, dar înstelată ; drumul se vedea ca o dîră neagră prin albul zăpezii căzute în ajun, în ziua luptei. Aci, depănîndu-și firul impresiilor din lupta ce avusese loc, aci, închipuindu-și cu plăcere efectul pe care-l va stîrni el cu vestea izbînzii, sau amintindu-și cum fusese petrecut la plecare de către comandantul suprem și de către camarazii lui, prințul Andrei, legănat în trăsura de poștă, încerca starea sufletească a omului care a așteptat mult timp și care, în sfîrșit, a atins începutul unei fericiri mult dorite. Îndată ce închidea ochii, în urechi îi răsunau salve de pușcă și bubuituri de tun, care se topeau în huruitul roților și în impresiile victoriei. În vis, după aceea, se făcea că rușii fug și că el însuși e ucis ; dar se trezea repede, fericit să-și dea seama că nimic din toate astea nu fusese adevărat și că, dimpotrivă, francezii erau cei puși pe fugă. Începea din nou să-și împrospăteze în minte toate amănuntele victoriei, bărbăția lui calmă din timpul luptei și, liniștindu-se, aținea... După noaptea aceea adîncă și înstelată, urmă o dimineață strălucitoare și plină de voie bună. Zăpada se topea la soare și caii înaintau cu iuțeală, lăsînd în urma lor, la dreapta și la stînga drumului, păduri, cîmpii, cătune...

La una din haltele de poștă, prințul Andrei ajunse din urmă un convoi de răniți ruși. Ofițerul rus care conducea convoiul ședea tolănit în prima căruță și-i tot striga ceva unui soldat, înjurîndu-l cu vorbele cele mai grosolane. În lungi furgoane nemțești, care-i duceau zdruncinîndu-i pe drumul pietros, erau înghesuiți cîte șase sau chiar mai mulți răniți, palizi, murdari, bandajați. Unii dintre ei stăteau de vorbă (îi auzi vorbind rușește), alții mîncau pîine, alții, cei mai grav răniți, tăceau și se uitau cu ochi blînzi de copil bolnav la curierul care trecea în fuga trăsurii pe lîngă ei.

Prinţul Andrei porunci să oprească şi întrebă pe unul din soldaţi în ce luptă fuseseră răniţi.

— Alaltăieri, la Dunăre, răspunse soldatul. Prinţul Andrei scoase punga şi-i dădu soldatului trei galbeni.

— Pentru toţi, adăugă el, adresîndu-se ofiţerului care se apropiase. Însănătoşire grabnică, băieţi ! ! Mai avem mult de luptat.

— Ce noutăţi ne aduceţi, domnule aghiotant ? întrebă ofiţerul, dornic, se vede, să mai stea de vorbă.

— Bune ! Mînă, strigă el vizitiului şi porni mai departe.

Se înnoptase de-a binelea, cînd prinţul Andrei intră în Brünn şi se văzu înconjurat de clădiri înalte, de prăvăliile cu vitrine luminate ca şi ferestrele caselor şi felinarele aprinse, de trăsuri frumoase huruind pe caldarîm, şi de toată atmosfera de oraş mare atît de îmbietoare întotdeauna pentru militarul abia sosit dintr-o tabără de pe front. Deşi călătorise numai în goana cailor şi nu dormise toată noaptea, prinţul Andrei, cînd se apropie de palat, se simţi mai înviorat decît în ajun. Numai ochii îi licăreau cu un sclipăt febril, iar gîndurile i se înşirau cu o limpezime şi o iuţeală neobişnuite. Imaginile vii ale luptei i se înfăţişară din nou, toate, de data aceasta nu tulburi, ci bine delimitate, într-o expunere concisă, pe care în închipuirea sa o făcea împăratului Franz. La fel de viu îşi reprezenta el eventualele întrebări care-i puteau fi puse şi răspunsurile pe care le-ar putea da. El se aştepta să fie primit îndată de împărat. Dar la intrarea principală a palatului îl întîmpină un funcţionar care, identificîndu-l drept curier, îl îndrumă spre altă intrare.

— Din coridor pe dreapta, *Euer Hochgeboren* [1] ; acolo îl veţi găsi pe aghiotantul imperial de serviciu, îi zise funcţionarul. El vă va conduce la ministrul de război.

Aghiotantul imperial de serviciu, care-l primi pe prinţul Andrei, îl rugă să aştepte şi se duse să raporteze ministrului de război. În cinci minute se înapoie şi, înclinîndu-se deosebit de respectuos, făcu loc prinţului să treacă înainte şi-l conduse prin coridor în cabinetul unde se afla ministrul. Aghiotantul imperial, prin respectul cu totul ieşit din comun pe care i-l arăta, voia, după cîte se părea, să se pună la adăpost de o eventuală familiaritate din partea aghiotantului rus. Cînd fu aproape de uşa

[1] ...Înălţimea-voastră...

cabinetului ministrului de război, voioșia prințului Andrei pierise aproape cu totul. Se simțea jignit și sentimentul jignirii se transformă în aceeași clipă, fără să-și dea măcar seama, într-un dispreț prin nimic justificat. Mintea sa ageră îi suflă, însă, numaidecît motivele pentru care el avea dreptul de a-i disprețui și pe aghiotant și pe ministrul de război. „Lor, care nici n-au mirosit vreodată praful de pușcă, li s-o fi părînd că nu e deloc greu să cîștigi o victorie", își spuse el. Ochii lui își strînseră cu dispreț pleoapele ; intră înadins foarte tacticos în cabinetul ministrului. Sentimentul acesta se întări și mai mult cînd dădu cu ochii de ministrul de război, care, stînd îndărătul unei uriașe mese de lucru, timp de aproape două minute nu acordă nici o atenție celui care intrase. Ministrul de război ședea cu capul lui chel și albit la tîmple, aplecat între două lumînări de ceară, și citea ceva, făcînd însemnări cu creionul. Continuă să citească, fără să ridice capul, cînd se deschise ușa și se auziră pași.

— Ia-o și expediaz-o, îi spuse ministrul aghiotantului său, întinzîndu-i hîrtia, tot fără să dea nici o atenție curierului.

Prințul Andrei putea să deducă, sau că din toate acțiunile militare care-l preocupau pe ministru, acțiunile armatelor lui Kutuzov îl interesau mai puțin decît oricare altele, sau că ministrul vedea necesitatea de a-l face pe curierul rus să simtă acest lucru. „Mi-e absolut indiferent", gîndi el. Ministrul de război își strînse restul hîrtiilor de pe masă, le potrivi cu grijă una peste alta și, în cele din urmă, înălță capul. Avea un cap caracteristic de om inteligent. Dar, în clipa cînd se adresă prințului Andrei, această expresie inteligentă și energică se schimbă, voit, din obișnuință : pe chipul lui apăru zîmbetul nătîng și prefăcut — de o fățărnicie pe care nu-și mai dădea măcar osteneala să o ascundă — al omului obligat să primească, unul după altul, mulți solicitatori.

— Din partea generalului feldmareșal Kutuzov ? întrebă el. Nădăjduiesc că aduceți vești bune ! Ați avut o ciocnire cu Mortier ? O victorie ? Era și timpul !

Luă adresa, care era pe numele lui, și începu s-o citească cu o expresie gravă.

— Ah, Dumnezeule, Dumnezeule ! Schmidt ! zise el în nemțește. Ce nenorocire, ce nenorocire !

După ce parcurse în fugă adresa, o puse pe masă şi se uită la prinţul Andrei, chibzuind pesemne ceva.

— Ah, ce nenorocire ! Victoria, spuneţi dumneavoastră, este hotărîtoare ? Pe Mortier nu l-aţi prins totuşi (se gîndi cîtva timp). Sînt tare bucuros c-aţi adus veşti bune, cu toate că moartea lui Schmidt este ur preţ foarte scump pentru această izbîndă. Majestatea-sa va dori, presupun, să vă vadă, dar nu cred că astăzi. Vă mulţumesc ; e timpul să vă odihniţi. Mîine sînteţi invitat la recepţia de după paradă. De altfel, vă voi înştiinţa.

Zîmbetul prostesc, care se ştersese de pe chipul ministrului cît durase convorbirea, apăru acum din nou.

— La revedere, vă mulţumesc foarte mult. Majestatea-sa împăratul va dori, de bună seamă, să vă vadă, repetă el şi-şi înclină capul.

Ieşind de la palat, prinţul Andrei simţi că tot interesul şi fericirea, pe care i le adusese victoria, rămîneau acum acolo, încredinţate mîinilor indiferente ale ministrului de război şi politicosului său aghiotant. Întregul mers al gîndurilor sale se schimbase într-o clipă ; bătălia i se părea acum o străveche, o foarte depărtată amintire.

X

LA BRÜNN, PRINŢUL Andrei fu găzduit la un cunoscut al său, diplomatul rus Bilibin.

— Ah ! dragul meu prinţ, ce oaspete plăcut, zise Bilibin, ieşind în întîmpinarea prinţului Andrei. Franz, du bagajele prinţului în dormitorul meu, spuse el servitorului, care-l condusese pe Bolkonski. Ei, vii ca un vestitor al victoriei ? Minunat ! Eu, după cum vezi, sînt bolnav.

După ce se spălă şi se îmbrăcă, prinţul Andrei trecu în luxosul cabinet al diplomatului şi se aşeză la masa care i se pregătise. Bilibin stătea liniştit lîngă cămin.

Prinţul Andrei, nu atît după greutăţile călătoriei, cît mai ales după toate marşurile, în vremea cărora fusese lipsit nu numai de orice lux cît de mic, dar chiar şi de cel mai elementar confort, încerca acum senzaţia plăcută a odihnei în mijlocul acestor condiţii de viaţă, în luxul rafinat cu care fusese obişnuit din copilărie. În afară de aceasta, îi făcea mare plăcere, după primirea ce-i făcuseră

austriecii, să stea de vorbă, fie chiar şi într-o limbă străină (vorbeau franţuzeşte), cu un rus care, după presupunerea lui, împărtăşea antipatia generală a ruşilor (pe care el o simţea acum mai puternic decît oricînd) faţă de austrieci.

Bilibin era un om ca la vreo treizeci şi cinci de ani ; era neînsurat şi făcea parte din aceeaşi societate ca şi prinţul Andrei. Se cunoşteau încă de la Petersburg, dar se apropiaseră şi mai mult unul de altul cu prilejul ultimei vizite pe care prinţul Andrei i-o făcuse cînd îl însoţise pe Kutuzov la Viena. După cum prinţul Andrei promitea să facă o frumoasă carieră militară, tot aşa, ba chiar şi mai mult, promitea Bilibin să facă o carieră diplomatică strălucită. Destul de tînăr, era totuşi un vechi diplomat, ca unul care-şi începuse cariera la şaisprezece ani ; fusese la legaţia din Paris şi la Copenhaga, iar acum, la Viena, deţinea un post destul de însemnat. Atît cancelarul, cît şi ambasadorul rus la Viena, îl cunoşteau şi-l preţuiau. Nu făcea parte din acea numeroasă categorie de diplomaţi care se simt datori să aibă numai merite negative, să nu facă lucruri care să dea de vorbit şi să converseze franţuzeşte, pentru a fi buni diplomaţi ; era unul din acei diplomaţi cărora le place şi care ştiu să muncească şi, în ciuda leneviei sale, rămînea uneori nopţi întregi la masa lui de scris. Se pricepea în orice fel de lucrări, indiferent de ce natură. Nu-şi punea niciodată întrebarea „pentru ce", ci numai „cum". În ce anume consta obiectul diplomaţiei îi era cu desăvîrşire egal, dar găsea o mare mulţumire în a concepe iscusit, precis şi elegant o circulară, un memorandum sau un raport. În afară de meritele sale stilistice, Bilibin mai era preţuit şi pentru arta cu care ştia să se poarte şi să discute în cercurile înalte.

Lui Bilibin îi plăcea conversaţia, aşa cum îi plăcea şi lucrul, doar atunci cînd convorbirea putea fi spirituală şi distinsă. În societate pîndea necontenit prilejul de a spune ceva remarcabil şi nu intra în vorbă decît în aceste condiţii. Limbajul lui Bilibin era totdeauna presărat cu fraze bine închegate şi de interes pentru întreaga societate, originale şi pline de spirit. Aceste fraze erau elaborate gata în laboratorul interior al lui Bilibin, ca decorurile portabile, după caz, anume pentru ca oamenii de nimica din lumea mare să le poată ţine minte uşor şi apoi să le poarte din salon în salon. Şi, pe drept cuvînt, *les mots*

de Bilibine se colportaient dans les salons de Vienne [1], după cum se spunea, și de multe ori aveau înrîurire asupra așa-ziselor chestiuni importante.

Fața lui slabă, scofîlcită și gălbuie, era toată numai cute adînci, care păreau totdeauna atît de curate și de sîrguincios spălate, încît semănau cu buricele degetelor, stafidite după baie. Mișcările acestor cute formau jocul principal al fizionomiei sale. Ba ridica sprîncenele și i se brăzda adînc fruntea, ba cobora sprîncenele și i se brăzdau obrajii. Ochii lui mici și înfundați adînc în orbite priveau totdeauna drept și cu voioșie.

— Și-acum, povestește-ne și nouă isprăvile dumitale, zise el.

Bolkonski povesti cu cea mai mare modestie și fără să amintească de el măcar o singură dată, despre lupta cu francezii și despre vizita sa la ministrul de război.

— *Ils m'ont reçu avec ma nouvelle, comme un chien dans un jeu de quilles.* [2]

Bilibin rîse și își destinse cutele obrazului.

— *Cependant, mon cher*, spuse el, privindu-și de la distanță o unghie și zbîrcindu-și pielea deasupra ochiului stîng, *malgré la haute estime que je professe pour la* „pravoslavnica oștire rusă", *j'avoue que votre victoire n'est pas des plus victorieuses.* [3]

Continuă tot așa, în franzuțește, rostind în rusește doar cuvintele pe care voia să le sublinieze disprețuitor.

— Cum așa ? V-ați năpustit cu întreaga masă a trupelor voastre asupra nenorocitului de Mortier, care n-avea decît o divizie, și acest Mortier vă scapă printre degete ? Unde vă e victoria ?

— Totuși, dacă stăm și judecăm, răspunse prințul Andrei, noi putem spune, fără să ne lăudăm, că am făcut ceva mai mult decît la Ulm...

— Pentru ce n-ați pus mîna măcar pe un mareșal ? Unul măcar să ne fi adus !

— Pentru că socoteala de acasă nu se potrivește cu aceea din tîrg și pentru că la război nu se petrece totul după regulament, ca la paradă. Noi ne propusesem, după

[1] ...vorbele lui Bilibin circulau prin saloanele Vienei...

[2] M-au primit cu vestea asta pe care le-o adusesem, fără prea multă amabilitate.

[3] Și totuși, dragul meu, cu tot respectul pe care-l port „pravoslavnicei oștiri ruse", socot că victoria voastră nu este chiar dintre cele mai strălucite.

cum v-am spus, să cădem în spatele frontului inamic pe la orele şapte dimineaţa, dar n-am ajuns nici pe la cinci după-amiază.

— Şi de ce n-aţi ajuns la şapte dimineaţa ? Trebuia să fi ajuns la şapte dimineaţa, zise zîmbind Bilibin, trebuia să ajungeţi cu orice preţ la şapte dimineaţa !

— De ce nu l-ai convins dumneata pe Bonaparte, pe cale diplomatică, că ar fi fost mai bine să părăsească de bună voie Genova ? spuse pe acelaşi ton prinţul Andrei.

— Ştiu eu, îl întrerupse Bilibin, că-ţi spui în gîndul dumitale că-i foarte uşor să iei prizonieri mareşalii cînd stai pe divan, la gura sobei. E adevărat, dar de ce nu l-aţi prins totuşi ? Şi să nu vă miraţi dacă nu numai ministrul de război, dar chiar şi augustul împărat şi rege, Franz, se vor arăta prea puţin fericiţi de victoria voastră ; pînă şi eu, umilul secretar al ambasadei ruse, nu simt nici un fel de bucurie deosebită...

Se uită ţintă la prinţul Andrei şi-şi descreţi dintr-o dată fruntea.

— Acum e rîndul meu să întreb „pentru ce", dragul meu, zise Bolkonski. Trebuie să mărturisesc că nu înţeleg ; poate că sînt în asta anumite subtilităţi diplomatice mai presus de mintea mea slabă, dar nu înţeleg : Mack pierde întreaga armată, arhiducele Ferdinand şi arhiducele Carol nu dau nici un semn de viaţă şi fac greşeli peste greşeli, şi cînd, în sfîrşit, Kutuzov e singurul care repurtează o victorie adevărată şi nimiceşte *charme* [1]-ul francezilor, pe ministrul de război nici nu-l interesează măcar să ştie amănuntele luptei.

— Tocmai din cauza asta, dragul meu. *Voyez-vous, mon cher* [2] : ura ! pentru ţar, pentru Rusia, pentru credinţă ! *Tout ça est bel et bon* [3], dar ce ne interesează pe noi — vreau să spun curtea austriacă — victoria dumneavoastră ? Aduceţi-ne ceva veşti bunişoare despre o victorie a arhiducelui Carol sau Ferdinand — *un archiduc vaut l'autre* [4] — după cum ştii prea bine, măcar asupra unei companii de pompieri de-a lui Bonaparte şi atunci va fi cu totul altceva ; o vom sărbători cu salve de tun ! Dar aşa vestea asta e făcută parcă într-adins numai ca să ne irite. Arhiducele Carol nu face nici o ispravă ; arhiducele

[1] ...mitul invincibilităţii...
[2] Vezi bine...
[3] Toate astea-s minunate.
[4] ...un arhiduce nu-i mai breaz ca celălalt...

Ferdinand se face de ruşine. Dumneavoastră părăsiţi Viena şi n-o mai apăraţi, *comme si vous nous disiez* [1] : cu noi este Dumnezeu, dar cît despre voi, despre capitala voastră, Dumnezeu să vă aibă în sfînta lui pază ! Am avut un singur general, iubit de toţi, pe Schmidt, iar dumneavoastră mi-l tîrîţi şi pe acela sub gloanţe şi veniţi să ne felicitaţi cu prilejul victoriei !... Trebuie să recunoşti că veste mai supărătoare decît asta, pe care o aduci dumneata, greu se putea născoci. *C'est comme un fait exprès, comme un fait exprès.* [2] Şi-apoi, în afară de asta, să zicem chiar că aţi fi cîştigat o victorie strălucită, că ar fi cîştigat-o chiar arhiducele Carol. Ce se schimbă oare prin asta în mersul general al războiului ? Ar fi prea tîrziu acum, cînd Viena este ocupată de trupele franceze.

— Cum ocupată ? Viena a fost ocupată ?

— Nu numai că e ocupată, dar Bonaparte se află la Schönbrunn, iar contele, scumpul nostru conte Vrbna, pleacă într-acolo să primească ordine de la dînsul.

Bolkonski, obosit de călătorie şi de impresia proastă a primirii ce i se făcuse, şi mai cu seamă acum, după-masă, îşi dădea seama că nu poate pricepe toată însemnătatea cuvintelor pe care le auzea.

— Azi-dimineaţă a fost aici contele Lichtenfels, continuă Bilibin, şi mi-a arătat o scrisoare în care e descrisă, în toate amănuntele, parada francezilor la Viena. *Le prince Murat et tout le tremblement...* [3] Vezi dar că izbînda dumneavoastră nu-i atît de îmbucurătoare şi că nu te poţi nici dumneata aştepta să fii primit ca un salvator...

— Drept să spun, mie mi-este indiferent, cu desăvîrşire indiferent ! zise prinţul Andrei, începînd să priceapă că veştile lui, despre lupta de la Krems erau, pe drept cuvînt, de prea mică însemnătate în lumina unui eveniment ca acela al ocupării capitalei Austriei. Dar cum a fost luată Viena ? Dar podul şi vestitul *tête de pont* [4] şi prinţul Auersperg ? Pe la noi se zvonea că prinţul Auersperg apără Viena, spuse el.

— Prinţul Auersperg e dincoace, pe malul nostru, şi ne apără pe noi : ne apără foarte prost, cred eu, dar ne apără totuşi. Viena e pe celălalt mal. Nu, podul încă n-a fost luat şi nădăjduiesc că nu va fi luat, pentru că a fost minat

[1] ...ca şi cînd ne-aţi spune...
[2] Parcă-i un făcut, zău aşa !
[3] Prinţul Murat şi tot alaiul...
[4] ...cap de pod...

şi s-au dat dispoziţiuni să fie distrus. În caz contrar, noi demult am fi fost refugiaţi în munţii Boemiei, iar dumneata, cu armata dumitale cu tot, aţi fi petrecut un sfert de oră incomod, între două focuri.

— Da, dar asta încă nu înseamnă că războiul s-a terminat, spuse prinţul Andrei.

— Eu, însă, cred că s-a terminat. Tot aşa cred şi grangurii de pe-aici, dar nu îndrăznesc să o spună. Se va adeveri ceea ce am mai spus la începutul campaniei, că nu *votre échauffourée de Dürrenstein* [1] şi, în general, nu praful de puşcă va hotărî soarta războiului, ci acei care l-au pus la cale, zise Bilibin, repetînd unul din acele *mots* [2] în care excela şi, descreţindu-şi pielea frunţii, se opri puţin. Întrebarea este ce anume se va hotărî la întîlnirea de la Berlin între împăraţii Alexandru şi regele Prusiei. Dacă Prusia intră în coaliţie, *on forcera la main à l'Autriche* [3], şi vom avea mai departe război. Dacă însă nu va intra, problema rămîne doar în a conveni unde să se formuleze principiile de bază ale noului Campo Formio.

— Ce genialitate nemaipomenită ! strigă deodată prinţul Andrei, strîngîndu-şi pumnul delicat şi izbind în masă. Şi ce noroc are omul acesta !

— *Buonaparte* ? întrebă Bilibin, încreţindu-şi fruntea şi dînd să se înţeleagă prin asta că acum urmează *un mot*. *Buonaparte ?* repetă el, apăsînd cu intenţie pe *u*. Eu cred totuşi că acum, cînd dictează de la Schönbrunn legi pentru Austria, *il faut lui faire grâce de l'u* [4]. Uite, eu am hotărît să introduc o inovaţie şi să-l numesc *Bonaparte tout court* [5].

— Nu, fără glumă, spuse prinţul Andrei, crezi într-adevăr că războiul s-a încheiat ?

— Iată ce cred eu. Austria a rămas păcălită şi nu-i deprinsă cu aşa ceva. Se va răzbuna. A rămas păcălită, mai întîi din pricină că provinciile ei sînt devastate *(on dit, le* pravoslavnic *est terrible pour le pillage* [6]), armata ei e distrusă, capitala ei ocupată şi toate astea *pour les*

[1] ...încăierarea de la Dürrenstein...

[2] ...cuvinte de duh...

[3] ...Austria nu va avea încotro...

[4] ...trebuie iertat de litera *u*.

[5] ...pur şi simplu Bonaparte.

[6] ...se spune că pravoslavnicul s-a pus pe un jaf grozav...

beaux yeux [1] ai majestății-sale regelui Sardiniei. De aceea, *entre nous, mon cher* [2] simt că ne trag pe sfoară, simt că se duc tratative cu Franța și că se pune la cale în secret încheierea unei păci separate.

— Asta nu se va întîmpla ! zise prințul Andrei. Ar fi prea josnic.

— *Qui vivra verra* [3], spuse Bilibin, descreținduși iarăși fața, în semn că discuția se încheiase.

Cînd prințul Andrei trecu în camera care era pregătită anume pentru el și se văzu îmbrăcat în rufe curate și odihnindu-se pe perne moi, parfumate și încălzite, el simți că bătălia aceea, despre care adusese vești, era departe, foarte departe de el. Acum îl preocupa alianța Prusiei, trădarea Austriei, triumful lui Bonaparte, parada și recepția de a doua zi la împăratul Franz.

Închise ochii, dar în aceeași clipă în urechi începură să-i vîjîie, reînviind, bubuiturile de tun, împușcăturile, huruitul roților trăsurii de poștă, și văzu aievea cum coborau mușchetarii de pe un deal, în monom, ca un ghem de ață care se deșiră ; francezii trăgeau, iar el călărea înainte, scară la scară cu Schmidt, în fruntea soldaților ; își auzea zvîcnetele inimii și gloanțele șuierînd vesele împrejur și încerca din nou senzația aceea înzecită a bucuriei de viață, pe care n-o mai simțise din copilărie.

Se trezi...

„Da, toate acestea au fost, au trecut !"... își spuse el, zîmbindu-și singur, fericit ca un copil, și căzu din nou într-un somn adînc, tineresc.

XI

A DOUA ZI SE DEȘTEPTĂ tîrziu. Reîmprospătîndu-și în minte impresiile trecute, își aminti înainte de toate că în cursul zilei avea să se prezinte împăratului Franz ; își mai aminti apoi de ministrul de război și de politicosul aghiotant imperial austriac, de Bilibin și de discuția din ajun. Îmbrăcîndu-se pentru parada de la palat, în uniforma de mare ceremonie pe care n-o mai purtase de

[1] ...pentru ochii frumoși...
[2] ...între noi fie vorba, dragul meu...
[3] Om trăi și-om vedea...

mult, prințul Andrei, împrospătat, înviorat și chipeș cum era, cu mîna bandajată, intră în cabinetul lui Bilibin. În biroul acestuia se mai găseau patru domni, toți din corpul diplomatic. Cu unul din ei — prințul Ippolit Kuraghin, secretar de ambasadă — Bolkonski se cunoștea de la Moscova ; cu ceilalți îi făcu Bilibin cunoștință.

Domnii aceștia care se aflau la Bilibin, mondeni, bogați și oameni de viață, formau aici, ca și la Viena, un cerc aparte, numit de Bilibin, care era oarecum șeful lor, *ai noștri, les nôtres*. Acest cerc, compus aproape exclusiv din diplomați, își avea, de bună seamă, interesele sale proprii, care nu aveau nimic comun cu politica și cu războiul, ci doar cu viața din lumea mare, cu frecventarea anumitor femei și cu latura de pură cancelarie a serviciului lor. Acești domni îl primiră pe prințul Andrei cu vădită plăcere, ca pe unul dintre *ai lor* (cinste pe care n-o făceau oricui). Din politețe și ca un prilej de a intra în discuție, îi puseră cîteva întrebări despre armată și despre luptă, după care convorbirea se risipi, din nou, în glume și bîrfeli lipsite de orice consecvență.

— Dar și mai frumos a fost, spuse unul, povestind pățania unui camarad al lor, diplomat, și mai frumos a fost cînd cancelarul i-a spus în față că numirea lui la Londra înseamnă *o* avansare și că în acest fel trebuie s-o și privească. Vă puteți închipui mutra lui la asemenea vorbe...

— Și ceea ce e culmea, domnilor, trebuie să-l dau de gol pe Kuraghin : acest donjuan, acest om îngrozitor, trăgea foloase de pe urma nenorocirii bietului om !

Prințul Ippolit ședea tolănit într-un fotoliu voltairean, cu picioarele trecute peste brațul fotoliului. Începu să rîdă.

— *Parlez-moi de ça* [1], zise el.

— O, donjuan ! Șarpe ce ești ! se auziră voci.

— Dumneata n-ai cum ști, Bolkonski, se întoarse Bilibin către prințul Andrei, că toate grozăviile săvîrșite de armata franceză (eram cît pe-aci să spun — rusă), sînt o nimica toată în comparație cu ravagiile făcute printre femei de omul acesta.

— *La femme est la compagne de l'homme* [2], decretă prințul Ippolit, privindu-și prin lornion picioarele întinse peste brațul fotoliului.

[1] Ia, povestește-mi și mie.
[2] Femeia este tovarășa bărbatului...

Bilibin şi *ai noştri*, uitîndu-se o clipă în ochii lui Ippolit, izbucniră în hohote de rîs. Prinţul Andrei observă că acest Ippolit, pe care (trebuia să o recunoască) aproape că fusese gelos pentru că îi făcuse curte soţiei sale, făcea pe măscăriciul acestei societăţi.

— Nu se poate, trebuie să-ţi fac plăcerea de a te distra puţin pe seama lui Kuraghin, îi şopti Bilibin lui Bolkonski. E încîntător cînd face raţionamente politice ! Să-l vezi ce aere îşi dă !

El se aşeză lîngă Ippolit şi, încreţindu-şi ridurile pe frunte, îl atrase într-o discuţie despre politică. Prinţul Andrei şi ceilalţi făcură cerc în jurul amîndurora.

— *Le cabinet de Berlin ne peut pas exprimer un sentiment d'alliance,* începu cu importanţă Ippolit, privindu-i semnificativ pe toţi, *sans exprimer... comme dans sa dernière note... vous comprenez... vous comprenez... et puis si sa Majesté l'Empereur ne déroge pas au principe de notre alliance...* [1]

— *Attendez, je n'ai pas fini...* se adresă el, prinţului Andrei, apucîndu-l de mînă. *Je suppose que l'intervention sera plus forte que la non-intervention. Et...* Se opri o clipă. *On ne pourra pas imputer à la fin de non-recevoir notre dépêche du 28 novembre. Voilà comment tout cela finira.* [2]

Şi dădu drumul mîinii lui Bolkonski, vrînd să arate prin asta că acum a spus tot ce avea de spus.

— *Démosthène, je te reconnais au caillou que tu as caché dans ta bouche d'or !* [3] spuse Bilibin, căruia i se ridicase o şuviţă de păr pe cap, de satisfacţie.

Toţi izbucniră în rîs. Ippolit rîdea mai tare decît toţi. Se vedea bine că rîsul îi făcea rău şi că se-nnăbuşea, dar nu-şi mai putea reţine rîsul nebun care-i destindea faţa, de obicei nemişcată.

— Iată ce este, domnilor, spuse Bilibin. Bolkonski este oaspetele casei mele, aici, la Brünn, şi vreau, pe cît

[1] Cabinetul din Berlin nu-şi poate exprima adeziunea sa la o alianţă, fără a-şi exprima... ca în ultima sa notă... înţelegeţi... înţelegeţi... şi-apoi dacă majestatea-sa împăratul nu se va abate de la principiul alianţei noastre...

[2] Staţi, n-am terminat... Presupun că intervenţia va fi mai tare decît neintervenţia. Şi... Nu e posibil să se considere chestiunea închisă prin faptul că nu s-a primit depeşa noastră din 28 noiembrie... Iată cum se va sfîrşi totul.

[3] Te recunosc după pietricica pe care-o ţii în gura ta de aur, Demostene !

îmi stă în putinţă, să-l fac să guste din toate plăcerile vieţii de aici. Dacă ne-am fi aflat la Viena, ar fi fost foarte uşor ; dar aici, *dans ce vilain trou morave* [1], e mai greu şi vă rog pe toţi să-mi daţi un ajutor. *Il faut lui faire les honneurs de Brünn.* [2] Dumneavoastră, domnilor, luaţi-vă pe seamă grija de a-l duce la teatru, eu, în societate, iar dumneata, Ippolit, se înţelege, la femei.

— Să-l ducem la Amélie, e o bomboană de fată, spuse unul dintre *ai noştri,* sărutîndu-şi buricele degetelor.

— Să facem, în general, ca acest soldat setos de sînge să se convertească la o mai creştinească dragoste de oameni, zise Bilibin.

— Cred că nu mă voi putea bucura prea mult de ospitalitatea dumneavoastră, domnilor,, căci e timpul să plec, spuse, uitîndu-se la ceas, Bolkonski.

— Unde ?

— La împărat.

— O ! o ! o !

— Atunci, la revedere, Bolkonski ! La revedere ! Dar vino cît poţi mai curînd la masă, se auziră voci. Te luăm noi pe răspunderea noastră.

— În timpul audienţei la împărat, dă-ţi osteneala să lauzi cît se poate mai mult buna orînduială a aprovizionărilor şi planurile de marş, îi spuse Bilibin, în timp ce-l conducea spre ieşire.

— Cu dragă inimă le-aş lăuda, dar, ştiind tot ce ştiu, mi-e cu neputinţă, răspunse zîmbind Bolkonski.

— Şi, în general, vorbeşte cît poţi mai mult. Are mania audienţelor ; dar nu ca să vorbească el : nu-i place şi nici nu se pricepe, ceea ce vei vedea.

XII

ÎN TIMPUL RECEPŢIEI, împăratul Franz se uitase doar de cîteva ori în ochii prinţului Andrei, care se afla la locul hotărît, printre ofiţerii austrieci, şi-i făcuse un semn uşor cu capul lui ţuguiat. Iar îndată după recepţie, aghiotantul imperial din ajun îi transmisese foarte respectuos prinţului Bolkonski dorinţa împăratului de a-l primi

[1] ...în văgăuna asta prăpădită din Moravia...

[2] Trebuie să-i arătăm tot ce are Brünn mai de seamă.

în audienţă. Împăratul Franz îl primi stînd în picioare în mijlocul camerei. Înainte de a se putea hotărî cu ce să înceapă, prinţul Andrei fu foarte uimit văzîndu-l pe împărat cam încurcat, dînd impresia că nu ştie ce să spună şi înroşindu-se.

— Spuneţi-mi, cînd a început atacul ? se grăbi el să întrebe.

Prinţul Andrei răspunse. După această întrebare urmară altele, tot atît de neînsemnate : „Kutuzov e sănătos ? De cînd a plecat din Krems ?“ etc. Împăratul vorbea în aşa fel de parcă tot ce-l preocupa era să pună un anumit număr de întrebări. Cît priveşte răspunsurile la aceste întrebări, se vedea limpede că nu-l interesau deloc.

— La ce oră s-a început lupta ? întrebă împăratul.

— Nu pot raporta majestăţii-voastre la ce oră s-a început lupta pe front, dar la Dürrenstein, unde mă aflam, trupa a pornit atacul la ora şase seara, zise Bolkonski, înviorîndu-se şi presupunînd că, în sfîrşit, se ivise prilejul de a-şi expune descrierea exactă a tot ceea ce ştia şi văzuse, descriere pe care de altminteri o şi avea pregătită în minte.

Dar împăratul zîmbi şi-l întrerupse.

— Cîte mile ?

— De unde şi pînă unde, majestate ?

— De la Dürrenstein pînă la Krems.

— Trei mile şi jumătate, majestate.

— Francezii au părăsit malul stîng ?

— După cum ne-au informat iscoadele noastre, au trecut în aceeaşi noapte cu plutele cei din urmă dintre francezi.

— Aţi avut furaj de ajuns la Krems ?

— Furajul nu ni s-a dat chiar în cantitatea...

Împăratul îl întrerupse.

— La ce oră a fost ucis generalul Schmidt ?

— La ora şapte, pe cît mi-aduc aminte.

— La ora şapte ? Foarte trist ! Foarte trist !

Împăratul spuse că-i mulţumeşte şi se înclină. Prinţul Andrei ieşi şi în aceeaşi clipă fu înconjurat din toate părţile de curteni. Din toate părţile i se aruncară priviri binevoitoare şi i se adresară cuvinte amabile. Aghiotantul imperial din ajun îi făcu imputări că nu venise să locuiască la palat şi-i propuse să stea la dînsul. Ministrul de război se apropie şi-l felicită pentru ordinul Maria Tereza clasa a

treia, cu care majestatea-sa împăratul binevoise să-l distingă. Un şambelan îl invită la majestatea-sa împărăteasa. Arhiducesa voia şi ea să-l vadă. Nu ştia cui să răspundă mai întîi şi stătu cîteva clipe să-şi adune gîndurile. Ambasadorul Rusiei îl luă de după umeri, îl trase mai spre fereastră şi începu să stea de vorbă cu el.

În ciuda celor afirmate de Bilibin, vestea adusă de el fusese primită cu bucurie. Se hotărîse oficierea unui tedeum de mulţumire. Kutuzov fusese decorat cu ordinul Maria Tereza în gradul de mare cruce şi toată armata rusă primise decoraţii. Bolkonski primi din toate părţile invitaţii şi fu nevoit să facă toată dimineaţa vizite principalilor demnitari austrieci. Isprăvindu-şi vizitele, pe la orele cinci seara prinţul Andrei venea înapoi acasă, la Bilibin, alcătuindu-şi în minte o scrisoare către tatăl său, în care-i povestea lupta cu francezii şi vizita sa la Brünn. În faţa scărilor casei în care locuia Bilibin aştepta o trăsură pe jumătate încărcată cu bagaje, iar Franz, servitorul lui Bilibin, ducea cu greutate un geamantan. (Înainte de-a ajunge la Bilibin, prinţul Andrei intrase într-o librărie să-şi cumpere ceva cărţi pentru timpul campaniei şi zăbovise puţin acolo.)

— Ce-i asta ? întrebă Bolkonski.

— *Ach, Erlaucht !* zise Franz, de-abia ridicînd cu mare greutate geamantanul şi punîndu-l în trăsură. *Wir ziehen noch weiter. Der Bösewicht ist schon wieder hinter uns her !* [1]

— Cum ? Ce-ai spus ? întrebă prinţul Andrei.

Bilibin ieşi în întîmpinarea lui Bolkonski. Pe chipul de obicei calm al lui Bilibin se vedea acum emoţia.

— *Non, non, avouez que c'est charmant,* spuse el, *cette histoire du pont de Thabor* (un pod din Viena). *Ils l'ont passé sans coup férir.* [2]

Prinţul Andrei nu înţelegea nimic.

— Dar de unde vii, că n-ai aflat încă ceea ce ştiu pînă şi birjarii din oraş ?

— Vin de la arhiducesă. Acolo nici nu s-a pomenit de asta !

---

[1] Ah, excelenţă ! Plecăm mai departe. Sceleratul este iarăşi pe urmele noastre !

[2] Nu, nu, trebuie să recunoşti că povestea cu podul Thabor e de toată frumuseţea ! L-au trecut fără să întîmpine nici cea mai mică rezistenţă.

— Şi n-ai observat că pretutindeni lumea-şi face bagajele ?

— N-am observat... Dar care-i situaţia ? întrebă nerăbdător prinţul Andrei.

— Care-i situaţia ? Situaţia e că francezii au trecut podul pe care îl apăra Auersperg, că podul n-a fost deloc aruncat în aer, aşa că Murat e acum în drum spre Brünn şi azi-mîine vor fi aici.

— Cum, chiar aici ? Cum se poate să nu fi aruncat în aer podul, de vreme ce era minat ?

— Asta te-ntreb şi eu ! Asta nimeni, nici chiar Bonaparte n-o ştie !

Bolkonski ridică din umeri.

— Dacă podul a fost trecut, înseamnă că armata e pierdută : va fi tăiată în două, spuse el.

— Tocmai aici e farsa, răspunse Bilibin. Ascultă. Francezii intră în Viena, cum ţi-am spus. Totul e bine. A doua zi, adică ieri, domnii mareşali Murat, Lannes şi Belliard încalecă şi pornesc spre pod... (Nu uita că toţi trei sînt gasconi). Domnilor, spune unul dintre ei, dumneavoastră ştiţi că podul Thabor este minat şi contraminat, că în faţa lui s-a pus un teribil *tête de pont :* cincisprezece mii de oameni îl păzesc, cu ordin să ne ţină piept şi să nu ne lase să trecem. Însă suveranului nostru, împăratului Napoleon, i-am face mare plăcere dacă am cuceri acest pod. Hai să mergem toţi trei şi să cucerim podul ! Să mergem, spun ceilalţi ; şi aşa, au pornit şi au cucerit podul, l-au trecut şi acum se îndreaptă cu întreaga armată pe partea aceasta a Dunării, înspre noi, împotriva voastră şi a comunicaţiilor voastre.

— Lăsaţi glumele, spuse prinţul Andrei, trist şi grav.

Ştirea aceasta îl umpluse de amărăciune, dar în acelaşi timp îl şi bucură pe prinţul Andrei. De îndată ce ştiu că armata rusă e pusă într-o situaţie atît de disperată, îi intră în cap că lui, şi nu altuia, îi este dat să salveze armata rusă din acest impas şi văzu în această împrejurare „Toulon-ul" său, care avea să-l scoată din rîndurile ofiţerilor anonimi şi să-i deschidă primele porţi pe drumul gloriei ! Ascultîndu-l pe Bilibin, el îşi şi închipui pe loc cum, sosind la cartierul general, îşi va da părerea în plenul consiliului de război (singura părere în măsură să salveze armata) şi cum i se va încredinţa lui, personal, misiunea de a duce la bun sfîrşit acest plan.

— Destul cu gluma ! zise el.

— Nu glumesc, continuă Bilibin, nimic nu-i mai adevărat şi mai trist. Domnii aceştia vin neînsoţiţi la faţa locului, la pod, şi flutură batiste albe ; dau asigurări că s-a încheiat un armistiţiu şi că ei, mareşalii, vin ca să ducă tratative cu prinţul Auersperg. Ofiţerul de serviciu le dă drumul pe *tête de pont*. Ei încep să-i înşire o mie de palavre gascone : ba că războiul s-ar fi terminat, ba că împăratul Franz şi-ar fi dat întîlnire cu Bonaparte, ba că doresc să vadă pe prinţul Auersperg, şi aşa mai departe. Ofiţerul trimite după Auersperg ; domnii aceştia se îmbrăţişează cu ofiţerii, stau de snoave, se aşază pe tunuri, iar între timp un batalion francez se furişează neobservat pe pod, aruncă sacii cu material incendiar în apă şi se apropie de *tête de pont*. În sfîrşit, apare şi generalul-locotenent în persoană, scumpul nostru prinţ Auersperg von Mautern. „Scumpul nostru inamic ! Floarea armatei austriece, erou al războaielor cu Turcia ! S-a pus capăt vrajbei dintre noi, ne putem da prieteneşte mîna... Împăratul Napoleon arde de dorinţa de a-l cunoaşte pe prinţul Auersperg." Într-un cuvînt, domnii aceştia, care nu-s degeaba gasconi, îl zăpăcesc pe Auersperg în aşa hal cu vorba lor dulce, îl fac să se simtă atît de încîntat de intimitatea la care ajunsese cu mareşalii francezi şi atît de orbit de mantia şi de penele de struţ ale lui Murat, *qu'il n'y voit que du feu, et oublie celui qu'il devait faire, faire sur l'ennemi* [1]. (Deşi în plină vervă, Bilibin nu uită să facă o mică pauză după acest *mot*, pentru ca să-i poată fi gustat.) Batalionul francez se repede la *tête de pont*, astupă tunurile şi cucereşte podul. Dar ceea ce-i mai frumos din toate astea, continuă el, potolindu-şi emoţia produsă de farmecul propriei sale povestiri, este că sergentul care fusese pus puşcaş la tunul ce urma să dea semnalul aruncării podului în aer, văzînd că trupele franceze dau năvală pe pod, sergentul acesta a vrut să tragă, dar Lannes l-a apucat de mînă. Sergentul, care, se vede, era mai deştept decît generalul său, s-a apropiat de Auersperg şi i-a spus : „Excelenţă, sînteţi înşelat, iată francezii !" Murat vede că partida este pierdută dacă-l mai lasă pe sergent să vorbească şi, cu o mirare prefăcută (adevărat gascon), se adresează lui Auersperg : „Nici nu-mi

[1] Încît nu vede decît focul lor şi uită de focul pe care ar fi trebuit să-l deschidă asupra inamicului.

vine să cred că în armata austriacă, atît de renumită în lume pentru disciplina ei, spune el, puteţi permite unui grad inferior să vă vorbească astfel !" *C'est génial. Le prince d'Auersperg se pique d'honneur et fait mettre le sergent aux arrêts. Non, mais avouez que c'est charmant toute cette histoire du pont de Thabor. Ce n'est ni bêtise, ni lâcheté...* [1]

— *C'est trahison peut-être* [2], spuse prinţul Andrei, înfăţişîndu-şi aievea mantale cenuşii, răni, fum de praf de puşcă, salve de tun şi gloria care-l aştepta.

— *Non plus. Cela met la cour dans de trop mauvais draps,* continuă Bilibin. *Ce n'est ni trahison, ni lâcheté, ni bêtise ; c'est comme à Ulm...* se gîndi puţin, ca şi cum ar fi căutat expresia : *c'est... c'est du Mack. Nous sommes „mackés* [3], încheie Bilibin, simţind că spusese *un mot,* şi încă *un mot* proaspăt, *un mot* din acelea care vor fi repetate.

Cutele dese ce-i brăzdaseră pînă atunci fruntea se destinseră repede în semn de mulţumire de sine şi, zîmbind uşor, începu să-şi contemple unghiile.

— Încotro ? îl întrebă el brusc pe prinţul Andrei, care se ridicase şi se îndrepta spre camera sa.

— Plec.

— Unde ?

— Pe front.

— Parcă era vorba că mai rămîi încă două zile.

— M-am răzgîndit, plec chiar acum.

Şi prinţul Andrei, dînd dispoziţiuni pentru plecare, intră în camera sa.

— Ştii ce, dragul meu, spuse Bilibin, intrînd după el în cameră, mă gîndesc la dumneata. Pentru ce pleci ?

Şi ca o dovadă că argumentele lui sînt indiscutabile, toate cutele de pe faţă îi dispărură.

Prinţul Andrei se uită întrebător la interlocutorul său şi nu-i răspunse nimic.

---

[1] Genial. Prinţul Auersperg se simte lovit în amorul lui propriu şi-l trimite la arest. Dar zău, trebuie să recunoşti că toată povestea cu podul Thabor e grozavă. Nu e nici prostie, nici laşitate...

[2] Poate trădare...

[3] Nu-i nici asta... Dar pune curtea într-o situaţie tare proastă... Nu e nici trădare, nici laşitate, nici prostie ; e ca la Ulm... e... e o *mackerie.* Sîntem *mackiaţi*...

— De ce să pleci ? Ştiu, te gîndeşti că e datoria dumitale să pleci cît mai repede acum, cînd armata e în pericol. Eu te înţeleg, înţeleg lucrul acesta, *mon cher, c'est de l'héroïsme* [1].

— Nicidecum, spuse prinţul Andrei.

— Dar dumneata eşti *un philosophe* [2] ; ei bine, fii filozof pînă la urmă, cercetează problema şi pe-o parte şi pe alta şi vei vedea că datoria dumitale este dimpotrivă, de a-ţi apăra viaţa. Lasă grija aceasta pe seama altora care nu sînt în stare de nimic altceva mai bun... N-ai avut ordin să te înapoiezi, iar de aici încă nu ţi s-a dat drumul ; înseamnă, deci, că poţi să rămîi şi să pleci cu noi acolo unde ne va duce soarta noastră nenorocită. Se zice că la Olmütz vom pleca. Olmütz e un oraş foarte drăguţ. Vom pleca amîndoi împreună, liniştiţi, cu trăsura mea.

— Încetează cu gluma, Bilibin, spuse prinţul Andrei.

— Îţi vorbesc sincer şi prieteneşte. Judecă singur. Încotro şi la ce să te duci, cînd poţi să rămîi ? Te aşteaptă una din două (pielea i se încreţi deasupra tîmplei stîngi) : ori se încheie pace înainte de-a ajunge dumneata la oaste, ori vei asista la distrugerea şi la ruşinea întregii armate a lui Kutuzov.

Şi Bilibin, descreţindu-şi obrazul, arăta convins că la dilema lui era cu neputinţă să nu capituleze cineva.

— Eu nu pot înţelege acest fel de-a judeca, rosti cu răceală prinţul Andrei, gîndindu-se în sinea lui : „Plec să salvez armata".

— *Mon cher, vous êtes un héros* [3], spuse Bilibin.

XIII

CHIAR ÎN ACEEAŞI NOAPTE, după ce făcu vizita de rămas bun ministrului de război, Bolkonski porni spre armata rusă, fără să ştie nici el unde avea s-o găsească şi temîndu-se să nu fie prins de armatele franceze pe drum spre Krems.

La Brünn, toţi demnitarii curţii îşi făceau bagajele ; cele mai grele fuseseră trimise la Olmütz. Aproape de

[1] ...dragul meu, e un act de eroism.
[2] ...filozof...
[3] Eşti un erou, dragul meu...

Etzelsdorf, prințul Andrei o luă pe drumul pe care, în cea mai mare grabă și în cea mai mare neorînduială, se scurgea armata rusă. Drumul era atît de înțesat de căruțe, încît părea cu neputință să mai treacă vreo trăsură. Luînd de la un ofițer superior de cazaci un cazac și un cal, prințul Andrei, flămînd și obosit, porni în goană în căutarea comandantului suprem și a trăsurii sale. Cele mai alarmante zvonuri, asupra situației în care se aflau armatele rusești, îi ajunseră la ureche în timpul drumului, și aspectul de fugă dezordonată a armatelor ruse confirma aceste zvonuri.

„Cette armée russe que l'or de l'Angleterre a transportée des extrémités de l'univers, nous allons lui faire éprouver le même sort (le sort de l'armée d'Ulm). [1] Prințul își aminti de aceste cuvinte ale lui Bonaparte din discursul rostit în fața trupelor la începutul campaniei și ele îi treziră în suflet în același timp admirația pentru eroul genial, un sentiment de orgoliu jignit și speranța gloriei. „Dar dacă nu-mi mai rămîne nimic altceva de făcut decît să mor ? se gîndea el. Ce să fac ? Dacă trebuie ! Mă voi strădui să fac în așa fel, încît să nu fiu mai prejos de ceilalți."

Prințul Andrei se uita cu dispreț la aceste șiruri nesfîrșite de unități amestecate, de căruțe, de trenuri regimentare, de tunuri și iarăși de căruțe, căruțe, mereu căruțe de toate tipurile posibile, care se grăbeau să se întreacă unele pe altele, și în unele locuri se îngrămădeau cîte trei și patru deodată, blocînd drumul plin de noroi. Din toate părțile, și în față, și îndărăt, atît cît putea prinde urechea, nu se auzeau decît zgomote de roți, huruit de furgoane, trăsuri și afeturi, tropote de cai, pocnete de bici, țipete de îndemn pentru animale și înjurături de-ale soldaților, ordonanțelor și ofițerilor. Pe marginile drumului se vedeau la fiecare pas ba cai morți, jupuiți, ori nejupuiți, ba căruțe stricate lîngă care aștepta nu se știe ce cîte-un soldat stingher și, din cînd în cînd, soldați răzlețiți de unitățile lor, care se îndreptau în cete spre satele vecine sau cărau de prin sate găini, fîn ori saci plini. Pe la coborîșuri și urcușuri îmbulzeala se făcea și mai mare, vuietul creștea și strigătele se țineau lanț, fără întrerupere. Soldații, înotînd în noroaie pînă la genunchi, ridicau cu brațele tunurile

[1] „Acestei armate ruse, pe care aurul englez a adus-o aici, de la marginile lumii, îi vom pregăti aceeași soartă (soarta armatei de la Ulm)."

şi furgoanele înnămolite ; bice'e pocneau, copitele alunecau, şleaurile cailor se rupeau, şi oamenii strigau să-şi spargă pieptul. Ofiţerii însărcinaţi cu conducerea convoaielor alergau călări, cînd înainte, cînd înapoi, printre căruţe. Vocile lor abia se mai puteau auzi în hărmălaia generală şi după chipurile lor se vedea bine că pierduseră orice nădejde de a mai putea stăvili vreodată această neorînduială.

„*Voilà la chère* [1] pravoslavnica armată", se gîndi Bolkonski, amintindu-şi cuvintele lui Bilibin.

Vrînd să se informeze de la vreunul din oamenii aceştia despre locul unde se află comandantul suprem, prinţul Andrei dădu să se apropie de un convoi. Drept în calea lui apăru însă un vehicul cu un cal, un vehicul foarte curios, care fusese construit probabil de soldaţi cu mijloace proprii şi care nu semăna nici a trăsură, nici a cabrioletă şi nici a căruţă. Pe capră mîna un soldat, iar sub coviltirul de piele sta o femeie îmbrobodită şi înfofolită în şaluri. Prinţul Andrei tocmai se apropiase de soldat şi începuse să-l întrebe ceva, cînd atenţia îi fu atrasă deodată de ţipetele disperate ale femeii din fundul briştii. Ofiţerul care conducea convoiul lovea cu biciul în soldatul de pe capra acestei teleguţe, pentru că voise să treacă înaintea altei căruţe, şi loviturile de bici plesneau în coviltirul trăsurii. Femeia ţipa cu glas strident. Văzîndu-l pe prinţul Andrei, ea scoase capul de sub coviltir şi, făcînd semne disperate cu mîinile ei slabe pe care le scosese de sub şaluri, strigă :

— Domnule aghiotant ! Domnule aghiotant !... Pentru numele lui Dumnezeu... Apără-ne... Ce înseamnă asta ? Sînt nevasta doctorului din regimentul 7 vînători... nu vor să ne lase să trecem ; am rămas în urmă, ne-am rătăcit de-ai noştri...

— Întoarce-te, că de nu, piftie te fac ! striga înfuriat ofiţerul. Întoarce, cînd îţi spun, cu tîrfa ta cu tot !

— Domnule aghiotant, apără-ne ! Ce înseamnă asta ? strigă nevasta doctorului.

— Vă rog să daţi drumul căruţei acesteia să treacă. Nu vedeţi că e o femeie înăuntru ? spuse prinţul Andrei, apropiindu-se de ofiţer.

Ofiţerul se uită la el şi, fără să-i răspundă, tăbărî iarăşi asupra soldatului : Îţi arăt eu ţie, să te mai vîri... Fă 'napoi !

[1] Iată scumpa...

— Las-o să treacă, îţi spun, repetă, strîngîndu-şi buzele, prinţul Andrei.

— Dar tu cine-mi eşti ? se repezi deodată ofiţerul, turbat de băutură. Tu cine-mi eşti ? Ce, tu (şi apăsă cu deosebire pe cuvîntul *tu)* eşti comandantul aici ? Aici eu comand ! Înapoi, repetă el, că de nu, te fac chisăliţă.

Se vede că expresia aceasta îi făcu plăcere ofiţerului.

Straşnică săpuneală i-a mai tras aghiotănţelului, se se auzi o voce din urmă.

Prinţul Andrei văzu că ofiţerul se afla într-un hal de beţie în care turbarea vine din senin şi în care oamenii nici nu-şi mai dau seama ce vorbesc. Mai văzu că, apărînd-o pe femeia doctorului din trăsurică, săvîrşise un lucru de care se temuse mai mult decît de orice altceva în viaţă, de ceea ce se numeşte a fi *ridicule* [1] ; dar instinctul îl sfătui cu totul altfel. Nici nu-şi sfîrşi bine ofiţerul vorba, că prinţul se şi repezi la el, cu chipul desfigurat de mînie şi cu cravaşa ridicată.

— Te pof-tesc să-i dai i-me-diat dru-mul !

Ofiţerul făcu un gest cu mîna şi se grăbi să se dea la o parte.

— Toate de la voi ăştia, de la ştabi vin... toate aiurelile, bombăni el. Faceţi cum ştiţi !

Fără să-şi mai ridice ochii, prinţul Andrei se îndepărtă grăbit de femeia doctorului, care nu înceta să-l numească salvatorul ei şi, cu gîndul la această înjositoare scenă, de care îşi amintea cu dezgust în cele mai mici amănunte, o luă la galop mai departe, spre satul unde i se spusese că se afla comandantul suprem.

Ajuns în sat, sări de pe cal şi intră în cea dintîi curte, cu gîndul să se odihnească măcar o clipă, să ia ceva în gură şi să-şi mai limpezească gîndurile acestea contradictorii, chinuitoare. „Asta-i o gloată de ticăloşi, nu armată", gîndea el în timp ce se apropia de fereastra primei case, cînd auzi o voce cunoscută care-l striga pe nume.

Întoarse capul. De la o ferestruică se plecă în afară chipeşul Nesviţki. Nesviţki, molfăind ceva, clefăia cu buzele lui groase şi-i făcea semne cu mîna, strigînd la el :

— Bolkonski, Bolkonski ! N-auzi ? Vino mai repede !

Intrînd în casă, prinţul Andrei îl găsi pe Nesviţki cu un alt aghiotant, la o gustare. Se grăbiră să-l întîmpine pe Bolkonski cu întrebarea dacă nu ştie ceva noutăţi. Pe

[1] ...caraghios...

chipurile lor atît de cunoscute, prinţul Andrei citi neliniște şi îngrijorare. Neliniștea sărea în ochi mai cu seamă pe chipul totdeauna zîmbitor al lui Nesviţki.

— Unde-i comandantul suprem ? întrebă Bolkonski.

— Aici, în casa de alături, răspunse unul din aghiotanţi.

— Ei, e adevărat că am capitulat şi se face pace ? întrebă Nesviţki.

— Vă întreb şi eu, la rîndu-mi. Nu ştiu nimic altceva decît că de-abia am putut ajunge pînă la voi.

— Păi, să vezi la noi ce-i, frate ! Grozăvie ! Îmi recunosc vina : am rîs eu, frate, de Mack, dar noi am păţit-o şi mai rău, zise Nesviţki. Da' şezi mai bine şi mănîncă şi tu ceva.

— Acum nici căruţă nu mai găseşti, nici nimic ; iar Piotr al dumitale, Dumnezeu ştie unde o mai fi, spuse celălalt aghiotant.

— Unde-i stabilit marele cartier ?

— Înnoptăm la Zneim.

— Eu mi-am încărcat toate cele trebuincioase numai pe doi cai şi am pus să-mi facă nişte coburi minunaţi, spuse Nesviţki. Aş putea fugi chiar şi prin munţii Boemiei. Stăm prost, măi frate ! Dar ce ai, nu cumva eşti bolnav, de tremuri aşa ? întrebă el, băgînd de seamă că prinţul Andrei se cutremură, ca şi cum ar fi fost pus în contact cu o butelie de Leyda.

— N-am nimic, răspunse prinţul Andrei.

În clipa aceea îşi adusese aminte de întîmplarea cu nevasta doctorului şi cu ofiţerul coloanei de furgoane.

— Ce face comandantul suprem aici ? întrebă el.

— Zău dacă pricep, răspunse Nesviţki.

— Eu una pricep : că totul e numai ticăloşie, ticăloşie şi iar ticăloşie, zise prinţul Andrei şi plecă spre casa vecină, unde se afla comandantul suprem.

După ce trecu prin faţa trăsurii lui Kutuzov, pe lîngă caii istoviţi ai suitei şi pe lîngă cazacii care vorbeau tare între ei, prinţul Andrei intra în tinda casei. Kutuzov însuşi, după cum i se spusese, se afla în casă împreună cu prinţul Bagration şi cu Weyroter. Weyroter era generalul austriac trimis să-l înlocuiască pe Schmidt, cel care fusese ucis. În tindă, mărunţelul Kozlovski sta cinchit în faţa unui furier care, cu mînecile surtucului sumese, scria de zor ceva pe fundul unui butoiaş. Figura lui Kozlovski era stoarsă de vlagă. Nici el, pesemne, nu dormise în noaptea

aceea. Aruncă o privire spre prinţul Andrei, dar nu-i făcu nici măcar un semn din cap.

— În linia a doua... Ai scris ? continuă el să dicteze furierului. Regimentul de grenadieri Kievski, regimentul Podolski...

— Nu te grăbi aşa, luminăţie, spuse furierul, privindu-l pe Kozlovski supărat, fără nici un pic de respect.

Din odaia alăturată se auzea prin uşă glasul nemulţumit, pe ton ridicat, al lui Kutuzov, întrerupt de altă voce, pe care prinţul Andrei n-o cunoştea. După tonul acestor voci, după privirea neatentă pe care i-o aruncase Kozlovski, după lipsa de respect a furierului sleit de oboseală, după faptul că furierul şi Kozlovski scriau atît de aproape de comandantul suprem, stînd la pămînt lîngă un butoiaş, precum şi după rîsetele grăjdarilor cazaci care hohoteau răsunător chiar sub ferestrele casei, după toate aceste semne prinţul Andrei simţi că trebuie să se fi întîmplat ceva deosebit de grav.

Prinţul Andrei îi puse stăruitor lui Kozlovski cîteva întrebări.

— Numaidecît, spuse Kozlovski. Acestea sînt dispoziţiile lui Bagration.

— Dar ce-i cu capitularea ?

— Nici vorbă de capitulare ; s-au dat dispoziţiuni pentru luptă.

Prinţul Andrei se îndreptă spre uşa dindărătul căreia se auzeau vocile. Dar chiar în clipa cînd dădu să deschidă, vocile din odaie tăcură, uşa se dădu singură de perete şi Kutuzov, cu nasul lui acvilin şi faţa puhavă, apăru în prag. Prinţul Andrei se găsi faţă în faţă cu el ; însă, după expresia singurului ochi teafăr al comandantului suprem, se vedea că gîndurile şi grijile îl frămîntau atît de adînc, încît parcă îi puseseră un văl pe ochi. Se uita drept la aghiotantul său şi nu-l recunoştea.

— Ei, ai isprăvit ? se adresă el lui Kozlovski.

— Imediat, excelenţă.

Bagration, om între două vîrste, de statură potrivită, tip oriental, cu trăsături hotărîte şi rigide, ieşi în urma comandantului suprem.

— Am onoarea să mă prezint, fu nevoit să repete destul de tare prinţul Andrei, cînd îi înmînă plicul.

— A, vii de la Viena ? Bine. Mai tîrziu, mai tîrziu ! Kutuzov ieşi cu Bagration în cerdac.

— Ei, cu bine, îi spuse el lui Bagration. Christos să te aibă în paza lui. Eu te binecuvîntez, să faci fapte mari de vitejie.

Pe chipul lui Kutuzov se văzu o neaşteptată înduioşare şi în ochi i se iviră lacrimi. Cu mîna stîngă el îl trase pe Bagration spre dînsul, iar cu dreapta, în care avea inelul, făcu deasupra lui, cu o mişcare care îi era se vede, obişnuită, semnul crucii, îi întinse apoi obrazul puhav, în locul căruia Bagration îi sărută gîtul.

— Christos să te aibă în paza lui ! repetă Kutuzov şi se apropie de trăsură. Urcă-te cu mine, îi spuse el lui Bolkonski.

— Excelenţă, aş dori să fiu de folos aici. Îngăduiţi-mi să rămîn cu detaşamentul prinţului Bagration.

— Urcă-te, spuse Kutuzov şi, observînd că Bolkonski şovăie, adăugă : Am şi eu nevoie de ofiţeri buni ; da, am şi eu nevoie !

Se urcară în trăsură şi merseră cîteva minute în tăcere.

— Vom mai avea încă multe, multe de întîmpinat de-aci-nainte, spuse el cu o expresie de bătrînească perspicacitate, ca şi cum ar fi înţeles tot ce se petrecea în sufletul lui Bolkonski. Dacă mîine s-ar înapoia a zecea parte din detaşamentul lui, aş mulţumi lui Dumnezeu, adăugă Kutuzov, vorbind ca pentru sine.

Prinţul Andrei se uită la Kutuzov şi privirea i se opri fără să vrea la cicatricea bine spălată de la tîmplă, pe unde pătrunsese glontele în lupta de la Ismail, şi la ochiul lui pierdut. „Da, are tot dreptul să vorbească atît de liniştit despre pieirea acestor oameni !“ gîndi Bolkonski.

— De aceea vă şi rog să mă lăsaţi în acest detaşament, zise el.

Kutuzov nu răspunse. Părea că şi uitase ce spusese şi sta dus pe gînduri. După vreo cinci minute de tăcere, în care timp se lăsă legănat lin de arcurile moi ale trăsurii, Kutuzov se întoarse spre prinţul Andrei. Nu i se mai citea pe chip nici urmă de tulburare. Îl descusu cu fină ironie asupra amănuntelor întîlnirii cu împăratul, asupra părerilor culese la curte cu privire la bătălia de la Krems şi despre cîteva din cunoştinţele lor feminine comune.

XIV

KUTUZOV PRIMI ÎN ZIUA de 1 noiembrie, printr-un informator al său, o veste care punea armata comandată de el într-o situaţie aproape fără scăpare. Iscoada raporta că uriaşe forţe franceze, după ce trecuseră podul de la Viena, se îndreptau spre drumul pe care Kutuzov trebuia să facă legătura cu trupele ce soseau din Rusia. În cazul în care Kutuzov s-ar fi hotărît să rămînă la Krems, armata lui Napoleon, în număr de o sută cincizeci de mii de oameni, i-ar fi tăiat toate legăturile i-ar fi înconjurat armata de numai patruzeci de mii de oameni istoviţi şi l-ar fi pus în situaţia în care se afla Mack la Ulm. Dacă s-ar fi hotărît să părăsească drumul care făcea legătura cu trupele sosite din Rusia, ar fi trebuit să ajungă în munţii fără drumuri ai Boemiei, şi acolo, pe meleaguri necunoscute, să se apere împotriva forţelor mult superioare ale duşmanului şi să-şi ia orice nădejde de la ideea de a mai face vreodată legătura cu Buxhoevden. Dacă însă se hotăra să se retragă pe drumul de la Krems la Olmütz, pentru a se putea uni cu trupele care soseau din Rusia, risca să fie interceptat pe drumul acesta de francezii care trecuseră podul la Viena şi în felul acesta să fie nevoit să primească o luptă în timpul marşului, în învălmăşeala convoaielor şi poverilor de tot soiul, cu un inamic de trei ori mai numeros şi care l-ar fi învăluit din două părţi.

Kutuzov alese această ultimă ieşire.

Francezii, cum raportase informatorul, după ce trecuseră podul de la Viena, se îndreptau în marş forţat spre Zneim, care se afla în drumul retragerii lui Kutuzov, la o sută şi ceva de verste. A ajunge la Zneim înaintea francezilor însemna o mare speranţă de salvare pentru armata sa ; a-i lăsa pe francezi să i-o ia înainte însemna să-şi expună cu siguranţă întreaga armată la un dezastru ca cel de la Ulm, sau chiar la un măcel general. Dar a ajunge la Zneim înaintea francezilor cu întreaga armată era cu neputinţă. Calea pe care o aveau de străbătut francezii de la Viena pînă la Zneim era mai scurtă şi mai uşoară decît calea ruşilor de la Krems la Zneim.

În noaptea cînd primi vestea, Kutuzov trimise o avangardă de patru mii de oameni, sub comanda lui Bagration, să treacă prin munţi, de pe şoseaua Krems-Zneim spre

șoseaua Viena-Zneim. Bagration trebuia să parcurgă această etapă fără nici un popas, să se oprească cu fața spre Viena și spatele spre Zneim și, dacă i-ar fi reușit să le-o ia înainte francezilor, trebuia să-i și țină pe loc cît mai mult cu putință. Kutuzov o porni și el, cu toate convoaiele, spre Zneim.

Străbătînd cu soldații săi nemîncați și desculți munții lipsiți de drumuri, cale de patruzeci și cinci de verste, pe o noapte vijelioasă, Bagration izbuti, după ce-și pierduse o treime din oameni, să răzbească pînă la Hollabrünn, pe șoseaua Viena-Zneim, cu cîteva ore înaintea francezilor, care se apropiau de Hollabrünn venind dinspre Viena. Kutuzov mai avea de mers cu convoaiele sale încă o zi și o noapte pînă să ajungă la Zneim și de aceea pentru a putea salva armata, Bagration, numai cu patru mii de oameni flămînzi și istoviți, trebuia să țină piept o zi și o noapte întregii armate franceze, aici la Hollabrünn, ceea ce ar fi fost, fără doar și poate, cu neputință. Dar ciudățenia soartei făcu posibil ceea ce era imposibil. Reușita șiretlicului prin care podul de la Viena căzuse fără luptă în mîinile francezilor îl îndemnă pe Murat să încerce să-l înșele cu același tertip și pe Kutuzov. Întîlnind slabele forțe ale lui Bagration pe drumul spre Zneim, Murat crezu că asta era toată armata lui Kutuzov. Pentru a zdrobi definitiv această oștire, el aștepta sosirea trupelor rămase în urmă și în acest scop propuse un armistițiu de trei zile, cu condiția ca aceste trupe ale adversarilor, cît și restul armatei lor, să nu-și schimbe pozițiile și să nu se clintească din loc. Murat da asigurări că tratativele de pace au și început și că, din pricina aceasta, pentru a înlătura o vărsare de sînge fără de nici un folos, propunea un armistițiu. Contele Nostitz, generalul austriac care se afla în avanposturi, se încrezu în vorbele parlamentarului lui Murat și se retrase, descoperind detașamentul lui Bagration. Alt parlamentar al lui Murat trecu în liniile rușilor, ca să le aducă aceeași veste despre tratativele de pace și să propună trupelor rusești un armistițiu de trei zile. Bagration răspunse că el nu este în măsură să accepte sau să nu accepte armistițiul, și-și trimise aghiotantul, cu un raport despre propunerea ce i se făcuse, la Kutuzov.

Armistițiul era pentru Kutuzov singurul mijloc de a cîștiga timp și de a da posibilitate oamenilor din detașa-

mentul istovit al lui Bagration sa se mai odihnească, iar el să-şi poată împinge convoaiele şi artileria (mişcare ascunsă francezilor) măcar cu o etapă mai departe spre Zneim. Propunerea de armistiţiu îi dădea unica şi neaşteptata posibilitate de a-şi salva armata. Primind vestea, Kutuzov trimise fără întîrziere pe generalul-adjutant Wintzengerode în liniile inamicului. Wintzengerode avea misiunea nu numai să primească armistiţiul, dar să propună şi condiţiile capitulării, iar între timp Kutuzov îşi trimitea aghiotanţii înapoi, să grăbească cît mai mult cu putinţă marşul convoaielor întregii armate pe drumul de la Krems la Zneim. Istovit şi flămînd, detaşamentul lui Bagration trebuia, pentru a acoperi această mişcare a convoaielor şi a întregii oştiri, să stea singur, neclintit, în faţa unui inamic de opt ori mai puternic.

Aşteptările lui Kutuzov se îndepliniră, atît în ceea ce priveşte propunerile sale de capitulare, care nu-l angajau cu nimic şi-i dădeau posibilitatea să-şi strecoare o parte din coloane, cît şi în ceea ce priveşte faptul că greşeala lui Murat avea să fie descoperită foarte curînd. Bonaparte, care se afla la Schönbrunn, la numai douăzeci şi cinci de verste de Hollabrünn, îndată ce primi raportul lui Murat şi proiectul de armistiţiu şi capitulare, înţelese înşelăciunea şi-i scrise lui Murat următoarea scrisoare :

„Au prince Murat. Schönbrunn, 25 brumaire en 1805 à huit heures du matin

Il m'est impossible de trouver des termes pour vous exprimer mon mécontentement. Vous ne commandez que mon avantgarde et vous n'avez pas le droit de faire d'armistice sans mon ordre. Vous me faites perdre le fruit d'une campagne. Rompez l'armistice sur-le-champ et marchez à l'ennemi. Vous lui ferez déclarer, que le général qui a signé cette capitulation n'avait pas le droit de la faire, qu'il n'y a que l'Empereur de Russie qui ait ce droit.

Toutes les fois cependant que l'Empereur de Russie ratifierait la dite convention, je la ratifierais ; mais ce n'est qu'une ruse. Marchez, détruisez l'armée russe... vous êtes en position de prendre son bagage et son artillerie.

L'aide-de-camp de l'Empereur de Russie est un... Les officiers ne sont rien quand ils n'ont pas de pouvoirs :

celui-ci n'en avait poin... Les Autrichiens se sont laissés jouer pour le passage du pont de Vienne, vous vous laissez jouer par un aide-de-camp de l'Empereur.

Napoléon." [1]

Un aghiotant al lui Bonaparte zbură în goana calului spre Murat cu această scrisoare mînioasă. Bonaparte, nemaiavînd destulă încredere în generalii săi, porni el însuşi cu garda lui spre cîmpul de luptă, temîndu-se să nu-i scape o victimă sigură, iar cei patru mii de oameni ai lui Bagration se uscau în vremea asta şi se încălzeau la focuri, fierbîndu-şi, pentru întîia oară după trei zile, *caşa,* şi nici unul din oamenii detaşamentului nu ştia şi nici nu putea bănui măcar ce-i aşteaptă.

XV

PE LA PATRU DUPĂ-AMIAZĂ, prinţul Andrei, care stăruise pe lîngă Kutuzov pînă cînd acesta îi împlinise dorinţa, sosi la Grund şi se prezentă lui Bagration. Aghiotantul trimis de Bonaparte nu ajunsese încă la detaşamentul lui Murat şi lupta nu începuse încă. Cei din detaşamentul lui Bagration nu ştiau nimic despre mersul general al lucrurilor ; vorbeau şi ei de pace, dar nu le venea să creadă că lucrul acesta va fi cu putinţă. Vorbeau

---

[1] Prinţului Murat, Schönbrunn, 25 brumar 1805, ora 8 dimineaţa.

Nu găsesc cuvinte pentru a-mi exprima nemulţumirea. Dumneata nu comanzi decît avangarda mea şi n-ai dreptul să închei armistiţii fără ordinul meu. Mă faci să pierd roadele unei campanii. Rupe imediat armistiţiul şi mergi asupra duşmanului. Îl vei pune să declare că generalul care a semnat capitularea n-avea nici un drept şi că singur Împăratul Rusiei o poate face.

În cazul în care totuşi Împăratul Rusiei ar ratifica sus-numita convenţie, o voi ratifica şi eu, dar nu va fi decît un şiretlic. Porneşte, nimiceşte armata rusă... în poziţia în care te afli îi poţi captura convoaiele de aprovizionare şi artileria.

Generalul adjutant al Împăratului rus e un... Ofiţerii nu sînt nimic, dacă nu sînt împuterniciţi şi acesta nu este... Austriecii s-au lăsat duşi la trecerea podului de la Viena, iar dumneata te laşi dus de un aghiotant al Împăratului.

Napoléon

şi despre o încăierare, dar nu le venea să creadă nici în apropierea clipei cînd se va da semnalul de luptă.

Bagration, care-l ştia pe Bolkonski ca pe un aghiotant iubit şi de încredere al lui Kutuzov, îl primi cu deosebită atenţie şi condescendenţă, atîta cît un camandant îşi poate permite să acorde unui subaltern ; îi dezvălui că de la o zi la alta putea începe lupta şi-i lăsă toată libertatea să aleagă dacă în timpul luptei vrea să se afle alături de el sau preferă să rămînă în ariergardă, pentru a supraveghea ca retragerea să aibă loc în ordine, „ceea ce era, de asemeni, foarte important".

— De altfel, cred că astăzi nu vom trece la acţiune, spuse Bagration, liniştindu-l oarecum.

„Dacă cumva acesta-i vreunul din filfizonii obişnuiţi de pe la comandamente, trimis aici ca să cîştige şi el o cruciuliţă, poate fi tot aşa de uşor decorat şi la ariergardă ; iar dacă vrea să fie lîngă mine, n-are decît... O să-mi fie de folos dacă-i un ofiţer viteaz", gîndi Bagration. Prinţul Andrei, fără să răspundă, ceru învoire să facă ocolul poziţiilor şi să cunoască dispozitivul trupelor pentru ca, în cazul cînd i s-ar da cumva vreo misiune, să poată şti încotro să apuce. Ofiţerul de serviciu al detaşamentului, un bărbat frumos, elegant îmbrăcat, cu un inel cu diamant pe degetul arătător şi vorbind destul de prost, dar cu multă plăcere, franţuzeşte, se oferi să-l conducă.

Pretutindeni vedeai ofiţeri uzi pînă la piele. cu chipurile posomorîte, parcă tot căutînd ceva, şi soldaţi care cărau de prin sate uşi, laviţe şi garduri.

— Vedeţi, de apucăturile astea nu-i putem dezbăra pe oamenii din popor, spuse ofiţerul de serviciu, arătînd înspre soldaţi. Şi comandanţii prea îi lasă-n voie. Iată-i, şi arătă baracamentul de pînză de cort al unui cantinier, aici se adună şi stau degeaba. Azi-dimineaţă i-am alungat : uitaţi-vă, acum e plin din nou ! Trebuie să ne abatem pe acolo, să le mai vîrîm frica-n oase. Numai un minut !

— Să trecem ; îmi iau şi eu pîine şi nişte brînză, spuse prinţul Andrei, care nu avusese încă timp să mănînce.

— De ce n-aţi spus nimic ? V-aş fi primit eu cu modesta mea pîine şi sare...

Săriră de pe cai şi intrară sub cortul cantinierului. Cîţiva ofiţeri cu feţele roşii şi obosite stăteau pe la mese, mîncau şi beau.

— Ce-i asta, domnilor ? spuse ofiţerul de stat-major pe ton de dojană, ca omul care s-a săturat să tot repete de-atîtea ori unul şi acelaşi lucru. Nu se poate să vă depărtaţi aşa de unităţile dumneavoastră. Prinţul a ordonat să nu mai fie nimeni aici. Ei, iată-te şi pe dumneata, domnule căpitan-secund, se adresă el unui artilerist, un ofiţer mărunt, murdar şi firav, care era numai în ciorapi (dăduse cantinierului cizmele să i le usuce) şi care, la intrarea lor, sărise în picioare şi zîmbea încurcat.

— Cum de nu ţi-e ruşine, căpitane Tuşin ? continuă ofiţerul de serviciu. Dumneata ar fi trebuit, cum s-ar zice, ca artilerist, să dai un exemplu, şi cînd colo, tocmai dumneata umbli fără cizme ! Dacă se dă acum o alarmă ? Aşa, fără cizme cum eşti, tare frumos ţi-ar mai sta ! (Ofiţerul de stat-major zîmbi.) Vă rog să plecaţi fiecare la postul dumneavoastră, domnilor. Toţi, toţi ! adăugă el autoritar.

Prinţul Andrei zîmbi fără voie cînd se uită la căpitanul-secund Tuşin. Zîmbea şi Tuşin fără să spună o vorbă şi-şi lăsa greutatea corpului de pe un picior pe celălalt, privind întrebător cu ochi mari, inteligenţi şi buni, cînd la prinţul Andrei, cînd la ofiţerul de stat-major.

— Este o vorbă soldăţească : desculţ, te simţi mai uşor, zise căpitanul Tuşin, zîmbind timid şi vrînd, pesemne, cu tonul acesta glumeţ, să găsească o ieşire din situaţia neplăcută în care se afla.

Dar nici nu apucă bine să-şi termine vorba şi, băgînd de seamă că dăduse greş cu gluma lui, se fîstîci de tot.

— Vă rog să vă întoarceţi la posturi, zise ofiţerul de stat-major, făcînd sforţări ca să-şi păstreze seriozitatea.

Prinţul Andrei se mai uită o dată la făptura scundă a artileristului. Era în el ceva deosebit, cu desăvîrşire nemilităresc, ceva comic întrucîtva, dar nespus de atrăgător.

Ofiţerul de stat-major şi prinţul Andrei încălecară şi porniră mai departe.

Ieşind din sat, ba ajungînd din urmă, ba încrucişîndu-se cu alţi soldaţi şi ofiţeri din diferite unităţi, văzură în stînga drumului noi întărituri de pămînt, un fel de lut care, de proaspăt săpat ce era, părea roşiatic. Cîteva batalioane de soldaţi, numai în cămaşă, cu tot vîntul rece, mişunau ca nişte furnici albe pe aceste întărituri. De dincolo de valul de pămînt veneau în zbor lopeţi de lut

roşu, fără întrerupere, aruncate de mîini nevăzute. Vizitară şi inspectară întăriturile, apoi porniră mai departe. Dar ceva mai încolo, chiar în dosul fortificaţiei, dădură peste cîteva zeci de soldaţi care se urcau rînd pe rînd şi coborau întruna pe valul de pămînt. Fură nevoiţi să-şi ţină nasul în batiste şi să dea pinteni cailor, ca să iasă mai repede din această atmosferă otrăvită.

— *Voilà l'agrément des camps, monsieur le prince* [1], zise ofiţerul de serviciu.

Ajunseră pe înălţimea din faţă care le închisese perspectiva. De aici se puteau vedea francezii. Prinţul Andrei se opri şi începu să cerceteze poziţia.

— Iată, acolo e o baterie de-a noastră, zise ofiţerul de stat-major, arătînd spre punctul cel mai înalt ; este chiar bateria caraghiosului aceluia pe care l-aţi văzut fără cizme ; de acolo se vede bine tot ; să mergem, prinţe.

— Vă foarte mulţumesc, acum mă orientez şi singur, spuse prinţul Andrei, vrînd să se descotorosească de ofiţer. Vă rog, nu vă mai osteniţi.

Ofiţerul de serviciu rămase locului, iar prinţul Andrei porni mai departe singur.

Cu cît înainta mai mult, cu cît se apropia de poziţiile inamice, cu atît aspectul general al oştirii era mai ordonat şi voia bună părea că domneşte iar. Cea mai mare dezordine şi demoralizare o observase prinţul Andrei în faţa Zneimului, la zece verste depărtare de francezi, la un convoi depăşit de el în goana calului, de dimineaţă. La Grund se simţea de asemenea oarecare nelinişte şi o teamă nelămurită. Dar cu cît călărea mai adînc spre poziţiile înaintate ale francezilor, cu atît moralul trupelor noastre părea mai ridicat. Îmbrăcaţi în mantale, soldaţii, stăteau aliniaţi în front, iar majorii şi comandanţii de companie îşi numărau oamenii, atingînd cu degetele pieptul capilor de flancuri şi punîndu-i să ridice mîna ; presăraţi pe toată întinderea muntelui, se vedeau soldaţi cărînd lemne şi vreascuri şi construindu-şi bordeie, rîzînd veseli şi vorbind între ei ; pe lîngă focuri, îmbrăcaţi sau goi, unii îşi uscau cămăşile şi obielele, sau îşi cîrpeau cizmele şi mantalele, iar alţii se înghesuiau în jurul cazanelor de la bucătării. La una din companii, mîncarea era gata şi soldaţii se uitau cu ochi lacomi la cazanele care

[1] Iată plăcerile vieţii de tabără, prinţe...

scoteau aburi şi abia aşteptau să ia sergentul proba de mîncare într-o strachină de lemn şi s-o ducă spre gustare ofiţerului, aşezat pe o buturugă în faţa bordeiului său.

La altă companie, mai fericită, pentru că nu toate companiile aveau votcă, soldaţii se înghesuiau cu capacele gamelelor în jurul unui plutonier ciupit de vărsat şi spătos care, aplecînd o balercă, îi turna fiecăruia pe rînd porţia de băutură. De îndată ce-şi primeau tainul, soldaţii, cu o expresie de evlavie pe faţă, dădeau de dușcă votca, îşi clăteau cu ea gura şi, ştergîndu-se cu mîneca mantalei, se retrăgeau din faţa majorului cu chipul înveselit. Chipurile tuturor erau liniştite, ca şi cînd toate acestea nu s-ar fi petrecut sub ochii inamicului în preajma unei acţiuni, unde cel puţin jumătate din ei n-aveau să se mai ridice de jos, ci ca şi cînd ar fi fost în patrie, undeva, unde i-ar fi aşteptat un popas tihnit. După ce străbătu poziţiile unui regiment de vînători şi ajunse la grenadierii din Kiev — băieţi tineri toţi, îndeletnicindu-se cu aceleaşi treburi paşnice, nu departe de cortul comandantului de regiment, deosebit de celelalte corturi prin faptul că era mai înalt, prinţul Andrei văzu, întins în faţa frontului unui pluton de grenadieri, un om dezbrăcat. Doi soldaţi îl ţineau, iar alţi doi, care mînuiau nişte nuiele mlădioase, îl loveau vîrtos pe spinarea goală. Ţipetele pedepsitului răsunau nefiresc. Un maior gras păşea în sus şi în jos prin faţa frontului şi, fără să se înduioşeze de ţipete ori să le dea vreo atenţie, spunea :

— A fura e un lucru ruşinos pentru un soldat ; soldatul trebuie să fie cinstit, nobil şi viteaz ; iar cel ce fură pe un frate al său numai cinstit nu poate fi ; e un ticălos. Dă-i înainte ! Mai dă-i !

Şi plesnetele nuielelor continuau să se audă, ca şi ţipetele de prefăcută disperare.

— Dă-i ! Trage-i ! Încă ! spunea maiorul.

Un ofiţer tînăr, cu o expresie de suferinţă şi nedumerire pe faţă, se îndepărtă de scena supliciului, privind întrebător spre aghiotantul care trecea călare.

Ajungînd în prima linie, prinţul Andrei o luă de-a lungul frontului. Posturile noastre înaintate şi cele ale duşmanului erau, la flancul stîng, ca şi la dreptul, depărtate unele de altele, dar la mijloc, pe acolo pe unde trecuseră de dimineaţă parlamentarii, posturile înaintau atît

de aproape de ale inamicului, încît oamenii din ambele tabere își puteau deslușI unii altora fața și puteau chiar sta de vorbă între ei. În afară de soldații care ocupau aceste poziții, mai veniseră aici și o mulțime de curioși, și din tabăra rusească, și din liniile francezilor care, rîzînd, își cercetau cu privirea inamicii, atît de străini și de ciudați pentru ei.

De cum se făcuse ziuă, cu toate opreliștile, comandanții nu-i mai putuseră struni pe cei ce ardeau de curiozitate să se apropie de posturile înaintate. Sentinelele din aceste posturi înaintate, întocmai ca oamenii care au însărcinarea să arate publicului cine știe ce ciudățenii, nici nu se mai uitau la francezi, ci-și supravegheau doar camarazii mai curioși și, plictisiți, își așteptau cu nerăbdare schimbul. Prințul Andrei se opri să privească în rîndurile francezilor.

— Ian te uită, iote-ia, spunea un soldat tovarășului său, arătîndu-i un muschetar rus, care se dusese cu un ofițer lîngă sîrmele ghimpate și vorbea repede, aprins, cu un grenadier francez. I-auzi cum îi mai turuie gura. Nici franțuzul nu-l poate pune-n cofă ! Ei, acu-i rîndul tău, măi Sidorov !

— Mai stai oleacă ș-ascultă ! Măi, da bine-i mai zice ! răspunse Sidorov, care se dădea drept meșter mare în franțuzească.

Soldatul de care-și rîdea această ceată veselă nu era altul decît Dolohov. Prințul Andrei îl recunoscu și trase cu urechea la ce spunea. Dolohov, împreună cu comandantul său de companie, venise la posturile înaintate tocmai din flancul stîng, unde se afla cu regimentul.

— Hai, mai zi, mai zi ! îl îndemna comandantul de companie, aplecîndu-și corpul înainte, ca să fie mai aproape și să nu-i scape nici unul din cuvintele al căror tîlc, de altfel, nu-l pricepea. Te rog, mai repede. Ce tot vrea ?

Dolohov nu-i răspunse ; era cufundat într-o discuție aprinsă cu grenadierul francez. Discutau, bineînțeles, despre război. Francezul susținea, confundîndu-i pe austrieci cu rușii, că armatele rusești se predaseră și că veniseră fugind tocmai de la Ulm. Dolohov se străduia să-l convingă că rușii nu s-au predat, ci că, dimpotrivă, ei i-au bătut pe francezi.

— Avem ordin să vă alungăm de aici și o să vă alungăm, spunea Dolohov.

— Numai să băgaţi de seamă, să nu vă prindem noi pe voi cu cazacii voştri cu tot, spuse grenadierul francez.

Francezii, care priveau şi ascultau, începură să rîdă.

— O să vă facem să dansaţi, cum aţi mai dansat voi, pe vremea lui Suvorov *(on vous fera danser)*, spuse Dolohov.

— *Qu'est-ce qu'il chante* [1], întrebă un francez.

— *De l'histoire ancienne* [2], răspunse altul, înţelegînd că era vorba de ceva din războaiele de altădată. *L'empereur va lui faire voir à votre Souvara, comme aux autres...* [3]

— Bonaparte... dădu să înceapă Dolohov, dar francezul îl întrerupse :

— Nici un Bonaparte. Nu există Bonaparte. Există numai împăratul ! *Sacré nom !* [4]... strigă el supărat.

— Dracu să-l ia pe împăratul vostru !

Şi Dolohov, după ce înjură grosolan, ca la cazarmă, pe rusește, îşi aruncă arma pe umăr şi se retrase.

— Să mergem, Ivan Lukici, spuse el comandantului de companie.

— Iaca, aşa se vorbeşte franţuzeşte ! spuseră soldaţii din prima linie. Ei, acu, Sidorov, ia să te-auzim şi pe tine !

Sidorov făcu cu ochiul şi, adresîndu-se francezilor, începu să bolborosească repede-repede cuvinte neînţelese :

— Cari, malà tafà, safi, mutèr, cascà... îndruga el, încercînd să dea intonaţii expresive vocii sale.

— Ho, ho, ho ! Ha, ha, ha, ha ! Hu ! Hu ! se întinse printre rîndurile soldaţilor hohotul de rîs, atît de sănătos şi de plin de voie bună, încît îi molipsi fără voia lor şi pe francezi ; ai fi zis că după asemenea veselie nu le mai rămînea altceva de făcut decît să-şi descarce cu toţii armele, să-şi distrugă muniţiile şi să se împrăştie toţi, cît mai repede, pe la vetrele lor.

Dar armele rămaseră încărcate, meterezele caselor şi fortificaţiilor priveau drept înainte tot atît de ameninţător, iar tunurile, desprinse de antetrenuri, rămaseră în bătaie. îndreptate unele împotriva altora, ca şi pînă atunci.

---

[1] Ce tot îndrugă ?

[2] O poveste veche...

[3] Împăratul are să-i arate el lui Suvara al vostru, cum le-a mai arătat şi altora...

[4] Drace !...

XVI

DUPĂ CE STRĂBĂTU TOATE poziţiile trupelor, de la flancul drept pînă la cel stîng, prinţul Andrei să urcă la baterie, de la care, după cum spusese ofiţerul de serviciu de la comandament, aveai tot cîmpul sub ochi. Aici descălecă şi se opri lîngă ultimul dintre cele patru tunuri desprinse de antetrenuri. Prin faţa tunului făcea de sentinelă, plimbîndu-se, un tunar, care luă poziţia de drepţi cînd zări ofiţerul ; dar la un semn al prinţului, îşi reluă monotona şi pictisitoarea lui plimbare. În spatele tunurilor erau antetrenurile, şi ceva mai în urmă, conoveţele cailor şi focurile artileriştilor. La stînga, nu departe de ultimul tun, se afla un bordei de nuiele împletite, din dreptul căruia veneau glasuri de ofiţeri, vorbind cu însufleţire.

Într-adevăr, de la bateria aceasta se deschidea aproape întreaga perspectivă a dispozitivului armatei ruseşti şi mare parte din cel al inamicului. Drept în faţa bateriei, la orizont, pe dealul de peste drum, se vedea satul Schöngraben. Ceva mai la stînga şi la dreapta se puteau distinge în trei locuri, prin fumul bivuacurilor, mase de trupe franceze ; grosul acestora se afla, de bună seamă, chiar în sat ori îndărătul dealului. Mai la stînga de sat, se zărea prin fum ceva care-ar fi putut fi luat drept o baterie, dar cu ochiul liber nu se putea vedea prea bine. Flancul nostru drept se desfăşura pe o pantă destul de abruptă, care domina poziţiile francezilor. Pe panta aceasta era dispusă infanteria noastră şi chiar la capătul ei se vedeau nişte dragoni. În centru, unde se afla şi bateria aceasta a lui Tuşin, de la care prinţul Andrei făcea recunoaşterea poziţiilor, era chiar punctul de unde se putea face scoborîşul şi urcuşul în pantă lină, fără ocol, spre pîrîul care ne despărţea de Schöngraben. La stînga trupelor noastre începea pădurea, de unde se înălţau fumurile bivuacurilor infanteriei noastre, care tăia lemne. Linia francezilor era mai întinsă decît a noastră ; era limpede că francezii ne puteau împresura cu uşurinţă, din amîndouă părţile. În spatele poziţiilor noastre se afla o rîpă adîncă şi abruptă, prin care artileria şi cavaleria noastră nu s-ar fi putut retrage decît cu mare greutate. Prinţul Andrei, sprijinindu-se în coate de ţeava unui tun, scoase din buzunar portvizitul şi-şi schiţă dispozitivul trupelor. În două locuri făcu semne

cu creionul, cu gîndul să-i vorbească despre ele lui Bagration. Propunerea lui era mai întîi ca artileria să fie toată adunată la centru, iar, în al doilea rînd, să fie mutată cavaleria mai îndărăt, de cealaltă parte a rîpei. Prinţul Andrei, aflîndu-se tot timpul pe lîngă comandantul suprem, se familiarizase cu mişcările de trupe şi cu dispozitivul lor de ansamblu şi citise fără întrerupere atîtea tratate de istorie a războaielor, încît, fără voia lui, îşi închipuia de la prima ochire desfăşurarea viitoare a acestei acţiuni militare, în linii generale. În mare, el nu întrevedea decît aceste două eventualităţi : „Dacă inamicul dă atacul în flancul drept, îşi zicea el, regimentul de grenadieri Kievski şi regimentul de vînători Podolski vor trebui să-şi menţină poziţiile pînă în momentul în care le vor sosi rezervele de la centru. În acest caz dragonii îi pot lovi prin flanc şi respinge. În cazul cînd ne-ar ataca centrul, vom pune pe înălţimea aceasta bateria centrală şi, acoperiţi de ea, vom degaja flancul stîng şi ne vom retrage pe eşaloane pînă în vale".

Tot timpul cît zăbovise în baterie, lîngă tun, deşi se auzeau întruna vocile ofiţerilor din bordei care discutau, prinţul Andrei, aşa cum se întîmplă adesea, nu înţelese nici un cuvînt din tot ce spuneau ei. Deodată însă zgomotul glasurilor din bordei îl izbi prin tonul cald şi prietenos ce luase, încît, fără să vrea, stătu s-asculte ce spuneau ofiţerii.

— Nu, dragul meu, spunea o voce plăcută şi cunoscută parcă prinţului Andrei, eu susţin că, dacă ne-ar fi cu putinţă să ştim ce va fi după moarte, e sigur că nimănui dintre noi nu i-ar mai fi frică de ea. Aşa-i, dragul meu !

Un altul, o voce care părea să fie a unuia mai tînăr, îl întrerupse :

— Te temi, nu te temi, totuna e ; ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus.

— Şi cu toate astea te temi ! Ei, voi ăştia, învăţaţii ! îi întrerupse pe amîndoi o a treia voce, mai bărbătească. D-aia sînteţi voi, artileriştii, aşa de grozav de savanţi, pentru că puteţi căra cu voi totul, şi băuturica, şi gustărica.

Cel cu vocea bărbătească, un ofiţer de infanterie, pesemne, începu să rîdă.

— Şi totuşi ţi-e frică, continuă întîia voce, cea cunoscută. Ţi-e frică de necunoscut, asta e ! Oricît ţi-ai repeta că sufletul merge în cer... ştim doar cu toţii că nu există cer, că nu-i decît atmosferă.

Din nou, vocea bărbătească îl întrerupse pe artilerist.

— Hai, tratează-ne cu un pic de secărică, din aceea de-a dumitale, căpitane Tuşin, rosti glasul viril.

„A, e tot căpitanul acela de la cantină, care umbla fără cizme", gîndi prinţul Andrei cu satisfacţia că recunoscuse vocea plăcută a celui care filozofa.

— Puţină secărică, sigur, cum să nu, zise Tuşin, şi, totuşi, ca să poţi cuprinde cu mintea viaţa viitoare... Dar nu mai sfîrşi.

Un şuierat sfîşie văzduhul ; aproape, mai aproape, mai iute şi mai tare, mai tare şi mai iute, şi obuzul, ca şi cînd n-ar fi sfîrşit să spună ceea ce avea de spus, izbi cu o putere supraomenească pămîntul, explodînd nu departe de bordei. Pămîntul gemu, parcă, de străşnicia loviturii.

În aceeaşi clipă, din bordei ţîşni, înaintea tuturor celorlalţi, Tuşin cel mărunţel, cu luleaua între dinţi ; faţa lui blîndă şi inteligentă se cam îngălbenise. După el ieşi cel cu glas viril, un ofiţeraş tinerel de infanterie, care o luă la fugă spre compania sa, încingîndu-se din mers.

XVII

PRINŢUL ANDREI, CĂLARE, rămăsese lîngă baterie, uitîndu-se la fumul tunului din care ieşise ghiuleaua. Privirile îi alergau pe întinderea vastă. Observă numai că masa de francezi, care pînă atunci stătuse în nemişcare, începuse să freamăte şi că în stînga ei se află într-adevăr o baterie. Încă nu se împrăştiase de deasupra ei fumul. Doi călăreţi francezi, aghiotanţi, de bună seamă, galopau pe coama dealului. La poalele dealului, pentru a întări pesemne primele linii, se pusese în mişcare o coloană redusă, foarte vizibilă, de-a inamicului. Fumul primei ghiulele nici nu se împrăştiase încă bine cînd se iscă alt fum şi ţîşni a doua detunătură. Lupta începuse. Prinţul Andrei îşi întoarse calul şi o porni în goană îndărăt spre Grund, să-l caute pe prinţul Bagration. În urma lui auzi cum se înteţea, mereu mai deasă şi mai zgomotoasă, canonada. Se vedea că ai noştri începuseră şi ei să răspundă. De vale, pe acolo pe unde trecuseră parlamentarii, se auzeau împuşcături.

Nici nu sosise bine Lemarrois cu mînioasa scrisoare a lui Bonaparte, că Murat, ruşinat, vrînd să-şi repare greşeala pe loc, îşi şi împinsese trupele pe la centru şi pe la capetele ambelor noastre flancuri, nădăjduind ca pînă seara, înainte de sosirea împăratului, să poată zdrobi neînsemnatul detaşament care-i sta în faţă.

„Iată ! A început ! gîndi prinţul Andrei, simţ id cum sîngele începea să-i năvălească în inimă, zvîcnir tot mai tare. Dar unde oare şi cum va fi «Toulon»-ul meu ?"

Trecînd prin mijlocul aceloraşi companii, care cu un sfert de oră înainte îşi mîncau liniştit caşa şi-şi beau votca, văzu pretutindeni aceleaşi şi aceleaşi mişcări grăbite ale soldaţilor ce-şi luau armele şi se aşezau în front, şi pe toate chipurile recunoscu acelaşi simţămînt de înviorare de care era plină şi inima lui. „A început ! Iată ! E un lucru groaznic şi totuşi vesel !" spunea chipul fiecărui soldat şi al fiecărui ofiţer.

Nu apucase încă să ajungă la fortificaţia în construcţie cînd, în lumina acestui posomorît amurg de toamnă, văzu venind spre el cîţiva călăreţi. Primul, cu pelerină şi căciulă caucaziană îmblănită pe margini, călărea pe un cal alb. Era prinţul Bagration. Prinţul Andrei se opri şi-l aşteptă. Bagration îşi opri calul şi, recunoscîndu-l pe prinţul Andrei, îi făcu un semn cu capul. Cît timp Bolkonski îi vorbi despre cele văzute, el continuă să privească drept în faţa lui.

Pînă şi pe chipul dur şi oacheş al prinţului Bagration, cu ochii lui pe jumătate închişi şi tulburi, de parcă veşnic ar fi fost nedormit, se citea expresia : „A început ! Iată !" Prinţul Andrei se uita plin de neastîmpăr şi curiozitate la chipul acesta încremenit şi grozav ar mai fi voit să ştie : gîndeşte oare şi simte el ceva ? Şi ce anume gîndeşte, ce poate simţi acest om în clipa de faţă ? „Este ceva oare dincolo de masca asta neclintită ?" se întreba, privindu-l, prinţul Andrei. Bagration dădea din cap în semn că e de acord cu cele ce-i spunea Bolkonski şi rosti chiar : „Bine", avînd aerul să spună că tot ce se întîmpla şi tot ce i se aducea la cunoştinţă era exact ceea ce prevăzuse el demult. Din cauza iuţelii cu care mersese, prinţul Andrei gîfîia şi vorbea pripit. Cu accentul lui oriental, prinţul Bagration pronunţa cuvintele rar de tot, ca şi cînd ar fi vrut să spună că nu-i nici o grabă. Porni totuşi, în trapul calului, în direcţia bateriei lui Tuşin. Prinţul

Andrei, intrînd şi el în suită, îl urmă. După Bagration veneau călări un ofiţer din suită — aghiotantul personal al prinţului — Jerkov, o ordonanţă, un ofiţer de serviciu din statul-major, călare pe un frumos cal englezesc, şi un funcţionar civil din justiţia militară, care ceruse din curiozitate să meargă şi el la locul bătăliei. Civilul, un bărbat gras şi cu faţa rotundă, care se uita naiv, cu o bucurie copilăroasă, în juru-i, zgîlţîit de trapul calului, era, cu paltonul lui de camelot în şaua militară, o apariţie cu totul neaşteptată în mijlocul husarilor, cazacilor şi aghiotanţilor.

— Uită-te la el, vrea să vadă cum e aia să te lupţi la război ! spuse Jerkov către Bolkonski, arătîndu-i-l pe magistrat, şi i-a şi venit rău numai cît a dat de zgîlţîială.

— Ei, destul cu gluma, spuse civilul cu un zîmbet naiv şi luminos, dar totodată şiret, ca şi cum ar fi fost măgulit de a fi obiectul glumelor lui Jerkov, străduindu-se anume să pară mai prost decît e în realitate.

— *Trés drôle, mon monsieur prince* [1], zise ofiţerul de serviciu. (Îşi aducea aminte că, în franţuzeşte, parcă altfel trebuia să te adresezi unui prinţ, dar nu putea cu nici un chip găsi expresia potrivită.)

Între timp, se apropiau cu toţii de bateria lui Tuşin. O ghiulea răbufni deodată în faţa lor, izbind pămîntul.

— Ce-a căzut ? întrebă, zîmbind naiv, magistratul.

— Plăcinte franţuzeşti, glumi Jerkov.

— Va să zică, cu de-astea bat ? întrebă iar magistratul. Oh, ce interesant !

Părea că nu-şi mai găseşte locul de plăcere. Nici nu-şi sfîrşise bine vorba, cînd din nou o şuierătură groaznică se porni pe neaşteptate, curmată brusc de o izbitură în ceva moale şi p-p-pleosc !... unul din cazacii care călăreau ceva mai spre dreapta şi în spatele magistratului se prăvăli cu cal cu tot la pămînt. Jerkov şi ofiţerul de serviciu de la comandament se lipiră de oblînc şi-şi întoarseră scurt caii. Judecătorul rămase tot lîngă cazac, privindu-l cu atentă curiozitate. Cazacul era mort, dar calul încă se mai zbătea.

Prinţul Bagration privi printre gene în jurul său şi, văzînd că pricina spaimei trecuse, se întoarse nepăsător

[1] E foarte nostim, domnul meu prinţ...

spre suită, voind parcă să spună : „Face oare să te ocupi de asemenea fleacuri ?“ Își opri calul cu îndemînarea unui bun călăreț, se aplecă puțin și-și potrivi sabia, care i se agățase de pelerina caucaziană. Era o sabie străveche, altfel decît cele care se purtau pe atunci. Prințul Andrei își aminti că se povestea cum în Italia Suvorov îi dăruise lui Bagration sabia lui ; și amintirea acestui fapt îi produse în acea clipă o deosebită bucurie. Ajunseră la bateria unde stătuse Bolkonski cînd făcuse recunoașterea cîmpului de luptă.

— A cui e compania asta ? întrebă prințul Bagration pe un artificier, care făcea de planton lîngă lăzile cu muniții.

Întrebarea sunase : „A cui e compania asta ?“, dar în realitate el voise să întrebe : „Nu vă e frică ?“ Și artificierul înțelese sensul ei.

— A căpitanului Tușin, excelență ! răspunse vesel, cu glas puternic, artificierul, un roșcovan cu fața plină de pistrui, luînd poziția de drepți.

— Bine, bine, rosti Bagration, vădit preocupat de ceva, și se îndreptă spre tunul din margine, trecînd pe lîngă antetrenuri...

În timp ce el se apropia, din tun porni o bubuitură care-l asurzi și pe Bagration, și pe cei din suită, iar prin fumul care învăluia tunul se zăriră tunarii apucînd cu toate puterile piesa și readucînd-o grabnic în poziția inițială. Servantul numărul 1, un soldat uriaș, spătos, cu o vergea în mînă, se repezi la roată, depărtîndu-și mult picioarele ; numărul 2 introduse încărcătura în țeavă cu mîna tremurîndă. Căpitanul Tușin, scund și cam adus de spate, se repezi în față, poticnindu-se de plugul tunului și, ducîndu-și mîna mică streașină la ochi, cerceta acum zarea, fără să-l bage de seamă pe general.

— Încă două linii și de data asta sîntem la țintă, strigă el cu voce subțire, pe care se străduia să și-o întinerească anume și care nu i se potrivea defel. Pentru a doua lovitură, strigă el. Trage, Medvedev !

Bagration chemă la el pe ofițer, și Tușin, venind spre general cu mișcările lui sfioase și neîndemînatice, își duse trei degete la cozoroc cu totul altfel de cum cere salutul militar, amintind mai degrabă gestul prin care preoții binecuvîntează. Cu toate că bateriei lui Tușin i se încredințase misiunea de a ține sub foc valea, ea trăgea cu obuze incendiare asupra satului Schöngraben, din față,

dinspre care se vedeau înaintînd coloanele masive ale francezilor.

Tuşin nu primise de la nimeni ordine care să-i spună spre ce obiectiv şi cu ce proiectile să tragă, dar, sfătuindu-se cu majorul său, Zaharcenko, pentru care avea multă consideraţie, hotărîse că n-ar fi rău să dea foc satului. „Bine !" spuse Bagration, primind raportul ofiţerului, şi începu să privească, chibzuind parcă ceva, la cîmpul de bătaie ce se întindea cît vedeai cu ochii în faţa lui. În dreapta se aflau coloanele franceze, care se apropiaseră cel mai mult de ale noastre. Ceva mai jos de înălţimea ocupată de regimentul Kievski, în valea rîului, se auzeau rafale îngrozitoare de focuri de puşcă şi, mult mai spre dreapta, în spatele dragonilor, un ofiţer din suită îi arătă prinţului Bagration cum înainta o coloană de francezi, învăluindu-ne flancul. La stînga, orizontul se limita prin imediata vecinătate a pădurii. Prinţul Bagration ordonă celor două batalioane din centru să pornească în flancul drept ca întărituri. Ofiţerul din suită îşi îngădui să-i atragă prinţului atenţia că, prin plecarea acestor batalioane, tunurile aveau să fie lăsate fără acoperire. Prinţul Bagration se întoarse spre ofiţerul din suită şi-i aruncă, tăcut, o privire posomorîtă. Prinţului Andrei, observaţia ofiţerului îi păru foarte îndreptăţită şi-i spuse că pe drept cuvînt generalul nu avusese ce obicta. În clipa aceea sosi în galop un aghiotant din partea comandantului regimentului, care se afla în vîlcea, cu vestea că uriaşe mase de francezi veneau din vale, că regimentul se retrage în dezordine înspre poziţiile regimentului de grenadieri Kievski. Bagration înclină iar capul, în semn de acord şi de aprobare. Porni la pas spre dreapta şi trimise un aghiotant la dragoni, cu ordinul să dezlănţuie atacul asupra francezilor. Dar peste o jumătate de oră, aghiotantul trimis într-acolo se înapoie cu ştirea că şi comandantul regimentului de dragoni se afla tot în retragere, dincolo de rîpă, forţat de focul puternic îndreptat asupra lui şi că, văzînd cum îşi pierdea zadarnic oamenii, dăduse ordin de descălecare şi de retragere în pădure.

— Bine, spuse Bagration.

În timp ce el se depărta de baterie, se auziră împuşcături şi în pădure, dinspre stînga şi, cum era prea departe de flancul stîng ca să poată ajunge el însuşi la vreme, Bagration îl trimise într-acolo pe Jerkov, să spună bătrî-

nului general — aceluia care-i prezentase lui Kutuzov regimentul său la Braunau — să se retragă cît se poate mai repede îndărătul rîpei, căci, după cum se vede, flancul drept nu va fi în stare să mai ţină multă vreme inamicul pe loc. De bateria lui Tuşin şi de batalionul care trebuia s-o acopere uitase cu totul. Prinţul Andrei urmărea cu atenţie discuţiile dintre Bagration şi comandanţii de unităţi, ca şi ordinele lui, şi băgă de seamă cu uimire că, de fapt, Bagration nu avea nici un fel de ordine de dat şi că îşi dădea doar osteneala să facă să se creadă că tot ceea ce se făcea sub presiunea necesităţii, din întîmplare sau de cele mai multe ori din iniţiativa comandanţilor de unităţi, că toate acestea, deşi se făceau în afară de ordinele lui, erau totuşi conforme intenţiilor sale. Prinţul Andrei mai putu observa că, în ciuda mulţimii de împrejurări întîmplătoare şi independente de voinţa comandantului, prezenţa lui avusese, datorită tactului arătat de prinţul Bagration, o foarte mare înrîurire asupra mersului luptei. Comandanţii care i se înfăţişau la raport, cu deprimarea pe faţă, se linişteau ; soldaţii şi ofiţerii îl salutau cu voioşie, deveneau mai vioi în prezenţa lui şi, de bună seamă, erau dornici să-şi arate în faţa lui vitejia.

XVIII

AJUNGÎND LA CEL MAI ÎNALT punct al flancului nostru drept, prinţul Bagration începu să coboare spre valea unde se auzeau bubuituri răzleţe şi unde, din cauza fumului, nu se putea vedea nimic. Cu cît se afundau mai adînc în văioagă, cu atît puteau vedea mai puţin limpede şi cu atît apropierea adevăratului cîmp de luptă se simţea mai mult. Începură să întîlnească răniţi. Pe unul, cu capul însîngerat şi fără căciulă, îl duceau doi soldaţi de subsuori ; rănitul horcăia şi scuipa. Glonţul îl lovise, pesemne, în gură sau în gît. Un altul, care se încrucişă cu ei, venea de unul singur, fără armă, văietîndu-se tare şi făcîndu-şi vînt, de focul durerii, la mîna din care sîngele-i curgea pe manta ca dintr-o sticlă. Pe chip i se putea citi mai mult spaimă decît suferinţă. Fusese rănit de-abia de-o clipă. După ce trecură un drum, începură să coboare brusc şi, pe panta foarte înclinată, văzură cîţiva inşi

lungiți la pămînt ; întîlniră și o ceată de soldați în rîndurile căreia se aflau și oameni teferi. Soldații urcau dealul, suflînd din greu și, cu toate că-l văzuseră pe general, vorbeau tare și gesticulau. Prin fum, dinaintea lor, începuseră să se și vadă rînduri de mantale cenușii, și un ofițer, văzîndu-l pe Bagration, o porni în fugă după ceata de soldați, strigînd la ei să se întoarcă. Bagration se apropie de rînduri printre care, cînd ici, cînd colo, se auzeau împușcături, acoperind cu zgomotele lor glasurile și strigătele de comenzi. Aerul era îmbîcsit de fumul prafului de pușcă. Chipurile însufleţite ale soldaților erau negre de funingine. Unii își îndopau armele cu vergeaua, alții scoteau gloanțele din traiste, alții turnau pulberea în tigăițele puștilor, alții trăgeau. Dar în cine trăgeau, nu-și puteau da seama din pricina fumului de praf de pușcă, pe care vîntul nu-l mai împrăștia. Se auzeau destul de des vîjîituri și șuierături, zgomotele plăcute ale luptei. „Ce-i asta ? gîndi prințul Andrei, apropiindu-se de acest grup de soldați. Un lanț de trăgători ? Nu poate fi, deoarece stau toți grămadă. Nu poate fi nici atac, fiindcă nu se mișcă din loc ; și nici careu nu e, că nu-s grupați cum ar trebui."

Cel care-i conducea — un bătrînel firav la înfățișare, cu zîmbet plăcut și cu pleoape care-i ascundeau mai mult de jumătate ochii îmbătrîniți, dîndu-i o expresie de blîndețe — se apropie de prințul Bagration, primindu-l așa cum o gazdă-și primește oaspetele scump. El raportă prințului Bagration că regimentul său fusese atacat de cavaleria franceză și că atacul fusese respins, regimentul pierzînd, însă, mai mult de jumătate din oameni. Comandantul regimentului spunea că atacul fusese respins, cuprinzînd în această expresie militară ceea ce se petrecuse cu regimentul său ; de fapt, însă, nu știa nici el ce se întîmplase în această jumătate de oră cu ostașii încredințați lui și n-ar fi putut spune cu siguranță dacă, în realitate, atacul fusese respins, sau regimentul său fusese zdrobit. Știa doar atît că, din clipa cînd s-a dezlănțuit atacul, ghiulelele și grenadele începuseră să plouă peste regimentul său și să-i omoare oamenii, și că pe urmă cineva strigase : „Cavaleria", iar ai noștri prinseră să tragă. Mai trăgeau și-acum, dar nu asupra cavaleriei, care dispăruse, ci asupra infanteriei franceze, care se ivise în vîlcea și care trăgea asupra alor noștri.

Prințul Bagration înclină capul în semn că totul se petrecuse întocmai așa cum dorise și cum presupusese el că se va petrece. Se întoarse spre aghiotant și-i ordonă să aducă de pe deal cele două batalioane din regimentul 6 vînători, prin fața cărora trecuseră chiar atunci. Prințul Andrei fu izbit în clipa aceea de schimbarea ce se petrecuse pe chipul lui Bagration. Fața lui exprima acea hotărîre concentrată și plină de satisfacție a unui om care se pregătește să se arunce în apă într-o zi de arșiță și-și face vînt să sară. Nu-i mai recunoștea acum nici ochii nedormiți și posomorîți și nici expresia aceea voită de adîncă îngîndurare : ochii lui rotunzi, duri, de erete, priveau acum entuziast și ușor disprețuitor drept înainte, fără să se oprească la nimic. Doar în mișcările sale se mai păstra ceva din încetineala de mai înainte și din cumpătul obișnuit al unui general.

Comandantul de regiment se întoarse spre prințul Bagration și-l rugă să se îndepărteze, întrucît aici primejdia era prea mare. „Fiți bun, excelență, pentru Dumnezeu ! spuse el, cerînd cu privirea un sprijin vorbelor lui de la un ofițer din suită, care se întoarse însă într-o direcție opusă. Vă rog, binevoiți să priviți !“ spuse el. Voia să-i atragă atenția asupra gloanțelor care le vîjîiau, le șuierau și le țiuiau necontenit pe la urechi. Vorbea cu tonul de rugăminte și de reproș cu care dulgherul se adresează boierului care s-a apucat să cioplească cu barda un lemn : „Pentru noi, e o treabă de fiecare zi, sîntem deprinși, dar dumneata ai să-ți faci bătături în palmă“. Vorbea așa, ca și cum gloanțele acestea n-ar fi putut să-l omoare și pe el, și ochii lui pe jumătate ascunși sub pleoape dădeau cuvintelor sale o expresie și mai convingătoare. Un ofițer de stat-major se alătură și el la rugămințile comandantului de regiment ; dar prințul Bagration nu găsi cu cale să răspundă și dădu doar ordin să se înceteze focul și să se facă o regrupare a regimentului, în așa fel, încît să aibă loc și cele două batalioane care se apropiau. În timp ce vorbea, vîntul începuse să bată, și perdeaua de fum care acoperea valea fu trasă ca de o mînă nevăzută de la dreapta spre stînga, descoperind înălțimea din partea opusă și mișcările francezilor de pe ea. Toate privirile se ațintiră fără voie asupra acestei coloane de francezi care înainta spre ei, ocolind șerpuit neregularitățile terenului. Se puteau vedea acum bine

căciulile mițoase ale soldaților ; se puteau distinge ofițerii de soldați și se vedea cum flutură, lovindu-se de prăjină, drapelul lor.

— Frumos mai merg ! rosti cineva din suita lui Bagration.

Capul coloanei ajunsese acum în fundul văii. Ciocnirea avea să se producă pe panta dinspre noi...

Rămășițele regimentului nostru care fusese în foc se regrupau în pripă și se retrăgeau spre dreapta ; îndărătul lor înaintau în rînduri ordonate cele două batalioane ale regimentului 6 vînători. Nu ajunseseră încă în dreptul lui Bagration cînd cadența pașilor lor apăsați și grei se făcu auzită ; toată masa aceasta de oameni trîntea, ca la paradă, pasul. În flancul stîng, mai aproape de Bagration decît toți ceilalți, trecea un comandant de companie cu fața rotundă, un bărbat chipeș, cu o expresie de fericire și simplitate pe chip ; era acela care ieșise în fugă din bordei. În clipa aceea se vedea că nu-l preocupă nimic altceva decît dorința de a defila voinicește prin fața șefilor săi.

Cu o neștirbită mulțumire de sine, umbla atît de ușor, bătînd talpa cu picioarele-i musculoase, încît, cînd întindea piciorul, părea că plutește fără cea mai mică sforțare, deosebindu-se prin aceasta de mersul greoi al soldaților care-l urmau în același pas. La șold avea o sabie subțirică și îngustă (o săbiuță îndoită, care nu aducea deloc a armă) și-și întorcea sprinten tot trupul puternic, privind cînd spre șefi, cînd înapoi, fără să-și piardă pasul. Ai fi putut jura că toate puterile sufletului său erau îndreptate spe țelul de a ieși cel mai strălucit la defilare și, simțind că-și face treaba cum se cuvine, era fericit. „Stîng... stîng... stîngul..." părea că-și spunea el la fiecare doi pași și, în această cadență, se mișca după dînsul zidul de soldați cu chipuri diferite și aspre, împovărați de ranițe și arme, ca și cum fiecare din cele cîteva sute de soldați și-ar fi spus în gînd, la fiecare doi pași „Stîng... stîng... stîngul..." Un maior gras, gîfîind și întinzînd pasul, dădu să ocolească o tufă din drum ; un soldat rămas în urmă, gîfîind și cu chipul speriat de urmările abaterii sale, alerga să-și ajungă compania ; spintecînd văzduhul, o ghiulea zbură pe deasupra capului lui Bagration și a celor din suită și, în tactul „Stîng... stîngul !" izbi în coloană... „Strîngeți rîndurile !" se auzi mîndru glasul comandan-

tului de companie. Soldaţii ocoleau ceva din mers în locul unde căzuse ghiuleaua, iar un subofiţer din flanc, cu o decoraţie pe piept, care se oprise lîngă cei ucişi, ajungîndu-şi din fugă coloana, schimbă pasul şi, după ce intră în cadenţă, privi înapoi încruntat. „Stîng... stîng... stîngul..." părea că se aude răsunînd de dincolo de această tăcere înfricoşătoare şi de zgomotul uniform al paşilor care izbeau, în acelaşi tempo, pămîntul.

— Bravo, băieţi ! spuse prinţul Bagration.

— „Să trăiţi... iţi-iţi-iţi..." răsunară rîndurile. Un soldat cu chip posac din stînga coloanei îşi întoarse, în timp ce striga, privirea către Bagration, avînd aerul că vrea să spună : „Asta o ştim noi şi fără să ne-o spui tu" ; un altul, pironindu-şi privirea înainte, de parcă i-ar fi fost teamă să nu se piardă, strigă fără să se uite la ei salutul în gura mare şi trecu mai departe.

Li se dădu ordin să se oprească şi să-şi scoată raniţele.

Bagration ocoli rîndurile care-i trecuseră în faţă şi sări jos de pe cal. Aruncă unui cazac dîrlogii, îşi scoase şi-i dădu şi pelerina, îşi dezmorţi picioarele şi-şi îndreptă pe cap chipiul. Capul coloanei franceze, cu ofiţerii în frunte, se ivi de sub poalele dealului.

— Cu Dumnezeu înainte ! rosti cu glas tare şi răspicat Bagration, întorcîndu-se o clipă spre front şi pornind greoi, cu paşi stîngaci de cavalerist, ca şi cum s-ar fi trudit să umble prin hîrtoapele platoului, cu mîinile uşor legănate pe lîngă trup. Prinţul Andrei simţea că o putere de neînvins îl împinge înainte şi era cuprins de o mare fericire. [1]

Francezii se vedeau tot mai aproape ; prinţul Andrei, care păşea alături de Bagration, le putea desluşi acum francezilor diagonalele, epoleţii roşii şi chiar figurile. (Văzu limpede cum un bătrîn ofiţer francez, cu picioare strîmbe în bocanci, urca anevoie la deal, agăţîndu-se de tufe.) Prinţul Bagration nu da nici nu alt ordin, ci con-

[1] Acolo s-a dat atacul despre care Thiers spune : „*Les Russes se conduisirent vaillamment et, chose rare à la guerre, on vit deux masses d'infanterie marcher résolument l'une contre l'autre sans qu'aucune des deux céda avant d'être abordée*", iar Napoleon pe insula sf. Elena a spus : „*Quelques bataillons russes montrèrent de l'intrépidité*". Traducere : „Ruşii s-au purtat vitejeşte şi, lucru rar în război, s-au putut vedea două mase de infanterişti mergînd hotărîte una împotriva alteia, fără ca vreuna din ele să dea înapoi, înainte de a fi fost atacate". *Cuvintele lui Napoleon* : „Cîteva batalioane ruseşti dădură dovadă de neînfricare".

tinua să meargă la fel de tăcut în fruntea rîndurilor. Deodată, din rîndurile francezilor trosni o împuşcătură, apoi o a doua, a treia... şi, în sfîrşit, asupra rîndurilor intrate în dezordine şi învăluite de fum ale inamicului începu să plouă cu gloanţe. Cîţiva din oamenii noştri căzură ; printre ei şi ofiţerul cu faţa rotundă, care defilase aşa de frumos. Dar în clipa cînd se auzi prima împuşcătură, Bagration privi înapoi şi strigă : „Ura !"

„U-ra-a-a-a !" răsună prelung strigătul rîndurilor noastre, şi soldaţii, trecîndu-i înainte lui Bagration şi întrecîndu-se între ei, îşi dădură drumul la vale, ca o ceată dezordonată, dar plină de voioşie şi avînt, fugind după francezii care se împrăştiau.

XIX

ATACUL REGIMENTULUI 6 vînători asigură retragerea flancului drept. În centru, acţiunea bateriei uitate a lui Tuşin, care reuşise să dea foc satului Schöngraben, oprea înaintarea francezilor. Francezii stăteau să stingă focul, pe care vîntul îl întindea, dînd astfel ruşilor timp să se retragă. Retragerea centrului de partea cealaltă a rîpei se desfăşura în grabă şi cu multă larmă ; totuşi, în retragerea lor, trupele nu se amestecau între ele. Flancul stîng, însă, care fusese exact în acelaşi timp atacat şi învăluit de trupe franceze mult superioare ca număr, sub comanda lui Lannes (şi care era format din regimentele de infanterie Azovski şi Podolski şi din regimentul de husari Pavlogradski), fu cu totul dezorganizat. Bagration îl trimise pe Jerkov la generalul care comanda flancul stîng, cu ordinul de a-şi retrage imediat trupele.

Jerkov salută ager şi, fără să-şi ia mîna de la cozoroc, întoarse calul şi porni în galop. Dar nu se depărtase decît cu cîţiva paşi şi puterile îl părăsiră... O frică disperată îl cuprinse şi nu mai putu face nici un pas înainte spre locul unde-l pîndea primejdia.

Mergînd către trupele flancului stîng, el nu ţinu drept înainte spre locul de unde se auzeau împuşcături, ci începu să caute pe general şi pe comandanţi tocmai pe unde nu puteau fi şi, de aceea, ordinul rămase netransmis.

Comanda flancului stîng îi căzuse, după vechime, chiar comandantului acelui regiment pe care-l inspectase Kutuzov în apropiere de Braunau şi în care-şi făcea serviciul, ca soldat, Dolohov. Comanda extremei stîngi a flancului fusese încredinţată comandantului regimentului Pavlogradski, în care se afla Rostov, fapt în urma căruia se iscaseră unele neînţelegeri. Comandanţii se duşmăneau între ei, aşa că, în timp ce în flancul drept începuse demult acţiunea şi francezii atacau din plin, aici amîndoi comandanţii erau ocupaţi să ducă între ei discuţii, prin care nu urmăreau altceva decît să se jignească unul pe altul. Regimentele, atît cel de cavalerie, cît şi cel de infanterie, erau foarte puţin pregătite pentru o acţiune imediată. Oamenii, de la soldat pînă la general, nu se aşteptau deloc la bătălie şi se îndeletniceau liniştiţi cu treburi paşnice : cavaleriştii dădeau de mîncare cailor, iar infanteriştii adunau lemne prin pădure.

— Tacă este el mai mare in grat, spunea, înroşindu-se tot, colonelul neamţ care comanda regimentul de husari, către aghiotantul venit la el, atunci las pe el face cum el frea. Eu nu pot şertfesc husari ai mei. Gornist ! Sună retracerea !

Dar cuţitul ajunsese la os. Tirul de artilerie şi ploaia de goanţe se înteţeau asupra centrului şi a aripei drepte şi uniformele puşcaşilor lui Lannes se vedeau acum, trecute de stăvilarul morii din faţă, şi se aliniau dincoace de stăvilar, la o distanţă de numai două bătăi de puşcă de ruşi. Comandantul regimentului de infanterie se apropie de cal, cu mersul lui zvîcnit, încălecă şi, după ce se înfipse băţos în şa şi se înălţă, drept şi trufaş, în scări, porni spre comandantul regimentului Pavlogradski. Cei doi comandanţi se întîmpinară cu cuvinte amabile, dar cu duşmănie ascunsă în inimi.

— Cu toate acestea, domnule colonel, spuse generalul, nu-mi pot lăsa jumătate din oamenii mei în pădure. Vă *rog*, vă *rog*, repetă el, să vă ocupaţi imediat *poziţia* şi să vă pregătiţi de atac.

— Iar eu roc pe tumnefoastră să nu amestecaţi unde nu fă prifeşte, răspunse înfierbîntîndu-se colonelul. Tacă tumneafoastră ar fi fost cafalerist...

— Eu nu-s cavalerist, colonele, dar sînt general rus şi dacă dumneata n-ai aflat cumva pînă acum acest lucru...

— Știu prea bine, excelență, strigă deodată colonelul, dînd pinteni calului și făcîndu-se roșu-vînăt la față. Nu pinefoiți mergeți în linia te tregători, se feteți că poziția nu este pun ? Eu nu freu tistrug recimentul meu pentru placere al tumneafoastra...

— Uiți cu cine vorbești, domnule colonel. Nu pentru plăcerea mea fac ceea ce fac și nu-ți permit să spui așa ceva.

Primind provocarea colonelului la o întrecere vitejească, generalul își umflă pieptul, se încruntă și porni împreună cu colonelul în direcția lanțului de trăgători, ca și cînd toate divergențele lor nu s-ar fi putut rezolva decît acolo, în bătaia gloanțelor. Ajunseră în prima linie ; cîteva gloanțe le șuierară pe lîngă urechi, și ofițerii, tăcuți, se opriră. N-aveau ce privi, fiindcă și de acolo, de unde plecaseră, se vedea tot așa de limpede că prin tufe și văgăune cavaleria nu putea opera, și că trupele franceze le învăluiau aripa stîngă. Generalul și colonelul se priviră unul pe altul sever și cu înțeles, ca doi cocoși gata de luptă, așteptînd fiecare, deși zadarnic, să dea celălalt semne de lașitate. Dar nici unul nu se dădu bătut. Cum n-aveau ce-și spune și cum nici unul, nici celălalt n-ar fi vrut să dea motiv să se spună că el a fugit cel dintîi de sub gloanțe, ar mai fi stat încă mult timp acolo, încercîndu-și reciproc curajul, dacă în clipa aceea, dinspre pădure, aproape de tot, în spatele lor, n-ar fi izbucnit împușcături și nu s-ar fi auzit strigăte înfundate. Francezii atacaseră soldații aflați în pădure, după lemne. Husarilor le era deci tăiată retragerea cu infanteria deodată. Spre stînga retragerea le era de asemenea tăiată de linia franceză de trăgători. Acum, oricît de neprielnic ar fi fost terenul, n-aveau altceva de făcut decît să atace, ca să-și croiască drum.

Escadronul în care-și făcea Rostov serviciul nici nu apucase bine să încalece și fu oprit cu fața la dușman. Din nou, ca și la podul de pe Enns, între escadron și inamic nu mai era nimeni, și între ei, despărțindu-i, fusese tras același hotar înspăimîntător al necunoscutului și al fricii, hotarul ce desparte pe cei vii de cei morți, parcă. Toți oamenii simțeau acest hotar și întrebarea dacă îl vor trece sau nu, și cum anume îl vor trece, îi frămînta deopotrivă pe toți.

Colonelul se apropie de regimentul strîns în front, răspunzînd morocănos la întrebările ofiţerilor şi, ca omul care ţine morţiş la părerile sale, dădu un ordin. Nimeni nu spusese nimic precis, dar în escadron se răspîndise vestea atacului. Se dădu comanda pentru dispozitivul de atac, apoi săbiile trase din teacă fîşîiră. Dar tot nu se mişca nimeni încă. Trupele flancului stîng, atît infanteriştii cît şi husarii, simţeau că nici comandanţii nu ştiau ce să facă, iar nehotărîrea comandanţilor se răsfrînse şi asupra trupei.

„De-am începe mai curînd, cît mai curînd", se gîndi Rostov, simţind că în sfîrşit sosise momentul să cunoască senzaţiile atacului, despre care-i auzise pe camarazii lui husari vorbind atîtea.

— Cu Dumnezeu înainte, băieţi, răsună vocea lui Denisov, trap, înainte marş !

În rîndul întîi, crupele cailor se legănară. Gracik smuci dîrlogii şi o porni singur.

În dreapta, Rostov vedea primele rînduri ale husarilor lui, iar ceva mai departe, în faţă, o fîşie de culoare închisă pe care el n-o putea deslusi bine, dar care i se păru că-i inamicul. Se auzeau împuşcături, dar foarte îndepărtate.

— Întinde trapul ! se auzi comanda, şi Rostov simţi cum Gracik porni să salte, în galop.

Ghicind dinainte mişcările calului, începu să se simtă din ce în ce mai vesel. Zări în faţa lui un copac singuratic. Copacul era la început înaintea lui, în mijlocul acelui hotar care i se păruse atît de înspăimîntător. Şi iată că şi trecuseră hotarul şi nu numai că nu se întîmpla nimic înspăimîntător, dar tot mai înviorat şi mai vesel se simţea. „Oh, cum am să-l mai spintec", gîndea Rostov, strîngînd în pumn mînerul sabiei.

— Ur-r-a-a ! ! se porniră valuri de strigăte.

„Ei, acum să-mi stea în cale cineva, oricine-ar fi", gîndi Rostov şi, înfigînd pintenii în coastele lui Gracik, îi dădu drumul în plin galop, luîndu-le înainte celorlalţi. În faţă, inamicul se vedea acum deslusit. Deodată, ceva ca o vargă imensă şfichiui escadronul. Rostov ridică sabia, gata să lovească, dar în aceeaşi clipă Nikitenko, husarul, care galopa în faţa lui, se depărtă, şi el simţi, ca prin vis, că goneşte neîncetat înainte cu o iuţeală nefirească şi că totuşi rămîne pe loc. Un alt husar pe care-l cunoştea,

Bandarciuk, care galopa în urma lui, dădu peste el şi îl privi supărat. Calul lui Bandarciuk se poticni şi îl ocoli în goană.

„Ce-i asta ? Nu mă mai mişc ? Am căzut, sînt mort"... se întreba şi-şi răspundea în aceeaşi clipă Rostov. Se vedea singur în mijlocul cîmpului. În locul goanei cailor şi spinărilor de husari săltînd în şa, nu mai vedea în jurul său decît pămîntul nemişcat şi miriştea. Sînge se prelingea sub el, cald. „Nu, sînt rănit şi calul e mort." Gracik se ridicase pe picioarele de dinainte, dar căzuse iarăşi, prinzînd piciorul călăreţului sub el. Din capul calului curgea sînge ; se zbătea şi nu putea să se scoale în picioare. Rostov voi să se ridice, dar căzu şi el. Ledunca i se agăţase de şa. Unde erau ai noştri, unde erau francezii nu mai ştia. Jur împrejur — nimeni.

După ce-şi scoase piciorul de sub cal, se ridică. „Unde, în ce parte era acum hotarul care despărţise atît de precis două armate ?" se întreba el şi nu-şi putea răspunde. „Nu cumva mi s-a întîmplat altceva mai rău ? Se întîmplă oare şi astfel de cazuri ? Şi ce-i de făcut în asemenea împrejurări ?" se întreba el în timp ce se ridica ; şi tot atunci simţi că îi atîrnă ceva de prisos de braţul lui stîng, amorţit. Mîna şi-o simţea ca şi cum n-ar fi fost a lui, străină. Şi-o cercetă, căutînd atent dacă se vede pe ea sînge. „Ei uite, şi nişte oameni, gîndi el, bucuros, dînd cu ochii de cîţiva inşi care se apropiau în fugă. Au să mă ajute !" În fruntea acestor oameni alerga unul cu o chivără ciudată şi o manta albastră, cu faţa neagră arsă de soare şi cu nasul coroiat. Alţi doi, şi mulţi alţii încă, alergau în urma lui. Unul din ei spunea ceva într-o limbă ciudată, care nu era rusească. Printre cei din urmă cu aceleaşi chipuri şi cu aceleaşi chivăre, văzu un husar rus. Îl ţineau de mîini, şi îndărătul lui veneau cei care îi duceau calul.

„Desigur, e unul de-al nostru, prizonier... Da. Nu cumva mă vor lua şi pe mine ? Ce fel de oameni sînt aceştia ?" se gîndea mereu Rostov, necrezîndu-şi ochilor. „N-or fi cumva francezi ?" Se uita la francezii care se apropiau şi, în ciuda faptului că numai cu cîteva secunde înainte, călare, gonise după ei doar ca să-i spintece, apropierea lor i se părea acum atît de îngrozitoare, încît nici nu-şi putea crede ochilor. „Cine sînt ? De ce-or fi fugind aşa ? Nu cumva spre mine ? Nu cumva spre mine fug ?

Şi pentru ce ? Ca să mă omoare ? *Pe mine,* care sînt atît de iubit de toţi ?" Îşi aminti de dragostea pentru el a mamei lui, a familiei, a prietenilor, şi presupusa intenţie a inamicilor de a-l omorî i se păru absurdă. „S-ar putea totuşi că vor să mă omoare !" Stătu mai bine de zece secunde, fără să se mişte din loc şi fără să înţeleagă situaţia în care se afla. Francezul care fugea în faţă, cel cu nasul coroiat, ajunsese aşa de aproape de el, încît i se vedea expresia feţei. Chipul înfierbîntat şi străin al acestui om, care cu arma în cumpănire alerga spre el abia trăgîndu-şi suflarea, îl îngrozi. Scoase pistolul şi, în loc să tragă, îl azvîrli în francez, alergînd spre un tufiş cît îl ţineau picioarele. Fugea acum, nu cu sentimentul acela de îndoială şi de combativitate cu care fugise pe podul de pe Enns, ci cu sentimentul că e un iepure încolţit de cîini. Întreaga-i fiinţă era stăpînită acum de un singur sentiment — frica pentru viaţa sa tînără şi fericită. Trecînd în goană peste haturi, cu sprinteneala cu care alerga odinioară la jocul de-a v-aţi ascunselea, zbura pe cîmp şi-şi întorcea din cînd în cînd spre cei din urma lui faţa palidă, blajină şi tînără ; fiori reci de groază îl furnicau prin şira spinării. „Nu, mai bine să nu mă uit", gîndi el, dar, ajungînd aproape de un tufiş, mai aruncă încă o privire înapoi. Îi lăsase mult în urmă pe francezi şi, chiar în clipa cînd cel din frunte trecuse la pas şi spunea ceva cu voce tare tovarăşului său din urmă, Rostov se opri. „Cine ştie dacă-i aşa, îşi spuse el, nu se poate să fi vrut să mă omoare." Dar mîna stîngă i se îngreuiase între timp atît de mult, ca şi cum i-ar fi atîrnat de ea o greutate de două puduri. Mai departe nu mai putea fugi. Francezul se opri şi el şi-şi duse arma la ochi. Rostov strînse pleoapele şi se aplecă. Un glonte, apoi încă unul, zburară vîjîind pe lîngă el. Îşi adună ultimele puteri, îşi luă cu mîna dreaptă stînga rănită şi-şi făcu vînt pînă într-un tufiş. În tufişuri dădu peste puşcaşi ruşi.

XX

REGIMENTELE DE INFANTERIE, luate prin surprindere în pădure, părăseau în fugă pădurea, iar companiile, amestecîndu-se unele cu altele, se retrăgeau în de-

zordine. Un soldat, în prada panicii, rostise cele mai groaznice şi mai nesocotite cuvinte care se pot rosti în război : „Ne-au tăiat retragerea !“ Şi vorba asta, împletindu-se cu spaima, se răspîndise în toată mulţimea soldaţilor.

— Ne-au încercuit ! Ne-au tăiat retragerea ! Sîntem pierduţi ! strigau cei ce dădeau bir cu fugiţii.

Comandantul regimentului, în clipa în care auzise împuşcăturile şi strigătele din spatele lui, pricepuse că se întîmplase o nenorocire cu regimentul lui, şi gîndul că el, ofiţer vechi şi fără nici o pată în toată cariera sa, ar fi putut fi învinuit de către şefii săi de neglijenţă sau de lipsă de iniţiativă, îl impresionă atît de tare, încît, cît ai bate din palme, uitînd de nesupunerea colonelului de cavalerie şi de importanţa gradului său de general, dar, mai cu seamă, uitînd cu totul de pericol şi de instinctul de conservare, se înclină spre oblîncul şeii şi, dînd pinteni calului, zbură spre regimentul său prin ploaia de gloanţe care cădea din toate părţile, dar din fericire fără să-l nimerească. Dorea un singur lucru : să afle despre ce-i vorba şi, pe cît îi va fi cu putinţă, să-şi îndrepte greşeala dacă era a lui, pentru a nu fi învinuit el, ofiţer exemplar şi fără nici o pată, cu vechime de douăzeci şi doi de ani în armată.

După ce se strecură cu bine printre francezi, se repezi pe cîmpul din spatele pădurii, prin care ostaşii ruşi, fără să mai asculte de comenzi, fugeau la vale. Bătuse clipa de îndoială morală, cumpăna care hotărăşte soarta bătăliilor : vor asculta oare aceste gloate dezorganizate de soldaţi glasul comandantului lor sau, mulţumindu-se să se uite la el, îşi vor continua fuga ? Fără să ţină seamă de strigătul disperat, altădată atît de temut, al comandantului, nici de chipul său roşu de furie şi desfigurat şi nici de mişcările ameninţătoare ale sabiei sale, soldaţii fugeau cu toţii, vorbeau între ei, trăgeau în aer şi nu luau în seamă comanda. Clipa de îndoială, cumpăna care hotărăşte soarta bătăliilor, înclina vădit spre propagarea panicii.

Generalul, sufocîndu-se de-atîta strigăt şi de fum, începu să tuşească şi se opri disperat. Totul părea pierdut ; dar în clipa aceea francezii, care pînă atunci năvăliseră asupra alor noştri, se retraseră deodată de la liziera pădurii, fără nici o pricină vădită, iar din pădure îşi făcură

apariţia nişte puşcaşi ruşi. Era compania lui Timohin, singura care rămăsese în ordine şi care, pitulată într-un şanţ la liziera pădurii, îi atacase prin surprindere pe francezi. Timohin, cu sabia goală în mînă, se aruncase asupra inamicului, scoţînd strigăte atît de îngrozitoare, cu o îndîrjire atît de nebunească, de om beat, încît francezii aruncaseră armele şi o luaseră la fugă înainte de a-şi fi dat seama de ceea ce se întîmplă cu ei. Dolohov, care mergea în pas alergător alături de Timohin, trase fără să mai ia puşca la ochi şi ucise un francez, iar apoi luă de guler un ofiţer, care se predă. Fugarii se înapoiară, batalioanele se refăcură, iar armata franceză, care tăiase flancul stîng în două, fu pentru o clipă respinsă. Unităţile de rezervă reuşiseră să se unească, şi fugarii se opriră. Comandantul de regiment se oprise împreună cu maiorul Ekonomov lîngă pod, pentru a supraveghea retragerea companiilor, cînd un soldat se apropie de el şi i se agăţă de scară, aproape rezemîndu-se de cal. Soldatul purta o manta albăstruie de postav din comerţ şi n-avea nici raniţă, nici chivără ; capul îi era bandajat, iar pe umeri îşi înfăşurase o cartuşieră franceză. În mînă ţinea o sabie ofiţerească. Era palid ; frumoşii lui ochi albaştri priveau semeţi, drept în faţa comandantului de regiment, iar gura lui zîmbea. Cu toate că era ocupat să dea tocmai un ordin maiorului Ekonomov, comandantul regimentului nu putu să nu acorde atenţie acestui soldat.

— Excelenţă, iată două trofee, spuse Dolohov, arătînd sabia franţuzească şi cartuşiera. Am făcut prizonier un ofiţer francez. Am oprit compania. Dolohov sufla greu de oboseală ; vorbea cu întreruperi. Întreaga companie poate confirma acest lucru. Rog pe excelenţa-voastră să-şi noteze !

— Bine, bine, zise comandantul de regiment şi se întoarse spre maiorul Ekonomov.

Dar Dolohov nu se depărtă cu una, cu două ; el îşi desfăcu bandajul de la cap şi-şi arătă sîngele închegat din păr...

— O rană de baionetă şi totuşi am rămas în front. Vă rog să nu uitaţi acest lucru, excelenţă.

De bateria lui Tuşin uitase toată lumea şi de-abia pe la sfîrşitul luptei prinţul Bagration, auzind că nu mai

contenea în centru canonada, trimise într-acolo pe ofiţerul de serviciu din statul său major, şi apoi pe prinţul Andrei, să ordone bateriei să se retragă cît mai grabnic. Trupele de acoperire ale bateriei lui Tuşin se retraseseră, nu se ştie din al cui ordin, chiar în toiul luptei ; dar bateria continuase să tragă şi nu fusese luată de francezi tocmai din pricină că inamicul nu putuse bănui că dîrzenia acestei îndrăzneţe canonade se întemeia doar pe cele patru tunuri, fără de nici o acoperire. Dimpotrivă, judecînd după energica acţiune a acestei baterii, inamicul presupusese că ruşii şi-au concentrat aici, în centru, grosul forţelor, şi cele două atacuri încercate de francezi asupra acestui punct fuseseră respinse de fiecare dată de salvele cu mitralii ale celor patru tunuri stinghere, izolate pe înălţime.

Îndată după plecarea prinţului Bagration, Tuşin reuşise să dea foc satului Schöngraben.

— Vezi, i-am zăpăcit ! Arde ! Iată, iese fum ! Bine i-am mai nimerit ! Straşnic ! Iese fum, iese fum ! spuneau, inviorîndu-se, servanţii.

Toate tunurile trăgeau fără nici o comandă în satul care ardea. După fiecare lovitură de tun, soldaţii strigau, parcă îndemnînd ghiuleaua. „Bine-i mai trage ! Iac-aşa ! Hei, ia te uită ce mai arde !"... Focul, purtat de vînt, se răspîndise repede. Coloanele franceze, care se arătaseră dincolo de sat, făcuseră calea-ntoarsă ; în schimb, ca şi cum ar fi vrut să-i pedepsească pe cei care-i zădărniciseră planurile, inamicul aşează ceva mai la dreapta satului zece tunuri şi începu să tragă cu ele asupra lui Tuşin.

În prada bucuriei copilăreşti stîrnită de incendiul satului şi în furia înverşunării cu care trăgeau, tunarii noştri nu observară această baterie decît atunci cînd două, şi apoi încă patru ghiulele nimeriră între tunuri, şi una din ele doborî doi cai, iar alta reteză piciorul unui conductor de cheson. Cu toate acestea, odată statornicită, însufleţirea oamenilor nu slăbise, ci luase doar alt aspect. Caii morţi fură schimbaţi cu alţii de la atelajul de rezervă, răniţii fură ridicaţi, iar cele patru ţevi fură îndreptate spre bateria cu zece tunuri a inamicului. Un ofiţer, ajutorul lui Tuşin, fusese ucis încă de la începutul luptei şi, în decurs de o oră, din patruzeci de servanţi căzuseră şaptesprezece ; cu toate acestea, artileriştii erau la fel de voioşi şi plini de avînt. În două rînduri băgaseră de

seamă cum de jos, din vale, foarte aproape de ei, se arătaseră soldaţi francezi, şi-atunci trăseseră în ei cu mitralii.

Omuleţul plăpînd, cu mişcări anemice şi stîngace, cerea necontenit ordonanţei *încă* o *lulea şi pentru asta,* cum se exprima el, şi, risipind jarul din ea la fiecare nouă bubuitură, dădea buzna înainte şi-şi făcea din mîna-i mică streaşină, ca să se uite la francezi.

— Foc băieţi ! îi îndemna el întruna şi se repezea singur la tun, potrivindu-l de la roată şi înclinînd cătarea.

Prin fum, asurzit de necontenitele bubuituri care-l făceau de fiecare dată să tresară, Tuşin, fără să se despartă de luleaua lui, alerga de la un tun la altul, ochind, numărînd încărcăturile, dînd ordine să se schimbe caii căzuţi şi răniţi şi strigînd întruna cu vocea lui slabă, subţirică şi nehotărîtă. Faţa îi devenea tot mai vie şi mai plină de mişcare. Numai cînd îi răneau vreun om sau i-l omorau, se posomora şi, întorcîndu-şi privirea de la cel căzut, se răstea crunt la oamenii care, aşa cum se întîmplă totdeauna în asemenea împrejurări, se codeau să pună mîna pe răniţi sau pe cadavre. Soldaţii, în cea mai mare parte tineri, voinici şi frumoşi (aşa cum se întîmplă de obicei într-o baterie, cu două capete mai înalţi decît ofiţerul lor şi de două ori mai laţi în umeri decît el) se uitau toţi la comandant, întocmai ca nişte copii aflaţi într-o încurcătură care le dădea de furcă, iar expresia care se citea pe faţa acestuia se reflecta aidoma, fără nici o schimbare, şi pe faţa lor.

Din pricina vuietului îngrozitor, a alarmei şi a nevoii de a fi atent şi activ, Tuşin nu resimţea nici măcar cea mai neînsemnată senzaţie de frică, şi gîndul că ar fi putut fi ucis sau rănit de moarte nu-i intra deloc în cap. Dimpotrivă, se înveselea din ce în ce mai mult. I se părea că trecuse foarte multă vreme — cam ca o zi şi o noapte — din clipa cînd dăduse ochii cu inamicul şi trăsese prima lovitură, şi că peticul acesta de pămînt, pe care-şi stabilise bateria, îi era la fel de demult cunoscut ca şi locurile pe unde copilărise. În ciuda împrejurării că ţinea minte tot, că putea chibzui şi că făcea tot ce ar fi putut face cel mai bun ofiţer în situaţia lui, el se afla într-o stare asemănătoare delirului sau beţiei.

Din bubuitul asurzitor al tunurilor sale care-l împresura din toate părţile, din şuierăturile şi pocnetele ghiule-

lelor inamice, din chipurile asudate şi îmbujorate ale servanţilor alergînd pe lîngă tunuri, din vederea sîngelui oamenilor şi cailor căzuţi, din ţîşnirea palelor de fum ale inamicului din faţa lui (după care, de fiecare dată, se auzea cum zboară ghiuleaua şi cum loveşte pămîntul — dacă nu vreun om, un tun ori un cal), din perceperea tuturor acestor lucruri, mintea lui plăsmuise o lume fantastică ce-l desfăta în clipa aceea. Tunurile inamicului, în închipuirea lui, nu mai erau tunuri, ci nişte narghilele din care un fumător nevăzut scotea arareori, leneş, rotocoale de fum.

— Uite, iar a pufăit, îşi spuse el în şoaptă, în timp ce de pe muntele din faţă se iscase un nouraş de fum, pe care vîntul îl şi luă şi-l duse în şuviţe spre stînga. Acum să le trimitem şi noi mingea înapoi.

— Aţi ordonat ceva, domnule căpitan ? îl întrebă artificierul, care se afla chiar lîngă el şi-l auzise tot bombănind ceva.

— Nimic, dă-mi o grenadă... răspunse Tuşin.

„Ei, acum s-o auzim pe Matveevna noastră", îşi spuse el ca pentru sine. În închipuirea lui, Matveevna era uriaşul tun străvechi din marginea bateriei. Francezii, care mişunau pe lîngă tunurile lor, i se păreau nişte furnici. Servantul numărul 1 de la tunul al doilea, un bărbat voinic, frumos şi beţiv, în lumea închipuirilor lui era „moşul". Tuşin se uita la el mai des decît la toţi ceilalţi şi se bucura de fiecare mişcare a lui. Focurile de armă din vale, care cînd amuţeau cu totul, cînd se înteţeau iar, el le asemuia cu respiraţia omenească. Asculta cu atenţie cum zgomotele se făceau mai domoale şi cum se aprindeau iar.

„I-auzi, a început iar să gîfîie ; gîfîie iar", îşi spunea el.

Pe sine se închipuia ca pe un bărbat puternic, de statură ciclopeană, care azvîrlea cu amîndouă mîinile ghiulele asupra francezilor.

— Hai, Matveevna, hai, măicuţă, nu mă face de ruşine ! spunea el tocmai cînd, deodată, în spatele lui se auzi o voce străină, necunoscută :

— Căpitane Tuşin ! Căpitane !

Tuşin se întoarse speriat. Era acelaşi ofiţer de statmajor care-l alungase din cortul cantinierului, la Grund. Îi striga cu glas gîfîit :

— Ce, ţi-ai pierdut minţile, căpitane ? De două ori ţi s-a dat ordin de retragere, iar dumneata...

„Ce-or fi avînd cu mine ?“ gîndea Tuşin, privind speriat la superior.

— Eu... nimic... spuse el, ducînd două degete la cozorocul chipiului. Eu...

Dar colonelul nu apucă să spună ce avea de spus. O ghiulea, trecînd pe aproape, îl întrerupse şi-l făcu să se ghemuiască pe cal. Amuţise. Şi chiar în clipa cînd voi să mai spună ceva, altă ghiulea îi tăie vorba. Atunci îşi întoarse calul şi o rupse de fugă înapoi.

— Să vă retrageţi ! Să vă retrageţi cu toţii ! le mai strigă el de departe.

Soldaţii se puseră pe rîs. Dar peste un minut sosi un aghiotant cu aceeaşi dispoziţie.

Era prinţul Andrei. Primul lucru pe care-l văzu cînd ajunse la locul unde erau puse în bătaie tunurile lui Tuşin, fu un cal deshămat, cu piciorul zdrobit, care necheza jalnic, căzut lîngă caii înhămaţi. Din piciorul calului curgea sîngele ca dintr-un izvor. Printre antetrenuri zăceau cîteva cadavre. Cîtă vreme urcă, zburau pe deasupra lui ghiulele, una după alta, şi simţi ca un tremur nervos furnicîndu-i prin şira spinării. Dar numai gîndul că s-ar putea teme fu de ajuns să-i dea din nou curaj. „Nu mă pot teme“, îşi spuse el şi descălecă încet, între tunuri. Comunică ordinul şi rămase în baterie. Se hotărîse să asiste la ridicarea tunurilor de pe poziţie şi să vadă cum sînt puse la adăpost. Păşea împreună cu Tuşin printre cadavre, sub focul îngrozitor al francezilor, şi-l ajuta la pregătirea tunurilor pentru retragere.

— Chiar adineauri a fost pe-aici un şef, dar a şters-o repede, îi spuse artificierul prinţului Andrei, nu ca dumneavoastră.

Prinţul Andrei nu vorbi nimic cu Tuşin. Erau amîndoi atît de ocupaţi, încît parcă nici nu se vedeau. Abia după ce amîndouă tunurile, care mai rămăseseră în funcţiune din patru, fură prinse de antetrenurile lor şi împinse la vale (un tun stricat şi un obuzier fură părăsite), prinţul Andrei se apropie de Tuşin.

— Ei, la revedere, spuse prinţul Andrei, întinzîndu-i mîna.

— La revedere, drăguță, la revedere ! Mergi cu bine, prietene, spuse Tușin, căruia, nu se știe de ce, îi dădură pe neașteptate lacrimile.

XXI

VÎNTUL SE LINIȘTISE. Nori negri pluteau jos, deasupra cîmpului de luptă, amestecîndu-se la orizont cu fumul de pulbere. În întunericul ce se așternea, vîlvătaia roșie a celor două incendii izbucnite în locuri diferite se profila cu atît mai clar. Canonada slăbise, dar focurile de armă din spate și din dreapta poziției bateriei se auzeau tot mai dese și mai apropiate. Îndată ce Tușin cu tunurile lui ieși din bătaia artileriei inamice și coborî în rîpă, trecînd pe lîngă răniți și chiar peste ei, el fu întîmpinat de cîțiva ofițeri superiori și aghiotanți, printre care și Jerkov, trimis de două ori cu ordine la bateria lui Tușin, dar fără să ajungă măcar o dată pînă acolo. Cu toții, întrerupîndu-se unii pe alții, se întreceau să-i dea ordine și para-ordine, arătîndu-i cum și încotro să meargă și făcîndu-i observații și mustrări. Tușin, care tăcea și nu pricepea nimica, temîndu-se să le răspundă, căci simțea că la orice cuvînt — nici el nu știa pentru ce — ar fi izbucnit în plîns, mergea în urma bateriei, călare pe gloaba lui de artilerist. Deși se dăduseră dispoziții ca răniții să fie părăsiți, mulți dintre ei se tîrau pe urma trupelor și se rugau să fie luați pe tunuri. Ofițerul cel voinicos din infanterie, acela care înainte de luptă ieșise în fugă din bordeiul lui Tușin, fusese luat din drum cu abdomenul sfîrtecat de un glonte și așezat pe afetul „Matveevnei". La poalele dealului, un iuncher de husari, palid, susținîndu-și cu o mînă mîna cealaltă, se apropie de Tușin și-l rugă să-i îngăduie să se urce pe un tun.

— Domnule căpitan, pentru Dumnezeu, sînt lovit la mînă, spuse el cu sfială. Pentru Dumnezeu, nu pot merge. Pentru Dumnezeu !

Se vedea bine că nu era pentru prima dată că acest iuncher se ruga de cineva să-l lase să se așeze pe tun și că peste tot întîmpinase numai refuzuri. Se ruga cu o voce tremurătoare și deznădăjduită.

— Dați ordin să fiu luat, pentru Dumnezeu !

— Urcați-l, urcați-l, zise Tușin. Așterne-i tu o manta, moșule, se adresă el celui mai iubit dintre soldații lui. Dar unde-i ofițerul rănit ?

— L-am lăsat jos ; și-a dat sfîrșitul, răspunse un soldat.

— Urcați-l ! Urcă-te, dragul meu, urcă-te ! Așterne mantaua, Antonov.

Iuncherul era Rostov. Își ținea un braț cu mîna sănătoasă, era palid și falca de jos îi tremura ca de friguri. Soldații îl așezară pe „Matveevna", chiar tunul de pe care dăduseră jos trupul ofițerului mort. Mantaua așternută pe tun era plină de sînge și Rostov se murdări de sînge pe mîini și pe pantalon.

— Ce-i ? Ești rănit, drăguță ? întrebă Tușin, apropiindu-se de tunul pe care stătea Rostov.

— Nu, sînt numai lovit.

— Dar de unde-i sîngele ăsta pe afet ?

— De la ofițerul acela, domnule căpitan, răspunse un tunar, ștergînd cu mîneca mantalei sîngele de pe tun, rușinat parcă de faptul că tunul lui fusese găsit în stare de necurățenie.

Cu chiu, cu vai, cu ajutorul infanteriștilor, tunurile fură trase la deal pînă în satul Günthersdorf, unde se opriră. Se întunecase atît de tare, încît de la zece pași nu se mai puteau distinge tunicile soldaților, și împușcăturile începuseră să se mai rărească. Deodată, însă, se auziră iarăși strigăte și rafale de gloanțe de undeva din apropiere, din partea dreaptă. Împușcăturile scăpărau în întuneric. Era ultimul atac al francezilor, la care răspundeau soldații noștri, răspîndiți prin casele din sat. Se repeziră iarăși cu toții afară din sat, dar tunurile lui Tușin nu mai putură fi urnite ; tunarii, Tușin și iuncherul tăceau și se uitau unii la alții, așteptîndu-și soarta. De la un timp, împușcăturile începură să se liniștească și dintr-o uliță laterală a satului se auziră soldați discutînd cu însuflețire.

— Ești întreg, măi Petrov ? întrebă unul.

— Le-am dat noi lor foc ; cu vîrf și îndesat le-am întors focul, măi frate ! Acu n-au să se mai bage, spunea un altul.

— Nu se vede nimic. Ai văzut cum începuseră să tragă-ntr-ai lor ? Nimica nu se vede de beznă ce-i, măi frații ! N-om găsi oare ceva de băut ?

Francezii fuseseră respinşi pentru ultima oară. Şi iarăşi, într-o beznă deplină, tunurile lui Tuşin, încadrate ca într-o ramă de infanterişti gălăgioşi, o porniră undeva înainte, la drum.

Prin beznă, părea că se scurge nevăzut, tot într-o direcţie, un fluviu sumbru, ce topeşte în el şoapte, vorbe, tropot de copite şi scîrţîit de roţi. În vuietul general, gemetele şi vocile răniţilor se desluşeau cel mai limpede. Gemetele acestea umpleau parcă tot întunericul care învăluia trupele. Gemetele şi bezna nopţii se contopeau într-un singur tot. La un moment dat, o agitaţie se stîrni în mijlocul acestei mulţimi în mişcare. Cineva, călare pe un calb alb şi urmat de suită, trecuse şi spusese ceva din fuga calului.

— Ce-a spus ? Încotro mergem acuma ? Cum adică, să stăm ? Ne-a mulţumit sau ce spunea ? se auziră de peste tot întrebări lacome, şi toată masa aceasta mişcătoare începu să se înghesuie, intrînd parcă în ea însăşi (cei din faţă se opriseră, se vede) şi răspîndind zvonul că s-ar fi dat un ordin de oprire. Se opriră cu toţii, care pe unde se aflau, în mijlocul drumului plin de noroi.

Cum se aprinseră focurile, se înteţi şi sfătoşenia soldaţilor. Căpitanul Tuşin, după ce dădu ordinele de cuviinţă bateriei, trimise pe unul din soldaţi să caute un post de prim-ajutor sau un medic pentru iuncher şi se aşeză şi el lîngă focul aprins de soldaţi în mijlocul drumului. Rostov se tîrî şi el lîngă foc. Un tremur febril, provocat de durere, de frig şi de umezeală, îi scutura tot trupul. Îl dobora somnul, dar nu putea dormi. Îl durea mîna şi nu-i găsea loc. Cînd închidea ochii, cînd şi-i deschidea iar şi se uita ba la focul care i se părea de un roşu-aprins, ba la trupul adus de spate şi firav al lui Tuşin, care se aşezase turceşte alături de el. Ochii mari, blînzi şi inteligenţi ai lui Tuşin îl priveau cu milă şi compătimire. El văzu bine că Tuşin ar fi voit din tot sufletul să-l ajute, dar n-avea cum.

Din toate părţile se auzeau paşii şi vorbele infanteriştilor, care treceau sau îşi făceau culcuşuri prin apropiere. Vorbele, zgomotele de paşi şi de copite ce frămîntau noroiul şi trosnetul mai apropiat sau mai îndepărtat al vreascurilor rupte se contopeau într-un singur vuiet şovăitor.

Nu mai era acum vorba de un fluviu care curgea nevăzut în beznă, ci parcă ar fi fost o mare întunecată, fremă-

tînd şi potolindu-şi valurile după furtună. Rostov privea şi asculta tot ce se petrecea în faţa şi în jurul lui, fără să se gîndească la ceva. Un infanterist se apropie de focul lor şi, lăsat pe vine, întinse mîinile spre flăcări şi-şi întoarse faţa.

— Nu vă supăraţi, domnule căpitan ? zise el, adresîndu-se întrebător lui Tuşin. Iacă, m-am rătăcit de companie, nici nu mai ştiu unde. Vai de capul meu ! Prăpăd, nu alta !

O dată cu soldatul acesta se apropie de foc un ofiţer de infanterie cu falca legată şi, adresîndu-se lui Tuşin, îl rugă să dea ordin să urnească puţin tunurile, pentru ca să poată trece cu căruţa. După comandantul de companie veniră în fugă spre foc doi soldaţi, care se certau şi se înjurau la disperare pentru o cizmă, pe care şi-o tot smulgeau unul altuia din mînă.

— Cum adică ? Tu ai ridicat-o ! Ia te uită la el, şmecherul ! strigă unul din ei cu o voce răguşită.

Apoi veni un soldat slab şi palid, bandajat la gît cu o obială plină de sînge şi, cu glas răstit, le ceru tunarilor puţină apă.

— Ce vreţi, să mor, hai ? Ca un cîine ? spuse el.

Tuşin ordonă să i se dea apă. Pe urmă veni în fugă un soldat vesel, care ceru voie să ia puţin foc pentru infanterie.

— Un foculeţ fierbinţel pentru infanteriştii ! Rămîneţi cu bine, fraţilor, mulţumim pentru foc ; vi-l dăm noi înapoi cu dobîndă, spuse el şi se pierdu în întuneric, ducînd cu el un tăciune roşu la un capăt.

După soldatul acesta alţi patru trecură pe lîngă foc, ducînd ceva greu într-o manta. Unul din ei se împiedică.

— Măi, cine dracu a pus lemnele astea chiar în mijlocul drumului ? bombăni el.

— Şi-a dat sfîrşitul, ce să-l mai ducem ! spuse unul din ei.

— Lăsaţi vorba !

Şi se pierdură în noapte, cu povara lor.

— Ce-i, te doare ? îl întrebă Tuşin în şoaptă pe Rostov.

— Mă doare.

— Domnule căpitan, poftiţi la domnul general. E aici, în casa de alături, spuse artificierul, apropiindu-se de Tuşin.

— Numaidecît, drăguţă !

Tuşin se ridică şi se depărtă de foc, încheindu-şi mantaua şi potrivindu-şi ţinuta...

Nu departe de focul tunarilor, într-o casă ţărănească pregătită pentru el, prinţul Bagration sta la masă şi discuta cu cîţiva comandanţi de unităţi care se adunaseră la el. Era aici bătrînelul cu ochii pe jumătate închişi, care sta şi rodea locom un os de berbec, şi generalul cu douăzeci şi cinci de ani de serviciu nepătat, încins la faţă de votcă şi de mîncare, şi ofiţerul de stat-major (cel cu inelul gravat cu iniţiale), şi Jerkov, care se tot uita neliniştit împrejur, şi prinţul Andrei, palid, cu buzele strînse şi cu ochii care-i sticleau febril.

Într-un colţ al odăii sta rezemat un steag luat de la francezi; iar magistratul cu faţa naivă îi pipăia pînza şi dădea nedumerit din cap, fie că-l interesa în adevăr steagul, fie că-i venea greu să stea deoparte flămînd şi să se uite la masa unde nu i se pusese şi lui un tacîm. În casa vecină se afla un colonel francez, luat prizonier de dragonii ruşi. În jurul lui se înghesuiau să-l vadă ofiţeri de-ai noştri. Prinţul Bagration mulţumi comandanţilor de unităţi şi le ceru amănunte cu privire la luptă şi la pierderi. Comandantul regimentului, care primise inspecţia lui Kutuzov lîngă Braunau, raportă prinţului că îndată după începerea luptei, el se retrăsese din pădure, îşi adunase toţi oamenii care erau la tăiat lemne şi că, lăsîndu-i s-o ia înainte, pornise numai cu două batalioane atacul la baionetă şi-i respinsese pe francezi.

— Cînd am văzut, luminăţie, că primul batalion este dezorganizat, m-am oprit din drum şi mi-am spus : „Îi las pe ăştia să treacă şi-i primesc cu o ploaie de gloanţe". Zis şi făcut.

De fapt, comandantului de regiment tare i-ar mai fi plăcut să fi putut face aşa, şi-i părea atît de rău că nu izbutise s-o facă, încît ajunse să i se pară că toate cîte le povestea se petrecuseră aidoma. Dar la urma urmei poate că aşa s-a şi întîmplat ? Parcă îţi mai poţi da seama în asemenea învălmăşeală, de ce a fost şi de ce n-a fost ?

— Trebuie să vă pun în vedere între altele, luminăţie, continuă el, amintindu-şi de convorbirea dintre Dolohov şi Kutuzov şi de ultima sa întîlnire cu degradatul, că soldatul Dolohov, ofiţerul acela degradat, a luat prizonier un ofiţer francez chiar sub ochii mei şi că s-a distins cu deosebire în luptă.

— Cu prilejul acesta am văzut şi eu, luminăţia-voastră, atacul regimentului Pavlogradski, se amestecă în vorbă Jerkov, care avea mereu un aer îngrijorat şi care nici nu-i văzuse în ziua aceea pe husari, ci doar auzise ceva despre ei de la un ofiţer de infanterie. Au zdrobit două careuri, luminăţie.

Cînd începu să vorbească Jerkov, cîţiva din cei de faţă zîmbiră, aşteptîndu-se de la el, ca întotdeauna, la o glumă ; dar, văzînd că ceea ce spunea el se referea tot la gloria armelor noastre din ziua aceea, luară o înfăţişare serioasă, deşi mulţi din ei ştiau prea bine că tot ceea ce spusese Jerkov nu erau decît minciuni fără nici un temei. Prinţul Bagration se întoarse cu faţa spre bătrînul colonel.

— Vă mulţumesc tuturor, domnilor ; toate trupele s-au luptat eroic : infanteria, cavaleria şi artileria. Dar cum s-a întîmplat că în sectorul central au fost părăsite două tunuri ? întrebă el, căutînd din ochi pe cineva. (Prinţul Bagration nu întreba de tunurile din flancul stîng ; ştia el că acolo fuseseră părăsite încă de la începutul luptei toate tunurile.) Mi se pare că te-am rugat pe dumneata, se adresă el ofiţerului de stat-major care era de serviciu.

— Unul era lovit, răspunse ofiţerul de stat-major, dar celălalt, nici eu nu pot înţelege de ce a fost părăsit ; eu, personal, am fost tot timpul la faţa locului şi am dat dispoziţiuni, dar îndată ce am plecat... Ce-i drept, se cam înfierbîntaseră lucrurile acolo, adăugă el cu modestie.

Cineva spuse că Tuşin, comandantul bateriei, se afla chiar în sat, pe aproape, şi că s-a trimis după el.

— Şi dumneata ai fost pe-acolo, parcă ? spuse prinţul Bagration prinţului Andrei.

— Cum să nu ! Am fost amîndoi, era cît pe ce să ne întîlnim, interveni ofiţerul de stat-major, care fusese de serviciu, zîmbindu-i amabil lui Bolkonski.

— Eu n-am avut plăcerea să vă văd, spuse rece şi tăios prinţul Andrei. Toţi tăcură.

În prag se ivise Tuşin, care se strecura sfios prin spatele generalilor. Făcînd ocolul generalilor în strîmtoarea odăii, Tuşin, timid, ca întotdeauna în faţa superiorilor, nu băgă de seamă prăjina steagului şi se împiedică de ea. Cîţiva pufniră în rîs.

— Cum a fost părăsit tunul ? întrebă Bagration, încruntîndu-se nu atît la Tuşin, cît la cei care rîdeau,

printre care, mai tare decît al tuturor, se auzea rîsul lui Jerkov.

Abia acum, în faţa severului şef, Tuşin îşi dădu seama, în toată grozăvia ei, de ruşinoasa greşeală pe care o săvîrşise, prin faptul că pierduse două tunuri şi mai rămăsese încă în viaţă. Fusese pînă acum atît de tulburat, încît nici nu avusese timpul să se gîndească la acest lucru... Rîsetele ofiţerilor îl zăpăciră şi mai tare. Stătea în faţa lui Bagration şi falca de jos îi tremura ; de-abia putu îngăima :

— Nu ştiu... luminaţie... n-am avut oameni... luminaţie...

— Puteai lua din trupele de acoperire.

Că n-avusese nici o acoperire, asta Tuşin n-o mai spuse, deşi era adevărul curat. Se temea ca nu cumva să tîrască în această afacere pe vreun alt comandant şi tăcea, privind drept în ochii lui Bagration, aşa cum se uită la profesorul examinator un elev care s-a încurcat.

Tăcerea se prelungi destul de mult. Prinţul Bagration, nevrînd, se vede, să fie sever, nu găsea ce să spună ; ceilalţi nu îndrăzneau să se amestece în discuţie. Prinţul Andrei se uita pe sub sprîncene la Tuşin şi-şi mişca nervos degetele.

— Excelenţă, rupse prinţul Andrei tăcerea, cu vocea lui tăioasă, aţi binevoit să mă trimiteţi la bateria căpitanului Tuşin. Am fost acolo şi am găsit două treimi din oameni şi din cai scoşi din luptă, două tunuri stricate şi nici un fel de acoperire.

Şi prinţul Bagration şi Tuşin se uitau, fiecare în felul lui, cu toată atenţia, la Bolkonski, care vorbea cu o emoţie reţinută.

— Şi dacă, excelenţă, îmi daţi voie să-mi spun părerea, continuă el, victoria zilei acesteia o datorăm mai mult decît oricui altcuiva, tocmai acestei baterii şi *dîrzeniei* eroice a căpitanului Tuşin şi a soldaţilor din bateria sa, spuse prinţul Andrei şi, fără să mai aştepte răspuns, se ridică de la masă şi se dădu la o parte.

Prinţul Bagration se uită la Tuşin şi, nevoind, se vede, să arate că se-ndoieşte de judecata prea categorică a lui Bolkonski, dar în acelaşi timp neputînd să-i dea pe deplin crezare, înclină din cap şi-i spuse lui Tuşin că poate pleca. Prinţul Andrei ieşi după el.

— Îţi mulţumesc, drăguţă, m-ai scăpat, îi spuse Tuşin.

Prinţul Andrei se uită la Tuşin şi, fără să-i spună o vorbă, se depărtă. Era trist şi-şi simţea inima grea. Toate acestea erau atît de ciudate, atît de departe de ceea ce aşteptase el...

„Cine sînt ei ? La ce-au venit ? Ce vor ? Şi cînd au să sfîrşească toate acestea ?“ gîndea Rostov, privind la umbrele care se perindau pe dinaintea lui. Durerea mîinii se făcea din ce în ce mai chinuitoare. Somnul îl dobora, în ochi îi jucau rotogoale roşii, iar impresiile glasurilor şi chipurilor din jurul său, ca şi sentimentul singurătăţii, se contopeau cu senzaţia de durere. Ei, soldaţii aceştia, răniţi şi nerăniţi, ei îl înăbuşeau, îl chinuiau, îi răsuceau vinele şi-i ardeau carnea din umărul şi braţul lui sfărîmat. Ca să scape de ei, închise ochii.

Aţipi pentru cîteva clipe, dar în timpul acesta scurt văzu în vis nenumărate lucruri : o văzu pe mamă-sa cu mîna ei albă şi mare, văzu umerii slăbuţi ai Soniei, ochii şi rîsul Natašei, visă pe Denisov cu vocea şi mustăţile lui, pe Telianin şi toată povestea lui cu Telianin şi Bogdonîci. Şi toată această poveste era unul şi acelaşi lucru cu soldatul cu voce tăioasă. Şi tot aceeaşi poveste, şi tot acelaşi soldat erau cei care-l chinuiau, îl apăsau şi-i răsuceau mîna, lovindu-i-o mereu în acelaşi loc. Se zbătea să scape din mîinile lor, şi ei nu-i slăbeau umărul nici o clipă. Nu l-ar mai fi durut, n-ar mai fi fost bolnav, dacă l-ar fi lăsat în pace ; dar nu putea scăpa de ei.

Deschise ochii şi privi în sus. Pînza neagră a nopţii atîrna la un arşin deasupra jăraticului aprins. În lumina jăraticului zburau fulgi de zăpadă. Tuşin nu se înapoiase încă, şi medicul nu mai venea. Era singur ; doar un soldat şedea acum gol, de partea cealaltă a focului, şi-şi încălzea trupul slab şi galben.

„Nu mai sînt nimănui de nici un folos ! gîdea Rostov. Nu-mi vine nimeni în ajutor, nimănui nu-i e milă de mine. Şi doar am fost şi eu cîndva acasă voinic, vesel şi iubit.“ Oftă şi, fără să vrea, gemu.

— Te doare ceva ? întrebă soldatul, scuturîndu-şi cămaşa deasupra focului şi, fără să mai aştepte vreun răspuns, tuşind, adăugă : Cît norod s-a prăpădit azi, vai de noi !

Rostov nu-l asculta. Se uita la fulgii de zăpadă care se jucau deasupra focului şi-şi aminti de iarna rusească cu casa caldă şi plină de lumină, de şubele moi şi săniile iuţi care zboară, de oamenii sănătoşi şi de toată iubirea şi îngrijirea de acasă. „Ce-am căutat eu aici ?“ se gîndi el.

A doua zi francezii nu mai reluară atacul, aşa că rămăşiţele detaşamentului lui Bagration se uniră cu armata lui Kutuzov.

Partea a treia

I

PRINȚUL VASILI NU-ȘI chibzuia planurile. Și mai puțin se gîndea să facă rău cuiva ca să tragă el foloase. Nu era decît un om din înalta societate, care avusese succese în lume și pentru care aceste succese deveniseră o obișnuință. Cu privire la împrejurările și oamenii de care se lovea în viață, el își făcea necontenit tot soiul de calcule și planuri, de care nu-și dădea prea bine seama, dar care alcătuiau tot interesul vieții lui. Nu avea niciodată în vedere numai unul sau două, ci zeci de astfel de planuri și calcule, dintre care unele abia începeau să i se contureze în minte, altele-și ajungeau ținta, și altele, o a treia categorie, se întorceau în neant. Nu-și spunea niciodată, bunăoară : „Omul acesta poate multe în ziua de azi, trebuie să-i cîștig încrederea și prietenia și prin el să-mi creez cel puțin pentru o vreme un avantaj oarecare", și nici nu-și spunea : „Iată, Pierre e bogat, trebuie să-l ademenesc să se însoare cu fiică-mea și să-mi împrumute cele patruzeci de mii de ruble de care am nevoie" ; dar cum se întîlnea cu un om puternic, în aceeași clipă instinctul îi șoptea că omul acesta îi poate fi folositor, și prințul Vasili se și apropia de el și, cu cel dintîi prilej, pe nepregătite, îl lingușea, devenea intim cu el și-i spunea la momentul potrivit ceea ce trebuia să-i spună.

La Moscova, prințul Vasili îl avusese pe Pierre sub mînă și stăruise ca Pierre să fie numit *Kammerjunker*, ceea ce pe atunci era deopotrivă, ca rang, cu un consilier de stat, și tot el stăruise ca tînărul să vină cu el împreună la Petersburg și să fie găzduit în casa lui. Cu aparentă nepăsare, dar în același timp cu cea mai deplină siguranță că așa va trebui să se întîmple, prințul Vasili făcea tot ce-i sta în putință ca să-l însoare pe Pierre cu fiică-sa. Dacă prințul Vasili și-ar fi chibzuit planurile, n-ar mai fi

putut avea atîta sinceritate în purtare şi atîta simplitate şi familiaritate în raporturile cu toţi oamenii, fie ei mai sus-puşi, fie mai modeşti decît el. Ceva îl împingea necontenit spre cei mai puternici sau mai bogaţi decît dînsul şi poseda arta rară de a prinde momentul potrivit cînd trebuia să se folosească de oamenii respectivi.

Pierre, ajuns pe neaşteptate bogătaş şi conte Bezuhov, cu amintirea proaspătă a vieţii de burlaç, lipsită de griji, pe care o dusese, era atît de ocupat şi atît de înconjurat de lume, încît doar în pat dacă mai putea rămîne singur cu sine însuşi. Era nevoit să iscălească hîrtii, să aibă de-a face cu autorităţi de al căror rost n-avea o idee prea clară, să se informeze la administratorul său general despre tot felul de lucruri, să-şi inspecteze moşia din împrejurimile Moscovei şi să primească o mulţime de persoane, care altădată nici nu voiseră măcar să ştie de existenţa lui, dar care acum s-ar fi simţit jignite şi îndurerate dacă el n-ar fi dorit să le vadă. Toate aceste persoane de tot soiul — oameni de afaceri, rude, cunoştinţe erau la fel de prietenoşi şi de atenţi cu tînărul moştenitor. Toţi erau, în chip vădit şi fără pic de îndoială, încredinţaţi de înaltele calităţi ale lui Pierre. De dimineaţă pînă seara el nu mai auzea decît : „Cu neobişnuita dumneavoastră bunătate", sau : „Cu inima dumneavoastră atît de mare", sau : „Sînteţi atît de curat la suflet, conte", sau : „Dacă el ar fi fost tot aşa de plin de spirit ca dumneavoastră" etc., aşa că începuse să creadă şi el, sincer, în neobişnuita lui bunătate, şi în inteligenţa lui ieşită din comun, cu atît mai mult cu cît, întotdeauna, în adîncul cugetului său, nutrise despre el părerea că era într-adevăr foarte bun şi deosebit de deştept. Chiar acei care odinioară fuseseră răi cu el şi-i arătaseră o duşmănie făţişă, deveniseră deodată duioşi şi amabili. Pînă şi cea mai vîrstnică dintre prinţese, cea cu talia lungă, care avea părul lipit de cap ca o păpuşă, şi care înainte îi fusese atît de răuvoitoare, îndată după înmormîntare îl vizitase pe Pierre în camera lui. Cu ochii în pămînt şi îmbujorată tot timpul, ea îi spuse că îi părea foarte rău de neînţelegerile ce avuseseră loc între ei şi că acum nu se mai crede îndreptăţită să ceară altceva... după lovitura ce i se dăduse... decît îngăduinţa

de a mai rămîne doar cîteva săptămîni în casa pe care o iubise atît de mult şi în care făcuse atîtea sacrificii. Şi, nemaiputîndu-se stăpîni, la aceste cuvinte începu să plîngă. Impresionat de faptul că prinţesa aceasta cu chip de statuie se putuse schimba pînă într-atîta, Pierre îi luă o mînă şi-i ceru iertare, fără să ştie nici el pentru ce. Din ziua aceea, prinţesa începu să croşeteze un fular vărgat pentru Pierre şi-şi schimbă cu totul purtarea faţă de dînsul.

— Fă asta pentru ea, *mon cher ;* a avut mult de suferit cît a trăit răposatul, îi spuse odată prinţul Vasili, dîndu-i să iscălească o hîrtie în favoarea prinţesei.

Prinţul Vasili găsise de cuviinţă că osul acesta — o poliţă de treizeci de mii de ruble — trebuia totuşi azvîrlit acestei prinţese sărace, pentru ca nu cumva să-i dea vreodată prin cap să flecărească despre rolul jucat de el în afacerea cu servieta. Pierre iscălise poliţa şi de atunci încoace prinţesa se îmblînzise şi mai mult. Surorile ei mai mici se purtau şi ele tot atît de atent ; mai ales cea mică, drăguţă cum era, cu aluniţa ei, reuşea să-l intimideze adesea pe Pierre cu zîmbetele ei şi cu sfiala de care era cuprinsă cînd îl zărea.

Lui Pierre i se părea atît de firesc să-l iubească toată lumea şi atît de nenatural i s-ar fi părut dacă ar fi existat cineva care să nu-l iubească, încît nu putea să nu creadă în sinceritatea oamenilor care-l înconjurau. Pe lîngă asta, n-avea nici timp să-şi pună întrebarea dacă oamenii aceştia erau sau nu sinceri. N-avea timp niciodată ; se simţea necontenit într-o stare de uşoară şi plăcută beţie. Avea senzaţia că era centrul unei importante agitaţii generale ; simţea că de la el se aşteaptă veşnic ceva ; că dacă n-ar face acest „ceva", ar mîhni pe mulţi şi i-ar dezamăgi în aşteptările lor ; că, dimpotrivă, făcînd cutare ori cutare lucru, toate-ar fi la locul lor ; de aceea şi făcea tot ce i se cerea ; dar acel „ceva" mai bun rămînea mereu de făcut.

La început, mai mult decît toţi ceilalţi, reuşise prinţul Vasili să se facă stăpîn atît pe faptele lui Pierre, cît şi pe însăşi persoana lui. De la moartea contelui Bezuhov nu-l mai scăpase din mînă. Îşi dădea aerul unui om împovărat

de afaceri, obosit şi hărţuit, dar care din compătimire nu-l putea lăsa în voia soartei şi a escrocilor pe tînărul acesta fără de nici un sprijin, care era fiul prietenului său, *après tout* [1], mai cu seamă că avea o avere atît de imensă.

În cele cîteva zile cît mai zăbovi la Moscova după moartea contelui Bezuhov, prinţul Vasili îl tot chema la el pe Pierre, sau se ducea el însuşi la dînsul şi-i dicta ce avea de făcut pe un ton de om obosit şi sigur pe acţiunile sale, ca şi cum i-ar fi spus de fiecare dată :

„Vous savez que je suit accablé d'affaires et que ce n'est que par pure charité que je m'occupe de vous, et puis vous savez bien que ce que je vous propose est la seule chose faisable“ [2].

— Ei, dragul meu, mîine plecăm, în sfîrşit, îi spuse el într-o zi, închizînd ochii şi strîngîndu-i cotul tare cu degetele, cu tonul că spunea un lucru hotărît demult între ei şi că nu mai putea fi luată altă hotărîre. Mîine plecăm ; îţi fac loc în trăsura mea. Sînt foarte mulţumit. Tot ce ne rămăsese mai important de făcut s-a făcut. Şi eu demult ar fi trebuit să pun capăt şederii mele aici. Iată ce am primit de la cancelar. L-am rugat să te aibă în vedere şi ai fost numit în corpul diplomatic cu rangul de *Kammerjunker*. Acum, calea în diplomaţie ţi-e deschisă.

Trecînd peste tonul blazat, de neclintită încredere în sine cu care fuseseră pronunţate aceste cuvinte impunătoare, Pierre, care fusese atîta vreme preocupat de cariera lui, ar fi vrut să se poată opune. Dar prinţul Vasili îi tăie vorba cu timbrul acela de bas mormăit, care excludea orice posibilitate de a-l mai întrerupe şi pe care-l folosea numai ca un ultim argument de convingere.

— *Mais, mon cher* [3], am făcut lucrul acesta pentru mine, pentru conştiinţa mea, şi n-ai de ce să-mi mulţumeşti. Niciodată nu am pomenit să se plîngă cineva că

---

[1] ...la urma urmei...

[2] Ştii că sînt copleşit de treburi şi că numai de milă mă ocup de dumneata ; de altfel, ştii bine că ceea ce-ţi propun este singurul lucru ce se poate face.

[3] Dar, dragul meu...

este prea mult iubit ; şi-apoi, eşti liber să demisionezi chiar mîine. Iată, la Petersburg, le vei putea cumpăni singur pe toate. Era de mult timpul să te eliberezi odată de toate aceste amintiri îngrozitoare. Prinţul Vasili oftă. Aşa, aşa, dragul meu ! În trăsura ta, poate să meargă valetul meu. A, da, voiam să-ţi spun ceva şi uitasem adăugă prinţul Vasili. Ştii, *mon cher* [1], aveam nişte socoteli cu răposatul, aşa că am luat ceva de la moşia din Riazan, şi-ţi ţiu eu banii ; tu tot n-ai nevoie acum ; ne socotim noi...

Ceea ce prinţul Vasili numea „ceva de la moşia din Riazan" era obrocul [2] — cîteva mii de ruble — pe care şi-l păstrase.

La Petersburg, ca şi la Moscova, se formă numaidecît în jurul lui Pierre o atmosferă de oameni duioşi şi amabili. La postul, sau mai curînd la titlul (căci nu avea nimic de făcut) care îi fusese acordat prin influenţa prinţului Vasili, nu putea renunţa, iar cunoştinţele sale, invitaţiile şi obligaţiile sociale de tot felul erau atît de numeroase, încît Pierre încerca acum, chiar mai mult decît la Moscova, o senzaţie de tulbure nerăbdare, ca în aşteptarea continuă a unei bucurii, care însă nu se mai ivea.

Dintre tovarăşii vieţii lui de holtei, cei mai mulţi nu mai erau în Petersburg. Garda imperială se afla în marş spre front. Dolohov fusese degradat, Anatol era la regiment, în provincie, prinţul Andrei, peste graniţă, iar Pierre nu mai avea prilej nici să mai petreacă nopţile, aşa cum îi plăcuse altădată, şi nici să-şi uşureze din cînd în cînd inima în discuţii prieteneşti cu amicul lui mai mare pe care-l respecta. Tot timpul şi-l pierdea pe la prînzuri şi baluri şi, mai cu seamă, în casa prinţului Vasili, alături de dolofana lui soţie şi de frumoasa Hélène.

Ca şi ceilalţi, Anna Pavlovna Scherer, prin purtarea ei, îl făcu şi ea pe Pierre să-şi dea seama de schimbarea intervenită în părerile societăţii despre el.

Înainte, în prezenţa Annei Pavlovna, Pierre simţea tot timpul că spusele lui erau necuviincioase, lipsite de

---

[1] ...drăguţule...

[2] Dare, în bani sau în natură, în Rusia ţaristă în condiţiile iobăgiei — una din principalele forme de exploatare a ţăranilor de către moşieri.

tact şi nelalocul lor, că vorbele care i se păruseră pline de duh, în timp ce şi le pregătea în minte, deveneau stupide de îndată ce le dădea glas şi că, dimpotrivă, orice lucru cît de stupid, spus de Ippolit, trecea drept spiritual şi plăcut. Acum însă tot ce spunea el, totul era *charmant* [1]. Şi chiar dacă Anna Pavlovna nu spunea întotdeauna acest lucru, el vedea bine că asta ar fi vrut ea să spună şi că numai din consideraţie pentru modestia lui nu o făcea.

Pe la începutul iernii anului 1805—1806, Pierre primi de la Anna Pavlovna obişnuitul bileţel roz, prin care-şi invita ea musafirii şi în care adăugase : *„Vous trouverez chez moi la belle Hélène, qu'on ne se lasse jamais voir"* [2].

Citind acest pasaj, Pierre simţi pentru întîia oară că între el şi Hélène se formase o legătură care era departe de a fi necunoscută celorlalţi oameni şi această descoperire îl şi înspăimîntă, ca şi cînd i s-ar fi pus în spinare o obligaţie pe care nu se simţea în stare s-o ducă la bun sfîrşit, dar în acelaşi timp îi şi surîdea, ca o eventualitate nostimă.

Serata Annei Pavlovna era la fel cu cea dintîi, numai că noutatea cu care ea îşi trata de data asta musafirii nu mai era Mortemart, ci un diplomat de curînd sosit de la Berlin, care aducea cele mai recente ştiri despre vizita împăratului Alexandru la Potsdam şi despre felul cum cei doi augusţi prieteni îşi juraseră acolo să apere printr-o alianţă indisolubilă cauza dreptăţii împotriva duşmanului omenirii. Pierre fu primit de Anna Pavlovna cu o nuanţă de tristeţe, care se referea fără doar şi poate la cruda pierdere pe care tînărul o suferise de curînd prin moartea contelui Bezuhov (toţi găseau mereu de datoria lor să-l încredinţeze pe Pierre că el e tare îndurerat de moartea unui tată pe care aproape că nici nu-l cunoscuse), tristeţe aidoma cu majestuoasa gravitate pe care o exprima chipul ei ori de cîte ori venea vorba de augusta împărătească Maria Feodorovna. Pierre se simţi măgulit. Anna Pavlovna îşi aranjă grupurile în salon cu obişnuita ei artă. Grupul principal, în care se afla prinţul Vasili şi cîţiva generali, i-l servi pe tavă pe diplomat. Alt grup era la

[1] ...încîntător...

[2] „Va fi la mine şi frumoasa Hélène, pe care niciodată nu te saturi s-o priveşti".

măsuța de ceai. Pierre voi să se alăture primului grup, dar Anna Pavlovna — cuprinsă de starea de agitație a unui comandant pe cîmpul de luptă, căruia ideile strălucite îi vin în minte cu miile și nu mai știe pe care să le realizeze mai întîi, văzîndu-l pe Pierre, îi atinse cu degetele mîneca :

— *Attendez, j'ai des vues sur vous pour ce soir.* [1] Se uită la Hélène și-i zîmbi.

— *Ma bonne Hélène, il faut que vous soyez charitable pour ma pauvre tante, qui a une adoration pour vous. Allez lui tenir compagnie pour dix minutes.* [2] Și, ca să nu-ți fie prea urît, ți-l dau pe scumpul nostru conte, care nu va refuza să te urmeze.

Frumoasa Hélène se îndreptă spre bătrînă, dar pe Pierre. Anna Pavlovna îl mai ținu puțin lîngă ea, avînd aerul că ar vrea să-i dea o ultimă, neapărat necesară dispoziție.

— Nu-i așa că e încîntătoare ? îi spuse ea lui Pierre, arătînd spre frumusețea majestuoasă, care se îndepărta cu pași ușori. *Et quelle tenue !* [3] Pentru o fată atît de tînără, atîta tact și atîta artă în felul de a se comporta ! Asta nu poate izvorî decît din inimă ! Fericit omul care va avea parte de ea ! Alături de ea, pînă și cel mai stîngaci bărbat va ocupa vrînd, nevrînd, cel mai strălucit loc în societate. Nu-i așa ? Am vrut numai să aflu părerea dumitale. Și îl lăsă să plece.

Pierre răspunsese cu sinceritate afirmativ la întrebarea Annei Pavlovna, cu privire la arta de a se comporta a Hélènei. Dacă i se întîmplase vreodată să se gîndească la Hélène, tocmai la frumusețea ei se gîndea și la calmul extraordinar cu care știa să-și păstreze o atitudine tăcută și demnă în societate.

Mătușica primi în colțișorul ei pe cei doi tineri, dar, pe cît părea, dorea să-și ascundă sentimentele de adorație față de Hélène și, mai ales, dorea să-și arate frica față de Anna Pavlovna. Ea se uită la nepoată-sa, ca și cînd ar

---

[1] Stai o clipă, am niște planuri cu dumneata astă-seară.

[2] Scumpa mea Hélène, trebuie să fii îngăduitoare cu biata mea mătușă care are o adevărată adorație pentru dumneata. Du-te și ține-i de urît zece minute.

[3] Și ce ținută !

fi întrebat-o ce trebuie să facă cu aceşti oameni. Cînd plecă de lîngă ei, Anna Pavlovna atinse încă o dată cu degetul mîneca lui Pierre şi-i spuse :

— *J'espère que vous ne direz plus qu'on s'ennuie chez moi,* [1] şi se uită la Hélène.

Hélène zîmbi, vrînd parcă să spună că nici nu-şi închipuie că ar putea cineva s-o privească fără să se simtă încîntat. Mătuşica îşi drese tuşind glasul, îşi înghiţi saliva şi spuse în franţuzeşte că e foarte fericită să o vadă pe Hélène ; se adresă apoi lui Pierre cu acelaşi compliment şi cu aceeaşi mină. În mijlocul acestei discuţii plictisitoare şi fără noimă, Hélène se uită la Pierre şi-i zîmbi cu zîmbetul acela limpede şi frumos, cu care le zîmbea tuturor. Pierre era atît de deprins să-i vadă zîmbetul acesta pe faţă, atît de puţin exprima zîmbetul acesta pentru el, încît nu-i dădu nici o importanţă. Mătuşica le vorbea în vremea asta despre colecţia de tabachere pe care o avusese răposatul tată al lui Pierre, contele Bezuhov, şi le arătă tabachera ei. Prinţesa Hélène o ceru ca să vadă portretul pictat pe tabacheră al soţului mătuşichii.

— Trebuie să fie pictată de Wines, spuse Pierre, numind pe faimosul miniaturist şi, aplecîndu-se pe deasupra mesei ca să apuce tabachera în mînă, căuta să tragă în acelaşi timp cu urechea la masa vecină.

Se ridicase şi voia să treacă de cealaltă parte a mesei, dar mătuşica îi întinse tabachera pe la spatele Hélènei. Hélène se aplecă înainte ca să-i facă loc şi, zîmbind, întoarse capul. Era îmbrăcată, ca întotdeauna la serate, într-o rochie foarte decoltată atît în faţă, cît şi la spate, după moda timpului. Bustul ei, care lui Pierre i se păruse totdeauna de marmoră, era atît de aproape de ochii lui, încît, cu toată miopia, putea desluşi fără să vrea farmecul gîtului şi al umerilor ei vii şi atît de apropiaţi de buzele lui, încît, dacă s-ar fi aplecat cît de puţin, i-ar fi atins. El simţi căldura trupului, parfumul ce se desprindea din el, şi-i auzi scîrţîitul corsetului cînd se mişca. Îi văzu, de data aceasta, nu frumuseţea marmoreană, formînd un tot unitar cu îmbrăcămintea, ci-i văzu şi-i simţi tot farmecul trupului, pe care nu-l acoperea decît o rochie.

[1] Sper că n-ai să mai spui că la mine lumea se plictiseşte...

Şi, o dată ce descoperi lucrul acesta, el nu o mai putu vedea în alt chip, tot aşa cum nu ne mai putem întoarce la ceva care s-a dovedit a fi o amăgire.

„Aşadar, n-ai observat pînă acum cît sînt de fermecătoare ? părea că spune Hélène. N-ai observat că sînt femeie ? Da, sînt femeie, şi pot aparţine oricui, şi dumitale !“ spuneau privirile ei. Şi, în aceeaşi clipă, Pierre simţi că Hélène nu numai că ar fi putut fi a lui, dar că trebuia, nu se putea, să nu-i fie soţie.

Ştia asta tot atît de sigur în minutul acela, ca şi cum ar fi stat alături de ea în faţa altarului. Cum se va întîmpla asta şi cînd, nu ştia ; nu ştia nici măcar dacă era bine s-o facă (i se părea chiar, fără să ştie de ce, că n-ar face bine) ; dar ştia că lucrul acesta avea să se întîmple.

Pierre lăsă privirea în jos, apoi o ridică iarăşi. Ar fi vrut s-o privească iar ca alte dăţi, ca pe o frumuseţe depărtată, străină de el ; dar nu mai putea. Nu mai putea, tot aşa cum cineva care a văzut de departe prin ceaţă o buruiană şi a luat-o drept copac, nu mai poate spune că e copac atunci cînd s-a apropiat de ea. Era cumplit de aproape de dînsul. Căpătase puteri asupra lui. Şi între el şi ea nu mai era nici un fel de obstacol, afară de obstacolul propriei sale voinţe.

— *Bon, je vous laisse dans votre petit coin. Je vois que vous y êtes très bien,* [1], se auzi vocea Annei Pavlovna.

Şi Pierre, întrebîndu-se cu teamă dacă nu cumva a făcut ceva nepermis, roşu tot, privi în jurul lui. I se părea că toţi ştiau tot aşa de bine ca şi el ce i se întîmplase.

Nu mult după aceea, cînd încercă să se alipească de grupul principal, Anna Pavlovna îi spuse :

— *On dit que vous embellissez votre maison de Pétersbourg.* [2]

(Era adevărat : arhitectul îi spusese că este neapărat necesar s-o facă, şi Pierre, fără să ştie pentru ce, îşi renova acum imensa casă din Petersburg.)

---

[1] Bine, vă las în colţişorul vostru. Văd că vă simţiţi foarte bine...

[2] Se spune că-ţi renovezi casa din Petersburg.

— *C'est bien, mais ne déménagez pas de chez le prince Basile. Il est bon d'avoir un ami comme le prince,* spuse ea, zîmbind prințului Vasili. *J'en sais quelque chose. N'est-ce pas ?* [1] Iar dumneata ești încă așa de tînăr ! Ai încă mare nevoie de sfaturi. Te rog să nu te superi pe mine dacă mă folosesc de drepturile bătrîneții. Și tăcu, așa cum tac întotdeauna femeile, așteptînd parcă ceva, după ce fac vreo aluzie la vîrsta lor. Dacă te însori, atunci e altceva. Și-i uni într-o singură privire. Pierre nu se uita la Hélène și nici ea la dînsul. Cu toate acestea, femeia îi era tot atît de cumplit de aproape. El îngînă ceva și se înroși.

Ajuns acasă, Pierre nu putu multă vreme să doarmă, gîndindu-se la ceea ce se întîmplase cu el. Dar ce se întîmplase cu el ? Nimic. Înțelesese doar atît : că femeia pe care o știa de cînd era mică și despre care spunea distrat : „Da, e frumoasă", cînd i se vorbea de frumusețea ei, îi putea aparține.

„Dar e proastă, spuneam chiar eu că e proastă, gîndea el. E ceva murdar în simțămintele pe care mi le-a răscolit ea, ceva oprit. Mi s-a spus că fratele ei, Anatol, e îndrăgostit de ea și ea de el : că a fost o istorie întreagă și că de aceea Anatol fusese îndepărtat. Cît despre celălalt frate al ei, Ippolit... Iar tatăl ei e prințul Vasili... Asta nu-mi place", gîndi el ; și, chiar în timp ce judeca așa (pînă și gîndurile acestea îi rămaseră neisprăvite), se surprinse surîzînd și-și dădu seama că alt șir de gînduri plutea peste cele dintîi, că el, în același moment în care se gîndea cît de neînsemnată este, amesteca în gîndul acesta vise despre cum îi va fi ea soție, cum îl va iubi, cum va ști să devină cu totul altfel și cum tot ceea ce gîndise și auzise despre ea putea fi neadevărat. Și iarăși o văzu, nu ca pe o fiică oarecare a prințului Vasili, ci ca pe o femeie cu trupul acoperit doar de o rochie gri. „Dar pentru ce înainte nu mi-au trecut prin cap astfel de gînduri ?" Și iarăși își spunea că asta e cu neputință, că în această căsătorie ar fi ceva urît, nefiresc și, cum i se părea lui, incorect. Își aduse aminte de cuvintele și privirile ei

[1] Foarte bine, dar să nu te muți de la prințul Bazil. E bine să ai un prieten ca el... Știu eu ce știu. Nu crezi ?

de mai înainte şi de cuvintele şi privirile celor care-i văzuseră împreună. Îşi aduse aminte de cuvintele şi privirile Annei Pavlovna, cînd îi vorbise despre renovarea casei, îşi aduse aminte de mii de astfel de aluzii din partea prinţului Vasili şi a altora, şi-l cuprinse groaza : nu s-o fi legat oare cu ceva care să-l oblige să facă acest lucru care, după toate probabilităţile, nu poate fi decît rău şi pe care n-ar trebui să-l facă ? Dar în acelaşi timp în care îşi exprima el însuşi această hotărîre, dintr-un alt ungher al sufletului îi apărea imaginea ei, cu toată frumuseţea ei de femeie.

II

ÎN LUNA NOIEMBRIE, 1805, prinţul Vasili trebuia să plece într-o inspecţie prin patru gubernii. Îşi aranjase anume această delegaţie, cu gîndul să se abată în acelaşi timp şi pe la nişte moşii de-ale sale, la care treburile nu mergeau cum trebuie, şi apoi, luîndu-l cu sine pe Anatol (din localitatea unde acesta se afla cu regimentul), să meargă cu el împreună la prinţul Nikolai Andreevici Bolkonski, ca să-şi însoare feciorul cu fiica bătrînului bogătaş. Însă, înainte de a pleca spre atîtea noi obligaţii, prinţul Vasili simţea nevoia să ştie isprăvită povestea cu Pierre, care, ce e drept, în ultimul timp îşi petrecea zile întregi acasă, adică la prinţul Vasili unde locuia, se arăta ridicol de tulburat şi prostit (aşa cum trebuie să fie un îndrăgostit), de cîte ori se afla de faţă şi Hélène, şi totuşi nu se grăbea s-o ceară în căsătorie.

„*Tout ça est bel et bon, mais il faut que ça finisse* [1], îşi spuse într-o bună dimineaţă prinţul Vasili, oftînd cu tristeţe la gîndul că Pierre, care-i era atît de obligat (dar asta, treacă de la el), nu se purta aşa cum trebuie în această chestiune. „Tinereţe... uşurinţă... ei, treacă-meargă ! gîndi prinţul, băgînd cu încîntare de seamă cît e de mare bunătatea lui, *mais il faut que ça finisse* [2].

[1] Toate astea-s foarte bune, dar trebuie să se sfîrşească...
[2] ...dar trebuie să se sfîrşească.

Poimîine e ziua Lioliei, am să-mi chem cîţiva prieteni şi dacă văd cumva că el tot nu înţelege ce trebuie să facă, apoi intru eu în scenă. Da, intru în scenă. Îi sînt doar tată !"

O lună şi jumătate de la serata Annei Pavlovna şi de la noaptea frămîntată de nesomn ce-i urmase, în care hotărîse că însurătoarea cu Hélène ar fi o nenorocire şi că trebuie să se ferească de acest lucru şi să plece, Pierre, cu toată hotărîrea lui, încă nu se mutase de la prinţul Vasili ; simţea cu groază că pe zi ce trecea se lega tot mai mult de ea în ochii lumii şi că n-o mai putea cu nici un chip privi ca altădată ; simţea că nu s-ar putea nici despărţi de ea şi că, deşi era îngrozitor, trebuia să-şi lege soarta de a ei. Poate că s-ar mai fi putut stăpîni, dar nu trecea zi în care să nu fie în casa prinţului Vasili (care de obicei nu avea decît rareori recepţii) vreo serată, la care Pierre trebuia să ia parte pentru ca să nu strice buna dispoziţie generală şi să nu înşele aşteptările tuturor. Prinţul Vasili, în puţinele clipe în care îşi putea îngădui să stea acasă, cînd se întîmpla să treacă pe lîngă Pierre, îi lua mîna, i-o smucea în jos, îi întindea distrat obrazul bărbierit şi plin de riduri să i-l sărute şi-i spunea sau „Pe mîine", sau „La amiază ! Pînă atunci nu te mai văd" sau „Pentru tine rămîn" ş.a.m.d. Dar cu toate că prinţul Vasili, atunci cînd rămînea (după cum spunea el) pentru Pierre, nu schimba nici două vorbe cu el, Pierre nu se simţea în stare să-i înşele aşteptările. În fiecare zi îşi spunea acelaşi lucru : „Trebuie la urma urmei să caut s-o înţeleg şi să-mi dau seama : Ce este ? Să mă fi înşelat eu altădată, sau acum mă înşel ? Nu, ea nu-i defel proastă ; nu, e o fată minunată ! îşi spunea el uneori. Nu greşeşte niciodată, în nici o privinţă, n-a spus niciodată vreo prostie. Vorbeşte puţin, dar tot ceea ce spune e simplu şi limpede. Deci, nu-i proastă. Nu s-a intimidat şi nu se intimidează niciodată. Deci, nu-i o femeie prefăcută !" De multe ori i se întîmpla să înceapă să discute cu ea, să gîndească cu glas tare şi, de fiecare dată, ea îi răspundea ori cu o scurtă, dar foarte nimerită observaţie, care arăta că subiectul n-o interesează, ori numai cu o privire tăcută şi cu un zîmbet, care era mai mult decît orice

dovada vie a superiorității ei. Avea dreptate Hélène cînd presimțea că orice raționament rămînea de ruşine pus alături de un zîmbet al ei.

I se adresa întotdeauna cu un zîmbet de bucurie şi încredere, pe care-l păstra numai pentru el şi care avea într-însul ceva plin de înțeles, deosebit de zîmbetul ce-i înfrumusețea chipul în mod obişnuit : Pierre ştia că toți n-aşteptau decît să spună el o vorbă, ca să treacă peste un anumit hotar, şi mai ştia că, mai devreme sau mai tîrziu, tot avea să-l treacă ; dar o groază de neînțeles îl cuprindea numai cînd se gîndea să facă acest pas înfricoşător. De o mie de ori, în decurs de o lună şi jumătate, în care vreme se simțise din ce în ce mai adînc atras de această prăpastie care-i dădea fiori de groază. Pierre îşi spusese : „Ce înseamnă asta ? E nevoie numai de hotărîre ! Să n-am eu atîta voință ?"

Ar fi vrut să se poată hotărî, dar constată cu groază că în cazul de față nu mai exista în sufletul lui acea putere de voință pe care şi-o ştia şi pe care într-adevăr o avea. Pierre făcea parte din rîndul acelor oameni care se simt puternici numai atunci cînd se simt pe de-a-ntregul curați. Însă din ziua cînd pusese stăpînire pe el dorința aceea, pe care o surprinsese atunci, la serata Annei Pavlovna cînd se uitase la tabacheră, un sentiment ascuns, de vinovăție a acestui impuls, îi paraliza orice putere de voință.

De ziua numelui Hélènei, la prințul Vasili, se aflau la cină o mînă de invitați din cei mai apropiați, cum spunea prințesa, prieteni şi rude. Tuturor acestor rude şi prieteni li se dăduse a înțelege că în ziua aceea avea să se hotărască fericirea Hélènei. Musafirii erau la masă. Prințesa Kuraghina, o femeie masivă, care fusese cîndva frumoasă şi rămăsese prezentabilă, prezida ca stăpînă a casei. De-a dreapta şi de-a stînga ei şedeau invitații cei mai de seamă : un general bătrîn, soția lui şi Anna Pavlovna Scherer ; spre capătul mesei erau musafirii mai tineri şi de mai mică importanță, şi tot acolo îşi aveau locurile cei ai casei, apoi Hélène şi Pierre — alături. Prințul Vasili nu mînca ; se plimba în jurul mesei, foarte bine dispus, şi se aşeza cînd lîngă un musafir, cînd lîngă

altul. Fiecăruia, el îi spunea cîte un cuvînt plăcut, lăsînd deoparte pe Pierre și Hélène, a căror prezență s-ar fi zis că nici n-o observă. Prințul Vasili era sufletul petrecerii. Lumînările de ceară ardeau cu flăcări vii, argintăria și serviciile de cristal de pe masă străluceau, ca și toaletele doamnelor și epoleții cu fir de aur și de argint ; în jurul mesei forfoteau lacheii în livrele roșii ; se auzea zgomot de cuțite, pahare, farfurii, și discuțiile însuflețite ale celor cîteva grupe formate în jurul mesei. Auzeai la un capăt al mesei un bătrîn șambelan căutînd să încredințeze pe o bătrînă baroneasă de dragostea lui înflăcărată, și pe ea o auzeai rîzînd ; la celălalt capăt se povestea despre insuccesul unei oarecare Maria Viktorovna. În partea de mijloc a mesei, prințul Vasili adunase în jurul său un mic public. El le povestea doamnelor, cu un zîmbet glumeț pe buze, despre ultima ședință — de miercuri — a Consiliului de stat, în care Serghei Kuzmici Viazmitinov, noul guvernator general militar al Petersburgului, adusese și începuse să citească vestitul mesaj al împăratului Alexandr Pavlovici trimis de pe front, în care împăratul, adresîndu-se lui Serghei Kuzmici, spunea că din toate părțile primește declarații de devotament din partea poporului, dar că declarația trimisă de orașul Petersburg i-a făcut o plăcere deosebită, că se simte mîndru de a fi în fruntea unei asemenea națiuni și că va face tot ce-i va sta în putință să fie vrednic de ea. Mesajul începea astfel : *Serghei Kuzmici ! Din toate părțile ajunge pînă la mine zvonul... ș.a.m.d.*

— Și cum, n-a putut citi mai departe de *Serghei Kuzmici* ? întrebă una din doamne.

— Nici o iotă, n-a mai putut citi nici o iotă, răspunse prințul Vasili, rîzînd. *Serghei Kuzmici... din toate părțile. Din toate părțile, Serghei Kuzmici...* Și bietul Viazmitinov n-a putut cu nici un chip trece mai departe. De cîteva ori a încercat el s-o ia iar de la capăt, dar abia apuca să spună *Serghei...* și suspina... *Kuz... mici* — îi dădeau lacrimile... *din toate părțile* — izbucnea în hohote de plîns, și mai departe nu mergea. Și iarăși batista, și iarăși *Serghei Kuzmici, din toate părțile* și iar lacrimi... așa că pînă la urmă a fost rugat altul să citească.

— *Kuzmici... din toate părţile...* şi lacrimi... repetă cineva rîzînd.

— Nu fiţi răutăcioşi, spuse Anna Pavlovna de la celălalt capăt al mesei, ameninţîndu-i cu degetul, *c'est un si brave et excellent homme notre bon Viasmitinoff...* [1]

Toţi rîdeau tare. La capătul de onoare al mesei toată lumea era, pe cît se părea, veselă şi însufleţită de cele mai variate forme ale bunei dispoziţii, numai Pierre şi Hélène şedeau tăcuţi alături, aproape de celălalt capăt al mesei ; amîndoi îşi stăpîneau cu greu un zîmbet radios, fără nici o legătură cu anecdota despre Serghei Kuzmici — zîmbetul de jenă faţă de propriile lor simţiri. Orice ar fi spus, oricît ar fi glumit şi rîs ceilalţi, cu oricîtă poftă ar fi mîncat şi băut, şi vin de Rin, şi *sauté*, şi îngheţată, oricît i-ar fi ocolit privirile acestei adunări şi oricît s-ar fi arătat toţi indiferenţi şi neatenţi faţă de ei, se simţea, după căutăturile rare ce li se aruncau pe furiş, că şi snoava cu Serghei Kuzmici, şi hazul, şi degustarea mîncărurilor, nu erau toate decît prefăcătorie şi că toată puterea de concentrare a atenţiei acestei societăţi era îndreptată numai spre ei doi — spre Pierre şi Hélène. Prinţul Vasili imita sughiţurile de plîns ale lui Serghei Kuzmici, dar în acelaşi timp îşi arunca privirile spre fiică-sa ; şi, în timp ce rîdea, expresia feţei sale spunea : „Aşa, aşa, totul merge bine ; azi se va hotărî totul". Cînd Anna Pavlovna îl mustrase că-şi rîdea de *notre bon Viasmitinoff*, în ochii ei, care sclipeau în clipa aceea alunecînd uşor spre Pierre, prinţul Vasili citi felicitări pentru viitorul ginere şi urări pentru fericirea fiicei lui. Bătrîna prinţesă, aruncînd în treacăt o prvire înciudată fiicei sale şi îmbiindu-şi vecina cu un pahar de vin, ofta trist, ca şi cum ar fi spus : „Da, tot ce ne-a mai rămas nouă mai bun de făcut de-aci-nainte e să bem vin dulce, draga mea ; acuma-i rîndul tineretului, e vremea lui să fie atît de sfidător de fericit !"... „Ce prostii sînt toate fleacurile astea, pe care stau să vi le povestesc, ca şi cum pe mine tare m-ar interesa, îşi spunea diplomatul, uitîndu-se la

[1] ...e un om atît de cumsecade, bunul nostru Viazmitinov...

chipurile fericite ale îndrăgostiților ; iată, asta se cheamă fericire."

În mijlocul intereselor meschine și artificiale care legau această societate, se ivise un sentiment firesc : dorința care împinge unul către altul o femeie și un bărbat, amîndoi tineri, frumoși și sănătoși. Și acest sentiment omenesc inundă brusc totul și pluti pe deasupra tuturor vorbăriilor convenționale. Glumele erau fără haz, noutățile — lipsite de interes, voia bună — prefăcătorie vădită. Și nu numai ei, ci și lacheii care serveau la masă, pe cît se părea, simțeau același lucru și-și uitau îndatoririle slujbei lor cînd se uitau la frumoasa Hélène, la fața ei strălucitoare și la chipul rumen și plin al lui Pierre, pe care se citea fericirea și frămîntarea lui lăuntrică. Pînă și luminile lumînărilor părea că se concentraseră numai asupra acestor două chipuri fericite.

Pierre simțea că el era centrul preocupărilor tuturor și lucrul acesta îl bucura, dar îl și stingherea. Se afla în situația omului absorbit cu totul de o îndeletnicire. Nu vedea, nu înțelegea și nu auzea nimic clar. Doar din cînd în cînd îl fulgerau frînturi de gînduri și impresii, care-l aduceau la realitate.

„Așadar, s-a sfîrșit ! gîndea el. Și cum se face că s-au împlinit toate acestea ? Așa de repede ! Acum știu că nu numai pentru ea, nu numai pentru mine, dar și pentru toți ceilalți trebuia să se împlinească negreșit acest lucru. Și toți numai *asta* așteaptă, sînt atît de siguri toți că se va întîmpla, încît nu pot, nu pot să-i înșel. Cum va fi ? Nu știu ; dar ceva va fi, va fi negreșit", își spunea Pierre, uitîndu-se la umerii aceia care străluceau chiar sub ochii lui.

Uneori începea să se simtă deodată rușinat. Nu-i era deloc la îndemînă că atenția tuturor nu se îndrepta decît asupra lui, că el, în ochii celorlalți, era un om fericit, și că așa, lipsit de frumusețe cum era, era ca un Paris, stăpîn pe Hélène. „Dar se vede că așa se întîmplă întotdeauna în asemenea împrejurări și așa și trebuie să fie, se consola el. Și la urma urmei, ce am făcut eu ca să ajung aici ? De unde a început ? Am plecat din Moscova împreună cu

prinţul Vasili. Pe-atunci încă nu era nimic. Şi-apoi, adică de ce să nu mă fi dus să stau la el ? Mai departe, am jucat cu ea cărţi, i-am ridicat sacoşa, ne-am plimbat cu trăsura. De unde au început oare toate astea ?" Şi iată-l stînd acum alături de ea, în chip de logodnic ; îi ascultă, îi vede, îi simte apropierea, respiraţia, mişcările, frumuseţea. Şi deodată i se pare că el, şi nu ea, este atît de neobişnuit de frumos şi că de aceea îl şi privesc aşa toţi, iar el, fericit de-a fi obiectul admiraţiei generale, îşi umflă pieptul, îşi ridică fruntea şi-şi gustă din plin fericirea. Deodată un glas, nu ştiu ce glas cunoscut parcă, răsună, întrebîndu-l pentru a doua oară ceva. Însă Pierre e aşa de preocupat, încît nu înţelege nimic din ce i se spune.

— Te întreb cînd ai primit scrisoarea de la Bolkonski, îl întrebă a treia oară prinţul Vasili. Cît eşti de distrat, dragul meu !

Prinţul Vasili zîmbeşte, şi Pierre vede că toţi, toţi îi zîmbesc, lui şi Hélènei. „Ei, şi ce-i dacă ştiţi cu toţii ? îşi spune Pierre în gînd. Ce-i ? Aşa e, e adevărat, şi gata !" şi iarăşi zîmbeşte cu zîmbetul lui blajin, de copil, iar Hélène zîmbeşte şi ea.

— Dar cînd ai primit-o ? Era din Olmütz ? repetă prinţul Vasili întrebarea, ca şi cum ar fi avut mare nevoie să ştie lucrul acesta, ca să pună capăt cine ştie cărei controverse.

„Este oare cu putinţă să vorbeşti şi să gîndeşti asemenea nimicuri ?" îşi spunea Pierre.

— Da, din Olmütz, răspunde el, oftînd.

După cină, Pierre îşi conduse partenera în salon, cum făcea toată lumea. Musafirii începură să plece, şi unii din ei plecară fără să-şi mai ia rămas bun de la Hélène. Ca şi cum le-ar fi fost în grijă să nu o întrerupă dintr-o ocupaţie serioasă, cîţiva o salutară în grabă şi refuzară să se lase conduşi de ea. Diplomatul tăcea întristat cînd ieşi din salon. În faţa ochilor i se zugrăvea acum limpede toată deşertăciunea carierei lui diplomatice, în cumpănă cu fericirea lui Pierre. Bătrînul general îşi cicălea supărat nevasta, care-l întrebase dacă-l mai doare piciorul. „Ia te uită, bătrînă proastă ce eşti, îşi zicea el. Uită-te la Elena

Vasilievna, tot așa de frumoasă are să fie și la cincizeci de ani !"...

— Mi se pare că pot să te felicit, îi șopti Anna Pavlovna prințesei, și o sărută drăgăstos. Dacă n-ar fi fost migrena asta, aș mai fi rămas.

Prințesa nu-i răspunse nimic ; o rodea invidia : fericirea fiică-si o chinuia.

O vreme destul de îndelungată, cît cei ai casei erau ocupați să-și petreacă musafirii care plecau, Pierre rămase numai cu Hélène, în salonul cel mic, în care-și găsiseră ei loc. Mai rămăsese el de multe ori singur cu Hélène, de șase săptămîni încoace, de cînd stătea la ei, dar nu-i vorbise niciodată de iubire. Acum însă simțea că lucrul era neapărat necesar, dar nu se putea cu nici un chip hotărî să facă ultimul pas. Îi era rușine ; i se părea că ocupă locul altcuiva, al unui străin, alături de Hélène. „Nu-i pentru tine fericirea asta, îi spunea ceva, ca o voce lăuntrică. Fericirea asta e hărăzită acelora care n-au ceea ce ai tu." Totuși, trebuia să spună ceva și începu să vorbească. O întrebă dacă era mulțumită de ziua ce trecuse. Ea răspunse, ca întotdeauna, cu simplitatea ce-i era obișnuită, că onomastica aceasta fusese pentru ea una din cele mai plăcute din viață.

Mai rămăseseră doar cîteva din rudele cele mai apropiate și ședeau în salonul cel mare. Prințul Vasili trecu în salonaș și se apropie cu pași leneși de Pierre. Pierre se ridică și spuse că e tîrziu. Prințul Vasili îl privi aspru, întrebător, ca și cum ceea ce spusese era așa de ciudat, încît nici nu merita să fie auzit măcar. Dar după o clipă, expresia de asprime dispăru ; prințul Vasili îl apucă pe Pierre de-o mînă, trăgîndu-i-o în jos, îl sili să se așeze și zîmbi duios.

— Ei, ce-i, Liolia ? se adresă el, fără nici o tranziție fiicei lui, cu tonul de duioșie caracteristic părinților deprinși să-și mîngîie din copilărie odraslele, ton care însă la prințul Vasili era dobîndit prin imitarea altor părinți.

Și, adresîndu-se iarăși lui Pierre :

— *Serghei Kuzmici, din toate părțile...* spuse el, descheindu-și nasturele de sus de la vestă.

Pierre zîmbi, dar se putea cunoaşte după zîmbetul lui ce bine înţelegea că nu de Serghei Kuzmici îi ardea prinţului Vasili în seara aceea ; iar prinţul Vasili pricepu la rîndul lui că şi Pierre înţelesese despre ce era vorba. Prinţul Vasili murmură deodată ceva şi ieşi. Lui Pierre i se păru că pînă şi prinţul Vasili era intimidat. Văzînd încurcătura în care era pus acest bătrîn om de lume, Pierre fu mişcat ; el aruncă o privire Hélènei : era şi ea, parcă, dezorientată, iar ochii ei păreau că spun : „Ce să fac, numai dumneata eşti de vină".

„Trebuie negreşit să fac pasul acesta, dar nu pot, nu pot", gîndi Pierre şi ceea ce spuse fu iarăşi ceva lăturalnic : vorbi despre Serghei Kuzmici, rugînd-o să-i spună în ce consta anecdota, căci el n-o auzise. Hélène îi răspunse, zîmbind, că nici ea n-o ştia.

Prinţul Vasili, care trecuse în salon, o găsise pe prinţesă vorbind cu glas scăzut unei doamne mai în vîrstă, despre Pierre.

— Se-nţelege, *c'est un parti très brillant, mais le bonheur, ma chère...* [1]

— *Les mariages se font dans les cieux* [2], răspunse doamna în vîrstă.

Prinţul Vasili se îndreptă spre ungherul cel mai depărtat şi se aşeză pe o canapea, ca şi cum n-ar fi luat seama la convorbire. Închise ochii şi-şi lăsă capul în piept, ca şi cînd ar fi moţăit ; capul îi căzu şi el se scutură.

— *Aline,* îi spuse el soţiei sale, *allez voir ce qu'ils font.* [3]

Prinţesa îşi făcu de lucru prin faţa salonaşului, trecînd pe lîngă uşă cu un aer semnificativ de indiferenţă, şi îşi aruncă o privire înăuntru. Pierre şi Hélène stăteau, ca şi mai înainte, de vorbă.

— Tot aşa, răspunse ea bărbatului.

Prinţul Vasili se încruntă, îşi strîmbă într-o parte gura, iar obrajii începură să-i tremure cu acea expresie neplăcută şi brutală care-i era caracteristică ; scuturîndu-şi tot

[1] ...e o partidă strălucită, dar fericirea, draga mea...
[2] Căsătoriile se încheie în ceruri...
[3] Aline... ia du-te şi vezi ce fac...

trupul, el se ridică, apoi își aruncă capul pe spate și, cu pași hotărîți, trecu pe lîngă doamne spre salonul cel mic. Cu pași repezi, el se apropie voios de Pierre. Chipul prințului era atît de solemn, încît, văzîndu-l, Pierre se ridică înspăimîntat de pe scaun.

— Slavă Domnului ! spuse el. Mi-a spus nevastă-mea tot. Cu o mînă îl prinse pe Pierre și cu cealaltă pe fiica sa. Draga mea Liolia ! Sînt foarte, foarte fericit. Vocea îi tremura cînd se întoarse spre el : L-am iubit mult pe tatăl tău... și ea îți va fi soție bună... Dumnezeu să vă binecuvînteze !

Își îmbrățișă fiica, apoi îl îmbrățișă din nou pe Pierre și-și lipi gura de obrazul lui, într-o sărutare bătrînească. Lacrimi adevărate îi scăldau obrajii.

— Prințesă, vino puțin încoace, o strigă el.

Intră prințesa și începu și ea să plîngă. Pînă și doamna în vîrstă își ștergea ochii cu batista. Îl sărutară pe Pierre, iar el sărută de cîteva ori mîna frumoasei Hélène. După cîteva clipe, îi lăsară iarăși singuri.

„Toate acestea așa trebuiau să se întîmple și nu altfel, se gîndi Pierre — de aceea n-am la ce să mă mai întreb dacă-i bine ce s-a întîmplat sau e rău. E bine, pentru că acum lucrurile sînt clare și s-a isprăvit cu îndoiala aceea chinuitoare." Își ținea tăcut logodnica de mînă și se uita la pieptul ei superb, pe care răsuflarea i-l ridica și-l cobora în cadență.

— Hélène, zise el cu voce tare și se opri.

„În împrejurări de acestea se spune ceva deosebit", se gîndi el, dar nu-și putea cu nici un preț aminti ce anume se spune în asemenea împrejurări. O privi în ochi. Ea se dădu mai aproape de el. Chipul ei se îmbujoră.

— Ah, scoate-ți aceștia... uite cum îți... scoate-i... spuse ea, arătînd la ochelarii lui.

Pierre își scoase repede ochelarii și privirile lui, pe lîngă că aveau căutătura ciudată pe care o au toți oamenii rămași fără ochelari, mai erau pe deasupra și speriate, și nedumerite. El dădu să se aplece să-i sărute mîna, dar ea, cu o mișcare repezită și brutală a capului, își apropie buzele de-ale lui și-și lipi gura de ele. Fața ei îl surprinse

pe Pierre prin expresia schimbată, neplăcută, de zăpăceală pe care şi-o luase brusc.

„Acum e prea tîrziu ; totul s-a sfîrşit ; de altfel, eu o iubesc", gîndi Pierre.

— *Je vous aime !*[1] spuse el, amintindu-şi, în sfîrşit, ceea ce e neapărat necesar să fie spus în asemenea ocazii ; dar cuvintele acestea sunară atît de lamentabil, încît îi fu ruşine de el însuşi.

O lună şi jumătate mai tîrziu, Pierre era însurat şi se muta — cum spunea lumea — ca fericit posesor al unei femei frumoase şi al cîtorva milioane, în enorma casă din Petersburg a conţilor Bezuhov, proaspăt renovată.

III

BĂTRÎNUL PRINŢ Nikolai Andreici Bolkonski primi în decembrie 1805 de la prinţul Vasili o scrisoare, prin care acesta îl înştiinţa că soseşte împreună cu fiul său. („Am de făcut o inspecţie şi, bineînţeles, cu prilejul ăsta, un înconjur de o sută de verste nu mă va împiedica să te vizitez şi pe dumneata, mult stimatul meu binefăcător, scria el. Mă va însoţi Anatol al meu, care e în drum spre unitatea lui, şi cred că îi vei îngădui să-şi exprime personal adîncul respect pe care, după exemplul tatălui său, îl nutreşte pentru dumneata.")

— Iată, nici nu-i nevoie s-o mai scoateţi pe *Marie* în lume, ginerii vin singuri în casă, fu reflecţia pe care avu imprudenţa s-o facă mica prinţesă, aflînd vestea.

Prinţul Nikolai Andreici se încruntă şi nu spuse nimic.

După două săptămîni de la primirea scrisorii, într-o seară, sosiră oamenii prinţului Vasili trimişi înainte, iar a doua zi veni şi el cu fiul său.

Bătrînul Bolkonski nu avusese niciodată o părere prea bună despre caracterul prinţului Vasili ; cu atît mai puţin în ultima vreme, cînd, o dată cu noile domnii, sub ţarii Pavel şi Alexandru, ajunsese la mari demnităţi şi onoruri.

[1] Te iubesc !

Acum însă, înţelegînd din aluziile scrisorii şi ale micii prinţese despre ce este vorba, părerea proastă despre prinţul Vasili făcuse loc, în sufletul prinţului Nikolai Andreici, unui sentiment de dispreţ răuvoitor. Bătrînul strîmba mereu din nas de cîte ori venea vorba de el. Cînd veni ziua sosirii prinţului Vasili, prinţul Nikolai Andreici era în toane rele şi-l nemulţumeau toate. Era în toane rele pentru că sosea prinţul Vasili, sau era deosebit de nemulţumit de sosirea prinţului Vasili tocmai pentru că era în toane rele, ar fi fost greu de ştiut, dar nu încăpea nici o îndoială că era în toane rele, şi Tihon îl sfătuise de dimineaţă pe arhitect să renunţe de a mai intra la prinţ să-i dea raportul.

— Ascultaţi cum se mai frămîntă prin odaie, spuse Tihon, atrăgînd atenţia arhitectului la zgomotul paşilor prinţului. Calcă apăsat, parcă nu-l ştim noi ?...

Cu toate acestea, către ora nouă prinţul ieşi ca de obicei să-şi facă plimbarea, îmbrăcat în şuba sa de catifea cu guler din blană de sobol şi căciulă tot din aceeaşi blană. În ajun ninsese. Poteca, pe care prinţul Nikolai Andreici mergea spre grădina de iarnă, era curăţită ; urmele măturii se mai puteau încă vedea pe zăpada rînită, iar lopata era înfiptă într-una din grămezile de zăpadă proaspăt răşluită, rămasă de amîndouă părţile potecii. Prinţul trecu prin grădina de iarnă, prin locuinţele slugilor şi prin acareturi, tăcut şi posomorît.

— Dar cu sania se poate trece ? îşi întrebă el administratorul, un bărbat respectabil, întru totul asemănător la chip, şi în felul lui de a fi, cu stăpînul.

— E zăpadă groasă, luminăţie. Am dat ordin să se cureţe aleea.

Prinţul înclină din cap şi se apropie de scara casei. „Slavă ţie, Doamne, gîndi administratorul, a trecut norul !"

— Era greu de trecut, luminăţie, adăugă administratorul. Aşa-i cum se-aude, luminăţie, că ar veni la alteţa-voastră un ministru ?

Prinţul se întoarse către administrator şi-l aţinti cu priviri înfuriate.

— Ce-ai spus ? Ministru ? Ce fel de ministru ? Cine ţi-a spus ? zise el, cu vocea lui stridentă şi aspră. Pentru fiică-mea, prinţesa, n-aţi fi curăţat, hai ? Numai pentru ministru ? La mine nu se-ncape nici un ministru !

— Luminăţie, socoteam şi eu că...

— Socoteşti tu ! zbieră prinţul, din ce în ce mai repede şi mai fără legătură între cuvinte. Socoteai tu... Tîlharilor !... Secăturilor !... Te învăţ eu să mai socoţi, şi, ridicînd băţul, se repezi cu el la Alpatîci şi l-ar fi lovit dacă administratorul nu s-ar fi ferit fără voia lui. Socoteai tu... Lichelelor !... Dar deşi Alpatîci — speriat el singur că avusese îndrăzneala să se ferească de lovituri — se apropie şi-şi plecă supus capul pleşuv în faţa stăpînului, sau poate tocmai din cauza aceasta, prinţul continuă să strige : „Secăturilor !... Să daţi numaidecît zăpada la loc, în drum !", dar nu mai ridică a doua oară braţul şi intră ca o furtună în odaie.

La vremea prînzului, prinţesa şi *mademoiselle Bourienne,* care aflaseră că prinţul nu era în toane bune, îl aşteptau în picioare ; *mademoiselle Bourienne,* cu chipul radios care părea că spune : „Mie nu-mi pasă, eu sînt tot aşa cum sînt întotdeauna", iar prinţesa Maria, palidă, speriată, cu ochii în pămînt. Mai greu în toate astea pentru prinţesa Maria era faptul că ştia şi ea prea bine că în asemenea cazuri trebuia să procedeze întocmai ca *mademoiselle Bourienne,* dar nu era în stare. Îşi spunea : „Dacă m-aş face că nu bag de seamă, poate spune că n-am nici o înţelegere pentru el ; dacă mă arăt şi eu tristă şi prost dispusă, îmi va spune, cum s-a mai întîmplat, că sînt o «curcă plouată» etc."

Prinţul se uită la chipul înspăimîntat al fiicei sale şi pufăi supărat :

— Pr... pr... proasto ! rosti el.

„Şi cealaltă nu-i aici ! Se vede că i-au împuiat şi ei capul cu prostii", gîndi el, văzînd că mica prinţesă lipsea de la masă.

— Dar prinţesa unde-i ? întrebă el. Se ascunde ?

— Nu-i este prea bine, spuse *mademoiselle Bourienne* cu un zîmbet voios, nu poate veni. E atît de firesc, în starea ei...

— Hm ! Hm ! ch ! ch ! făcu prinţul şi se aşează la masă.

I se păru că farfuria din faţa lui nu-i curată ; arătă o pată pe ea şi o aruncă. Tihon o prinse şi o trecu bufetierului. Mica prinţesă nu era bolnavă, însă se temea pînă-ntr-atîta de prinţul cel bătrîn încît, auzind că iar era în toane rele, se hotărîse să nu iasă din odaia ei.

— Mă tem pentru copil, spusese ea către *mademoiselle Bourienne,* Dumnezeu ştie cîte se mai pot întîmpla dintr-o spaimă.

În general, mica prinţesă trăia la Lîsîe-Gorî veşnic sub apăsarea unui sentiment de frică şi de antipatie faţă de bătrînul prinţ, antipatie de care ea nu-şi dădea seama, pentru că frica ei era aşa de puternică, încît altceva nu mai putea simţi. La rîndul lui, prinţul avea şi el aceeaşi antipatie pentru noru-sa, dar antipatia lui era înnăbuşită de dispreţ. Prinţesa Liza, de cînd trăia la Lîsîe-Gorî, legase o prietenie strînsă cu *mademoiselle Bourienne ;* petrecea cu ea zile întregi, o ruga să doarmă noaptea cu ea în cameră şi vorbea adeseori cu ea despre socru-său, criticîndu-l.

— *Il nous arrive du monde, mon prince* [1], spuse *mademoiselle Bourienne,* desfăcînd şervetul alb cu mîinile ei trandafirii. *Son excellence le prince Kouraguine avec son fils, à ce que j'ai entendu dire ?* [2] rosti ea, cu ton întrebător.

— Hm !... Excelenţa asta a dumitale e un fleac... Doar eu l-am recomandat la minister, spuse prinţul, care părea foarte puţin încîntat. Şi fecioru-său, ce mai caută şi el aici ? Nu pricep deloc. Poate-or fi ştiind ele, prinţesa Lizaveta Karlovna şi prinţesa Maria ; eu nu ştiu de ce mi-l aduce şi pe fecioru-său plocon. Mă pot lipsi de el. Şi se uită la prinţesa Maria, care se înroşise toată.

— Nu te simţi bine, ce-i cu tine ? De frica ministrului, poate, cum spunea azi dobitocul acela de Alpatîci.

— Nu, *mon père* [3].

---

[1] Ne sosesc musafiri, prinţe.

[2] Excelenţa-sa prinţul Kuraghin cu fiul său, după cîte am auzit ?

[3] ...tată.

Deşi turnase gaz peste foc cu subiectul acesta de discuţie, *mademoiselle Bourienne* nu-şi puse frîu vorbelor, ci continuă să flecărească întruna, ba despre grădina de iarnă, ba despre frumuseţea unei flori care tocmai înflorise, şi prinţul se mai domoli după primul fel.

După prînz trecu să-şi vadă nora. Mica prinţesă şedea la o măsuţă şi-şi trecea timpul vorbind cu Maşa, o fată în casă. Cum îşi văzu socrul, păli deodată la faţă.

Mica prinţesă era foarte schimbată. Era acum mai degrabă urîtă decît frumoasă. Obrajii i se scofîlciseră, buza de sus i se ridicase şi mai mult, şi ochii îi erau tare încercănaţi.

— Da, simt parcă o greutate, răspunse ea prinţului, care o întrebase ce simte.

— Ai nevoie de ceva ?

— Nu, *merci, mon père* [1].

— Bine, bine.

Prinţul ieşi şi se abătu pe la odăile servitorilor. Alpatîci, cu capul plecat, îl întîmpină în prag.

— Ai astupat la loc drumul ?

— L-am astupat, excelenţă. Iertaţi-mă, pentru numele lui Dumnezeu, numai din prostia mea...

Prinţul îl întrerupse şi începu să rîdă, cu rîsul lui nefiresc.

— Bine, bine !

Îi întinse o mînă, pe care Alpatîci i-o sărută, şi trecu în cabinetul lui.

Seara, prinţul Vasili sosi. Întru întîmpinarea lui ieşiră, la intrarea perspectivei (aşa-i spuneau ei aleii principale), o seamă de vizitii şi lachei, care împinseră chiuind săniile convoiului pe drumul troienit înadins spre aripa destinată musafirilor.

Prinţului Vasili şi lui Anatol le fuseseră rezervate camere separate.

Anatol se aşeză pe un scaun, îşi scoase haina şi, punîndu-şi mîinile în şolduri, îşi aţinti surîzînd privirea ochilor săi mari şi frumoşi asupra colţului de masă, în faţa căreia

[1] ...mulţumesc, tată.

şedea. El îşi privea totdeauna viaţa ca pe un neîntrerupt şir de plăceri, pe care cineva, nu se ştie de ce, se îngrijea să i le pregătească. Tot aşa privea şi-acum vizita la bătrînul acesta răutăcios şi la această slută, dar bogată moştenitoare. Toată povestea aceasta trebuia să decurgă, după părerea lui, într-un chip foarte distractiv şi trebuia să se sfîrşească cu bine. „Şi de ce, mă rog, să nu mă-nsor cu ea dacă-i aşa de bogată ? Asta nu poate strica niciodată", gîndea Anatol.

Se bărbieri, se parfumă, cu meticulozitatea şi cochetăria care se transformaseră la el în obicei şi, cu capul sus, frumos cum era, cu expresia lui înnăscută de învingător mărinimos, trecu în odaia tatălui său. În jurul prinţului Vasili se învîrteau de zor doi valeţi de-ai lui, care-i ajutau să se îmbrace ; vioiciunea lor îl molipsise şi prinţul se uita cu viu interes în jurul său şi-i făcu un semn voios din cap fiului său, care intra, ca şi cum i-ar fi spus : „Bun, aşa te vreau !"

— Nu, fără glumă, tată, e tare slută ? Ce zici ? îl întrebă el în franţuzeşte, parcă în continuarea unei discuţii care nu o dată revenise între ei doi, cît timp călătoriseră.

— Prostii ! Principalul este să-ţi dai toată osteneala să fii cît mai respectuos şi mai prudent cu prinţul cel bătrîn.

— Dacă cumva mă ceartă, plec, spuse Anatol. Nu-i pot suporta pe bătrînii ăştia ! Ei ?

— Ţine minte că totul, pentru tine, depinde doar de asta.

În vremea asta, în camera slujnicelor nu numai că se ştia de sosirea ministrului şi a fiului său dar pînă şi înfăţişarea lor fusese descrisă în amănunţime. Prinţesa Maria şedea singură în camera ei şi se străduia în zadar să-şi stăpînească tulburarea lăuntrică.

„De ce ne-au scris ei, de ce mi-a vorbit Liza despre el ? Căci asta nu se poate întîmpla ! îşi spunea ea, privindu-se în oglindă. Cum să intru eu în salon ? Chiar dacă mi-ar plăcea, acum tot nu m-aş putea simţi cu el la largul meu, liberă." Numai gîndindu-se la privirea tatălui ei şi o cuprindea frica.

Mica prinţesă şi *mademoiselle Bourienne* apucaseră să fie puse la curent cu tot ce trebuiau să ştie prin Maşa, fata

din casă, şi ştiau tot : ştiau ce băiat frumos, oacheş şi rumen e fiul ministrului şi că tată-său de-abia îşi putuse tîrî picioarele pe treptele scării, pe cînd feciorul, ca un vultur, îl ajunsese din urmă sărind cîte trei trepte deodată. În posesia acestor informaţii, mica prinţesă şi *mademoiselle Bourienne,* ale căror glasuri răsunau încă de pe sală cu însufleţire, intrară în odaia prinţesei Maria.

— Ştii, *ils sont arrivés, Marie* [1], spuse mica prinţesă, legănîndu-şi pîntecul şi lăsîndu-se greoaie într-un fotoliu.

Nu mai purta bluza în care fusese îmbrăcată de dimineaţă. Îşi pusese una din cele mai frumoase rochii pe care le avea ; era pieptănată cu îngrijire şi cochetărie, iar pe chipul ei se ivise o înviorare, care nu-i putea totuşi ascunde trăsăturile obosite şi ofilite ale feţei. Gătită, aşa cum era de obicei în societate la Petersburg, sărea şi mai mult în ochi cît se urîţise. Şi la *mademoiselle Bourienne* se putea băga de seamă o oarecare grijă în desăvîrşirea toaletei, ceea ce dădea şi mai mult farmec chipului ei drăgălaş şi proaspăt.

— *Eh bien, et vous restez comme vous êtes, chère princesse ?* începu ea. *On va venir annoncer que ces messieurs sont au salon ; il faudra descendre, et vous ne faites pas un petit brin de toilette !* [2]

Mica prinţesă se ridică din fotoliu, sună camerista şi se grăbi, foarte voioasă, să-şi dea păreri asupra toaletei prinţesei Maria şi să şi le pună în aplicare. Mîndria prinţesei Maria suferea din pricina faptului că sosirea logodnicului promis o tulburase şi se simţea mai cu seamă jignită de faptul că nici una din cele două prietene nu-şi puteau închipui că lucrurile s-ar fi putut petrece altfel. Să le fi spus cît de ruşine îi era de ea însăşi şi de ele ar fi însemnat să-şi dea pe faţă tulburarea ; în afară de aceasta, să fi refuzat să se gătească ar fi însemnat să se expună glumelor şi stăruinţelor acestora. Se aprinse ; strălucirea ochilor ei minunaţi se mohorî, faţa i se acoperi de pete şi, cu expresia aceea neplăcută de resemnare, de acceptare a sacrificiului, care apărea atît de des pe chipul ei, se lăsă în voia

---

[1] Au sosit, *Marie...*

[2] Ei bine, rămîneţi tot aşa îmbrăcată, prinţesă ?... Doar imediat vom fi anunţate că domnii sînt în salon ; va trebui să coborîm, şi dumneavoastră nu vă gătiţi deloc !

domnișoarei *Bourienne* și a Lizei. Amîndouă femeile își dădeau, cu toată sinceritatea, osteneala s-o facă frumoasă. Era atît de urîtă, încît nici uneia dintre ele nu-i putea încolți în inimă teama de rivalitate ; de aceea, cu desăvîrșită sinceritate și cu acea puternică și naivă convingere a femeilor că îmbrăcămintea poate înfrumuseța chipul cuiva, se și apucară s-o gătească.

— Nu, zău, *ma bonne amie,* rochia asta nu-ți șade bine, zise Liza, privind-o de la distanță și pieziș. Spune să-ți aducă una mai închisă. Zău ! Ce vrei acuma poate că ți se hotărăște și ție soarta vieții întregi. Asta-i mult prea deschisă, nu-i frumoasă, nu, e chiar urîtă.

Nu rochia era urîtă, ci fața și întreaga făptură a prințesei ; dar lucrul acesta nu-l simțea nici *mademoiselle Bourienne,* nici mica prințesă ; lor tot li se mai părea că dacă i-ar fi pus o fundă albastră în părul care trebuia pieptănat în sus și dacă i-ar fi scos cordonul albastru de la rochia cafenie etc... totul ar fi fost cum nu se poate mai bine. Uitau că nici chipul, nici atitudinea, care exprimau spaima, nu puteau fi schimbate și că, de aceea, oricît ar fi schimbat cadrul și podoabele acestui chip, chipul însuși rămînea jalnic și urît. După ce de două sau de trei ori se răzgîndiră asupra schimbărilor pe care prințesa Maria le suportă cu supunere, cînd, în sfîrșit, fu gata pieptănată cu părul în sus (pieptănătură care-i schimba cu totul înfățișarea și o sluțea și mai rău) și îmbrăcată cu o rochie elegantă de culoare închisă, cu cordon albastru, Liza se învîrti în jurul ei o dată, de două ori și mai trase cu mîna ei micuță, ici o cută, dincolo un capăt de cordon, apoi începură să o privească, cu capul aplecat, cînd dintr-o parte, cînd din cealaltă.

— Nu, așa nu merge, spuse ea cu hotărîre, lovindu-și palmele una de alta. *Non, Marie, décidément, ça ne vous va pas. Je vous aime mieux dans votre petite robe grise de tous les jours. Non, de grâce, faites cela pour moi.* [1] Katia, spuse ea cameristei, adu prințesei rochia aceea gri ; și să vezi, *mademoiselle Bourienne,* ce frumos am

[1] Nu, *Marie,* hotărît, nu-ți stă bine deloc. Îmi placi mai mult în rochia dumitale gri de toate zilele. Te rog, fă asta pentru mine.

s-o gătesc, adăugă ea cu un zîmbet, gustînd parcă dinainte bucuria artistică.

Dar cînd Katia îi aduse rochia cerută, prinţesa Maria rămase tot nemişcată, în faţa oglinzii, privindu-şi chipul : în oglindă se vedea cu ochii plini de lacrimi, cu buzele tremurînd, gata să izbucnească în bohote de plîns.

— *Voyons, chère princesse*, spuse *mademoiselle Bourienne, encore un petit effort.* [1]

Mica prinţesă, luînd rochia din mîna cameristei, se apropie de cumnata ei.

— Aşa, cu asta te facem iar simplă şi drăgălaşă, spuse ea.

Vocea domnişoarei *Bourienne* şi a Katiei, care începuse, nu se ştie de ce, să rîdă, se contopeau într-un ciripit de păsărele vesele.

— *Non, laissez-moi* [2], zise prinţesa Maria.

Şi în vocea ei răsună atîta seriozitate şi durere, încît ciripitul de păsărele amuţi pe loc. Femeile se uitară la ochii ei mari şi frumoşi, plini de lacrimi şi de gînduri, care le cereau limpede îndurare, privindu-le, şi înţeleseră că orice stăruinţă era zadarnică, şi că ar fi fost chiar o cruzime să mai stăruie.

— *Au moins changez de coiffure*, spuse mica prinţesă. *Je vous disais*, continuă ea, adresîndu-se cu ton de reproş domnişoarei *Bourienne, Marie a une de ces figures, auxquelles ce genre de coiffure ne va pas du tout. Mais du tout, du tout. Changez, de grâce !* [3]

— *Laissez-moi, laissez-moi, tout ça m'est parfaitement égal* [4], răspunse prinţesa Maria, din glasul căreia se simţea că abia îşi stăpînea lacrimile.

Mademoiselle Bourienne şi mica prinţesă trebuiră să recunoască în sinea lor că prinţesa Maria, aşa cum era gătită, era foarte urîtă, mult mai urîtă ca de obicei ; dar

---

[1] Scumpă prinţesă, încă o mică sforţare.

[2] Nu, lasă-mă...

[3] Cel puţin schimbă-ţi pieptănătura... Vă spuneam eu... *Marie* are o figură căreia această pieptănătură nu-i vine bine deloc. Dar deloc, deloc. Te implor, schimbă-ţi-o !

[4] Lăsaţi-mă, lăsaţi-mă, mi-e aşa de egal...

acum era prea tîrziu. Se uita la ele cu aerul acela pe care i-l cunoşteau atît de bine, un aer de tristeţe şi de îngîndurare. Expresia aceasta nu le făcu să se teamă de prinţesa Maria. (Ea nu inspira niciodată teamă.) Dar ştiau bine că atunci cînd chipul ei căpăta această înfăţişare, ea se închidea întotdeauna într-o tăcere încăpăţînată şi era nestrămutată în hotărîrile sale.

— *Vous changerez, n'est-ce-pas ?* [1] întrebă Liza. Şi, cum prinţesa Maria nu-i răspunse nimic, ieşi din cameră.

Prinţesa Maria rămase singură. Nu îndeplini dorinţa Lizei şi nu numai că nu-şi schimbă pieptănătura, dar nici măcar nu se privi în oglindă. Cu ochii în jos, cu mîinile atîrnîndu-i fără vlagă, rămase aşa, pe gînduri. Îşi văzu în faţa ochilor soţul, bărbat puternic, dominator, cu ceva neînţeles de fermecător în el, ducînd-o fără veste cu dînsul într-o lume a lui, cu totul alta, mai fericită. Se văzu ţinîndu-şi copilul la piept ; copilul *ei*, întocmai ca acela pe care-l văzuse în ajun la sînul fetei bătrînei ei doici. Se văzu alături de bărbatul ei, care se uita cu duioşie la ea şi la copil. „Dar nu, nu-i cu putinţă, prea sînt urîtă", îşi spuse ea.

— Poftiţi la ceai ! Vine numaidecît şi prinţul, se auzi de dincolo de uşă vocea cameristei.

Îşi veni în fire şi se îngrozi de cele ce-i trecură prin gînd. Înainte de-a coborî, se ridică şi intră în odaia cu icoane, unde, îndreptîndu-şi privirile spre chipul înnegrit al mîntuitorului de pe o icoană mare luminată de o candelă, stătu dinaintea ei cîteva minute, cu mîinile împreunate. În sufletul prinţesei Maria era o îndoială chinuitoare. Era oare cu putinţă să-i fie ei hărăzită bucuria iubirii, a iubirii pămînteşti, pentru un bărbat ? În visurile despre căsnicie ale prinţesei Maria se amesteca şi fericirea vieţii de familie, şi dorinţa de a avea copii, dar visul ei de căpetenie, cel mai puternic şi mai tainic, era tot iubirea pămîntească. Sentimentul acesta era cu atît mai puternic, cu cît făcea toate sforţările să-l ascundă celorlalţi, şi chiar ei înseşi. „Dumnezeule, îşi spuse ea, cum să alung din inima mea aceste gînduri trimise de diavol ? Cum să fac să mă mîntui pe vecie de aceste gînduri rele, pentru a îndeplini în linişte voia ta ?" Şi nici nu-şi puse bine

[1] Ai să ţi-o schimbi, da ?...

întrebarea, că răspunsul lui Dumnezeu se şi făcu auzit îndată în inima ei. „Nu dori nimic pentru tine însăţi ; nu căuta, nu te tulbura şi nu pizmui. Viitorul oamenilor, ca şi destinul tău trebuie să-ţi rămînă necunoscute ; dar trăieşte în aşa chip, încît să fii oricînd gata pentru orice. Dacă va fi voia lui Dumnezeu să te încerce cu îndatoririle căsniciei, fii gata să împlineşti voinţa lui." Cu acest gînd liniştitor (şi nutrind cu toate astea nădejdea că neîngăduitul ei vis pămîntesc se va împlini), prinţesa Maria, oftînd, îşi făcu semnul crucii şi coborî, fără să se mai gîndească nici la rochie, nici la pieptănătură şi nici la felul cum va intra în salon, ori la ce va spune. Ce mai puteau însemna toate acestea faţă de ceea ce hotărîse de mai înainte Dumnezeu, fără de voia căruia nici un fir de păr din capul omului nu se clinteşte ?

IV

CÎND PRINŢESA MARIA îşi făcu intrarea în salon, prinţul Vasili şi fiu-său se aflau de mult acolo, în conversaţie cu mica prinţesă şi cu *mademoiselle Bourienne*. În clipa cînd intră ea, cu mersul ei greoi şi apăsat, bărbaţii şi *mademoiselle Bourienne* se ridicară, iar mica prinţesă, prezentînd-o bărbaţilor, spuse : *Voilà Marie !*[1] Prinţesa Maria îi văzu pe toţi şi-i observă în toate amănuntele. Văzu faţa prinţului Vasili, care în momentul intrării ei devenise deodată serioasă şi apoi numaidecît surîzătoare, şi faţa micii prinţese, care, îmboldită de curiozitate, urmărea pe chipurile musafirilor impresia ce le-o făcea Maria. O văzu şi pe *mademoiselle Bourienne*, cu funda şi cu faţa ei frumoasă, a cărei privire, mai vioaie ca oricînd, era îndreptată spre *el ;* numai pe *el* nu-l putu vedea ; văzu doar ceva măreţ, luminos şi minunat, care făcu spre ea cîţiva paşi de cum păşi în odaie. Întîi se apropie prinţul Vasili, şi ea îi sărută creştetul pleşuv, înclinat deasupra mîinii ei, şi-i răspunse la întrebarea lui — dacă l-a uitat — că, dimpotrivă, şi-l amintea cum

[1] Iat-o pe *Marie !*

nu se poate mai bine. Apoi se apropie de ea Anatol. Prinţesa Maria tot nu-l vedea. Doar cît îi simţi mîna delicată cuprinzîndu-i-o energic pe a ei, şi abia îşi atinse buzele de fruntea lui albă, încadrată de un minunat păr castaniu, bine pomădat. Cînd se uită, în sfîrşit, la el, frumuseţea lui o uimi. Cu degetul cel mare al mîinii drepte pe după nasturele încheiat al tunicii, ţanţoş şi cu pieptul scos în afară, legănîndu-şi un picior şi aplecîndu-şi uşor capul, Anatol, fără să spună o vorbă, se uita voios la prinţesă, dar era vădit că numai la ea nu se gîndea. Anatol nu era defel ingenios în discuţii, nu era prompt şi nu strălucea prin vorbe de spirit, dar avea în schimb calităţile cele mai preţuite de societate : mult calm şi desăvîrşită stăpînire de sine. Cînd cineva nesigur de sine tace în faţa unei cunoştinţe noi şi se arată conştient de necuviinţa acestei tăceri şi dornic s-o repare, oricine-ar fi, se pune într-o situaţie neplăcută ; dar Anatol tăcea, legănîndu-şi piciorul, şi se uita înveselit la pieptănătura prinţesei Maria. Se vedea că era în stare să tacă, aşa liniştit, mult şi bine. „Dacă tăcerea asta stinghereşte pe cineva, n-aveţi decît să vorbiţi ; eu însă nu sînt dispus", avea el aerul că spune. În afară de asta, în raporturile lui cu femeile, Anatol avea acel fel de-a fi care inspiră în cel mai înalt grad femeilor curiozitate, teamă şi chiar iubire — purtarea omului cu conştiinţa dispreţuitoare a superiorităţii sale. Parcă prin întreaga lui făptură le-ar fi spus : „Vă cunosc, vă ştiu eu prea bine. Ce să-mi mai bat capul cu voi ? Ce bucuroase-aţi fi !" Poate că nici nu gîndea aşa în prezenţa femeilor (şi e chiar foarte probabil că nu, pentru că în genere gîndea prea puţin), dar aşa îi era înfăţişarea şi asta spunea purtarea lui. Prinţesa Maria simţi aceasta şi, dorind parcă să-i arate că nici nu cutează să-şi închipuie că l-ar putea cumva interesa, intră în vorbă cu bătrînul prinţ. Conversaţia deveni generală şi plină de însufleţire, mulţumită glăsciorului Lizei şi buzei ei cu mustăcioară, care se ridica şi-i descoperea dinţii albi. Ea îl întîmpinase pe prinţul Vasili cu tonul glumeţ atît de adeseori folosit de persoanele vorbăreţe şi vesele şi care se întemeiază pe faptul că între tine şi cel căruia îi vorbeşti pe acest ton se presupune că ar exista relaţii demult statornicite şi amintiri comune, un fel de a glumi şi vorbe de duh necunoscute în bună parte de ceilalţi, cînd de fapt nici un soi de asemenea

amintiri nu existau şi nici nu existaseră vreodată între mica prinţesă şi prinţul Vasili. Prinţul Vasili se pretă cu plăcere la acest ton ; mica prinţesă îl atrase în depănarea acestor întîmplări vesele, care de fapt nu avuseseră loc niciodată, şi pe Anatol, pe care ea aproape că nu-l cunoştea. *Mademoiselle Bourienne* luă parte de asemenea la povestirea acestor amintiri comune şi pînă şi prinţesa Maria se simţi cu plăcere antrenată de aceste vesele aduceri-aminte.

— Iată, cel puţin acum vei fi cu totul al nostru, scumpul nostru prinţ, îi spuse mica prinţesă prinţului Vasili, bineînţeles în franţuzeşte, nu ca la seratele noastre de la *Annette*, de la care fugeai întotdeauna. Îţi aminteşti de *cette chère Annette* ? [1]

— Ah, cred că dumneata n-ai să-mi vorbeşti de politică, aşa cum făcea *Annette*.

— Dar măsuţa noastră de ceai ?

— O, da !

— De ce n-aţi fost niciodată la *Annette* ? îl întrebă mica prinţesă pe Anatol. A ! ştiu acum, ştiu, spuse ea, clipind din gene : fratele dumitale, Ippolit, mi-a povestit despre isprăvile dumitale. O ! îl ameninţă ea cu degetul, ştiu şi despre ştrengăriile dumitale de la Paris !

— Dar el, Ippolit, nu ţi-a spus ? interveni prinţul Vasili (adresîndu-se fiului său şi apucînd-o pe prinţesă de mînă, ca şi cum ea ar fi vrut să fugă, iar el abia reuşea să o reţină), nu ţi-a spus şi ţie cum el, Ippolit, o adora pe scumpa noastră prinţesă şi cum era ea *le mettait à la porte* ? [2]

— *Oh ! C'est la perle des femmes, princesse !* [3] se adresă el prinţesei Maria.

La rîndul ei, *mademoiselle Bourienne*, cum auzi rostindu-se cuvîntul Paris, nu scăpă prilejul să intre în depănarea amintirilor comune.

Ea îşi îngădui să întrebe dacă Anatol părăsise demult Parisul şi cum îi plăcuse oraşul. Anatol îi răspunse cu multă plăcere franţuzoaicei şi, zîmbind şi privind-o ţintă,

[1] ...scumpa asta de *Annette* ?
[2] ...nu voia să-l primească ?
[3] Oh, prinţesă, femeia asta e o adevărată perlă !

începu cu ea o conversaţie despre patria ei. De cum o văzuse pe drăgălaşa *Bourienne*, Anatol hotărîse că nici aici, la Lîsîe-Gorî, n-avea să se plictisească. „Nu-i de loc urîtă ! îşi spunea el în gînd, măsurînd-o. Nu-i deloc urîtă această *demoiselle de compagnie* [1]. Nădăjduiesc că o va lua cu dînsa cînd se va mărita cu mine, gîndi el, *la petite est gentille* [2]."

Bătrînul prinţ se îmbrăca fără grabă în cabinet, încruntîndu-se şi cugetînd la ceea ce avea de făcut. Sosirea acestor musafiri îl supăra. „Ce am eu cu prinţul Vasili şi feciorașul lui ? Prinţul Vasili e un sec lăudăros, aşa că şi fiu-său trebuie să fie tot o poamă", bombănea el pentru sine. Pe el îl supăra mai mult că sosirea acestor musafiri, prezenţa lor, ridica din nou în conştiinţa lui problema rămasă nerezolvată, pe care şi-o înnăbuşise tot timpul pînă atunci, înşelîndu-se mereu pe sine însuşi. Problema era dacă se va putea hotărî vreodată să se despartă de prinţesa Maria şi s-o dea după un bărbat. Prinţul nu îndrăznise niciodată să-şi pună deschis această problemă, ştiind dinainte că răspunsul lui ar fi fost aşa cum era drept, iar dreptatea venea în contradicţie nu numai cu simţămintele sale, ci cu însăşi putinţa de a-şi duce mai departe viaţa. Viaţa, fără prinţesa Maria, ar fi fost pentru prinţul Nikolai Andreici lipsită de sens, oricît de puţin părea că-şi preţuieşte fiica. „La ce să se mărite ? gîndea el. Desigur, pentru a fi nefericită. Iată, Liza e cu Andrei (un soţ bun, cu greu cred că s-ar mai găsi în ziua de azi), dar este ea mulţumită oare cu soarta ei ? Şi-apoi, cine are s-o ia pe ea din dragoste ? Urîtă e, neîndemînatică e. O va lua pentru numele, pentru relaţiile şi averea ei. Nu trăiesc oare tot aşa de bine şi cele nemăritate ? Şi încă au o viaţă mai fericită !" Aşa gîndea, în timp ce se îmbrăca, prinţul Nikolai Andreici, şi cu toate acestea problema ce fusese mereu amînată cerea o rezolvare imediată. Prinţul Vasili şi-a adus feciorul, fără doar şi poate, cu intenţia de-a cere mîna Mariei şi probabil azi-mîine va cere un răspuns fără înconjur. Numele şi poziţia *ei* în societate îi convin. „Dar eu nu-s împotrivă, îşi spunea prinţul singur sieşi, numai să fie el vrednic de ea. Aceasta-i şi lucrul pe care va trebui să-l cîntărim !"

---

[1] ...domnişoară de companie.
[2] ...mititica e tare drăguţă.

— Acesta-i şi lucrul pe care va trebui să-l cîntărim, rosti el cu voce tare. Acesta-i şi lucrul pe care va trebui să-l cîntărim.

Şi intră în salon cu paşi vioi ca întotdeauna, cuprinzîndu-i pe toţi dintr-o ochire ; observă schimbarea rochiei la mica prinţesă, şi funda domnişoarei *Bourienne,* şi pieptănătura urîtă a prinţesei Maria, şi schimbul de zîmbete dintre domnişoara *Bourienne* şi Anatol, şi izolarea prinţesei Maria în conversaţia comună. „S-a împopoţonat ca o proastă ! îşi spuse el, aruncînd o privire furioasă spre fiică-sa. Fără ruşine ! Şi el nici nu o bagă în seamă !"

Se apropie de prinţul Vasili.

— Să trăieşti, să trăieşti, bucuros că te văd.

— Cînd e vorba de un prieten drag, o sută de verste nu-s un ocol prea mare, începu prinţul Vasili ca întotdeauna, repede, sigur de sine şi familiar. Iată-l pe cel de al doilea fiu al meu. Arată-i, rogu-te, dragoste şi bunăvoinţă.

Prinţul Nikolai Andreici îl cercetă pe Anatol cu privirea.

— Brâvo, bravo ! zise el. Ei, vino de mă sărută, şi-i întinse obrazul.

Anatol îl sărută pe bătrîn şi-acum îl privea curios şi cu un calm desăvîrşit, aşteptîndu-se din clipă în clipă să-l vadă, aşa cum îl prevenise tată-său, făcînd vreo ciudăţenie.

Prinţul Nikolai Andreici se aşeză la locul lui obişnuit, pe un colţ al canapelei, trase alături un jilţ pentru prinţul Vasili, îi făcu semn să se aşeze şi începu să-l întrebe despre treburile politice şi celelalte noutăţi. Părea că ascultă cu toată atenţia vorbele prinţului Vasili, dar în realitate, nu contenea să se uite la prinţesa Maria.

— Aşa ; ţi s-a scris de Potsdam ? repetă el ultimele cuvinte ale prinţului Vasili şi, deodată, ridicîndu-se de pe canapea, se apropie de fiica sa.

— Pentru musafiri mi te-ai gătit aşa ? zise el. Frumoasă, tare frumoasă ! Tu ţi-ai făcut pieptănătura asta nouă ca să apari în faţa musafirilor, iar eu, în faţa musafirilor, îţi spun... să nu mai îndrăzneşti de azi înainte să-ţi schimbi toaleta fără învoirea mea.

— Eu sînt de vină, *mon père,* o apără mica prinţesă, înroşindu-se.

— Dumneata ai toată libertatea să faci ce-ţi place, spuse prinţul Nikolai Andreevici, făcînd o temenea nurorii sale, dar ea n-are de ce să se mai sluţească — e destul de urîtă şi-aşa.

Şi se aşează din nou la locul lui, fără să mai dea vreo atenţie fiicei sale, căreia îi dăduseră lacrimile.

— Dimpotrivă, pieptănătura asta îi şade foarte bine prinţesei, interveni prinţul Vasili.

— Ei, tinere, cum îţi zice ? spuse prinţul Nikolai Andreici, adresîndu-i-se lui Anatol, vino-ncoace să stăm un pic de vorbă, să ne cunoaştem.

„Ei, acum începe distracţia", gîndi Anatol şi se aşează surîzînd lîngă bătrînul prinţ.

— Ei, uite ce-i, dragul meu ; am auzit că dumneata ţi-ai făcut studiile în străinătate, nu aşa ca noi — ca mine şi ca tatăl dumitale — care am învăţat az-buchea de la nişte bieţi dascăli de strană ! Ia spune-mi, dragul meu, faci acum serviciul în garda călare ? întrebă bătrînul, privindu-l de aproape şi cu atenţie.

— Nu, am trecut în armata combatantă, răspunse Anatol, abia ţinîndu-se de rîs.

— Aha ! Bună treabă. Vrei să-ţi slujeşti ţarul şi patria, dragul meu, nu-i aşa ? Sîntem în război. Un flăcău ca dumneata trebuie să-şi facă datoria ; zici că eşti ofiţer de front ?

— Nu, regimentul nostru a şi plecat. Eu contez încă... Unde contez eu, *papà* ? se întoarse Anatol, rîzînd, spre tatăl său.

— Frumos îţi faci serviciul, n-am ce zice, frumos ! Unde contez eu ? Ha-ha-ha ! rîse prinţul Nikolai Andreici.

Rîse şi Anatol încă şi mai tare. Deodată prinţul Nikolai Andreici se posomorî.

— Ei, acum du-te, îi zise el lui Anatol.

Anatol se apropie, cu acelaşi surîs pe buze, de cercul femeilor.

— Şi zici că i-ai educat acolo, în străinătate, prinţe Vasili ? Hai ? se întoarse bătrînul spre prinţul Vasili.

— Am făcut tot ce-am putut ; şi vă pot spune că educaţia de acolo e cu mult mai bună decît a noastră de-aici.

— Da, da, astăzi totul e altfel, totul e nou. Halal băiat ! Halal ! Ei, să trecem la mine.

Îl luă pe prinţul Vasili de braţ şi îl conduse în cabinet.

Rămas între patru ochi cu bătrînul prinţ, prinţul Vasili se şi grăbi să-i comunice pe loc dorinţa şi speranţele lui.

— Dar ce crezi, se răsti bătrînul prinţ, crezi că eu o ţin, că nu pot să mă despart de ea ? I-auzi ce-şi închipuie ! rosti el, supărat. Din parte-mi, chiar mîine ! Atîta-ţi spun doar că vreau să-mi cunosc ginerele mai bine. Tu-mi ştii obiceiul : totul pe faţă ! Mîine o voi întreba în prezenţa ta : dacă ea vrea, atunci va trebui să-mi laşi băiatul să mai rămînă aici. Să mai stea puţin aici, să văd. Prinţul pufăi. N-are decît să se mărite, mie mi-e totuna, strigă el cu aceeaşi voce răstită, cu care strigase cînd se despărţise de fiul său.

— Să-ţi spun drept, făcu prinţul Vasili cu un ton de om şiret care vede că şiretenia nu-i mai foloseşte la nimic în faţa unui interlocutor pătrunzător. Pentru dumneata, oamenii sînt străvezii : vezi prin ei. Anatol nu e un geniu, dar e băiat cinstit şi bun, admirabil ca fiu şi credincios rudelor lui.

— Bine, bine, vedem noi !

Aşa cum se întîmplă de obicei cu femeile care au trăit singure mult timp, fără societatea bărbaţilor, la apariţia lui Anatol toate cele trei femei din casa prinţului Nikolai Andreici simţiră deopotrivă că viaţa lor de pînă atunci nu fusese viaţă. Puterea lor de gîndire, de simţire şi de pătrundere a vieţii se înzeci într-o clipă la toate trei, ca şi cum viaţa dusă pînă atunci în întuneric li s-ar fi luminat deodată de o lumină nouă, plină de înţeles.

Prinţesa Maria nici nu se mai gîndea şi uitase cu totul de chipul ei şi de pieptănătura cea nouă. Faţa frumoasă, senină, a omului care avea să-i fie poate bărbat, îi absorbea toată atenţia. Îi apărea şi bun, şi viteaz, şi hotărît, şi energic, şi mărinimos. Era încredinţată că aşa şi e. Mii de iluzii despre viitoarea ei viaţă conjugală îi încolţeau

mereu în imaginaţie. Dar le îndepărta şi încerca să le ascundă.

„Nu sînt oare prea rece cu el ? se întreba prinţesa Maria. Caut cît pot să mă stăpînesc, pentru că în adîncul sufletului mă simt acum prea aproape de el ; dar n-are de unde să ştie tot ce gîndesc eu despre el şi poate să-şi închipuie că nu-mi e pe plac."

Şi prinţesa Maria se silea, dar nu izbutea să fie amabilă cu noul musafir.

„La pauvre fille ! Elle est diablement laide" [1], gîndea Anatol, privind-o.

Mademoiselle Bourienne, adînc tulburată şi ea de sosirea lui Anatol, cugeta în alt chip. E de la sine înţeles că această fată tînără, frumoasă, fără situaţie precisă în societate, fără rude şi prieteni şi fără patrie chiar, nu se gîndea să-şi dedice viaţa serviciilor prinţului Nikolai Andreevici, lecturii . cărţilor sale sau prieteniei cu prinţesa Maria. *Mademoiselle Bourienne* îşi aştepta de mult prinţul rus, pe acela care va şti să preţuiască dintr-o dată superioritatea ei asupra prinţeselor ruse — urîte, îmbrăcate fără gust şi neîndemînatice — care se va îndrăgosti de ea şi o va răpi ; şi iată că acest prinţ rus în sfîrşit se ivise. *Mademoiselle Bourienne* ştia o istorie auzită de la o mătuşă de-a ei şi completată de ea însăşi, pe care şi-o repeta cu plăcere în imaginaţie. Era povestea unei fete seduse, pe care biata ei mamă, *sa pauvre mère,* o dojenea pentru faptul că se dăduse fără căsătorie unui bărbat. *Mademoiselle Bourienne* se simţea adeseori mişcată pînă la lacrimi, istorisindu-i, în imaginaţia ei, *lui,* seducătorului, această poveste. Acum, acest *el,* autenticul prinţ rus, apăruse. O va răpi, apoi se va arăta *ma pauvre mère* [2], şi el se va căsători cu ea. Aşa se înfiripase în închipuirea domnişoarei *Bourienne,* chiar de pe cînd discuta cu el despre Paris, toată istoria viitoare a vieţii ei. Nu era călăuzită de vreun calcul (nici un moment nu se gîndise la ceea ce avea de făcut), dar în sufletul ei totul era de mult gata şi toate aceste vise dinainte făurite nu făcură acum decît să se

[1] Biata fată ! E al naibii de urîtă.
[2] ...sărmana mea mamă...

grupeze în jurul lui Anatol, căruia ea dorea şi se străduia să-i placă cît mai mult cu putinţă.

Mica prinţesă, asemenea unui cal bătrîn de regiment la sunetul goarnei, uitînd de starea ei, se pregătea, fără să-şi dea seama acum, să înceapă obişnuitul galop al cochetăriei, fără cel mai mic gînd ascuns, dar cu o voie bună naivă şi uşuratică.

Cu toate că, de obicei, în societatea femeilor, Anatol adopta atitudinea omului pe care-l plictiseşte goana femeilor după dînsul, el simţi totuşi o vanitoasă plăcere atunci cînd băgă de seamă cîtă influenţă are asupra acestor trei femei. Pe lîngă aceasta, începu să simtă pentru frumuşica şi aţîţătoarea *Bourienne* acel simţămînt pătimaş, animalic, care punea stăpînire pe el cu o repeziciune neobişnuită şi-l împingea la cele mai grosolane şi cutezătoare fapte.

După ceai, societatea trecu în odaia cu divane, şi prinţesa fu rugată să cînte la clavicord. Anatol se rezemă în coate de clavicord în faţa ei, lîngă *mademoiselle Bourienne* şi ochii săi, în care rîdea bucuria, priveau ţintă, la prinţesa Maria. La rîndul său, prinţesa Maria, cu o emoţie chinuitor de fericită, îi simţea privirea aţintită asupra ei. Sonata ei preferată o ducea în cea mai poetică şi mai îndrăgită lume a ei, iar privirea pe care-o simţea aţintită asupra ei dădea acestei lumi şi mai multă poezie. În realitate, privirea lui Anatol, deşi îndreptată spre ea, nu era pentru dînsa, ci pentru mişcarea picioruşului domnişoarei *Bourienne*, pe care în vremea asta i-l atingea cu piciorul pe sub pian. *Mademoiselle Bourienne* se uita şi ea la prinţesă, şi-n ochii ei frumoşi se citea o expresie, nouă pentru prinţesa Maria, de temere în faţa nădejdii de fericire.

„Cît mă iubeşte!" gîndea prinţesa Maria. „Ce fericită" sînt acum, şi ce fericită pot fi, cu asemenea prietenă şi cu asemenea soţ! E cu putinţă oare să-mi fie soţ?" se întreba ea, fără să cuteze să-l privească în faţă, simţindu-i mereu aceeaşi privire îndreptată asupră-i.

Seara cînd, după cină, îşi spuseră noapte bună, Anatol sărută mîna prinţesei. Prinţesa Maria, fără să-şi poată explica ea singură de unde-a găsit atîta curaj, i se uită drept în faţă, faţa aceea frumoasă, care se apropiase de ochii ei miopi. După ce sărută mîna prinţesei, el se apropie şi sărută mîna domnişoarei *Bourienne* (gestul nu era

cuviincios, dar el le făcea pe toate așa de sigur de sine și de simplu !), și *mademoiselle Bourienne* se înroși și se uită înspăimîntată la prințesă.

„*Quelle délicatesse* [1], își spuse prințesa Maria. Oare crede *Amélie* (așa se numea *mademoiselle Bourienne)* că eu pot fi geloasă și că nu prețuiesc gingășia curată și devotamentul ei față de mine ?" Se apropie de *mademoiselle Bourienne* și o sărută, strîngînd-o în brațe. Anatol se apropie să sărute mîna micii prințese.

— *Non, non, non ! Quand votre père m'écrira que vous vous conduisez bien, je vous donnerai ma main à baiser. Pas avant.* [2]

Apoi, ridicîndu-și degetele mici și surîzîndu-i, ieși din cameră.

V

SE DUSERĂ FIECARE să se culce și, în afară de Anatol care adormise de îndată ce-și pusese capul pe pernă, nimeni din ceilalți nu putu închide ochii multă vreme în noaptea aceea.

„Oare într-adevăr acest străin, bărbat frumos și bun, mai ales bun, să fie soțul meu ?" gîndea prințesa Maria și, lucru care i se întîmpla arareori, o cuprinse frica. Îi era teamă să se uite împrejurul ei ; i se tot părea că stă cineva după paravan, în colțul acela întunecat. Și acest cineva era el, diavolul, și tot el era bărbatul acesta cu frunte albă, sprîncene negre și buze purpurii.

Sună camerista și o rugă să doarmă cu ea în cameră.

Mademoiselle Bourienne se plimbă în seara aceea multă vreme prin grădina de iarnă, așteptînd zadarnic pe cineva, cînd surîzătoare, cînd înduioșîndu-se pînă la lacrimi de cuvintele închipuite spuse de *pauvre mère,* pe care și-o înfățișa dojenind-o pentru căderea aceasta.

[1] Cîtă delicatețe...

[2] Nu, categoric nu ! Cînd tatăl dumitale îmi va scrie că te porți frumos, atunci am să-ți dau mîna să mi-o săruți. Dar pînă atunci, nu !

Mica prințesă își certă camerista pentru că nu-i făcuse bine patul. Nu putea sta culcată nici pe o parte și nici cu fața în jos. Toate i se păreau incomode și împovărătoare. Sarcina o stingherea. O stingherea mai mult ca oricînd astăzi, căci prezența lui Anatol o purtase aievea în alte vremuri, cînd nu era în starea aceasta și cînd toate îi apăreau în viață vesele și lesnicioase. Îmbrăcată într-un halat și cu bonetă în cap, ședea într-un fotoliu. Katia, somnoroasă, cu părul în dezordine, întorcea și bătea pentru a treia oară salteaua groasă de puf, bolborosind ceva nelămurit.

— Ți-am spus doar că sînt numai ghemotoace și gropi în așternutul ăsta, se văita mica prințesă. Mi-ar fi plăcut și mie să pot dormi ; nu-s eu de vină că n-am putut. Și vocea micii prințese tremură ca vocea unui copil care stă să plîngă.

Bătrînul prinț nu dormea nici el. Tihon îl auzea prin somn cum se plimba supărat și pufnea tare pe nas. I se părea bătrînului că fusese jignit în persoana fiică-si. Ofensa era cu atît mai mare, cu cît nu-i era adresată lui, ci altcuiva, fiicei lui, pe care o iubea mai mult decît pe sine însuși. Își puse în gînd să chibzuiască toată afacerea asta și să hotărască ce e drept și necesar să facă, dar în loc de asta nu reuși decît să se irite și mai tare.

„Cum s-a arătat primul venit, și-a și uitat de taică-său și de toate, și a dat fuga de s-a pieptănat cu părul în sus, maimuțărindu-se, de parcă nici n-ar mai fi fost ea ! E bucuroasă să-și părăsească tatăl ! Și doar știa c-am să observ. Pf... Pf... Pf... Parcă n-am văzut eu că prostul ăla se uită numai la Burienka ? (trebuie s-o alung !) Și cum de-i lipsește pînă într-atîta mîndria, ca să nu înțeleagă asta ! Dacă nu pentru ea, dacă n-are nici pic de mîndrie, cel puțin pentru mine. Trebuie să-i deschid ochii că prostănacul ăla nici nu se sinchisește de ea și n-are ochi decît pentru *Bourienne*. N-o fi avînd ea pic de mîndrie, dar o voi învăța eu să aibă..."

Spunînd fiicei sale că se lasă furată de iluzii și că Anatol are de gînd să se agațe de domnișoara *Bourienne*, bătrînul prinț știa că-i va trezi amorul propriu și în felul acesta dorința lui (de a nu se despărți de ea) va fi satis-

făcută. Gîndind astfel, bătrînul se liniști. Îl strigă pe Tihon și începu să se dezbrace.

„Dracu i-a adus ! își zicea el în sine, în vreme ce Tihon îi trăgea cămașa de noapte pe trupul uscat, bătrîn și cu păr cărunt pe piept. Nu i-am chemat eu. Au venit așa, să-mi strice mie viața. Și doar nu mai am mult de trăit."

— La dracu ! rosti el tare, pînă nu apucase încă să-și scoată capul din cămașa de noapte.

Tihon se deprinsese cu obiceiul stăpînului, care-și exprima cîteodată gîndurile cu glas tare, și de aceea nu arătă nici o mirare dînd cu ochii de privirea iritată, întrebătoare totodată a chipului ivit din cămașă.

— S-au culcat ? întrebă prințul.

Ca toți lacheii stilați, Tihon avea darul deosebit de a ghici cam la ce se gîndea stăpînul său. El înțelese că întreba de prințul Vasili și de fiul său.

— Au binevoit să se culce și să stingă și lumina, înălțimea-voastră.

— Nu era cazul... nu era cazul, mai rosti repede prințul și, vîrîndu-și picioarele în papuci și mîinile în mînecile halatului, se îndreptă spre divanul pe care dormea.

Cu toate că între Anatol și *mademoiselle Bourienne* nu avusese loc vreo explicație prin cuvinte, se înțeleseseră unul pe altul în cel mai desăvîrșit chip în ceea ce privește prima parte a romanului, adică pînă acolo unde trebuia să apară *pauvre mère*, înțeleseseră că aveau neapărată nevoie să-și spună multe taine unul altuia, dis-de-dimineață căutară prilejul să se întîlnească numai ei doi și, în timp ce prințesa o porni la ora obișnuită către odaia tatălui ei, *mademoiselle Bourienne* se întîlni cu Anatol în grădina de iarnă.

În ziua aceea prințesa Maria se apropie de ușa cabinetului tremurînd mai tare ca de obicei. I se părea nu numai că toți știau că avea să i hotărască soarta, dar și că toți știau ce gîndește ea despre acest lucru. Citise asta pe chipul lui Tihon și pe fața cameristului prințului Vasili, pe care-l întîlnise în coridor ducînd apă fierbinte și care-i făcuse o plecăciune adîncă.

Bătrînul prinţ se arătă în dimineaţa aceea deosebit de delicat şi de atent faţă de fiică-sa. Prinţesa Maria ştia ea bine ce înseamnă această dovadă de atenţie. Expresia de acum a prinţului era întocmai aceea pe care o avea în clipele cînd, de necaz că prinţesa nu se putea descurca la lecţia de aritmetică, el îşi strîngea pumnii descărnaţi, se ridica în picioare, se depărta de ea şi-i repeta încet, de mai multe ori, aceleaşi şi aceleaşi cuvinte.

Începu fără nici un ocol discuţia, adresîndu-i-se cu „dumneata".

— Mi s-a făcut o propunere cu privire la dumneata, zise el cu un zîmbet silit. Cred că dumneata ai şi ghicit, urmă el, că prinţul Vasili n-a venit pînă aici şi nu şi-a adus cu el pupilul (nu se ştie de ce prinţul Nikolai Andreevici îl numea pe Anatol pupil), numai pentru ochii mei frumoşi. Aseară mi-a făcut o propunere care te priveşte pe dumneata. Şi, cum îmi cunoşti principiile, vreau să mă consult cu dumneata.

— Cum trebuie să înţeleg asta, *mon père* ? îndrăzni să spună prinţesa, schimbînd feţe-feţe.

— Cum s-o înţelegi ! răcni supărat tatăl. Prinţul Vasili găseşte că tu eşti o noră pe gustul lui şi-ţi face din partea pupilului său propunerea asta. Iată cum s-o înţelegi ! Ce-i de neînţeles ?... Iar eu te întreb pe tine.

— Eu nu ştiu ; ce crezi dumneata, *mon père,* spuse prinţesa abia şoptit.

— Eu ? Eu ? Ce mă tot amesteci pe mine aici ? Pe mine să mă lăsaţi deoparte ! Nu eu mă mărit ! Ce spui *dumneata,* asta aş dori să ştiu.

Prinţesa vedea bine că tatăl ei nu priveşte cu ochi buni această căsătorie, dar o străbătu în aceeaşi clipă gîndul că acum ori niciodată i se hotăra soarta. Lăsă ochii în jos, ca să nu mai vadă privirea sub influenţa căreia simţea că nu mai era în stare să gîndească şi că nu putea decît să se supună după cum se obişnuise, şi răspunse :

— Eu nu doresc decît un singur lucru : să îndeplinesc voinţa matale, spuse ea, dar dacă ar trebui să-mi exprim eu dorinţa...

Nu izbuti să sfîrşească. Prinţul o întrerupse.

— Aşa, admirabil ! strigă el. Te ia pe tine cu zestrea ta şi, între altele, şi pe *mademoiselle Bourienne.* Ea are să-i fie nevastă, iar tu...

Prințul se opri. Observase impresia produsă de aceste cuvinte asupra fiicei sale. Prințesa își lăsă capul în jos gata să plîngă.

— Ei, ei, glumesc, glumesc, spuse el. Să ții minte un lucru, prințesă ; eu mă conduc după principiul că o fată are drepturi depline de a alege singură. Și-ți dau toată libertatea. Ține minte doar atît : de hotărîrea ta atîrnă toată fericirea vieții tale. De mine nu-i vorba de fel...

— Dar eu nu știu... *mon père.*

— De mine nu-i vorba defel ! Lui i se poruncește. E gata să se însoare nu numai cu tine, dar cu oricare alta i s-ar porunci. Tu, însă, ești liberă să alegi... Du-te la tine, mai gîndește-te și peste un ceas să vii și să-mi spui în fața lui : da sau nu. Știu eu c-ai să-ncepi să te-nchini. N-ai decît să te și rogi, dacă vrei. Dar mai bine stai și chibzuiește. Du-te. Da sau nu, da sau nu, da sau nu ! îi mai strigă el, după ce prințesa, umblînd ca prin ceață, ieșise din cabinet, clătinîndu-se.

Soarta i se hotărîse și se hotărîse în chip fericit. Dar ceea ce spusese tatăl ei despre *mademoiselle Bourienne*, aluzia făcută, era un lucru îngrozitor. Chiar dacă nu era adevărat, și desigur nu era, era groaznic totuși și nu putea să-și mai ia gîndul de la asta. Mergea așa, drept înainte, prin grădina de iarnă, și n-auzea și nu vedea nimic, cînd, deodată, șoapta bine cunoscută a domnișoarei *Bourienne* o făcu să se trezească. Ridică ochii și, la doi pași de ea, îl văzu pe Anatol, care-o strîngea pe franțuzoaică în brațe și-i șoptea ceva. Anatol se uită, cu o expresie înspăimîntătoare pe fața lui chipeșă, drept la prințesa Maria, fără să dea drumul în prima clipă taliei domnișoarei *Bourienne*, care n-o băgase încă de seamă.

„Cine-i acolo ? Ce doriți ? Așteptați !" parc-ar fi spus chipul lui Anatol. Prințesa Maria se uita, tăcută, la ei. Ea nu putea pricepe despre ce era vorba. În cele din urmă, *mademoiselle Bourienne* scoase un țipăt și fugi. Anatol, cu un zîmbet vesel pe față, se înclină în fața prințesei Maria, avînd aerul că o poftește să facă haz împreună cu el de o întîmplare atît de nostimă ; apoi, ridicînd din umeri, se apropie de ușa care ducea spre odaia lui și ieși.

Peste un ceas veni Tihon s-o cheme pe prinţesa Maria la prinţ, anunţînd-o că şi prinţul Vasili Sergheici se află acolo. În clipa cînd intră Tihon, prinţesa Maria şedea pe canapeaua din odaia ei, ţinînd-o în braţe pe *modemoiselle Bourienne* care plîngea. Prinţesa Maria o alinta uşor pe creştet. Frumoşii ochi ai prinţesei priveau cu strălucirea şi calmul lor de totdeauna, cu dragoste duioasă şi compătimire, la obrăjorul drăgălaş şi plîns al domnişoarei *Bourienne.*

— *Non, princesse, je suis perdue pour toujours dans votre coeur* [1], spunea *mademoiselle Bourienne.*

— *Pourquoi ? Je vous aime plus que jamais,* o liniştea prinţesa Maria, *et je tâcherai de faire tout ce que est en mon pouvoir pour votre bonheur.* [2]

— *Mais vous me méprisez, vous si pure, vous ne comprendrez jamais cet égarement de la passion. Ah, ce n'est que ma pauvre mère...* [3]

— *Je comprends tout* [4], îi răspunse prinţesa Maria, zîmbind trist. Linişteşte-te, draga mea. Trebuie să mă duc la tata, mai zise ea şi ieşi.

Prinţul Vasili — stînd picior peste picior, cu tabachera în mînă, avînd aerul că ar fi grozav de tulburat, dar zeflemisindu-se şi dojenindu-se parcă de propria lui slăbiciune — zîmbea duios în clipa cînd intră prinţesa Maria. Priză cu grabă tabac pe nas.

— *Ah, ma bonne, ma bonne* [5], făcu el, ridicîndu-se şi apucîndu-i amîndouă mîinile. Oftă apoi şi adăugă : *Le sort de mon fils est en vos mains. Décidez, ma bonne, ma chère, ma douce Marie, que j'ai toujours aimée, comme ma fille.* [6]

---

[1] Nu, prinţesă, mi-am pierdut pentru totdeauna locul în inima dumitale.

[2] Pentru ce ? Te iubesc mai mult decît oricînd şi voi încerca să fac tot ce-mi va sta în putinţă pentru fericirea dumitale.

[3] Dar mă dispreţuieşti ; dumneata, care eşti atît de pură, nu vei înţelege niciodată această rătăcire a pasiunii. Numai biata mea mamă...

[4] Înţeleg totul...

[5] Ah, draga mea, draga mea...

[6] Soarta fiului meu e în mîinile dumitale. Hotărăşte, buna, draga, dulcea mea *Marie,* te-am iubit întotdeauna ca pe propria mea fiică.

Și se îndepărtă. În ochi i se ivi o lacrimă adevărată.

— Fr... fr... fornăia prințul Nikolai Andreici. Prințul, în numele pupilului... fiului său, îți face o propunere. Vrei sau nu să fii nevasta prințului Anatol Kuraghin ? Întîi spune tu : da sau nu ! strigă el, iar după aceea îmi rezerv dreptul de a-mi spune și eu părerea. Da, părerea mea și numai a mea, adăugă prințul Nikolai Andreici, întorcîndu-se către prințul Vasili, ca și cum ar fi dat un răspuns expresiei sale rugătoare. Da sau nu ?

— Dorința mea, *mon père*, este să nu te părăsesc niciodată, să nu-mi duc niciodată viața despărțită de dumneata. Nu vreau să mă mărit, spuse prințesa cu glas hotărît, uitîndu-se cu ochii ei minunați, cînd la prințul Vasili, cînd la tatăl ei.

— Fleacuri ! Prostii ! Fleacuri ! Fleacuri ! Fleacuri ! strigă prințul Nikolai Andreici, încruntîndu-se. Luîndu-și fiica de-o mînă, o trase spre el și, fără s-o sărute, se aplecă și își rezemă doar fruntea de fruntea ei, strîngîndu-i atît de tare mîna, încît prințesa se strîmbă de durere și scoase un țipăt.

Prințul Vasili se ridică.

— *Ma chère, je vous dirai que c'est un moment que je n'oublierai jamais, jamais ; mais, ma bonne, est-ce que vous ne nous donnerez pas un peu d'espérance de toucher ce coeur si bon, si généreux ? Dites que peut-être... L'avenir est si grand. Dites : peut-être.* [1]

— Prințe, ceea ce am spus este tot ce-mi poruncește inima. Vă mulțumesc pentru cinstea ce-mi faceți, dar nu voi fi niciodată soția fiului dumneavoastră.

— Ei, asta-i ! Gata, dragul meu. Sînt foarte fericit că am avut prilejul să te mai văd, foarte fericit ! Du-te la tine, prințesă, du-te, spuse bătrînul prinț. Foarte, foarte fericit că te-am văzut, repetă el, îmbrățișîndu-l pe prințul Vasili.

---

[1] Draga mea, trebuie să-ți spun că nu voi uita niciodată această clipă ; dar, draga mea, nu vrei să ne lași speranța că această inimă atît de bună, atît de generoasă, poate fi înduioșată ? Spune că poate... Viitorul este atît de mare. Spune : poate.

„Chemarea mea e alta, îşi zicea în sinea ei prinţesa Maria, chemarea mea e să fiu fericită de fericirea altora, rostul meu pe lume e ca prin dragoste de oameni şi sacrificiul de sine să fac pe alţii fericiţi. Şi, oricît de greu ar fi să-mi fie, eu voi face fericirea bietei *Amélie*. Îl iubeşte cu atîta ardoare ! Cu atîta ardoare se căieşte ! Voi face totul pentru a pune la cale căsătoria ei cu dînsul. Dacă nu e destul de bogat, o voi înzestra pe ea, îl voi ruga pe tata, îl voi ruga şi pe Andrei. Voi fi atît de fericită cînd îi va fi soţie ! E atît de nenorocită, străină, singură, lipsită de orice ajutor ! Şi, Doamne, cît de mult trebuie să-l iubească dacă a putut să-şi piardă pînă într-atîta minţile. Poate că şi eu aş fi făcut la fel !"...

VI

MULTĂ VREME ROSTOVII nu mai avură nici o veste de la Nikoluşka ; de-abia pe la mijlocul iernii i se aduse contelui o scrisoare, pe plicul căreia recunoscu scrisul fiului său. Cu scrisoarea în mînă, grăbit şi temător, căutînd să nu-l observe cineva, contele alergă în vîrfuri picioarelor pînă în biroul lui unde se închise singur şi începu să citească. Anna Mihailovna, aflînd de primirea scrisorii (cum afla de tot ce se petrecea în casă), se strecură cu paşi furişi în birou şi-l găsi pe conte cu scrisoarea în mînă, plîngînd cu hohote şi rîzînd în acelaşi timp.

Anna Mihailovna, cu toate că starea ei materială se îmbunătăţise, stătea tot la Rostovi.

— *Mon bon ami,*[1] zise Anna Mihailovna pe un ton întrebător şi trist, gata să compătimească oricînd i se ivea prilejul.

Contele hohoti şi mai tare de plîns.

— Nikoluşka... scrisoare... e rănit... a fo... fost... *ma chère*... rănit... sufleţelul meu... contesa... avansat ofiţer... slavă Domnului... Contesei, cum să-i spun ?

Anna Mihailovna se aşeză alături de el, îi şterse cu batista ei lacrimile din ochi şi de pe scrisoare, îşi şterse şi

[1] Bunul meu prieten...

ea lacrimile, citi scrisoarea, îl liniști pe conte și hotărî ca pînă la ora mesei și a ceaiului să o pregătească ea pe contesă, iar după ceai să-i spună totul, dacă-i va ajuta Dumnezeu.

Tot timpul mesei Anna Mihailovna nu vorbi decît de zvonurile privitoare la război și de Nikoluşka ; de două ori întrebă cînd s-a primit ultima lui scrisoare, cu toate că și fără să întrebe știa asta, și făcu observația că foarte curînd, poate chiar în ziua aceea, era de așteptat o nouă scrisoare. De fiecare dată cînd, la aceste aluzii, contesa dădea semne de neliniște și începea să se uite alarmată ba la conte, ba la Anna Mihailovna, aceasta schimba pe nesimțite discuția, aducînd vorba tot de lucruri lipsite de însemnătate. Natașa, care avea, din toată familia, mai mult decît toți ceilalți darul de a prinde nuanțele intonațiilor, privirilor și expresiilor feței, își ciuli de la începutul mesei urechile, dîndu-și seama că între Anna Mihailovna și tatăl ei este o taină, că s-a întîmplat ceva cu fratele ei și că Anna Mihailovna pregătește acum terenul. Cu toată îndrăzneala ei (Natașa știa cît de sensibilă e mama sa cînd e vorba de vești care-l privesc pe Nikoluşka), nu cutează să pună nici o întrebare cît ținu masa și, de nerăbdare, nu mîncă nimic, tot răsucindu-se pe scaun și nesocotind observațiile guvernantei. După-masă, se repezi ca o săgeată după Anna Mihailovna, o ajunse în camera cu divanuri și o cuprinse, răsfățîndu-se, pe după gît.

— Mătușică scumpă, spune-mi, ce s-a întîmplat ?

— Nimic, dragă.

— Nu-i adevărat, mătușica mea scumpă și dragă, sufleţelule, îngerul meu, nu-i adevărat. Nu te las ; știu eu că ne ascunzi ceva.

Anna Mihailovna clătină din cap.

— *Vous êtes une fine mouche, mon enfant* [1], spuse ea.

— De la Nikolenka, o scrisoare ? Asta e ! strigă Natașa, citind răspunsul afirmativ pe fața Annei Mihailovna.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, fii mai prudentă : știi doar că asta poate s-o doboare pe *maman*.

[1] Mare strengăriță ești, copila mea...

— Am să fiu, am să fiu, dar povestește-mi și mie. Nu-mi povestești ? Dacă nu, mă duc chiar acuma și spun tot.

Anna Mihailovna povesti pe scurt Natașei conținutul scrisorii, cu condiția să nu spună nimănui nimic.

— Pe cinstea mea, pe cuvîntul meu de onoare, spuse Natașa, făcîndu-și cruce. Nu spun o vorbă, nimănui, și pe loc alergă la Sonia.

— Nikolenka... rănit... scrisoare.... azvîrli ea solemn, bucuroasă de cele ce știa.

— *Nicolas !* putut doar să rostească Sonia, pălind deodată.

Natașa, abia cînd văzu impresia produsă asupra Soniei de vestea rănirii fratelui ei, simți pentru prima dată partea tristă a acestei vești.

Se aruncă în brațele Soniei și începu să plîngă.

— E ușor rănit, dar a fost înaintat ofițer ; acum e sănătos, scrie chiar el, spunea ea printre lacrimi.

— Se cunoaște cît de colo că sînteți femei, sclifosite ca toate femeile, interveni Petea, plimbîndu-se prin cameră cu pași mari și hotărîți. Eu, dimpotrivă, sînt foarte bucuros zău, foarte bucuros că fratele meu s-a distins astfel. Voi toate sînteți niște proaste. Nimic nu pricepeți !

Natașa zîmbi printre lacrimi.

— Tu n-ai citit scrisoarea ? întrebă Sonia.

— N-am citit-o, dar mi-a spus ea că totul a trecut și că acum e ofițer...

— Slavă Domnului, spuse Sonia, făcîndu-și cruce. Dar dacă cumva te-o fi păcălit ea așa pe tine ? Să mergem la *maman*.

Petea măsura în lung și-n lat camera, tăcut.

— Să fi fost eu în locul lui Nikoluška, aș fi ucis cît mai mulți franțuji, spuse el. Ticăloșii ! Aș fi omorît atîția, încît aș fi făcut un morman, urmă el.

— Taci din gură, Petea, prost mai ești !...

— Nu sînt eu prost ; prost e cine plînge pentru orice fleac, zise Petea.

— Îl mai ții minte ? întrebă Natașa după o clipă de tăcere. Sonia zîmbi.

— Dacă-l mai ţin minte ? Pe *Nicolas* ?

— Nu, Sonia, te întreb dacă-l mai ţii minte aşa, încît să-ţi poţi aminti tot, zise Nataşa cu un gest de stăruinţă, vrînd pesemne să dea cuvintelor sale un înţeles de adîncă seriozitate. Îl ţin şi eu minte pe Nikolenka, sigur că-l ţin minte. Dar pe Boris nu mi-l pot aminti. Nu mi-l pot aminti deloc...

— Cum ? Nu-l mai ţii minte pe Boris ? întrebă Sonia, cuprinsă de mirare.

— Nu că nu-l ţin minte ; îmi dau seama cum era, dar nu-l ţin minte ca pe Nikolenka. De el, numai cît închid ochii şi-mi aduc aminte, dar de Boris, nu... (ea închise ochii)... nu, uite-aşa ! Nimic !

— Ah, Nataşa ! exclamă Sonia, uitîndu-se grav, ca în extaz, la prietena ei, ca şi cum ar fi socotit-o prea puţin vrednică să audă ceea ce avea ea de gînd să spună şi ca şi cum ar fi vorbit altcuiva, unei persoane cu care nu-i de glumit. Eu ştiu că m-am îndrăgostit de fratele tău şi că, orice s-ar întîmpla cu el sau cu mine, niciodată, cît oi trăi, n-am să încetez să-l iubesc.

Nataşa se uita mirată, cu priviri iscoditoare, la Sonia, şi tăcea. Simţea că tot ce spunea Sonia era adevărat, că sînt pe lume sentimente de felul dragostei de care vorbea Sonia ; dar Nataşa nu simţise încă, pînă atunci, nimic asemănător. Ea nu se îndoia că lucrul e cu putinţă, dar nu-l înţelegea.

— Ai să-i scrii ?

Sonia rămase pe gînduri. Problema felului în care se cădea să-i scrie lui *Nicolas* şi, mai ales, dacă se cădea să-i scrie, era problema care-o chinuia. Tocmai acum, cînd devenise ofiţer şi erou, ar fi fost oare frumos din partea ei să-i aducă aminte de ea şi prin aceasta parcă şi de obligaţia pe care şi-o luase ?

— Nu ştiu ; cred că, dacă-mi scrie el, am să-i scriu şi eu, spuse ea înroşindu-se.

— Şi n-are să-ţi fie ruşine să-i scrii ?

Sonia surîse :

— Nu.

— Mie mi-ar fi ruşine să-i scriu lui Boris. Eu nu-i scriu.

— De ce să-ţi fie ruşine ?

— Aşa, nu ştiu. Îmi vine greu, mi-e ruşine.

— Ştiu eu de ce i-ar fi ruşine, se amestecă Petea, care se simţea încă jignit de prima observaţie a Nataşei ; de aia, fiindcă a fost amorezată de grasul cela cu ochelari (aşa-l numea Petea pe tizul lui, noul conte Bezuhov) ; iar acum e îndrăgostită de cîntăreţul acela (vorbea de italianul care da lecţii de canto Nataşei) ; iacă de ce-i e ruşine.

— Petea, eşti un prost, spuse Natașa.

— Nu sînt mai prost decît tine, fetiţo, spuse Petea, care n-avea decît nouă ani, cu un aer de bătrîn brigadier.

Aluziile făcute de Anna Mihailovna în timpul mesei avuseseră darul s-o pregătească pe contesă. Acum, stînd într-un fotoliu în camera ei, nu-şi mai lua ochii de la portretul în miniatură al fiului ei, gravat pe tabacheră, şi lacrimile-i năpădeau obrajii. Anna Mihailovna, în vîrful picioarelor, cu scrisoarea în mînă, se apropie de odaia contesei şi, ajunsă la uşă, se opri.

— Nu intra, spuse ea bătrînului conte care o urma. Mai pe urmă ! şi, intrînd, închise uşa după ea.

Contele îşi potrivi urechea la gaura cheii şi rămase să asculte.

La început auzi doar o conversaţie monotonă, pe urmă vocea Annei Mihailovna, care ţinea un lung discurs, pe urmă un strigăt, apoi o tăcere, apoi iarăşi două glasuri, cu înmlădieri de bucurie, în sfîrşit nişte paşi, şi Anna Mihailovna îi deschise uşa. Pe faţa Annei Mihailovna se citea expresia de mîndrie a chirurgului care a dus la bun sfîrşit o anevoioasă amputare şi care introduce acum publicul ca să-i poată admira arta.

— *C'est fait* [1], spuse ea contelui, arătînd cu un gest solemn spre contesă, care, cu tabachera într-o mînă şi cu scrisoarea în cealaltă, nu mai contenea să le sărute, cînd pe una, cînd pe cealaltă.

Dînd cu ochii de conte, ea întinse mîinile spre el, cuprinzîndu-i capul pleşuv ; pe deasupra cheliei lui lucii privirile-i alergară din nou de la scrisoare la tabacheră şi,

[1] S-a făcut...

vrînd din nou să-şi lipească de ele buzele, clătina uşor încoace şi încolo ţeasta lui cheală.

Intrară în odaie Vera, Nataşa, Sonia şi Petea, şi citirea scrisorii începu. În scrisoare era descris pe scurt marşul, cele două lupte la care luase parte Nikoluşka, solemnitatea înălţării lui la rangul de ofiţer, şi spunea că sărută mîinile lui *maman* şi lui *papà*, cerîndu-le binecuvîntarea, că sărută pe Vera, pe Nataşa, şi pe Petea. În afară de asta, îl salută pe *monsieur* Schelling, pe *madame* Schoss şi pe dădacă, şi pe deasupra, roagă părinţii s-o sărute din parte-i pe scumpa lui Sonia, pe care o iubeşte tot atît de mult şi de care-şi aduce mereu aminte. Auzind acestea, Sonia se înroşi pînă-ntr-atîta, încît o podidiră lacrimile şi, nemaiavînd puterea să susţină privirile tuturor îndreptate spre ea, fugi în salon ; aici făcu o glisadă, apoi o piruetă şi, cu rochia umflată ca un balon, surîzătoare şi îmbujorată, se aşeză jos pe covor. Contesa plîngea.

— De ce plîngi, *maman* ? spuse Vera. După toate cîte scrie, trebuie să ne bucurăm, nu să plîngem.

Ceea ce spusese era întru totul adevărat, dar cu toate astea şi contele, şi contesa, şi Nataşa — toţi o ţintuiră din ochi cu priviri dojenitoare. „Cui o fi semănînd ?“ se gîndea contesa.

Scrisoarea lui Nikoluşka fu citită de o sută de ori ; cei care se considerau vrednici s-o asculte trebuiau să vină la contesă, care nu o lăsa din mînă. Veniră profesorii, dădacele, Mitenka, cîţiva cunoscuţi, şi contesa recitea de fiecare dată scrisoarea cu o plăcere reînnoită şi de fiecare dată îi descoperea noi calităţi lui Nikoluşka al ei. Cît de ciudat, de neobişnuit şi de îmbucurător i se părea gîndul că feciorul ei, acelaşi care, cu douăzeci de ani în urmă, îşi mişcase abia perceptibil trupul plăpînd în pîntecele ei, acelaşi fecior pentru care ea se certase deseori cu contele, care-l răsfăţa, feciorul acesta al ei, pe care îl învăţase ea cea dintîi să spună „o-i, oi“ şi „a-c, ac“, feciorul acesta e acum departe, pe pămînt străin, printre oameni străini, soldat viteaz, singur, fără de ajutor şi fără de călăuză, şi săvîrşeşte fapte de bărbăţie. Toată experienţa de veacuri a întregii omeniri, care arată că din leagăn copiii ajung fără să-ţi dai seama bărbaţi în toată puterea cuvîntului,

nu exista pentru contesă. Maturitatea fiului ei, venită la sorocul oricărei maturităţi, i se părea ceva atît de neobişnuit, ca şi cum n-ar mai fi fost niciodată milioane şi milioane de oameni ajunşi, întocmai ca şi el, la maturitate. Aşa cum nu-i venea să creadă, cu douăzeci de ani în urmă, că mica fiinţă care vieţuia undeva, sub inima ei, va ţipa şi va începe să sugă la sînul ei şi să vorbească, tot aşa şi acum nu-i venea să creadă că aceeaşi fiinţă putea fi bărbatul acesta puternic şi viteaz, fiul acesta model, soldatul exemplar care era, judecînd după scrisoarea primită.

— Şi ce stil, cît de frumos ştie să descrie ! spunea ea, citind partea descriptivă a scrisorii. Şi ce suflet ! Despre dînsul nimic... nimic ! Doar despre un oarecare Denisov ; şi, desigur, el e cel mai viteaz dintre toţi. Nu scrie o vorbă despre ce-a suferit. Ce inimă ! Cît de bine îl recunosc ! Şi cum şi-a amintit de toţi ! Pe nimeni n-a uitat. Am spus eu totdeauna, am spus-o de cînd nu era decît de-o şchioapă, totdeauna am spus că...

Mai bine de o săptămînă toată casa ticlui ciorne peste ciorne şi se copiară pe curat scrisori peste scrisori pentru Nikoluşka ; sub supravegherea contesei şi cu sîrguinţa contelui, se adunară lucrurile trebuincioase şi banii destinaţi echipării şi înzestrării proaspătului ofiţer. Anna Mihailovna, femeie practică, izbutise să cîştige pentru ea şi pentru Boris, fiul ei, un adevărat regim de favoare pînă şi în privinţa corespondenţei. Îşi trimitea scrisorile prin marele duce Konstantin Pavlovici, care comanda garda. Rostovii socoteau că indicaţia „garda rusă de peste hotare" era o adresă cît se poate de precisă şi că dacă scrisoarea ajungea la marele duce, comandantul gărzii, nu exista motiv s-o împiedice să ajungă la regimentul Pavlogradski, care nu se putea să nu fie pe aproape ; de aceea rămăsese bine stabilit ca scrisorile şi banii să-i fie trimişi lui Boris prin curierul marelui duce, şi Boris avea să-i dea, mai departe, lui Nikoluşka. Scrisorile erau de la conte, de la contesă, de la Vera, de la Nataşa, de la Petea, de la Sonia şi, în sfîrşit, mai erau şase mii de ruble pentru echipare şi fel de fel de lucruri, pe care contele crezuse cu cale să le trimită fiului său.

VII

ÎN ZIUA DE 12 NOIEMBRIE, trupele de front ale lui Kutuzov, cantonate într-o tabără de pe lîngă Olmütz, se pregăteau pentru parada celor doi împăraţi, al Rusiei şi al Austriei, care urma să aibă loc a doua zi. Garda, abia sosită din Rusia, înnoptase la cincisprezece verste de Olmütz şi ajunsese a doua zi pe la ceasurile zece de-a dreptul în plină desfăşurare a revistei militare, pe cîmpul de la Olmütz.

Nikolai Rostov primise în ziua aceea de la Boris un bileţel, prin care era înştiinţat că regimentul Izmailovski înnoptează la cincisprezece verste de Olmütz şi că el, Boris, îl aşteaptă pentru a-i preda scrisoarea şi banii. De bani avea mare nevoie Rostov acum, mai ales cînd, întorcîndu-se din campanie, armatele se opriseră lîngă Olmütz, unde ovrei austrieci şi cantinieri bine aprovizionaţi, desfăşurînd tot felul de mărfuri ispititoare, invadaseră tabăra. În regimentul Pavlogradski chefurile se ţineau lanţ : se sărbătoreau distincţiile primite în timpul campaniei şi se făceau dese escapade la Olmütz, unde Carolina-unguroaica tocmai deschisese un tractir cu personal de serviciu feminin. Rostov, care-şi sărbătorise nu demult înălţarea la gradul de sublocotenent şi-şi cumpărase calul lui Denisov, pe Beduin, era dator în toate părţile, şi la prieteni, şi la negustori. Primind biletul lui Boris, Rostov plecă în pripă la Olmütz, însoţit de un prieten, şi, după ce luă aici masa şi bău şi-o sticlă de vin, o porni singur prin tabăra regimentului de gardă să-şi caute prietenul din copilărie. Nu reuşise încă să se echipeze. Era îmbrăcat într-un veston de iuncher uzat pînă la urzeală, cu o cruce de soldat pe piept, cu pantaloni la fel, bazonaţi cu piele roasă, şi purta sabie ofiţerească, cu dragon. Calul pe care călărea era un cal de Don, cumpărat în timpul marşului de la un cazac ; căciula turtită de husar, dată mai pe ceafă, îi şedea voinicește pe-o ureche. Pe măsură ce se apropia de tabăra regimentului Izmailovski, se gîndea tot mai intens la impresia pe care avea s-o facă lui Boris şi tuturor camarazilor săi din gardă, cu înfăţişarea lui de husar războinic, călit în luptă.

Garda făcuse tot marşul ca pe-o plimbare, mîndrindu-se cu disciplina şi curăţenia trupei. Distanţele între etape erau mici, raniţele erau purtate în căruţă, iar ofiţerilor, autorităţile austriece le orînduiseră la toate etapele mese straşnice. Regimentele intrau în oraşe şi ieşeau din ele în sunetele fanfarei, şi cît durase marşul (cu àsta se mîndreau mai ales cei din gardă), din ordinul marelui duce, trupa mersese mereu în cadenţă, iar ofiţerii pe jos, la locurile lor. Tot timpul marşului Boris mersese şi cantonase cu Berg, ajuns acum comandant de companie. Căpătînd comanda companiei în timpul marşului, Berg reuşise, datorită spiritului său ordonat şi promptitudinii cu care executa ordinele, să-şi cîştige încrederea superiorilor, şi-şi aranjase foarte avantajos chestiunile financiare. În timpul marşului, Boris îşi făcuse o mulţime de cunoştinţe printre oamenii care i-ar fi putut fi de folos şi, datorită scrisorii de recomandaţie pe care i-o dăduse Pierre, făcuse cunoştinţă şi cu prinţul Andrei Bolkonski, prin mijlocirea căruia nădăjduia să obţină un post în statul-major al comandantului suprem. Berg şi Boris, îmbrăcaţi curat şi îngrijit, odihniţi după ultima etapă parcursă, şedeau în încăperea curăţică în care fuseseră încartiruiţi, la o masă rotundă, şi jucau şah. Berg ţinea între genunchi un ciubuc aprins. Boris, cu preciziunea care-i era caracteristică, construia cu mîinile lui albe şi fine o piramidă din piesele de şah scoase din joc, aşteptînd ca Berg să se hotărască ce mişcare face, şi scruta faţa partenerului său, vădit preocupat de partidă, aşa cum era el întotdeauna preocupat exclusiv de ceea ce făcea în momentul respectiv.

— Ei, ia să te văd, cum ai să ieşi de-aici ! spuse el.

— Să încercăm, răspunse Berg, atingînd cîte-o piesă şi trăgîndu-şi iar mîna îndărăt.

În vremea asta uşa se deschise.

— În sfîrşit, iată-l ! strigă Rostov. E şi Berg aici ! Ei, tu, *petizanfan, alé cuşé dormir !* [1] exclamă el, repetînd cuvintele dădacei, de care făcuseră odinioară haz împreună, el şi Boris.

— Vai, cum te-ai schimbat, măi băiete ! Boris se ridică să-l întîmpine pe Rostov şi, ridicîndu-se, nu uită

[1] *Petits enfants, allez coucher, dormir !* Copii, la culcare !

să prindă și să așeze la loc cîteva piese de șah răsturnate, și voi să-și îmbrățișeze prietenul. Dar Nikolai se feri. Cu sentimentul acela specific tinereții, care se teme de drumuri bătătorite și dorește, nu să imite pe alții, ci să-și manifeste sentimentele într-un chip nou și personal, nu așa cum le exprimă adesea în chip ipocrit cei în vîrstă, Nikolai voia să săvîrșească ceva deosebit cu prilejul revederii prietenului său: voia să-l ciupească sau să-l ghiontească într-un fel pe Boris, numai să nu-l sărute, cum fac toți oamenii de obicei. Boris, însă, dimpotrivă, îl îmbrățișă liniștit și prietenos și-l sărută de trei ori.

Era aproape o jumătate de an de cînd nu se văzuseră, și la vîrsta asta, cînd tinerii fac cei dintîi pași pe calea vieții, fiecare din ei găsi la celălalt schimbări la care nu se așteptase — reflectarea mediului diferit în care-și făcuse fiecare acești primi pași. Amîndoi ardeau de nerăbdare să-și povestească mai curînd unul altuia cîte li se întîmplase și schimbările prin care trecuseră, căci amîndoi se schimbaseră mult de la ultima lor întîlnire.

— Of, voi, filfizoni afurisiți ce sînteți! Curățel, ferchești, parc-ați veni de la plimbare, nu ca noi, păcătoșii, din armata de linie, rosti Rostov cu sonorități de bariton în voce și apucături marțiale necunoscute încă lui Boris, arătînd la pantalonii lui plini de stropi de noroi.

Gazda, o nemțoaică, auzind vocea sonoră a lui Rostov, crăpă ușa și-și vîrî capul o clipă în odaie.

— Cum e, drăguță? întrebă el, făcînd din ochi.

— Ce strigi așa? Îi sperii, zise Boris. Nu mă așteptam să te văd azi, adăugă el. Abia ieri seară ți-am putut trimite biletelul printr-un cunoscut — un aghiotant al lui Kutuzov — prințul Bolkonski. Credeam că n-o să-ți parvină așa de curînd. Ei, ia spune-mi, ai primit botezul focului? întrebă Boris.

Rostov, fără să răspundă, își flutură pe piept crucea sfîntului Gheorghe în grad de soldat, arătînd la mîna sa bandajată, și se uită zîmbitor la Berg.

— După cum vezi, spuse el.

— Da, da! Bravo! spuse Boris, surîzînd. Și noi am avut parte de o campanie frumoasă! Știi că marele duce

a mers tot timpul marşului cu regimentul nostru, aşa că am avut tot confortul şi toate avantajele. Ce de-a recepţii s-au dat în Polonia, ce de-a mese şi de-a baluri, nici nu pot să-ţi mai povestesc ! Şi marele duce s-a arătat foarte binevoitor faţă de toţi ofiţerii noştri.

Şi amîndoi prietenii începură a-şi povesti reciproc, unul despre chefurile lui de husar şi despre viaţa dusă pe front, celălalt despre plăcerea şi avantajele de a face serviciul sub comanda persoanelor sus-puse ş.a.m.d.

— Ei, voi, garda ! Ce să mai vorbim ? spuse Rostov. Dar ştii ce ? Trimite după vin.

Boris încruntă sprîncenele.

— Dacă ţii numaidecît, spuse el.

Şi, apropiindu-se de pat, îşi scoase de sub pernele curate punga şi porunci să li se aducă vin.

— Să-ţi dau şi ţie banii şi scrisoarea, adăugă el.

Rostov luă scrisoarea, aruncă banii pe canapea şi, cu amîndouă coatele pe masă, începu s-o citească. Parcurse cîteva rînduri şi se uită chiorîş la Berg ; dar, întîlnindu-i privirea, îşi ascunse faţa îndărătul scrisorii.

— Da mulţi bani ţi s-au mai trimis ! spuse Berg, uitîndu-se la punga grea ce se afunda în puful canapelei. Noi aici, doar aşa, cu solda ne mai ţinem, conte. Să-ţi spun bunăoară cum o duc eu...

— Uite ce, dragă Berg, spuse Rostov... Dacă s-ar întîmpla să primeşti dumneata de acasă o scrisoare şi să te întîlneşti cu un om la care ţii, de la care ai fi dornic să afli tot felul de noutăţi, şi aş fi şi eu de faţă, eu aş pleca imediat ca să nu te stingheresc. Ascultă-mă, fii bun şi du-te, rogu-te, undeva, oriunde ai chef... la dracu ! strigă el, dar în aceeaşi clipă, apucîndu-l de umeri şi uitîndu-se cu duioşie la el, vrînd să atenueze pesemne ceva din grosolănia celor rostite, adăugă : Ştii, nu te supăra, dragul meu, ţi-am vorbit din inimă, ca unui vechi cunoscut al nostru.

— Ah, te rog, conte, înţeleg prea bine, spuse Berg, ridicîndu-se şi vorbind mai mult ca pentru sine, cu voce înăbuşită.

— Poţi să le faci o vizită gazdelor noastre, tot te-au chemat, adăugă şi Boris.

Berg își puse vestonul cel mai curat, fără fir de praf pe el și fără pată, se așeză în fața oglinzii, își răsuci în sus părul de la tîmple după moda lui Alexandr Pavlovici [1] și, cînd se încredință după expresia de pe chipul lui Rostov, că vestonul lui fusese remarcat, ieși din cameră cu un zîmbet de satisfacție.

— Ah, animal mai sînt ! vorbi Rostov, continuînd să citească scrisoarea.

— Dar ce este ?

— Ah, porc sînt că nu le-am scris măcar o dată și i-am lăsat să se sperie așa de grozav. Porc ce sînt, repetă el, înroșindu-se tot. Ei, ce mai aștepți, nu-l trimiți pe Gavrilo după vin ? Să bem !

În scrisoarea de-acasă fusese introdusă și o scrisoare de recomandație către prințul Bagration, pe care bătrîna contesă, după sfatul Annei Mihailovna, o obținuse prin niște cunoștințe și pe care ea o trimitea fiului său, rugîndu-l s-o ducă la destinație și să încerce a profita de conținutul ei.

— Ce prostie ! Ce nevoie am de ea ? spuse Rostov, aruncînd scrisoarea sub masă.

— De ce ai aruncat-o ? întrebă Boris.

— E o scrisoare de recomandație ; nu știu ce dracu ! Ce naiba să fac eu cu ea ?

— Cum așa, ce naiba să faci ? zise Boris, ridicînd-o de jos și citind adresa. Scrisoarea aceasta îți poate fi de mare folos.

— N-am nevoie de nimic ; și să fiu aghiotantul cuiva nici prin gînd nu-mi trece !

— Dar de ce ? întrebă Boris.

— Slujbă de lacheu !

— Ești tot același visător pe care-l știu, văd eu, spuse Boris, dînd din cap.

— Iar tu, tot același diplomat. Ei, dar nu-i vorba de asta... Tu cum o mai duci ? întrebă Rostov.

— Păi, așa cum vezi. Pînă acum, toate bune. Recunosc însă că mi-aș fi dorit, și încă fierbinte, să fi putut deveni aghiotant, și nu să rămîn la trupă.

---

[1] Țarul Alexandru I.

— De ce ?

— Fiindcă o dată ce am îmbrăţişat cariera armelor, trebuie să mă silesc să fac, pe cît posibil, o carieră cît mai strălucită.

— Da, aşa-i ! spuse Rostov, care se vedea că e cu gîndul în altă parte. Se uită fix şi întrebător în ochii prietenului său, căutînd probabil zadarnic să-şi lămurească vreo întrebare.

Bătrînul Gavrilo veni cu vinul.

— Ce zici ? Să trimit după Alfons Karlîci ? întrebă Boris. Are să bea el cu tine ; eu nu pot.

— Trimite ! trimite ! Ia spune-mi, ce crezi despre nemţoiul ăsta ? întrebă Rostov cu un zîmbet dispreţuitor.

— E un om foarte, foarte cumsecade, cinstit şi simpatic.

Rostov se mai uită o dată ţintă în ochii lui Boris şi oftă. Berg se întoarse şi, în jurul sticlei, conversaţia între cei trei ofiţeri prinse viaţă. Ofiţerii din gardă îi povestiră lui Rostov despre marşul lor şi despre felul în care fuseseră primiţi cu onoruri în Rusia, în Polonia şi peste hotare. Povestiră lucruri tot în legătură cu vorbe şi întîmplări de-ale comandantului lor, marele duce, anecdote despre bunătatea şi nervozitatea lui. Berg, ca de obicei cînd nu era vorba despre el, tăcea, dar cînd se povestiră anecdote despre nervozitatea marelui duce, profită de prilej şi istorisi şi el cu multă plăcere cum, o dată în Galiţia, îi fusese dat să stea de vorbă cu marele duce cînd acesta, inspectînd regimentele, se înfuriase foc pentru o mişcare executată nereglementar. Cu un surîs de satisfacţie, povesti cum marele duce, care era foarte aproape de el, le strigase, nemulţumit şi înfuriat : „Arnăuţilor“ („Arnăut“ era insulta de predilecţie pe care marele duce o rostea, de cîte ori se înfuria) şi ceruse să iasă la raport comandantul companiei.

— Nu ştiu dacă mă crezi, conte, dar nu m-am speriat deloc, pentru că eram încredinţat că dreptatea e de partea mea, şi ştii, conte, fără să mă laud, pot să spun că ţin minte pe de rost toate ordinele de zi pe regiment, iar regulamentul îl ştiu ca pe *Tatăl nostru*. De aceea la mine, în compania mea, n-ai să găseşti nici o abatere. În pri-

vința asta am conștiința împăcată. M-am prezentat. (Berg făcu „drepți" și arătă cum se prezentase cu mîna la cozoroc. Într-adevăr, era greu să-și poată cineva compune o figură mai respectuoasă și mai plină de sine.) M-a beștelit, cum s-ar spune, m-a beștelit, m-a beștelit, m-a făcut cu ou și cu oțet, cum s-ar spune, și dă-i la „Arnăuți", la „draci" și trage-i la „În Siberia cu voi !" mai zise el, zîmbind cu înțeles. Eu, știind că dreptatea e de partea mea, tăceam mîlc, mă înțelegi, conte ? „Ce, ești mut ?" striga el. Eu tăceam chitic. Și ce să vezi, conte ? În ziua următoare, ordinul de zi nici măcar n-a pomenit de asta. Iată ce înseamnă să nu-ți pierzi capul. Asta-i, conte, făcu Berg, aprinzîndu-și ciubucul și scoțînd inele de fum pe gură.

— Ce să spun ? Foarte frumos ! zise zîmbind Rostov.

Dar Boris, dîndu-și seama că Rostov se pregătește să-l zeflemisească pe Berg, schimbă abil vorba. Îl rugă pe Rostov să le povestească ceva despre locul și împrejurările în care fusese rănit. Lui Rostov îi făcea plăcere să povestească și-și începu istorisirea cu însuflețire crescîndă, pe măsură ce înainta în desfășurarea ei. Povesti bătălia de la Schöngraben, întocmai așa cum povestesc de obicei despre lupte cei care au luat parte la ele, adică așa cum le-ar fi plăcut lor să fie, așa cum au auzit de pe la alți povestitori sau așa cum e mai frumos de povestit, dar nici într-un caz așa cum s-a întîmplat cu adevărat. Rostov era un om drept și sincer și pentru nimic în lume n-ar fi spus cu tot dinadinsul un neadevăr. Își începuse povestirea cu gîndul să le înșire toate, tocmai așa cum se petrecuseră, dar, fără să vrea și pe nesimțite, trecuse pragul neadevărului. Să fi spus numai adevărul, cei doi ofițeri — care ca și el auziseră pînă atunci o grămadă de povestiri în legătură cu atacurile și-și formaseră deci o părere precisă despre ceea ce înseamnă un atac, ori nu l-ar fi crezut, ori, ceea ce ar fi fost și mai rău, ar fi crezut că Rostov singur era vinovat că nu se întîmplase și cu el ceea ce se întîmplă de obicei cu toți cei care istorisesc despre atacurile de cavalerie. Nu putea să le spună așa, nici una, nici două, că porniseră toți la trap, că el căzuse de pe cal și-și scrîntise mîna și că scăpase de francezi fugind cît îl țineau picioarele și adăpostindu-se în pă-

dure. Pe lîngă aceasta, pentru a putea povesti totul aşa cum se petrecuse, ar fi trebuit să facă o uriaşă sforţare ca să spună numai ce se întîmplase cu adevărat. A povesti adevărul nu e deloc uşor, iar oamenii tineri, mai ales, rareori sînt în stare de aşa ceva. Cei doi se aşteptau la o istorie în care să se spună cum se înfierbîntase şi cum nu mai ştiuse ce se întîmplă cu el, cum se năpustise ca o furtună asupra careului inamic, cum îşi croise drum prin el, tăind în dreapta şi-n stînga, cum simţea că sabia lui taie în carne vie, cum căzuse istovit de puteri şi altele de acest fel. Aşa că Rostov le îndrugă verzi şi uscate.

Pe la mijlocul povestirii, în timp ce rostea : „Nu poţi să-ţi închipui ce sentiment ciudat de furie oarbă încerci în timpul atacului", în odaie îşi făcu intrarea prinţul Andrei Bolkonski, pe care Boris îl aştepta. Prinţul Andrei, căruia îi făcea plăcere să arate o atitudine ocrotitoare faţă de cei tineri şi se simţea măgulit de faptul că i se adresau lui pentru a-i ocroti, era plin de bune intenţii faţă de Boris, care izbutise să-i intre în graţie. Venind la marele duce cu nişte hîrtii din partea lui Kutuzov, intrase în drum şi pe la Boris, nădăjduind că-l va găsi singur. Dînd cu ochii în cameră de un husar din trupele de front, care-şi povestea isprăvile războiului (categorie de oameni nesuferită prinţului Andrei), el îi zîmbi cu bunăvoinţă lui Boris, se încruntă şi-l privi pe Rostov printre gene şi, după ce se înclină uşor, se aşeză alene, cu un aer obosit, pe canapea. Nimerise într-o societate de oameni antipatici şi nu se simţea bine. Cînd înţelese aceasta, Rostov se înroşi tot. Îi era însă indiferent : noul-venit nu era pentru el decît un străin. Dar, uitîndu-se cu coada ochiului la Boris, băgă de seamă că şi el se simţea parcă stingherit de prezenţa unui husar din armata combatantă. Cu tot tonul neprietenos, ironic, al prinţului Andrei, şi cu tot dispreţul pe care-l avea în genere Rostov, din punctul său de vedere de combatant, faţă de toţi aceşti aghiotanţi de la marele stat-major, din rîndul cărora nu mai încăpea îndoială că făcea parte şi noul-venit, Rostov se simţi ruşinat, se înroşi şi tăcu. Boris se informă ce noutăţi mai sînt pe la statul-major, dorind, dacă e posibil fără a fi indiscret, să afle ce aveau de gînd cu armatele noastre.

— Probabil, vom merge înainte, răspunse Bolkonski, nevoind pesemne să spună mai mult în prezența unor persoane străine.

Berg folosi prilejul ca să întrebe, cu o politeță deosebită, dacă e adevărat că alocațiile de furaj aveau să se plătească dublate comandanților de companie, așa cum se auzise. La aceasta prințul îi răspunse surîzînd că nu poate da în vileag chestiuni de stat atît de importante, și Berg făcu mare haz.

— Despre chestiunea dumitale, se adresă din nou prințul Andrei lui Boris, vorbim noi mai tîrziu, și se uită pieziș la Rostov. Treci pe la mine după revistă ; vom face tot ce va fi cu putință.

Și, rotindu-și privirile prin odaie, el se adresă lui Rostov, a cărui supărare copilărească, pînă atunci nestăpînită, era pe cale să se transforme acum într-o adevărată furie, pe care prințul nu găsi totuși necesar să o ia în seamă, și-i zise :

— Dumneata povesteai, mi se pare, despre lupta de la Schöngraben. Ai fost și dumneata acolo ?

— Da, am fost și eu acolo, răspunse cu ciudă Rostov, ca și cum prin asta ar fi vrut să-l jignească pe aghiotant.

Bolkonski își dădu seama de starea sufletească a husarului și i se păru ridicolă. Zîmbi ușor, disprețuitor.

— Da, circulă multe povești despre această luptă, în ultima vreme.

— Da, povești ! rosti, ridicînd vocea Rostov, uitîndu-se deodată furios, cu ochi mari, cînd la Boris, cînd la Bolkonski. Da, multe povești, dar numai poveștile noastre au preț, poveștile acelora care am stat sub focul inamicului, și nu poveștile voinicoșilor de pe lîngă statul-major, care primesc decorații peste decorații fără să facă nimic !

— Din rîndul cărora presupui dumneata că aș face și eu parte ? spuse calm prințul Andrei, zîmbind deosebit de binevoitor.

Un sentiment ciudat de mînie, dar și de stimă totodată față de liniștea acestui om, se împletea în vremea asta în sufletul lui Rostov.

— Eu nu vorbesc de dumneata, spuse el. Pe dumneata nici nu te cunosc şi, ca să fiu sincer, nici nu doresc să te cunosc. Vorbesc în general despre cei de la statul-major.

— Iar eu, iată ce am să-ţi spun, îl întrerupse prinţul Andrei cu voce calmă, autoritară. Vrei să mă jigneşti şi sînt gata să fiu de acord cu dumneata că nu e greu deloc să faci lucrul acesta, dacă nu ai destulă stimă pentru dumneata însuţi. Trebuie să recunoşti însă că nu e nici timpul, nici locul pentru asemenea izbucniri. Zilele acestea ni se va cere tuturora să luăm parte la un mare duel cu mult mai serios şi, în afară de asta, Drubeţkoi, care spune că-ţi este prieten vechi, nu e cu nimic vinovat că fizionomia mea a avut nefericirea să-ţi displacă. De altfel, spuse el ridicîndu-se, îmi ştii numele şi ştii unde să mă găseşti ; nu uita însă — adăugă el — că în conversaţia asta eu nu mă socotesc deloc jignit, după cum nu te socotesc jignit nici pe dumneata ; şi sfatul meu, ca al unui om mai în vîrstă, este să laşi chestiunea fără urmări. Aşadar, Drubeţkoi, te aştept vineri după revistă ; la revedere, încheie prinţul Andrei şi ieşi, salutîndu-i pe amîndoi.

Rostov îşi aduse aminte că s-ar fi cuvenit să dea un răspuns, de-abia după ce prinţul Andrei ieşise. De aceea, acum era şi mai supărat ca înainte, pentru că uitase să-i dea replica. Dădu ordin să i se aducă imediat calul, îşi luă rece rămas-bun de la Boris şi plecă. Ce-i rămînea de făcut ? Să se ducă la marele cartier a doua zi şi să-l provoace pe acest aghiotant înfumurat, sau la urma urmei să lase mai bine chestiunea aşa, baltă ? era întrebarea care-l frămînta tot drumul. Se gîndea cu ură la satisfacţia pe care ar avea-o să vadă ce frică i-ar fi acestui om mic, slab şi mîndru, luat la ochi de pistolul lui, dar în acelaşi timp simţea cu surprindere că dintre toţi oamenii pe care-i cunoştea, pe nici unul n-ar fi ţinut atît de mult să-l aibă prieten, ca pe acest detestat aghiotănţel.

VIII

A DOUA ZI DUPĂ ÎNTÎLNIREA lui Rostov cu Boris era fixată revista trupelor austriece şi ruseşti, atît a trupelor proaspăt sosite din Rusia, cît şi a acelora care se

întorceau cu Kutuzov din campanie. Cei doi împărați — cel al Rusiei, cu prințul moștenitor, și cel al Austriei, cu arhiducele — treceau în revistă armata unificată, numărînd optzeci de mii de oameni.

Dis-de-dimineață, adunate pe cîmpul din fața fortăreței, începură să forfotească trupe ferchezuite, în ținută de paradă. Aici, mii de picioare și de baionete, cu drapelele fîlfîind deasupra, se mișcau după comenzile ofițerilor: se opreau, se întorceau pe loc și, după ce ocoleau alte mase de infanteriști, cu alte uniforme, se așezau în front la intervale regulate. Colo, în tropăitul ritmic al cailor lor negri, roibi și suri, și în zăngănit de săbii, veneau fercheșii cavaleriști, cu uniforme albastre, roșii și verzi, avînd în frunte muzicanți împodobiți cu găetane și fireturi. Apoi, printre rîndurile de infanteriști și cavaleriști, desfășurîndu-și în șiruri lungi, cu zgomot metalic, tunurile bine curățite și strălucitoare, care se clătinau pe afeturile lor, răspîndind un miros de fitil aprins, artileria începu să-și ocupe locurile știute dinainte. Nu numai generalii, turnați în uniformele de mare ceremonie, cu taliile groase ori subțiri strînse pînă la refuz în corsete, cu fețele congestionate de gulerele care-i sugrumau, copleșiți de eșarfe și de decorații, nu numai ofițerii pomădați și spilcuiți, ci fiecare soldat, pînă la ultimul, proaspăt bărbierit și spălat, cu echipamentul strălucind de curățenie, și fiecare cal gătit cu atîta grijă, încît părul îi lucea ca atlazul și fiecare firișor din coama udată stătea la locul lui — toți simțeau că se petrece ceva serios, important și solemn. Fiecare, general ori soldat, era conștient de misiunea lui și-și dădea seama că, luat în parte, fiecare din ei nu era decît un fir de nisip în marea aceasta de oameni; dar totodată își simțea forța pe care o aveau laolaltă, ca părți ale acestui uriaș tot.

De cum se crăpase de ziuă începuse forfota și activitatea și la ora zece totul era orînduit după regula cuvenită. Pe întinsa cîmpie erau numai eșaloane de trupe. Întreaga armată fusese dispusă în trei mari linii. Întîi cavaleria, apoi artileria și, la urmă, infanteria.

Între liniile de trupe fuseseră lăsate intervale cît o stradă de largi. Erau delimitate precis una de alta și cele

trei mari grupe ale acestei oştiri : armata combatantă a lui Kutuzov (în al cărei flanc drept, în prima linie, se afla regimentul Pavlogradski), regimentele de gardă şi celelalte trupe proaspăt sosite din Rusia şi armata austriacă. Dar toate aceste oşti stăteau în acelaşi front, sub aceeaşi comandă şi în aceeaşi ordine.

Ca vîntul printre frunze se răspîndi şoapta plină de emoţie : „Sosesc ! Sosesc !"... Se auziră voci înspăimîntate şi valul ultimelor pregătiri cuprinse toate coloanele de trupe.

Drept înainte, dinspre Olmütz, se zări venind un grup şi, în aceeaşi clipă, deşi era o zi cu atmosferă foarte liniştită, pe deasupra trupelor trecu o uşoară adiere de vînt, care făcu să se legene uşor vîrfurile lăncilor şi steagurilor desfăşurate. Părea că prin această mişcare lină armata îşi manifesta bucuria la apropierea suveranilor. Se auzi o voce : „Drepţi !" Pe urmă, asemeni cîntecului de cocoşi în zori, comanda se repetă pînă în cele mai îndepărtate colţuri. Apoi totul amuţi.

În liniştea de mormînt se auzea doar un tropot de cal. Era suita celor doi împăraţi. Suveranii se apropiară de unul din flancuri ; gorniştii primului regiment de cavalerie sunară onorul la general. Părea că nu alămurile trîmbiţelor cîntau, ci armata însăşi, bucuroasă de apropierea suveranilor.

Printre sunetele trompetelor se auzi lămurit o voce tînără şi domoală, vocea împăratului Alexandru. La salutul lui, primul regiment tună un „Urra !" atît de asurzitor, de prelung şi de plin de bucurie, încît oamenii înşişi se înfricoşară de numărul lor şi de forţa mulţimii pe care o alcătuiau.

Rostov, în primele rînduri ale armatei lui Kutuzov, de care se apropiase întîi suveranul, trecea prin aceleaşi stări de suflet prin care trecea fiecare om din oastea aceasta — un sentiment de abnegaţie, o conştiinţă mîndră a forţei şi o pasionată atracţie pentru acel căruia i se datora această solemnitate. El ştia că de un singur cuvînt al acestui om depindea ca toată această mulţime (şi împreună cu ea şi el — un nevolnic fir de nisip) să se arunce în foc sau în apă, ori în vîltoarea măcelului, mergînd la moarte ori la cea mai slăvită faptă de eroism ; şi, de aceea,

nu putea să nu tremure sau să nu fie cu răsuflarea tăiată, văzînd cum se apropie valul aclamaţiilor.

— Urra ! Urra ! Urra ! tuna din toate părţile ; şi regimentele îşi întîmpinau, unul după altul, suveranul în sunetele onorului la general ; şi iară „Ura ! Ura !"... onorul la general, şi din nou „Ura !" şi iar „Ura !", urale care se făceau tot mai puternice, creşteau şi se contopeau într-un vuiet asurzitor.

Pînă se apropie suveranul de el, fiecare regiment, în muţenia şi nemişcarea lui, părea un trup lipsit de viaţă. Îndată însă ce împăratul ajungea în dreptul său, regimentul căpăta viaţă şi tuna, asociindu-se la vuietul întregului front, pe lîngă care suveranul trecuse. Prin tunetul asurzitor, înfricoşător, al acestor glasuri, prin mijlocul maselor de trupe nemişcate, ca împietrite în careurile lor, se mişcau alene, dar simetric şi mai ales în voie, sutele de călăreţi ai suitei ; iar în fruntea tuturor, doi oameni — împăraţii. Asupra lor era concentrată atenţia unanimă, reţinută şi pasionată, a întregii mase de oameni.

Frumosul şi tînărul împărat Alexandru, în uniforma gărzii-călare, cu tricornul pus puţin pe-o ureche, cu faţa lui plăcută şi vocea sonoră, dar nu prea puternică, atrăgea asupra sa toată forţa de concentrare a oamenilor.

Rostov se afla destul de aproape de trompeţi şi de departe ochii lui ageri îl deslușiră pe împărat şi-l urmăriră cît timp se apropia. Cînd împăratul fu la o distanţă de douăzeci de paşi şi Nikolai Rostov putu să-i vadă limpede, în toate amănuntele, faţa frumoasă, tînără şi plină de fericire, tînărul ofiţer fu cuprins de un sentiment de duioşie şi de entuziasm, cum nu mai simţise niciodată. Totul — fiecare trăsătură, fiecare mişcare a împăratului, i se păru încîntătoare.

Oprindu-se în faţa regimentului Pavlogradski, împăratul spuse ceva în franţuzeşte împăratului Austriei şi surîse.

Văzîndu-i zîmbetul, Rostov începu şi el, fără să vrea, să zîmbească şi simţi cum e cuprins de-o dragoste şi mai puternică pentru suveranul lui. Simţea nevoia să-şi manifeste prin ceva dragostea lui pentru împărat. Ştia că

lucrul acesta nu era cu putinţă, şi-i venea să plîngă. Împăratul chemă pe comandantul regimentului şi-i spuse cîteva cuvinte.

„Doamne ! Ce s-ar fi întîmplat oare cu mine, dacă mi s-ar fi adresat mie suveranul ! gîndi Rostov. Aş fi murit de fericire !"...

Împăratul se adresă şi ofiţerilor :

— Domnilor, vă mulţumesc la toţi (lui Rostov, fiecare cuvînt i se părea un glas din cer), vă mulţumesc din suflet.

Cît de fericit s-ar fi simţit Rostov dacă ar fi putut muri acum, pe loc, pentru ţarul lui !

— Aţi binemeritat drapelele sfîntului Gheorghe şi veţi fi demni de ele.

„Să mor ! Aş vrea să mor pentru el !" gîndi Rostov.

Împăratul mai spuse ceva ce Rostov nu mai putu auzi şi soldaţii, umflîndu-şi piepturile, strigară din toată puterea „Urra !"

Rostov, aplecat în şa, strigă şi el cît îl ţineau puterile şi ar fi fost în stare să strige, să-şi rupă gîtlejul, numai să-şi exprime pe deplin entuziasmul faţă de împărat.

Împăratul rămase cîteva clipe în faţa husarilor, ca şi cum ar fi fost nehotărît şi n-ar fi ştiut ce să facă.

„Cum poate fi împăratul nehotărît ?" se gîndi Rostov, dar pînă la urmă şi această nehotărîre i se păru lui Rostov măreaţa şi fermecătoare, ca tot ceea ce făcea suveranul.

Nehotărîrea împăratului nu dură decît o clipă. Piciorul lui, cu botul cizmei îngust şi ascuţit, cum se purta pe atunci, atinse pielea iepei roaibe, jumătate sînge englez, pe care o călărea ; mîna suveranului, în mănuşă albă, smuci frîul, şi el porni, urmat de ceata numeroasă a aghiotanţilor. Tot mai mult se îndepărta el, tot mai mult şi mai mult, oprindu-se în dreptul altor regimente, pînă cînd, în cele din urmă, Rostov nu-i mai zări decît penajul alb, dincolo de grupul ofiţerilor din suita care înconjura pe cei doi împăraţi.

La rînd cu ceilalţi domni din suită, Rostov îl observase şi pe Bolkonski, care se ţinea leneş şi neglijent în şa. Rostov îşi aduse aminte de conflictul lui din ajun cu Bolkonski şi-şi puse din nou întrebarea dacă trebuie sau nu trebuie să-l provoace la duel. „Bineînţeles că nu, se

gîndi acum Rostov... se cuvine oare să te gîndeşti sau să vorbeşti de asemenea lucruri într-o clipă ca asta ? Ce mai înseamnă toate certurile şi supărările astea ale noastre, în clipa în care te simţi pradă acestor sentimente de dragoste, entuziasm şi abnegaţie ? Mi-e dragă toată lumea şi-i iert pe toţi", gîndea el.

După ce împăratul trecu în revistă aproape toate regimentele, trupele îşi începură defilarea prin faţa lui după ceremonial ; Rostov, călare pe Beduin, pe care şi-l cumpărase de curînd de la Denisov, era încheietor de escadron, adică mergea singur în văzul împăratului.

Înainte de a ajunge în dreptul suveranului, Rostov, care era un călăreţ excelent, îşi înfipse de două ori pintenii în coastele lui Beduin al său şi, ca prin minune, îl făcu să meargă într-un trap furios, aşa cum mergea el cînd era înfierbîntat. Arcuindu-şi gîtul, cu botul înspumat în piept şi cu coada fluturînd în vînt, el păşea graţios, călcînd de sus ca-n zbor. Simţise şi Beduin parcă privirea suveranului îndreptată asupra sa şi trecu prin faţa lui într-o atitudine splendidă.

Rostov, cu picioarele trase înapoi, cu burta suptă, simţindu-se una cu calul, trecu prin faţa împăratului ca un diavol, cum spunea Denisov, cu faţa încruntată, dar în culmea fericirii.

— Bravo, pavlogrădenii ! exclamă împăratul.

„Doamne, ce fericit aş fi dacă mi-ar porunci în clipa asta să mă arunc în foc", gîndi Rostov.

Cînd se termină defilarea, ofiţerii din trupele nousosite şi cei din armata lui Kutuzov se strînseră în grupuri şi se înfiripară discuţii despre distincţiile militare, despre austrieci şi uniformele lor, despre front, despre Bonaparte, şi despre ce-l aştepta acum, mai ales după ce avea să mai sosească şi corpul de armată al lui Essen, iar Prusia avea să treacă şi ea de partea noastră.

Dar cel mai mult se vorbea în toate cercurile despre împăratul Alexandru ; fiecare cuvînt, fiecare gest al său era reprodus şi admirat. Singura dorinţă a tuturor nu era decît să pornească cît mai curînd, sub comanda împăratului însuşi, împotriva inamicului. „Cînd eşti sub comanda împăratului, nu se poate să nu învingi pe oricine ţi-ar sta

în cale", gîndea Rostov după defilare, şi ca el gîndeau cei mai mulţi ofiţeri.

După ce parada luă sfîrşit, toţi erau încredinţaţi de victorie, mai mult decît ar fi putut să fie după două bătălii cîştigate.

IX

A DOUA ZI DUPĂ REVISTĂ, Boris, îmbrăcat cu cea mai bună uniformă a lui şi petrecut cu urări de succes de către camaradul său Berg, porni spre Olmütz, la Bolkonski, cu gîndul de a se folosi de influenţa acestuia pentru a-şi cîştiga o poziţie deosebită, asigurîndu-şi un post de aghiotant pe lîngă o persoană importantă, lucru care lui i se părea peste măsură de ademenitor în armată. „Uşor îi vine lui Rostov, căruia tată-său îi trimite cu zecile de mii, să facă teorii că nu vrea să se ploconească în faţa nimănui şi nici să fie lacheul cuiva ; eu, însă, care n-am nimic afară de capul meu, trebuie să fac carieră şi deci să nu pierd ocaziile, ci să mă folosesc de ele."

La Olmütz, el nu-l găsi în ziua aceea pe prinţul Andrei. Dar aspectul acestei localităţi, unde se afla cartierul general şi corpul diplomatic şi unde îşi aveau reşedinţa cei doi împăraţi cu suitele lor, curtenii şi intimii, îi aţîţă şi mai mult dorinţa de a face parte din această lume aleasă.

Nu cunoştea pe nimeni şi, cu toată eleganta sa uniformă de ofiţer de gardă, toate persoanele acestea supuse care forfoteau pe străzile oraşului în faetoane luxoase, toţi aceşti demnitari şi ofiţeri, împodobiţi cu penaje, eşarfe şi decoraţii, i se păreau pînă într-atîta superiori lui, un biet ofiţeraş de gardă, încît nu numai că nu doreau, dar nici n-aveau pentru ce dori să ia act de existenţa lui. La cartierul general al lui Kutuzov, unde întrebase de Bolkonski, toţi aceşti aghiotanţi, şi chiar ordonanţele lor, îl priviră într-un mod care parcă ar fi vrut să spună că ofiţeri ca el se perindă foarte mulţi pe acolo şi că sînt plictisiţi toţi pînă-n gît de categoria aceasta. Fără să ţină seamă de asta sau, mai degrabă, tocmai din pricina asta, a doua zi, pe data de 15, după-

amiază, el veni din nou la Olmütz şi, intrînd la cartierul lui Kutuzov, întrebă de Bolkonski. Prinţul Andrei era acasă şi Boris fu condus într-o încăpere mare, care se vede că fusese cîndva sală de dans, dar în care acum se aflau cinci paturi şi un mobilier de adunătură : o masă, cîteva scaune şi un clavicord. Aproape de uşă, un aghiotant, înfăşurat într-un halat persian, şedea la masă şi scria. Un altul — grăsanul roşcovan Nesviţki — sta tolănit în pat cu mîinile sub cap şi rîdea cu un alt ofiţer aşezat lîngă el pe marginea patului. Al treilea aghiotant cînta la clavicord un vals vienez, iar al patrulea sta întins sus pe clavicord şi-l acompania din gură. Bolkonski nu era aici. Nici unul din aceşti domni nu-şi schimbă poziţia cînd intră Boris. Cel care scria şi căruia i se adresă Boris se întoarse plictisit şi-i spuse că Bolkonski e de serviciu şi că, dacă are treabă cu el, să intre pe uşa din stînga în camera de primire. Boris mulţumi şi trecu în camera de primire. Erau acolo vreo zece oameni, tot ofiţeri şi generali.

În momentul intrării lui Boris, prinţul Andrei asculta, privind dispreţuitor printre gene (cu acea expresie reţinută, de plictiseală, caracteristică omului bine crescut — expresie care spunea limpede parcă : dacă n-ar fi obligaţiunea mea, n-aş sta o clipă de vorbă cu dumneata), pe un bătrîn general rus cu pieptul plin de decoraţii, care-i raporta ceva, aproape înlemnit pe vîrful picioarelor, în cea mai încordată şi respectuoasă poziţie soldăţească şi cu o expresie servilă pe faţa de culoare stacojie.

— Foarte bine, vă rog să aşteptaţi, îi răspunse el generalului în ruseşte, cu accentul franţuzesc cu care pronunţa cuvintele ori de cîte ori voia să arate cuiva dispreţ. Observîndu-l pe Boris, fără să mai dea vreo atenţie generalului (care încă se ţinea după el, implorîndu-l să-l mai asculte puţin), prinţul Andrei îi făcu lui Boris un semn din cap, zîmbind vesel, şi se întoarse spre el.

Boris înţelese în clipa aceea pe deplin ceea ce pînă atunci numai bănuia, anume că, în armată, pe lîngă ierarhia şi disciplina înscrise în regulament, de care se ştia la regiment şi pe care le cunoştea şi el, mai exista şi o altă ierarhie, mai importantă, şi anume aceea în virtutea căreia acest general, strîns încins şi cu faţa stacojie, aştepta deoparte respectuos, în timp ce căpitanul — prinţul

Andrei — găsea mai nimerit să stea pentru plăcerea sa de vorbă cu sublocotenentul Drubeţkoi. Acum mai mult decît oricînd, Boris se hotărî să se conducă de aici înainte nu după ierarhia înscrisă în regulament, ci după aceasta, nescrisă. Vedea cu ochii lui cum, numai pentru că fusese recomandat prinţului Andrei, ajunsese dintr-o dată mai presus decît generalul, care în front, în ale împrejurări, l-ar fi putut nimici, pe el sublocotenentul de gardă. Prinţul Andrei se apropie de el şi-l luă de braţ.

— Îmi pare foarte rău că ieri nu m-ai putut găsi. Toată ziua m-am zbătut cu nemţii. Am fost cu Weyrother să inspecteze dispozitivul. Cînd se apucă nemţii să-şi arate spiritul de ordine, nu mai ajungi niciodată la capăt !

Boris zîmbi, ca şi cînd lucrurile la care se referea prinţul Andrei, ca la nişte lucruri bine cunoscute, nu i-ar fi fost străine. El auzea însă pentru prima oară pînă şi numele de Weyrother, pînă şi cuvîntul „dispozitiv".

— Ei, dragul meu, tot mai vrei să te faci aghiotant ? M-am gîndit la dorinţa dumitale în ultima vreme.

— Da, aş fi vrut, răspunse Boris, înroşindu-se fără să vrea, să-l rog pe comandantul suprem ; i-a scris prinţul Kuraghin despre mine. Voiam să-l rog numai pentru că, adăugă el, ca şi cum s-ar fi scuzat, numai pentru că mă tem că garda nu va avea prilej să intre în foc.

— Bine, bine ! Vorbim noi de toate astea, zise prinţul Andrei, numai dă-mi voie să anunţ pe acest domn, şi pe urmă sînt cu totul al dumitale.

În timp ce prinţul Andrei intră să anunţe pe generalul cu faţa stacojie, generalul acesta, neîmpărtăşind, se vede, concepţia lui Boris asupra avantajelor disciplinei nescrise, îl ţintui pe îndrăzneţul sublocotenent care se amesteca în conversaţia lui cu aghiotantul, cu o privire care-l făcu pe Boris să nu se simtă prea la largul lui. El îşi întoarse privirea de la general şi aşteptă cu nerăbdare înapoierea prinţului Andrei din cabinetul comandantului suprem.

— Iată la ce m-am gîndit, dragul meu, spuse prinţul Andrei cînd trecură în sala cea mare unde era clavicordul. La comandantul suprem n-ai ce căuta ; îţi va spune o grămadă de amabilităţi, te va invita la el la masă („aceasta n-ar fi tocmai aşa de rău din punctul de vedere al servi-

ciului după noua ierarhie", se gîndi Boris), dar la atîta se va reduce totul ; aci, sîntem atît de mulţi aghiotanţi şi ofiţeri de ordonanţă, încît în curînd vom forma un batalion. Dar iată ce vom face : am un bun prieten, general-adjutant, un om minunat, prinţul Dolgorukov ; şi — deşi poate că nu ştii lucrul acesta — Kutuzov împreună cu statul lui major şi cu noi toţi nu mai însemnăm absolut nimic ; totul se concentrează acum în mîinile suveranului ; aşa că, iată, să mergem la Dolgorukov ; chiar trebuia să mă întîlnesc cu el, mai ales că i-am şi vorbit de dumneata ; vom vedea, poate găseşte el vreo posibilitate să te plaseze pe lîngă el, sau pe acolo, pe undeva, mai aproape de soare.

Prinţul Andrei arăta întotdeauna deosebit de însufleţit de cîte ori avea prilejul să îndrume vreun tînăr şi să-i ajute a-şi crea o situaţie în societate. Sub pretextul acestui ajutor dat altuia — lucru pe care din mîndrie n-ar fi primit niciodată să-l facă pentru el însuşi — prinţul Andrei îşi găsea prilej să se afle mai aproape de cercurile înalte de care depindea succesul şi care aveau pentru el atîta atracţie. Aşa că îl luă cu multă plăcere pe Boris să-l ducă la prinţul Dolgorukov.

Se înserase de-a binelea cînd ajunseră la palatul din Olmütz, ocupat de cei doi împăraţi şi de anturajul lor.

Chiar în ziua aceea se ţinuse un consiliu de război, la care luaseră parte toţi membrii *Hofkriegsart*-ului şi amîndoi împăraţii. La consiliu, împotriva părerii bătrînilor — Kutuzov şi prinţul Schwartzenberg — se hotărîse să se pornească imediat la un atac general împotriva lui Bonaparte. Consiliul de război abia se terminase cînd prinţul Andrei, însoţit de Boris, sosi la palat în căutarea prinţului Dolgorukov. Toţi cei de la cartierul general se aflau încă sub impresia consiliului din ziua aceea, care însemnase o victorie pentru partida celor tineri. Glasurile zăbavnicilor, ale cunctatorilor [1] care erau împotriva grabei şi care recomandau să nu se treacă la atac, fiind de părere că mai e vreme de aşteptat, fuseseră atît de una-

[1] Ale celor care tărăgănează. De la „*Cunctator*", poreclă dată generalului roman Quintus Fabius Maximus, care avea obiceiul să întîrzie momentul ciocnirii cu inamicul.

nim înăbuşite şi combătute cu argumente atît de neîndoielnice despre avantajele atacului, încît ceea ce se discutase în consiliu, viitorul atac şi victoria, care fără îndoială trebuia să-i urmeze, păreau să ţină mai degrabă de trecut decît de viitor. Toate condiţiunile erau prielnice pentru izbînda noastră. Forţe uriaşe, care fără îndoială întreceau pe cele ale lui Napoleon, fuseseră concentrate într-un singur loc; armatele erau însufleţite de prezenţa celor doi împăraţi şi dornice să intre în luptă ; punctul strategic, în care trebuia să se înceapă acţiunea, era cunoscut în cele mai mici amănunte de generalul austriac Weyrother, căruia i se încredinţase conducerea armatelor aliate (ca printr-o fericită întîmplare, armatele austriece făcuseră cu un an înainte manevrele chiar pe terenul pe care urma să se desfăşoare acum atacul împotriva francezilor) ; toate amănuntele terenului, pînă la cele mai mărunte, erau cunoscute şi însemnate pe hărţile topografice ale ţinutului, şi Bonaparte, slăbit pesemne, nu întreprindea nimic.

Dolgorukov, unul din cei mai înflăcăraţi partizani ai atacului, abia se înapoiase de la consiliu, obosit şi preocupat, dar însufleţit şi mîndru de victoria cîştigată. Prinţul Andrei i-l prezentă pe protejatul său ; Dolgorukov, care-i strînse curtenitor şi puternic mîna, nu-i spuse lui Boris nimic şi, de bună seamă, nemaiputîndu-şi stăpîni dorinţa de a-şi da în vileag gîndurile care-l preocupau mai mult decît orice în acea clipă, se adresă în franţuzeşte prinţului Andrei :

— Ei, dragul meu, ce luptă am dat ! Dea Dumnezeu ca şi lupta care va fi urmarea celei de azi să fie tot atît de victorioasă. Numai că, dragul meu, spuse el sacadat şi plin de însufleţire, sînt dator să-mi recunosc vinovăţia faţă de austrieci, şi în special, faţă de Weyrother. Cîtă exactitate, ce minuţiozitate, ce perfectă cunoaştere a terenului, cîtă subtilă prevedere a tuturor eventualităţilor, a tuturor condiţiunilor, a celor mai mici amănunte ! Nu, dragul meu, alte condiţiuni mai prielnice decît acestea nici nu se pot închipui. Alianţa dintre preciziunea austriacă şi vitejia rusească — ce vrei mai mult ?

— Aşadar, ofensiva este definitiv hotărîtă ? întrebă Bolkonski.

— Şi ştii, dragul meu, părerea mea este că, hotărît, Bonaparte şi-a pierdut latineasca[1]. Ştii că azi s-a primit o scrisoare din partea lui, adresată împăratului. Dolgorukov zîmbi semnificativ.

— Ei, asta-i ! Şi ce scrie ? întrebă Bolkonski.

— Ce poate să scrie ? Tra-diri-di-ra şi aşa mai departe, totul numai cu intenţia de a mai cîştiga timp. Îţi spun eu, e în mîinile noastre, nu mai încape îndoială. Dar ce-i mai nostim decît toate, spuse el, rîzînd cu voie bună, este faptul că oricît ne trudeam, nu puteam găsi defel termenii în care să-i adresăm răspunsul. Dacă titlul de consul nu merge, e de la sine înţeles că nici vorbă nu poate fi de titlul de împărat. După părerea mea, trebuie să ne adresăm generalului Bonaparte, pur şi simplu.

— Totuşi, între a nu-l recunoaşte ca împărat şi a-l numi generalul Bonaparte este o deosebire, spuse Bolkonski.

— Tocmai asta e, îl întrerupse Dolgorukov, rîzînd şi vorbind repede. Îl ştii pe Bibilin ; e un om plin de spirit. El a propus următorii termeni : „uzurpatorului şi vrăjmaşului neamului omenesc".

Şi Dolgorukov rîse cu hohote, înveselit.

— Nici mai mult, nici mai puţin ? observă Bolkonski.

— Ei, tot Bilibin a găsit un titlu bun pentru adresă. Omul acesta e şi ager la minte şi spiritual...

— Ce titlu ?

— Căpeteniei guvernului francez, *au chef du gouvernement français,* spuse cu seriozitate, satisfăcut, prinţul Dolgorukov. Nu-i aşa că-i bine ?

— De bine e bine, dar n-are să-i fie deloc pe plac ! observă Bolkonski.

— O, deloc ! Fratele meu îl cunoaşte. A stat nu o dată la masă cu actualul împărat, la Paris, şi-mi spunea că n-a văzut încă diplomat mai fin şi mai viclean ; ştii, îmbinarea abilităţii franţuzeşti cu cabotinismul italianului. Cunoşti anecdota despre el şi contele Markov ? Contele Markov era singurul om care ştia cum să se poarte cu el. Ştii istoria cu batista ? E de toată frumuseţea !

Şi vorbăreţul Dolgorukov, adresîndu-se cînd prinţului Andrei, cînd lui Boris, povesti cum Bonaparte, vrînd să-l

[1] De la expresia franţuzească : *perdre son latin* — a pierde terenul de sub picioare.

încerce pe Markov, ambasadorul nostru, îşi lăsase dinadins să-i cadă batista în faţa lui şi se oprise, uitîndu-se la el şi aşteptînd, de bună seamă, serviciile lui Markov ; şi povesti mai departe cum, atunci, Markov îşi lăsase şi el batista să cadă în aceeaşi clipă şi şi-o ridicase numai pe a lui, fără să o ridice şi pe a lui Bonaparte.

— *Charmant !* [1] spuse Bolkonski. Dar iată ce e, am venit la dumneata ca solicitant în numele acestui tînăr. Ştii despre ce e vorba...

Dar prinţul Andrei nu izbuti să-şi încheie fraza, căci în clipa aceea intră în cameră un aghiotant, care-l chemă pe prinţul Dolgorukov la împărat.

— Ah, ce rău îmi pare ! spuse Dolgorukov, ridicîndu-se grăbit şi strîngîndu-le, prinţului Andrei şi lui Boris, mîinile. Ştiţi foarte bine că eu sînt foarte bucuros să fac tot ce depinde de mine, atît pentru dumneata, cît şi pentru acest simpatic tînăr. Strînse încă o dată mîna lui Boris, cu o expresie de amabilitate superficială, sinceră şi entuziastă. Dar vedeţi şi dumneavoastră... pe altă dată !

Pe Boris îl emoţiona gîndul că se află atît de aproape de cei sus-puşi şi puternici, din rîndul cărora se simţea şi el făcînd parte în clipa aceea. Se simţea aici în contact direct cu acele resorturi care dirijau toate uriaşele mişcări de mase ale căror părţi mici, nevolnice şi neînsemnate, simţea că erau şi el, şi regimentul lui. Ieşind după prinţul Dolgorukov, se întîlniră pe coridor cu un bărbat care ieşise pe uşa dinspre camera suveranului, pe unde trebuia să intre prinţul Dolgorukov. De statură mijlocie, într-un costum civil, cu figura inteligentă şi cu bărbia mult ieşită în afară, trăsătură care, în loc să-l urîţească, îi dădea o expresie de deosebită vioiciune şi agerime, acest bărbat mărunţel îi făcu lui Dolgorukov un semn cu capul ca unui intim ; cu o privire stăruitoare şi rece, păşi drept spre prinţul Andrei, aşteptînd pesemne ca acesta să-l salute sau să-i facă loc să treacă. Prinţul Andrei, însă, nu făcu nici una, nici alta ; pe chipul lui se ivi o expresie de furie, iar bărbatul cel tînăr, mutîndu-şi de la el privirile, trecu pe o latură a coridorului.

— Cine-i ? întrebă Boris.

---

[1] Drăguţ...

— Este unul din oamenii cei mai remarcabili, dar dintre cei mai nesuferiţi pentru mine. Ministrul afacerilor externe, prinţul Adam Czartoryski.

— Iată, oamenii aceştia, rosti Bolkonski cu un oftat pe care nu şi-l putu opri, în timp ce ieşeau din palat, oamenii aceştia hotărăsc soarta popoarelor.

A doua zi trupele primiră ordin de marş, şi Boris, pînă după lupta de la Austerlitz, nu se mai putu duce nici la Bolkonski, nici la Dolgorukov, şi fu nevoit să mai rămînă o vreme în regimentul Izmailovski.

X

ÎN ZORII ZILEI DE 16, escadronul lui Denisov, în care-şi făcea Nikolai Rostov serviciul, şi care, la rîndul lui, făcea parte din detaşamentul prinţului Bagration, o porni din cantonament de-a dreptul la atac, după cum era obiceiul să se spună, şi după ce merse aproape o verstă în urma altor coloane, fu oprit în mijlocul drumului. Rostov văzu cum trec pe lîngă el cazacii, întîiul şi al doilea escadron de husari, batalioanele de infanterişti cu artileria după ele, şi cum trec generalii Bagration şi Dolgorukov, cu aghiotanţii lor. Toată frica pe care, ca şi prima oară, o simţise în preajma bătăliei, toată lupta interioară prin care îşi înfrînsese temerile acestea, toate visurile lui privitoare la felul cum se va distinge în această luptă ca un adevărat husar, rămaseră zadarnice. Escadronul lor fusese lăsat în rezervă şi Nikolai Rostov petrecu o zi de plictiseală şi de mîhnire. Pe la ceasurile nouă dimineaţa, auzi în faţa lui o rafală de împuşcături, strigăte de „ura", văzu apoi răniţii aduşi îndărătul frontului (nu erau mulţi) şi în sfîrşit văzu trecînd un întreg detaşament de cavalerişti francezi înconjuraţi de vreo sută de cazaci. După cîte se părea, acţiunea se terminase şi fusese lipsită de amploare, dar norocoasă. Soldaţii şi ofiţerii care treceau înapoi povesteau despre o victorie strălucită, despre ocuparea oraşului Wischau şi despre capturarea unui întreg escadron de francezi. Ziua era senină şi soarele strălucea

după înghețul de peste noapte, iar strălucirea veselă a acestei zile de toamnă era în armonie cu vestea victoriei, pe care o aduceau nu numai povestirile celor ce luaseră parte la ea, ci și chipurile bucuroase ale soldaților, ofițerilor, generalilor și aghiotanților, care tot treceau încoace și încolo pe lîngă Rostov. Cu atît mai amarnic îl durea inima pe Rostov, care încercase de-a surda toți fiorii temerilor premergătoare atacului și fusese nevoit să-și petreacă ziua asta splendidă cu mîinile încrucișate.

— Rostov, vino încoace să bem de necaz ! strigă Denisov, așezîndu-se la marginea drumului, în fața unui bidon și a merindelor.

Ofițerii făcură roată în jurul mîncării și a băuturii lui Denisov, gustînd cîte ceva și stînd de vorbă.

— Uite, iar mai aduc unul ! spuse unul dintre ofițeri, arătînd spre un dragon francez făcut prizonier și dus pe jos între doi cazaci.

Unul din cazaci ducea de frîu un splendid cal franțuzesc de talie mare, luat de la prizonier.

— Vinde-mi mie calul ! îi strigă Denisov cazacului.

— Bucuros, domnule căpitan...

Ofițerii se ridicară și se strînseră în jurul cazacilor și prizonierului. Dragonul era un tînăr alsacian și vorbea franțuzește cu accent nemțesc. Se înecă de emoție, fața-i era roșie și, de îndată ce auzi vorbindu-se franțuzește, se grăbi să intre în vorbă cu ofițerii, adresîndu-se cînd unuia, cînd altuia. Spunea că dac-ar fi fost după el, n-ar fi fost prins ; că el nu e vinovat că l-au prins și că vinovat este *le caporal*, care-l trimisese după niște pături, deși el îi spusese că rușii ajunseseră demult acolo ! Și la fiecare frază adăuga : *„mais qu'on ne fasse pas de mal à mon petit cheval“* [1], și-și mîngîia calul. Se vedea că nu-și dă prea bine seama de situația în care se afla. Ba se scuza că fusese prins, ba ca și cînd ar fi avut de-a face cu superiorii lui, se grăbea să-și arate destoinicia în îndeplinirea serviciului și disciplina lui de soldat. Adusese cu dînsul în ariergarda noastră, în toată prospețimea ei, atmosfera aceea proprie armatei franceze și atît de străină pentru noi.

[1] ...vedeți să nu-i faceți vreun rău căluțului meu...

Cazacii cerură pe cal doi galbeni, şi Rostov, care, acum că primise bani, era cel mai bogat dintre ofiţeri, îl cumpără.

— *Mais qu'on ne fasse pas de mal à mon petit cheval,* îi spuse blînd lui Rostov alsacianul, cînd calul fu predat husarului.

Zîmbind, Rostov îl linişti şi-i dădu ceva bani.

— Aleo, aleo ! spuse cazacul, trăgîndu-l de mînă pe cel prins şi îndemnîndu-l să meargă mai departe.

— Împăratul ! Împăratul ! se auzi deodată printre husari.

Se stîrni mare zarvă, se grăbeau care-ncotro, şi Rostov văzu venind pe drum un grup de călăreţi cu penaje albe la chipiuri. Într-o clipă toţi erau la locurile lor, în aşteptare.

Rostov nici nu-şi mai dădea seama cum alergase la locul său şi cum sărise în şa. Într-o clipă uită şi de regretul de a nu fi luat parte la luptă, şi de plictiseala care-l stăpînea fiind tot în cercul aceloraşi persoane, şi uită pe dată toate preocupările în legătură cu propria-i persoană ; îl copleşea un simţămînt învăluitor de bucurie şi de fericire, ce decurgea din faptul că era aproape de suveranul său. Apropierea aceasta, ea singură, îl făcea să se simtă răsplătit de necazul zilei pierdute. Era în culmea fericirii, ca un îndrăgostit care a obţinut întîlnirea mult jinduită. Cum era în front, nu îndrăznea să se uite înspre partea de unde venea împăratul, dar îi simţea apropierea. Şi simţea aceasta nu numai după tropotul de copite al cailor ce se apropiau într-o cavalcadă majestuoasă, ci şi după lumina sărbătorească, veselă, care asemenea soarelui creştea în jurul lui pe măsură ce grupul călăreţilor se apropia. Tot mai aproape şi mai aproape simţea radierea acestui soare care creştea şi răspîndea blînd în jur raze de majestuoasă lumină, şi iată că Rostov se şi simţea năpădit de lumina aceasta, iată-l auzind vocea aceea plină de calm, impunătoare şi totuşi atît de prietenoasă. Cum era şi de aşteptat, se făcu o linişte de mormînt şi, în mijlocul acestei tăceri, răsună vocea împăratului :

— *Les huzards de Pavlogradski ?...* [1]

— *La réserve, sire* [2], îi răspunse un glas ce păru atît de pămîntesc, după vocea atît de nepămîntească de adineaori care întrebase : *„Les huzards de Pavlogradski ?...*

Împăratul ajunse în dreptul lui Rostov şi se opri. Chipul lui Alexandru era şi mai frumos decît la revista ce avusese loc cu trei zile înainte. Faţa lui radia atîta veselie şi tinereţe, o tinereţe atît de neprihănită, încît îţi amintea, fără să vrei, de voioşia unui adolescent de paisprezece ani ; şi totuşi faţa aceasta era a preamăritului împărat. Din întîmplare, în timp ce privea escadronul, privirile împăratului întîlniră ochii lui Rostov şi nu mai mult decît două secunde se opriră asupra lor. Va fi înţeles oare împăratul ce se petrecea în sufletul lui Rostov (lui Rostov i se păru că înţelesese totul). Fapt este că ochii lui albaştri se uitară în ochii lui Rostov două secunde. (O lumină blîndă şi lină izvora din ei.) Pe urmă îşi înălţă deodată sprîncenele, piciorul lui stîng lovi calul cu o mişcare scurtă şi porni mai departe în galop.

Tînărul împărat nu-şi putuse stăpîni dorinţa de a fi şi el de faţă la atac şi, pe la ceasurile douăsprezece, fără să mai ţină seama de sfaturile curtenilor, se despărţise de coloana a treia, pe care o urma, şi se repezise spre avangardă. Pînă a nu apuca să ajungă în dreptul husarilor, cîţiva aghiotanţi îl întîmpinaseră cu veşti despre desfăşurarea fericită a luptei.

Lupta, care în realitate consistase doar în capturarea unui escadron de francezi, fusese înfăţişată ca o strălucită victorie asupra francezilor, şi de aceea împăratul, şi cu el întreaga armată, credea, mai cu seamă înainte de a se fi împrăştiat fumul de pe cîmpul de luptă, că francezii fuseseră învinşi şi că se retrăgeau acum împotriva voinţei lor. Cîteva minute după ce trecuse împăratul, divizionul husarilor din Pavlograd primi ordin să înainteze. La Wischau, în micul oraşel german, Rostov îl mai văzu o dată pe împărat. În piaţa oraşului, unde înainte de sosirea împăratului avusese loc un schimb de focuri de armă

[1] „Husarii regimentului Pavlogradski ?"
[2] Rezerva, sire !

destul de violent, zăceau acum pe jos cîţiva morţi şi răniţi, care nu putuseră fi încă ridicaţi. Suveranul, înconjurat de o suită compusă din militari şi civili, călare pe o iapă roaibă pur sînge englez, alta decît aceea pe care călărise la paradă, se uita aplecat într-o parte, printr-un lornion de aur, pe care şi-l ţinea la ochi cu un gest graţios, la un soldat întins cu faţa în jos, fără chivără şi cu capul plin de sînge. Rănitul era atît de murdar, de respingător şi de hidos, încît Rostov se simţi jignit văzîndu-l atît de aproape de împărat. Văzu cum umerii puţin aduşi ai împăratului se cutremură ca de un fior de frig, cum piciorul lui începe să dea nervos pinteni calului şi cum calul, bine dresat, se uita nepăsător şi nu se urnea din loc. Un aghiotant descălecă, prinse rănitul de subsuori şi încercă să-l întindă pe o brancardă care fusese adusă tocmai atunci. Soldatul gemu.

— Mai uşor, mai uşor, nu se poate mai uşor ? spuse împăratul, care se vedea că suferă mai mult decît soldatul muribund, şi trecu mai departe.

Rostov văzu ochii împăratului năpădiţi de lacrimi şi auzi cum, depărtîndu-se, îi spunea în franţuzeşte lui Czartoryski :

— Ce lucru groaznic războiul, ce lucru groaznic ! *Quelle terrible chose que la guerre !*

Trupele de avangardă ocupaseră poziţia din faţa oraşului Wischau, sub ochii primelor linii ale inamicului, care toată ziua cedase teren la cele mai slabe salve ale noastre. Avangarda luă cunoştinţă de mulţumirile ce-i aducea împăratul, ca şi de faptul că fusese propusă pentru decorare, şi oamenii îşi primiră îndoit porţia de votcă. Şi mai voios decît noaptea trecută pîlpîiau focurile bivuacurilor şi răsunau cîntecele vesele soldăţeşti. În noaptea aceasta, Denisov îşi sărbătorea înaintarea la gradul de maior, şi Rostov, care băuse destul, ţinu la sfîrşitul chefului un toast în sănătatea suveranului, dar „nu pentru suveranul-împărat, cum se spune la banchetele oficiale, zicea el, ci în sănătatea suveranului care este bunul, fermecătorul şi marele om ; bem în sănătatea lui şi pentru neîndoielnica biruinţă asupra francezilor !"

— Dacă ne-am luptat noi pînă acuma, zicea el — şi nu le-am dat defel răgaz francezilor, aşa ca la Schöngraben, ce-or să păţească ei acum, cînd se află el în fruntea noastră ! Vom muri cu toţii, vom muri cu plăcere pentru el. Nu-i aşa, domnilor ? Poate că n-am spus eu destul de bine, e drept că am băut cam mult; dar eu aşa simt şi dumneavoastră la fel. În sănătatea lui Alexandru ! Urra !

— Urra ! răsunară pline de însufleţire vocile ofiţerilor.

Pînă şi bătrînul căpitan Kirsten cu acelaşi entuziasm şi nu mai puţin sincer decît tînărul Rostov, care care împlinise douăzeci de ani.

După ce ofiţerii băură şi sparseră paharele, Kirsten cel cu mustăţile lungi, cărunte, umplu altele şi, cu paharul în mînă, se apropie de un foc soldăţesc ; numai în pantaloni şi cu cămaşa descheiată, lăsînd să i se vadă pieptul alb, el îşi luă o poză majestuoasă, ridicînd sus de tot paharul într-o mînă.

— Băieţi, în sănătatea majestăţii-sale împăratul, pentru biruinţa lui asupra vrăjmaşilor. Urra ! striga el voios cu voce baritonală de husar bătrîn.

Husarii se îngrămădiră în jurul lui şi-i răspunseră cu un strigăt puternic.

Noaptea tîrziu, după ce toţi se împrăştiară, Denisov îşi lăsă blînd mîna lui mică pe umărul dragului său Rostov.

— Ia te uită... neavînd de cine se îndrăgosti pe aici, în plină campanie, s-a îndrăgostit de împărat, spuse el.

— Denisov, cu lucrurile astea să nu glumeşti, strigă Rostov, e un sentiment atît de înalt, un sentiment atît de frumos, atît de...

— Cred, cred, prietene, şi-ţi împărtăşesc părerea şi ţi-o aprob.

— Nu-i adevărat, nu mă înţelegi !

Rostov se ridică şi porni să rătăcească printre focuri şi să viseze la fericirea de a muri, de a muri fără să-ţi pese de viaţă, pur şi simplu de a muri sub ochii împăratului. Era într-adevăr îndrăgostit şi de ţar, şi de gloria armelor ruse, şi de nădejdea lui în victoria care va să vină.

Şi nu încerca numai el sentimentul acesta în zilele memorabile dinaintea bătăliei de la Austerlitz ; în armata

rusă, nouă din zece oameni erau îndrăgostiţi pe vremea aceea, deşi poate mai puţin nebuneşte decît Rostov, de ţarul lor şi de gloria armelor ruse.

XI

ÎN ZIUA URMĂTOARE, suveranul se opri la Wischau. Medicul curţii, Villiers, fu chemat de mai multe ori la el. La cartierul general şi printre armatele din apropiere se răspîndise zvonul că împăratul era bolnav. Nu mînca nimic şi dormise prost în noaptea aceea, spuneau cei din jurul lui. Pricina acestei boli stătea în impresia puternică pe care vederea morţilor şi a răniţilor o făcuse asupra firii sensibile a suveranului.

În zorii zilei de 17, la Wischau, fu condus pînă la avanposturile noastre un ofiţer francez, venit cu un steag alb, care ceru să fie dus în faţa împăratului tuturor ruşilor. Ofiţerul acesta era Savary. Împăratul abia adormise, aşa că Savary fu nevoit să aştepte. La amiază i se îngădui să intre la împărat şi, după o oră, pleca împreună cu prinţul Dolgorukov spre avanposturile armatelor franceze.

După cum se zvonea, misiunea lui Savary fusese să propună o întîlnire între împăratul Alexandru şi Napoleon. Această întîlnire fusese refuzată, spre marea bucurie şi mîndrie a întregii armate şi, în locul împăratului, prinţul Dolgorukov, învingătorul de la Wischau, fu trimis împreună ca Savary pentru a trata cu Napoleon în cazul cînd, împotriva tuturor aşteptărilor, tratativele cu acesta ar fi avut drept temei o dorinţă reală de pace.

Spre seară Dolgorukov, înapoindu-se, intră numaidecît la împărat şi rămase mult timp cu el între patru ochi.

La 18 şi 19 noiembrie, trupele mai făcură încă două etape înainte, iar avanposturile inamice, după un scurt schimb de focuri, începură să se retragă. Pe la amiaza zilei de 19, la înaltul comandament al armatei ruse începu o mişcare vie, o forfotă de pregătiri înfrigurate, care continuară pînă în dimineaţa zilei următoare, de 20 noiembrie [1], ziua în care s-a desfăşurat atît de memorabila bătălie de la Austerlitz.

[1] Toate datele sînt după stilul vechi.

Pînă la amiaza zilei de 19, tot freamătul acesta — discuţiile însufleţite, alergăturile, ştafetele prin aghiotanţi — se limitase la marele cartier general al celor doi împăraţi; în după-amiaza aceleiaşi zile, acest freamăt se transmise şi cartierului general al lui Kutuzov, şi comandamentelor fiecărei coloane în parte. Seara, acelaşi freamăt pătrunse prin aghiotanţi pînă în cele mai depărtate unităţi ale oştirii, iar în noaptea de 19 spre 20 uriaşa masă de optzeci de mii de oameni ai armatelor aliate, a cărei coloană ocupa o întindere de nouă verste, ieşi din tabere, se cutremură de sunetul comenzilor şi, legănîndu-se, se puse în mişcare.

Mişcarea de bază, care pornise în zorii zilei de la cartierul celor doi împăraţi şi dăduse impulsul iniţial tuturor celorlalte mişcări ce urmară, era asemenea mişcării iniţiale a roţii principale dintr-un imens orologiu. Se mişcă mai întîi domol o roată, pe urmă începe a se învîrti o a doua ; apoi încă una, şi astfel, din ce în ce mai iute, pornesc să se rotească toate rotiţele, scripeţii, fusele, prinde să se audă o melodie de dans şi să joace figurinele, pe cînd arătătoarele parcurg cu o iuţeală măsurată cadranul, arătînd rezultatele tuturor acestor mişcări.

Întocmai ca şi mecanismul orologiului, mecanismul războiului, odată pus în mişcare, se mişcă la fel de nestăpînit pînă la rezultatul final, şi la fel rămîn pentru o clipă inactive numai acele piese pînă la care nu s-a transmis încă mişcarea. Scîrţîie pe osii roţile, se îmbucă în zimţi, şuieră scripetele de iuţeala învîrtiturilor, şi în vremea asta o rotiţă imediat vecină rămîne atît de liniştită şi de nepăsătoare, de parc-ar fi în stare să mai stea aşa, în aceeaşi nemişcare, încă sute de ani de aci încolo ; dar vine şi momentul ei ; un zimţ o atinge şi, supunîndu-se mişcării generale, rotiţa trosneşte, se învîrteşte şi se contopeşte în acţiunea comună, al cărei scop şi rezultat scapă înţelegerii sale.

După cum, la ceasornic, complicata mişcare comună a nenumăratelor rotiţe răzleţe şi a scripetelor nu are alt rezultat decît înceata şi monotona învîrtire a acelor ce arată orele, tot aşa rezultatul complicatelor mişcări ale acestor o sută şaizeci de mii de ruşi şi francezi — rezultatul tuturor temerilor, dorinţelor, regretelor, umilinţelor, suferinţelor, rîvnelor şi ambiţiilor, al fricii şi al entu-

ziasmului acestor oameni — s-a redus doar la pierderea bătăliei de la Austerlitz, așa numita bătălie a celor trei împărați, adică o ușoară mișcare a minutarului istoriei universale pe cadranul destinului umanității.

Prințul Andrei era în ziua aceea de serviciu și nu se putea mișca de lîngă comandantul suprem.

La ora 6 seara, Kutuzov se duse la marele cartier general al împăraților și, după ce rămase puțin timp la împărat, intră la mareșalul suprem al curții, contele Tolstoi.

Bolkonski se folosi de acest răgaz și se duse la Dolgorukov, ca să afle amănunte cu privire la bătălie. Prințul Andrei simțise că pe Kutuzov îl supăra și-l nemulțumea ceva, că toți cei de la marele cartier al împăraților aveau ceva împotriva lui și că-i vorbeau pe un ton de oameni care știu ce nu știu ceilalți ; de aceea, îi venise ideea să stea de vorbă cu Dolgorukov.

— Ei, noroc, *mon cher*, îi spuse Dolgorukov, care era cu Bilibin la ceai. Sărbătoarea, pe mîine. Ce face moșneagul vostru ? Nu-i în apele lui ?

— N-aș putea spune că nu-i în apele lui, dar mi se pare că ar dori să-și poată spune și el cuvîntul.

— Dar și l-a spus la consiliului de război și are să și-l spună și de acum înainte, dacă vrea să dea sfaturi pentru acțiune ; dar să tărăgănezi și să mai aștepți ceva acuma, cînd lui Bonaparte-i e frică, mai mult decît de orice, de o ofensivă generală, asta nu-i cu putință.

— L-ai văzut ? întrebă prințul Andrei. Ei, ce spune Bonaparte ? Aș vrea să știu impresia pe care ți-a făcut-o ?

— Da, l-am văzut și m-am convins că se teme de o ofensivă generală mai mult decît de orice pe lume, repetă Dolgorukov, care ținea foarte mult, se vede, la concluzia generală trasă din întîlnirea lui cu Napoleon. Dacă nu i-ar fi frică de ofensivă, de ce-ar mai fi cerut întîlnirea aceasta, de ce-ar dori să ducă tratative și, mai ales, de ce s-ar retrage, cînd se știe că retragerea este atît de contrară metodelor sale de luptă ? Crede-mă : se teme, se teme de o ofensivă generală ; i-a sunat ceasul. Asta ți-o spun eu.

— Dar spune-mi cum e, cum arată ? întrebă iarăși prințul Andrei.

— E un om cu surtuc cenuşiu, căruia grozav i-ar fi plăcut să-i spun „majestatea-voastră", dar care, spre marea lui amărăciune, n-a primit de la mine nici un fel de titlu. Iată ce fel de om este, şi mai mult nimic, răspunse Dolgorukov, uitîndu-se surîzător la Bilibin.

— Cu toată neştirbita consideraţie pe care o am pentru bătrînul Kutuzov, continuă el, proşti am mai fi cu toţii dacă am mai sta să aşteptăm ceva şi i-am da prin asta răgaz lui Bonaparte să fugă sau să ne înşele, cîtă vreme acum îl avem în mîinile noastre. Nu, să nu-l uităm pe Suvorov şi principiile lui : să nu ajungi niciodată în situaţia de a fi atacat, ci să ataci tu însuţi. Crede-mă, în război energia celor tineri arată mai adeseori adevărata cale de urmat decît toată experienţa bătrînilor cunctatori.

— Bine, dar care-i poziţia unde să-l atacăm ? Am fost în avanposturi astăzi şi-am văzut că nu se poate determina locul unde anume se află Napoleon cu grosul forţelor lui, spuse prinţul Andrei.

I-ar fi plăcut să-şi expună faţă de Dolgorukov planul de atac pe care-l concepuse el.

— Ah, asta-i absolut indiferent, se grăbi să răspundă Dolgorukov, ridicîndu-se şi desfăcînd o hartă pe tăblia mesei. Sînt prevăzute toate ipotezele : în cazul că se află la Brünn...

Şi prinţul Dolgorukov expuse încurcat şi pripit planul mişcărilor de flanc conceput de Weyrother.

Prinţul Andrei începu să-i ţină calea şi să expună planul lui, care putea fi tot aşa de bun ca şi planul lui Weyrother, dar avea un neajuns : acela că planul lui Weyrother era şi aprobat. Cînd prinţul Andrei începu să arate lipsurile acelui plan şi avantajele planului său, Dolgorukov încetă să-l mai asculte şi, distrat, începu să se uite nu la hartă, ci la chipul prinţului Andrei.

— De altfel, la Kutuzov se va ţine azi un consiliu de război : ai acolo prilejul de a-ţi expune planul, spuse Dolgorukov.

— Asta şi am de gînd, spuse prinţul Andrei, depărtîndu-se de hartă.

— De ce vă faceţi griji zadarnic, domnilor ? intră în vorbă Bilibin, care pînă atunci le ascultase schimbul de

păreri, zîmbind voios, şi care se pregătea pesemne să facă o glumă. Ce-o fi să fie mîine, izbîndă sau înfrîngere, gloria armelor ruseşti ne este asigurată ! Afară de Kutuzov al vostru, nu se mai află nici un rus comandant de coloană. Comandanţii sînt : *Herr general Wimpfen, le comte de Langeron, le prince de Lichtenstein, le prince de Hohenlohe et enfin Prsch... prsch... et ainsi de suite, comme tous les noms polonais* [1].

— *Taisez-vous, mauvaise langue* [2], zise Dolgorukov. Nu e adevărat, avem acum doi comandanţi ruşi : pe Miloradovici şi pe Dohturov şi ar mai fi fost şi un al treilea, contele Arakceev, dar are nervii slabi.

— Mi se pare că Mihail Ilarionovici a ieşit, spuse prinţul Andrei. Vă doresc noroc şi izbîndă, domnilor, adăugă el, şi ieşi după ce strînse mîna lui Dolgorukov şi lui Bilibin.

Întorcîndu-se acasă cu trăsura, prinţul Andrei nu se putu stăpîni să nu-l întrebe pe Kutuzov, care şedea, tăcut, alături de el, ce părere are despre ofensiva de a doua zi.

Kutuzov se uită aspru la aghiotantul său şi, după un timp, răspunse :

— Cred că lupta va fi pierdută. I-am spus-o şi contelui Tolstoi şi l-am rugat să transmită asta suveranului. Şi ce crezi că mi-a răspuns ? *Eh, mon cher général, je me mêle de riz et de côtelettes ; mêlez-vous des affaires de la guerre.* [3] Da... Iată ce mi s-a răspuns !

XII

LA 10 SEARA, WEYROTHER sosi cu planurile lui la cartierul lui Kutuzov, unde se anunţase şedinţa consiliului de război. Toţi comandanţii de coloane fuseseră convocaţi

[1] Domnul general Wimpfen, contele de Langeron, prinţul de Lichtenstein, prinţul de Hohenlohe şi, în sfîrşit, Prş... prş... şi aşa mai departe, ca toate numele poloneze.

[2] Taci, limbă înveninată...

[3] Ce vrei, scumpul meu general, eu îmi văd de pilaf şi de cotlete, de treburile războiului vezi dumneata !

la comandantul suprem și, în afară de prințul Bagration, care refuzase să ia parte, toți își făcură apariția la ora stabilită.

Weyrother, organizatorul bătăliei care se plănuia, cu înflăcărarea și cu firea sa repezită, oferea un contrast izbitor cu nemulțumitul și parcă adormitul Kutuzov, care juca fără voie rolul de președinte și conducător al consiliului de război. Weyrother, se vedea bine, se simțea în fruntea mișcării care nu mai putea fi oprită. Era ca un cal înhămat care și-ar fi dat drumul la vale, cu carul după el. Dacă el trăgea carul sau carul îl împingea pe el, nu știa ; dar, în fuga lui dezlănțuită, nu putea, n-avea timp să mai și judece la ce-l va duce iureșul acesta. În seara aceea Weyrother fusese de două ori, personal, să inspecteze frontul pînă la posturile înaintate ale liniilor inamice și de două ori se dusese la cei doi împărați, cel rus și cel austriac, ca să le dea raportul și să le explice situația ; pe urmă lucrase în cancelaria lui, unde dictase ordine în limba germană. Venise acum, stors de puteri, la Kutuzov.

Se vedea că era atît de preocupat, încît uita pînă și să fie politicos cu comandantul suprem : îl întrerupea, vorbea grăbit, neclar, fără să se uite în ochii interlocutorului, fără să răspundă la întrebările puse de el ; era stropit de noroi pe haine și avea un aspect de om distrat, obosit și chinuit, dar totodată mîndru și încrezut.

Kutuzov ocupa un mic castel al unui nobil austriac, în împrejurimile Ostralitz-ului. În salonul cel mare, transformat în cabinet al comandantului-șef, se adunaseră, pe lîngă Kutuzov însuși, Weyrother și membrii consiliului de război. Beau cu toții ceai. Nu-l mai așteptau decît pe prințul Bagration ca să intre în ordinea de zi a consiliului de război. La orele opt sosi un ofițer de ordonanță al lui Bagration cu știrea că prințul nu putea veni. Prințul Andrei veni să raporteze faptul lui Kutuzov și, folosindu-se de aprobarea dată în prealabil de comandantul suprem, nu mai părăsi încăperea.

— Întrucît prințul Bagration nu vine, cred că putem începe, spuse Weyrother, ridicîndu-se grăbit de la locul lui și apropiindu-se de masa pe care era desfășurată o hartă imensă a împrejurimilor orașului Brünn.

Kutuzov, cu tunica descheiată de sub al cărei guler se revărsa, ca și cum abia ar fi așteptat să evadeze, ceafa lui grasă, ședea ca adormit într-un fotoliu-Voltaire, cu mîinile lui moi și bătrînești simetric sprijinite pe brațele fotoliului. La auzul vocii lui Weyrother, își deschise cu greutate ochiul teafăr.

— Da, da, vă rog chiar, că e tîrziu, spuse el și, moțăind, își puse capul în piept și-și închise iar unicul ochi.

Dacă la început membrii consiliului de război crezuseră că se preface numai adormit, curînd însă zgomotele pe care Kutuzov le scotea pe nas cît timp se dădu citire planului demonstrară că în momentul acela, pentru comandantul suprem grija cea mare — mai importantă decît dorința de a-și arăta disprețul față de dispozitivele, de ordinele lor de bătaie sau de orice altceva — era grija de a-și satisface o omenească și imperioasă nevoie — somnul. Într-adevăr, el dormea. Weyrother, cu mișcarea caracteristică omului peste măsură de ocupat ca să mai poată pierde fie și numai un minut, aruncă o privire spre Kutuzov și, încredințîndu-se că doarme, luă hîrtia și începu să citească tare, cu voce monotonă, dispozitivul viitoarei ofensive, începînd de la titlu :

„Dispozitivul atacului împotriva pozițiilor inamice din fața localităților Kobelnitz și Sokolnitz, în ziua de 20 noiembrie 1805".

Planul era foarte complicat și greoi. În original se spunea :

Da der Feind mit seinem linken Fluegel an die mit Wald bedeckten Berge lehnt und sich mit seinem rechten Fluegel laengs Kobelnitz und Sokolnitz hinter die dort befindlichen Teiche zieht, wir im Gegentheil mit unserem linken Fluegel seinen rechten sehr debordieren, so ist vorteilhaft, letzteren Fluegel des Feindes zu attackieren, besonders wenn wir die Doerfer Sokolnitz und Kobelnitz im Besitze haben, wodurch wir dem Feind zugleich in die Flanke fallen und ihn auf der Flaeche zwischen Schlapanitz und dem Thuerassa-Walde verfolgen können, indem wir den Defileen von Schlapanitz und Bellowitz ausweichen, welche die feindliche Front decken. Zu diesem Endzwecke ist es noethig... Die erste Kolonne

marschiert... die zweite Kolonne marschiert... die dritte Kollonne marschiert... [1] şi aşa mai departe.

Generalii ascultau, pe cît se părea, fără nici o plăcere acest plan greoi. Buxhoewden, un general blond şi înalt, care stătea în picioare rezemat de perete, avea privirile aţintite asupra unei lumînări care ardea ; nu asculta şi, după toate aparenţele, nici nu voia să se creadă măcar că ascultă.

Chiar în faţa lui Weyrother şedea rumenul Miloradovici, lat în umeri şi cu mustăţile răsucite în sus, uitîndu-se ţintă, cu ochii strălucitori, într-o atitudine marţială, cu mîinile proptite pe genunchi şi cu coatele scoase în afară. Tăcea cu încăpăţînare, uitîndu-se drept la Weyrother, şi nu-şi lua ochii de la el decît atunci cînd şeful statului-major austriac se oprea. În clipele acelea Miloradovici se uita cu înţeles la ceilalţi generali. Dar din aceste priviri semnificative nu se putea pricepe dacă era sau nu de acord, dacă era mulţumit sau nemulţumit de dispozitivul ofensivei. Cel mai aproape de Weyrother se aşezase contele Langeron, care, cu surîsul fin al francezului meridional — surîs care nu-l părăsise tot timpul lecturii — îşi contempla degetele subţiri care învîrteau cu iuţeală, dîndu-i sfîrle la colţuri, o tabacheră de aur cu portret pe capac. În mijlocul uneia din cele mai lungi fraze, el opri mişcarea giratorie a tabacherei, îşi înălţă capul şi, cu un zîmbet rece de politeţă în colţul buzelor lui subţiri, îl întrerupse pe Weyrother şi voi să spună ceva ; dar generalul austriac, fără să-şi întrerupă cititul, se încruntă supărat, dînd din coate, părînd că spune : pe urmă, pe urmă, îmi veţi spune ce gîndiţi ; acum binevoiţi, vă rog, să ascultaţi şi să urmăriţi pe hartă. Langeron ridică ochii

[1] Întrucît inamicul se sprijină cu aripa sa stîngă pe munţii împăduriţi, iar cu aripa dreaptă se întinde de-a lungul localităţilor Kobelnitz şi Sokolnitz, în dosul lacurilor care se află acolo, iar noi dimpotrivă covîrşim aripa lui dreaptă cu aripa noastră stîngă, este mai avantajos pentru noi să atacăm această din urmă aripă a inamicului, mai cu seamă dacă vom ocupa satele Sokolnitz şi Kobelnitz care vor deveni puncte de sprijin pentru a ataca flancul inamicului şi a-l urmări în cîmpia dintre Schlapanitz şi pădurea Turas, evitînd defileul dintre Schlapanitz şi Bellowitz, cu care este acoperit frontul inamicului. În scopul acesta este absolut necesar... Prima coloană se pune în mişcare... a doua coloană se pune în mişcare... a treia coloană se pune în mişcare...

spre cer cu o expresie de nedumerire, apoi se uită la Miloradovici, cerîndu-i parcă o explicaţie dar, întîlnind privirea semnificativă, care nu spunea nimic, a acestuia, îşi lăsă mîhnit ochii în jos şi începu din nou să-şi facă din tabacheră sfîrlează.

— *Une leçon de géographie* [1], rosti el, aşa, ca pentru sine, destul de tare ca să poată fi auzit.

Przebyszewski, cu o solicitudine plină de politeţă şi în acelaşi timp demnă, cu mîna pîlnie la urechea dinspre Weyrother, avea aerul unui om absorbit de atenţia acordată altuia. Aşezat chiar în faţa lui Weyrother, scundul Dohturov sta cu un aer de bunăvoinţă şi seriozitate, plecat asupra hîrtiei şi învăţa conştiincios dispozitivul o dată cu localităţile necunoscute. De cîteva ori îl rugase chiar pe Weyrother să repete cuvintele pe care nu le auzise bine, sau numirile greu de deslușit ale localităţilor. Weyrother îi îndeplinea dorinţa şi Dohturov îşi lua notiţe.

Cînd lectura, care se prelungi mai bine de o oră, luă sfîrşit, Langeron opri iarăşi tabachera şi, fără să se uite nici la Weyrother, nici la altcineva, începu să vorbească despre greutatea de a executa acest plan, în care situaţia inamicului era presupusă cunoscută, cînd, de fapt, această situaţie putea fi pentru noi, după toate probabilităţile, necunoscută, de vreme ce inamicul se afla în mişcare. Obiecţiunile lui Langeron erau întemeiate, dar era vădit că scopul cu care făcuse el obiecţiunea era de a-i da să înţeleagă atît de înfumuratului general Weyrother, care-şi citise planul ca în faţa unor şcolari, că nu avea de-a face cu nişte proşti, ci cu oameni de la care ar fi putut şi el învăţa cîte ceva în ceea ce priveşte meseria armelor.

Cum amuţi vocea monotonă a lui Weyrother, Kutuzov îşi deschise ochiul, întocmai ca morarul care se trezeşte atunci cînd se întrerupe zgomotul adormitor al roţii de moară şi, ascultînd acum la cele spuse de Langeron, părea că-şi zice : „A, tot de prostiile astea vă ocupaţi !“ aşa că-şi închise în grabă ochiul şi-şi lăsă capul şi mai jos pe piept.

Înverşunîndu-se să-l lovească pe Weyrother, înveninîndu-i cît mai adînc amorul său propriu de strateg şi autor militar, Langeron demonstră că Bonaparte putea foarte

[1] O lecţie de geografie...

ușor să atace, în loc să se lase atacat și, ca urmare, să facă întreg planul cu desăvîrșire inoperant.

La toate aceste critici, Weyrother răspunse cu un zîmbet dîrz și dispreţuitor, pe care era vădit că și-l pregătise dinainte drept răspuns la orice obiecţiune, indiferent de ceea ce s-ar fi spus.

— Dacă ne-ar fi putut ataca, ar fi făcut-o el chiar astăzi, zise el.

— Aşadar, credeţi că e lipsit de forţe ? spuse Langeron.

— Cel mult patruzeci de mii de oameni dacă o fi avînd, răspunse Weyrother, cu zîmbetul doctorului pe care infirmiera vrea să-l înveţe medicina.

— În cazul acesta, merge la pieire sigură, dacă stă și-aşteaptă să-l atacăm noi, spuse Langeron, zîmbind ironic și căutînd din ochi aprobarea vecinului său, Miloradovici.

Dar se vede că în clipa aceea Miloradovici numai la ceea ce spuneau generalii nu se gîndea.

— *Ma foi* [1], spuse el, mîine se va vedea totul pe cîmpul de bătaie.

Weyrother surîse iarăși, cu același zîmbet care voia să spună că *lui* i se părea curios și caraghios să aibă de întîmpinat asemenea obiecţii din partea generalilor ruși, în chestiuni de care nu numai că era încredinţat el însuși cum nu se poate mai mult, dar de care îi convinsese și pe cei doi împăraţi.

— Inamicul a stins focurile și în lagărul lui se aude zgomot neîntrerupt, spuse el. Ce înseamnă aceasta ? Ori se retrage — singurul lucru de care trebuie să ne temem — ori își schimbă poziţia (și rîse). Însă, chiar dacă ar fi și ocupat poziţii în Turas, nu face decît să ne scutească de o mare parte din alergătură, iar planul rămîne în întregime același pînă în cele mai mici amănunte.

— În ce mod ?... interveni prinţul Andrei, care de mult aștepta un prilej de a-și exprima îndoielile.

Kutuzov se deșteptă, tuși greu și se uită la generali.

— Domnilor, planul de atac pentru mîine, adică pentru azi (căci e aproape ora unu), nu mai poate fi schimbat,

[1] Pe cinstea mea...

spuse el. L-aţi ascultat şi ne vom face cu toţii datoria. Însă, înainte de bătălie, nimic nu-i mai important... (tăcu o clipă) decît să tragi un pui de somn.

Şi dădu semn că vrea să se ridice. Generalii se înclinară şi se retraseră. Era trecut de miezul nopţii. Prinţul Andrei ieşi.

Consiliul de război, la care prinţul Andrei nu reuşise să-şi spună părerea aşa cum nădăjduise, îi lăsă în suflet o senzaţie de nelămurire şi de îngrijorare. Cine avea dreptate ? Dolgorukov şi Weyrother, sau Kutuzov, Langeron şi ceilalţi, care nu aprobau planul atacului ? Nu ştia ! „Dar să nu fi putut oare Kutuzov să-şi spună părerea de-a dreptul în faţa împăratului ? Să fie adevărat că nu se poate altfel ? Este oare cu putinţă ca, din cauza unor considerente personale şi a unor chestiuni de curte, să fie pusă în pericol, o dată cu viaţa cîtorva zeci de mii de oameni, şi propria mea viaţă, viaţa *mea* ?" îşi zicea el.

„Da, se prea poate să fiu ucis mîine." Şi, deodată, la gîndul acesta, un şir întreg de amintiri, cele mai îndepărtate şi mai intime, se redeşteptară în mintea lui ; îşi aminti cum îşi luase rămas bun de la tatăl său şi de la nevastă ; îşi aminti de începuturile dragostei lui pentru ea, îşi aminti şi de sarcina ei, şi i se făcu milă de ea şi de dînsul. Tulburat şi cu nervii slăbiţi, ieşi din casa ţărănească în care locuia împreună cu Nesviţki şi începu să se plimbe prin faţa cerdacului.

Noaptea era ceţoasă şi prin negură, tainic, străbătea lumina lunii. „Da, mîine, mîine ! se gîndea el. Mîine, poate totul se va sfîrşi pentru mine, toate aceste amintiri nu vor mai fi, toate aceste amintiri nu vor mai avea pentru mine nici un sens. Chiar mîine, poate, ba chiar fără îndoială că mîine — presimt lucrul acesta — voi avea pentru prima oară prilejul să arăt, în sfîrşit, ce pot", şi îşi închipui lupta aproape pierdută, încăierările concentrîndu-se într-un singur punct şi încurcătura tuturor comandanţilor. Şi iată clipa aceea fericită, acel Toulon, pe care-l aşteptase de atîta vreme, prezentîndu-i-se în sfîrşit. El îşi spune, tare şi răspicat, părerea lui faţă de Kutuzov, şi de Weyrother, şi de cei doi împăraţi. Toţi sînt uimiţi de justeţea planului

său, dar nimeni nu se încumetă să-l ducă la îndeplinire şi iată că ia el un regiment, o divizie, pune condiţia să nu se mai amestece nimeni în dispoziţiunile pe care le va da, îşi conduce divizia la punctul hotărîtor şi cîştigă singur victoria. „Dar moartea şi suferinţele ?“ îi spuse o altă voce. Prinţul Andrei nu răspunse însă acestei voci şi-şi continuă şirul izbînzilor. Planul atacului următor este întocmit de el singur. Are titlul de aghiotant de serviciu pe întreaga armată, ataşat pe lîngă Kutuzov, dar toate se fac numai de către el, personal. Lupta următoare este cîştigată numai de el. Kutuzov este înlăturat şi în locul lui este numit el... „Ei, şi pe urmă ? intervine din nou cealaltă voce, şi pe urmă dacă nu cumva înainte de asta vei putea fi de zece ori rănit, omorît sau atras în cursă — şi pe urmă, ce va fi ?“ „Pe urmă... îşi răspunde singur prinţul Andrei, eu nu ştiu ce va fi pe urmă, nu vreau să ştiu şi nici nu pot şti, dar dacă vreau lucrul acesta, dacă vreau glorie, dacă vreau să fiu cunoscut de oameni, dacă vreau să fiu iubit de ei, eu nu sînt vinovat că vreau asta, că nu vreau decît asta, că numai pentru asta trăiesc. Da ! Numai pentru asta ! Nu voi destăinui nimănui niciodată lucrul acesta, dar, Doamne, ce pot să fac, dacă nu-mi este nimic mai drag pe lume decît gloria, dragostea mulţimilor. Moartea, rănile, pierderea familiei, nimic nu mi se pare prea înspăimîntător, şi oricît de scumpi şi de dragi mi-ar fi mulţi oameni — tata, sora, nevasta — cei mai nepreţuiţi oameni de pe lume... oricît de groaznic şi de nefiresc s-ar părea, pe toţi i-aş da pe loc pentru o clipă de glorie, de triumf asupra oamenilor, de dragoste faţă de mine a celor mulţi, pe care nu-i cunosc şi nici nu-i voi cunoaşte vreodată.“ Aşa gîndea el, ascultînd glasurile ce se auzeau din curtea lui Kutuzov. Erau glasurile ordonanţelor care făceau bagajele ; o voce, care părea să fie a vizitiului, îl necăjea pe bătrînul bucătar al lui Kutuzov, pe care prinţul Andrei îl cunoştea. Îl chema Tit. Vizitiul spunea :

— Tit, hei, Tit !

— Ce-i ? răspundea bătrînul.

— Tit, hai la îmblătit, spunea şolticul.

— Ptiu, duceţi-vă la dracu! se necăjea vocea şi, îndată, o acopereau hohotele de rîs ale ordonanţelor şi slugilor.

„Şi totuşi ceea ce îndrăgesc, ceea ce doresc eu, e numai triumful asupra lor, a tuturor ; mi-e dragă tainica putere, gloria, care pluteşte în jurul meu, iată, aici, în ceaţa asta !"

XIII

ROSTOV, ÎN NOAPTEA aceea, se afla cu plutonul lui la posturile înaintate de flancare, în faţa armatei lui Bagration. Husarii lui erau răspîndiţi doi cîte doi în posturi avansate : el călărea de-a lungul acestei linii şi se sforţa să-şi alunge somnul, care-l dobora. Îndărătul lui se întindea un spaţiu vast, pe care abia se zăreau, pîlpîind prin ceaţă, focurile trupelor ruseşti ; în faţa lui nu era decît întunericul şi ceaţa. Oricît ar fi scrutat Rostov aceste zări înnegurate, nu putea deslusi nimic ; cînd i se părea că vede ceva cenuşiu, cînd ceva smolit, ca noaptea ; cînd vedea licărind ca nişte focuri mici, pe acolo pe unde trebuia să fi fost inamicul, cînd toate i se întunecau iar şi-i venea în gînd că licăririle acestea n-aveau temei real, ci erau doar înlăuntrul ochiului. Ochii i se închideau şi-şi închipuia aievea cînd pe împărat, cînd pe Denisov, cînd amintiri de la Moscova. Şi iarăşi se grăbea să-i deschidă şi vedea la o palmă dinaintea lui capul şi urechile calului pe care călărea, sau cîteodată silueta neagră a vreunui husar, atunci cînd se apropia la şase paşi de el; iar în depărtare, beznele aceloraşi neguri. „Şi de ce nu ? Se prea poate, gîndea Rostov, ca împăratul să mă întîlnească, să-mi dea o însărcinare aşa cum ar da oricărui ofiţer şi să-mi spună : «Du-te şi află ce este acolo». Doar nu o dată am auzit povestindu-se cum, absolut din întîmplare, întîlnind ofiţeri, i-a recunoscut şi i-a ataşat pe lîngă el. Ce-ar fi dacă m-ar ataşa şi pe mine pe lîngă persoana lui ? O, cum l-aş apăra, cum i-aş spune tot adevărul, cum l-aş descotorosi eu de mincinoşi !" Şi Rostov, pentru a-şi dovedi cît mai viu dragostea şi devotamentul faţă de împărat, îşi închipui că are în faţă un duşman sau un neamţ trădător, pe care nu numai că-l omora cu voluptate, dar îl şi pălmuia pe amîndoi obrajii, în văzul împăratului. Deodată un strigăt îndepărtat îl trezi pe Rostov. El tresări şi deschise ochii.

„Unde mă aflu ? Da, în avanpost. Lozinca şi parola : oişte, Olmütz. Păcat doar că escadronul nostru va fi

mîine în rezervă... îşi zise el. Voi cere să intru în luptă. Acesta-i, poate, singurul prilej să-l văd pe împărat. Da, nu mai am mult pînă să-mi vină schimbul. Mai dau o raită şi, cum mă-ntorc, mă duc la general şi-l rog." Se îndreptă în şa, dădu pinteni calului şi porni să-şi inspecteze încă o dată husarii în posturile lor. I se părea că se mai luminase. În stînga se vedea un povîrniş mai puţin întunecat, iar în partea opusă, un deal negru de tot, ce părea drept ca un perete. Pe coama dealului se vedea o pată albă şi Rostov nu putea cu nici un chip să-şi dea seama ce era ; o poiană în mijlocul pădurii poate, luminată de lună, sau poate zăpada netopită, ori un grup alb de case ? I se păru chiar că pe pata aceea albă se clintise ceva. „Trebuie să fie zăpadă pata aceea ; pată — *une tâche*, gîndi Rostov. Aşa-i, *une tache*... taş... taş...

Nataşa, sora mea, ochi negri. Na... taşka. (Ce-o să se mai mire cînd am să-i spun cum l-am văzut eu pe împărat !) Nataşka... Na-*taşca* — Ia taşca." „Mai pe dreapta, domnule sublocotenent, că pe aici intraţi în tufiş", auzi el vocea husarului lîngă care călărea, moţăind. Rostov îşi înălţă capul, care-i căzuse pe coama calului şi se opri alături de husar. Îl dobora un somn tînăr, un somn de copil, căruia nu i se putea împotrivi. „Da, aşa, la ce mă gîndeam ? Să nu uit. Cum am să vorbesc cu împăratul ? Nu, nu la asta — asta mîine. Da, da ! La *taşca*... să calce pe taşcă... pă-taşcă... pataşca... pe cine să calce pataşca ? Pe husari. Da, pe husari... sari... sari pe cal... husar pe cal ; husarul ăsta mustăcios, l-am văzut pe stradă, călare, în dreptul casei lui Guriev. M-am şi gîndit la asta... Bătrînul Guriev !... Eh, ce om, Denisov ! Da, aşa-i, toate astea-s nimicuri. Tot ce importă e că împăratul este aici. Cum se mai uita la mine... şi-ar fi vrut să spună ceva, dar nu îndrăznea... Nu el, eu n-am îndrăznit ! Dar toate acestea sînt nimicuri, principalul e să nu uit la ce anume lucru important mă gîndeam, dar tocmai mă gîndeam la... *Na-taşca*, ia taşca, pe *taşcă*, să calce pe... da, da. *E bine*", şi iarăşi i se prăvăli capul pe coama calului. Deodată i se păru că trag asupra lui. „Ce ? Ce-i ? Ce este ?... Trage ! Cine trage ?"... bîigui Rostov, trezindu-se. În clipa în care deschise ochii, Rostov auzi strigăte prelungi, ca de mii de glasuri, venind dinspre inamic. Caii, al lui şi al husaru-

lui de lîngă el, ciuliră urechile la aceste strigăte. În partea de unde se auzeau strigătele, licări și se stinse repede un foc mic ; apoi altul și altul și după ele se aprinseră în liniile franceze, pe deal, o mulțime de focuri, iar strigătele se făceau tot mai tari și mai deslușite. Rostov auzea zvon de cuvinte franțuzești, dar nu le putea distinge. Prea era mare larma ! Acum se auzea doar „a-a-a-a !" și „r-r-r !".

— Ce să fie asta ? Tu ce crezi ? se adresă Rostov husarului de lîngă el. Așa-i că asta-i la inamic ?

Husarul nu răspunse.

— Ce-i cu tine, n-auzi ce-ți spun ? întrebă iarăși Rostov, după ce-i așteptase îndelung răspunsul.

— Cine să-i mai știe, domnule sublocotenent, răspunse plictisit husarul.

— După loc, nu poate fi decît la inamic, repetă Rostov.

— Poate fi, dar poate că nu-i nimic, poate că-s numai așa, spuse husarul, năluciri de-ale nopții. Ho, neastîmpăratule ! strigă el la calul care începuse să tresalte sub el.

Calul lui Rostov începu și el să dea semne de nerăbdare ; bătea cu piciorul în pămîntul înghețat, ciulea urechile la zgomote și se uita lung spre focuri. Strigătele se făceau tot mai puternice și se contopeau într-un vuiet general, cum n-ar fi putut produce decît o armată de cîteva mii de oameni. Din ce în ce mai multe focuri se vedeau de-a lungul liniilor franceze. Lui Rostov îi cam pierise somnul. Strigătele de bucurie și entuziasm avură darul să-l trezească de-a binelea. *„Vive l'empereur, l'empereur" !* [1] auzea acum deslușit Rostov.

— Și nu-s departe, trebuie să fie dincolo de rîuleț ăsta, spuse el husarului, care se oprise lîngă el.

Husarul oftă, fără să răspundă nimic și tuși, necăjit. Din dreptul husarului se auzi galopul unui cal care se apropia și, din ceața nopții, răsări deodată, mare cît un elefant, silueta unui subofițer de husari.

— Domnule sublocotenent, vin generalii, spuse subofițerul cînd ajunse lîngă Rostov.

[1] „Trăiască împăratul, împăratul !"

Rostov, fără să-şi ia ochii din partea unde ardeau focurile şi se auzeau strigătele, porni cu subofiţerul în întîmpinarea celor cîţiva călăreţi care veneau printre linii. Unul era pe un cal alb. Prinţul Bagration, cu prinţul Dolgorukov şi cu aghiotanţii, veneau să vadă mai de-aproape apariţia aceasta ciudată de focuri şi strigăte. Rostov, după ce se apropie de Bagration şi-i dădu raportul, se alătură grupului de aghiotanţi, trăgînd cu urechea la ceea ce vorbeau generalii.

— Credeţi-mă, îi spunea lui Bagration prinţul Dolgorukov, nu-i nimic altceva decît un şiretlic : Bonaparte s-a retras şi a dat ordin ariergărzilor să aprindă focuri şi să facă zgomot, ca să ne înşele.

— Mă îndoiesc, spuse Bagration. De-aseară încă i-am văzut tot pe dealul acela : dacă s-ar fi retras, l-ar fi părăsit. Domnule ofiţer, se adresă prinţul Bagration lui Rostov, avanposturile lor mai sînt încă acolo ?

— Aseară mai erau încă, dar acum nu pot şti, excelenţă. Dacă ordonaţi, mă duc în recunoaştere cu husarii mei, spuse Rostov.

Bagration se opri şi, fără să răspundă, încercă să distingă, prin negură, chipul lui Rostov.

— N-ar fi rău, duceţi-vă, zise el după o scurtă tăcere.

— Am înţeles.

Rostov dădu pinteni calului, strigă pe subofiţerul Fedcenko şi încă pe doi husari, le ordonă să-l urmeze şi-şi dădu drumul în galop la vale, în direcţia de unde continuau să vină strigătele.

Îi era şi teamă, dar se simţea şi încîntat că merge singur, numai cu trei husari, într-acolo, prin întinderea aceea tainică, neguroasă şi plină de primejdii, unde nimeni nu mai fusese înainte de dînsul. Bagration îi mai strigase din urmă de pe culmea dealului să nu se avînte mai departe de pîrîu dar Rostov se făcu că nu-l aude şi, fără să-i treacă măcar prin gînd să se oprească, merse mai departe, tot mai departe, înşelîndu-se întruna, luînd tufele drept copaci şi hîrtoapele drept oameni şi dîndu-şi mereu seama că iar se înşelase. Ajuns în galopul calului la poalele dealului, nu mai putu vedea nici focurile taberei ruseşti

şi nici pe cele de la inamic, dar auzea din ce în ce mai tare şi mai desluşit strigătele francezilor. În fundul văii i se păru că vede un pîrîu, dar, apropiindu-se, îşi dădu seama că e un drum bătut. Ieşind la drum, smuci frîul calului, nehotărît dacă să apuce pe drum sau s-o ia de-a dreptul pe cîmpul negru pînă pe deal. Să meargă pe drumul luminat prin ceaţă era mai puţin primejdios, căci putea vedea mai uşor oamenii. „După mine !" rosti el. Tăie drumul şi începu să urce dealul la galop, spre locul unde de cu seară se aflase pichetul francezilor.

— Ia uite-l, domnule sublocotenent ! îi strigă din urmă unul din husari.

Şi, înainte să fi avut Rostov vreme să desluşească altceva decît un sîmbure mai negru de ceaţă care-i apăruse deodată în faţă, văzu o scăpărare, auzi un pocnet şi un glonte vîjîi jalnic, ca şi cum s-ar fi tînguit, şi se pierdu în ceaţă. A doua armă nu luă foc doar o lumină se văzu scăpărînd din cocoşul ei.

Rostov îşi întoarse capul pe loc şi porni îndărăt, la galop. Se mai auziră, la intervale regulate, încă patru împuşcături şi vaietele diferite ale gloanţelor se rătăciră undeva, prin ceaţă. Rostov struni calul, care se molipsise şi el de ciudata lui voie bună la auzul împuşcăturilor, şi porni la pas. „Hai, înc-o dată, hai, înc-o dată !" îi răsuna în suflet un glas voios. Dar nu se mai auzi nici o împuşcătură.

De-abia cînd ajunse în apropiere de Bagration, Rostov îşi lăsă calul iarăşi la galop şi, cu mîna la chipiu, se apropie de general.

Dolgorukov rămăsese tot la părerea lui : că francezii se retrăgeau şi că făcuseră focurile numai ca să ne înşele.

— Şi ce dovedeşte asta ? spunea el în clipa cînd Rostov se apropie. Au putut foarte bine să se retragă şi să lase nişte pichete.

— Se vede că nu s-or fi retras încă toţi, spuse Bagration. Lăsăm pe mîine dimineaţă ! Mîine vom şti tot.

— Pichetul este pe deal, excelenţă, în acelaşi loc unde fusese şi aseară, raportă Rostov, aplecat înainte cu mîna la cozoroc şi neputîndu-şi stăpîni un zîmbet la amintirea voioşiei care-l cuprinsese cît timp fusese în cercetarea poziţiilor inamice şi, mai ales, la auzul gloanţelor duşmane.

— Bine, bine, spuse Bagration. Vă mulţumesc, domnule ofiţer.

— Excelenţă, spuse Rostov, permiteţi-mi să vă rog...

— Ce anume ?

— Mîine escadronul nostru este în rezervă permiteţi-mi a vă ruga să mă repartizaţi la escadronul întîi.

— Cum te numeşti ?

— Contele Rostov.

— A, bine ! Rămîi ofiţer de ordonanţă pe lîngă mine.

— Fiul lui Ilia Adreici ? întrebă Dolgorukov.

Dar Rostov nu-i răspunse.

— Atunci pot nădăjdui, excelenţă...

— Voi da ordine...

„Mîine se prea poate să fiu trimis cu vreun raport la împărat, îşi spuse el. Slavă Domnului !"

Strigătele şi focurile din tabăra inamică se datorau faptului că, în timp ce se citea trupelor pe toată armata ordinul de zi al lui Napoleon, împăratul însuşi inspecta călare bivuacurile. Soldaţii, văzîndu-şi împăratul, aprindeau şomoioage de paie şi, în strigăte de *„Vive l'empereur !"* îi urmau în fugă calul. Ordinul lui Napoleon suna precum urmează :

„Soldaţi ! Armata rusă se ridică împotriva voastră ca să răzbune înfrîngerea armatei austriece de la Ulm. Sînt aceleaşi batalioane pe care le-aţi zdrobit la Hollabrünn şi pe care de-atunci şi pînă astăzi le-aţi urmărit necontenit pînă pe aceste plaiuri. Poziţiile pe care le ocupăm noi sînt însă foarte puternice şi ruşii vor ocoli ca să mă înconjoare prin dreapta şi-şi vor expune în timpul acesta flancul. Soldaţi ! Eu însumi vă voi conduce batalioanele ! Mă voi ţine departe de foc dacă voi, cu vitejia voastră de totdeauna, veţi provoca în rîndurile inamicului dezordine şi învălmăşeală ; dacă însă victoria va fi măcar o singură clipă îndoielnică, îl veţi vedea pe împăratul vostru expunîndu-se cel dintîi loviturilor inamicului, pentru că nu poate fi pusă în joc victoria, mai cu seamă într-o zi în care e în joc onoarea infanteriei franceze, atît de necesară onoarei întregii noastre naţiuni.

Să nu părăsiţi rîndurile sub motiv că vreţi să evacuaţi răniţii ! Fiecare să fie pe deplin pătruns de ideea că trebuie înfrînţi aceşti mercenari ai Angliei, care nutresc atîta ură împotriva naţiunii noastre. Această victorie va aduce sfîrşitul campaniei noastre şi ne vom putea înapoia în cantonamentele de iarnă, unde oştiri noi, care se alcătuiesc acum în Franţa, vor veni să ne întîmpine ; şi atunci pacea pe care o voi încheia va fi vrednică de poporul meu, de voi şi de mine.

Napoleon

XIV

LA CINCI DIMINEAŢA era încă întuneric beznă. Armatele de centru, rezervele şi flancul drept al lui Bagration nu se mişcară încă din loc ; însă la aripa stîngă coloanele infanteriei, ale cavaleriei şi ale artileriei, a căror misiune era, conform planului, să coboare cele dintîi de pe înălţime pentru a ataca flancul drept al francezilor şi a-i respinge pînă în munţii Boemiei, începuseră să forfotească, părăsindu-şi taberele unde înnoptaseră. Fumul, din focurile în care se mistuiau toate lucrurile socotite de prisos şi aruncate, ustura ochii. Era frig şi întuneric. Ofiţerii îşi beau grăbiţi ceaiul îmbucînd cîte ceva, iar soldaţii rodeau pesmeţi, băteau cu foc din picioare ca să se mai încălzească şi, strecurîndu-se pe lîngă vîlvătăi, aruncau în flăcări drept lemne rămăşiţele de barăci, scaune, mese, roţi, ciubere, tot ce era de prisos şi nu puteau lua cu ei. Călăuzele austriece mişunau printre trupele ruseşti şi erau socotite drept prevestitori ai atacului. Cum apărea cîte-un ofiţer austriac pe lîngă cortul vreunui comandant de regiment, acesta începea să se pună în mişcare : soldaţii părăseau focurile, îşi puneau lulelele în carîmbi şi sacii în căruţe, îşi cercetau armele şi intrau în coloană. Ofiţerii se încingeau, îşi agăţau la şold săbiile şi inspectau, strigînd, rîndurile. Cei care conduceau carele împreună cu ordonanţele înhămau, încărcau şi legau pe deasupra căruţele. Aghiotanţii, comandanţii de batalioane şi de regimente săreau pe cai, îşi făceau semnul crucii, dădeau

ultimele dispoziţiuni, sfaturi şi însărcinări celor care rămîneau cu convoaiele, şi tropotul monoton al miilor de paşi începea. Coloanele se mişcau fără să ştie încotro se îndreaptă şi fără să vadă nimic, din pricina mulţimii oamenilor, a fumului şi a negurii care se îngroşase.

Soldatul în marş este la fel de îngrădit şi de subjugat de regimentul său, cît e şi marinarul de corabia pe care pluteşte. Oricît de departe ar merge, oricît de străine, necunoscute şi periculoase ţinuturi ar străbate în jurul său — întocmai ca şi marinarul care are în faţă, pretutindeni şi întotdeauna, mereu aceeaşi punte, aceleaşi catarge, aceleaşi frînghii ale corăbiei lui — tot aşa, oriunde şi oricînd, soldatul nu vede decît aceiaşi camarazi, aceleaşi rînduri, acelaşi Ivan Mitrici, plutonierul, acelaşi Jucika, ciinele companiei, aceiaşi comandanţi. Rareori doreşte soldatul să cunoască punctul de pe glob în care se află în clipa aceea „corabia" lui însă în ziua luptei, dumnezeu ştie cum şi de unde, în această lume concretă a oştirii răsună ca o notă comună tuturor, o notă gravă, care le anunţă apropierea unui fapt hotărîtor şi solemn şi le aţîţă un fel de curiozitate inexistentă pînă atunci. În ziua atacului, soldaţii încearcă stăruitor să se descătuşeze de interesele regimentului lor, ascultînd la ce se petrece împrejur, uitîndu-se iscoditor şi informîndu-se cu lăcomie de tot ce se întîmplă în jurul lor.

Negura se făcuse atît de groasă, încît, cu toate că se lumina de ziuă, nu vedeai nici la zece paşi înainte. Tufele păreau nişte copaci uriaşi, locurile drepte — văgăuni şi rîpe. Peste tot, din orice parte, te puteai ciocni cu duşmanul, ascuns la zece paşi ca la depărtări de leghe. Coloanele merseră însă mult timp tot aşa, prin ceaţă, coborînd şi urcînd panta colinelor, trecînd prin grădini şi ogrăzi, mereu prin locuri noi şi necunoscute, şi nu dădură de duşman nicăieri. Dimpotrivă, soldaţii văzură că peste tot, în toate părţile — şi în faţa, şi în spatele lor — mai erau alte coloane de-ale noastre, ruseşti, care mergeau şi ele în aceeaşi direcţie. Fiecărui soldat i se lua parcă o greutate de pe inimă cînd afla că în aceeaşi direcţie în care mergea şi el, adică nu se ştie încotro, mai mergeau încă mulţi, mulţi de-ai lui.

— Ai văzut ? Trecură şi ăi din Kursk, se auzi dintre rînduri.

— Grozăvie, măi frăţioare, cîtă oştire de-a noastră s-a strîns ! Aseară să fi văzut ce de-a focuri ; nu le mai dădeai de capăt. Moscova, nu altceva !

Deşi nici unul din comandanţii coloanelor nu se apropia de rînduri ca să le vorbească soldaţilor (comandanţii de coloane, după cum am văzut la consiliul de război, rămăseseră nemulţumiţi de acţiunea hotărîtă şi nu erau în apele lor, aşa că din pricina aceasta executau doar ordinele, dar nu-şi bătea capul deloc să ridice moralul trupelor), oamenii mergeau voioşi, aşa cum pornesc ei totdeauna la luptă, mai ales cînd e vorba de ofensivă. Însă după ce merseră aproape un ceas prin pîcla deasă, mare parte din trupe fură nevoite să se oprească şi printre şirurile de ostaşi începu să-şi facă loc impresia neplăcută că este ceva care nu e la locul său, că trebuie să fie undeva o greşeală. E foarte greu de precizat cum se propagă o asemenea impresie. Dar este neîndoielnic că se propagă într-adevăr, revărsîndu-se cu o neobişnuită repeziciune, şi cu neputinţă de oprit, pe nesimţite, ca o apă în albia ei. Dacă armatele ruseşti s-ar fi aflat aici singure, fără aliaţi, atunci ar fi trecut poate încă multă vreme pînă cînd această impresie vagă de dezorganizare să devină o convingere generală dar acum, aruncînd cu deosebită satisfacţie vina acestei dezordini, cum era şi foarte firesc, de altfel, în spinarea nechibzuiţilor de nemţi, toţi erau încredinţaţi că numai de la „cîrnăţari" li se trăgea toată încurcătura asta.

— Ce staturăţi pe loc, măi ? Ori ne-au tăiat drumul ? Sau poate ne-om fi împiedicat de franţuji ?

— Nu-i nici picior de franţuz pe-aici. Altfel ar fi început de mult să tragă.

— Ne-au tot dat zor să atacăm şi cînd colo iaca atacul : stăm fără nici un rost în mijlocul cîmpului. Numai blestemaţii de nemţi ne-ncurcă întotdeauna. Nişte nechibzuiţi, lua-i-ar dracu !

— Aşa-i, eu i-aş fi pus să treacă ei înainte. Aşa n-avea grijă, se îndeasă tot pe la spatele nostru. Iac-aşa mai stăm acuma şi nemîncaţi.

— Da' ce-i ? Oare mai avem mult ? Cavaleria cică ne-a baricadat drumul, spunea un ofiţer.

— Fir-ar să fie ei de nemţi, afurisiţii! Nici ţara lor nu şi-o cunosc ! spunea altul.

— Ce divizie sînteţi ? strigă un aghiotant, care venea călare.

— A optşpcea !

— Păi, ce căutaţi atunci aicea ? Voi de mult ar fi trebuit să fiţi hăt, înainte ; de-acuma pînă diseară nu mai aveţi pe unde trece.

— Ale naibii dispoziţii ! Nici ei nu ştiu ce fac ! spuse un ofiţer şi-şi văzu de drum.

Pe urmă trecu un general, care părea foarte supărat şi striga ceva, dar nu pe rusește.

— Tafa-lafa, dar ce-o fi bolborosind acolo, nimic nu poţi pricepe, spunea un soldat, maimuţărindu-l pe general. Eu pe ticăloşii ăştia i-aş împuşca pe toţi !

— Aveam ordin să ajungem la nouă, şi noi n-am făcut nici jumătate de drum. Halal dispoziţii ! se auzea din toate părţile.

Şi energia cu care porniseră trupele la luptă începu să se schimbe în ciudă împotriva dispoziţiunilor nechibzuite şi în ură faţă de nemţi.

Cauza încurcăturii stătea în faptul că, în timp ce cavaleria austriacă, aflată la flancul stîng, se pusese în mişcare, comandantului suprem i se păruse că trupele noastre din centru sînt prea depărtate de aripa dreaptă, şi toate unităţile de cavalerie primiseră ordin să treacă în partea dreaptă. Cîteva mii de cavalerişti treceau acum prin faţa infanteriei, iar infanteria n-avea altceva de făcut decît să aştepte.

În faţă se iscase un conflict între un cap de coloană austriac şi un general rus. Generalul rus striga cît putea, cerînd să fie oprită cavaleria ; austriacul demonstra că vina nu e a lui, ci a comandamentului suprem. Trupele în vremea asta stăteau pe loc, plictisindu-se şi pierzîndu-şi curajul. După o zăbavă de ceasuri întregi, coloanele începură, în sfîrşit, să înainteze şi prinseră să coboare coasta. Negura, care pe deal se împrăştia, se aşternea acum cu atît mai deasă în vale, unde trupele coborau. Din faţă, prin

negură, se auzi mai întîi o împuşcătură, apoi alta, la început la intervale neregulate : trat-ta... tat, apoi din ce în ce mai dese şi mai ritmice, şi lupta de la rîuleţul Goldbach începu.

Neaşteptîndu-se să dea de inamic în fundul văii, lîngă pîrîu, şi izbindu-se de el din întîmplare prin ceaţă, lipsiţi de orice cuvînt de îmbărbătare din partea comandanţilor, lăsaţi în prada zvonului care se răspîndise pe toată armata despre întîrzierea suferită şi, mai ales, neputînd să desluşească prin ceaţa deasă nimic din ceea ce se petrecea în faţa şi împrejurul lor, ruşii trăgeau într-o doară în inamic, fără nici un avînt. Înaintau puţin şi iarăşi se opreau, pentru că nu primeau la timp ordinele de la comandanţii şi aghiotanţii care orbecăiau prin ceaţă într-un teren necunoscut şi nu-şi mai găseau unităţile.

Astfel începu acţiunea pentru întîia, a doua şi cea de a treia coloană care coborîseră în vale. Coloana a patra, în fruntea căreia se afla însuşi Kutuzov, rămăsese pe înălţimile Pratzenului.

În vale, unde începuse acţiunea, tot mai era încă ceaţă deasă ; pe deal se mai luminase, dar tot nu se putea vedea nimic din ceea ce se petrecea în faţă. Dacă forţele inamicului se aflau la zece verste, aşa cum presupusesem noi, sau dacă se găseau chiar aici, în această fîşie de ceaţă, nimeni n-a putut să-şi dea seama pînă pe la ceasurile nouă.

Era nouă dimineaţa. Ceaţa se aşternuse ca o mare compactă peste toată valea, dar satul Schlapanitz, de pe înălţimea pe care se afla Napoleon înconjurat de mareşalii lui, era acum în plină lumină. Deasupra lor cerul era de un albastru senin, şi imensul glob al soarelui se legăna deasupra mării de ceaţă lăptoasă, asemeni unei uriaşe geamanduri purpurii. Nu numai toate trupele franceze, dar însuşi Napoleon cu întregul lui stat-major se aflau aci, şi nu erau dincolo de pîraiele şi văile satelor Sokolnitz şi Schlapanitz, unde plănuiserăm noi să ne ocupăm poziţiile şi să începem lupta, ci dincoace de ele, şi atît de aproape de armatele noastre, încît Napoleon putea deosebi, chiar şi cu ochiul liber, un călăreţ de un pedestraş, din rîndurile noastre. Napoleon stătea puţin mai înaintea mareşalilor săi, călare pe un căluţ sur, arăbesc purta o manta albastră, aceeaşi cu care făcuse campania din

Italia. Privea tăcut spre colinele, asemeni unor insule răsărite din marea de ceață, pe care se mișcau în depărtare trupele ruseşti, şi asculta împuşcăturile din vale. Nici un muşchi nu se mişca pe faţa lui, încă slabă pe atunci ochii lui sclipitori rămăseseră aţintiţi asupra unui singur punct. Presupunerile sale se dovedeau întemeiate. Trupele ruseşti coborîseră, o parte la vale spre heleştee şi iezere, iar altă parte începuse să părăsească înălţimile Pratzenului, pe care el avusese de gînd să le atace şi pe care le considera drept cheia poziţiei. Vedea prin ceaţă cum, în adîncitura formată de cele două dealuri de lîngă satul Pratzen, se mişcau coloanele ruseşti, scurgîndu-se toate de-a lungul văii, cu baionetele sclipind în soare, şi dispărînd apoi în marea de ceaţă. După ştirile primite de el de cu seară, după zgomotul roţilor şi al paşilor care se auziseră în noaptea aceea din avanposturi, după dezordinea mişcărilor executate de coloanele ruseşti şi după tot ce putea presupune, vedea clar că aliaţii îl socoteau mult mai departe de ei decît era, că aceste coloane în mişcare din apropierea Pratzenului formau centrul armatei ruseşti şi că acest centru era de pe acum îndeajuns de slăbit, ca el să-l poată ataca fără să se teamă de înfrîngere. Dar tot nu se hotăra să înceapă lupta.

Ziua aceea era o zi mare pentru el : era aniversarea încoronării sale. Înainte de a se lumina, dormise cîteva ore, şi pe urmă, sănătos, vesel, înviorat, în acea stare de spirit fericită în care totul îţi pare cu putinţă şi toate îţi merg din plin, încălecase şi pornise pe cîmpul de luptă. Stătea nemişcat, uitîndu-se la înălţimile ce se iveau din stratul de ceaţă, şi pe chipul lui rece se citea expresia aceea caracteristică, de fericire binemeritată, plină de încredere în sine, pe care o poţi vedea adesea pe chipul unui tînăr îndrăgostit şi fericit. Mareşalii se ţineau puţin mai în urma lui şi nu îndrăzneau să-l tulbure abătîndu-i atenţia. Se uita cînd la înălţimile Pratzenului, cînd la soarele care plutea domol, luptîndu-se să iasă din ceaţă.

Cînd soarele ieşi cu totul din neguri şi-şi împrăştie strălucirea orbitoare deasupra cîmpurilor şi a pîclei, Napoleon (ca şi cum n-ar fi aşteptat decît asta ca să înceapă lupta) îşi scoase mănuşa de pe mîna albă şi frumoasă, făcu un semn cu ea mareşalilor şi dădu ordinul de începere a

luptei. Mareşalii, însoţiţi de aghiotanţi, o luară în galop în direcţii diferite şi, după cîteva minute, forţele principale ale armatei franceze porniră repede spre înălţimile acelea ale Pratzenului, pe care trupele ruseşti, coborînd spre stînga în vîlcea, se răreau din ce în ce mai mult.

XV

LA ORELE OPT, KUTUZOV porni călare spre Pratzen, în fruntea coloanei a patra, aceea a lui Miloradovici, care urma să ocupe locul coloanelor lui Przebyszewski şi Langeron, care se coborîseră în vale. Le ură bună dimineaţa soldaţilor regimentului din frunte şi dădu ordin de marş, arătînd prin aceasta că avea de gînd să comande el însuşi această coloană. Ajungînd la satul Pratzen, se opri. Prinţul Andrei era chiar în spatele lui, printre numeroasele persoane care formau suita comandantului suprem. Se simţea tulburat şi iritat, dar totodată stăpînit şi cu calmul omului care se găseşte în preajma unei clipe de mult aşteptate. Era absolut încredinţat că aceasta va avea să fie pentru el un Toulon sau un Arcole. Cum avea să se întîmple lucrul acesta, nu ştia, dar era încredinţat că avea să se întîmple. Terenul şi dispozitivul trupelor noastre îi erau cunoscute, atît cît puteau fi cunoscute pentru cineva din armata rusă. De propriul său plan strategic, la a cărui aplicare era de la sine înţeles că nici nu se mai putea gîndi acum, uitase cu totul. Aprofundînd acum planul lui Weyrother, prinţul Andrei căuta să-şi reprezinte surprizele care se puteau ivi şi-şi făurea planuri noi, pentru care avea poate să fie nevoie de iscusinţa, iuţeala şi hotărîrea sa.

În vale, la stînga, prin ceaţă, se auzea un schimb de focuri între trupe nevăzute. Acolo i se părea prinţului Andrei că se va încinge lupta, acolo va avea loc ciocnirea cu duşmanul şi „acolo voi fi trimis eu, gîndi el, cu o brigadă sau cu o divizie ; acolo, cu drapelul în mînă, voi merge în fruntea trupelor şi voi zdrobi tot ce-mi va ieşi în cale".

Prinţul Andrei nu se putea uita nepăsător la drapelele batalioanelor care treceau. Cum vedea un drapel, îşi şi

spunea : „Poate că acesta va fi drapelul cu care mi-e dat să merg în fruntea trupelor".

O dată cu dimineaţa, ceaţa din timpul nopţii lăsase pe înălţimi doar o brumă, care se prefăcea acum în rouă ; prin vîlcele şi văioage însă, ceaţa tot se mai întindea ca o mare alb-lăptoasă. În valea din stînga, în care se lăsaseră trupele noastre şi unde se auzea zgomotul împuşcăturilor, nu se vedea nimic. Deasupra înălţimilor era cer senin, de un albastru închis, iar mai la dreapta, imensul glob al soarelui. În faţă, departe, pe celălalt ţărm al mării de ceaţă, se zăreau colinele împădurite, unde se găsea de bună seamă inamicul, şi părea că se şi vede ceva. La dreapta, unde vîlceaua răsuna de tropote şi huruit de roţi şi unde se vedeau din cînd în cînd sclipind baionete, garda intra în ceaţă ; dincolo de sat, spre stînga, aceleaşi mase de cavalerişti se iveau ici-colo şi dispăreau apoi în marea de pîclă. În faţa lor şi în spate mărşăluia infanteria. Comandantul suprem stătea la ieşirea din sat, lăsînd să-i treacă trupele prin faţă. În dimineaţa aceea, Kutuzov arăta istovit şi pus pe harţă. Infanteria care trecea pe dinaintea sa se opri fără nici un ordin, pesemne pentru că din faţă o ţinu în loc ceva.

— Dar daţi-le odată ordin să se încoloneze pe batalioane şi să pornească ocolind satul, spuse năcăjit Kutuzov către un general care tocmai se apropiase de el. Cum de nu înţelegi dumneata, domnule general, că nu-i cu putinţă să-ţi desfăşori trupa prin defileul acestei uliţe de sat, acum cînd mergem spre inamic, păcatele mele !

— Intenţionam să mă regrupez dincolo de sat, cu voia excelenţei-voastre, răspunse generalul.

Kutuzov rîse cu necaz.

— Frumos ar fi să-ţi desfăşori frontul în văzul inamicului, tare frumos !

— Inamicul e încă departe, excelenţa-voastră. După plan...

— Planul ! ţipă înveninat Kutuzov. Cine v-a băgat asta în cap ?... Fii bun, te rog, şi execută ce ţi-am ordonat !

— Am înţeles !

— *Mon cher,* îi şopti Nesviţki prinţului Andrei, *le vieux est d'une humeur de chien* [1].

[1] Dragul meu, moşul e în toane rele.

Un ofiţer austriac în uniformă albă, cu penaj verde la chipiu, veni galopînd pînă în faţa lui Kutuzov şi întrebă, în numele împăratului, dacă a intrat în luptă coloana a patra.

Kutuzov nu-i răspunse ; se întoarse şi, fără să vrea, privirea îi căzu asupra prinţului Andrei, care se afla lîngă el. Văzîndu-l pe Bolkonski, Kutuzov îşi mai îndulci puţin expresia răutăcioasă şi caustică a ochilor ; era un fel de a recunoaşte că aghiotantul lui nu era cu nimic vinovat de ceea ce se întîmpla. Şi, tot fără să răspundă aghiotantului austriac, se adresă lui Bolkonski :

— *Allez voir, mon cher, si la troisième division a dépassé le village. Dites-lui de s'arrêter et d'attendre mes ordres.* [1]

Dar nu plecă bine prinţul Andrei, că-l şi opri :

— *Et demandez-lui si les tirailleurs sont postés,* adăugă el. *Ce qu'ils font, ce qu'ils font !* [2] mai spuse, ca pentru el, şi tot nu-i răspunse încă austriacului.

Prinţul Andrei porni în galop să execute ordinul.

Trecînd înaintea tuturor batalioanelor din frunte, opri divizia a treia şi se încredinţă că în adevăr nu era aşezată linia de puşcaşi în faţa coloanelor noastre. Comandantul regimentului din frunte rămase foarte mirat cînd i se comunică din partea comandantului suprem ordinul de a-şi aşeza puşcaşii în linie de tragere. Era încredinţat că în faţa lui mai sînt trupe şi că inamicul nu putea fi mai aproape de cel puţin zece verste. Într-adevăr, în faţa lor nu se zărea nimic altceva decît un teren înclinat, pustiu, învăluit în ceaţă groasă. După ce ordonă în numele comandantului suprem să se împlinească această lipsă, prinţul Andrei o luă la galop înapoi. Kutuzov era tot în acelaşi loc, cu trupul lui greoi ghemuit bătrîneşte în şa şi căscînd adînc, cu ochii închişi. Trupele încă nu se urniseră şi stăteau aşa, cu arma la picior.

— Bine, bine, spuse el prinţului Andrei, şi se întoarse către generalul care, cu ceasul în mînă, spunea că era

[1] Du-te, dragul meu, şi vezi dacă divizia a treia a depăşit satul. Spune-i să se oprească şi să aştepte ordinele mele.

[2] Şi întreabă-l dacă au fost postaţi puşcaşii. Uite ce-au făcut, Doamne, ce-au făcut !

timpul să pornească, de vreme ce toate coloanele flancului stîng coborîseră.

— Mai avem vreme, domnule general, spuse Kutuzov, căscînd. Mai avem vreme ! repetă el.

În timpul acesta, în spatele lui Kutuzov se auziră în depărtare niște regimente răspunzînd în cor la salut, apoi vocile răsunară tot mai aproape de linia coloanelor rusești care înaintau. De-aici se putea deduce că acela pe care-l salutau trupele trecea repede. Cînd uralele ajunseră la soldații regimentului în fața căruia se afla Kutuzov, acesta se dădu puțin mai la o parte și, încruntîndu-se, se uită în direcția lor. Pe drumul dinspre Pratzen veneau în galop niște călăreți în uniforme de diferite culori, cam un escadron. Doi din ei galopau întins în fruntea grupului. Unul era în uniformă neagră, cu panaș alb la chipiu, călare pe un cal roib, jumătate sînge englez, celălalt în uniformă albă, pe un cal negru. Erau cei doi împărați cu suitele lor. Kutuzov, afectînd atitudinea unui militar subaltern aflat în front, comandă „drepți" trupelor și, salutînd, se apropie de împărat. Întreaga sa făptură, tot felul său de a fi, se schimbase deodată. Luase înfățișarea subalternului care nu gîndește și nu are păreri. Pătruns de acest respect afectat — care, se vedea bine, îi era neplăcut împăratului Alexandru — Kutuzov se apropie și-l salută.

Impresia neplăcută, întocmai ca o urmă de ceață pe un cer senin, se șterse însă de pe chipul tînăr și fericit al împăratului. Arăta azi, după boală, puțin mai slăbit decît pe cîmpul de la Olmütz, cînd îl văzuse pentru întîia oară în străinătate Bolkonski, dar frumoșii lui ochi cenușii exprimau aceeași măreție blîndă, iar buzele lui fine aveau aceeași infinită și multilaterală expresivitate, în care predominau bunătatea și puritatea tinereții.

La revista militară de la Olmütz fusese mai majestuos, aici era mai vesel și mai energic. Se îmbujorase întrucîtva din pricina celor trei verste parcurse în galop și, oprindu-și calul, respira acum adînc, odihnitor, uitîndu-se la chipurile celor din suită, tot atît de tinere și pline de viață ca și al lui. Czartoryski, Novosiltev, prințul Volkonski, Stroganov și alții — toți oameni tineri, luxos îmbrăcați și călărind niște cai minunați — odihniți, bine îngrijiți și doar ușor asudați în dreptul chingii de la șa —

discutau între ei şi, zîmbind, se opriră în urma suveranului. Împăratul Franz, tînăr, rumen la faţă, cu capul lunguieţ, se ţinea băţos în şa, pe un frumos armăsar negru, privind îngrijorat împrejurul lui, fără a da însă semne de grabă. El chemă pe unul din aghiotanţii săi, îmbrăcaţi în alb, şi-l întrebă ceva. „Desigur... La ce oră au pornit", îşi zise prinţul Andrei, uitîndu-se la vechea lui cunoştinţă, şi, amintindu-şi de audienţă, nu-şi putu stăpîni un zîmbet. În suita împăraţilor erau aleşi numai ofiţeri de ordonanţă chipeşi, din regimentele de gardă ruse şi austriece sau din restul armatei. Printre ei, gromii plimbau frumoşii cai de schimb ai împăraţilor, acoperiţi cu şabrace brodate cu ceaprazuri.

După cum prin fereastra deschisă a unei case neaerisite năvăleşte dintr-o dată aerul proaspăt al cîmpului, tot aşa peste posomorîtul stat-major al lui Kutuzov trecu un suflu de tinereţe, de energie şi de încredere în victorie, răspîndit de acest strălucit grup de tineri călări.

— De ce nu începi, Mihail Ilarionovici ? îl întrebă grăbit împăratul Alexandru pe Kutuzov, uitîndu-se în acelaşi timp curtenitor la împăratul Franz.

— Mai aştept, majestate, răspunse Kutuzov, aplecîndu-se respectuos înainte.

Împăratul plecă urechea şi se încruntă uşor, dînd semne că nu auzise bine.

— Mai aştept, majestate, repetă Kutuzov. (Prinţul Andrei observă că, pronunţînd cuvintele „mai aştept", lui Kutuzov îi tremurase în chip nefiresc buza de jos.) Nu s-au adunat încă toate coloanele, majestate.

Împăratul auzise bine de data aceasta, însă răspunsul nu-i plăcu ; strînse din umerii lui puţin încovoiaţi şi se uită la Novosilţev, care se afla lîngă el, ca şi cum prin privirea asta ar fi vrut să i se plîngă de Kutuzov.

— Doar nu sîntem la Ţariţîn, Mihail Ilarionovici, unde parada nu începe pînă nu se adună toate regimentele, spuse suveranul, privind din nou în ochii împăratului Franz, ca şi cum l-ar fi invitat, dacă nu să ia parte, cel puţin să audă ceea ce spunea el ; însă împăratul Franz continua să privească în jurul său şi nu asculta.

— De aceea nici nu-ncep, majestate, spuse cu voce tare Kutuzov, înlăturînd parcă posibilitatea de a nu fi

auzit, în timp ce pe faţa lui apăru din nou tremurul nervos. Tocmai de aceea nici nu încep, majestate, pentru că nu sîntem la paradă şi nici pe cîmpul Ţariţîn, pronunţă el desluşit şi răspicat.

Pe chipurile celor din suita împăratului, care se uitară o clipă unii la alţii, se aşternu o expresie de dezaprobare şi se stîrni un murmur. „Oricît de bătrîn ar fi, n-ar trebui, nu, n-ar trebui defel să vorbească aşa", păreau că spune aceste chipuri.

Suveranul se uită ţintă, cu atenţie, în ochii lui Kutuzov, aşteptînd să vadă dacă va mai spune ceva. Kutuzov, însă, înclinîndu-şi respectuos capul, rămase şi el, pe cît părea, în aşteptare. Tăcerea se prelungi aproape un minut.

— De altfel, dacă majestatea-voastră ordonă... spuse Kutuzov, ridicînd capul şi revenind la tonul dinainte, al militarului cu spirit mărginit care nu discută, ci se supune.

Dădu pinteni calului şi, chemîndu-l la sine pe Miloradovici, comandantul coloanei, îi transmise ordinul de înaintare.

Trupele se puseră iarăşi în mişcare, şi două batalioane ale regimentului Novgorodski, precum şi un batalion al regimentului Apşeronski, trecură prin dreptul împăratului.

Şi în timp ce batalionul regimentului Apşeronski trecea prin faţa împăratului, rumenul Miloradovici, fără manta, numai în veston, cu decoraţii pe piept şi cu un imens panaş la pălăria cu margini îndoite şi pusă puţin pe o parte, galopă săltat în şa înainte şi, salutînd voinicеşte, opri calul în faţa împăratului.

— Cu Dumnezeu înainte, generale, îi spuse împăratul.

— *Ma foi, sire, nous ferons ce qui sera dans notre possibilité, sire !* [1] răspunse el voios, fără ca prin aceasta să stîrnească mai puţin, cu franţuzeasca lui stricată, zîmbetele ironice ale domnilor din suita suveranului.

Miloradovici îşi întoarse pe loc calul şi se aşeză ceva mai în urma împăratului. Însufleţiţi de prezenţa suvera-

[1] Sire ! Vom face tot ce ne stă în putinţă, sire !

nului, apşeronienii trecură prin faţa celor doi împăraţi şi a suitelor lor în pas voinicesc şi sprinten, bătînd cadenţa.

— Băieţi ! strigă cu voce puternică, veselă şi plină de încredere în sine Miloradovici, vădit aţiţat de zgomotul împuşcăturilor, de aşteptarea luptei, şi, mai ales, de vederea bravilor apşeronieni, tovarăşii săi de luptă de pe vremea lui Suvorov, care defilau acum sprinteni prin faţa celor doi împăraţi, încît îşi uitase de prezenţa suveranului. Băieţi, nu e prima oară cînd aveţi de cucerit un sat ! strigă el.

— Să trăiţi ! strigară soldaţii.

Calul împăratului se smuci în frîu la strigătul acesta neaşteptat. Calul acesta, care-l purtase pe împărat şi la parăzile din Rusia, îşi purta acum călăreţul aici, pe cîmpia Austerlitz-ului, răbdînd loviturile pe care piciorul lui stîng i le dădea din cînd în cînd distrat, şi-şi ciulea urechile la zgomotul împuşcăturilor, tot aşa cum făcea pe cîmpul lui Marte, fără să înţeleagă nici rostul împuşcăturilor care se auzeau, nici de ce se afla în vecinătatea armăsarului negru al împăratului Franz, nici ce vorbea, gîndea şi simţea, în acea zi, acela care-l călărea.

Împăratul se întoarse zîmbind spre cineva din preajma lui şi, arătînd spre bravii apşeroneni, îi spuse ceva.

XVI

KUTUZOV, ÎNSOŢIT DE aghiotanţii săi, porni la pas în urma carabinierilor.

După ce merse cam o jumătate de verstă în coada coloanei, se opri lîngă o casă părăsită (care părea un fost han), la o răspîntie de drumuri. Amîndouă drumurile se lăsau de vale şi pe amîndouă se scurgeau trupele.

Ceaţa începuse să se împrăştie şi, pe înălţimile opuse, la o depărtare ca de două verste, începuseră a se vedea, nelămurit încă, trupele inamice. În vale, spre stînga, împuşcăturile se făceau mereu mai puternice. Kutuzov stătea locului şi discuta cu un general austriac. Prinţul Andrei se uita la ei şi, vrînd să ceară ocheanul unui aghiotant, se întoarse puţin mai la o parte, spre dînsul.

— Priviţi, priviţi, spuse acest aghiotant, arătînd nu la trupele care se zăreau în depărtare, ci drept în jos, sub deal, în faţa lor. Francezii !

Cei doi generali şi aghiotanţii începură să-şi dispute ocheanul, smulgîndu-şi-l unul altuia. Toţi se schimbară la faţă şi chipurile lor exprimară groaza. Francezii, pe care-i credeau la două verste de trupele ruseşti, se iviseră pe neaşteptate în faţa lor.

— Inamicul ?... Nu se poate !... Uitaţi-vă, el e... nu mai încape îndoială. Ce-i asta ? se auziră voci.

Prinţul Andrei văzu cu ochiul liber cum jos, spre dreapta, nu mai departe de cinci sute de paşi de locul unde se afla Kutuzov, o coloană compactă de francezi se îndrepta împotriva apşeronenilor.

„Iată, a sosit clipa hotărîtoare ! Mi-a venit rîndul", îşi spuse prinţul Andrei şi, dînd piteni calului, se apropie de Kutuzov.

— Trebuie să oprim regimentul Apşeronski !, excelenţă strigă el.

Dar, în aceeaşi clipă, toate fură învăluite de fum, împuşcăturile se auziră foarte aproape şi, la doi paşi de prinţul Andrei, un glas înspăimîntat strigă naiv : „E prăpăd, fraţilor !" şi glasul acesta parcă ar fi fost o comandă. Toţi, auzindu-l, se îmbulziră să o ia la fugă.

Gloate învălmăşite, sporind din ce în ce, fugeau acum îndărăt, spre locul unde, cu cinci minute înainte, trupele trecuseră pe dinaintea împăraţilor. Şi gloatele acestea erau nu numai greu de oprit, dar ar fi fost cu neputinţă, aflîndu-te în calea lor, să nu fii luat de şuvoiul lor, îndărăt. Bolkonski se căznea doar să nu le stea împotrivă ; se uită împrejurul său, nedumerit, şi nu era în stare să-şi dea seama ce se întîmplă. Nesviţki, cu înfăţişare mînioasă, roşu tot şi scos din fire, îi striga lui Kutuzov că, dacă nu se depărtează imediat, va fi luat prizonier cu siguranţă. Kutuzov rămase locului şi, fără să răspundă, îşi scoase batista. Îi curgea sînge pe obraz. Prinţul Andrei îşi făcu drum pînă la el.

— Sînteţi rănit ? întrebă el, abia stăpînindu-şi tremurul bărbiei.

— Nu-i aici rana ; iată unde e ! spuse Kutuzov, arătînd înspre fugari, în timp ce-şi apăsa batista pe obrazul rănit.

— Opriți-i ! strigă el și, în același timp, dîndu-și seama pesemne că nu mai pot fi opriți, lovi calul și porni spre dreapta.

Dar năvala, mereu împrospătată, a gloatei de fugari, îl prinse în mijlocul ei și-l împinse înapoi.

Atît era de compactă grămada trupelor fugare că, odată prins în mijlocul învălmășelii, greu te-ai mai fi putut smulge din ea. Care strigau „Umblă ! Ce te-ai oprit ?", care trăgeau în aer, care loveau în calul călărit de însuși Kutuzov. Smulgîndu-se cu sforțări uriașe din înghesuiala trupelor fugare, Kutuzov, cu suita lui rămasă nici jumătate din cît fusese, o luă la stînga, spre locul unde se auzeau, foarte aproape, bubuiturile de tun. Prințul Andrei, care se despinsese și el dintre fugarii învălmășiți și-și dădea toate silințele să se țină de Kutuzov, văzu pe coasta dealului, prin fum, o baterie rusească ce trăgea încă, în vreme ce francezii veneau în pas alergător spre ea. Ceva mai sus se afla o trupă rusească de infanteriști care stăteau pe loc : nici nu veneau în ajutorul bateriei și nici nu se retrăgeau în direcția fugarilor. Un general călare se desprinse din rîndurile unității de infanterie și se apropie de Kutuzov. În suita lui Kutuzov mai rămăseseră doar patru oameni. Erau palizi toți și se priveau între ei în tăcere.

— Opriți-i pe mișeii aceia ! strigă înnăbușindu-se Kutuzov către comandantul de regiment, arătînd înspre fugari ; dar în aceeași clipă, ca și cum ar fi vrut să-l pedepsească pentru aceste cuvinte, gloanțele începură să zboare șuierînd, ca un stol de păsări, pe deasupra regimentului și a suitei lui Kutuzov.

Francezii atacau acum bateria și, văzîndu-l pe Kutuzov, începură să tragă în el. La această salvă, comandantul de regiment duse mîna la un picior căzură cîțiva soldați, iar ajutorul de stegar, care purta drapelul, îl scăpă din mînă ; drapelul se clătină și căzu, agățîndu-se de armele soldaților din jur. Soldații începură să tragă fără comandă.

— O-oof ! exclamă cu disperare Kutuzov și se uită împrejur. Bolkonski, șopti el cu un tremur în glas, conștient de bătrînețea sa neputincioasă. Bolkonski, șopti el, arătînd spre batalionul în dezordine și spre inamic, ce-i asta ?

Dar înainte de a-şi fi sfîrşit Kutuzov bine vorba, prinţul Andrei, simţind că-l îneacă lacrimi de ruşine şi de furie, sărise de pe cal şi se repezise în fugă spre drapel.

— Înainte, băieţi ! strigă el cît putu, cu o voce ascuţită de copil.

„Iată-l, ăsta e !" îşi zise prinţul Andrei, apucînd lemnul drapelului şi ascultînd cu plăcere şuieratul gloanţelor care, nu mai încăpea îndoială, îl ţinteau pe el. Cîţiva soldaţi căzură.

— Ura ! strigă prinţul Andrei, abia ţinînd în mîini drapelul greu şi repezindu-se înainte cu convingerea nestrămutată că întreg batalionul îl va urma.

Într-adevăr, nu făcu singur decît cîţiva paşi. Întîi un soldat, apoi altul şi, în cele din urmă întreg batalionul, în strigăte de „ura !", se avîntă înainte şi-l întrecu. Un subofiţer din acelaşi batalion îi luă din fugă drapelul, care se clătina de greutate în mîinile prinţului Andrei, dar în aceeaşi clipă căzu fulgerat. Prinţul Andrei luă iar în mîini drapelul şi, trăgîndu-l cu greu de lemn, alergă înainte cu batalionul. Văzu în faţa lui tunarii ruşi, dintre care unii luptau, iar alţii, lăsîndu-şi tunurile, veneau în fugă spre el ; văzu şi infanterişti francezi, care luau de hăţuri caii artileriei şi întorceau tunurile. Prinţul Andrei cu batalionul lui era la douăzeci de paşi de tunuri. Auzea şuieratul neîntrerupt al gloanţelor deasupra capului, iar împrejur, la dreapta şi la stînga lui, soldaţii scoteau strigăte şi cădeau în şir, unul după altul. Dar el nu se uita la ei ; nu se uita decît la ceea ce se petrecea înaintea ochilor lui, la bateria tunarilor. Văzu desluşit cum un tunar roşcovan, cu chivăra turtită şi lăsată pe-o ureche, trăgea zdravăn de-un capăt al vergelii de şters ţeava tunurilor, în vreme ce un soldat francez trăgea vergeaua spre el de celălalt capăt. Prinţul Andrei putu desluşi chiar expresia de furie şi de zăpăceală de pe chipurile celor doi oameni care se vede că-şi pierduseră capul şi nu mai ştiau ce fac.

„Ce-i cu ei ? gîndi, uitîndu-se la dînşii prinţul Andrei. De ce nu fuge tunarul ăsta roşcovan, cînd n-are la el nici o armă ? Şi de ce nu-l străpunge francezul ? N-are să mai aibă cum fugi cînd şi-o aduce francezul aminte că are baionetă şi are să-l înjunghie !"

Intr-adevăr, un alt francez, cu arma în cumpănire, se repezi la tunarul roşcovan şi bătăios, care ţinea triumfal de capătul vergelei, fără să fi înţeles încă ce-l aştepta. Acum soarta tunarului urma să se hotărască. Prinţul Andrei nu mai apucă să vadă sfîrşitul. Un soldat din apropiere — aşa i se păru lui — îl lovise parcă din toate puterile cu un ciomag în cap. Îl şi durea puţin, dar neajunsul principal era faptul că durerea aceasta îl ameţise şi-l împiedica să mai vadă scena la care fusese spectator.

„Ce-i asta ? Cad ? Mi se taie picioarele", îşi spuse el şi se prăbuşi pe spate. Deschise ochii ; nădăjduia să poată vedea cum se isprăvise lupta dintre francezi şi tunari, căci i-ar fi plăcut să ştie dacă tunarul cel roşcovan a fost sau nu ucis, dacă tunurile au fost capturate sau salvate. Dar nu văzu nimic. Deasupra lui nu mai era acum nimic altceva decît cerul, înaltul cerului, înnourat şi totuşi nesfîrşit de adînc, mişcîndu-şi domol pe boltă nourii suri... „Ce linişte, ce pace solemnă, cu totul altfel decît atunci cînd mă sileam să fug, gîndi prinţul Andrei, altfel decît atunci cînd alergam cu toţii, strigam şi luptam altfel decît atunci cînd franţuzul şi tunarul îşi smulgeau unul altuia, cu furie şi cu spaimă, vergeaua din mînă, cu totul altfel lunecă acum, pe înaltul nemărginit al cerului, nourii. Cum de n-am văzut eu pînă acum înaltul acesta al cerului ? Cît sînt de fericit că l-am putut cunoaşte în sfîrşit ! Da ! Totul nu-i decît zădărnicie, totul nu-i decît iluzie, afară de cerul acesta fără de margini. Nimic nu există, nimic în afară de asta. Dar nici asta nu există, nu există nimic în afară de tăcere şi de linişte. Slavă Domnului că este aşa !"

XVII

ÎN FLANCUL DREPT, LA coloana lui Bagration, pe la ora 9 dimineaţa încă nu începuse acţiunea. Nevrînd să accepte cerera lui Dolgorukov de a începe lupta şi dorind să-şi decline răspunderea, prinţul Bagration îi propuse acestuia să trimită pe cineva la comandantul suprem spre a-i cere părerea. După distanţa de aproape

zece verste, cît era de la un flanc la celălalt, prințul Bagration știa că, dacă nu cumva se întîmplă ca trimisul să fie ucis — ceea ce era foarte probabil — și admițînd chiar că-l găsește pe comandantul suprem — ceea ce era foarte greu — trimisul nu s-ar fi putut înapoia mai devreme decît pe seară.

Bagration își privi suita, și ochii săi mari și nedormiți, care nu spuneau nimic, zăboviră fără voia lui asupra chipului copilăresc al lui Rostov, tulburat de nădejdea că el va fi trimisul. Și-l alese pe el.

— Excelență, dar dacă cumva l-aș întîlni pe majestatea-sa împăratul în loc să-l întîlnesc pe comandantul suprem ? spuse Rostov cu mîna la cozoroc.

— Îi poți comunica majestății-sale, se grăbi să spună Dolgorukov, luîndu-i lui Bagration vorba din gură.

După ce-i venise schimbul în posturile înaintate, Rostov apucase să atipească spre ziuă cîteva ore și acum se simțea vesel, curajos, hotărît, sprinten în mișcări și cu încredere în norocul lui ; era în acea stare de spirit în care totul pare ușor, plăcut și cu putință.

Toate dorințele i se împlineau în dimineața aceasta : se da bătălia generală și el lua parte la această bătălie ; mai mult, era aghiotant al unuia dintre cei mai viteji generali ; și pe deasupra, era trimis în misiune la Kutuzov sau poate, cine știe, chiar la împărat. Dimineața era senină, și calul de sub el, minunat. În suflet îi cîntau numai voia bună și fericirea. Îndată ce primi ordinul, dădu drumul calului în galop și porni de-a lungul liniei. La început merse prin dreptul trupelor lui Bagration care nu intraseră încă în acțiune și stăteau pe loc ; intră apoi în spațiul ocupat de cavaleria lui Uvarov și observă aici mișcări ce puteau fi luate drept semne de pregătire a atacului cînd trecu de cavaleria lui Uvarov, începu să audă deslușit bătaia tunurilor și a puștilor în fața sa. Canonada se înteța.

Prin aerul rece al dimineții, detunăturile începură să se audă la intervale regulate — nu răzlețe cum se auzeau înainte, cînd după fiecare două sau trei împușcături urma o bubuitură-două de tun pe coastele dealurilor, în fața Pratzenului, se auzeau acum rafale întrerupte atît de des de bubuituri de tun, încît nu se mai deosebeau

unele de altele şi se contopeau într-un singur vuiet general.

Pe costişe se vedeau fumurile puştilor, fugărindu-se parcă între ele şi luîndu-se la întrecere, şi se vedea şi cum fumurile tunurilor se învolburau, se destrămau şi se contopeau. După sclipirile baionetelor, prin fum se puteau vedea de asemenea mişcările infanteriei şi siluetele prelungi ale tunurilor şi chesoanelor vopsite în verde.

Rostov îşi opri o clipă calul pe culmea dealului ca să observe ce se întîmpla ; dar oricît îşi încorda atenţia, nu putea nici deosebi, nici pricepe ceva din tot ce se petrecea : se mişcau parcă prin fum nişte oameni venind şi din faţă, şi din spate — fîşii de trupe nedesluşite. Dar pentru ce ? Cine erau ? Încotro se duceau ? Era de neînţeles. Privelişte aceasta şi zgomotele nu numai că nu deşteptau în el nici un sentiment de tristeţe sau de teamă, ci, dimpotrivă, îi dădeau mai multă energie şi hotărîre.

„Hai, încă o dată, încă o dată !" le spunea el în gînd acestor sunete şi se avînta iarăşi în goana calului de-a lungul liniei, pînă ce ajunse în raza trupelor intrate în foc.

„Cum o fi pe-acolo nu ştiu, dar totul o să fie bine !" gîndi Rostov.

După ce trecu şi prin rîndurile unor trupe austriece, Rostov observă că linia de unităţi care urma (erau unităţile de gardă) intrase în plină acţiune.

„Cu atît mai bine ! Voi putea vedea totul mai îndeaproape", îşi spuse el.

Acum nu mai avea mult pînă în prima linie. Cîţiva călăreţi golapou spre el. Erau ulanii de gardă, care se întorceau cu rîndurile împrăştiate de la atac. Trecînd pe lîngă ei, Rostov observă fără voia lui pe unul plin de sînge şi galopă mai departe.

„Nu-i treaba mea !" se gîndi el. Dar nu apucă să mai străbată decît cîteva sute de paşi, că dinspre stînga lui pe toată întinderea cîmpiei, văzu venind întins spre dînsul la trap o masă uriaşă de cavalerişti, toţi pe cai negri, în uniforme albe strălucitoare. Rostov dădu frîu liber calului, care o luă la galop forţat, pentru ca să se abată din drumul lor, şi ar fi izbutit, dacă ei şi-ar fi păstrat aceeaşi alură

în mers, dar începură să-şi iuţească trapul, aşa încît unii dintre cai chiar începuseră să galopeze. Din ce în ce mai tare răsuna în urechile lui Rostov tropotul lor şi zăngănitul armelor, şi începu să distingă din ce în ce mai desluşit caii, făpturile şi chiar chipurile lor. Era garda noastră călare, pornită la atac împotriva cavaleriei franceze care se îndrepta spre ea.

Cavaleriştii gărzilor ruseşti, oricît de avîntat ar fi mers, tot îşi mai frînau puţin caii. Rostov le vedea acum figurile şi auzea comanda ofiţerului, „marş, marş !", cînd îşi îmboldi calul de rasă la galop forţat. Ca să nu fie strivit sau tîrît şi el în acest atac împotriva francezilor, Rostov porni, cît de iute stătea-n puterea calului său, de-a lungul frontului, dar nu reuşi să iasă din calea lor.

Călăreţul din flanc, un uriaş ciupit de vărsat, se uită, fioros şi crunt, văzîndu-l în calea lui pe Rostov, cu care urma inevitabil să se ciocnească. Cavaleristul acesta l-ar fi călcat fără doar şi poate în picioare pe Rostov cu Beduin cu tot (Rostov se simţea atît de mic şi slab în comparaţie cu oamenii şi cu caii aceştia uriaşi), dacă n-ar fi avut prezenţa de spirit să lovească peste ochi cu cravaşa calul cavaleristului. Calul acesta negru, greu, înalt de doi metri, se cabră şi îşi ciuli urechile ; dar cavaleristul ciupit de vărsat îi înfipse nemilos pintenii uriaşi în coaste şi calul, bătîndu-şi coastele cu coada, întinse gîtul şi porni încă mai vajnic. Nici nu-i trecu bine garda călare prin faţă, că Rostov auzi strigăte de „Ura !" şi, privind în urma lui, văzu cum primele ei rînduri se amestecară cu ceilalţi cavalerişti, cei străini, cu epoleţi roşii, de bună seamă cavaleria franceză. Mai mult nu-i mai fu dat să vadă nimic, căci îndată după asta, undeva, tunurile începură să bată şi totul se învălui în fum.

În clipa cînd garda călare îl depăşise şi dispăruse în norul de fum, Rostov stătuse la îndoială, chibzuind dacă trebuie să-i urmeze sau să meargă mai departe, într-acolo unde-l mîna misiunea. Acesta a fost vestitul atac al gărzii călare, de care chiar şi francezii au pomenit cu admiraţie. Lui Rostov i se făcea groază să asculte mai tîrziu povestindu-se cum, din toată mulţimea aceasta de voinici uriaşi şi chipeşi, din toţi aceşti tineri eleganţi, în uniforme strălucitoare, călări pe cai de mii de ruble, ofiţeri şi iuncheri,

cîți trecuseră prin fața lui, nu mai rămăseseră, după atac, decît optsprezece supraviețuitori.

„De ce să-i invidiez îmi vine și mie timpul și, cine știe, poate chiar acum mă voi întîlni cu împăratul !" își zise Rostov și goni mai departe.

Ajuns în dreptul infanteriei de gardă, observă că ghiulelele zburau și în preajma ei, ba chiar și prin rîndurile ei, și observă acest lucru nu atît după zgomotul pe care-l făceau ghiulelele, cît mai ales după chipurile soldaților, care nu-și ascundeau neliniștea, și ale ofițerilor, care-și luaseră un aer marțial, solemn și nefiresc.

Trecînd prin spatele unuia din aceste regimente ale infanteriei de gardă, el auzi o voce care-l striga pe nume.

— Rostov !

— Ce-i ? răspunse el, nerecunoscîndu-l pe Boris.

— Ei, ce zici ? Iată-ne și-n linia întîi. Regimentul nostru a luat parte la atac ! spuse Boris, zîmbind fericit, așa cum zîmbesc tinerii care au primit botezul focului.

Rostov se opri.

— Așa ! făcu el. Și cum a ieșit ?

— I-am respins, răspunse, însuflețit, Boris. Îți poți închipui !

Și Boris începu să povestească cum se întîmplase că cei din gardă, care stăteau pe loc, văzînd în față niște trupe, crezuseră că sînt austrieci, dar după ghiulelele care începuseră să le vină în zbor dinspre ele, înțeleseseră deodată că se aflau în prima linie și fuseseră nevoiți să atace pe neașteptate. Rostov își îmboldi la drum calul, fără să-i dea lui Boris timpul să sfîrșească.

— Dar tu, încotro ? întrebă Boris.

— La majestatea-sa, cu o misiune.

— Iată-l ! zise Boris, care pricepuse că Rostov avea nevoie de „excelența-sa", și nu de „majestatea-sa".

Și-i arătă cu mîna spre marele duce, care se afla la o sută de pași de ei, îmbrăcat în uniforma gărzii călare și cu cască, cu umerii ridicați, ca de obicei, și cu sprîncenele încruntate, strigînd tocmai la un ofițer austriac, alb la față ca propria lui uniformă.

— Dar ăsta-i marele duce, şi eu am de vorbit cu comandantul suprem sau cu majestatea-sa, spuse Rostov şi dădu pinteni calului.

— Conte, conte ! strigă după el Berg, care apăruse în fugă din cealaltă parte, tot atît de plin de însufleţire ca şi Boris, conte, sînt rănit la mîna dreaptă, spunea el, arătîndu-şi palma însîngerată legată cu o batistă — şi am rămas în front. Am apucat cu mîna stîngă, sabia, conte ; în neamul nostru, al von Berg-ilor (mă asculţi, conte ?) toţi au fost cavaleri !

Berg mai spuse ceva, dar Rostov, fără să-l mai asculte, era acum departe.

După ce depăşi garda şi trecu peste un teren gol, Rostov, ca să nu mai nimerească o dată în prima linie, aşa cum picase chiar în şarja gărzii călare, o luă printre liniile de rezervişti, ocolind de departe locurile de unde se auzeau salvele de foc ale luptei şi bubuit de tun. Dar, deodată, în faţa lui şi în spatele trupelor ruseşti, într-un loc unde nici prin gînd nu i-ar fi trecut că poate fi întîlnit inamicul, auzi aproape de tot împuşcături.

„Ce să fie, oare ? se întrebă Rostov. Inamicul în spatele trupelor noastre ? Nu se poate, îşi zise el în sine, şi îl cuprinse deodată o teamă groaznică de soarta lui şi de sfîrşitul întregii bătălii. Orice ar fi să fie, gîndi el, acum nu mai pot da înapoi. Trebuie să-l caut pe comandantul suprem şi dacă totul e pierdut, atunci se cuvine să pier şi eu laolaltă cu toţi ceilalţi."

Sinistra presimţire, care-l năpădise deodată pe Rostov, se adeveri din ce în ce mai crud, pe măsură ce înainta în spaţiul acesta de dincolo de satul Pratzen, înţesat de pîlcuri masive de trupe de diferite arme.

— Ce-i asta ? Ce se întîmplă ? În cine trag ? Cine trage ? întreba el cînd ajungea în dreptul vreunor soldaţi ruşi ori austrieci, care fugeau în cete învălmăşite prin faţa lui.

— Dracu mai ştie ! Ne-au bătut de ne-au zvîntat ! Totul e pierdut, îi răspundeau pe ruseşte, pe nemţeşte sau în limba cehă, fugarii, care, ca şi el, nu înţelegeau nimic din ce se petrecea.

— Trageţi în nemţi ! stiga unul.

— Dracu să-i ia de trădători !

— *Zum Henker diese Russen !...* [1] mormăi supărat un neamţ.

Cîţiva răniţi trecură pe drum. Înjurăturile, ţipetele şi vaietele se contopeau într-un singur vuiet. Împuşcăturile încetaseră ; cum află mai tîrziu Rostov, soldaţii ruşi şi cei austrieci trăseseră unii într-alţii.

„Dumnezeule ! Ce-i asta ? se întrebă Rostov. Şi asta aici, unde împăratul îi poate vedea în fiecare clipă !... Dar nu, nu se poate, sigur că n-au fost decît cîţiva ticăloşi. Nu-i adevărat, nu poate fi aşa, lucrul acesta nici nu se poate întîmpla, gîndi el. Numai să trec mai repede de dînşii, cît mai repede !"

Gîndul că armatele fuseseră înfrînte şi puse pe fugă nu putea încăpea în mintea lui Rostov. Deşi văzuse tunurile şi trupele franceze tocmai pe dealul Pratzenului, chiar la cota unde avea ordin să-l caute anume pe comandantul suprem, el nu putea şi nici nu voia să creadă lucrul acesta.

XVIII

PRIN JURUL SATULUI Pratzen primise Rostov ordin să-l caute pe Kutuzov sau pe împărat. Aici însă nu numai că nu găsi pe nici unul din ei, dar nici măcar pe vreun alt comandant ; dădu doar peste cete de soldaţi în dezordine. Îşi îmboldi calul, şi-aşa destul de obosit, ca să iasă mai curînd din această învălmăşeală, dar cu cît înainta, cu atît dezordinea gloatelor era mai cumplită. Pe drumul mare la care ieşise se înghesuiau trăsuri şi echipaje de toate felurile, soldaţi ruşi şi austrieci din toate armele, răniţi şi neräniţi. Toată această hărmălaie şi amestecătură mişuna sub vuietul sinistru al ghiulelelor scuipate de bateriile franceze de pe înălţimile Pratzenului.

— Unde e împăratul ? Unde e Kutuzov ? îi întreba Rostov pe toţi cei pe care putea să-i mai oprească, dar nimeni nu ştia să-i dea vreun răspuns.

În cele din urmă, apucînd de guler un soldat, îl sili să răspundă.

[1] La dracu cu ruşii ăştia !...

— Hei, frăţioare ! Să fii tu sănătos de cînd au zbughit-o cu toţii încolo, cît vezi cu ochii ! îi răspunse soldatul, rîzînd fără rost şi smulgîndu-se din mîinile lui.

După întîlnirea cu soldatul acesta, care, după cîte se vedea, nu era treaz, Rostov opri calul ordonanţei sau gromului unui personaj important. Ordonanţa îl informă că nu era nici măcar un ceas de cînd împăratul trecuse într-un cupeu pe-acolo, pe drumul acela, în goana mare, şi că majestatea-sa era grav rănit.

— Nu se poate, spuse Rostov, o fi fost altcineva.

— L-am văzut cu ochii mei !... zise ordonanţa, sigur de sine, zîmbind. Aş vrea să-l văd pe ăla care-l cunoaşte mai bine decît mine ; de cîte ori nu l-am văzut eu la Petersburg, uite, aşa cum vă văd. Alb ca varul, alb colilie era cînd a trecut pe lîngă noi cupeul. Cu patru cai negri. Cînd şi-au dat drumul trapului, se cutremura pămîntul, nu altceva. Şi-apoi, cine să cunoască mai bine decît mine caii împărăteşti şi pe Ilia Ivanîci, vizitiul, că doar Ilia cică nu merge decît cu ţarul.

Rostov lăsă frîu liber calului şi dădu să pornească mai departe. Un ofiţer rănit care stătea la pămînt, pe-aproape, i se adresă :

— Da' pe cine căutaţi ? Pe comandantul suprem ? întrebă ofiţerul. A fost ucis de o ghilea ; lovit în piept, chiar în faţa regimentului nostru.

— N-a fost ucis, e numai rănit, corectă un alt ofiţer.

— Cine ? Kutuzov ? întrebă Rostov.

— Nu, nu-i Kutuzov, e altul, cum naiba îi zice, ei, da' totuna e ; n-au mai rămas în viaţă decît foarte puţini. Iată, mergeţi într-acolo, vedeţi, spre satul acela, acolo s-au adunat toţi comandaţii, spuse ofiţerul, arătînd spre satul Hostieradek, şi trecu mai departe.

Rostov mergea acum la pas, nemaiştiind la cine şi pentru ce se mai ducea. Împăratul era rănit şi bătălia pierdută. Nu mai putea să nu creadă, de data asta. Mergea în direcţia care-i fusese indicată, în dreptul unui turn şi-al unei biserici ce se vedeau în depărtare. La ce-avea să se mai grăbească ? Ce mai era acum de vorbit cu împăratul sau cu Kutuzov, chiar dacă ei ar mai fi fost în viaţă, teferi, şi n-ar fi fost răniţi ?

— Luați-o pe drumul acesta, domnule sublocotenent, pe-aicea, fiindcă pe-acolo mergeți drept la moarte, strigă un soldat. Pe acolo vă omoară !

— Ho ! Ce spui, măi ! zise altul. Da' pe unde să meargă ? Pe-aici e mai aproape.

Rostov stătu puțin pe gînduri și porni anume pe drumul pe care i se spusese că va fi ucis.

„Acum mi-e totuna ! Dacă și împăratul e rănit, ce rost mai are să mă feresc ?" își spuse el. Și intră în spațiul în care-și găsiseră moartea cei mai mulți dintre fugarii de pe Pratzen. Francezii încă nu ocupaseră acest spațiu, iar rușii — e vorba de cei care erau încă vii sau numai răniți — îl părăsiseră demult. Pe cîmp, asemenea stogurilor de pe un ogor bogat, zăceau cîte zece-cincisprezece morți și răniți grav pe fiecare deseatină. Răniții se tîrau cîte doi — cîte trei, și li se auzeau strigătele triste și gemetele, care lui Rostov i se păreau cîteodată prefăcute. Îl cuprinse groaza și dădu drumul calului la trap, ca să nu mai vadă atîta amar de oameni care se chinuiesc. Nu pentru viața lui se temea el, ci pentru bărbăția pe care trebuia să și-o păstreze și care știa că-l va părăsi la vederea atîtor suferințe.

Francezii, care încetaseră să mai tragă în cîmpul acesta presărat cu morți și răniți, de vreme ce nu mai era nimeni viu pe tot întinsul lui, văzînd acum un aghiotant care-l străbătea, îndreptară spre dînsul un tun și traseră cîteva obuze. Senzația șuierăturilor acestora înfiorătoare și vecinătatea cadavrelor, se contopiră pentru Rostov într-o impresie de groază și de compătimire pentru sine însuși. Își aduse aminte de ultima scrisoare a mamei sale. „Ce-ar simți ea, se gîndi tînărul, dacă m-ar vedea, acum, aici, pe cîmpul acesta, în bătaia tunurilor îndreptate spre mine ?"

În satul Hostieradek erau trupe rusești amestecate, dar mai puțin dezordonate, venite de-a dreptul de pe cîmpul de luptă. Aici în sat, ghiulelele francezilor nu mai ajungeau, iar cănonada se auzea ca din depărtări. Acum vedeau toți limpede și nu se sfiau să-și spună că lupta e pierdută. La întrebarea lui Rostov, nimeni nu-i putu răspunde nici unde era împăratul, nici unde era Kutuzov. Unii spuneau că zvonul despre rănirea împăratului era

adevărat, alţii că nu, şi îşi explicau acest zvon fals care făcuse înconjurul frontului prin faptul că, în adevăr, cupeul împăratului trecuse în goana cailor, venind dinspre front îndărăt, dar că acel care fusese văzut în trăsură palid şi speriat era contele Tolstoi, mareşalul suprem al curţii, aflat împreună cu alţii în suita împăratului pe cîmpul de luptă. Un ofiţer îi spuse lui Rostov că dincolo de sat, mai spre stînga, văzuse pe unul dintre comandanţii superiori, nu ştia care anume, şi Rostov, deşi pierduse acum nădejdea să mai găsească pe cineva, porni într-acolo, numai ca să fie cu conştiinţa împăcată. După ce parcursese vreo trei verste şi trecuse de ultimele trupe ruseşti, Rostov văzu lîngă o grădină împrejmuită cu şanţ doi călăreţi opriţi în faţa şanţului. Unul, cu panaş alb la pălărie, i se păru lui Rostov cunoscut, nu-şi putea da seama bine după ce anume ; celălalt — necunoscut — călare pe un roib minunat (de data asta i se păru cunoscut calul), se apropie de şanţ, dădu pinteni calului şi, slăbind dîrlogii, sări cu uşurinţă. Pămîntul se fărîmiţă sub copitele de dinapoi ale calului. Întorcîndu-şi calul pe loc, călăreţul sări iarăşi şanţul şi spuse respectuos ceva celuilalt călăreţ cu panaş alb, vreun îndemn pesemne de a face şi el la fel. Călăreţul, a cărui siluetă i se păruse cunoscută şi-i atrăsese fără voia lui atenţia, răspunse cu un gest negativ al mîinii şi al capului, şi după acest gest Rostov îşi recunoscu suveranul pe care-l plîngea, idolatrizatul său suveran.

„Dar nu se poate să fie el, singur în mijlocul acestui cîmp pustiu", gîndi Rostov. În clipa aceea, Alexandru întoarse capul, şi Rostov văzu trăsăturile chipului iubit, care se încrustaseră atît de vii în amintirea lui. Împăratul era palid, cu obrajii traşi şi ochii adînciţi în orbite ; dar prin asta chipul său căpătase şi mai mult farmec, şi mai multă blîndeţe. Rostov era fericit văzînd că zvonul despre rănirea împăratului fusese neîntemeiat. Era fericit că-l vede. Ştia că acum poate şi chiar trebuie să vorbească de-a dreptul cu el şi să-i comunice ceea ce îi ordonase Dolgorukov să-i transmită.

Dar întocmai ca un tînăr îndrăgostit, care tremură, se pierde şi nu îndrăzneşte să-şi spună gîndurile ce l-au frămîntat nopţi de-a rîndu-l privind în jurul speriat şi căutînd un sprijin sau o posibilitate de amînare ori de

fugă, atunci cînd clipa dorită a sosit şi e singur cu iubita, tot astfel şi Rostov, acum cînd ajunsese în pragul clipei rare pe care o dorise mai mult decît orice pe lume, nu mai ştia cum să se apropie de împărat şi începură să-i treacă prin cap mii de idei contradictorii, care-l convingeau că faptul era nelalocul lui, necuviincios şi cu neputinţă.

„Cum să fac una ca asta ? S-ar crede că m-aş bucura să prind prilejul într-o clipă ca aceasta, în care «el» e părăsit şi în prada gîndurilor negre. Poate să i se pară nelalocul lui şi să-i vină greu să fie văzut de un străin, în clipa aceasta de mîhnire ; şi pe urmă, ce i-aş putea eu spune acum cînd, numai privindu-l, mie îmi îngheaţă inima şi mi se usucă gura ?" Nici una din cuvîntările fără de număr, pe care şi le pregătise în minte pentru împrejurarea în care ar avea să se adreseze suveranului, nu-i mai venea acum în cap. Cea mai mare parte dintre aceste cuvîntări trebuiau rostite în cu totul alte împejurări ; trebuiau rostite cele mai multe în cazul unei victorii sau al unei solemnităţi sau, şi mai bine, pe patul morţii, după rănile grele primite pe cîmpul de luptă, atunci cînd împăratul i-ar mulţumi pentru faptele sale eroice, iar el, dîndu-şi sufletul, i-ar mărturisi toată dragostea lui, pentru care vorbesc faptele sale.

„Şi apoi, cum i-aş mai putea eu cere suveranului ordine pentru flancul drept, acum cînd s-a făcut aproape patru după-amiază şi cînd bătălia este pierdută ? Nu, hotărît, nu se cuvine să mă apropii de el, nu se cuvine să-l tulbur acum cînd e pe gînduri. Mai bine mor de o mie de ori decît să ştiu că-mi aruncă o privire supărată, că-şi face o părere proastă despre mine", hotărî Rostov şi se depărtă abătut, cu deznădejdea în suflet, întorcînd tot mereu capul spre împăratul care sta tot în aceeaşi atitudine, fără să se poată hotărî la ceva.

În timp ce Rostov îşi făcea astfel de gînduri şi se depărta mîhnit de suveran, căpitanul von Toll trecu din întîmplare pe acolo şi, văzîndu-şi împăratul, se îndreptă spre el, îi oferi serviciile sale şi-l ajută să treacă şanţul pe jos. Dorind să se odihnească şi nesimţindu-se prea bine, împăratul se aşeză sub un măr, iar von Toll rămase

lîngă dînsul. Rostov putu vedea de departe, cu regret şi cu invidie, cum von Toll îi tot spunea ceva, îndelung şi cu căldură, şi cum împăratul, căruia îi dăduseră pesemne lacrimile, îşi acoperise ochii cu mîna şi strîngea mîna lui von Toll.

„Şi cînd te gîndeşti că aş fi putut fi eu în locul lui !" îşi zise ca pentru sine Rostov şi, de-abia putînd să-şi stăpînească lacrimile de jalea împăratului, porni mai departe în culmea deznădejdii, fără să ştie unde şi pentru ce mai merge.

Deznădejdea lui era cu atît mai grea, cu cît simţea că nimic altceva decît propria lui slăbiciune era pricina acestei amare dureri.

Ar fi putut... nu numai că ar fi putut, dar ar fi trebuit să se apropie de suveran. Ar fi fost singurul prilej să-i arate împăratului cît de devotat îi este. Dar scăpase prilejul acesta unic. „Ce-am făcut ?" strigau gîndurile lui. Îşi întoarse iute calul şi porni în galop înapoi spre locul unde-l lăsase pe împărat ; dar lîngă şanţ nu mai văzu pe nimeni. Doar cîteva căruţe şi trăsuri care treceau. De la un conductor de furgon află că statul-major al lui Kutuzov se afla nu departe, în satul spre care se îndrepta convoiul. Rostov porni după ele.

În drum se întîlni cu gromul lui Kutuzov, care ducea caii cu şabracele pe ei. După grom venea o căruţă, iar în urma căruţei, păşea un bătrîn servitor cu cartuz caucazian pe cap, într-o scurtă îmblănită, şi cu picioarele strîmbe.

— Tit, măi Tit ! spunea gromul.

— Ce-i ? răspunse plictisit bătrînul.

— Tit ! Hai la îmblătit !

— Măi prostule ! Ptiu !... scuipa bătrînul supărat. Mai trecu o bucată de vreme, cît merseră în tăcere, şi apoi omul mai repetă o dată gluma cu Tit.

Pe la orele cinci seara lupta era pierdută în toate sectoarele. Mai bine de o sută de tunuri căzuseră pînă acum în mîinile francezilor.

Przebyszewski, împreună cu întregul său corp de armată, depusese armele. Celelalte coloane, care-şi pierduseră aproape jumătate din efectivul trupelor, se retrăgeau în pîlcuri dezordonate şi încurcate.

Rămăşiţele trupelor lui Langeron şi Dohturov, amestecate, se înghesuiau pe lîngă stăvilarele iazurilor şi heleşteielor din prejama satului Aujezd.

Către orele şase, numai dinspre zăgazul de la Aujezd se mai auzea canonada puternică a francezilor, care-şi postaseră pe taluzul înălţimii de la Pratzen numeroasele baterii şi trăgeau de zor în trupele ruseşti aflate în retragere.

La ariergardă, Dohturov şi ceilalţi, strîngîndu-şi batalioanele şi acoperindu-şi retragerea, trăgeau în cavaleria franceză care îi urmărea pe ai noştri. Începuse a se întuneca. Pe stăvilarul îngust de la Aujezd, pe care atîţia ani de-a rîndul stătuse liniştit, cu scufia pe cap, bătrînul morar cu undiţele lui, în timp ce nepoţelul, cu mînecile cămăşii suflecate, alegea într-o stropitoare peştii argintii şi tremurători — pe stăvilarul acesta, pe care atîţia ani de-a rîndul moravi liniştiţi, cu căciuli miţoase şi bluze sinilii, trecuseră cocoţaţi deasupra încărcăturilor de grîu ale căruţelor, ca să se înapoieze albiţi de făină, pe acest stăvilar îngust se înghesuiau acum, printre furgoane şi tunuri, pe sub cai şi printre roţi, oameni desfiguraţi de frica morţii, strivindu-se unii pe alţii, murind, călcînd peste muribunzi şi omorîndu-se între ei — şi asta numai pentru a mai putea face cîţiva paşi şi a fi, la rîndul lor, omorîţi.

La fiecare zece secunde, spintecînd văzduhul, exploda un obuz sau se spărgea o grenadă în mijlocul acestei mulţimi înghesuite, omorînd pe unii şi stropind cu sînge pe cei care se aflau prin preajma lor. Dolohov, rănit la o mînă şi fără cal, împreună numai cu zece soldaţi din compania lui (redevenise de-un timp ofiţer), şi cu comandantul lui de regiment — acesta călare — reprezentau tot ce mai rămăsese dintr-un regiment întreg. Tîrîţi de mulţime, se înghesuiseră la ieşirea de pe stăvilar şi, împinşi din toate părţile, rămăseseră pe loc, pentru că în faţa lor, unde un cal căzuse sub roţile tunului şi oamenii îl trăgeau la o parte, drumul era blocat. O ghiulea omorî pe cineva în spatele lor, alta le căzu în faţă şi Dolohov se văzu împroşcat cu sînge. Valul de oameni se clătină înspăimîntat, se adună, se urni cîţiva paşi şi se opri din nou.

„Numai suta asta de paşi să răzbesc şi sînt salvat cu siguranţă ; dar dacă mai stau două minute sînt cu siguranţă pierdut."

Dolohov, care se afla în mijlocul pîlcului, se repezi spre marginea stăvilarului, doborî doi soldaţi şi se avîntă pe lunecuşul gheţii care acoperea iazul.

— Întoarceţi ! strigă el, sărind pe gheaţa care trosnea sub picioarele lui. Întoarceţi ! strigă el tunarilor. N-aveţi grijă, că ţine !...

Gheaţa îl ţinea, dar trosnea şi se mişca ; se vedea bine că era gata să se rupă chiar şi sub greutatea lui, aşa că nu mai putea fi vorba de tunuri şi de grupul său. Soldaţii îl priveau cu jale de pe mal, neîndrăznind să se hotărască a călca pe gheaţă. Comandantul regimentului, care stătea călare la intrarea pe stăvilar, ridică mîna şi deschise gura, gata să-i spună ceva lui Dolohov. Deodată însă şuieră atît de jos, deasupra mulţimii, o ghiulea, încît toţi se aplecară. Se auzi plescăind izbitura în ceva umed şi generalul căzu cu cal cu tot într-un lac de sînge. Nimeni nu se mai uită la el şi nici nu se gîndi să-l ridice.

— Treceţi pe gheaţă ! Treceţi ! Întoarceţi ! Ce, n-auziţi ? Treceţi ! se auziră, îndată după căderea generalului doborît de ghiulea, nenumărate voci, strigînd fără rost, fără să se ştie nici cui, nici pentru ce.

Unul din tunuri, cel mai din urmă de pe stăvilar, fu tras pe gheaţă. Pîlcuri de soldaţi se repeziră de pe stăvilar pe iazul îngheţat. Sub picioarele unuia dintre soldaţii care mergeau înainte, gheaţa crăpă şi un picior i se afundă în apă ; soldatul încercă să se dea îndărăt, dar se scufundă pînă la brîu. Soldaţii cei mai apropiaţi de el şovăiră, conductorul atelajului îşi opri calul, dar dindărătul lor strigătele se auzeau mereu : „Treceţi pe gheaţă ! Ce v-aţi oprit ? Treceţi pe gheaţă ! Treceţi !" În învălmăşeală se auziră strigăte de groază. Soldaţii, care înconjuraseră tunul, îndemnau caii şi-i băteau să se întoarcă pe loc şi să tragă. Caii se urniră de pe mal. Gheaţa, care rezistase sub picioarele oamenilor, se rupse pe o întindere mare, iar vreo patruzeci de soldaţi, care se aflau pe ea, se îmbulziră care încotro, înainte şi înapoi, înecîndu-se unul pe altul.

Ghiulelele continuau cu aceeaşi regularitate să şuiere şi să izbească gheaţa, apa, şi mai ales mulţimea care împînzise stăvilarul, iazul şi malurile lui.

XIX

PE DEALUL PRATZENULUI, chiar pe locul unde căzuse cu lemnul drapelului în mînă, zăcea prinţul Andrei Bolkonski ; pierdea sînge şi, fără să-şi dea seama, gemea încet, jalnic şi plîngător, ca un copil.

Spre seară încetă să mai geamă şi se linişti cu totul. Nu ştia cît durase această uitare de sine. Deodată simţi iar că trăieşte şi că-l chinuiesc dureri arzătoare şi sfîşietoare la cap.

„Unde, unde este înaltul acela al cerului pe care nu l-am ştiut pînă acum şi pe care l-am descoperit astăzi ? fu primul lui gînd. Şi nici suferinţa n-am cunoscut-o, gîndi el. Da, n-am ştiut nimic, n-am ştiut nimic, pînă acum. Dar unde sînt ?"

Începu să asculte la cele ce se petreceau în jur şi auzi tropote de cai, care se apropiau, şi voci de oameni vorbind franţuzeşte. Deschise ochii. Deasupra lui era din nou acelaşi cer înalt, cu aceiaşi nori care pluteau acum şi mai sus, prin luminişurile cărora se vedea nemărginirea azurie. Nu-şi întoarse capul şi nu-i vedea pe cei care, judecînd după tropotul de copite şi după voci, se apropiaseră de el şi se opriseră.

Călăreţii nou-veniţi erau Napoleon şi doi aghiotanţi care-l însoţeau. Bonaparte, inspectînd cîmpul de luptă, dădea ultimele dispoziţiuni pentru întărirea bateriilor, care trăgeau în stăvilarul de la Aujezd şi cerceta morţii şi răniţii rămaşi pe cîmpul de bătaie.

— *De beaux hommes !* [1] exclamă Napoleon, uitîndu-se la un grenadier rus, care zăcea mort, lungit pe burtă, cu faţa la pămînt, cu ceafa de culoarea neagră a leşurilor şi cu o mînă largă desfăcută de corp, înţepenită.

[1] Viteji oameni !

— *Les munitions des pièces de position sont épuisées, sire !* [1] spuse un aghiotant care se întorcea de la bateriile ce trăgeau asupra Aujezdului.

— *Faites avancer celles de la réserve* [2], ordonă Napoleon şi, înaintînd cu cîţiva paşi, se opri lîngă prinţul Andrei, care zăcea lungit pe spate cu lemnul drapelului sub el (pînza drapelului fusese luată de francezi ca trofeu).

— *Voilà une bele mort* [3], spuse Napoleon, privindu-l pe Bolkonski.

Prinţul Andrei înţelese că de el era vorba şi că cel care vorbea era Napoleon. Auzise cum îl numiseră „*sire*" pe cel care rostise aceste cuvinte. Dar cuvintele îi ajunseră la ureche doar ca un bîzîit de muscă. Nu numai că înţelesul cuvintelor nu-l interesase, dar nici măcar nu le dăduse vreo atenţie şi chiar le şi uitase în aceeaşi clipă. Capul îi ardea ; simţea că i se scurge tot sîngele şi vedea deasupra lui, depărtat, cerul înalt şi veşnic. Ştia că lîngă el era Napoleon, eroul său, dar în comparaţie cu ceea ce se petrecea atunci între sufletul lui şi înaltul nesfîrşit al acestui cer pe care alergau nourii, Napoleon i se părea prea mic şi neînsemnat. Îi era totuna în clipa aceea cine se afla lîngă el şi ce spunea despre el ; era doar bucuros că se apropiaseră de el oameni şi nu dorea decît ca aceşti oameni să-l ajute şi să-l readucă la viaţă, viaţa care i se părea atît de minunată, acum, cînd o înţelegea atît de altfel. Îşi adună toate puterile ca să poată face o mişcare, ca să scoată un sunet oarecare. Izbuti să mişte de-abia dintr-un picior şi să scoată un geamăt slab de durere, de care se înduioşă singur.

— A ! trăieşte, spuse Napoleon. Ridicaţi pe acest tînăr, ce *jeune homme*, şi duce-ţi-l la postul de prim ajutor.

Spunînd acestea, Napoleon se depărtă, pentru a-l întîmpina pe mareşalul Lannes, care, cu pălăria în mînă, venea către el zîmbind, spre a-şi felicita împăratul pentru izbîndă.

Prinţul Andrei nu-şi mai aminti nimic de-aici încolo : îşi pierdu cunoştinţa din cauza durerilor stîrnite de ridi-

---

[1] S-au sfîrşit muniţiile la baterii, sire !
[2] Daţi ordin să fie aduse cele de la rezervă...
[3] Ce moarte frumoasă...

carea lui pe brancardă, a zdruncinăturilor suferite pe drum şi a introducerii fitilurilor în rană la postul de prim ajutor. Îşi reveni abia seara, pe cînd îl duceau pe targă la spital, împreună cu alţi răniţi ruşi, ofiţeri luaţi prizonieri. De data aceasta, cît ţinu drumul, se simţi ceva mai înviorat şi fu în stare să se uite împrejur şi chiar să vorbească.

Primele cuvinte pe care le auzi, cînd îşi veni în fire, fură acelea ale ofiţerului francez care conducea convoiul ; acesta spunea grăbit :

— Aici trebuie să ne oprim : împăratul va trece chiar acum ; îi va face plăcere să-i vadă pe aceşti domni prizonieri.

— Atîţia prizonieri au fost luaţi azi, aproape toată armata rusă, încît cred că s-a plictisit să-i mai vadă, zise alt ofiţer.

— Ei, dar nu-i totuna ! Ăsta se zice c-ar fi comandantul întregii gărzi a împăratului Alexandru, spuse cel dintîi, arătînd spre un ofiţer rănit, îmbrăcat în uniforma albă a gărzii călare.

Bolkonski recunoscu pe prinţul Repnin, pe care-l întîlnea la Petersburg în societate. Alături de el era un altul, un băieţandru de vreo nouăsprezece ani, rănit şi el, ofiţer din garda călare.

Bonaparte veni în galopul calului şi opri în dreptul lor.

— Cine e mai mare în grad ? întrebă el, văzînd prizonierii. Fu pronunţat numele colonelului prinţ Repnin.

— Sînteţi comandantul regimentului de cavalerie din garda împăratului Alexandru ? întrebă Napoleon.

— Am comandat un escadron, răspunse Repnin.

— Regimentul dumneavoastră şi-a îndeplinit cu cinste datoria, spuse Napoleon.

— Lauda unui mare comandant de armate este răsplata cea mai vrednică de dorit pentru un soldat, răspunse Repnin.

— V-o acord cu plăcere, mai zise Napoleon. Cine-i tînărul de lîngă dumneavoastră ?

Prinţul Repnin rosti numele locotenentului Suhtelen. Napoleon îl privi şi spuse zîmbind :

— *Il est venu bien jeune se frotter à nous.* [1]

— Tinereţea nu te poate împiedica să fii viteaz, răspunse Suhtelen cu glas întretăiat.

— Splendid răspuns, exclamă Napoleon. Vei ajunge departe, tinere.

Aşezat şi el în rîndul întîi, în văzul împăratului, ca trofeul să fie mai bogat, prinţul Andrei nu se putea să nu atragă atenţia lui Napoleon. Acesta îşi aminti pesemne că-l mai văzuse şi pe cîmpul de luptă, căci, adresîndu-i-se, folosi aceeaşi expresie de „tinere", *jeune homme,* cu care chipul lui Bolkonski i se asociase de la început în memorie.

— *Et vous, jeune homme ?* Dar dumneata, tinere ? i se adresă el. Cum te simţi, *mon brave ?*

Cu toate că, doar cu cinci minute mai înainte, prinţul Andrei fusese în stare să spună cîteva cuvinte soldaţilor care-l duceau, acum, cu ochii aţintiţi asupra lui Napoleon, tăcea... Atît de meschine i se păreau în clipa aceea toate preocupările lui Napoleon, atît de mic i se părea însuşi eroul său, cu vanitatea lui măruntă şi stăpînit de bucuria victoriei, în comparaţie cu cerul acela înalt, drept şi blînd, pe care-l văzuse şi-l înţelesese, în sfîrşit, încît nu mai putu răspunde.

De altfel, vedea în toate atîta nimicnicie şi deşertăciune acum, cînd le compara cu severa şi măreaţa sferă a gîndurilor pe care i le stîrnise secătuirea puterilor datorită pierderii de sînge, suferinţei şi aşteptării morţii apropiate. Uitîndu-se în ochii lui Napoleon, prinţul Andrei se gîndea la nimicnicia măririi, la nimicnicia vieţii, căreia nimeni nu i-a putut înţelege rostul, şi la nimicnicia încă şi mai mare a morţii, al cărei sens nimeni din cei ce vieţuiesc n-a fost în stare să-l înţeleagă şi să-l explice.

Împăratul, fără să mai aştepte răspunsul, se întoarse şi porni mai departe, spunînd unuia din comandanţi :

— Să li se poarte de grijă acestor domni şi să fie transportaţi în bivuacul meu : doctorul meu, Larrey, să le îngrijească rănile. La revedere, prinţe Repnin ! Şi, dînd pinteni calului, porni în galop mai departe.

Pe chipul lui strălucea lumina mulţumirii de sine şi a fericirii.

Soldaţii care-l duceau pe prinţul Andrei şi care-i luaseră iconiţa de aur atîrnată la gît de sora sa, prinţesa

[1] Prea de tînăr a venit să-şi măsoare puterile cu noi.

Maria, văzînd cît de blînd vorbise împăratul cu prizonierii, se grăbiră să i-o dea înapoi.

Prinţul Andrei nu văzu cine şi cum îi pusese la loc iconiţa, dar se trezi cu ea din nou atîrnată pe piept, deasupra tunicii, cu lănţişorul ei fin de aur.

„Ce bine ar fi, se gîndi prinţul Andrei, uitîndu-se la iconiţa aceasta, pe care cu atîta dragoste şi evlavie i-o atîrnase la gît sora lui, ce bine ar fi dacă totul s-ar înfăţişa atît de clar şi de simplu cum i se pare prinţesei Maria. Ce bine ar fi să ştim unde să ne căutăm ajutor în viaţa aceasta, şi la ce să ne aşteptăm, trecînd pragul ei, acolo, dincolo de mormînt. Cît de linştit şi de fericit aş fi eu dac-aş putea spune acum : Doamne, miluieşte-mă !... Dar cui, cui să-i spun asta ? Oare puterea aceea nedefinită, necuprinsă de mintea noastră, căreia nu numai că nu-i pot adresa rugăciuni, dar pe care nici măcar nu o pot exprima prin cuvinte, acel mare tot sau nimic, îşi spunea el singur sieşi, oare acesta să fie Dumnezeu din talismanul pe care mi l-a atîrnat la gît prinţesa Maria ? Nimic, nimic nu e sigur, afară de nimicnicia tuturor lucrurilor pe care le pot cuprinde cu mintea şi de măreţia tuturor celor pe care nu le cuprind, dar care sînt singurele de mare însemnătate !“

Brancardele se puseră în mişcare. La fiecare zdruncinătură simţea iarăşi dureri insuportabile ; febra crescu, şi prinţul Andrei începu să aiureze. Gîndurile acelea duioase despre tatăl lui, despre nevasta şi sora lui, despre viitorul lui fiu şi dorul care-l frămîntase în noaptea din ajunul luptei, făptura lui Napoleon, mărunt şi neînsemnat, şi pe deasupra tuturor acestora, înaltul cerului, toate acestea alcătuiau ţesătura de bază a nălucirilor lui febrile.

Tihna şi calma fericire a vieţii de familie de la Lîsîe-Gorî îi apăru aievea în delirul său. Tocmai începea să simtă gustul fericirii acesteia, cînd apărea deodată măruntul Napoleon, cu privirea lui nepăsătoare, mărginită şi fericită de nenorocirea altora : şi pe loc îndoielile şi suferinţa lui reîncepeau şi numai cerul îi făgăduia pacea mult dorită. Spre ziuă, toate gîndurile i se învălmăşiră şi se topiră în haosul şi bezna nesimţirii şi uitării, stare care, după părerile lui Larrey însuşi, doctorul lui Napo-

leon, trebuia să se sfîrşească mai degrabă cu moartea decît cu însănătoşirea.

— *C'est un sujet nerveux et bilieux,* spusese Larrey, *il n'en réchappera pas.* [1]

Şi prinţul Andrei, la rînd cu ceilalţi răniţi, a căror stare nu mai îndreptăţea speranţe, fu lăsat în grija locuitorilor.

SFÎRŞITUL VOLUMULUI I

[1] E o natură nervoasă şi colerică ; n-o să scape.

CUPRINS

PARTEA ÎNTÎI : : : : : : : : : : 5

PARTEA A DOUA : : : : : : : : : : 155

PARTEA A TREIA : : : : : : : : : : 277

Lector : AUREL BUICIUC
Tehnoredactor : NICU BARBULESCU

Bun de tipar 21.04.1985.
Coli tipar 26.

Comanda nr. 40 573
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Război și Pace este un roman proustian, fără metoda lui Proust: monografia aristocrației așezate experimental în toate situațiile posibile, la umbră și la lumină, spre a i se studia umanitatea. Și aici, ca și în alte părți, avem de-a face cu oameni eterni, studiați pe loc, în societatea lor. Romanul nu este nici lerbar, nici seră, ci o sublimă expediție în sufletul omenesc...

G. Călinescu

Vol. I – II Lei 46

CLU

Editura Univers